

GÁL FERENC

JÁNOS
EVANGÉLIUM

GÁL FERENC
JÁNOS EVANGÉLIUMA

GÁL FERENC

JÁNOS EVANGÉLIUMA

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST, 1987

NIHIL OBSTAT
DR. HUBA RÓZSA CENSOR DEPUTATUS
NRO 704—21/1985. IMPRIMI POTEST.
DIE FESTO S: JOANNIS AP. ET EVANGELISTAE,
A 1985. LÁSZLÓ CARD. LÉKAI, PRIMAS HUNGARIE,
ARCHIEPISCOPUS ESZTERGOM

*Minden jog fenntartva
beleértve a bárminemű eljárással való
sokszorosítás jogát is*

ELŐSZÓ

János evangéliuma azzal fejeződik be, hogy ha Jézusról mindent meg akartak volna írni, ahhoz a könyvek sokaságára lett volna szükség. Az evangélista ezzel nem nagyot akart mondani, hanem utalt a megtestesült Ige kimeríthetetlen gazdagságára. Ma a negyedik evangéliummal kapcsolatban hasonló helyzet előtt állunk. Valószínű, hogy több könyv jelenik meg róla és több elemzendő problémát találunk benne, mint az Újszövetség bármelyik más részében. Téma lehet a könyv keletkezése, szerzője, az anyag csoportosítása, a források megjelölése, a vallási és kulturális hatások felmérése, mint ahogy erre a Bevezetés-ben rá is mutatunk. Az evangélistát azonban a kimeríthetetlen gazdagság láttán is határozott cél vezette. Nem a gondolatok és események útvesztőjébe vezette az olvasót, hanem azt írta le, ami szükséges a keresztény hithez, illetve ami ezt a hitet „életté és világossággá” teszi. Ő már értelmezte Jézus tetteit és szavait, de az értelmezés annak bemutatása volt, hogy a nyilvános földi működésben hogyan kell felismerni az Isten Fiát, az üdvösség szerzőjét. A vallásos szövegmagyarázatnak ma is ez az igazi célja. A szent könyvek átfogó magyarázata nálunk még mindig várat magára. Ezért azoknak a segítségére kívántunk lenni, akik a lekipásztorkodásban és az egyéni elmélkedésben vezérfonalat keresnek. Ugyanazt a módszert alkalmaztuk itt is, mint az 1982-ben megjelent „Jézus kereszthalála és feltámadása” című könyvben: legyen együtt a szöveg megértése és a teológiai mondani-való tisztázása. Mivel a szenvedéstörténet és a húsvéti üzenet ott is téma volt, azért — az ismétlés elkerülése céljából — itt méginkább a gyakorlati szempontokat tartottuk szem előtt. A könyv terjedelmét is a gyakorlati felhasználhatóság szabta meg.

TARTALOM

Előszó	5
Bevezetés	11

AZ EVANGÉLIUM SZÖVEGÉNEK ÉRTELMEZÉSE

<i>Az evangélium előszava</i>	25
A Logos-himnusz (1,1—18)	25
Az Ige istensége	29
A megtestesülés üdvrendi hatása	34
<i>Keresztelő János tanúságtétele</i>	38
Az első tanúságtétel (1,19—28)	38
Az Isten báránya (1,29—34)	42
Az első tanítványok (1,35—51)	46
<i>Képek Jézus külétéről</i>	53
A kánai menyegző (2,1—11)	53
A templom megtisztítása (2,12—22)	59
A bizonytalan hit (2,23—25)	64
Beszélgetés Nikodémussal (3,1—12)	66
Jézus az üdvösség örömhírét hozta (3,13—21)	72
<i>Szamariában és Galileában</i>	78
Keresztelő János utolsó tanúságtétele (3,22—30)	78
Aki felülről való (3,31—36)	81
Beszélgetés a samariai asszonnyal (4,1—26)	84
Missziós vetés és aratás (4,27—38)	91

A szamariaiak hite (4,39—42)	95
Egy beteg fiú meggyógyítása (4,43—54)	97
<i>A második ünnep Jeruzsálemben</i>	102
Az események sorrendje	102
Gyógyítás a Betesda-fürdőnél (5,1—15)	104
A Fiú hatalma (5,16—30)	109
Az Atya tanúskodik Jézus mellett (5,31—47)	115
<i>Az élet kenyere</i>	121
A kenyérszaporítás (6,1—15)	121
A vízenjárás (6,16—21)	125
A mennyből alászállott kenyér (6,22—40)	128
A testi látás és a hit szeme (6,41—59)	134
A kafarnaumi beszéd visszhangja (6,60—71)	140
<i>A sátoros ünnep</i>	145
A hitetlen rokonok (7,1—13)	145
Honnan van Jézus tanítása (7,14—24)	148
Jézus eredete (7,25—36)	152
Az ünnep befejező napja (7,37—53)	156
A házasságtörő asszony (8,1—11)	161
A világ világossága (8,12—20)	165
Jézus égi eredete (8,21—30)	169
Igazság és szabadság (8,31—36)	172
Ábrahám igazi fiai (8,37—47)	175
Jézus nagyobb Ábrahámnál (8,48—59)	178
<i>A vakonszületett meggyógyítása és újabb viták</i>	183
A gyógyítás leírása (9,1—12)	183
A csoda és a farizeusok (9,13—34)	186
Hitbeli látás és lelki vakság (9,35—41)	191
<i>Képek a jó pásztorról</i>	195
A pásztor és a nyáj (10,1—6)	195
A kapu hasonlata (10,7—10)	198
A jó pásztor (10,11—21)	200
Kijelentések a templomszentelés ünnepén (10,22—42)	204

<i>Lázár feltámasztása</i>	210
Lázár betegségének híre (11,1—16)	210
Beszélgetés Mártával és Máriával (11,17—44)	214
Lázár sírjánál (11,34—33)	218
A csoda következményei (11,45—54)	222
 <i>Előkészület a húsvétra</i>	226
A hangulat Jeruzsálemben (11,55—57)	226
A betániai vacsora (12,1—11)	227
Bevonulás Jeruzsálembe (12,12—19)	230
A halál és a megdicsőülés bejelentése (12,20—36)	232
A zsidók hitetlensége (12,37—50)	238
 <i>Az utolsó vacsora</i>	243
A húsvét jelentése (13,1)	243
A lábmosás (13,2—17)	246
Az árulás megjövedőlése (13,18—30)	250
Az új parancs (13,31—38)	254
 <i>A búcsúbeszéd</i>	258
Jézus az Atyához megy (14,1—14)	258
Parancsainak megtartása (14,15—26)	262
Jézus békéje (14,27—31)	266
A szőlőtő hasonlata (15,1—11)	268
A kölcsönös szeretet (15,12—17)	271
A világ gyűlölete (15,18—16,4)	273
A Vigasztaló eljövetele (16,5—15)	277
A viszontlátás reménye (16,16—24)	281
Pillantás a jövőbe (16,25—33)	283
A főpapi ima (17,1—5)	286
Ima az apostolokért (17,6—19)	288
Ima a hívőkért (17,20—26)	292
 <i>A szenvedéstörténet</i>	296
Az elfogatás (18,1—11)	296
Kihallgatás Annás előtt, Péter tagadása (18,12—27)	299
A római helytartó bevonása (18,28—32)	303
Kihallgatás a helytartóságon (18,33—38a)	307

A Barabás-jelenet (18,38b—40)	311
Íme az ember (19,1—11)	313
A halálos ítélet (19,12—16a)	319
A keresztre feszítés (19,16b—24)	322
Jézus anyja (19,25—27)	325
A halál a kereszten (19,28—37)	327
A temetés (19,38—42)	331
<i>A húsvéti események</i>	334
A feltámadás hite	334
Mária Magdolna a sírnál (20,1—2)	336
Péter és társa a sírnál (20,3—10)	337
Megjelenik Mária Magdolnának (20,11—18)	339
Megjelenés az apostolok előtt (20,19—23)	341
A Tamás-epizód (20,24—29)	344
Az Isten Fia (20,30)	346
Megjelenés Tibériás tavánál (21,1—14)	348
Péter megbízatása (21,15—17)	351
Péter és a szeretett tanítvány jövője (21,18—25)	353
TÁJÉKOZTATÓ IRODALOM	357

BEVEZETÉS

A negyedik evangélium általános sajátosságai. Az egyházi hagyományban a könyv János neve alatt szerepel, és követi az apostoli ígihirdetés módszerét: tanúskodik Jézus nyilvános működéséről a Keresztelő felépésétől a mennybemenetel napjáig (ApCsel 1,22). A szerző maga bevallja a könyv végén, hogy Jézus istenfiúságát szándékozott igazolni és ezzel az embereket hitre vezetni. A könyvön felismerhető a tudatos szerkesztés. Az ünnepélyes előszó után két főrészt különböztetünk meg: az elsőben Jézus tetteiről és beszédeiről hallunk (1,19—12,50), a másodikban pedig szenvedéséről és feltámadásáról (13,1—21,25). A teológiai cél mindkét részben felismerhető. Sokkal kevesebb eseményt közöl Jézus nyilvános működéséből, mint a szinoptikusok, de azokat hitbéli jelentésük szerint írja le, a beszédeket viszont úgy csoportosítja, hogy azokon keresztül felismerhetjük Jézusban az Atya küldöttét és Fiát, aki életet, üdvösséget hoz az embereknek.

Az általános szerkesztési terv ellenére azonban az egyes történetek magukban is kerek egészet alkotnak. Megvan az önálló jelentésük, és igazában nem tudjuk megmagyarázni, hogy a szerző miért éppen ezeket válogatta ki, és miért éppen ilyen sorrendben közölte. Van olyan nézet is, hogy utólag mások átcsoportosították az anyagot. Néhányan úgy látják, hogy az 5. fejezet beillenék a 7. fejezet 15. és 16. verse közé. Akkor az események helyileg is jobban összefüggnének, mert egy hosszabb galileai működés (4,43—54 és 6,1—7,13) után következne egy hosszabb jeruzsálemi tevékenység. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a szövegtörténet sem ezen a helyen, sem másutt nem ad alapot az ilyen feltételezéshez. A legrégebb kéziratok is a mai sorrendben hozzák az eseményeket. Tudni kell azt is, hogy az evangélium anyaga először szóbeli ígihirdetés és szóbeli hagyomány volt. Az pedig — főleg a keleti szemita gondolkodásmódban — nem a mai logikánkat követte.

Akik elfogadják, hogy az elbeszélés menete mindig az volt, amit ma találunk a könyvben, azok is különféle szerkesztési törvényeket olvasnak ki a szövegből. Szerintük a két főrészen belül különböző egységek vannak, amelyek a földrajzi vagy időbeli különbséget jelzik. De milyen sorrendben kapcsolódnak egymáshoz? Egyes magyarázók arra gondolnak, hogy a sorrendet a nagy teológiai gondolatok és fogalmak (világosság, élet, dicsőség) kibontakoztatása határozta meg. Mások szerint a szerző azt mutatta be, hogyan mélyült el a szembenállás Jézus és a „világ” között, s úgy olvassák a negyedik evangéliumot, mint egy drámát, amelynek kifejlése Jézus elítélése, kereszthalála és feltámadása. A tárgyalás menetében a szerző nem értelmi áttekintést ad, hanem képekkel dolgozik. A képeket Jézus életéből veszi, tehát valódi történetre támaszkodik, de teológiaiilag értelmezi azokat. Ismét más magyarázók külön figyelmet szentelnek a számmisztikának, amely főleg a hármas és a hetes számra épül. Végül olyan magyarázók is akadnak, akik az ószövetségi Kivonulás könyvének vagy a zsinagóga liturgikus olvasmányainak hasonmását látják a könyvben.

Az ilyen feltételezések lehetnek szellemesek, és egyes problémákat meg is világítanak, de az egészre nem adnak magyarázatot. Azt sem lehet világosan állítani, hogy az evangélista következetesen végigvezetne valamilyen elgondolást vagy tervet a könyvén. Az általánosabb felfogás az, hogy a könyv események sorozatát adja, de minden szigorúbb szabály nélkül, s azokon keresztül bemutatja Jézusnak a szembenállását azzal a „világgal”, amely nem fogadta be. S ugyanakkor azt is elének állítja, hogy milyen nehézségek során alakult ki a Jézusba vetett hit Galileában és főleg Jeruzsálemben.

Ellenben nem nehéz felismerni azokat a szempontokat, amelyek szerint János különbözik a szinoptikusoktól. Azok főleg a galileai működésről beszélnek, s utána vezetik Jézust Júdeába, illetve Jeruzsálembe, a szenvedés hetére. Jánosnál ezzel szemben Jézus gyakran változtatja a helyét, s hosszabb időt tölt Júdeában és Jeruzsálemben. Arra gondolhatnánk, hogy a szerző külön jeruzsálemi hagyományt dolgoz fel (1,19—51; 2,13—3,36; 5,1—47; 7,14—10,42). Azonkívül János legalább három húsvétot említ (2,13; 5,1; 6,4; 11,55), s így Jézus működésének idejét két évnél mindenképpen hosszabbra kell tenni. Az előadás módja is különbözik a szinoptikusokétól. Azok rövid kijelentések gyűjteményét hozzák, s a szükségesüen leírt csodákat is csak néhány szóval magyarázzák. János kevés csodáról és eseményről emlél-

kezik meg, de azokat teológiaiilag bőven értelmezi, s amellet szereti a párbeszédés, dramatizáló előadásf. Találunk nála a szinoptikusokkal közös anyagot: Keresztelő János működését, a Jordánban való keresztelést, de pl. a Keresztelő alakja nem a szigorú aszkéta, és az ítélet-ről szóló beszédei is hiányoznak. Az evangélistát inkább csak János tanúskodása érdekli. Közös anyag még a kereskedők kiűzése a templomból (2,13—21), a királyi tisztviselő fiának meggyógyítása (4,43—54), egy inaszakadt (5,1—15) és egy vak meggyógyítása (9,1—41), a kenyérszaporítás, a vízenjárás (6,1—21), a betániai fölkenés, a keresztre feszítés és a húsvéti események. De sok olyan dolog hiányzik, amit a szinoptikus tradíció megőrzött, pl. a megkísértés, a színéváltozás, az oltáriszentség rendelése, a hegyi beszéd, a példabeszédek gyűjteménye és az ítéletről szóló beszéd. Az „Isten országa” kifejezés csak egyszer szerepel (3,3—5), helyette inkább az élet, az örök élet fordul elő. János szereti az ellentétpárokat: Isten-világ, világosság-sötétség, élet-halál, emberi dicsőség-Isten dicsősége. Viszont hoz olyan történeteket is, amelyek a szinoptikusoknál hiányzanak: kánai menyegző, beszélgetés Nikodémussal, a samariai asszonnyal, Lázár feltámasztása, a lábmosás, a búcsúbeszéd. Sőt a szenvedés történetében és a húsvéti eseményekben is vannak új jelenetek.

Fel lehet tehát tenni a kérdést, hogy a negyedik evangélium szerzője ismerte-e Máté, Márk és Lukács könyvét? Egyesek úgy vélik, hogy nem, ellenben ismerte a Jézusról szóló apostoli hagyományt, s abból merített, mint ahogy a szinoptikusok is azt használták fel a maguk szempontjai szerint. Egyes sajtóságok mégis arra vallanak, hogy Lukácsot és talán Márkot ismerte. Mátéra vonatkozólag nem olyan világosak az adatok. De a szerző minden esetre feltételezte, hogy olvasói ismerik a Jézusra vonatkozó egész apostoli hagyományt. Ezt a hagyományt ő szabadabban kezeli, mint a többi evangélista. Számára a történetiséghez és az igazsághoz való hűség azt jelenti, hogy minél mélyebben tárja fel az üdvösség eseményeinek belső tartalmát. Ezért inkább mint teológus beszél, nem pedig mint történetíró.

A könyv szerkezete és gondolatvilága. Itt a magyarázók azt vizsgálják, hogy a szerző a közös hagyomány alapján egységes művet írt-e, vagy már meglevő írott forrásokat is beillesztett könyvébe. Az a probléma is felvetődik, hogy mi volt az eredeti nyelve. Az ismételt előforduló aramaizmusok alapján egyesek arra gondolnak, hogy a könyvet előzetesen arám nyelven írták és utána fordították görögre. Mások

inkább azt állítják, hogy a szerző felhasználta arám nyelvű forrásokat, s innen vannak az aramaizmusok. Elfogadott vélemény azonban az, hogy a könyv nyelve eredetileg is a görög volt. Vannak benne olyan szavak és szójátékok, amelyeknek nem található a megfelelője az arámban. Sőt a stílus alapján is beszélhetünk egységes szerkesztésről. Sok dolgot meg lehet magyarázni esetleg a görögül író szerző zsidó származásával is, vagy az ószövetségi görög fordítások hatásával. Biztos, hogy külön forrásokat is felhasznált, főleg a csodák gyűjteményét, de azt is olyan szabadon kezelte, mint a szinoptikus hagyományt. Az észrevehető, hogy a szerző keresztény közösségben élt, mert alkalomadtán liturgikus formákat és homília-törödékeket is idéz. Így pl. a bevezetésben található logos-részlet olyan himnusz, amely emlékeztet Pál apostolnak a fogságból írt leveleiben vagy a pasztorális levelekben található himnuszokra. Az élet kenyeréről szóló beszéd szerkezete pedig közös vonásokat mutat a rabbik homíliáinak felépítésével.

Egyébként a szentírási könyvekre is érvényesek azok a törvények, amelyek szerint az ember kifejezi gondolatait. Mindenki már meglevő szókinccsel és kifejezési formákat használ. A gondolat legtöbbször csak annyiban új, hogy új összefüggéseket tartalmaz és az átvett anyagot új szempontok szerint ítéli meg. Ezért János evangéliumában is kereshetjük azokat a külső hatásokat, amelyek az akkori vallási és kulturális világból származnak. Az egészéták főleg három ilyen hatást emelnek ki: a hellenizmust, az ószövetségi szentírást és a zsidó hagyományt, továbbá bizonyos gnosztikus áramlatokat.

A hellenizmussal való kapcsolat a negyedik evangéliumban sokkal szembetűnőbb, mint a szinoptikusoknál. Elsősorban abból látjuk ezt, hogy hangsúlyozza a megismerésnek, az igazságnak a fontosságát, alkalmazza a Logos-címet a Fiúra és szereti az allegóriákat. A hellenizmusnak és az ószövetségi gondolatvilágnak a találkozása legszembetűnőbb volt az alexandriai Philo írásaiban, aki az egész zsidó vallási hagyományt hellenizálni akarta. A „logos” szót ő már használja bizonyos isteni megnyilatkozások jelzésére, de még meglehetősen zavarosan. Gondolatai azonban erősen hatottak a Palesztinán kívül élő zsidóságra, és elindították azt a folyamatot, amely a szentírásnak az élettel való kapcsolatát kereste. Az evangélium szerzője bizonyára ismert ilyen zsidó köröket, de az ő összképe egészen más. Nem a tapasztalati tudományok és a filozófiai reflexió segítségével akar az istenségnek, a teljes létnek a megismeréséhez felemelkedni. Az ő számára ezt

az ismeretet megadja a megtestesült Fiúba vetett hit. Ezért nála a philói fogalmak jelentése is más. A Logos nem közvetítő teremtmény Isten és a világ között, hanem ő az öröktől fogva létező Fiú, aki tökéletesen osztozik az Atya tevékenységében, és hatékonysága kiterjed az egész világra. Még abba a világba is belevilágít, amely elfordult az igazságtól és a világosságtól.

Az ószövetségi zsidó hatás könnyen kimutatható, hiszen sok az arám szófordulat és az ószövetségi könyvekre való utalás. Bár szó szerint keveset idéz, és gondosan ügyel arra, hogy elvállassza a régi üdvrendet az újtól, mégis felhasznál témákat és fogalmakat, főleg a bölcsességi irodalomból. Ilyeneket mint a víz, az égi eledel, a manna, a pásztor, a szőlő és a templom. Jól ismeri az ilyen témákat és azok ószövetségi alkalmazását, de könyvében új és eredeti módon fejt ki őket. Sok ponton felismerhető a korabeli zsidósággal való kapcsolata is, mert a vitákban utal a rabbik okfejtésére, okoskodására és szóhasználatára. Vannak, akik a zsidó liturgia hatását is felismerni vélik benne. Annyi bizonyos, hogy az evangélista jól ismeri az első századi palesztinai zsidóságot, szokásaival és problémáival együtt. De abból sem csinál titkot, hogy azt mély szakadék választja el a keresztény gondolatvilágtól. Amikor könyvét írja, akkor a kereszténység már elszakadt a zsidóságtól (9,22; 12,42), s tőle teljesen idegen a zsidó vallási legalizmus és ritualizmus. Őt már a megtestesülés világának transzcendenciája és újdonsága érdekli.

A qumráni leletek ismerete óta megállapítható, hogy a negyedik evangélium és az esszének nyelvhasználatában van némi közösség. Vallási és erkölcsi területen szívesen használják az ellentétpárokat, mint a világosság és sötétség, igazság és hazugság szembeállítását. Mindkét oldalon beszélnek arról, hogy az ő közösségük vezeti be a végső időt, s nyilvánvalóvá teszi azt, ami el volt rejtve a régi szövegekben. Hasonlóképpen emlegetik az igazság tanítóját és ismerik az igazság lelkének és a vigasztalónak a szerepét. A különbség az, hogy az esszének nyelvében ezek a szerepek nem konkretizálódnak. Egyébként is a két közösség között más a légkör, és a hasonló vonások ellenére megvannak a lényeges különbségek. János távol áll a qumráni szövegek apokaliptikus felfogásától, és attól a legalizmustól, ami ott dívott. Jézus küldetése is egészen más, mint az Igazság tanítójáé, vagy azé a két messiásé, akiről a qumrániak beszélnek.

A gnosztikus gondolkodáshoz való alkalmazkodást, illetőleg a vele

való szembenállást szintén keresik a magyarázók a negyedik evangéliumban. A gnoszticizmus úgy jelentkezett, mint titkos tanítás, amely a beavatottakat bizonyos tisztulási szertartásokon keresztül el akarta vezetni a mély vallási igazságok ismeretére (gnosis=ismeret), vagy extázisban való megélésére. Az anyag és a test a rossz szüleménye volt; azért el is fordultak tőle. Egyébként mi a gnoszticizmust csak az első század utáni hellenista és keresztény irodalomból ismerjük. De lehet, hogy már előbb is feltűnt, s így az evangélista a maga idejében ismerhette annak kifejezőmódjait és céljait. A kérdés eldöntése azért nehéz, mert a gnoszticizmusról aránylag kevés forrás maradt fenn és azok is későbbiek. Ha valaki nem akar képzelődésekbe bocsátkozni, akkor elsősorban a Corpus Hermeticum-hoz kell tartania magát. Itt szó van arról, hogy az égi fény hazájából egy szent „logos” leszáll a földre és belesüllyed az anyagba. Azután újra fölemelkedik az égbe, de közben meg kell küzdenie a földi szférákat ellenőrző gonosz erőkkel. A gnosztikus iratokban Isten titokzatos lény, ő a fény és az élet forrása. Az ember az igazi életre akkor jut el, ha részesedik az istenség közvetlen és boldogító ismeretében. Szó van itt újjászületésről is, ami abban áll, hogy az ember különleges kinyilatkoztatásban, az istenség megismerésében részesül, s azáltal az ő gyermeke lesz. De a logos és az újjászületés szavakkal kapcsolatban azt kellene eldönteni, hogy az evangélista függ-e a gnosztikus iratoktól vagy azok vették át tőle a fogalmakat. Nem kétséges, hogy abban a hellenista környezetben, amelyben a vallásokat átítatta a filozófia, János is szükségét érezte az isteni életre vonatkozó ismeret kihangsúlyozásának. De azt eredeti módon tette, s mindig a kinyilatkoztatás teljességére támaszkodott, s egyben elutasította a metafizikai pesszimizmust, vagyis azt a nézetet, hogy az anyag valamilyen rossz istenség alkotása. Nála a Logos az örök Fiú, aki szabadon jön a földre, emberré lesz és úgy szerzi meg a megváltást a test-lélek embernek. A gnosztikusoknál és János könyvében legfőbb a megváltás vágya közös, de maga a megváltás teljesen különböző. Annyit állíthatunk, hogy János nyelvezetében közel akar jutni a hellenista-pogány olvasók füléhez is, de más közösséget nem vállal a gnosztikus szellemiséggel.

Az evangélium szerzője minden bizonnyal olyan környezetben élt, ahol találkozott a görög szellemmel, a keleti miszticizmussal és a hellenizmus felé nyitott zsidósággal. De gondolatai és tanítása megőrizték az eredetiséget, s ez az eredetiség abban a keresztény közösségben

gyökerezik, amelynek tagja volt és amelyet képviselt. Könyvében tükröződnek a kereszténység kezdeti teológiai kifejezései, s ezek emlékeztetnek Pál leveleire, főleg a fogságból írt levelekre (Filippi, Kolossze) és az Efezusi levélre. Amellett megtaláljuk a keresztény liturgia ősi emlékeit is. A szerző a sokféle hatás és forrás ellenére mégis eredeti könyvet írt. Minden részlet ráirányul arra a valóságra, hogy Jézus Krisztusban az Isten Fia jelent meg, s a benne való hit vezet az üdvösségre (20,30).

A történeti hitelesség. A teológiai színezet és a szinoptikusoktól való eltérés felveti ezt a kérdést is. A 19. század végétől beszélnek a kutatók arról, hogy vajon a szerző a teológiai célért nem áldozta-e fel a történeti valóságot, és hogy a szimbólumok nem fontosabbak-e nála, mint az események. A. Loisy óta újra meg újra akadtak, akik csak teológiai elmélkedést láttak benne, nem igazi tanúságtételt. A kérdés azonban nem ilyen egyszerű. Figyelni kell a könyv szerkezetére, összehasonlítást kell tenni a szinoptikusok történetiségével, s magának a negyedik evangéliumnak az adatait is egyenkint tanulmányozni kell, s csak ezek alapján mondhatunk ítéletet. Először is látjuk, hogy Jánosnak van közös anyaga a szinoptikusokkal: Keresztelő János tevékenysége, több csoda, főleg a kenyérszaporítás, azután a szenvedés és a feltámadás. Az ilyen részek összehasonlítása mutatja, hogy az evangélista a közös hagyományból vett dolgokat közöl, s azt történeti hűséggel teszi. Több helyen eredeti részleteket hoz, s azok történeti értékét is vizsgálat alá lehet venni, hogy mennyire fejeződnek ki bennük a helyi és időbeli adatok, vagy a zsidó és római élet eseményei úgy, ahogy azok az első század elején lefolytak, s ezeket azután össze lehet hasonlítani a zsidó háború utáni (66—72) helyzettel. Bár a szerző az első század végén írt, Jézust mégis a valódi történeti környezetében akarja bemutatni, nem pedig csak teológiai elmélkedést adni róla. Evangéliuma arról a Jézusról beszél, aki élt, tanított, meghalt és meghatározott időben feltámadt. A szerző ismeri a róla szóló történeti hagyományt. Saját magát pedig úgy tünteti fel, mint tanút (19,35; 21,24). Tanúskodása kiterjed olyan tényekre és igazságokra, amelyeket személyesen ismer és amelyekben része volt. Szándéka világos: azt mutatja be, hogy „az Ige testté lett és közöttünk lakott”, és hogy „mi láttuk dicsőségét”. Ezért egyáltalán nem közömbös, hogy milyen adatokra támaszkodik és hogy mi a történeti értéke ezeknek az adatoknak. Ő annak a jelentőségét fejt ki, ami a názáreti Jézusban végbe-

ment, s így érthető, hogy a sok esemény közül azokat választja ki, amelyek ennek a szándéknak megfelelnek (20,30; 21,25). Amikor ezt teszi, követi a bibliai hagyományt, amely az egyes korokban bemutatja Isten kapcsolatát népével és feltűnteti Isten történeti tetteit az emberi közösségben. A régi szövetségben Izrael mindig elismerte a tettek, az események elsőségét a szó, a logos előtt. A héber gondolkodás hagyományos történeti fogalmakkal fejezte ki magát. A teológiai következtetést abból vonta le, amit a hagyomány eléje tárt, és így a történeti összefüggés nyomatékot kapott a teológiai reflexióban.

Így értjük meg, hogy az evangélista nem elégszik meg a nyers tények közlésével, hanem igyekszik kifejtetni a jelentést (9,1—4), s ezzel a kinyilatkoztatott tartalmat tárja fel és mélyíti el azzal a célzattal, hogy a hívők jobban megismerhessék azt, és kitáruljanak az örök élet felé. A csodákat és jeleket azért közli, hogy higgyenek Jézus Krisztusban, az Isten Fiában, és hogy az ő nevében örök életük legyen (20,30—31). A szerző tudja, hogy a hitbeli meggyőződés teljességét csak a húsvéti misztérium elfogadása biztosítja. Amikor bemutatja, hogy Jézus működésén és kereszthalálán át belépett az Atya dicsőségébe, akkor ezzel Jézus életének és tetteinek mély értelmére világít rá. A Szentlélek kiáradása is az ő érdemeinek gyümölcse, és egyben megdicsőülésének bizonyítéka (7,39; 16,7; 20,22). A Lélek vezeti el az egyházat a teljes igazságra, vagyis arra, hogy megértse a megtestesült Igét és a megváltás misztériumát (16,5—15). Az evangélium tehát megértő visszaemlékezés Jézus történetére (2,21—22; 12,16; 14,26; 15,26). Keresztény felfogás szerint ez a megértés úgy jön létre, hogy a Jézusban végbement eseményeket szembesítik az ószövetségi jóvendölésekkel és előképekkel. Ezek segítségével derül fény Jézus tetteinek üdvtörténeti mivoltára (2,17; 5,37—47; 7,17; 12,37—42; 19,36—37). Tehát elmondhatjuk, hogy János ragadta meg legjobban a Jézus-esemény újdonságát, s azt tipikusan keresztény módon fejezte ki.

Itt tehát valóban történeti tanúskodás előtt állunk, de ez a történeti felfogás különbözik a mai történetírástól, amelynek fő gondja a múlt eseményeinek pontos feltárása, de nem törődik azok jelentésével, és nem akarja azokat az üdvösség történetében elhelyezni. A mai biblikusok János evangéliumával kapcsolatban „kerügmaticus történetről” beszélnek, mivel minden be van állítva az igehirdetés szolgálatába, vagy pedig „minőségi történetről”, mert az események hitbeli vetülete is kifejezésre jut. A régiek, mint pl. Alexandriai Kelemen, „szellemi

evangéliumot” láttak benne. Krisztusnak és tetteinek ez a mély megértése gyakran a szimbólumok alkalmazásában jut kifejezésre, illetve abban, hogy az események egyúttal szimbólumok is, vagyis magasabb jelentés hordozói. A tanítványok fokozatosan vették észre, hogy Jézus tetteit és szavait különböző szinteken lehet értelmezni, és hogy azok a szavak és tettek mindig önmagukon túlra mutatnak. A jelnek és a jelképnek tehát nagy fontossága van, mert felhívja a figyelmet egy tett vagy kijelentés többféle értelmére (3,14—15; 8,28; 12,32). Azonkívül bizonyos helyeken megtalálható az irónia is az ellenfelek kijelentéseire vonatkozólag, s ez jelzi, hogy szavukat más értelemben kell venni, mint ahogy ők gondolják (7,52; 9,24—27; 11,49; 12,19; 16,30; 19,18—22). Csak az Igazság Lelkének jelenléte biztosíthatja a szöveg igazi mondanivalójának megértését.

A könyv szerzője. Az eddigi fejtegetések már jelzik, hogy a negyedik evangélium nem egyszerűen egy szemtanú elbeszélése, amit az események után bizonyos idő elteltével leírt. Inkább az a benyomásunk, hogy a könyv hosszú érés gyümölcse. Azonkívül a könyv mindig befejezetlennek látszik, s ezt a szerző sem titkolja: néha az összekötések erőltetettek, egyes részek nem illenek bele az összefüggésbe (3,13—21; 3,31—36). Olykor meg úgy tűnik, hogy a szerző maga sem fejezi be a témát, vagy hogy a részek elhelyezése sem mindig következetes. Ezért alakult ki az a vélemény, hogy az evangéliumot, ahogy ma a kezünkben van, a szerzőnek a tanítványai jelentették meg, akik azután hozzákapcsolták a 21. fejezetet és néhány magyarázó megjegyzést, mint a 4,2 és talán a 4,44; 7,39b; 11,2; 19,35. A házasságtörő asszony történetét ma minden kritikus ismeretlen eredetű keresztény hagyományból eredezteti, amit később illesztettek a szövegbe, de természetesen ezt is sugalmazottnak és kánoninak kell tekinteni.

Maga a szöveg nem ad eligazítást a szerzőt és a keletkezés idejét illetően. De talán maga a szerző akarta így. A figyelemnek nem órá kell irányulni, hanem arra, akiről tanúskodik és akit szemléltet (3,29; 1,8; 4,41). De a 21,24 egyenesen azonosítja a szerzőt a „szeretett tanítvánnyal”, aki a húsvéti eseményekben ismételtelen feltűnik (13,23; 19,26; 20,2). Úgy látszik egyúttal ő az a „másik tanítvány” is, aki már előbb saját neve nélkül szerepelt (1,35—39; 18,15). Az egyházi hagyomány a második századtól kezdve a szerzőt Jánosnak nevezte, és azonosította Zebedeus egyik fiával, a tizenkét apostol egyikével. De Papias hierapoliszi püspök írásának egy töredéke, amit Euzebiosz törté-

netíró őrzött meg, helyet hagyott bizonyos kételkedésre. A szöveg így hangzik: „Ha valaki azzal jött hozzám, hogy ő még beszélt a presbiterekkel, tőlük a presbiterek mondásai után érdeklődtem: Mit mondott András és mit Péter vagy Fülöp, Tamás, Jakab, mit János vagy Máté, vagy más valaki az Úr tanítványai közül. Miket mondott Arisztion vagy a presbiter János, az Úr tanítványai”... (Eus. Hist. magy. ford. 140). Ő tehát két Jánost említ: az elsőt mint a tizenkét apostol egyikét, és a másikat a presbitert, az Úr tanítványát. De itt nincs szó az írásokról. Pápiást az élő hagyomány érdekelte, „az élő és maradó tanítás”. A második század végén Ireneusz így ír: „Azután János, az Úr tanítványa, aki az Úr keblére hajolt, szintén megjelentetett egy evangéliumot, amikor Efezusban tartózkodott” (Adv. Haer. III. 11). Ireneusz Polikárp tanítványa volt, s visszaemlékezik, hogy Polikárp beszélt Jánossal és az Úr más tanítványaival való kapcsolatáról (Eus. Hist. uo. 228); és Ireneusz számára ez a János Zebedeus fia, a tizenkét apostol egyike. Ettől az időtől kezdve különben is megvan a törekvés, hogy az újszövetségi könyvek sugalmazottságát és kánoniságát valamelyik apostollal hozzák kapcsolatba. A negyedik evangéliumot a hagyomány majdnem kivétel nélkül János apostolnak tulajdonítja. A Muratori kánon, Alexandriai Kelemen, Órigenész és Tertullianus ezt mint biztos tényként közlik. Csak a római pap, Caiusz és az ő kis köre támasztott némi kétséget, de feltevésüket a hagyományból nem tudták igazolni. A hagyományos nézetet csak a 19. századtól fogva kezdték bírálni, főleg abból kiindulva, hogy ez az evangélium nagyon különbözik a szinoptikusoktól, és hogy erősen teológiai színezetű. Sokan nemcsak János szerzőségét tagadták, hanem a könyv történeti hűségét is. Úgy gondolták, hogy a második század közepén élő szerző a péteri és páli irányzatok között a szintézist akarta megalkotni. A racionalista kritikának erre a tételére az egyházi körök először élesen reagáltak, mert János szerzőségét azonosították a történeti hűséggel és a kánonisággal, vagyis a jánosi eredetet majdnem a hit tárgyává tették. Ma már jobban elhatároljuk egymástól ezeket a kérdéseket, és a kánoniság kritériumának azt tartjuk, hogy az egyház a kérdéses könyvet ilyennek fogadta el, mert felismerte benne az apostoli tanítást. A szövegnek azonban megvan az emberi története, és azt vizsgálhatjuk a tudomány eszközeivel és módszerével.

De éppen a történeti adatok kényszerítették rá a szövegkritikusokat, hogy egyre jobban visszatérjenek a hagyományos nézethez. Az Egyip-

tomban felfedezett János-töredékek (18,31.33.37—38) a legjobb szakemberek véleménye szerint is a 110—130-as évekből valók. Ha tehát a negyedik evangéliumot már akkor ismerték Egyiptomban, akkor annak az első század végén már meg kellett lennie. S az is nagyon valószínű, hogy a könyv a hellenista Kis-Ázsiában keletkezett, mint ahogy a hagyomány mindig is Efezust jelölte meg. Az első század végén pedig még élt János apostol, tehát az ő részét nem lehet belőle kizárni. Ha a biblikusok nagy része nem is nevezi meg magát Jánost, abban egyetértenek, hogy olyan valaki szerkesztette meg a könyvet, aki benne élt a zsidó és a hellenista vallási áramlatok találkozásában. Egyesek arra a János presbiterre gondolnak, akit Pápiász említ, mások János apostol valamelyik közeli tanítványára, s ezzel magyarázható lenne az is, hogy a „szeretett tanítvány” miért kapott olyan fontos helyet a könyvben. Az egyáltalán nem valószínű, hogy az apostol maga nevezte volna úgy magát, hogy „a tanítvány, akit Jézus kedvelt”, hanem ezt a címet inkább már a tanítványai adták neki. Továbbá a 21,23-ból az is biztos, hogy amikor a 21. fejezetet a könyvhöz csatolták, ez a „tanítvány” már nem élt. Különben is csak a könyv második részében szerepel ezen a néven. Az első részben legföljebb, mint „másik tanítvánnyal” találkozunk. Azt nem lehet elvitatni, hogy alakja meglehetősen elmosódott, s talán ebből lehetne következtetni arra, hogy minden történetisége mellett egyúttal jelkép is. Jelképezi az igazi tanítványt, az igazi hívőt, aki egészen tanúságot tesz a Mesterről, és akinek a tanúskodását el kell fogadni. Hogy a negyedik evangéliumot az egyház elfogadta kánoninak, pedig nagyon különbözik a szinoptikusoktól, annak a magyarázata csak az lehet, hogy valamilyen formában apostoli tekintély állt mögötte. Azt tehát biztosra vehetjük, hogy a tanításnak és a tanúskodásnak az a formája, amelyet a könyv tartalmaz, János apostol környezetében alakult ki, s a sugalmazott szerző ezt foglalta könyvébe. Az is valószínű, hogy az egyes részek már előbb megvoltak írásban, használták is őket, s a szerző ezeket is összegyűjtötte. Ez a magyarázata az olyan utólagos beillesztésnek is, mint amit a 15—16—17. fejezetnél látunk.

A könyv teológiai tanítása. Első olvasásra szembeötlő, hogy a szerző erősen teológiai beállítottságú, de azért nem ad rendszeres tanítást, sem Krisztusról, sem a megváltásról. A Biblia általános előadásmódjához híven inkább több oldalról megvilágítja az üdvösség művét. Nem keres olyan alapvető igazságot, amelyből a többieket levezethet-

né, hanem Krisztusra összpontosítja a figyelmét. A hívők úgy nyerik el az üdvösséget, ha megismerik őt és azonosítják vele magukat. Így vele együtt eljutnak az Atya házába. Jézusnak mint Fiúnak az örök léte (praeexistentia) erős hangsúlyt kap a könyvben, de ez az egész apostoli egyház meggyőződése, hiszen a Fil 2,5–10 és a Kol 1,15 is világosan állítja ugyanezt. János szemlélete azonban átfogóbb. Ő Jézus egész életét, tanítását, csodáit szemléli, s hangsúlyozza, hogy benne az Atya terve időben, következetesen játszódott le. Ezért emlegeti Jézus „óráját”. Jézus életében kinyilvánul Isten dicsősége, különösen Jézus szenvedésében és feltámadásában. A világ azonban nem ismerte fel. Akik viszont hisznek benne, azok újjászületnek az örök életre. A világ és Jézus szembenállása vezetett a szenvedés napjaihoz, s ez a szembenállás és kettősség kísérni fogja a tanítványok életét is. A világ azonban ítélet alá esik abban az órában, amikor úgy gondolja, hogy győzedelmeskedett Isten ügye fölött. János a misztériumot meghagyja misztériumnak. Nem írja le a Fiú személy szerinti elő-létezését, s nem idéz olyan égi párbeszédet, ahol a Fiú megkapja küldetését az Atyától. A könyv mindenütt elkerüli a mítosz látszatát. Az Atya Jézusban nyilvánkoztatja ki magát azok számára, akik gyarapodnak abban az ismeretben, amit a hitben és a Szentlélek ajándékaként kapnak. Jézus istensége és fiúi öntudata különösen kifejeződik az „én vagyok” kijelentésekben, s ezek emlékeztetnek Jahve ószövetségi megnyilatkozásaira. Az egyházzal szülő tanítás erősen krisztológiai beállítottságú. A pásztor és a nyáj, a szőlőtő és a vesszők, a Krisztus által elküldött Szentlélek, az őbenne fennálló egység és a belőle táplálkozó szeretet mind ezt mutatja. De emellett kifejezésre jut Péter fősége és az egyház intézményessége is.

A negyedik evangélium az egyház történetében. Itt arról emlékeztünk meg, hogy milyen szerepet kapott a könyv a vallási életben. A kezdeti kérdések körül természetesen még sok a bizonytalanság, pl. hogy az első keresztény írók idézik-e vagy átvesznek-e belőle gondolatokat. Egyesek már Római Kelemen levelében feltalálni vélik a párhuzamot, de ez talán visszavezethető a közös keresztény tanításra. Az első század végén a Didachének főleg az eukarisztiáról szóló része emlékeztet Jánosra. Ellenben Antióchiai Ignác leveleiben már több feltűnő utalást lehet találni, amelyeknek megvan a párhuzama az evangéliumban (pl. Fil 7,1–Jn 8,14; Fil 9,1–Jn 10,7–9; 14,16; Róm 7,3–Jn 6,26–29). A második század közepén Jusztinusz már bizto-

san ismerte a könyvet, de ő a Logos-tan magyarázatában még erősen függ a hellenista bölcselektől. Valószínű, hogy Pápiász is ismerte, bár amint említettük, őt inkább az élő hagyomány érdekelt. Ireneusz nagy fontosságot tulajdonított neki a gnosztikusokkal folytatott vitában. Főleg azért, mert a János apostoltól származó eredeti tanítás megőrzését látta benne. Tatiánusz is egy vonalba helyezi János könyvét a másik három evangéliummal. Theophilosz antióchiai püspök (170—183) szintén kifejezetten hivatkozik Jánosra, amikor a Logos-tant idézi. Az a dolog természetéből adódik, hogy a második század első feléből kevesebb a tanú a negyedik evangélium mellett, mint a második felében. Az egyházi irodalom kifejlődéséhez is idő kellett. A gnosztikusokkal szemben nagyon is lehetett hivatkozni rá, mivel Jézusról úgy beszélt, mint valóságos Istenről és valóságos emberről.

Az egyházatyák szentírásmagyarázatára is kitérhetünk. Az első János-kommentár Órigenésztől származik, bár ez csak töredékesen maradt ránk, de azt látjuk, hogy Órigenész a gnosztikus Herakléon magyarázatával szembeállítja az igazi egyházi értelmezést. A betűszerinti értelemről indul ki, és keresi a mélyebb, szellemi értelmet is. Nagyban és egészben tartja magát a kinyilatkoztatás egészére épülő egzegézishez, de helyet ad az allegorikus és jelképes jelentésnek is. Tartalmilag a magyarázata krisztologikus és eszkatologikus. A 3—4. századi teológiát a szentháromságtani és a krisztológiai viták töltötték ki, és János szövegét ebben is felhasználták, de átfogó egzegézisre nem került sor. A 4—5. század fordulóján az antióchiai iskola hallatta szavát. Ők nem a betűt akarták érvényesíteni, hanem a benne elrejtett Krisztus-képet igyekeztek szemléltetni, s ezen a téren hozzájárultak a krisztológia kibontakozásához. Sokan közülük a nesztoriánizmus gyanújába keveredtek, ezért Aranyszájú Szent János a kommentárjában eléggé távol tartja magát a vitáktól és inkább lekipásztori céllal ír. De az ariánusokkal szemben erősen hangoztatja, hogy Krisztusban maga az örök Fiú szállt le az égből (synekatabasis) és lett emberré. Ugyancsak az antióchiai iskolához tartozik Mopsuestai Theodorus, akinek a János-magyarázata szintén nem mentes a krisztológiai problémáktól. Ugyanúgy magán hordozza a kor dogmatikai vitáit Alexandriai Cirill írása is (429 körül). Nyugaton Szent Ágoston magyarázza végig János evangéliumát. Nem a mai értelemben vett egzegézist ad, hanem 129 fejezetben elmélkedést és következtetéseket. A gyakorlati célt az is meghatározta, hogy prédikációs sorozattal ké-

szítette el a könyvét. Az utána következő kor kommentárjaiból csak részletek és idézetek (katénák) maradtak fenn.

A középkori teológusok számára keleten Aranyszájú Szent János munkája maradt a minta, nyugaton pedig Ágostoné. Ez a helyzet a nagy skolasztikusoknál is: Nagy Albert, Aquinói Tamás, Bonaventura. De számukra már igazi teológiai bizonyító ereje csak a betű szerinti értelemnek van. A középkor legnagyobb egzegétája Nicolaus von Lyra (†1349), akinek az Ó- és Újszövetséghez írt Postilla-ja sokáig tankönyve volt a teológusoknak.

A humanizmus felébresztette az érdeklődést a bibliai nyelvek iránt és segítette a teológiát abban, hogy jobban támaszkodjék a szentírára és az egyházatyák műveire. Rotterdami Erazmus evangélium-magyarázata ezt a szellemet tükrözi. Különben a protestáns-katolikus vitában János evangéliuma nem játszott különös szerepet. A katolikusoknál az 1500-as évekkel indult meg az intenzív biblikus irodalom. Cajetán, az idősebb Janzénus, De Ribera, J. Maldonatus és Cornelius a Lapide nevét említhetjük meg a 16–17. századból. A protestánsok tartottak a betű szerinti sugalmazás tétele mellett, ezért szentírásmagyarázataik teológiailag nem voltak termékenyek. A felvilágosodás kora elsősorban a vallás természetfölötti alapjait támadta, és a kinyilatkoztatás történetiségét, s ez vezetett aztán a szentírás könyveinek új, racionalista tárgyalásához. János evangéliumát is akkor kezdték a 2. században keletkezett teológiai elmélkedésnek tekinteni. Az egyház természetesen ezt az evangéliumot is minden részletében sugalmazottnak és kánoninak ismeri el, s a könyv keletkezésére és a szöveg értelmezésére vonatkozó nézetek ebben a keretben mozognak.

AZ EVANGÉLIUM SZÖVEGÉNEK ÉRTELMEZÉSE

AZ EVANGÉLIUM ELŐSZAVA

A LOGOS-HIMNUSZ (1,1—18)

1 Kezdetben volt az Ige; az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige; 2 ő volt kezdetben Istennél. 3 Minden általa lett, nélküle semmi sem lett, ami lett. 4 Benne volt az élet, s az élet volt az emberek világossága. 5 A világosság világít a sötétségben, de a sötétség nem fogta fel. 6 Föllépett egy ember, az Isten küldte, s János volt a neve. 7 Azért jött, hogy tanúságot tegyen, tanúságot a világosságról, hogy mindenki higgyen általa. 8 Nem ő volt a világosság, csak tanúságot kellett tennie a világosságról. 9 (Az Ige) volt az igazi világosság, amely minden embert megvilágít. 10 A világba jött, a világban volt, általa lett a világ, mégsem ismerte föl a világ. 11 A tulajdonába jött, de övéi nem fogadták be. 12 Ám akik befogadták, azoknak hatalmat adott, hogy Isten gyermekévé legyenek. Azoknak, akik hisznek benne, 13 akik nem a vérnek vagy a testnek a vágyából, s nem is a férfi akaratából, hanem Istenből születtek. 14 S az Ige testté lett és közöttünk élt. Láttuk dicsőségét, az Atya Egyszülöttének dicsőségét, akit kegyelem és igazság tölt be. 15 János tanúságot tett róla, amikor azt mondta: Ez az, akiről hirdettem: Aki nyomomba lép, nagyobb nálam, mert előbb volt, mint én. 16 Mindannyian az ő teljességéből részesültünk, kegyelmet kegyelemre halmozva. 17 Mert a törvényt Mózes közvetítette, a kegyelem és az igazság azonban Jézus Krisztus által lett osztályrészünk. 18 Istent nem látta soha senki. Az egyszülött Fiú nyilatkoztatta ki, aki az Atya ölén van.

A bevezetésben már jeleztük, hogy János evangéliuma sok tekintetben különbözik a többi evangéliumtól. Egyik sajátos különbség az is, hogy ilyen teológiai előszava van. Már itt felvetődik a kérdés, hogy mi-

Ilyen kapcsolata van ennek az előszónak az evangéliummal. Miért tette ide a szerző és mi volt a célja vele? Sőt mi az igazi értelme az előszónak? Lukács könyve előtt is van irodalmi előszó (1,1—4), de az csak a könyv keletkezésére és céljára mutat rá. Ugyancsak különbözik János első levelének bevezetésétől is (1Jn 1,1—4). A negyedik evangélium előszavát úgy foghatjuk fel, mint dicsőítő himnuszt a megtestesült Fiúról, vagy úgy is vehetjük, mint az evangélium igazi kezdetét, mert az evangélista Jézus történetét nem nyilvános fellépésével vagy születésével akarja kezdeni, hanem örök létével, amely megelőzi a teremtetést? Tehát csak a kész evangéliumhoz illesztették, vagy már ez fejezte ki eleve az alapgondolatot és a témát? Az egzegéták úgy látják, hogy mindkét felfogáshoz lehet érveket találni. Az első pl. alátámaszthatjuk azzal, hogy a későbbi szövegben alig van utalás az elő-létezésre és a megtestesülésre. Azért egyesek úgy gondolják, hogy a könyv eredetileg a Keresztelő Jánosra vonatkozó versekkel kezdődött. Viszont így magyarázatlanul marad az, hogy a világosságról való tanúskodás ismétlődő gondolat a könyvben, s önmagában a prolóus is több, mint az evangélium témájának rövid összefoglalása.

Elfogadható a másik feltételezés is, mert pl. Márkhoz viszonyítva Lukács a gyermekkori eseményekkel kezdi könyvét, Máté pedig a családfával, mert igazolni akarja a Messiás dávidi származását és az ígéretek teljesedését. Így érthető lenne, hogy Jánosnál a Jézus-képnek megfelelően a kezdet az örök elő-létezés. Ő tehát visszanyúl az örökkévalóságba és a kezdetet az idő elé helyezi. Ha erről van szó, akkor mondhatjuk, hogy az előszó valóban teológiailag átgondolt bevezetés, és a Keresztelő tanúskodására való hivatkozás is tudatosan beillesztett rész. Hiszen összhangban van azzal, ami a könyvnek is tárgya, hogy tudniillik Jézus a világosság az üdvösség útján. János erről tanúskodott és tanúskodása egyúttal a régi jóvendöléseknek is az összefoglalása. Tehát elfogadhatjuk, hogy ez a bevezetés igazi teológiai előzménye annak a Jézus-eseménynek, amelyet a szerző a továbbiakban kifejt. Hogy azonban ez a bevezetés az ő személyes műve vagy egy már meglevő egyházi himnuszt használt fel, arról vitáznak a szövegkutatók. De ha arra gondolunk, hogy a szöveg ezeket a súlyos teológiai fogalmakat, mint szó, élet, világosság, emberré levés stb. minden magyarázat nélkül közli, akkor valószínűnek látszik, hogy olyat írt le, ami az egyházban már ismert és bevett volt. Más oldalról is tudjuk,

hogy ilyen himnuszok használatban voltak az egyházban (Efezusi, Filippi, Kolosszeilevél).

Az evangélium szerzője a Logos-himnuszt úgy használta fel, hogy két helyen beleszótta a Keresztelő János tanúskodására való utalást. Az egzegéták azt is megfigyelték, hogy ezek a betoldások prózai jellegűek a himnusz ritmikus tagoltságához viszonyítva. Vannak benne olyan teológiai kifejezések, mint „köztünk élt” (felverte a sátrát közöttünk), „teljesség”, „kegyelemben való részesedés”, amelyeket az evangélium későbbi szövege nem használ. A 11. versben előforduló szó, az „övéi” (hoi idioi) szintén más értelemben fordul elő a 13,1-ben. Schnackenburgnak az a véleménye, hogy a sugalmazott szerző a meglevő himnuszt úgy-használta fel és dolgozta át, hogy mintegy kialakította benne evangéliumának a „fejét” (Das Johannesevangelium I. 201).

Az előttünk levő Logos-himnuszban három részt különböztethetünk meg: az 1—5. vers az örök Igéről szól, a 6—13. az emberekhez való titokzatos eljövételéről beszél, végül a 14—18. pedig a megtestesülésről és annak üdvrendi hatásáról. Különben a Messiás elutasítására vonatkozó feltűnő kijelentés (övéi nem fogadták be) más őskeresztény himnuszokban nem található meg. Itt a háttér valószínűleg az ószövetségi bölcsességi irodalom, ahol arról hallunk, hogy az emberek elfordulnak attól a bölcsességtől, amely Istentől jön. Ószövetségi gondolat az is, hogy Isten a népe között lakott, és hogy bizonyos jeleken keresztül szemlélhették dicsőségét.

Nem vitás, hogy a bevezető szavak párhuzamot akarnak vonni a Ter 1,1-gyel. Kezdetben volt az Ige. . . Az értelme az, hogy az Ige már akkor is volt, amikor valami egyáltalán kezdődött, hiszen Istennél volt, Isten pedig örök. De ki ez az Ige, a Logos? A logos a görögben az értelmes szó, aminek van jelentése és amit meg lehet érteni. Tehát kezdetben volt a Szó, amelyben Isten kimondta magát. Az újszövetségi kinyilatkoztatásának az egészéből tudjuk, hogy ebben benne van az Atya és a Fiú szentháromsági kapcsolata. Isten megismeri és kimondja magát, ebbe a szóba belemondja egész lényegét, s ez a kimondott szó a Fiú. De honnan ered a Logos elnevezés, és mi volt a teológiai jelentése? Bultmann és más egzegéták azt tételezték fel, hogy az evangélista egy előzetes gnosztikus himnuszt használt fel. De ennek ellene mond a megtestesülés gondolata, amit a 14. vers kifejezetten állít. A gnosztikusoknál pedig az anyag és a test a rossz hordozója, tehát az égi lény

nem veheti magára. Ellenben ismeretes, hogy a sztoikus filozófiában a világban működő értelmet és az ember értelmes erkölcsi magatartását egyaránt logos-nak mondták. De a szent szerző nem ezt veszi át, és a világot sem úgy értelmezi, mint kozmoszt, mint rendet, hanem inkább mint a Krisztus tanításával szembenálló emberek közösségét. Az evangéliumi logos-fogalom előzményeként az ószövetségi teológiai spekulációt kell feltételeznünk. Az Isten szava már az Ószövetségben teremtő erőt képvisel. Sok helyen benne van az embert jobb belátásra ösztönző hatás, sőt az ítélet is. Isten szavának megvan a szerepe a teremtésben, a próféták szájában és a törvényben. Az Újszövetségben Jézus szavának ugyanaz az ereje és méltósága, mint Isten szavának. De hogy ő maga a Szó, az Ige, azt csak itt találjuk meg, és még az 1Jn 1,1-ben. A Bölcs 9,1 azonosította Isten szavát és a bölcsességet, s a zsidó hagyomány ugyanilyen azonosítást csinált a törvény és az isteni szó között. A megszemélyesített Logos-szal azonban csak a hellenista zsidó filozófusnál, Philónál találkozunk. Ő a plátói és a sztoikus filozófia hatása alatt állt, s igyekezett az ószövetségi hitet a hellenista filozófiával kifejezni és összhangba hozni. Philó a logos-tannal az elérhetetlen Isten és az anyagi világ között tátongó űrt törekedett áthidalni, továbbá Istennek a lélekben való hatását megmagyarázni. A Logosról isteni tulajdonságokat állít: ő Isten elsőszülötte, képe. Isten a kozmikus tevékenységét általa fejt ki: a teremtést, a világ fenntartását és kormányzását. Philó tehát azonosította a Logost az isteni bölcsességgel, s ezzel mintegy kitárta a zsidóság szellemi kapuit a hellenista világ felé.

De a kérdés továbbra is megmarad, hogy az evangélista közvetlenül Philótól függ-e, amikor a Logos nevet használja a Fiúra. A Philó-féle logosfogalom ugyanis merőben különbözik a János-féle Logostól. Philónál a Logos közvetítő hatalom Isten és a világ között, és igazi szerepe nem is világos, éppúgy nem világos a Logos istensége sem, mert Philó kitart amellett, hogy Isten csak egy, s ennek az Istennek a Logos az idősebb „fia”, míg a fiatalabb fia a világ. Ugyancsak más a Philó-féle Logos üdvrendi funkciója is. Szerinte a Logos áthatja a világot és benne lakik a bölcs emberekben. Jánosnál pedig a Logos az, aki történetileg emberré lett és megadta a kinyilatkoztatást. Az egyáltalán nem valószínű, hogy a keresztény szerző a fogalmat a gnosztikusok közvetítésével ismerte volna meg, és hogy onnan kölcsönözte volna, mert a kettő között a tanításban lényeges különbségek vannak.

Inkább az valószínű, hogy a hellenista zsidóságtól kapta, és annak adott keresztény tartalmat. Látnunk kell azt is, hogy a Logos elég késői megnevezése a Fiúnak. A szinoptikusok és Pál nem használják a szót ilyen értelemben. De a Fiú előzetes létezéséről ők is beszélnek, s arról is, hogy ő lett emberré Jézus Krisztusban. Amikor tehát az evangélium szerzője ezt a fogalmat használta, valójában nem mondott újat Jézus Krisztusról, hanem csak erőteljesen hangoztatta istenségét és a teremtet világhoz való viszonyát. Végül azt is ki kell emelnünk, hogy itt sugalmazott szöveggel van dolgunk, amely az isteni kinyilatkoztatást tartalmazza. Kétségtelen, hogy a logos-fogalom megvolt a hellenista környezetben, de azzal, hogy a szerző alkalmazta a Fiúra, nemcsak a pogány hellén világ nyelvét utánozta, hanem számukra is érthetővé akart tenni valamit Isten benső titkából. A későbbi egyházi teológia pedig útmutatást kapott benne az Atya és a Fiú egységének a hangoztatására. Hiszen a Fiú az az örök Szó, akiben az Atya kimondja magát, vagy másképpen: akibe egész lényét belemondja, s ez a Fiú örök szellemi születése.

AZ IGE ISTENSÉGE

A Logos-himnusz igazi mondanivalója az, hogy az Ige testté lett és közöttünk lakott (14. vers). A Jézus Krisztusba vetett hitnek ez volt a lényege. A hit mélységéhez hozzátartozott annak a megsejtése, hogy ki az Ige. Az első öt versben erre kapunk választ. Azt már az Ószövetségben is tudták, hogy Isten léte végtelenül gazdag, s így ő sokféle módon közeledhet az emberhez. Jézus Krisztus misztériuma az volt, hogy benne maga az isteni személy jött hozzánk, aki az Atyával egynek mondta magát, és mégis megkülönböztette magát tőle, hiszen tőle jött, őt dicsőítette meg, az ő akaratát teljesítette. Az evangélista feltételezi, hogy a logos nevet a hellenista világban más értelemben használták, azért háromféleképpen fejezi ki istenségét. Először azzal, hogy kezdetben már volt, tehát nem keletkezett. Már akkor létezett, amikor ebből a világból valami is elkezdődött. A háttérben érezzük az utalást a Ter 1,1-re. De ott a kezdet a világ teremtetését, az idő elindulását jelzi. Az Ige felsőbbrendűsége abban nyilvánul meg, hogy ő már előbb is volt. Másodszor utal arra, hogy „Istennél volt”, vagyis nem a világhoz tartozott, hanem Istenhez. Ez különben szembeállítás

azzal, hogy a „világba jött”. De nehogy valaki két örök létezőre gondoljon, mindjárt hozzáfűzi a harmadik állítást: Isten volt az Ige. Vagyis úgy volt Istennél, mint Isten. Az evangélium nyelvén ezt később úgy fejezi ki, hogy a Fiú az Atya ölen van (18. vers). Az Ige éppen istenségében egy az Atyával, azért bár két különböző személyként állnak előttünk, mégis úgy, mint egy Isten.

A Logos tevékenysége és a világhoz való viszonya is más, mint amiről a hellenista filozófiák beszéltek. Itt a Logosz isteni személy, aki úgy áll szemben a világgal, mint teremtő. Ez annyira lényeges kijelentés, hogy pozitív és negatív módon megismétli: minden általa lett és nélküle semmi sem lett, ami lett. Ő tehát úgy volt az Atyánál, hogy az Atya általa teremtette a világot. A keresztény hitnek ezt a meggyőződését már előtte kifejezte Pál apostol a Kol 1,15-ben: Benne teremtett mindent, a láthatókat és a láthatatlanokat... Mindent általa és érte teremtett. Hasonlóan beszél az 1Kor 8,6-ban is. A Fiúnak ez az örök léte tükröződik Krisztus kijelentésén: Senki sem ismeri az Atyát, csak a Fiú (Mt 11,27). Különben a teremtésre való hivatkozásban újabb motívumot találunk a Logos név alkalmazására. Az Ószövetség szerint Isten a szavával teremtett, szavával adott törvényt, vagyis az ő szava hatalmas, erős és termékeny. Azért pl. a qumráni iratokban is található ilyen megjegyzés: Isten tudása alapján jött létre minden, akarata nélkül semmi sem történik (1QH 10,2).

Itt tehát az Ige, a Szó egy az Atyával és egész istenségét kifejezi. A felfoghatatlan és láthatatlan Isten kimondja magát, s mi éppen ezt kapjuk Jézus Krisztusban, akiről az evangélium beszél. A 4. versben a következő két jelző az Ige isteni sajátosságait bővíti ki: Benne volt az élet és az élet volt az emberek világossága. Ez egyúttal már visszatekintés Jézus tetteire és tanítására. Tanítása úgy hatott, mint „lélek és élet” (6,63). Gyógyításával és feltámadásával az élet szerzőjének mutatta magát, és azt is hangoztatta, hogy ő a világ világossága (8,12), hiszen megvilágította Isten titkait, az ember létének értelmét és célját. Mindezt azért tehette, mert öröktől fogva benne volt az élet és a világosság. Vele szemben az ember kicsiségét az bizonyítja, hogy alá van vetve a halálnak és az ismeret homályának. Olyannak érzi magát, mint egy szellemi föllángolás, amely mindig közel áll a kialváshoz. Megváltásunk bizonyítéka az, hogy olyan valaki jött el, aki maga az élet és a világosság, mégpedig abban az értelemben, ahogy maga Isten az élet és a világosság. Ezért átadhatja nekünk is, amit birtokol.

A megváltás ígérete tehát élet és világosság. Isten azt nyújtja az embernek, ami az ő belső sajátja. Ez a hitbeli szemlélet mentes a mitológiától és az emberi fantázia színeitől. Mivel Isten abszolút szellem, azért egyszerre tud belülről és kívülről megvilágosítani. De ő nem kényszeríti ajándékait az emberre, hanem elvárja a befogadást. A Logos maga a világosság, és vele szemben áll a történeti ember, mint lelki sötétség, s nem akarja felfogni az igazi világosságot (3,19). Itt tehát megtaláljuk az örök emberi problémának, a sötétség és a világosság harcának krisztológiai alkalmazását. Különben az 5. vers is már visszatekintés Jézus működésére: ő kiárasztotta a világosságot, de az emberek nem akarták befogadni. És mivel az ember nehezen nyílik meg, azért szükség volt többszörös tanúskodásra. Itt volt helye a Keresztelő Jánosra való hivatkozásnak. A 6—8. vers róla beszél.

Az apostoli ígéhirdetés a Jézusról szóló tanítást a Keresztelő működésével vezette be (ApCsel 1,22; 10,37; 13,24; Mk 1,1), azért a reá való hivatkozás itt sem maradhatott el. Amint említettük, ez a három vers prózai betoldásnak látszik a Logos-himnuszba. A szerzőt az is vezethette, hogy a zsidóságban Jánosnak megvoltak a tanítványai, sőt a második századig akadtak olyanok, akik messiásnak tartották. Ennek cáfolatát az evangélista az 1,19—27-ben János szájába adja. Itt pedig János küldetését a régi prófétákéhoz hasonlítja, akik Isten küldötteinek tartották magukat. A „föllépett egy ember” kifejezést nem kell okvetlenül a Logos istenségével szembeállítani. A szemita nyelvjárásban ez inkább azt mondja, hogy fellépett egy „férfi”. Küldetésének célja a tanúskodás volt, hogy „mindenki higgyen általa”. Ez már az evangélista korának a kifejezése. Az egyház azért folytatja a Krisztus mellett való tanúskodást, hogy a hit üdvöztse az embereket. Jánosnak a „világosságról” kellett tanúskodnia. Ha ő kapcsolatban állt a qumráni közösséggel, akkor személyesen is használta a világosság-sötétség ellentétét. De az is lehet, hogy késői követői a század végén őt magát tartották ilyen világosságnak, azért mondja az evangélista, hogy János maga nem volt a világosság, hanem csak tanúskodott róla. Ez a tanúskodás az ő igazi érdeme. Ezért az evangélium nem is hoz egyebet beszédeiből. A tanúskodás szó (martyria) a könyvben sokkal többször előfordul, mint az Újszövetség többi részében. Megemlíthetjük még azt is, hogy az evangélista már itt utal a hit természetére: a Jézusról szóló tanúskodás azt állítja, hogy ő a világosság. A hit tehát olyan adomány, amely kivezet

az élet beszűküléséből, céltalanságából és szélesíti látókörünket. Ilyen értelemben használták az apostolok a „világosság fiai” elnevezést is. A szövegben különben annyi a változás, hogy a 4. versben még az örök Ige a világosság, itt pedig már a megtestesült Ige, hiszen János róla tett tanúságot, és a keresztény hit is őrá vonatkozik.

A Keresztelő Jánosra való hivatkozás után a 9. versben folytatódik a Logos-himnusz. Igazi világosság csak az lehet, aki minden embert megvilágít. János ilyet nem állított magáról, Jézus azonban a világ világosságának nevezte magát. Az ószövetségi bölcsességi irodalom az isteni bölcsességnek és a mózesi törvénynek tulajdonított ilyen megvilágosító szerepet. A szerző ezt a földi Jézusra vonatkoztatja, de úgy, ahogy végbevitte a megváltást és megdicsőült. Hangsúly van azon is, hogy ő az „igazi” világosság. Ez istenségéből következik, mert csak ezzel a hatalmával tud elérni minden embert. De hogyan teremtett az örök Ige kapcsolatot a világgal? A világ általa lett, tehát isteni hatalmával eláraszthatta volna az emberiséget. De nem ezt az utat választotta, hanem a hittel való befogadás útját. A világ nem ismerte fel benne a világosságot, amely el volt rejtve emberségének fátyla alá. Igaz, az isteni dicsőség kiütközött belőle, amint azt később állítja, de azt is csak a hitben lehetett felfogni. A világ itt már az emberek világa, az a történelmi helyzet, amelybe az Ige beleszületett. Viszont az emberek felelősek voltak azért, hogy befogadják-e őt vagy nem. Ha a világ „általa” lett, akkor tőle bizonyára megkapta a képességet is a befogadásra és a felismerésre. Tapasztalható jelenléte még inkább növelte a felismerés lehetőségét és az emberek felelősségét. A „világban volt” kijelentést egyes atyák úgy értelmezték, hogy az Ige jelképeken keresztül már ott volt a régi szövetségben. Ugyanilyen kegyelmi jelenlétére utal az 1Kor 10,4 is. Jusztinusz pedig arról beszél, hogy az Ige a bölcsesség csiráit (logos spermaticos) oltotta bele a pogányok kiváló embereibe is. De az evangélista inkább csak Jézus földi életére tekint vissza. Itt nyilatkoztatta ki a maga világosságát és adta meg a lehetőséget, hogy higgyünk benne. A világban azonban ott volt a bűnös elfordulás. Ennek a bűnnek a megbélyegzését kell meglátni abban a kifejezésben, hogy „tulajdonába jött, de övei nem fogadták be”. Itt gondolhatunk az ószövetségi népre, amelyet Isten lefoglalt és tulajdonának tekintett. De itt az előszóban a zsidókkal való szembenállás nem csendül ki, azért inkább úgy kell értelmeznünk, mint a sötétség megbélyegzésének ismétlését. Az emberiség a Logos

tulajdona, a teremtés, a megtestesülés és a megváltás alapján. Az Ige emberi nyelven szólt, emberi példát adott, testvérnek mutatta magát, tehát fel lehetett volna ismerni. A hit visszautasítása ezért bűn.

Eljövetele mégsem volt felsülés, mert voltak, akik befogadták, s ezekben kifejtette kegyelmi hatását. Hatalmat adott nekik, hogy Isten gyermekei legyenek. Tehát vannak olyanok is, akik a világosságot szeretik és nem a sötétséget. A hitnek és a hitetlenségnek ez a szembeállítás újra előfordul a 12,37—43-ban. A hitbéli döntés szabadakaratú tett, de egyben kegyelmi adomány is, amit az Atya ad (6,37), s amelyet az embernek el kell fogadni. Krisztusnak hittel való elfogadása természetfölötti változást hoz létre: „Akik befogadták, azoknak hatalmat adott, hogy Isten gyermekévé legyenek”, vagyis egyesíti magával őket, hogy részesedjenek saját fiúságában. Az ember magától nem is érhetné el ezt az állapotot (1Jn 3,1). Az istengyermekség János számára természetfölötti adomány, és végső fokon az Atya szeretetének gyümölcse. A természetfölötti átalakulás a hiten keresztül megy végbe. Az ember kitárul Krisztus előtt, elfogadja megváltójának, az Atya Fiának, üdvössége szerzőjének, és ebben benne van a vele való azonosulás. Ez a kitárulás ad alkalmat Krisztusnak is arra, hogy azonosuljon velünk, és a szívünkbe költözzön (Ef 3,17). Az újjászületés egészen természetfeletti folyamat. Nem a vérnek vagy a testnek a vágyából, s nem a férfi akaratából valósul meg, hanem Isten erejéből. Azt is lehet mondani, hogy Istenből születnek. Ez a gondolat is hozzátartozik János nyelvéhez. A 3,5-ben arra utal, hogy a hit gyakorlati kifejezése a keresztség, s az ember ott születik újjá, vízből és Szentlélekből. Az Istentől való születést mint az életszentség forrását említi az 1Jn 3,9 is. Ugyanazt az átalakulást Pál apostol a testi és a lelki ember szembeállításával szemlélteti. Látjuk tehát, hogy János szembeállítja a világot és Krisztust, a sötétséget és a világosságot, de ugyanúgy megkülönbözteti az emberben is a természetes és a természetfölötti születést. A világosságot, a kegyelmet, az újjászületést csak Istentől kaphatjuk, ezért kell Krisztushoz kapcsolódni. Az Istenből való születés magába foglalja az életközlést. A természetes élethez viszonyítva új képességet kap az ember, ami megnyilvánul a hitben, a reményben és a szeretetben, s úgy van benne, mint az örök élet csírája. De itt mindjárt felmerülhet a kérdés, hogy az isteni életnek ez a közlése miért és hogyan lehetséges? A választ megadja a 14. vers, amely mint ünnepélyes bejelentést közli, hogy az Ige testté lett és közöttünk élt. Ez egyébként a Logos-himnusznak is a csúcspontja.

A MEGTESTESÜLÉS ÜDVRENDI HATÁSA

Az Ige a teremtés alapján már valamilyen szellemi módon jelen volt a világban, de valóságosan úgy nyilatkoztatta ki magát, hogy történeti eseménnyé vált. Testté lett, azaz emberré, és a mi életünket élte. Ha lehetséges volt az, hogy a Fiú emberré legyen, akkor lehetséges az is, hogy mi az Istenből szülessünk és az ő fiúságában részesedjünk. Őt mint embert egészen áthatja az isteni élet, azért továbbadhatja azoknak, akik hisznek benne. Feltűnhet még az is, hogy a szöveg az Ige „testté” levéséről beszél, nem emberré levéséről. Az evangélista gondolatában ez nem egyszerűen kép, amely a részt nevezi meg az egész helyett. A test (sarx) az ember földi létének, mulandóságának a kifejezése, szemben az égi, szellemi és isteni léttel. Az Ige ezt a földi életet vállalta minden kötöttségével és küzdelmével együtt. Lehet, hogy a testnek ez a kihangsúlyozása a gnosztikusok ellen is szól, akik az anyagot, a testet összeegyeztethetetlennek tartották Isten közelségével. Az Ige a megtestesülésben nemcsak átmeneti látogató lett, hanem köztünk lakott, itt ütötte fel sátorát (eskenosen). Ismeretes, hogy a pogány mitológiában ismételt motívum volt az isteni lények megjelenése és látogatása. De az éppen csak látogatás maradt. A gnosztikusok Logosza is csak ezt tette. Itt azonban az Isten Fia valóságosan születik, egészen emberré lesz anélkül, hogy megszűnnék isteni személyisége. Egészen emberi módon él és hal meg, hogy aztán a feltámadásban átvigye az emberi természetet az örök életbe. A mítosz történetietlenségével szemben itt az emberré levés a názáreti Jézusra vonatkozik, aki történetileg is igazolta égi eredetét és hatalmát. A „köztünk” való élés is igazi emberségének a kifejezése: egy lett az emberek közül, és így lehetett mindnyájunk képviselője az Atyánál.

A testben való megjelenés tehát magával hozta a földi, teremtményi sors vállalását. Pál apostol ezt szolgai állapotnak, kiüresítésnek nevezi (Fil 2,5–6). Itt azonban arra hívja fel a figyelmet a szöveg, hogy az istenfiúság valamilyen formában kicsillant Jézus földi életéből: láttuk dicsőségét, az Atya Egyszülöttének dicsőségét, akit kegyelem és igazság tölt be. A dicsőség (doxa) emlegetése is jellemző vonása János evangéliumának. Megtalálható benne az ószövetségi visszaemlékezés. Ott Isten dicsősége (kabod) kinyilvánul a teofániákban, a csodákban, és azokban a jelekben, amelyek a szent sátort, a templomot és a nép

életét kísérik. Itt azonban többről van szó. Az evangélista azt állítja, hogy az Atya Egyszülöttének dicsőségét látták. Eddig csak Istenről beszélt az Ige mellett, most azonban az Atyát nevezi meg, és a megtestesült Igét Egyszülöttnak mondja. A dicsőséget az Atya adja a Fiúnak, tehát ez túlszárnyal minden más üdvtörténeti megkülönböztetést. Ő az egyszülött Fiú, akinek az Atya mindent átad, akit mindenek fölött szeret, ezért dicsősége is egyedülálló. Az Egyszülött megjelölés valószínűleg összefüggésben van a Jordánban való keresztséggel, ahol az Atya őt szeretett Fiúnak nevezte, de benne van a Szentháromság titkának mélyebb megértése is.

Feleletet kapunk arra is, hogy a dicsőség milyen formában töltötte el Jézus alakját. A kegyelem és igazság inkább szemita szóhasználat, nem görög. A kegyelem (kháris) az újszövetségi könyvekben már nemcsak Isten jóindulata, hanem ajándék, megszentelődés és erő, ami az isteni élet hasonlatosságát adja meg az embernek. Az igazság itt másodlagos kiváltságnak látszik a kegyelem mellett, azért a 16. versben már nem is említi. Az igazság itt azt jelenti, hogy Jézusban feltárult Isten igazi arca, szándéka, terve és ereje. Benne választ kapunk az élet kérdéseire, és ezért mi magunk is fenntartás nélkül fordulhatunk feléje. Az igazság a kinyilatkoztatás teljessége (4,23; 8,44; 14,6; 17,17; 18,37). Egyébként benne van az utalás Ez 34,6-ra is.

Az eredeti himnusz szövegét itt újra megtöri egy betoldás arról, hogy az Isten Egyszülöttének dicsőségét már Keresztelő János is felismerte és tanúskodott róla. A tanúskodást részletesen később mondja el a 19—34. versekben. Itt csak egy kijelentését idézi, mégpedig első személyben. Bizonyára azért, hogy újra cáfolja azokat, akik Jánost messiásnak tartották: „Aki nyomomba lép, nagyobb nálam, mert előbb volt mint én.” (15. vers). A megtestesült Ige igazi nagysága tehát az, hogy már földre jövele előtt is létezett. Ezt a gondolatot Jézus maga is kifejezi kilétének megvilágítására: Mielőtt Ábrahám lett, én vagyok (8,58). A földre jövetel előtti lét hangoztatása nélkül érthetetlen volna az evangéliumnak az a sokszor visszatérő állítása, hogy Jézust az Atya küldte. Csak azt küldhette, aki vele együtt volt az örökkévalóságban.

A rövid közbevetés után, a 16. versben, újra a Logosz-himnusz folytatódik és tartalmilag tisztázza Jézus dicsőségét. Ő olyan teljességet hordoz magában, amelyből mindnyájan részesedtünk. A teljesség ószövetségi szó, tehát itt sem kell a gnosztikusok nyelvhasználatára

gondolni. A zsoltárok beszélnek Isten jóindulatának, irgalmának, hatalmának teljességéről (Zsolt 5,8; 69,14; 106,45). Jézusban a teljesség az isteni élet gazdagsága, amelyből minden ember meríthet. A „kegyelmet kegyelemre halmozva” kifejezés igazi értelme az, hogy őbenne van meg a kegyelem kimeríthetetlen folyama. Valószínű, hogy ez volt a Logosz-himnusz záró sora, amely kifejezte a hálát és az örömet afölött, hogy a hívők bármennyit kapnak és bármennyit kérnek, Krisztus teljessége nem merül ki. A keresztyény közösség azért énekelte ezt, mert a hitében meg is élte, hogy minden kegyelmet Krisztustól kap: a bűnök bocsánatát, a megigazulást, a hitet, az örök élet reményét, a szeretet gyógyító hatását és a Szentlélek kiáradását. Vallásos öntudatuk azért különbözött annyira a misztérium-vallásoktól és a gnoszticizmustól. Nem titkos ismereteket vártak, hanem kegyelmi adományt, s az ott is volt a lelkükben és a közösség életében.

A 17. és 18. vers már minden bizonnyal nem tartozott az eredeti Logosz-himnuszhoz. De az evangélista tovább folytatja a megtestesült Ige dicsőségének szemléltetését. Meg akarja magyarázni, hogy miért meríthetnek a hívők kegyelmet az Isten egyszülött Fiából. Először azért, mert ő Mózesrel és az ószövetségi üdvrenddel szemben a kegyelmet képviseli. Mózes törvényt közvetített, amely követelményeket támasztott, de az embert nem alakította át. Jézus ellenben a kegyelmet és az igazságot hozta. Itt a kegyelem mellett újra említi az igazságot, mint a teljesség kifejezését. Az ő és új szövetség közötti hasonló szembeállítást megtaláljuk Pál apostolnál is, de nála erőteljesebben és szenvedélyesebben, hiszen a Galata és a Római levélben azok ellen harcol, akik nem tartották elegendőnek a Krisztusba vetett hitet, illetve Krisztus követését, hanem a mózesi törvény megtartását is szükségesnek vélték az üdvösségre. Jánosnál ilyen szembeállításra már nincs szükség. Ő csak úgy állítja szembe Jézust Mózesrel, mint aki a teljességet hozta. A teljesség abban állt, hogy Istent nem úgy állította az emberek elé mint a hatalom és a jog képviselőjét, hanem mint Atyát, aki kifejezi irgalmát, szeretetét, és kegyelmével bensőleg képesít arra, hogy megtegyük akarátát. A hívő ember az igazság birtokosának érezheti magát, hiszen Isten Jézus Krisztusban egészen megmutatkozott. A 18. vers végső magyarázatot ad arra, hogy Jézus Krisztus dicsősége miért felülmúlhatatlan és hogy az általa létrehozott üdvrend miért végleges: Istent nem látta soha senki, az egyszülött Fiú nyilatkoztatta ki, aki az Atya ölén van. Célzás arra, hogy Mózes

sem látta és a pogány misztérium-vallások követői sem láthatják, pedig bizonyos extatikus gyakorlatokkal erre törekszenek. A Fiú teljes életközösségben van az Atyával, azért látja őt, és az igazságnak megfelelően beszél róla. Az „Atya ölen” ugyanazt fejezi ki, mint az első versben ez a kijelentés: „az Ige Istennél volt”. Olyan együttlétről, közvetlen életközösségről van szó, mint ahogy a gyermek az anya ölen van. Az Ige megtestesülése és közöttünk való lakása tehát végleges kinyilatkoztatás. Hitelesebb képet nem kaphatunk Istenről, mint amelyet a Fiú adott, s mivel őt az Atya küldte, mint megváltót, azért benne feltárult az Atya üdvöztető szándéka is. Azóta tudjuk, hogy Istennek milyen célja van az emberrel: mit ad neki és mit vár tőle. Ezért már az apostoli egyház tudatában volt annak, hogy a Krisztus által hozott kinyilatkoztatás és üdvrend végleges. Semmi újat nem várhatunk, mert a teljességhez nem lehet hozzáadni.

Tehát amint láttuk, a Logosz névnek Jézus Krisztusra való alkalmazása visszanyúlik az ószövetségi bölcsességi irodalomra és a hellenista filozófia szóhasználatára. De Philónál a logos valójában csak megismerés, elmosódott alak, a gnosztikusoknál ellenben mitológiai lény. Itt János evangéliumában azonban arról van szó, hogy az Ige, a Logosz, az Atyával egylényegű, örök Fiú, aki valóságosan emberré lett, az maga Jézus Krisztus, s ezért az isteni életet és kegyelmet valóságosan belehozta az emberi történelembe.

KERESZTELŐ JÁNOS TANÚSÁGTÉTELE

AZ ELSŐ TANÚSÁGTÉTEL (1,19—28)

19 János így tett tanúságot: A zsidók papokat és levitákat küldtek hozzá Jeruzsálemből és megkérdezték: 20 Ki vagy? Erre megvallotta, nem tagadta, hanem megvallotta: Nem én vagyok a Messiás. 21 Ezért megkérdezték tőle: Hát akkor? Talán Illés vagy? Nem vagyok — felelte. A próféta vagy? — erre is nemmel válaszolt. 22 Így tovább faggatták: Akkor ki vagy? Választ kell vinnünk azoknak, akik küldtek. Mit mondasz magadról? 23 Ezt felelte: A pusztában kiáltó szó vagyok: Egyengessétek az Úr útját, amint Izajás próféta mondta. 24 A küldöttek a farizeusoktól jöttek, 25 s tovább kérdezték: Akkor miért keresztelsz, ha nem vagy sem a Messiás, sem Illés, sem a próféta? 26 János így válaszolt: Én csak vízzel keresztelek. De köztetek áll az, akit nem ismertek, 27 aki a nyomomba lép, s akinek még a sarusziját sem vagyok méltó megoldani. 28 Ez Betániában történt, a Jordánon túl, ahol János keresztelt.

Keresztelő János tanúságtételét az apostoli egyház igyekezett hasznosítani a zsidókkal fennálló vitában. Ennek emléke ott van a szinoptikus evangéliumokban is. Amint az eddigiekben láttuk, a negyedik evangélium szerzője is felhasználja azt, de nála talán már nem annyira az ószövetségi hiten megmaradt zsidók az ellenfelek, hanem a Keresztelő tanítványából kialakult közösség. Azt látjuk, hogy az evangélista jól átgondolta, amit Jánossal kapcsolatban leírt, és megformálta érveit. Először azt mutatja be, hogy János a zsidó vezetők megbízottai előtt elutasította magától a messiási küldetést (1,19—28), másodsor arról számol be, hogy János Jézust a nép hallatára az Isten

bárányának nevezte (1,29—34), és végül megemlékezik arról, hogy János maga is Jézus felé irányította tanítványait (3,22—30).

Itt tulajdonképpen azt a tanúskodást fejti ki, amelyről már az előszóban (15. vers) megemlékezett. Az evangélista gondolatkörében a Jézusba vetett hithez hozzátartozik a tanúskodás, sőt az egész hit erre épül. A Fiú, aki emberré lett a názáreti Jézusban, láthatatlan, azért őt csak természetfeletti jeleken keresztül lehet megközelíteni. A tanúskodás gondolata végigvonul az egész könyvön. Először a Keresztelő tanúskodik, utána maga az Atya, aki a jeleket és a csodákat véghezviszi Krisztusban, és végül maga az evangélista, aki magát is úgy jellemzi, mint szemtanút (20,30; 21,24). János tanúságtételének fontosságát az is kiemeli, hogy a zsidóság hivatalos előjáróinak kérdésére adott választ, s ezt az evangélista is úgy vezeti be, mint hivatalos iratot: „János így tett tanúságot”. Kifejezetten azonban nem a vezetőkről beszélt, hanem a „zsidókról”. Ezek a zsidók Jeruzsálemből papokat és levitákat küldtek Jánoshoz. Kik ezek a zsidók? Az evangélista egyes szavaiban felismerhető a tudatos kétértelműség pl. nála a „világ” jelenti a teremtetett mindenséget, de jelenti az evangéliummal szemben álló hitetlen embereket is. A „zsidók” lehetnek az egész nép, és lehetnek azok, akik mint vallási előjárók Jézus működését akadályozták. Ha itt arról van szó, hogy papokat és levitákat küldtek Jánoshoz, akkor azok csak olyanok lehettek, akik tekintéllyel rendelkeztek Jeruzsálemben, tehát a főtanács tagjai és a hozzájuk közelálló papok és írástudók. Kétségtelen, hogy az evangélista nyelvhasználatában nem kell az ókorban is fellelhető zsidóellenességet keresni. Neki pozitív megnyilatkozásai is vannak a zsidókról, de amikor a könyvét írja, már megtörtént a szakadás a kereszténység és a zsidóság között, s azt is tudjuk, hogy Jeruzsálem pusztulása után (Kr. u. 70) a zsidók kizárták a zsinagógából azokat a honfitársaikat, akik hittek Krisztusban. A szinoptikusok nem említik Jánosnak ezt a hivatalos kihallgatását, de annak történetiségét mindenképpen elfogadhatjuk. A zsidó teokrácia örködött a vallásos élet megnyilvánulásai felett, s ahogy később Jézus szavait és tetteit figyelték, ugyanúgy megtehették Jánossal is. Annak is megvan a magyarázata, hogy papokat és levitákat küldenek hozzá. János apja, Zakariás, pap volt, s ez a tisztség Jánosra is átszállt, bár valószínű, hogy nem gyakorolta azt. A messiásvárás különben is a levegőben volt, tehát a feltűnő vallási jelenség vagy mozgalom felcsigázta az érdeklődést. De Mk

11,33-ból az is kitűnik, hogy a jeruzsálemi vezetők mindvégig megőrizték kételkedésüket János küldetésével szemben. János maga csak bűnbánatra szólította fel a népet, és annak motívumaként az ítéletet emlegette. Ezt valószínűleg a jeruzsálemi vezetők is tudták, de János erőteljes alakja és szavának hatása a népben felébreszthette a kérdést, hogy ő-e a Messiás. Ahogy az evangélista itt János válaszát visszaadja, az a korabeli János-tanítványoknak is szól: Megmondta, nem tagadta, hanem megvallotta, hogy ő nem a Messiás. János mindenképpen el akarta terelni magáról ezt a feltételezést: ő nem akart „a világosság” lenni. A zsidók között azonban a messiáshit nem volt egyértelmű. Vártak valamilyen előfutárt és kísérő személyiséget is. Illés visszatérésének várása az ószövetségi szövegekben gyökerezett (Mal 3,1; Sir 48,1). De János ezt a feltételezést is elutasítja. Mk 9,13 és Mt 17,12 szerint ugyan Jézus azt mondja tanítványainak, hogy Illés már eljött Jánosban, és kényük-kedvük szerint bántak vele. Lukács (1,17) János születésének történetében azonban pontosabban azt állítja róla, hogy „Illés szellemével és erejével fog az Úr előtt járni”.

Újabb kérdésük az, hogy ő-e a „próféta?” Itt a névelő használata azt árulja el, hogy meghatározott személyt értettek rajta. Ezért a valódi értelem megtalálása nehéz. A zsidó nép között voltak olyan nézetek, hogy a messiási időkkel kapcsolatban megjelenik egy próféta (6,14; 7,40), de szerepéről nem tudtak sokat mondani. Talán egy qumráni szöveg nyújt jobb eligazítást, amely a kettős messiás tanával kapcsolatban említi a próféta megjelenését, s ez a szöveg kétségtelenül a MTörv 18,18-ra támaszkodik (1QS, 9,11). Tehát ez a harmadik kérdés is elárulja, hogy az evangélium szerzője jól ismerte a Jézus-korabeli zsidóság szellemi beállítottságát. János erre a kérdésre is tagadó választ ad. A küldöttek azonban hivatalos személyeknek érzik magukat, és tudják, hogy megbízóik határozott választ várnak. Azért most a döntő kérdést teszik fel: Mit mondasz magadról? Feltételezik, hogy egy olyan egyéniségnek, aki ekkora hatást váltott ki, megvan a meggyőződése. A kíváncsiság annál inkább kínozhatta az érdekelteket, mert János körül megmaradt a titokzatosság. A korabeli álmessiások politikai szerepet vállaltak, és a római iga alól akarták felszabadítani népüket. János azonban megmaradt lelki síkon. A mostani válasza is ilyen: A pusztában kiáltó szó vagyok. Egyengessétek az Úr útját, amint Izajás próféta mondta. Tehát arra hivatkozik, hogy benne az ószövetségi jövendölés teljesedett, s ez ad küldetésének

hivatalos jelleget. Az evangélista azonban nem szószerint idézi Izajást, ezért a szöveg nem azonos a szinoptikusokéval, sem pedig a Hetvenes fordítással. Itt János csak annyit állít magáról, hogy ő a pusztában kiáltó szó: Olyan szó, amely tanúskodik arról, aki utána jön. A hang a pusztában hangzik fel, hogy az új idők közeledését bejelentse. Izajás szövege eredetileg a fogságból való hazatérésre vonatkozott. Isten maga vezeti majd népét, azért kell utat készíteni a pusztában. Ezt a szöveget a qumráni esszének is alkalmazták magukra, de más értelemben, mint János. Ők elkülönültek Jeruzsálemtől és a néptől, hogy a törvényt tanulmányozzák és szerinte éljenek. Jánosnál a pusztára való, hogy a nép kimenjen hozzá, hallgassa tanítását és bűnbánatot tartson. Az út egyengetését az evangélista csak megemlíti, de nem fejti ki úgy a tartalmát, mint pl. Máté vagy Lukács. Megelégszik azzal, hogy János tanúskodott Jézus mellett. A 24. vers szerint a további kérdést a farizeusok teszik fel, míg a történet elején a papokról volt szó, akik a szadduceusok pártjához tartoztak. De a szerző a farizeusokon minden bizonnyal a főtanács írástudó, azaz törvénymagyarázó tagjait érti, akiknek nagy volt a befolyásuk, és a szinoptikusok szerint elsősorban ők voltak Jézus ellenfelei. Az evangélium írásakor, a templom elpusztítása után a papság szerepe megszűnt, és a farizeusok, illetve a törvénymagyarázók maradtak a nép kizárólagos vezetői. A szinoptikusoknál is van rá példa, hogy a szadduceusok és a farizeusok összefognak Jézus ellen (Mk 11,18; 14,1.43.53). Az is valószínű, hogy ezek a farizeusok János kereszttségében valamilyen mélyebb értelmet sejtettek, azért tették fel a kérdést Jánosnak. Az esszének is alkalmazták a vízben való alámerülést, mint a szertartásos tisztulás jelképét. Jánosnál azonban új volt az, hogy ő maga keresztelt, azaz merítette alá a bűnbánókat, nem pedig azok magukat. Továbbá János nem ismételte ezt a szertartást, és a bűnbánatot is közvetlen kapcsolatba hozta az ítélet gondolatával. Mindez arra a végső időre mutatott, amelyről a próféták beszéltek és amelyhez hozzákapcsolták Izrael lelki megújulását. A zsidók ilyen újdonságot legfőképpen csak a Messiástól, Illéstől vagy a prófétától vártak volna.

János válasza itt is tanúságtétel arról, aki majd utána jön. Ő maga csak vízzel keresztel, de már jelenlevőnek mondja azt, aki utána jön és aki nagyobb nála. Itt még nem mondja ki, hogy a Messiás Szentlélekkel fog keresztelni. Egyelőre még nem a keresztségre, hanem csak a Messiás személyére tereli a szót. Az már közöttük van, de még nem

ismerik. Viszont amikor ilyen nyíltan beszél róla, azzal elárulja, hogy ő már ismeri. Azért is tud tanúskodni mellette. Egyelőre csak annyit állít róla, hogy nagyobb, mint ő, sőt olyan nagy, hogy még a sarusziját sem méltó megoldani. János szerénységét a szinoptikusok is így jellemzik, de ott a kijelentés úgy hangzik, mint igehirdetés, itt pedig mint tanúskodás. Közben az evangélista tudja, hogy már Jézus maga is igazolta nagyságát a zsidók előtt, mégsem hittek neki. Talán ezért hagyja befejezetlenül a történetet. Csak a történet hitelességére utal azzal, hogy megjelöli a helyet, ahol János keresztelt: a Jordánon túl, Betániában. A helység tehát nem azonos a Jeruzsálem melletti Betániával, s ma már azonosítása is nehéz. Úgy látszik, hogy nem is a Jordán partján volt közvetlenül, hanem távolabb, ahol a források vize lehetővé tette a keresztelést. Azt sem tudjuk eldönteni, hogy Jézus itt fogadta-e a keresztséget Jánostól, vagy magában a Jordánban. A 3,23 még Ainon-t is említi, Szálím közelében, mint János keresztelésének helyét.

AZ ISTEN BÁRÁNYA (1,29—34)

29 *Másnap, amikor látta, hogy Jézus feléje tart, így szólt: Nézzétek, az Isten Báránya! Ő veszi el a világ bűneit.* 30 *Róla mondtam: A nyomomba lép valaki, aki nagyobb nálam, mert előbb volt, mint én.* 31 *Én sem ismertem, de azért jöttem vízzel keresztelni, hogy megismertessem Izraellel.* 32 *Ezután János tanúsította: Láttam a Lelket, amint galamb alakjában leszállt rá, s rajta is maradt.* 33 *Magam sem ismertem, de aki vízzel keresztelni küldött, azt mondta: Akire látod, hogy leszáll a Lélek és rajta is marad, az majd Szentlélekkel fog keresztelni.* 34 *Láttam és tanúskodom róla, hogy ő az Isten választottja.*

A negyedik evangélista nem beszéli el Jézus keresztelését. De mivel János a jeruzsálemi küldötteknek azt mondja, hogy ismeri őt, azért nyilvánvaló, hogy a keresztelés már előbb megtörtént, mint ez a beszélgetés. A mostani részlet azt ismerteti, hogy János hogyan tanúskodott Jézusról az ott jelenlevő zsidók előtt. Ezeket az eseményeket fontosnak tartja, azért nemcsak a helyet jelöli meg, hanem a napokat is számlálja, s ez a számolás tart a kánai menyegzőig, és egy hetet

tesz ki. Az előbbi eseményhez viszonyítva ez másnap történt. Arra azonban nem tér ki, hogy kik a hallgatók: nagyobb tömeg vagy csak kisebb csoport? Tanúskodás ez: Nézzétek, az Isten Báránya. Ő veszi el a világ bűneit. Az Isten Báránya olyan sajátos megjelölés, mint a Logos, az Ige. A szinoptikusoknál nem is találkozunk vele. A negyedik evangélium megírásakor már az egyház liturgiájában és tanításában használatos lehetett, de hogyan került a Keresztelő szájába? A magyarázatban segíthet bennünket János első levele (3,5): „Tudjátok, hogy ő azért jelent meg, hogy elvegye a bűnöket, és hogy benne nincs bűn.” Itt a célzás világos Jézus engesztelő áldozatára, amellyel megváltott a bűntől. Az apostoli igehirdetés Jézus helyettesítő engesztelését kapcsolatba hozta Isten szenvedő szolgájával, akiről Izajás (52,13—53) beszél. Az Isten báránya kifejezés gyökerei tehát ide vezetnek. Szóserint ugyan nincs benne az Ószövetségben, hogy a Messiás Isten áldozati báránya lesz, de Izajásnál található ilyen összehasonlítás: mint a bárány, amelyet leölésre visznek, nem nyitotta ki száját (53,7). A kereszténység mindenesetre Jézus kereszthalálát úgy értelmezte, mint engesztelő áldozatot, s a negyedik evangéliumban a kereszthalál egybeesik a húsvéti bárány feláldozásával (19,36). A Jelenések könyve is úgy emlegeti Jézust, mint a Bárányt, akit megöltek és mégis él (5,6.9.12; 7,19).

A másik kérdés az, hogy János valóban ezekkel a szavakkal tett-e tanúságot? A szinoptikusoknál ő inkább csak az ítéletet hozza kapcsolatba az eljövendő Messiással: Szórolapátja már a kezében van, hogy különválassa a búzát a pelyvától (Mt 3,12). Valószínűleg arra kell gondolnunk, hogy az evangélista a történeti híradásba mindjárt beleviszi a teológiai értelmezést is, és így fejezi ki a Messiás különleges nagyságát. Ezt a módszert a csodák leírásánál is látjuk (főleg Lázár feltámasztása). Itt tehát János tanúságtételébe beleviszi az egyház tanúskodását is. Az egyház úgy ismerte fel Jézust, hogy ő azért nagyobb Jánosnál, mert ő az az áldozati bárány, aki elveszi a világ bűneit. A szinoptikusok is élnek azzal a módszerrel, hogy a történeti Jézust már a húsvéti események fényében mutatják be. Az igehirdetés már Jézus egész működéséről és művéről tanúskodott.

A 30. vers tartalma János szájában éppen olyan meglepő és új, mint az Isten Báránya név: „Róla mondtam, hogy aki nyomomba lép, nagyobb nálam, mert előbb volt, mint én.” Ez világos kifejezése az örök előre-létezésnek, a praeexistencia-nak, s itt most Jánostól

ugyanazt halljuk, mint amit a 15. versben, a Logos-himnuszban. Az ismétlés a fontosság hangoztatása. Az Ószövetségben nincs igazi támaszpont ehhez az előrelétezéshez. De a Kr. előtti század zsidó apokrif könyvei (Hénok könyve, Ezdrás 4. könyve) beszélnek arról, hogy a Messiás égi rejtettségéből jön elő, és úgy nyilatkoztatja ki magát. Sőt a rabbik írásából az tűnik ki, hogy egyes dolgoknak az Istenben való létezését feltételezték már a világ teremtése előtt, mint pl. a törvény, a bűnbánat, az édenkert, a gehenna, a dicsőség trónja, a szentély, a Messiás neve. Érdekes, hogy náluk a bűnbánat a felsorolásban rögtön a törvény után következett. Talán abból a megfontolásból, hogy ha Isten törvényt adott, akkor számolnia kellett az ember bűnével és bánatával. A háttérben az a meggyőződés állt, hogy minden létező dolog visszamegy Isten elgondolására, mégha ezt nem is fejezték ki tisztult filozófiai fogalmakkal. A Messiás nevééről külön úgy nyilatkoznak, hogy az Isten előtt, az oltáron levő drágakőbe van bevésve.

A platoní filozófia is beszélt az emberi lélek előlétezéséről az ideák világában. De ez a gondolat nem lehetett alapja a Logos örök előrelétezésébe vetett hitnek. Itt ugyanis az örök isteni személy létezik az Atyánál, s ő lesz emberré, nem pedig az embernek valamelyik része. Az előrelétezés állandóan visszatérő tétele az evangéliumnak (6,62; 8,58; 17,5.24). Ide tartoznak azok a kijelentések is, amelyek jelzik, hogy a Fiút az Atya küldte, hogy ő a világba jött, visszatér az Atyához stb. Az evangélista egészen konkrétan beszél az előrelétezésről: szembeállít egymással két történeti embert: Jánost és Jézust, s az utóbbinak a felsőbbrendűségét azzal igazolja, hogy előbb volt, illetve hogy személy szerint öröktől fogva létezett. Ez egyébként az apostoli egyház hitvallása, amelyben benne van Jézus istenségének megvallása is.

A következő versekben János kifejti, hogy Jézus kilétét kinyilatkoztatásból tudja. Azelőtt nem ismerte, de küldetése arra szól, hogy megismertesse őt a néppel. Ezért Isten adott neki jelet, hogy felismerje. A jel az volt, hogy látta a Lelket, amint galamb alakjában leszállt rá, és rajta is maradt. Előzetesen pedig már isteni sugallat világosította fel, hogy a jelnek mi lesz az értelme (33. vers). Itt az Atya szavára nem történik utalás, mint a szinoptikusoknál. Különben is az evangélista a Jordán melletti eseményekből csak annyit ragad ki, ami elég annak kimutatására, hogy János milyen alapon tanúskodott és miért fogad-

ható el a tanúskodása. Az Ószövetség előre jelezte, hogy a Messiás a Lélek hordozója lesz, s mivel az apostoli egyház a maga életében is megtapasztalta a Lélek kiáradását, azért az evangélista Keresztelő János történetéből is a Lélek közbelépését emeli ki. Az igazi jel az, hogy a Lélek rajta marad a Messiáson. Ő tehát ebből a szempontból is több, mint a próféták, akik csak ideiglenesen tapasztalták meg hatását. Az összefüggés azt mutatja, hogy János kijelentése: „magam nem ismertem” nem annyira Jézus személyére, mint inkább tevékenységére és hatására vonatkozik. A szembeállítás ugyanis a vízzel való kereszttelésre és a Szentlélekkel való kereszttelésre vonatkozik. Kétségtelenül az a nagyobb, aki Lélekkel keresztel. Az evangélista korában az egyház már tisztázta a két keresztség közötti különbséget, de még mindig voltak úgynevezett János-tanítványok, és ez a szöveg inkább nekik szól. János csak arra kapott küldetést, hogy vízzel keresztteljen, de arról kellett tanúskodnia, aki Szentlélekkel keresztel. Ez pedig az egyház kezében erős érv volt a János-tanítványokkal szemben. Különben a qumráni szövegekben is kifejeződik az a meggyőződés, hogy a Messiás az igazság lelkével fogja megtisztítani az embereket, s nézetüket Ezekieltől (36,25) merítették. Az egyház természetesen János tanúskodását arra is felhasználta, hogy tökéletesebb értelmezést adjon a keresztségnek. Tudta, hogy Jézus „felülről jött és mindenek fölött van” (3,31), azért az ő keresztsége valóságos újjászületést adhat vízből és Szentlélekből.

János tanúságtétele ebben van összefoglalva: „Láttam és tanúskodtam róla, hogy ő az Isten választottja” (34. vers). Az evangélista tudja, hogy a hit természetfölötti és történeti jelekre épül. Isten úgy ad kinyilatkoztatást, hogy az ember meggyőződhet az igazságról, s ő maga is tanúja lehet az igazságnak. A szinoptikusok a Jordánban való keresztségnél Isten „szeretett Fiáról” beszélnek, ez az evangélium azonban itt „Isten választottját” említi. A szövegmagyarázók feltételezik, hogy ez volt az eredeti kifejezés a Keresztelő tanúskodásában, s a szinoptikusok Jézus élete alapján értelmezték úgy, mint „szeretett Fiú”-t. A különbség nem lényeges, hiszen az Ószövetségben is szó van arról, hogy a Messiás az Isten Fia (Zsolt 2,7), és szó van a „kiválasztotról” is, akiben Istennek kedve telik (Iz 42,1).

Az egész történetből az a meggyőződés is kicsendül, hogy a Jézus Krisztusról szóló tanúskodás mennyire feladata az egyháznak. Ke-

resztelő Jánosnak ez volt a küldetése, és az egyház is ezt kapta küldetésül (ApCsel 1,8). A Krisztusba vetett hitet a tanúskodás közvetíti, a hit viszont az örök életet biztosítja (20,31).

AZ ELSŐ TANÍTVÁNYOK (1,35—51)

35 Másnap megint ott állt János két tanítványával, 36 s mi-
helyt meglátta Jézust, amint közeledett, így szólt: Nézzétek,
az Isten Báránya! 37 E szavak hallatára a két tanítvány
Jézus nyomába szegődött. 38 Amikor Jézus megfordult s
látta, hogy követik, megkérdezte: Mit akartok? Így feleltek:
Rabbi — ami annyit jelent, mint Mester — hol lakol? 39
Gyertek, nézzétek meg — mondta nekik. Elmentek vele,
megnézték, hol lakik, s aznap nála is maradtak. A tizedik
óra körül járhatott. 40 A kettő közül, aki János szavára
követte, az egyik András volt, Simon Péter testvére. 41 Reg-
gel találkozott testvérevel, Simonnal, s szólt neki: Megtaláltuk
a Messiást, vagy más szóval a Fölkentet, 42 s elvitte Jézus-
hoz. Jézus ráemelte tekintetét, s így szólt hozzá: Te Simon
vagy; János fia; de Kéfa, azaz Péter lesz a neved. 43 Másnap
Galilea felé tartva találkozott Fülöppel. Felszólította: Gyere
és kövess! 44 Fülöp Betsaidából, András és Péter városából
való volt. 45 Fülöp találkozott Natánaellal és elmondta neki:
Megtaláltuk, akiről Mózes törvénye és a próféták írnak, a
názáreti Jézust, Józsefnek a fiát. 46 Jöhet valami jó Názáret-
ből? — kérdezte Natánael. Gyere és győződjél meg róla — fe-
lelte Fülöp. 47 Amikor Jézus meglátta Natánaelt, amint
feléje tartott, ezt mondta róla: Lám, egy igaz izraelita, akiben
nincs semmi álnokság. 48 Natánael megkérdezte tőle: Honnan
ismeresz? Jézus így válaszolt: Mielőtt Fülöp hívott volna,
látalak, a fügefa alatt voltál. 49 Natánael erre fölkiáltott:
Rabbi (azaz Mester), te vagy az Isten Fia, te vagy Izrael
királya! 50 Jézus ezt felelte neki: Mivel megmondtam, hogy
látalak a fügefa alatt, hiszel. De nagyobb dolgokat is fogsz
még látni. Majd hozzátette: 51 Bizony, bizony, mondom
nektek: Látni fogjátok, hogy megnyílik az ég, s az Isten
angyalai föl- s leszállnak az Emberfia fölött.

Az evangélista időben összekapcsolja János tanúságtételét az első tanítványok csatlakozásával, és hivatkozik arra, hogy a jelenet a következő napon játszódott le. De talán még fontosabb az értelmi összefüggés. Jelzi, hogy a Keresztelő fellépése nem volt hatástalan, mert megvan a folytatása az egyházban. Hitvédelmileg pedig arra utal, hogy a szemtanúk át tudtak menni Jánostól Krisztushoz, és ez volt az üdvörtörténet igazi követelménye. Ami Jánossal elkezdődött, az Jézussal befejeződött. Ezt a század végén még meglevő János-tanítványoknak is meg kellene érteniük.

János mellett két tanítványa áll. Amint később megtudjuk, az egyik András, Simon Péter testvére, a másik ismeretlen marad. De ez a „másik tanítvány” még többször feltűnik az evangéliumban. A szenvedés története pedig — minden bizonnyal őt — már úgy említi, mint „a tanítvány, akit Jézus kedvelt”. A hagyomány János apostolt látta benne, Zebedeus fiát, akit egyúttal az evangélium szerzőjének is tartott. A Keresztelő a két tanítvány előtt Jézust ismételten úgy nevezi meg, hogy ő az Isten Báránya, s a két tanítvány ezért szegődik a nyomába. Lehetetlen fel nem ismerni a célzást arra, hogy a Jézusról szóló beszédnek ez az igazi tartalma. Ő az áldozati bárány, aki eleget tett nevünkben a világ bűnéért. Az ember üdvösségét csak az ilyen messiásban lehet megtalálni, nem pedig olyanokban, akik politikai szerepet vállaltak és azzal kerestek feltűnést. Azért írja majd Pál apostol is, hogy a korintusiak között nem akart másról beszélni, csak a megfeszített Jézusról (1Kor 2,2). János tanúskodására a két tanítvány követi Jézust, és szeretne szóba elegyedni vele. Az ilyen elindulás a hit kezdete. Jelet kaptak, amely felébresztette érdeklődésüket, s azért szegődnek a nyomába, hogy teljes hitet kapjanak tőle és „nála maradjanak”. Mivel ebben az evangéliumban a jelkép minduntalan helyet kap, azért feltételezhetjük, hogy Jézus viselkedésének is megvan a jelentése. Ő maga segíti elő a két tanítvány közeledését azzal, hogy megszólítja őket: Mit akartok? Ők talán még semmit sem akartak, csak szeretnék volna közelebbről megismerni azt, akiről a Keresztelő olyan különös tanúságot tett. Az evangélista a további beszélgetést nem írja le. Azt sem mondja meg, hogy Jézus hol lakott ezekben a napokban. Igazi jelentősége csak annak van, hogy a két tanítvány aznap nála maradt, s a találkozás döntő volt számukra, mert ettől kezdve ők is tanúskodnak Jézus mellett és másokat is hívnak hozzá. Visszaemlékeznek az időpontra is: a nappal 10. órája volt, tehát délután

négy óra körül, amikor Jézussal találkoztak. Különben az evangélista itt még semmit sem jegyez fel Jézus tetteiből és szavaiból. Talán azt akarja érzékeltetni, hogy az Ige, akit az Atya Egyszülöttének dicsősége jellemez, pusztán jelenlétével is a kegyelem kiáradásának forrása. Ezt főleg mennybemenetele után volt jó tudni, amikor már megvolt a hitbeli meggyőződés, hogy „mindnyájan az ő teljességéből merítünk”, és ez a teljesség soha el nem fogy.

A 41. verstől kezdve arról hallunk, hogy további három tanítvány hogyan került kapcsolatba Jézussal. Az evangélista úgy beszél róluk, mint akiket a keresztény közösség ismer, tehát külön nem mutatja be őket. Inkább azt hangsúlyozza ki, hogy Jézus hogyan fogadja őket. Az ő viselkedése a kinyilatkoztatás, az egyháznak abból kell merítenie a hitét. Az első tanítványok meghívása valójában képe annak, hogy Jézus hogyan hívja meg az embereket az egyházba és hogyan alakítja ki bennük a hitet a kegyelem segítségével. Mindenkit személyesen szólít meg, és olyan vonatkozásban, amelyre fogékony, és amely a további küldetés alapja lehet.

András és a másik tanítvány a Jézussal való találkozásból magukkal viszik az újdonság és az ígélet élményét. Mindenki megvan a természetes ösztönzés, hogy az újdonságot, a hírt továbbadja. Itt a kép azonban már a jóhírnék, az evangéliumnak a továbbadását tükrözi. Aki megismerte Jézust és a hitben elfogadta, az küldetést kap, hogy másokat is részesítsen élményében. A leírásban ugyan megmarad a titokzatosság, hogy ki az a „másik tanítvány”, és miért marad ismeretlenségben, de attól függetlenül Jézus ügye kezd kibontakozni. Másnap reggel András találkozik a testvérével, Simonnal, aki minden bizonnyal szintén ott volt a Keresztelő Jánost hallgató emberek között. A hírt így közli vele: Megtaláltuk a Messiást, vagy más szóval a Fölkentet. A görög „Khristos” a Messiach fordítása, s mindkettő fölkentet jelent. Amikor András elvezeti testvérét Jézushoz, érezzük, hogy az evangélista egy ünnepélyes jelenetet ír le, amelyben egy fontos jogi mozzanat is van. Jézus „ráemeli tekintetét” Simonra, és úgy szólítja meg. A mozdulatnak az ilyen megfigyelése inkább Márk evangéliumában található, és mindig kifejezi az utána következő szavak fontosságát (Mk 3,5.33; 10,21). A megszólítás így hangzik: Te Simon vagy, János fia, de Kéfa, azaz Péter lesz a neved. Érdekes, hogy Simon apja itt János, Johannes, nem Jona, mint Mt 16,17-ben. Jézus jövő időben beszél (nevezni fognak), tehát itt még nem adja neki az

új nevet; az csak később következik (Mt 16,17). Ez a kijelentés inkább jövődőlés, és ugyanaz a szerepe, mint alább (50. vers) a Natánáelhez intézett szavaknak: Jézus ismeri a titkokat, ismeri a jövőt, magában hordozza a próféták karizmáját, s az első tanítványokat ez ösztönözte hitre. Mindenesetre az evangélista Péter különleges szerepére is céloz, és tudja, hogy amikor a könyvét írja, a jövődőlés már teljesedett. A Jézustól kapott névnek az egész egyház számára volt jelentősége. A könyvben nagy szerepet kap a „másik tanítvány is, akit Jézus kedvelt”, de Péter elsősége vitathatatlan. Ő beszél a tizenkettő nevében (6,67), követni fogja Mesterét a vértanúságban (21,18) és ő lesz Jézus nyájának pásztorja (21,36). Egyes modern egezeták rivalitást véltek felfedezni Péter és János között, de ennek nem találjuk nyomát. Sőt annak sem, hogy az apostoli egyházban két ilyen irányzat lett volna. Annyit azonban biztosan megtudhatunk, hogy Jézus már az első tanítványok meghívásánál szemé előtt tartotta az egyház szervezetét és berendezkedését. Ott meglesz a helye az iránta való szeretetnek és a jogi tekintélynek.

A következő tanítvánnyal, Fülöppel újra „másnap” találkoznak, amikor Jézus már Galilea felé tart. A napok számlálása továbbra is azt akarja kifejezni, hogy Jézus életében minden az Atya terve szerint megy végbe. Fülöp ugyanabból a faluból való volt, mint András és Péter, tehát Betszaidából. A falu halásztanya volt, mint a neve is mutatja, s a Genezáreti-tó északi partján feküdt, ahol a Jordán belép a tóba. Ezt a Fülöpöt a szinoptikusok csak megemlítik (a tizenkettő között), a negyedik evangéliumban azonban többször hallunk róla (6,5; 12,21; 14,8). Itt a meghívása hasonlít a szinoptikusok által leírt formához: Jézus felszólítja, hogy kövesse, s ő késedelem nélkül csatlakozik hozzá. De elhatározásának bizonyára más körülményei és előzményei is voltak. Ő itt az evangélista számára csak azért fontos, mert közvetítő szerepet játszik Natánáel meghívásában, mely találkozás folytán Jézus fontos kijelentéseket tesz. A 21,2 szerint Natánáel (Isten adta) Kánából származott, tehát szintén galileai volt, de a szinoptikusok által feltüntetett apostolnév sorban nem találjuk a nevét. Van olyan régi hagyomány, amely Bertalan apostollal azonosítja (Bar Tholomeus=Tholomeus fia), és így két nevet viselt, ami szintén nem volt ritkaság abban az időben. A keleti liturgikus hagyomány inkább a zelóta Simont látja benne, Epifánius pedig feltételezi, hogy ő volt az egyik emmauszi tanítvány. János evangéliuma alapján nem

tűnik ki világosan, hogy a tizenkettőhöz tartozott-e, vagy csak kapcsolatban állt velük. De mindenesetre vallását buzgón követő férfi volt, és ismerte az ószövetségi jóvendöléseket, mert Fülöp így közli vele a hírt: Megtaláltuk azt, akiről Mózes törvénye és a próféták írnak, a názáreti Jézust, József fiát. A „törvény és a próféták” tulajdonképpen az egész Ószövetséget jelentették, s amikor az evangélista ezt leírta, már azzal a meggyőződéssel tette, hogy Jézusban valóban teljesedtek a jóvendölések. Viszont azzal, hogy Jézust József fiának mondja, csak Fülöp kijelentését adja vissza, s azt a közfelfogást, amely Józsefet Jézus apjának tekintette. Így azt nem lehet a szűzi fogantatás ellen fordítani.

Názáretnek és a Messiásnak az együtt való említése felkelti Natánáel kételkedését. Az ő faluja, Kána közel volt Názárethez, így tudta, hogy jelentéktelen kis fészek, azért intézi el a hírt ilyen lekicsinylő megjegyzéssel: Jöhet-e valami jó Názáretből? A korabeli zsidóság a Messiás dicsőséges megjelenését várta, erőben és hatalomban. Ezért a nyilvános működés idején is azon botránkoztak egyesek, hogy Jézus jelentéktelen környezetből jött (6,42). Názáret nevét az Ószövetség sem említi sehol. Fülöp azonban nem vitázik, hanem felszólítja barátját, hogy jöjjön és személyesen győződjék meg róla. Ez egyúttal már az apostoli igehirdetés módszere is. Az apostolok a vita helyett később is inkább bemutatták Jézus tetteit és szavait hallgatóiknak. Natánáel azt a jelet kapja, hogy Jézus különleges tudással rendelkezik és belelát az emberi szívekbe. Jézus szavaiban benne van a megbecsülés és az előlegezett bizalom is: Íme egy igaz izraelita, akiben nincs álnokság. Jézus később is igazolja küldetését prófétai tudásával. Főleg azt akarja megmutatni vele, hogy ismeri a jövőt, ezért az események nem érik váratlanul. A tanítványok hite ilyen jelenetek alapján erősödött. Egyébként a könyvben magyarázatot kapunk arra is, hogy Jézus tudása honnan származik. A magyarázat az, hogy ő mint Fiú különleges kapcsolatban áll az Atyával (3,35; 11,42; 13,3). Ismeri saját feladatát (2,4; 8,14) és azokat az embereket, akikkel találkozik (10,14), és azokat, akiket kiválasztott (6,61; 13,11). A tanítványok különösen megjegyezték óvatos magatartását: Nem szorult rá, hogy bárki felvilágosítsa, mert tudta, hogy mi lakik az emberben (2,25).

Natánáel olyan dicséretet kap, amely emlékeztet a Zsolt 32,2-re: igaz izraelita, akiben nincs álnokság. Akkori nyelven ez azt jelentette, hogy igazi tagja a választott népnek, magatartásában nincs képmuta-

tás, nem akar csalni, megtéveszteni, megtartja az Istennel fennálló szövetséget. Erre Natánáel csodálkozva megkérdezi, hogy honnan ismeri őt Jézus. A dicséret azért is meglepi, mert Jézus faluját, Názáretet úgy lekicsinyelte. Magyarázatul azt a választ kapja, hogy Jézus látta őt a fügefá alatt. Kétségtelenül olyan helyzetben, ahol Natánáel emberi szemek elől biztonságban érezhette magát. Jézus nyilván nemcsak a külső helyzetre célzott, hanem valamilyen belső lelki titokra is. Csak ez magyarázhatja Natánáel felkiáltását, amelyben Jézust nemcsak rabbinak, mesternek nevezi, hanem messiás-királynak. A magyarázók itt hivatkoznak a rabbik szójárására, amelyben a törvény vallásos tanulmányozását úgy fejezték ki, hogy „a fügefá alatt ülni”. Lehet, hogy Natánáel a szentírásból éppen a messiási reményt tanulmányozta, ezért hivatkozik felkiáltásában a Messiásra. Más magyarázók utalást látnak benne a paradicsom „jó és rossz tudás fájára”, amelyet az akkori zsidóság fügefának tartott. S mivel az előbb idézett 32. zsoltár hálaadás a bűnök bocsánatáért, lehet, hogy Natánáel valamilyen bűnbánati imát végzett. Azon túl azonban, hogy Jézus az ő lelki elmélyülésére célzott, semmi bizonyosat nem mondhatunk.

Natánáel lelkesedő felkiáltásában három tiszteletbeli címmel illeti Jézust. Rabbinak, mesternek a törvény magyarázóját nevezték. Ez itt inkább csak megszólítás. Az igazi vallomás az, hogy ő az Isten Fia, és Izrael királya. Biztos, hogy az ő szájában az Isten Fia még nem azt jelentette, amit az evangélista kifejez. Az Ószövetség utal arra, hogy a Messiás valamilyen értelemben Isten fia lesz, de ott még nincs meg a szentháromsági értelmezés. A „fiú” egyszerűen kifejezhette azt is, hogy valamilyen kapcsolatban van Istennel. Hasonló értelemben vehetjük Márta szavait is a 11,27-ben. Ezt azért is feltételezhetjük, mert Jézus a válaszában világosan céloz arra, hogy a jövőben még többet megismernek személyéről és ezért a hitük növekedni fog. Márpedig az örök fiúság a legtöbb, amit a kinyilatkoztatás közölhet róla. Az „Izrael királya” is lehet messiási cím, főleg azért, mert Dávid dicsőséges királyságának visszaállítását várták tőle. A köznyelvben azonban inkább úgy mondták, hogy a zsidók (júdeaiak) királya, s Pilátus is így említi (18,33). Az „Izrael királyának” inkább csak vallási értelme lehetett. Jézus elfogadja Natánáel vallomását, s azt is megmagyarázza, hogy a hite természetfölötti jelen nyugszik, vagyis azon, hogy felfedte előtte a titkot. Ilyen jeleket a próféták is adtak, ezért Jézus igazi kilétét csak újabb jelek, nagyobb dolgok alapján fogják

majd felfogni. Ezek a nagyobb dolgok lehetnek általában a Jézus nyilvános működését kísérő csodák, de lehet érteni rajta egy nemsokára bekövetkező eseményt is, pl. a kánai menyegzőt, amelynek Natánáel is tanúja volt, s amelynek elbeszélését az evangélista azzal fejezi be, hogy Jézus kinyilvánította dicsőségét és tanítványai hittek benne.

Jézus tehát tudatosan vezette úgy tanítványait, hogy a róla való ismeretük és hitük gyarapodjék. De igazi kilétét csak a feltámadása és a Szentlélek elküldése után foghatták fel. Földi életébe nem fért bele igazi istenfiúsága. Itt ezt a jövőt most egy képpel, egy ószövetségi utalással szemlélteti: „Látni fogjátok, hogy megnyílik az ég, s az Isten angyalai föl és leszállnak az Emberfia fölé.” Ezt már többes számban mondja, tehát a többi tanítványnak is szól, s egyben ez a csúcspontja az első tanítványokról szóló történetnek. A „bizony, bizony, mondom nektek” bevezetés a fontosságot árulja el. Az evangélista ezt a formulát gyakran használja (arám: „amen, amen”) s ezzel eredeti hagyományt őrzött meg. A kettőzés egyúttal már lehet liturgikus eredetű is. Önmagában a kép azonban titokzatos marad. Arról sehol sincs szó, hogy a földön működő Emberfia és a mennyben levő Isten között angyalok közvetítenének. A Jákób álmára (Ter 28,12) való utalás tagadhatatlan, de azt szabadon használja fel. Hasonló esettel találkozunk a 3,14-ben is. Az ég megnyílásáról az Iz 63,19-ben esik szó. Érdekes az angyalokra vonatkozó sorrend is: először fölmennek, utána leszállnak. Különben ez Jákób látomásában is így van. A kép minden bizonnyal azt fejezi ki, hogy a kinyilatkoztatásban a vágy, a kívánság, az ima az Emberfiától megy az ég felé és az Atya felel rá. Jézus istenfiúságának éppen ez lesz a bizonyítéka. Feltűnhet az is, hogy a negyedik evangélium elég ritkán használja az Emberfia címet, nem úgy, mint a szinoptikusok. De amikor használja, mélyebben megvilágítja vele Jézus emberi alakját. Következézetesen bemutatja, hogy benne az Atya Egyszülötte jelent meg, s dicsősége már földi alakjában is megnyilvánul. Talán ennek a gondolatnak a kifejezése az is, hogy az evangélista mindjárt az első fejezetben szinte halmazza a Jézus kilétét kifejező címeket: Ige, élet, világosság, Isten választotta, Messiás, Izrael királya, Emberfia, aki előbb volt, mint János, aki Szentlélekkel kereszttel, aki az Atya ölén van stb. Később majd még ilyeneket említ: jó pásztor, út, igazság, élet, feltámadás, Isten szentje, a világ üdvözítője, igazi szőlőtő stb. A címek azt árulják el, hogy az apostoli egyház milyen gazdagnak látta a megtestesülés és a megváltás misztériumát, és hogyan akarta azt közel hozni a hívők megértéséhez.

KÉPEK JÉZUS KILÉTÉRŐL

A KÁNAI MENYEGZŐ (2,1—11)

1 Harmadnap menyegzőt tartottak a galileai Kánában, amelyen Jézus anyja is ott volt. 2 Jézust is meghívták a menyegzőre, tanítványaival együtt. 3 Amikor fogytán volt a bor, Jézus anyja megjegyezte: Nincs boruk. 4 Jézus azt felelte: Mit akarsz tőlem, asszony! Még nem jött el az én óráim. 5 Erre anyja szólt a szolgáltnak: Tegyetek meg mindent, amit csak mond! 6 Volt ott hat kőkorsó, a zsidóknál szokásos tisztálkodás céljára, mindegyik két-három mérős. 7 Jézus szólt nekik: Töltsétek meg a korsókat vízzel. Meg is töltötték színiültig. 8 Ekkor azt mondta nekik: Most merítsetek belőle, és vigyétek oda a násznagynak. Odavitték. 9 Amikor a násznagy megízlelte a borrá vált vizet, nem tudta, honnan való, a szolgák azonban, akik a vizet merítették, tudták — hívatta a vőlegényt, 10 és szemére vetette: Először mindenki a jó bort adja, s csak amikor már megittasodtak, akkor az alábbvalót. Te meg mostanáig tartogattad a jó bort. 11 Ezzel kezdte meg Jézus csodajeleit a galileai Kánában. Kinyilatkoztatta dicsőségét, s tanítványai hittek benne.

Szerkezetileg ez a kis elbeszélés felfogható úgy, mint az első tanítványok meghívásának lezárása, hiszen a végén az áll, hogy a csoda után tanítványai hittek benne. De ha a másik megjegyzésre gondolunk, hogy Jézus itt kinyilvánította dicsőségét, akkor úgy tekinthetjük, mint bevezetést a további működéshez, illetve dicsőségének további kinyilvánításához. Éppen ezek az összefüggések jelzik János elbeszélő stílusát. Önmagában a leírás olyan, hogy a szinoptikus könyvekben is szerepelhetne, bár vannak benne különleges utalások is, mint pl. Jézus órája, Mária közbenjárása, a bor nagy mennyisége stb. A jó és

a gyenge bor szembeállítás, illetve a jónak az ünnepség végére való tartogatása és az evangélista záró megjegyzése azt mutatják, hogy mélyebb értelmet is kell keresni benne. A csodának a népre gyakorolt hatásáról itt nem hallunk semmit, tehát elfogadhatjuk, hogy az evangélista inkább a teológiai hatást akarja kifejezni, nem a történetit. A teológiai hatás pedig a tanítványok hite és a dicsőség (doxa) ki nyilvánítása. Jellemző az is, hogy itt Jézus maga nem fejt ki a csoda üdvrendi jelentését, mint pl. a vakon született meggyógyításánál vagy Lázár feltámasztásánál. De ez talán érthető abból, hogy az első csodánál inkább csak fellépésének általános célját akarta szemléltetni: a régi helyett valami újat hoz, és majd a tanítványaira bízta a hit továbbadását.

A Natánáéllal való találkozás után az evangélista a kánai menyegzőt a harmadik napra teszi. Az első időmeghatározáshoz (1,29) viszonyítva ez már a hatodik nap. Nehéz volna eldönteni, hogy ezek a bevezető események a hatnapos tereméstörténetre utalnak-e jelképesen, vagy csak az időbeli egymásutániségot mutatják. Esetleg azt is jelölhetik, hogy a Natánáélnak adott ígéret hamar beteljesedett: a tanítványok nagyobb dolgokat is láttak. Kána Názáret közelében volt, s a falu neve nádat jelent. Ma vitatják, hogy a Názárettől 6 km-re fekvő Kafr Kenna, vagy a távolabbi Khirbet Kana volt-e az eredeti hely. Mária nyilván rokonságban volt a házasulandókkal, azért volt jelen. Jézussal együtt legalábbis azok a tanítványok vettek részt az eseményben, akikről eddig szó esett, s akik vele együtt hazatérőben voltak Galileába. A menyegzős ünnepség általában egy hétig tartott, s Galilea bortermő vidék lévén, a bor ott nagy szerepet játszott. De a nagy vendéglátásban az is könnyen megtörténhetett, hogy fogytán volt a bor. Gondolnunk kell arra a szokásra, hogy a vendégeknek külön ajándékot is adtak. Feltételezhető, hogy Mária az ünnepség vége felé figyelmezteti Jézust a házigazda nehézségére. A szövegből nem világlik ki, hogy Mária csodás közbelépésre kéri fel Jézust. De valamilyen határozatlan remény élhetett benne, mint később Mártában is, Lázár feltámasztása előtt (11,20—27). Már az is segítség lett volna, ha Jézus és a tanítványok lemondanak a kötelező ajándékról. Jézus válasza egyelőre elutasító: Mit akarsz tőlem, asszony! Még nem jött el az óráim! Talán azt jelzi neki, hogy a felülről kapott küldetésébe ne avatkozzék bele? Valamilyen tartózkodás kiérezhető a szavaiból, ehhez hasonlót látunk Lk 2,49-ben és Mk 3,33—35-ben

is. De Mária nem veszi elutasításnak a szavakat, azért figyelmezteti a szolgálakat, hogy tegyenek meg mindent, amit Jézus mond. Az „aszszony” megszólítás is szokatlan — főleg az arám nyelvben —, de nem tiszteletlen. [Később a kereszten is így szólítja meg anyját (19,26)]. Hasonlóképpen homályos az „én órá” kifejezés is, pedig a csoda magyarázásához hozzátartozik. Másutt az „óra” a szenvedés ideje (8,20; 13,1). Itt viszont csak azt jelzi, hogy a csodával megkezdődik dicsőségének kinyilvánítását(?). Egyébként nyelvtanilag lehetséges volna ez a fordítás is: Mit akarsz tőlem asszony, nemde már eljött az én órá? S akkor az értelmezési nehézségek megoldódnak. Biztos, hogy az evangélista teológiai jelentőséget tulajdonít az ő „órája” kifejezésnek. Hiszen úgy mutatja be Jézus működését, mint amihez az Atya adta meg a tervet és a keretet. Jézus mindig az Atya tetteit valósította meg (14,31) s tudja, hogy aki nappal jár, az nem botlik meg (11,9). Az anyjához intézett szavak mélyebb értelme tehát az, hogy messiási feladatai kizárólag az Atyára és őrá tartoznak. Igazi nagy órája az lesz, amikor majd vállalja a szenvedést és a kereszthalált, így minden engedelmessége csak annak a bevezetője. Itt az óra még messze van, de Jézus már jelzi, hogy felette kizárólagos joga csak az Atyának van.

Végso megállapításként tehát azt mondhatjuk, hogy Jézus teljes dicsőségének kinyilvánítását csak a halál és a feltámadás hozza meg, s akkor ismerteti meg a messiási adományok teljességét is. Az a jel, amit a csodával nemsokára adni fog, csak előképe a teljes kegyelmi kiáradásnak. Isteni ereje és hatalma azonban ezekben is megmutatkozik, sőt irgalma és szeretete is, ezért beszélhetett az evangélista valódi doxáról, dicsőségről, Jézus földi alakját illetően is. A hit arra vonatkozott, hogy Jézus személyében már itt van az üdvözítő erő. Valószínű, hogy Jézus válasza Mária számára is titokzatos maradt, de annyit megérezett, hogy valamit tenni kell. Itt is úgy viselkedik, ahogy egész bibliai képében látjuk: a hit homálya az ő számára is megmarad, de Istenben bízva kész engedelmeskedni és segíteni. A szolgálakat arra kéri, hogy Fia szándékát valósítsák meg. Ő maga nem vételez elő semmit, hanem mindent rábíz Fiára. Az egyház Mária közbenjárását mindig is így értelmezte.

A második jelenet Jézus és a szolgálak párbeszéde. Jézus felszólítja a szolgálakat, a kisegítő személyeket, hogy töltsék meg az ott levő hat kökorsót vízzel. A régészeti leletekből ismerünk ilyeneket. Kü-

lönböző nagyságúak voltak, 2—3 mérő úrtartalmúak. 1 mérő kb. 40 liternek felel meg. Nagy alakjuk és törekenységük miatt legtöbbször a földbe süllyesztették őket. Használtak cserépkorsókat is, de a rabbik véleménye szerint a rituális tisztasághoz kőkorsó kellett. Azt a kérdést is fel lehetne vetni, hogy a 6-os szám nem a teremtés hat napjának a jelképe-e? Talán azt akarja mondani, hogy Jézus a teremtés művét új, természetfölötti tartalommal tölti ki. A szolgák színiültig megtöltötték a korsókat, s ez kétségtelenül utalás a bőségre és a csoda nagyságára, mint ahogy Jézus a kegyelmi rendnek is a túláradását hozta (Róm 5,20). A szolgák ellentmondás és kételkedés nélkül teljesítik a felszólítást, hogy merítsenek és vigyenek a násznagynak. Látszik, hogy Mária intézkedése rajtuk is megtette hatását. Az evangélista magát a csodát közvetlenül nem említi: sem Jézus szavát, sem Jézus tettét. Bizonyára a hallgatás is tudatos. Itt a Megváltó személye a fontos, nem a szavak és a tettek. Éppen ez különbözteti meg őt a varázslóktól. Szándéka és akarata elég arra, hogy megváltoztassa a természet erőit.

A harmadik rész a násznagy és a vőlegény között játszódik le. A csoda csak utólag lesz nyilvánvaló, amikor a násznagy megízleli az új bort. [Ilyen utólagos megállapítást találunk pl. a kenyérszaporításnál. A csoda abból világlik ki, hogy kosarakra menő maradékot szednek össze (6,12).] A násznagy nem tudja, hogy honnan való a bor, s érdekes módon ez a „honnan való” kérdés Jézussal kapcsolatban majd újra meg újra ismétlődik. Honnan való az ő adománya (4,11), honnan való ő maga (7,27; 8,14; 9,29; 19,9). Őt tehát mindig követi valamilyen titok. Itt a szolgák adnak magyarázatot a bor eredetére. Jézust viszont egy magasabb tanú, a mennyei Atya igazolja. A mélyebb értelem felcsillan a násznagy szavai mögött is: Először mindenki a jó bort adja, csak később az alábbvalót. Ilyen általános szabályt nem ismerünk az ókorból, tehát csak egyéni megállapítás, viszont észszerűségét nem lehet tagadni. Az üdvtörténeti párhuzam ebben van: Te mostanáig tartogattad a jó bort. Amit Jézus hozott, az fel volt tartva a végső időkre. Őbenne a teljesség érkezett el. Ami előtte volt, az csak „az eljövendő javak árnyékának” számított (Zsid 10,1). Az ó- és az újbor ellentéte megtalálható Mt 9,17-ben is. Itt a silány és a jó bor ellentéte fejezi ki az újdonságot. Az igazi újdonság nem a csoda, nem az isteni üzenet, hiszen ilyenek történtek a próféták által is. Az újdonság az, hogy Jézusban az Isten egészen ember lett és kö-

zöttünk lakott. Részt vett örömkben és bánatunkban, s azért van itt, hogy segítsen, és hogy az örök élet lakomájára elvezessen. Talán hozzá lehetne fűzni azt a megjegyzést is, hogy új lett Mária közbenjárása, amit az egyház szintén kiolvasott ebből a jelenetből. Meglepő újdonság az is, hogy Jézus örvendező emberek között műveli első csodáját, és azért, hogy örömük folytatódjék. Így kezdte meg működését, mert bízott abban, hogy isteni erejének meglesz a hatása. Az evangélium, az örömhír ezzel az optimizmussal indult el.

A későbbi csodáknál Jézus maga ad magyarázatot és fejti ki a kegyelmi összefüggést. Itt őt nem halljuk tovább, ellenben az evangélista fűz rövid értékelést az eseményhez. Ezzel akarja az olvasók hitét helyes irányba terelni: Ezzel kezdte meg Jézus csodajeleit a galileai Kánában. Az evangélista tehát úgy tekinti a víz borrá változtatását, mint olyan jelet (semeion), amely tükrözi Jézus természetfölötti hatalmát és dicsőségét. A csodák más néven is szerepelnek a szentírásban, lehet erőnyilvánulás (dynamis) és csodálatra méltó dolog (thaumasia). A jelnek az a szerepe, hogy elvezessen annak a megértésére, ami nem látható, ami nem esik a tapasztalat alá. Az ilyen jelben benne van az isteni erő, és benne van az a hatás is, hogy felkelti a csodálatot. A kereszténység azzal határolta el magát a mítosztól, hogy a jeleket a mindenható Isten történeti beavatkozásának tekintette. Az evangélista itt a helyet és az időt is meghatározza. A csoda konkrét emberek között történt, akik tanúskodhatnak mellette. A csoda célját többféle módon lehet konkretizálni. A szinoptikusoknál ilyen hatásokat látunk: Isten meglátogatta népét, csodálatos dolgokat észleltünk stb. Itt a konkrét cél az, hogy Jézus kinyilvánította dicsőségét, és emiatt hittek benne. De milyen összefüggés van a jel és dicsőség között? A negyedik evangélium nem beszél a színeváltozásról vagyis arról, hogy Jézus akár egy pillanatra is felemelkedett volna az égi létmódhoz. A vízen járásnál sem hallunk semmi ilyenről (6,16–21). Az ő számára Jézusnak egészen földi léte van, mint minden más embernek. A dicsőség ezen a földi alakon keresztül jelenik meg és nyilvánul ki.

Az evangélista Jézust úgy mutatja be mindvégig mint a várt Messiást, de ez a Messiás sajátos, titokzatos módon nyilatkoztatja ki magát. Ő a mennyből alászállott Emberfia, az Atya küldötte, az Atya egy-
szülött Fia, aki életet és világosságot hoz. Adományait nem szabad tőle elválasztani és önálló jelképekké tenni. Nem a menyegzői bor önmagában és nem is a vízzel szembenálló bor a jelkép, hanem az a

bor, amelyet Jézus ad, és amely őt magát jelképezi. Ezért a násznagy nem tudja, hogy a bor honnan való, mint ahogy az emberek sem tudják azt, hogy Jézus honnan való (7,28). Ő fentről jött, az Atyától, s tanítása és tettei is az Atyától valók. Ezért az Istentől távol levő emberek nem ismerhetik meg. Csak az jöhet hozzá, akit az Atya vonz. A csodák mind annak a felismerésnek a szolgálatában állanak, hogy Jézus felülről, az Atyától jött. A bor olyan értelemben is az ő jelképe, hogy utoljára adják. Jézus a végső időket hozza, a teljességet, ami után új kinyilatkoztatást már nem kell várni. Ilyen értelemben ő az a jó bor, amelyre mindig vágyódtak. A bor a tejjel és az olajjal együtt Jákób áldásában is a messiási időkre való utalást tartalmazta (Ter 49,11).

Az elbeszélés krisztológiai értelme mellett eltörpülnek a további kérdések, amelyek az olyan allegóriákra vonatkozhatnak, hogy pl. a tisztálkodásra szolgáló víz átváltoztatása jelenteni akarja-e a zsidóságtól való elszakadást(?). Az egyházatyák utalnak rá, de ez inkább csak alkalmazott értelem. Itt a jelek Jézusra vonatkoznak, s azt tanúsítják, hogy őbenne az a dicsőség jelent meg, amelyet a szinoptikusok az isten országa névvel jelölnek. Ott a hívő ember részese lesz Isten országának, itt pedig osztozik abban a dicsőségben, amelyet Jézus az Atyától kapott. Úgy is mondatjuk, hogy a jelek nem Jézus üdv-történeti útját jelzik, hanem megvilágítják személyének üdvrendi jelentését. Őbenne az Isten Fia jött el, s ha ezt hittel fogadják, akkor az Isten gyermekeivé válnak. Végül még fel kell hívni a figyelmet a jelek realizálására, tapinthatóságára. A víz és a bor, a nyilvánvaló gyógyulás, a vak szemének megnyílása, Lázár feltámasztása mind a tapasztalható élet keretébe vannak beágyazva. A külső anyagi valóság hordozza az isteni jelenlétet és a kegyelmi hatást, ezért a jel különös rokonságban van a megtestesüléssel, ahol az Ige valóságos ember lett, a mi életünkbe állt bele, de amellet az isteni dicsőség is kicsilant szavaiból és tetteiből. Azt elfogadhatjuk, hogy a jelre vonatkozó szóhasználat az Ószövetségben gyökerezik, hiszen Isten ott is tettekkel és szavakkal nyilvánította ki magát, és Isten nagy tettei alapozták meg a hitet. Jézusban azonban ezen a vonalon is a teljesség jelent meg. A negyedik evangélium akkor keletkezett, amikor az apostoli egyház a maga teológiai reflexiójában már a mélyebb összefüggéseket és a természetfölötti jelek mélyebb jelentését is felfogta.

A TEMPLOM MEGTISZTÍTÁSA (1,12—22)

12 *Azután lement anyjával, testvéreivel és tanítványaival Kafarnaumba, de csak néhány napig maradtak ott.* 13 *A zsidók húsvétjának közeledtével Jézus fölment Jeruzsálembe.* 14 *A templomban kalmárokat talált, akik ökröt, juhot és galambot árultak, valamint pénzváltókat, akik ott telepedtek le.* 15 *Kötélből ostort font, és mind kiűzte őket a templomból, juhaikkal és ökreikkel együtt. A pénzváltók pénzét szétszórta, asztalaikat felforgatta,* 16 *a galambárusoknak meg azt mondta: Vigyétek innét ezeket, ne tegyétek Atyám házát vásárcsarnokká!* 17 *Tanítványainak eszükbe jutott az Írás szava: Emészt a házadért való buzgalom.* 18 *A zsidók azonban szót emeltek, ezekkel a szavakkal fordultak hozzá: Miféle csodajelet mutatsz, hogy ezt mered tenni?* 19 *Jézus ezt válaszolta: Bontsátok le ezt a templomot, és harmadnapra fölépítem.* 20 *A zsidók ellenvetették: Negyvenhat esztendeig épült ez a templom, s te három nap alatt újjá építenéd?* 21 *De ő saját teste templomáról beszélt.* 22 *Amikor feltámadt a halálból, tanítványai visszaemlékeztek ezekre a szavakra, s hittek az Írásnak és Jézus szavainak.*

Keresztelő János tanúságtétele, az első tanítványok csatlakozása és a természetfölötti küldetés megnyilvánulása szükségszerűen bevezették a messiási működést. A kánai menyegzőn a Máriához intézett szavak azt is jelezték, hogy Jézus ebben a küldetésben független a családi és rokoni köteléktől. Ezért elszakad Názárettől és Kafarnaumban telepszik le. A szinoptikusok erről többet mondanak. Mt 4,12 és Mk 1,14 azt is elárulja, hogy Jézus Keresztelő János elfogatása után hagyta el Názaretet. Feltételezhetjük, hogy Kafarnaumban Péter házában lakott (Mk 1,29). János evangéliuma úgy hat, mintha Kánából egyenest oda ment volna, de semmi jel nem mutat arra, hogy az események ilyen gyorsan peregtek. Kíséretében anyja és testvérei vannak, tehát azok akik a kánai menyegzőn is jelen voltak és látták a végbevitt csodát. Ezek a „testvérek” kétségtelenül a nagy család férfi tagjai, hiszen a törzsi szervezetben élő zsidóknál a rokonság férfi tagjai mind testvérnek számítottak (Ter 13,8; Lev 10,4). Azonkívül ezek a testvérek sehol sem szerepelnek úgy, mint Mária fiai. Jn 7,3-ban

az ilyen testvérek tekintéllyel lépnek fel és követelőznek, tehát csak a törzs idősebb tagjai lehettek. Az említett testvérek közül első helyen állanak Jakab és József (Mt 13,55; Mk 6,3), de az evangélisták ezeknek az anyját is megjelölik: ő a „másik Mária” (Mt 27,56; Mk 15,40), akit Jn 19,25 Kleofás feleségének mond és Jézus anyja nővérének. A Jn 7,5 külön megjegyzi, hogy testvérei sem hittek benne, pedig ezek ott lehettek a kánai menyegzőn. A hit és a hitetlenség ellentéte ettől kezdve követi az evangélista leírását. A dicsőség kinyilvánulása küzdelemhez van kötve. Ez a szellemi küzdelem elsősorban Jeruzsálemben folyik majd. Az események úgynevezett teológiai történetírásban következnek egymás után, s elárulnak valamilyen tervszerű bemutatást. Az első kép a templom megtisztítása, vagy más megjelöléssel a kereskedők kiűzése. Ez már úgy mutatja be Jézust, mint aki teljes messiási öntudattal lép fel és hitet követel küldetése iránt, viszont ellenfelei, a zsidók vezetői éppen ezt a küldetést nem akarják elismerni.

A zsidók húsvétjának közeledtével Jézus fölment Jeruzsálembe. Az evangélista részéről ez már visszatekintés. Megkülönbözteti a zsidók húsvétját a keresztényekétől. Nem is mond róla semmit, hanem csak időmegjelölésnek használja. Maga a történet éppen olyan vázlatos, mint a kánai menyegzőről szóló híradás, s ez is olyan befejezetlenül szakad meg, mint amaz. A stílus mutatja, hogy az evangélistának teológiai célja van. A szinoptikusoktól való eltérés főleg abban mutatkozik meg, hogy azok ezt az eseményt Jézus nyilvános működésének a végére teszik, János pedig ide, az elejére. Kétségtelen, hogy ebben is teológiai szemlélet vezette, de arról majd az elemzés végén szólnunk.

A zsidó húsvét az Egyiptomból való szabadulás ünnepe volt, bár feltehető, hogy már előbb is létezett, mint tavaszi ünnep, amelyben a nyáj szaporodásáért a bárány feláldozásával adtak hálát. Mózes ezt tette meg a kiszabadulás emléknapjává. A „passah” szót is úgy értelmezték, mint Jahve erejének átvonulását a zsidók háza felett. Az áldozati bárány vére megkímélte őket az Egyiptomra mért büntetéstől. A zsidó liturgiában ez volt a legnagyobb ünnep, ezért a férfiak igyekeztek minden esztendőben elzarándokolni Jeruzsálembe. János evangéliuma legalább három húsvétot megemlít (2,13; 6,4; 12,1), s így Jézus nyilvános működése legalább két évig és néhány hónapig tarthatott. Az 5,1-ben említett ünnepet nem nevezi meg, s nem is valószínű, hogy az húsvét lett volna. Az evangélista a húsvéti ünnepből

szándékosan csak a kereskedők kiűzését ragadja ki. A templom előudvarában, ahová még idegenek is beléphettek, s ezért a pogányok udvarának nevezték, az ünnep előtt nyüzsgő élet folyt. A távoli provinciákból jött zsidók itt váltották át a pénzt, mert a templomadót csak helybeli pénzzel lehetett befizetni. Azonkívül itt árulták az áldozathoz szükséges állatokat is. János a galambok mellett juhokat és ökröket is említ, amelyeket az égő és a békeáldozatban ajánlottak fel. Jézus a régi próféták tekintélyével és szerepében lép fel. Fegyvert nem volt szabad a templom területére bevinni. Kötélből ostort font és azzal hajtja ki az állatokat és az embereket. Az ostor az állatok kihajtására szolgált, nem az emberek verésére, de mindenestre jele volt Jézus elszántságának is. A pénzváltók asztalait felforgatta, s a galambárusokat, akik a szegények áldozati állatait árulták, csak szavával szólítja fel távozásra, hogy ne tegyék az Atya házát vásárcsarnokká. Önmagában az „Atyám háza” kijelentésnek lehetett ugyan messiási értelme (Zak 14,21), de egyszerűen a helyzetből is adódhatott. Az evangélista úgy közli e kijelentést mint Jézus messiási öntudatának megnyilvánulását. Az ő számára Jézus minden helyzetben az egyszülött Fió, akin átragyog a természetfölötti dicsőség. Arról sem hallunk, hogy az érintett személyek, a kereskedők hogyan válaszoltak fellépésére. Hirtelen meglepetésükben valószínűleg engedelmeskedtek, és csak később panaszkodtak a templom előjáróinak. Az evangélista inkább azt közli, hogy az egyház hogyan értelmezte a jelenetet. Úgy tekintették azt, mint a Zsolt 69,10-nek a teljesedését: Emészt a házadért való buzgalom. Különben is látták, hogy Jézust mennyire áthatotta mindig az Atya iránti hódolat, és hogy az ő imádását „lélekben és igazságban” akarta megvalósítani (4,24).

Jézussal szemben a templomőrség tagjai lépnek színre, akik a leviták közül valók voltak. Ők vigyáztak a rendre, ők nyitották és zárták a templomot. A szöveg ezeket mondja a „zsidóknak”, s ettől kezdve ez a szó csaknem mindig a vezetőket, a hatalom és tekintély képviselőit jelenti. Ezek sem magát Jézus tettét kifogásolják, hiszen a szent hely ilyen profanizálása ellen bármelyik jóérzésű zsidó is felszólalhatott volna. Ellenben jelet követelnek Jézustól, annak igazolására, hogy joga van beleszólni a vallási életbe. A meggyőződés ugyanis az volt, hogy a vallás fölött a felügyeleti jog a főtanácsot illeti. Elméletileg elismerték, hogy Istennek joga van prófétákat küldeni, mint a múltban tette, de hallgatólagosan azt az álláspontot képviselték, hogy a prófé-

táknak is előttük kell majd igazolni magukat. A próféták annak idején jelekre hivatkoztak, tehát ezt a követelményt jogosnak ítélték. A szinoptikusok is megemlítenek hasonló akadémuskodást (Mk 8,11; Mt 12,38; 16,1 Lk 11,16). Máté (21,23) szerint a zsidók azt kérdezik Jézustól, hogy miféle hatalom birtokában viselkedik így. Tehát ott a célzás a messiási küldetésre világosabb, mint itt. Itt csak jelet kérnek tőle annak igazolására, hogy illet mer tenni. Viszont az evangélista ezzel is érzékelteti hitetlenségüket. A kérdésre Jézus prófétai választ ad. Hivatkozik arra, hogy a jelet megkapják, de azt csak a hívők fogják megérteni: Bontsátok le ezt a templomot, és harmadnapra felépítem. Egyelőre a félreértés közte és a zsidók között szükségszerű. Hasonló követelésre Jézus máskor is szívesen felelt képekben, pl. Jónás jelével (Mt 16,4). A zsidók csak a kőből épített templomra gondoltak, és az ő szemükben ennek örök hivatása volt, azért aki a templom pusztulását emlegette, azt káromlónak bélyegezték. A főtanács előtt ilyen értelemben állnak elő majd azok a hamis tanúk, akik az itteni kijelentést ferdítették el (Mt 26,60). A qumráni szövegekben a templom szó már átvitt értelemben is megtalálható, és jelzi a megigazult hívő közösséget. Itt a zsidók igazi nehézsége az, hogy egy ilyen szegény galileai tanítótól nem várhatnak semmit. A templom lebontása és újjáépítése önmagában elképzelhető, az meg is történt. Nagy Heródes akarta népszerűségét megalapozni, hogy újjáépíttette a templomot. Erre céloznak a válaszukban: Negyvenhat évig épült, és te három nap alatt akarod fölépíteni. Az evangélista úgy közli Jézus szavait, hogy „harmadnapra” felépíteni. Ő tehát már arra gondol, hogy „harmadnapra feltámadt”, a zsidók viszont maradnak a három nap alatt való felépítésnél.

A negyvenhat év adhat némi történeti eligazítást az események sorrendjében. Josephus Flavius szerint Heródes uralkodásának 18. évében, tehát Kr. e. 20/19-ben kezdte meg a templom újjáépítését, s akkor az itt említett 46. év Tiberius uralkodásának 15. éve lenne, vagyis a Kr. u. 27/28. év. Lk 3,1 Keresztelő János fellépését teszi Tiberius uralkodásának 15. évére. Az nem valószínű, hogy a 46-os szám szimbolikus lenne. Ellenben az evangélista külön hangsúlyozza, hogy Jézus a templomon saját testét értette, amelyet ha lerontanak, harmadnapra feltámad, „felépül”. A görögben a lerontani (lyein) és a felépíteni, feltámasztani (egeirein) mind az épületre, mind a testre alkalmazható. Maguk a tanítványok is csak Jézus feltámadása után értették meg a

szavakat. Az apostoli egyház különben is úgy fogta fel Jézus kilétét, hogy feltámadása után és a Szentlélek eljövétele után visszagondolt tetteire és szavaira, s az ószövetségi jóvendölésekre. Itt feltűnő az éles szembeállítás: bontsátok le, én felépítem. Tehát testét, földi életét a zsidók fogják lerontani, de ő kelti újra életre. Ha később Pál apostol az egyházat nevezi Isten templomának, az alapja annak is Jézus embersége. Oda nyerne beoltást a hívők, őhöz kapcsolódnak a Szentlélek által, és ebben a misztikus testben valósul meg Isten imádása. S ez a szellemi templom mindenképpen Jézus halálának és feltámadásának a gyümölcse lesz. A feltámadásnak és Jézus szavainak összekapcsolása a keresztények hitét alapozta meg és mélyítette el. Azért mondja a szöveg, hogy „hittek az Írásnak és Jézus szavainak”.

Miért van eltérés János és a szinoptikusok között a jelenet idejét illetően? A negyedik evangéliumban Jézus első húsvétján játszódik le a jelenet, a másik három evangélista ellenben az utolsó húsvétal kapcsolatban hozza. Mi a különös eljárás oka és történetileg melyik valószínűbb? Az biztos, hogy az evangélisták igehirdetést adnak, és az eseményekből is elsősorban teológiai következtetést vonnak le, tehát nem írnak mai értelemben vett történelmet. A szinoptikusoknál Jézus működésének színtere majdnem kizárólag Galilea, s csak az utolsó húsvétra vezetik Jézust Jeruzsálembe, azért a jeruzsálemi eseményeket is erre az utolsó húsvétra sűrítik össze. Szerintük a templom megtisztítása Jézus és a zsidók közötti feszültségnek a végső kicsengése volt, és azért elfogatása után a főtanács előtt is vádként használták fel ellene. Márk (11,18) meg is jegyzi, hogy a farizeusok és az írástudók ekkor kezdtek tanakodni azon, hogyan okozhatnák Jézus vesztét. Jánosnál viszont ez a végső törés Lázár feltámasztása után következett be, ő azért teszi a kereskedők kiűzését Jézus működésének elejére, mert jelezni akarja, hogy a feszültség Jézus és a zsidók között már kezdettől fogva megvolt, mivel Jézusnak a messiási útja eltért a zsidók várakozásától. Ő az Atya előtti tökéletes hódolattal akarta kiengesztelni a világ bűneit. Igazában tehát a templomi jelenetben úgy mutatkozott meg, mint a Fiú, és felvillantott valamit dicsőségéből. Olyan meggyőző érveket egyik közlési mód mellett sem lehet felhozni, hogy azok alapján végérvényesen el tudnánk dönteni az időpontot.

Már Órigenész felvetette a kérdést, hogy a templom megtisztításával Jézus nem akarta-e jelezni az ószövetségi kultusz elégtelenségét és megszüntetését? Ha igen, akkor itt folytatódna az a gondolat, ame-

lyet Jézus már a kánai menyegzőn jelzett azzal, hogy a rituális tisztálkodásra szánt vizet borrá változtatta, tehát a régi helyett valami újat hozott. Az evangélista ezt a szempontot kifejezetten nem érzékelteti, de mint kikövetkeztetett értelmet el lehet fogadni, hiszen Jézus valóban új kultuszt valósított meg.

A BIZONYTALAN HIT (2,23—25)

23 Akkor, amikor húsvét alkalmával Jézus Jeruzsálemben tartózkodott, sokan hittek benne, mert látták a csodajeleket, amelyeket tett. 24 Jézus azonban nem bízott bennük, mert ismerte mindnyájukat, 25 s nem szorult rá, hogy bárki is fölvilágosítsa az emberről, tudta, mi lakik az emberben.

Az evangélista szereti az ellentéteket. Arra hivatkozik, hogy a tanítványok hite Jézus feltámadása után lett szilárd, s azzal a hittel szembeállítja azt a kezdeti, bizonytalan hitet, amely kialakult az emberekben Jézus első jeruzsálemi tartózkodása idején. Hitüket azok a csodajelek indították el, amelyeket ott művelt. Az evangélista nem nevezi meg, hogy milyen csodákról van szó, de szinte biztosra vehetjük, hogy gyógyításokról. Először is a koldusok és betegek is szívesen mentek a nagy ünnepekre, részben vallásos meggyőződésből, részben a zarándokoktól várt alamizsna miatt. Másodszor Jézus küldetésének célja az volt, hogy az Atya irgalmát mutassa be az embereknek, s ezt a gyógyítások fejezték ki legjobban. Jézus ebben is különbözik a prófétáktól és Keresztelő Jánostól. Azok a nép bűneit ostorozták, és a hitnek csak bizonyos keretei között mozogtak. A szövetség követelményeihez akarták visszavezetni a népet. Jézus ellenben csodáival az Istenbe, az Atyába vetett hitet készíti elő, s igazolja, hogy az Atya valóban szereti a világot. A következő fejezetben Nikodémus is hivatkozik a „jelekre” amelyeket Jézus végbevitt, s amelyek mögött ő is meglátta Isten erejét. A csodákra való hivatkozás tehát mintegy összekötő kapocs az előző jelenet és a Nikodémussal való beszélgetés között.

Az itt művelt csodák nincsenek ellentétben azzal, hogy a templom elöljárói is jeleket követeltek tőle, s hogy Jézus következetesen elutasította az ilyen kéréseket. Ők feltűnő égi jeleket vártak, amelyekkel a Messiás a hatalmát és főleg politikai küldetését igazolja; ez nem tar-

tozott bele Jézus küldetésébe. Az egyszerű nép felé azonban nyitva állt a szíve. Az elbeszélésben az evangélista megmarad a sajátos Krisztus-képnél, amelyet egész könyvében olvasói elé állít. Tulajdonképpen itt is azért tér ki az emberek kezdetleges hitére, hogy azzal kapcsolatban Jézust jellemezze. A jeruzsálemiek azért hittek benne, mert „látták a csodákat”. De ennek a motívumnak több értelme lehet attól függően, hogy a csodákat hogyan fogják fel. Az önzésre hajló és szűklátókörű ember csak azt látja, hogy jelen van Isten természetfölötti ereje, s azt szeretné egyéni céljára felhasználni. Itt a zsidóság nemzeti vágya abba az irányba mutatott, hogy a Messiás szabadítsa meg őket a pogányok uralmától, és állítsa vissza Dávid eszményi országát. Ezért Jézus óvatoss, és nem bízik bennük. Nem valami egyéni bizalmatlanságról van szó, hanem inkább arról, hogy még nem tárja fel előttük egész messiási küldetését. Márk könyvében különösen kitűnik ez az óvatosság. Jézus még a látszatát is igyekszik elkerülni annak, hogy politikai messiásnak nézzék. Ahhoz még a tanítványoknak is hosszú nevelésre volt szükségük, hogy megbarátkozzanak a szenvedő Messiás gondolatával, aki a bűnök bocsánatát és az üdvösséget hozza. Az evangélista itt újra Jézus tudását emeli ki. Neki nem volt szüksége arra, hogy valaki felvilágosítsa az emberek várakozása vagy lelkülete felől. Ő tudta, mi lakik az emberben. Csak így érthette el, hogy ne a földies vágyak szerint kövessék őt az emberek. Hasonló óvatosság nyilvánul meg benne a kenyérszaporítás után, amikor a nép mozgolódni kezd, hogy kikiáltssa messiás-királynak (6,15). Jézus tudásának a forrása nem valami titokzatos képesség, hanem az Atyával való kapcsolat. Ő irányítja lépteit, Jézus viszont mindent az ő akaratahoz mér. Ide nem tud befurakodni a szenvedély és a dicsőségvágy vagy a hatalmi érdek. Feltételezhetjük, hogy az evangélista reflexiójában már benne van az apostoli egyház tapasztalata is. Az evangélium hirdetői is megélték a különböző visszhangot igehirdetésükre. Egyeseket a kíváncsiság hozott oda, másokat az érdek, ismét másokat az emberi kapcsolatok keresése, de ha komoly döntés elé kerültek, akkor szinte mind meginogtak. Természetesen a közeledőket nem szabad visszautasítani, hanem arra kell törekedni, hogy a hitük tisztuljon, szellemivé váljon, és hogy a motívumuk egyre inkább természetfölötti legyen.

BESZÉLGETÉS NIKODÉMUSSAL (3,1—12)

1 Volt a farizeusok között egy Nikodémus nevű ember, egy zsidó tanácsos. 2 Ez éjnek idején fölkereste Jézust, s így szólt hozzá: Rabbi, tudjuk, hogy Istentől jött tanító vagy, hisz senki sem vihet végbe olyan jeleket, amelyeneket te végbevittél, ha nincs vele az Isten. 3 Jézus azt felelte neki: Bizony, bizony, mondom neked: aki nem születik újjá, az nem láthatja meg az Isten országát. 4 Nikodémus megkérdezte: Hogy születhetik valaki, amikor már öreg? Csak nem térhet vissza anyja méhében azért, hogy újra szülessék? 5 Erre Jézus azt mondta: Bizony, bizony, mondom neked, aki nem vízből és (Szent) Lélekből születik, az nem megy be az Isten országába. 6 Ami testből születik, az test, ami a Lélekből születik, az lélek. 7 Ne csodálkozz azon, hogy azt mondtam: Újjá kell születnetek. 8 A szél ott fúj, ahol akar; hallod a zúgását de nem tudod honnan jön és hová megy. Így van vele mindenki, aki a Lélekből született. 9 Hogyan lehetséges ez? — kérdezte Nikodémus. 10 Jézus így válaszolt: Izrael tanítója vagy és nem érted? 11 Bizony, bizony mondom neked: arról beszélünk, amit tudunk, s arról tanúskodunk, amit láttunk, s mégsem fogadjátok el tanúságtételünket. 12 Ha földi dolgokról beszélek, s azt sem hiszitek, hogy fogjátok hinni, ha majd a mennyei dolgokról beszélek?

A harmadik fejezet úgy hat, mintha egészen a Nikodémussal folytatott beszélgetést tartalmazná. Pedig a párbeszéd csak a 12. versig tart. Ott Jézus még Nikodémushoz és vele együtt az írástudókhoz szól. Utána már inkább Jézusnak vagy az evangélistának a monológja következik. Maga a jelenet egyébként beleillik a jeruzsálemi környezetbe, és kapcsolatban áll Jézus ottani fellépésével. A csodákkal felhívta magára a figyelmet, s a vallási vezetők között megindult a találgatás kiléte felől. Azonban itt sem a történeti leírás a fontos. Az evangélista a beszélgetésből kiválaszt egy gondolatot, és azt világítja meg. Ez a módszer beleillik könyvének szerkezetébe és céljába. Különben a könyvben Jézus legtöbbször a „zsidókkal” vitatkozik, vagyis a vallási és szellemi élet irányítóival. Itt egyéni beszélgetést találunk, és ez alkalmas arra, hogy az evangélista összehasonlítsa benne a zsidók fel-

fogását Jézus tanításával. Úgy látszik ez a műfaj az evangélista korában már megvolt. (Még a második század közepéről is ismerjük Justinus könyvét, a Párbeszéd a zsidó Tryphonnal-t.) Itt a szereplő a farizeusok közül való Nikodémus, a főtanács tagja. Görög nevének megvolt az arám átírása is, Naqdemon. A főtanácsban Nikodémus az írástudók, a törvényt magyarázók csoportjához tartozott, s Jézus is úgy szólítja meg, mint népének tanítóját (10. vers). Az evangéliumban még két esetben esik róla szó (7,50 és 19,39), mégpedig olyan módon, hogy abból következtetni lehet későbbi megtérésére. A Talmud egy helyen megemlíti őt olyan embert, akik csatlakoztak Jézushoz, s ezek között van egy Naqai nevű is, s ez lehet Naqdemon rövidítése. Ha figyelembe vesszük elszántságát, amellyel részt vett Jézus eltemetésében, akkor minden nehézség nélkül elfogadhatjuk a megtéréséről szóló hagyományt. Talán ezt erősíti meg az is, hogy a későbbi zsidó írások hallgatnak róla. Az evangéliumban úgy ismerjük meg, mint jóindulatú embert, aki keresi az igazságot, és nem azonosítja magát a vezető réteg önző álláspontjával. Itt Jézus is közvetlenül kitarul előtte, jóllehet az evangélista előbb azt írta róla, hogy nem bízta rá magát az emberekre. Nikodémus egyéni alak, nem egyszerűen az írástudók képviselője. A vele való beszélgetés és az említett nehézségek vagy kérdések már bevezetőt adhatnak a későbbi jeruzsálemi vitákhoz, amelyekről az ötödik és hetedik fejezetben hallunk. Az éjszakai látogatás nem jelenti okvetlenül Nikodémus féltékenységét, még akkor sem, ha az óvatosságot ésszerűnek tartotta, hiszen új jelenség előtt álltak. Egyébként lehet szimbólumról is szó, a sötétségből a világosságra való átmenetről. A rabbik különben is ajánlották, hogy a tudásra törekvők éjjel tanulmányozzák a törvény könyvét. Az evangéliumban pedig a valódi személyek és jelenetek is gyakran hordoznak szimbolikus jelentést.

Nikodémus jóindulatára vall az is, hogy Jézust rabbinak szólítja, mesternek, bár tudja róla, hogy nem tartozik a hivatásos törvényt magyarázók közé, és Galileában nem is volt arra alkalma, hogy mesterekkel kapcsolatba lépjen. Értékelésében abból indul ki, hogy Jézus betegeket gyógyított, tehát Isten meghallgatta kéréseit. Ezért kezdi a beszélgetést ilyen megállapítással: Tudjuk, hogy Istentől jött tanító vagy, hiszen senki sem vihet végbe ilyen jeleket, ha nincs vele az Isten. A többes számú „tudjuk” kifejezheti ugyan a széleskörű meggyőződést, de azt nem lehet belőle kiolvasni, hogy Nikodémust a társai küldték volna. Kijelentése azonban párhuzamos Jézus és az apostolok

érvelésével: Jézus mellett tettei tanúskodnak, amelyeket az Atya nevében visz véghez. Az elfogulatlan szemlélő tudta, hogy a próféták is Isten nevében tettek csodákat, s azzal igazolták küldetésüket. Aki mellett Isten így tanúskodik, azt el lehet fogadni, mint mestert, mint az igazság hirdetőjét. Az ünnepélyes és udvarias megszólítás után azonban az evangélista nem közli Nikodémus kérdését. De Jézus válaszából láthatjuk, hogy az az Isten országára vonatkozott. A kérdés egyáltalán nem meglepő. Az akkori zsidó irodalom sokat foglalkozott Izrael jövőjével, a Messiás által beköszöntő korszakkal és a benne való élet feltételeivel. A szinoptikusok is megőriztek ilyen kérdéseket: Mit kell tennem, hogy az örök életet elnyerjem? (Mk 10,17). Melyik a legfőbb parancsolat a törvényben? (Mk 12,28). A keresztyénségnek pedig ez lett a döntő kérdése, hiszen tudták, hogy Jézus feltámadásával az Isten országáról végleges kinyilatkoztatást kaptak. Ez magyarázza meg azt is, hogy az evangélista miért éppen ezt az egy témát ragadja ki a beszélgetésből. Egyébként a jelenet történeti valóságát minden nehézség nélkül el lehet fogadni. Csak azt kell meglátni, hogy az evangélista már úgy írja le, mint igehirdetést. Jézus is úgy válaszol, hogy abban már benne van a keresztségről szóló tanítás, ami csak a későbbiek folyamán alakult ki. Ennek a témának a kiemelése azt is elárulja, hogy az ősegyház életében a keresztség mibenléte mennyire lényeges kérdés volt a hitbéli eligazodásban. Arról volt benne ugyanis szó, hogy az ember hogyan válik részesévé annak az üdvösségnek, amely Jézus feltámadásában megvalósult. A keresztségről más helyeken is úgy beszélnek, mint az üdvösség kezdetéről, mint a Jézushoz való tartozás létrehozójáról és kifejezőjéről (ApCsel 2,38; 1Kor 6,11; Tit 3,5). A szöveget tehát nem elég úgy felfogni, hogy abban az evangélista csupán a János-keresztséggel állítja szembe az egyházi keresztséget.

Jézus válaszában a „bizony, bizony” (arám: amen, amen) ismétlése a fontosságot, a nyomatékot fejezi ki. A kinyilatkoztatott tanítás pedig az, hogy „aki nem születik újjá (vagy nem születik felülről), az nem láthatja meg az Isten országát.” Meg lehet figyelni a tanítás kibontakozásának vonalát. A Nikodémushoz hasonló kérdéseknél a szinoptikusok szerint Jézus azt válaszolja, hogy tartsák meg a parancsokat, tartsanak bűnbánatot, higgyenek az üdvösség örömhírében. Itt már ez mind bele van foglalva abba az újjászületésbe, amelyet a keresztség ad. A görög „anóthen” szó jelentheti azt, hogy ismét, újjá

vagy felülről. A régi latin, szír és kopt fordítások, továbbá Jusztinusz, Alexandriai Kelemen, Tertullián, Jeromos és Ágoston az újjá-születést emlegetik. Ellenben Órigenész, Alexandriai Cirill, Arany százú Szent János inkább a „felülről való” születést hangsúlyozzák. Annál inkább, mivel a 31. versben az „anóthen” ebben az értelemben fordul elő: aki fölülről jön. Különben a szellemi újjászületés gondolata nem volt ismeretlen a korabeli zsidóság körében, s ezt Jézus a 10. versben fel is tételezi. A qumráni szövegekben is előfordul. Jézus tehát arra céloz, hogy az ember saját erejéből nem juthat be az Isten országába. Onnan felülről, az Isten világából jönnek azok az erők, amelyek az átalakulást megvalósítják. Az ember új létmódot ölt magára, s akkor már maga is a felsőbb világhoz tartozik. Pál apostol a leveleiben azzal érzékelteti ezt a gondolatot, hogy a keresztség által beöltözzünk Krisztusba, magunkra öltjük őt. Nikodémus azonban egyelőre megreked a születés szónál, mint ahogy hasonló félreértés máskor is előfordul Jézus és hallgatói között (6,52; Mk 12,20—23). Mivel Nikodémus csak földi és anyagi értelemben veszi Jézus szavait, azért az újjászületésben ellentmondást lát. Hogyan születhet valaki, ha már öreg? Csak nem térhet vissza anyja méhébe? Ő tehát megmarad a születés fogalmánál, és nem gondol a felülről való születés lehetőségére. Jézus most ezt a nehézségét oszlatja el, s magyarázatának fontosságát most is a bizony, bizony kifejezéssel jelzi: Aki nem vízből és Szentlélekből születik, nem megy be Isten országába. Már előbb Keresztelő János hivatkozott arra, hogy a Messiás Szentlélekkel fog keresztelni. Itt ez konkretizálódik a vízzel és a Lélekkel való keresztségben, vagyis abban, amit az egyház használ. Jézus kijelentésében benne van az állítás, hogy az egyház keresztsége olyan jelkép, amely megvalósítja a felülről való születést. Az evangéliumnak ez a helye a keresztségnek olyan előre való bejelentése, mint a 6. fejezetben az eukarisztiáé. A víznek és az Isten Lelkének az összekapcsolása nem szokatlan dolog itt sem: Isten lelke az Ószövetségben a teremtő, a megújító erőt képviseli. A teremtés kezdetén is az Isten lelke lebeg a vizek felett (Ter 1,3). Jézus itt is elsősorban a teremtő erőt emeli ki: Ami testből születik, az test, ami a Lélekből születik, az lélek. Isten Lelke tud olyan erőt adni a víznek, hogy megvalósítsa a természetfölötti hatást. Sőt a „születik” szó itt külön nyomatékot kap. Valami több van benne, mint a teremtő erő. A születés mindig kifejezi a hasonlóságot. A Lélekből való születés az embert lelkivé, szellemivé teszi. Aki ezt meg akarja érteni, annak felül

kell emelkednie a testi képeken. Jézus szavai mögött ott van az a tanítás, hogy az Isten országa nem földi intézmény, hanem természetfölötti valóság, s ahhoz az embernek is át kell alakulnia. A korabeli apokrif könyvek is foglalkoztak ezzel a gondolattal. A próféták tanítását fejlesztették tovább, amikor Isten lelkének kiáradásáról beszéltek. A Jubileumok könyve (1,23) pl. ezt hozza: „Szent lelkem teremték beléjük és megtisztítom őket, hogy ettől a naptól kezdve soha többé ne forduljanak el tőlem.” Hasonló kijelentések találhatók Salamon zsoltáraiban (18,6), Mózes apokalipszisében (13) és Júda végrendeletében (24,3). Elméletileg tehát tudták, hogy Isten maga nyúl bele az ember életébe, de a farizeusi szellem a megigazulást mégis kizárólag a tettektől, a törvény aprólékos megtartásától várta.

Jézus tehát azt hangoztatja, hogy az embernek szüksége van az Istentől jövő gyökeres megtisztulásra, s ő ezt olyan természetfölötti erővel hajtja végre, amely nem esik tapasztalatunk alá. A szél ott fúj, ahol akar, hallod a hangját, de nem tudod, honnét jön és hová megy. A test és a lélek itt mint két vallási fogalom, két létrendet jelöl. Az ember földi születése szerint a test (sarx) világához tartozik, és az isteni szellem (pneuma) világát magától nem érheti el. Az újjászületés ezt az új szellemiséget kölcsönzi neki. Aki a Lélekből született, az hasonló lesz a szél titokzatosságához. Új, láthatatlan és mégis valóságos erők működnek benne. A testnek és a léleknek ezt az erős szembeállítást még főleg Pál leveleiben találjuk meg. De nem kell okvetlenül hellenisztikus hatást feltételezni mögötte, hiszen a test az Ószövetségben is az ember földhöz kötöttségét, sebezhetőségét, halálra szántságát fejezte ki, a lélek viszont az Istennel fennálló kapcsolatra utalt. A görög filozófia inkább az emberben levő testi-lelki kettősséget élezte ki. Keresztény szóhasználatban az ember akkor válik lelkivé, szellemivé (pneumatikos), ha áthatja és felemeli a Szentlélek kegyelme. Követi a szellem törvényszerűségét: új képességek és értékek jelentkeznek benne, s ezek árulják el, hogy a felsőbbrendű világhoz tartozik. Ide lehet bekapcsolni a karizmákról szóló tanítást, amelyet főleg Pál apostolnál találunk.

Nikodémus a szél hasonlata ellenére még mindig megmarad a testi és anyagi világnál, s újra a változás „hogyan”-ja után kérdez. A kérdés megőrzésével az evangélista valószínűleg arra célzott, hogy a természetfölötti rend megértése és a kegyelem hatásának értékelése mindig nehéz feladat marad. Jézus nem is késik a szemrehányással: Nikodé-

musnak mint Izrael tanítójának fel kellene fognia, amit a Lélek hatásáról mond, hiszen az Ószövetség egyes helyei világosan beszélnek Isten lelkének csodálatos hatásairól. Viszont tudjuk, hogy az Írást igazában és egész terjedelmében csak Jézustól és a megváltás művétől visszatekintve lehetett megérteni. A teljesedés mutatta meg, hogy Isten valójában mit ígért. Akik maguk rakták össze a képet az ószövetségi adatokból, azok hamis reményben ringatták magukat. Az evangélista még azt idézi Jézustól, hogy az ő kijelentései a kinyilatkoztatott igazságot tartalmazzák, mert ő maga a szemlélője a természetfölötti világnak: Arról beszélünk, amit tudunk, és arról tanúskodunk, amit látunk, mégsem fogadjátok el tanúságtételünket. Jézus egész hangneme és viselkedése azt mutatta, hogy közvetlenül az Atyától kapja, amit tanít. A tömegnek is az volt a benyomása, hogy ő másképpen tanít, mint az írástudók. Nem régi szöveget értelmezett, hanem Istenről beszélt, azzal a bizonyossággal, ahogy a Fiú beszél az Atyáról. Itt feltűnő a többszámú fordulat: arról beszélünk... Valószínű, hogy ez már az evangélista többlete. Jézus személyéhez hozzákapcsolja az apostoli egyházat, amely a Szentlélek erejében együtt tanúskodik vele. Illetve róla is azt mondja el, amit láttak és hallottak. Az ilyen szemtanúságnak önmagában is megvan az ereje. Különösen megvolt ez Jézus igehirdetésében, ezért akik nem hittek neki, azokat felelősség terhelte. A felelősséget súlyosbította az, hogy Jézus fokozatosan fejtette ki előttük Isten országának titkait, s ezt ebbe a szembeállításba foglalja bele: „Ha földi dolgokról beszélek, azt sem hiszitek, hogyan fogjátok hinni, ha majd mennyei dolgokról beszélek?” A földi dolgok azok, amikről eddig szólt. A földi embernek isteni segítségre, hatásra és lelki átalakításra van szüksége ahhoz, hogy tagja legyen az Isten országának. Az égi dolgok azok, amelyek még ezután következnek: az ő fiúsága, a megváltás titka, a feltámadás, a visszatérés az Atya dicsőségébe és az örök élet. A földi és az égi dolgok tehát inkább fokozati megkülönböztetést jelölnek, nem szembeállítást. Ilyet már találhatunk a Bölcs 9,16-ban is. A földi dolgokat is csak fáradtsággal ismerjük meg... de ki tudná az égietet kifürkészni? Az Újszövetségben folytatódik ez a stílus. Az 1Kor 3,2 beszél a tejről és a szilárd ételről, a Zsid 6,1 pedig a tanítás elemi részeiről és a tökéletesebb dolgokról. A hitben tehát van fejlődés és elmélyülés. Aki az Isten országába be akar lépni, annak készen kell lenni arra, hogy a hit titkait egészen befogadja. Ezzel tulajdonképpen le is zárul a Nikodémussal való beszélgetés. Jézus ki-

nyilvánítja jövetelének célját: a kinyilatkoztatás teljességét hozta az embereknek, s ennek elfogadása jelenti az Isten országának megvalósulását.

JÉZUS AZ ÜDVÖSSÉG ÖRÖMHÍRÉT HOZTA (3,13—21)

13 Senki sem ment föl a mennybe, csak aki leszállt a mennyből: az Emberfia (aki a mennyben van). 14 Amint Mózes fölemelte a kígyót a pusztában, úgy fogják fölemelni az Emberfiát is, 15 hogy aki hisz benne, az el ne vesszen, hanem örökké éljen. 16 Mert úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, hogy aki hisz benne, az el ne vesszen, hanem örökké éljen. 17 Nem azért küldte el Isten a Fiát a világba, hogy elítélje a világot, hanem hogy üdvösséget szerezzen a világnak. 18 Aki hisz benne, az nem esik ítélet alá, aki azonban nem hisz, már ítéletet vont magára, mert nem hitt az Isten egyszülött Fiában. 19 Ez az ítélet: a világosság a világba jött, de az emberek jobban szerették a sötétséget, mint a világosságot, mert tetteik gonoszak voltak. 20 Mert mindenki, aki gonoszat tesz, gyűlöli a világosságot, s nem megy a világosságra, nehogy kiderüljenek a tettei. 21 Aki ellenben az igazsághoz szabja tetteit, a világosságra megy, hadd derüljön fény a tetteire, amelyeket az Istenben vitt végbe.

Ezek a versek nem úgy hatnak, mintha Jézus Nikodémushoz intézte volna őket. Inkább úgy kell tekinteni azokat, hogy az evangélista Jézus szavaiból egy monológot állít össze, amellyel megvilágítja a Nikodémus által felvetett témát. De a megvilágítást már Jézus egész működésének a fényében adja meg. Jézus feltámadása után felment a mennybe, ez annak a bizonyítéka volt, hogy onnan jött, s így ő volt az Atya szeretetének is a bizonyítéka. Benne megkaptuk a kinyilatkoztatás teljességét, azért a hitünk is teljes lehet. Erkölcsi életünkben sem kell tévelyegnünk, mert Jézus példája teljes eligazodást ad. Hogy az evangélista által összeállított, de Jézus szavain nyugvó tanításról van szó, arra abból következtetünk, hogy az első résznek az én-te-stílusú megszűnik, és a súlyos mondatok előtt hiányzik a nyomatékozó kezdet: bizony, bizony mondom... Az evangélista tudja, hogy Jézus sza-

vai az egyházban a Szentlélektől megvilágított és igazolt tanításban tovább csengenek, és a valódi kinyilatkoztatást tartalmazzák.

A 12. versben Jézus szavai azzal fejeződtek be, hogy nemcsak földi, hanem mennyei dolgokról is fog beszélni. A következő versek ezt világítják meg. Mindenesetre azt látni kell, hogy a kinyilatkoztatás nem egyszerű tanítás a titokzatos égi dolgokról, hanem annak az üdvösségnek a közvetítése, amely magába foglalja a részesedést Isten világában, vagyis a mennyei életben és világosságban. Az ilyen kinyilatkoztatás nem úgy jut el az emberekhez, hogy valaki fölmege érte. Erre senkinek sem volna meg a képesítése és a hatalma. Az üdvösséget csak az Emberfia hozhatja, aki alászállt a mennyből. Az evangélista már beleviszi az egyház hitét is ebbe a kijelentésbe, hiszen az apostoli egyház megélte Jézus feltámadását és megdicsőülését. Ő már beöltözött az üdvösség rendjébe, tehát közvetítheti azt az embereknek. A szöveg itt nem annyira a Dán 7,14-re való célzással nevezi Jézust Emberfiának, hiszen nem az ítéletről van szó, hanem abban az értelemben, hogy ő valóságos ember, s a kereszthalálon keresztül jutott be a mennyei dicsőségbe. Egyes régi kéziratok az Emberfia nevéhez még hozzátesszik: aki a mennyben van. Ezt is fel lehet úgy fogni, mint utalást a húsvét utáni megdicsőülésre. Egyes atyák, mint Alexandriai Cirill és Ágoston a két természetre való utalást olvasták ki belőle: emberi természete szerint a földön van, isteni természete szerint a mennyben és mindenütt. A fölmenetel és a fölmagasztaltatás különben ott van a Fil 2,9-ben is, mint a hit tárgya.

Érdekes azonban, hogy a 14. vers szerint Jézusnak az Atyához való fölmenetele már a kereszthalállal kapcsolatos, nem a feltámadással. Ezt jelzi az ószövetségi kép: Amint Mózes felemelte a kígyót a pusztában, úgy fogják felemelni az Emberfiát is, hogy aki hisz benne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen. A kereszthalálnak ugyanolyan szemlélete ez, mint amit a 12,32 ad: Ha majd felemelnek a földről, mindent magamhoz vonzok. Itt valamilyen párhuzamot találunk azzal a kijelentéssel, amelyben Jézus a szinoptikusoknál előre jelzi szenvedését (Mk 8,31). A szenvedés és a kereszthalál Isten akarata szerint előfeltétele a megdicsőülésnek. János úgy fogja fel, hogy egyúttal kezdete is. A kígyó felemelésére való utalást csak itt találjuk. A Szám 21,8-ban leírt jelenet azonban csak annyiban előkép, hogy tartalmazza a felemelést, az isteni rendelkezést és a szabadító erőt. Így Jézus felfeszítése mögött is ott van az isteni rendelkezés és benne van a szabadító erő:

Aki hisz benne, az nem vész el. Az ószövetségi jelenet és a kereszthalál között más allegorikus megegyezést nem kell keresni. De azt meg kell látni, hogy itt, János evangéliumában új krisztológiai fordulattal találkozunk. A szinoptikusoknál és Pálnál is a kereszthalál a kiüresítés mélypontja és ebből adódik az evangélium számára a kereszt botránya. Jánosnál Jézus halála az Atyától kijelölt órában megy végbe. Benne van az igazi húsvéti bárány feláldozása és a megdicsőülés kezdete. János következetes abban, hogy az egyszülött Fiú dicsőségét végig szemlélteti Jézus egész földi működésén. Igazi dicsősége az, hogy aki hisz benne, nem vész el, hanem örökké él. Az Emberfiának ezért kellett a kereszten felemeltetni. A hit tárgya tehát ő maga: benne kell hinni, és az több mint „neki hinni”. A hit nem más, mint vele való azonosulás. Elfogadjuk, hogy ami benne végbement, az a mi üdvösségünk. Az örök élet ígérete is jánosi sajátosság. A Logos-himnuszban már az állt, hogy „őbenne élet volt”, tehát ezt az életet ajándékozza azoknak, akik hisznek benne.

Miért van Jézus felemeltetésének, kereszthalálának ilyen ereje? Erre felel a 16. vers. Azért, mert ez volt az Atya örök terve és szeretetének igazolása: Úgy szerette Isten a világot, hogy Egyszülött Fiát adta oda, hogy aki hisz benne, az el ne vesszen, hanem örökké éljen. Ebbe a kijelentésbe bele van foglalva a Fiú elküldésének célja és motívuma. A keresztyén igehirdetés nem is tudna magasabbrendű és reménykeltebb megokolást adni, sőt még csak el sem gondolni. Az egész üdvrendnek a forrása az Atya felfoghatatlan szeretete a világ iránt, az ember világa iránt. A világ itt a maga konkrét formájában szerepel. Úgy, ahogy az ember bűnével elfordult Istentől s magára vonta haragját. Az úrt Isten maga hidalta át azzal, hogy irgalmas szeretetében megkönyörült az emberen. Erre csak az az Isten képes, akiről az 1Jn 4,16 azt állítja, hogy ő maga a szeretet. Csak az ilyen atyai szeretetben lehet meg az a nagyvonalúság, amely kilép magából és helyrehozza, amit az ember elrontott, és amivel saját jövőjét megghiúsította. A szeretet nagyságára az mutat rá, hogy Isten az Egyszülött Fiút adta oda a világ üdvéért. Az Atyának ennél nagyobb értéke nem volt. Itt valójában a Fiú iránti szeretetét áldozta fel a világ szeretetéért. Ebben a kiszolgáltatásban benne volt a kereszthalál is, hiszen a Fiú ott mutathatta meg fenntartás nélkül, hogy elfogadja a küldetést, és hogy azonosítja magát az ember üdvösségével. Az Atya ebbe a bűnös és megváltásra szoruló világba küldte a Fiút, de természetesen úgy, hogy atyasága nem

szenvedett csorbát. A Fiúnak alkalmat adott arra, hogy végbevigye az elképzelhető legnagyobb tettet: kiüresítse magát és áldozatot hozzon a zsákutcába jutott emberiségért. Ezzel egyúttal az Atyát is megdicsőítette, tehát a megtestesülés és a megváltás nemcsak Isten és ember között lejátszódó esemény, hanem belső szentháromsági aktus is.

Az Atyának ezt a szeretetből fakadó tettet azonban az embernek is el kellett fogadnia és válaszolnia kellett rá. A megváltás azoknak válik javára, akik hisznek benne. Ezek nem vesznek el, hanem örök életet kapnak. Elveszni a semmiben is lehetne; ha nincs örök élet, akkor az emberre a halál vár, mint végső állapot. De mivel az ember bűnös, azért elveszése a kárhozat, amely büntetés is, nemcsak az örök élet elvesztése. A 17. vers a Fiú küldetésének a pozitív célját még külön kiemeli: Isten nem azért küldte a világba, hogy elítélje a világot, hanem hogy üdvösséget szerezzen a világnak. Az Ószövetség nagy nyomatékkal emlegette az ítéletet, sőt még Keresztelő János felhívásában is erős hangsúly van rajta. A keresztyény üzenet ennél sokkal fontosabb. Isten mindent megtesz az ember üdvözítése érdekében, amit végtelen irgalma megkövetel. A Fiú azért jött el, hogy tanításban és kegyelemben mindent megadjon az üdvösséghez. Ő az Atya irgalmát akarta bemutatni, nem megtorló hatalmát. Ugyanez a gondolat újra feltűnik majd a 8,15-ben és a 12,47-ben.

Az ítélet ugyan nem marad el, hiszen a bűn büntetést követel, de az ítélet módja olyan, hogy érintetlenül hagyja az alapvető kijelentést Isten végtelen irgalmáról. Az ítélet igazában benne van a kinyilatkoztatásban, illetve a Fiú elküldésében. Aki hisz a Fiúban, az nem esik ítélet alá, aki viszont nem hisz, az már ítéletet vont magára. Ezt úgy kell érteni, hogy aki a hitben azonosítja magát Jézussal, a Megváltóval, az az ő érdemei miatt üdvözülni fog. Aki viszont nem hisz, annak az ő érdemei nem válnak javára, s megmarad a bűn állapotában, az Istentől való elfordultságban. Az ítélet már itt van, tehát a végső szétválasztás is megkezdődött. Az ember a bűnével együtt az ítéletet is magára vonja. A hit és a hitetlenség szembeállítását azonban helyesen kell érteni. Itt azokról van szó, akiknek felajánlották a hitet, és így módjukban állott, hogy döntsenek Jézus mellett vagy ellene. Az ítéletnek ez a jelenléte azonban nem zárja ki a végítéletet. Különben is a jelen életben megmarad a megtérés lehetősége, és Isten a kegyelmet bőségesen osztó-

gatja hozzá. A bűnös állapot azonban elővételez valamit a végső elítéltségből.

A Fiú tehát nem azért jött, hogy elítélje a világot, az ítélet mégis következik abból az ellentétből, amely fennáll az emberi törekvés és a kinyilatkoztatás között. Jézussal a világosság jött a világba, mint ahogy azt már a Logos-himnusz (1,4) jelezte, de az emberek jobban szerették a sötétséget, mint a világosságot, mert tetteik gonoszak voltak. Az evangélista itt a hitetlenséget azonosítja a sötétséggel, s ez a nyelvjárás megtalálható a qumráni írásokban is. Ennek a hitetlenségnek az oka a hamis erkölcsi beállítottság. Aki ragaszkodik bűnös tetteihez, az nem megy a világosságra, nehogy kiderüljenek tettei. Az evangélista másutt világosan beszél arról, hogy a hit kegyelmi ajándék. Csak az jöhet Jézushoz, akit az Atya vonz (6,44). De ennek a vonzásnak ellen lehet állni, sőt az ember szabadsága olyan, hogy még a felismert igazságot is meg tudja tagadni (8,24). A szembenállás olyan fokú is lehet, hogy aki gonoszat tesz, az egyenesen gyűlöli a világosságot. Az evangélista akár Jézus szavait idézi itt, akár az ő tanítása szerinti megállapítást tesz, ezekben a szavakban mély lélektani meglátás rejlik. A hit és a tudatos hitetlenség nem két értelmi aktus szembenállása, hanem két konkrét személyes magatartás. A hitben benne van Isten elfogadása, az iránta való hódolat kifejezése és az élet céljának a benne való keresése. Ezzel szemben a hitetlenség bezárkózás és öncélúság. Itt az ember félti a maga szabadságát Istentől, azért titkolózik, és ellenszenves neki az a gondolat, hogy kiszolgáltatassa magát egy felsőbb hatalomnak.

A 19. vers szinte egyetemesen kijelenti, hogy az emberek jobban szerették a sötétséget, mint a világosságot. A múlt idő jelzi, hogy itt az evangélista visszatekint a múltba, az evangélium hirdetésére; s a látzat olyan, hogy szinte jogosult ez a pesszimista megállapítás. De nem marad meg ennél, hanem céloz arra, hogy Jézusban mégis a világ világossága jelent meg, őt nem nyelhetette el a sötétség. Vannak olyanok, akik az igazsághoz szabják tetteiket, s ezek szívésen mennek a világosságra. Az igazság itt Isten akarata és mindaz, ami tőle jön. Ennek elmentéje a hazugság, amely a 8,44 szerint az ördögtől származik. Itt tehát összefoglalva találjuk a hit értékeit. Aki elfogadja Jézust, az megéli, hogy világosságban jár, az igazságot birtokolja és tetteit is Isten akarata szerint viszi végbe. Közte és Isten között a kapcsolat olyan erős, hogy ezt is lehet mondani: tetteit Istenben viszi végbe. Itt megakad a

gondolatmenet, de azért az evangélista befejezte a témát. Nikodémus problémája az volt, hogy az ember hogyan lehet részese az Isten országának. A válasz az, hogy újjá kell születni vízből és Szentlélekből, de ezt csak az teheti meg, aki hisz Jézus Krisztusban. Bár ezt a hitet visszaautasíthatják mindazok, akik jobban szeretik a sötétséget, mint a világosságot, de Isten országa mégis megmutatkozik azokban, akik követik az igazságot, és egész életükkel tanúskodnak Isten akarata és kegyelme mellett. Ennek a tanításnak a kifejtésében az evangélista saját korának és környezetének nyelvét használja. A kifejezésmódban lehetnek közös vonások a gnoszticizmussal és a qumráni közösséggel, de a közölt tanítás új és eredeti: Krisztus evangéliuma.

SZAMARIÁBAN ÉS GALILEÁBAN

KERESZTELŐ JÁNOS UTOLSÓ TANÚSÁGTÉTELE (3,22—30)

22 Jézus ezután Júdea földjére ment a tanítványaival, ott maradt velük és keresztelt. 23 János is keresztelt Aionban, Szalim közelében, mert ott sok víz volt. Az emberek mentek és megkeresztelkedtek. 24 János ekkor még nem volt börtönben. 25 János tanítványai és egy zsidó közt vita támadt a tisztulási szertartásról. Elmentek Jánoshoz 26 és ezt mondták: Mester, aki a Jordánon túl nálad volt, s akiről tanúságot tettél, az most szintén keresztel, s az emberek tódulnak hozzá. 27 János így válaszolt: Az ember semmit sem vallhat a magáénak, ha csak nem a mennyből kapta. 28 Magatok vagytok a tanúim, hogy megvallottam: Nem a Messiás vagyok, hanem csak az előfutára. 29 A menyasszony a vőlegényé. A vőlegény barátja csak ott áll mellette, és szívből örül, a vőlegény hangját hallva. Ez az örömöm most teljes lett. 30 Neki növekednie kell, nekem kisebbednem.

A kis történet alkalmat szolgáltatott az evangélistának arra, hogy Keresztelő János tanúságtételét ismét hangoztassa. Nemcsak a történeti megemlékezés kedvéért, hanem azért is, hogy újra igazolja Jézust saját kortársai, a Keresztelő késői követői előtt. Ugyanakkor János kijelentése hozzájárul Jézus küldetésének tisztázásához, s így jelentős vonást ad ahhoz a Krisztus-képhez, amelyet az evangélista meg akar rajzolni. Jézus „ezután”, vagyis a húsvéti ünnep és a Nikodémussal folytatott beszélgetés után Júdea földjére megy tanítványaival. A közelebbi hely nincs megjelölve, de ha keresztelt, akkor valahol a Jordán közelében kellett lennie. Egyébként ha a Jordán völgyén át akart visszatérni Galileába, akkor is erre kellett jönnie, s át kellett haladnia Júdea északkeleti részén. János is a közelben keresztelt, Szalim köze-

leben, Aionban. Maga az Aion forrást jelent. A hely pontos megjelölése arra vezethető vissza, hogy János késői tanítványai is bizonyára itt kereszteltek. A szöveg azt mondja, hogy Jézus itt maradt egy ideig tanítványaival együtt és keresztelt. Viszont a 4,2 arról értesít, hogy ő maga nem keresztelt, hanem csak tanítványai. A szinoptikusok egyáltalán nem beszélnek erről az eseményről. Ők csak Jézusnak a keresztségre vonatkozó szavait közlik (Mt 28,19; Mk 16,16). Jézus maga elismerte János keresztségét (Mk 11,33) és mivel első tanítványai János köréből jöttek, azért folytathatták előbbi mesterük szertartását, bár biztos, hogy Jézus elgondolásában a keresztség már több volt, mint Jánosnál. Az akció azonban nem volt közös, hiszen helyileg is távol voltak egymástól. Ha a 4,2 szerint feltételezzük, hogy csak a tanítványok kereszteltek, akkor Jézus egyelőre csak fenn akarta tartani azt a vallásos szellemet, amely János körül mozgásba jött. Arról nincs szó, hogy tanított volna. Nyilvános működését csak János börtönbe vetése után kezdte meg. De közben az embereket lelkileg ki kellett valamivel elégítenie. Ezekre a részletekre azonban az evangélista nem tér ki. Maga a keresztelés sem fontos téma, inkább csak alkalom arra, hogy közölje János tanúskodását. A jelenet történetiségét nem vonhatjuk kétségbe, hiszen annyira beleillik a helyzetbe és az események sorozatába.

János működését az evangélista már előbb is úgy állította be, hogy az előkészület volt a Messiás föllépéséhez, és alkalom arra, hogy az embereket Jézus felé irányítsa. Ezt most még világosabban kimondja. Bizonyos homály azonban marad János körül. Működését nem hagyja abba akkor sem, amikor már felismerte Jézust és tanúskodott mellette. Valószínű, hogy újabb jelre várt vagy Istentől, vagy Jézustól. A cselekmény azzal indul el, hogy János tanítványai és egy zsidó között vita támadt a tisztulási szertartásról. János tanítványai is zsidók voltak, s itt az „egy zsidó” megjelölése egyszerűen egy ismeretlen emberre vonatkozik, aki nem tartozott János tanítványainak köréhez. A vita a tisztulási szertartásra vonatkozott, nem a keresztségre. Bizonyára úgy kell értenünk, hogy János és Jézus keresztségének belső lelki hatását vetették fel. A tisztulás (katharismos) fogalmat a Jn 13,10 is használja a lábmosással kapcsolatban. János tanítványai azonban egy kis féltékenységgel inkább csak azt a sérelmet ragadják ki a vitából, hogy az emberek tódulnak Jézushoz, János tanúskodását azonban nem kifogásolják. Eljárásuk azt igazolja, hogy mesterük tanúságtételének igazi

értelmét még nem fogták fel. Azért János a válaszában arra mutat rá, hogy ami történik, az Isten akarata szerint megy végbe, s hogy ez a fejlődés éppen az ő tanúságtételét igazolta. Nagylelkű viselkedése és alázatos válasza teljes ellentétben van tanítványai kicsinyességével.

János szavai önként következnek a mindenható Istenbe vetett hitből: Az ember semmit sem vallhat magáénak, hacsak nem a mennyből kapta. Amit maga szerez vagy kikényszerít magának, azt bármikor elveszítheti. Olyan értelemben mondja ezt, hogy ha magát messiássá tette volna, vagy végleg magához akarná kötni a népet, nem volna semmi biztosíték igyekezete mellett. Csak azt kapta Istentől, hogy tanúskodjék az Eljövendőről. Ezt megtette és többet nem várhat. A nép nem állhat meg mellette, mert ő nem az, akit várnak. Tanítványai lelkületén is könnyíteni akar azzal, hogy emlékezteti őket tanúskodására. Megvallotta, hogy ő nem a Messiás, és ezért utólag sem akarja magát azzá tenni. Ő csak előfutár, tehát minden jog azé, akiről tanúskodik. Itt gondolhatunk arra, hogy az élesen megfogalmazott érvek az evangélista korában meglevő János-tanítványoknak is szólnak. Az érveket még egy hasonlat teszi világosabbá. János tudja, hogy a menyasszony a vőlegényhez tartozik. Saját magát csak úgy tekinti, mint a vőlegény barátját, s ezért örül, amikor a vőlegény megelégedett hangját hallja. Az ószövetségi irodalom beszélt Jahve és a választott nép jegyesi kapcsolatáról, de a Messiásra és a népre nem alkalmazta a képet. Önmagában véve János sem azt fejezi ki, hanem inkább csak a maga és Jézus viszonyát jellemzi vele. A házasságkötésnél a vőlegény barátja, a násznagy kapta a szerepet, hogy a menyasszonyt a vőlegényhez vezesse. A vőlegény szava itt célzás a megelégedett öröm kifejezésére. Az igazi barát egyúttérez a vőlegénnyel és nem irigyi boldogságát. János ilyen szerepet kapott, s ha most a Messiás megtalálta örömét, akkor ő is vele örül. A kép azonban bizonyára befolyásolta az egyházat abban, hogy az ószövetségi Jahve-Izrael jegyesi kapcsolatot áttegye a Messiásra és az egyházra. Pál apostol már használja is a képet az Ef 5,32-ben.

János utolsó megjegyzése egyúttal sejteti saját feladatának végét is: Neki növekednie kell, nekem pedig kisebbednem. Szó szerint a kijelentés nem arra vonatkozik, hogy Jézusnak több követője legyen, mint neki, hanem csak arra, hogy Jézusban több az erő, a hatékonyság, mint őbenne, amiből természetesen majd az is következik, hogy nagyobb lesz a hatása a népben. Egyelőre János még a helyén van, és Jézus sem kezdte meg saját működését, de a jövő iránya már megmá-

síthatatlan. Az evangélista itt Jánosról mint prófétáról a legszebb jellemzést adja. Egészen küldöttnek érzi magát, feladatát teljes odaadással teljesíti és azon túl semmi másra nem törekszik. Eszköznek tudja magát Isten kezében, s nem az ő személye a fontos, hanem Isten ügye, annak kell kibontakoznia. János alakja egyébként képe lehet az egész ószövetségi üdvtörténetnek. Annak is az volt a szerepe, hogy előkészítse a választott népet a Messiás eljövetelére. Ez a szerep megszűnt, amikor a Messiás érkezett és a megváltás megtörtént. Pál apostol a Római és a Galata levélben elmarasztalja azokat, akik az egyházban is érvényben akarják tartani a mózesi törvényt. Egyedül Jézus tanítására érvényes az, hogy akkor is megmarad, ha az ég és a föld elmúlik (Mk 13,31).

AKI FELÜLRŐL VALÓ (3,31—36)

31 Aki felülről jön, az mindenkinek fölötte van. Aki a földről való, az földies és földi dolgokról beszél. Aki a mennyből jött, 32 azt tanúsítja, amit látott és hallott, de tanúságát nem fogadja el senki. 33 Ám aki elfogadja tanúságát, bizonyítja, hogy Isten igazmondó. 34 Akit ugyanis az Isten küldött, az az Isten szavait közvetíti, mert hisz Isten nem méri szűken a Lelket, amikor adja. 35 Az Atya szereti a Fiút, s mindent a kezébe adott. 36 Aki hisz a Fiúban, az örökké él. Aki azonban nem hisz a Fiúban, az nem látja meg az életet, az Isten haragja száll rá.

János tanúskodása a 30. versben azzal zárult, hogy Jézus a nagyobb, s Isten akarata szerint az ő ügyének kell kibontakoznia. Most ezekben a versekben újra egy személytelen elmélkedés következik, amely Jézust, a felülről jövőt állítja szembe a földön valóval. A gondolat rokon a 12. versben említett égi és földi dolgokkal. Ezért főleg a mai szövegmagyarázók úgy gondolják, hogy a 31—36. vers eredetileg a 12. vers után állt, mert értelmileg azzal van összefüggésben, s talán csak a másolók hibájából került a mai helyére. A szöveg összefüggése azonban csak másodlagos kérdés, magán az értelmén nem változtat. Szövegkritikailag az áthelyezést különben sem lehet igazolni. A legrégebb kódexek is a mai összefüggésben hozzák a verseket. Ezért a hagyomá-

nyos sorrendet követjük. Egyébként is az evangélistát semmi sem akadályozta meg, hogy miután János szavaival utalt Jézus nagyságára, ezt a témát újra elővegye, és olyan kifejezésekkel bontakoztassa ki, amelyek már előbb is előfordultak.

Az első megállapítás általános: Aki felülről jön, az mindenki fölött van. Tehát létében is felülmúl mindenkit, nemcsak tetteiben és hatásában. A jelen idő használata is azt mutatja, hogy ez még általános kijelentés. Később azonban már Jézusra alkalmazza, mert ő jött a mennyből. Aki vele szembenáll, az földies és földi dolgokról beszél, vagyis létében és viselkedésében különbözik attól, aki felülről jön. Hasonló szembeállítás van még a 8,23-ban is, ahol Jézus a hitetlen zsidókat nevezi alulról valóknak, magát pedig felülről valónak. Itt arra lehetne gondolni, hogy a földről való talán éppen Keresztelő János vagy Nikodémus, hiszen előbb mindkettőről szó volt, de az evangélista nem erőlteti a párhuzamot. A földi származást és viselkedést inkább csak megemlíti azért, hogy alkalma legyen a felülről jövő sajátosságainak jellemzésére. Csak ő lehet a kinyilatkoztatás igazi közvetítője, mert azt tanúsítja, amit látott és hallott. A látás és a hallás jellemzi az apostolok tanúskodását is, és az evangélista a szem- és fültanúságnak nagy jelentőséget tulajdonít. Jézus ilyen értelemben szem- és fültanú a mennyei dolgokra vonatkozóan. A megállapítás tehát szoros összefüggésben van az Igéről vallott hittel: Ő öröktől fogva Istennél volt, tehát mindent látott és hallott. Egyedül neki van meg a képessége arra, hogy a megtestesülés után, emberi mivoltában is kinyilatkoztassa az égi dolgokat. Már előbb Nikodémusnak így nyilatkozott: Arról beszélünk, amit tudunk és arról tanúskodunk, amit láttunk (11. vers). Azért a jelenések könyve (1,5) is úgy emlegeti őt, mint „hűséges tanút”. Ez a nyelvhasználat világot vet a hit természetére is. A hitben olyan dolgokat fogadunk el, amelyek nem esnek tapasztalatunk alá, amelyek „égiek”, s ezeknek igazságát csak a személyes tanúskodás biztosíthatja. Viszont abban, hogy Isten maga vált tanúvá, benne van az ember megtisztelése. Isten közeledik, szóbaáll az emberrel és latba veti meggyőző erejét. Ennek ellenére bekövetkezik a szomorú jelenség, hogy „tanúságát nem fogadja el senki”. Ha a „földről való” általában az embereket értjük, akkor érthető az állítás, hiszen a földi ember földieket akar hallani. Olyan dolgokat, amelyek földi vágyait elégítik ki. Ilyen értelemben kell vennünk Pál apostol kijelentését is, hogy a testi ember testiekre vágyik (Róm 8,5). Az evangélista maga is megtapasztal

talta az igehirdetés örök problémáját, hogy állandó ellentmondásba ütközik. Az elutasítás azonban nem általános és nem végérvényes. A következő vers feloldja az előbbi szomorú megállapítást: Ám, aki elfogadja tanúságát, az bizonyítja, hogy Isten mindenható. Ez is csak a hit természetfölötti és személyes sajátságából érthető. A hitben nem elvont igazságokat fogadunk el, hanem Istennek hiszünk, őt magát fogadjuk el. Ebben a kitérülésben benne van a hódolat és az engedelmes-ség, tehát a vallásos tiszteletnek is kifejezést adunk. A magatartás el-lenkezőjét az 1Jn 5,10 fejezi ki: Aki nem hisz az Istennek, az hazugságot tulajdonít neki. A hívő ember és a hívő közösség tehát már önma-gában is Isten üdvözítő akaratának a kifejezője. Az evangélista arról a keresztény hitről beszél, amellyel az egyház Jézus Krisztus felé for-dult. Őbenne igazolódott, hogy az Atya küldte, és hogy az Atya üze-netét közvetítette. Mindkettőre kifejezetten hivatkozott, pl. 12,44: Aki hisz bennem, nem bennem hisz, hanem abban, aki küldött, s aki engem lát, azt látja, aki küldött. Régen is azért fogadták el a próféták szavát, mert meggyőződtek, hogy Isten lelke van velük. Jézusnál még inkább ez a helyzet. Amikor az Atya megadta neki a Lelket, nem mérte szűken. Már a jövődölések arról beszéltek, hogy a Messiás az Isten lelkének teljességét fogja hordozni (Iz 11,2). Itt az evangéliumban Jézus keresztségénél hallottuk, hogy a Lélek galamb képében reá szállt és rajta maradt (1,32). A Lélek jelenléte is azt eredményezi, hogy Jézus tanúskodása meggyőző és megfellebbezhetetlen.

Végül Jézus azért is közvetíti Isten szavát, mert ő a Fiú, akit az Atya szeret és akinek mindent a kezébe adott. A régi héber kifejezés: mindent a kezébe adni, egyszerűen a hatalom átadását jelentette. Jé-zus mindent megkapott az Atyától, s erre még a főpapi imájában is hivatkozik: Hatalmat adtál Fiadnak minden élő fölött (17,2). Ő tehát birtokolja mindazt a tudást és képességet, amellyel elvezetheti az em-bereket az igazságra és az örök életre. Az Atya szeretete teljes a Fiú iránt, azért nem tart vissza tőle semmit. Ha küldetést adott neki, el-látja minden eszközzel feladata teljesítéséhez. De mivel szereti a Fiút, azért az is jutalmazza, aki hisz a Fiúban: a jutalom az örök lét. A Fiú, a Logos az élet hordozója (1,4), azért aki a hitben azonosítja magát vele, azt részesedik az ő életében. S mivel a Fiú örökké él, azért annak is örök élete van, aki hisz benne. Hogy az örök élet a megtestesült Fiúhoz, Jézus Krisztushoz van kötve, az mindvégig kicsendül az evan-géliumból: A feltámadáskor a halottak meghallják az Isten Fiának

szavát és élni fognak (5,25). Aki eszi az élet kenyerét, annak örök élete van (6,51), s aki hisz benne, az bőségben kapja az életet (10,10). Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz bennem, mégha meghalt is, élni fog (11,26). Az üdvösség, az örök élet tehát őbenne valósult meg. Először az ő embersége részesült az isteni életben, s így a benne hívókat részesíti saját létmódjában. Így más út nem is vezethet az üdvösségre: Aki nem hisz a Fiúban, az nem látja meg az örök életet, az Isten haragja száll rá. A büntetést azért kapja, mert hitetlenségével szembeállt Isten bizonyítékaival. Azokról van szó, akiknek módjukban állt, hogy a felülről valót hallgassák, és mégis elzárkóztak előle. Ez a néhány vers tehát az egész könyv témáját bejelenti. Jézusban az Atya szeretett Fia jelenik meg, ő vezet el a hitre, és csak a vele való kapcsolatban érhetjük el az örök életet. Itt a hit nem elméleti ismeret, hanem az egész személy szabad, önkéntes odaadása, abban a meggyőződésben, hogy Isten szeretetére válaszolunk.

BESZÉLGETÉS A SZAMARIAI ASSZONNYAL (4,1—26)

1 Amikor Jézus megtudta, hogy a farizeusok úgy értesültek, hogy ő több tanítványt szerez és kereszttel, mint János — 2 noha Jézus maga nem keresztelt, csak a tanítványai — 3 elhagyta Júdeát és visszatért Galiléába, 4 így kereszttel kellett mennie Szamarián. 5 Odaért Szamaria egyik városához, Szikarhoz; ez annak a földnek a közelében volt, amelyet Jákób fiának, Józsefnek adott. 6 Ott volt Jákób kútja. Jézus elfáradt az úton, azért leült a kútnál. A hatodik óra felé járt az idő. 7 Egy samariai asszony odament vizet meríteni. Jézus megszólította: Adj innom. 8 Tanítványai ugyanis bementek a városba, hogy élelmet szerezzenek. 9 A samariai asszony így válaszolt: Hogyan? Zsidó létedre tőlem, samariai asszonytól kérsz inni? (A zsidók ugyanis nem érintkeztek a samariaiakkal.) 10 Jézus ezt felelte neki: Ha ismernéd Isten ajándékát, s azt, aki azt mondja neked: Adj innom, inkább te kértél volna tőle, s ő élő vizet adott volna neked. 11 Uram, — mondta erre az asszony — hiszen vödröd sincs, a kút pedig mély. Honnan vehetnél hát élő vizet? 12 Csak nem vagy nagyobb Jákób atyánknál, aki ezt a kutat adta nekünk, s maga is ebből ivott, a fiaival és

állataival együtt? 13 Jézus azt mondta neki feleletül: *Aki ebből a vízből iszik, újra megszomjazik. 14 De aki abból a vízből iszik, amelyet én adok, az nem szomjazik meg soha többé, mert a víz, amelyet én adok, örök életre szökellő vízforrás lesz benne. 15 Erre az asszony kérte: Uram, adj nekem ilyen vizet, hogy ne szomjazzam többé, és ne kelljen ide járnom meríteni. 16 Jézus így válaszolt: Menj, hívd el férjedet és gyere vissza. 17 Nincs férjem, — felelte az asszony. Jézus erre azt mondta neki: Jól mondtad, hogy nincs férjed, 18 mert volt ugyan őt férjed, de akid most van, az nem férjed. Így igazat mondtál. 19 Uram, — válaszolta az asszony — látom, hogy próféta vagy. 20 Atyáink ezen a hegyen imádták az Istent, ti meg azt mondjátok, hogy Jeruzsálemben kell imádni. 21 Hidd el nekem, asszony — mondta Jézus — elérkezik az óra, amikor sem ezen a hegyen, sem Jeruzsálemben nem fogják imádni az Atyát. 22 Ti azt imádjátok, akit nem ismertek, mi azt, akit ismerünk, mert az üdvösség a zsidóktól ered. 23 De elérkezik az óra, s már itt is van, amikor igazi imádói lélekben és igazságban imádják az Atyát. Mert az Atya ilyen imádókat akar. 24 Az Isten lélek, azért akik imádják, azoknak lélekben és igazságban kell imádniuk. 25 Az asszony azt felelte rá: Tudom, hogy eljön a Messiás, azaz a Fölkent, s amikor eljön, mindent tudtunkra ad. 26 Jézus erre kijelentette: Én vagyok az, aki veled beszélek.*

Az evangélista kevés eseményt ragad ki Jézus nyilvános működéséből, de azok teológiai értelmét bőven kifejti. Tehát amit kiválaszt, annak különleges jelentőséget tulajdonít, hiszen ezeken keresztül mutatja be az Isten Fiát, akinek emberi alakján is átszillog a doxa, a dicsőség. János szereti a szembeállításokat, azért miután jelezte, hogy a zsidók körében milyen hitetlenség és tétovázás fogadta Jézust, most azt emeli ki, hogy a félig zsidó, félig pogány samariaiak mégis lelkesen fogadták. Egyúttal arra is céloz, hogy Jézus kezdettől fogva az Isten báránya, aki az egész világ bűnét elveszi, tehát működésében ott van az egyetemes vonás még akkor is, ha személyes küldetése a zsidó néphez szólt. Lehet, hogy az evangélistának egyéni élményei is voltak a később megalakult samariai egyházközségekkel kapcsolatban, s közvetlenül ismerte meg a helyi hagyományokat. A történet közlésére

ez is ösztönözhetette. Az elbeszélés különben is elárulja a hely és a viszonyok ismeretét. Érdekes az is, hogy a történet kiemeli a kultusz kérdését, s Jézus szavaival igazolja az egyház gyakorlatát, amellyel elszakadt a jeruzsálemi templomtól és az áldozatbemutatástól. Helyette a lélekben és igazságban való imádást követte.

Az elbeszélés felépítése céltudatos. Igazában nem azt mutatja be, hogy Jézus hogyan vezeti el a hithez ezt az asszonyt, hanem megmarad az evangélium alapvető tendenciájánál, vagyis annál, hogy Jézus hogyan nyilatkoztatja ki magát fokozatosan az embereknek. Az elbeszélés történetisége nem vonható kétségbe. Az egész helyzet annyira a valóság érzetét sugallja, hogy nem lehet szó kitalált teológiai példázatról. Az Apostolok Cselekedeteiből is tudjuk, hogy a szamariaiak hamar befogadták az evangéliumot. Az asszony alakja ugyan lehet jelképe az eltevelyedett lakosságnak, de emellett lehet valóságos személy is. A negyedik evangéliumban ez a szimbolizmus mindenütt feltalálható. A könyv nagy témái is jelentkeznek a történetben: az élő víz, amelyet egyedül Jézus ad, a szellemi kultusz, a vetés és az aratás, illetőleg az egész világhoz való küldetés.

Jézus akkor hagyja el Júdeát, amikor hallja, hogy a farizeusok felfigyeltek a körülötte zajló eseményekre, főleg arra, hogy többen követik, mint Jánost. Az evangélista itt jegyzi meg, hogy csak a tanítványai kereszteltek, nem ő maga. A keresztre vonatkozólag a farizeusok Jánostól is magyarázatot kértek (1,24); Jézus talán nem akart idő előtt vitába keveredni velük. Állandóan tartja magát ahhoz az „órához”, amelyet az Atya kijelölt számára. A Galileába való visszatérésre a Szamarián át vezető utat választja. Ez rövidebb volt annál az útnál, amelyik a Jordán völgyében vezetett. A jelenet Jákób kútjánál játszódik le, Szikar nevű falu mellett. Az evangélista még azt is tudja, hogy itt volt az a földterület, amelyet Jákób a szichemiektől vásárolt, és fiának, Józsefnek adott (Ter 48,22; Józs 24,32). Szikárt a mai Aszkár nevű helységgel azonosítják. Jákób kútjától délnyugatra emelkedik Garizim hegy, amely a szamariaiak kultuszhelye volt. Itt ágazott el a régi út nyugatra Szamaria (Sebaszta) város felé, északkeletre pedig a Betsán és a Genezáreti-tó felé. A közelben volt a régi Szichem is, de ezt Kr. e. 128-ban Johannesz Hirkánusz elpusztította, s csak jóval később épült újjá Neápolis (Nabluz) néven. Szamaria városát a zsidó királyság kettészakadása után Omri alapította. A név valószínűleg a héber someron=örtoronyból származik. Amikor az asszír

király, Szalmanasszár 721-ben elfoglalta az északi országot és a nép nagy részét fogságba hurcolta, pogány telepések érkeztek ide, s összekeveredtek a helyi lakossággal. De mivel a kor szokásának megfelelően ezek a „helyi isteneket” is tisztelni akarták, az asszír király a fogságból egy papot küldött közéjük, hogy tanítsa meg őket a mózesi vallásra. Így keletkezett az a keverék vallás, amely elfogadta a mózesi törvényt és áldozati helyet rendezett be a Garizim hegyen. A júdeai zsidókkal azonban állandó ellentétben voltak.

Jákób kútja ma is megvan. Az Ószövetség ugyan nem említi, de az ősi hagyomány neki tulajdonítja. Jézus a nap hatodik órájában, tehát a déli hőségben érkezik oda, és fáradtan letelepszik a kútnál, a tanítványok pedig bemennek a faluba élelmet vásárolni. Közben egy asszony jön oda vizet meríteni. Az asszonyok általában reggel intézték el a vízfordást, de bárkinél előfordulhat, hogy a napi beosztást meg kell változtatni. Ebben nem is kell célzatosságot látni. Egyesek arra gondoltak, hogy mivel az asszony nem állt az erkölcsiség magaslatán (már öt férje volt), azért járt külön utakon, hogy ne találkozzék más asszonyokkal. De fölösleges a keresztény szemléletet belevinni az ilyen félig pogány környezetbe. A beszélgetés azzal kezdődik, hogy Jézus inni kér tőle. Ebben nem volt semmi feltűnő, hiszen a kút mély volt, s vizet csak kötélre eresztett vödörrel lehetett meríteni. Az asszonynak inkább az tűnik fel, hogy egy zsidó ember megszólítja, holott tudja, hogy azok általában nem állnak szóba a samariaiakkal. Az ilyen ellentét megtalálható a Lk 9,52-ben is. A törvénymagyarázók gyakorlatilag a pogányokkal egy vonalba állították ezt a keverék hitű lakosságot is. A 9. versben az elkülönülésre vonatkozó megjegyzés valószínűleg későbbi magyarázó betoldás, és valóban sok kéziratból hiányzik. Jézus a próféták stílusában titokzatos választ ad, és azzal új, magasabb síkra tereli a beszélgetést. Szavai egyúttal arra is jók, hogy felébresszék a vallásos érdeklődést: Ha ismernéd Isten ajándékát, és azt, aki beszél veled, akkor te kértél volna tőle, és ő élő vizet adott volna neked. Ugyanilyen szintváltozást láttunk a Nikodémussal folytatott beszédben. Jézus szavai hangoztatják, hogy az ő jelenléte és a vele való találkozás Isten ajándéka. A rabbik Isten nagy ajándékának (dorea) a törvényt tartották, az első keresztények pedig később a Szentlelket. Jézus arra céloz, hogy ő mint Istentől jött ajándék az élő víz ajándékát nyújtja az embereknek. A víz mint jelkép a sivatagos keleten nagyon is ismeretes volt; a víz csillapította a szomjúságot, táplálta

az életet, felfrissített és megtisztított. Ezért használták rituális mosakodásra is, abban a reményben, hogy a belső tisztaságot is létrehozza. Az Ószövetségben Isten maga az élő víz forrása (Jer 2,13; 17,13). Jézus nemcsak az élő víz adományozója, hanem kilétét más jelképek is bemutatják: ő az élő kenyér, a szőlőtő, az ajtó, az út, a világosság. Ezeket a hasonlatokat csak a hívő egyház fogta fel igazi értelmük szerint. Itt az asszony még a szavak természetfölötti jelentését sem látja, hanem csak a kútban levő vízre gondol, és arra, hogy Jézusnak nincs mivel mértenie belőle. Ugyanakkor már úr-nak szólítja és azt kérdezi, hogy honnan venné ezt a vizet. Ez a „honnan” az evangélista számára jelentős szó, már hallottunk róla a kánai menyegzőnél (2,9) és Nikodémusnál (3,8), s később ismétlődni fog még Jézus felsőbb eredetével kapcsolatban is (7,27; 8,14; 9,29). Az egyház tagjai azután már tudták, hogy Jézus éppen égi eredete miatt lehet az élő víz forrása.

Ugyanilyen téma Jézus nagysága. Ezt már Keresztelő János is megfogalmazta, s most az asszony is erre kérdez rá: Honnan vennél ilyen titokzatos vizet, talán nagyobb vagy Jákób atyánknál, aki ezt a kutat adta nekünk? A „Jákób atyánk” kifejezés arra vall, hogy a szamariaiak értékelték a pátriárákkal való kapcsolatot, s a helyi hagyományt buzgón őrizték a kút eredetére vonatkozóan. Az élő víz bibliai nyelven elsősorban a patak vagy a tó vize a ciszternáéval ellentétben, de Jézus egy másfajta vizet emleget itt, olyat, amelynek a hatása is különleges. A földi víz a testi szomjúságot oltja, ő azonban olyan vizet ígér, amely az örök élet igényét elégíti ki, s aki ezt megkapja, az nem szomjazik többé. Sőt még hozzáteszi, hogy ez a víz örök életre szökellő forrás lesz az emberben. Az Ószövetségben Iz 55,1—2 hívja a szomjazókat, hogy oltsák szomjukat Isten szavának erejével. Az örök életre szökellő forrás sem volt ismeretlen kifejezés. Philó hasonló dolgot állított a „Logos”-ról, a rabbik pedig a törvényről. Ez 36,25 is ezt mondja: Tiszta vizet öntök rátok, hogy megtisztuljatok. Jézusnál az újdonság az, hogy az ő adománya irányítja az embert az örök életre. A szökellő forrás kifejezés a kegyelem erejét és eleveenségét szimbolizálja. Az eleven forrás más, mint az áporodott víz. Fel lehet ismerni a párhuzamot az élet kenyerével, amely szintén az örök életet táplálja. Jézus ajándékanak tehát ezek a sajátságai: felülről jön, égi adományként jön és az örök élet vágyát elégíti ki. Belülről járja át az embert és új erő forrása lesz benne. Az adomány megvalósult a Szentlélekben és a kegyelemben.

Az asszony azonban megmarad a földi síkon, s csak azért szeretné ezt a különleges vizet, hogy ne kelljen ide járni a kútra. S mivel a jelképeket nem érti, nyilvánvalóbb jelet kap. Jézus elárulja, hogy ismeri az ember rejtett dolgait. Felszólítja, hogy hívja oda a férjét, s erre az asszony kitérő választ ad, bevallja, hogy nincs férje. A valóság azonban az, hogy már öt férje volt, és akivel most él, az nem férje. A zsidóknál a mózesi törvény megengedte a válást, de az írástudók álláspontja az volt, hogy egy asszony legföljebb kétszer vagy háromszor mehetett férjhez. Ezen a téren az egész keleten hasonló felfogás uralkodott. Ezért az asszonynak tisztában kellett lenni azzal, hogy mi róla az emberek véleménye. A gyakori válás és hűtlenség lehetne a pogányok bálványimádásának a képe is, de az evangélista most nem arról akar beszélni, hanem Jézus különleges tudását mutatja be és azt, hogyan nyilatkoztatja ki kilétét, vagy hogy az emberek milyen úton ismerik fel benne a világ üdvözítőjét. Jézus itt is olyannak mutatja magát, mint a szinoptikusoknál: a betegek, elesettek orvosának. Amikor az asszony látja, hogy Jézus ismeri titkait, akkor kezd ő is vallásos gondolatot belevinni a beszélgetésbe. A kapott jel alapján feltételezi, hogy prófétával találkozott. A samariaiak használták Mózes könyveit, s a MTörv 18,15 alapján a Messiást prófétai minőségében várták. Az asszonytól nem telik több, mint hogy felvesse a zsidók és a samariaiak között vitatott kérdést a kultusz helyére vonatkozólag. Ők a régi hagyományt követték és a Garizim hegyen áldoztak, mert az általuk használt szövegben a MTörv 27,4—8-ban az Ebal hegy helyett a Garizim hegy neve állott. A zsidók ellenben Jeruzsálemet tartották a kultusz illetékes helyének. Kinek van igaza? Jézus a válaszában messiási nyilatkozatot tesz: Eljön az óra, amikor a helyhez kötött, külsőséges kultusz megszűnik. Ez az óra ővele már el is érkezett, s ő olyan istentiszteleti módot hoz, ahol a helynek már nincs jelentősége. Az emberek nem nemzeti vagy helyi istenséghez fognak imádkozni, hanem az Atyához, aki mindenkinek atyja. A szavakat úgy intézi az asszonyhoz, hogy hitet követel. Hiszen az új üdvőtörténeti helyzetet csak azok élik meg, akik hisznek és tudják, hogy nincs különbség az emberek között: az Atya előtt mindenki egyforma. A múlt alapján a zsidóknak mégis volt előnyük, mert ők azt imádták, akit ismertek, és kultuszuk a kinyilatkoztatás folyománya volt, míg a samariaiak inkább csak nemzeti ellentétből ragaszkodtak a Garizim hegyhez. De Izraelnek ez az előnye megszűnt. Az a kijelen-

tés, hogy „az üdvösség a zsidóktól jön”, arra szolgált, hogy tompítsa a szamariaiakban a zsidók iránt érzett ellenszenvet.

A 23. vers megmagyarázza, hogy a hely miért nem fontos az új kultuszban. Jézussal elérkezett a kinyilatkoztatás teljessége, s ezért az embernek belső meggyőződéssel, hódolattal kell Isten felé fordulni. Ez az óra övele érkezett el, mert ő maga is így tiszteli az Atyát. Azzal, hogy az Atya őt ide küldte, jelezte, hogy az emberektől is ilyen tiszteletet kíván. Már a régi próféták is ostromozták a külsőséges istentiszteletet, s ők is jelezték a nagy fordulatot, amikor majd napkelettől napnyugatig tiszta áldozatot mutatnak be az Úrnak (Mal 1,11). Mivel pedig Isten szellem, lélek, és nincs helyhez kötve, azért a külsőségekhez kötött imádás nem is lehetett végső akarata. A lélekben és igazságban való imádás értelmét abból az állításból kell levezetni, hogy „Isten lélek”. Ahogy az ember újjászületik vízből és Lélekből, úgy a Szentlélek ott lesz a hívők imádságában is. Az „igazságban” való imádás pedig arra utal, hogy Jézus Krisztusban megkaptuk a teljes tanítást és a teljes kegyelmi rendet. Általa felmérhetjük Isten fenségét és az ő segítségével kinyilváníthatjuk a köteles hódolatot. Jézus mind a megismerést, mind a hódolatot a Szentlélek által hozza létre bennünk. Az igazi imádás Istennel való találkozás, s ezt ő teszi lehetővé számunkra. Isten lelkének hasonló szerepet tulajdonítanak a qumráni iratok is az ószövetségi előzmények alapján. De az értékelés nem azonos. Ott hiányzik az a gondolat, amit az evangélista legjobban kihangsúlyoz, hogy a hívő ember a keresztségben Isten gyermeke lesz, újjászületik a Szentlélek által, s ezért képes igazi lelkülettel az Atya felé fordulni.

Az imádásnak ezzel a szellemiesítésével az evangélista nem utasítja el a közös istentiszteletet és a külsőségek alkalmazását. Másutt eléggé hangoztatja, hogy Jézus maga is jelen van, ahol a hívők az ő nevében és az ő lelkületével összegyűlnek. Különb is az egyházi közösség tekintette magát kezdettől fogva a Lélek és az igazság hordozójának. Az egyén annyiban részesül a Szentlélekben és a kinyilatkoztatott tanításban, amennyiben tagja lesz az egyháznak. Az egyházi kultuszt különben nem szabad csupán ebből a kijelentésből levezetni, hiszen itt még nincs utalás Jézus áldozatára, amely minden kultusz betetőzője. Az egyház kultusza nem kizárólagosan szóbeli ima és nem egyoldalúan belső összeszedettség. Az égő és véres áldozatot nem vette át, mert azok csak előképei voltak Jézus áldozatának, de a külső áldozati cselekményt meghagyta, és felvette egy magasabbrendű szentségi jel-

képbe. Az új áldozati adomány a megtestesült Ige teste és vére. A cél az, hogy a hívó átvegye Jézus készségei lelkületét Isten akaratának teljesítésére. Az Atya ilyen imádkozókat akar, s ez egyben felhívás volt az asszony számára is, hogy életét ilyen irányban alakítsa át. A beszélgetés vonala tehát állandó emelkedésben van, de az asszony erre a szellemi magaslatra még nem tud felemelkedni. Azt sem érti, hogy minek az órája jött el: a világosságot még a jövőtől várja: Tudom, hogy eljön a Messiás, a Fölkent, s amikor eljön, mindent tudtunkra ad. Jézus azonban már ezt a jövőt képviseli. A feladata éppen az, hogy mindent tudtunkra adjon. Az asszony szájában a „minden” inkább csak a zsidók és samariaiak vitájának eldöntésére vonatkozott, Jézus ellenben már kijelenti, hogy őbenne elérkezett a teljesség. A samariaiak Mózes könyve alapján a Messiásban prófétát és uralkodót vártak, ezért érdekes az, hogy Jézus hogyan tárja fel fokozatosan messiási szerepét. Ő az embert Istenhez, az élő víz forrásához vezeti és megtanítja az igazi kultuszra, az Istennel fennálló igazi kapcsolat kifejezésére. Ebben benne lesz az élet erkölcsi felemelése és szellemmel való átítatása. Amikor Jézus nyíltan kijelenti, hogy ő a Messiás, akit várnak, már nem is ad további magyarázatot. Viselkedése és szavai eléggé megvilágították alakját. Az „én vagyok” kijelentésben visszacsengenek Jahve szavai, aki ilyen bevezetéssel nyomatékoztatta kijelentéseit. Tehát ahogy az evangélista megörökítette a jelenetet, annak célja Jézus kinyilatkoztatása volt. Ő közeledik, ő tárja fel kilétét; az embert fokozatosan vezeti el a hitre. Az apostolok korában, amikor a pogányok is befogadták az evangéliumot, ennek a jelenetnek nagy bizonyító ereje volt. Jézus az evangéliumot és a megváltás kegyelmeit minden népnek szánta.

MISSZIÓS VETÉS ÉS ARATÁS (4,27—38)

27 Közben visszatértek tanítványai, s meglepődtek rajta, hogy asszonnyal beszélget, de egyikük sem mondta: Mit akarsz tőle? vagy — Miért beszélgetsz vele? 28 Az asszony otthagyta a korsóját, sietve visszatért a városba, s azt mondta az embereknek: 29 Gyertek, itt van egy ember, aki mindent elsorolt, amit csak tettem. Ő volna a Messiás? 30 Az emberek kitódultak a városból és odasereglettek hozzá. 31 Közben a tanítványok kérték: Mester, egyél! 32 De ő azt felelte: Van eledelem,

csak nem tudtok róla. 33 A tanítványok erre tanakodni kezdtek egymás közt: Csak nem hozott neki valaki enni? 34 Jézus erre megmagyarázta: Az én eledelem, hogy annak akaratát teljesítsem, aki küldött, s elvégezzem, amit rám bízott. 35 Vagy nem így beszéltek? Még négy hónap, s itt az aratás? Nos, azt mondom nektek: Emeljétek fel szemeteket és nézzétek meg a szántóföldeket: már megértetek az aratásra. 36 Az arató már most megkapja a bérét, s termést gyűjt az örök életre, hogy együtt örüljön, aki vet, azzal, aki arat. 37 Mert igaza van a szólásmondásnak: Más vet és más arat. 38 Nos, azért küldtelek benneteket, hogy learassátok, amit nem ti munkáltatok. Mások fáradoztak, s ti az ő munkájukba álltatok bele.

Az evangélista nem tájékoztat arról, hogy az asszonyban milyen hatást váltott ki Jézus nyilatkozata, illetőleg, hogy válaszolt-e rá valamit. Korsóját hátrahagyva befutott a faluba, hogy elmondja az újságot. Az edényét azért hagyta ott, mert az emberekkel később vissza akart térni, és üresen gyorsabban is mozoghatott. Nyilván az is dolgozott benne, hogy valami rendkívülit ő is közölhet a falubeliekkel. Közben pedig éppen visszatértek a tanítványok a vásárolt étellel. A zsidó rabbik általában nem álltak szóba asszonyokkal és nem válaszoltak kérdéseikre, ezért csodálkoznak a tanítványok azon, hogy Jézus ezt megtette. Nem azon lepődnek meg, hogy egy samariaival szóba áll, hanem azon hogy asszonnyal (névelő nélkül) beszélget. Annyit azonban tudnak, hogy Jézusnak vannak új meglátásai, elhatározásai, azért nem teszik fel neki a kérdést, hogy miért tette vagy mit akart tőle. Az evangélista tovább akarja adni az olvasónak azt a tiszteletet és szereténységet, amelyet az apostolok mutattak mesterük iránt.

Az asszony a falu lakóinak úgy jelenti be Jézust, hogy olyan ember, „aki mindent elsorolt nekem, amit tettem”. Gyertek és nézzétek meg, hogy nem ő-e a Messiás? A „mindent elsorolt” kifejezés nyilván túlzás, de az asszony azt akarja érzékeltetni, hogy életének legnagyobb eseményeire mutatott rá; azokra, amelyek erkölcsi életét is jellemezték. Az emberek kitódulnak és közelednek Jézushoz. Ebbe a képbe kell beleillesztenünk a következő párbeszédet, amelyet Jézus a tanítványokkal folytatott, s amelyben az evangélista meglehetősen kisar-kítja az egyház missziós feladatát. A múltból beszél, de a jelen feladatait is belefoglalja. A tanítványok azzal törik meg a csendet, hogy ki-

nálják a hozott ennivalót. Szavuk és tettük a helyzetből adódik. Jézus viszont velük szemben is alkalmazza azt a módszert, amelyet használt Nikodémussal és az asszonnyal kapcsolatban: a természet síkjáról át-
tér a természetfölöttire. Az asszonynál a víz képéből indul ki, itt az
eledelből, de a titokzatosság megmaradt, s ezért a tanítványok is csak
később fogták fel az értelmét. Van eledelem, csak ti nem tudtok róla.
Ők csak arra gondolhattak, hogy valaki közben hozott neki ennivalót.
Később azonban rájöttek, hogy az élelem csak ürügy volt a kinyilat-
koztatásra. Az új közlés pedig ez: Az én eledelem az, hogy annak aka-
ratát teljesítsem, aki küldött, s elvégezzem, amit rám bízott. Ezzel
nem zárja ki a testi táplálékot. Aki leül a kútnál, mert fáradt és szom-
jas, annak ételre is szüksége van. Megjegyzésével inkább felhívja a
figyelmet a mondanivaló fontosságára, és arra, hogy hallgatóinak töp-
rengeniük kell az isteni üzenet jelentésén. Küldőjének, a mennyei
Atyának az akaratát nevezi eledelelnek. Ő tehát küldött, de nem áll
kényszer hatása alatt. A küldetés teljesítésének vágya és felelőssége
belülről jön, a lelkéből, akaratából. Olyan igény lett az benne, amire
éhezik és szomjazik; — viszont éppúgy örömet is megtalálja benne,
mint ahogy örül az ember az éhség csillapításának. Az Ószövetségben
előfordul a felhívás, hogy az ember köteles megtenni Isten akaratát.
Jézusnál ez már az Atya akarata, s ebbe az áttételbe már egyértel-
műen belemondja saját fiúságát. Ő, a Fiú szeretettel és hódolattal ke-
resi az engedelmisséget és így dicsőíti meg az Atyát. Ez az engedel-
messég majd a vértanúság vállalásában csúcsonyul ki, ezzel engesz-
telte ki az ember engedetlenségét. Az apostoli egyház ismételten utalt
erre a fiúi engedelmisségre, mint ahogy azt a Fil 2,5—10 és a Zsid
10,5—9 tanúsítja. A mondat második része (elvégezzem, amit rám bi-
zott) csak más szavakkal fejezi ki ugyanazt a szándékot. A tudatos en-
gedelmisség rávilágít arra, hogy Jézus mennyire az Atyából él, és
mennyire az Atyának él. Ő valóban a Fiú megtestesülése. Az Atyától
kapott megbízatást teljesíti, az ő kedvét keresi. Elhatározása mellett
háttérbe szorúlnak a testi és a földi érdekek. Az Atyával való egység
itt az akarat egységében mutatkozik meg. Tetteinek rugója az Atya
iránti szeretet, s viselkedése példa lesz követői számára. Tartalmilag
viszont az Atya akarata az, hogy ő itt a földön az emberek javát ke-
resse és szolgálja. Ezt világítja meg a következő fogalom, az aratás,
de a kettős szint, a kettős értelem ennél is megmarad. Az egyik jelentés
a természetes aratás a földeken, a másik Isten aratása a hit területén.

A szembeállítást még stílusával is fokozza: általában azt mondják — én pedig ezt mondom. A szellemi aratást a samariai lakosok érkezése jelképezi. Az asszonyhoz intézett szavai már termést hoztak. Keleten ismert mondas volt az, hogy a vetés után négy hónapig kell várni az aratásra, vagyis hogy az aratás nem követi azonnal a vetést. Itt azonban új helyzetnek lehetnek a tanúi: Emeljétek fel szemeteket és nézzétek meg a szántóföldeket: már megérték az aratásra. Ha közvetlenül a hűsvéti idő után voltak, a nyári aratás még messze volt. A szemüket éppen azért kellett felemelni, hogy valami olyat lássanak, ami szokatlan, ami Istentől jön, s ez éppen a samariaiak hite. Jézus számára ez a gyors aratás reményteljes jele az apostoli küldetésnek. Különben is János evangéliumában sokszor feltűnik a jövő ígérete: pl. más juhaim is vannak, azokat is ide kell hozni (10,16); ha ő mint búzaszem meghal, sok termést hoz (12,24); a főpapi imájában is azokra gondol, akik majd hinni fognak küldötteinek szavára (17,20). Valószínű, hogy az evangélista itt már a későbbi samariai missziót is belefoglalja a jelenetbe, s azért hangsúlyozza annyira az aratást. Jézus az örömet is kifejezi afelett, hogy itt nem kellett olyan sokáig várni az aratásra, mint a szántóföldön. Az aratón saját magát érti. Amikor az arató bérét és a termés begyűjtését említi, az mind örömének és hálijának a kifejezése. A bér éppen a begyűjtés. Ő azzal kapta meg a bérét, hogy látja az aratást. Igaz, hogy a nagy aratás csak kereszthalála és feltámadása után következik, illetőleg az utolsó ítéleten, és a szentírásban erről is szó van (Joel 4,13; Mt 13,39), de Jézussal a végső idő már itt van, az üdvösség napja megkezdődött, és vele együtt a végső aratás is. A begyűjtés már az örök életre történik, hiszen Jézus az örök életet adja azoknak, akik hisznek benne (5,24).

Jézus itt saját aratási örömébe kapcsolja bele azt, aki vetett, és aki vele együtt örül. Tehát kétségtelenül másik személyre gondol, nemcsak arra, hogy ő maga vetett. Mivel már előbb küldöttnek mondta magát, és kifejezte teljes egységét az Atya akaratával, azért a vető itt kétségtelenül az Atya. Ő adja a hitet, ő vonzza az embereket Jézushoz (6,44). Ebben az együttes örömben visszacseng az, amit Jézus a 34. versben mondott, hogy az Atya akarata az ő mindennapi kenyeré. A 37. versben azután az aratás képét kiterjeszti a tanítványok küldetésére. Itt a vető az Atya, az arató Jézus, és a jövőben is megmarad az ilyen kettősség: más az aki vet, és más aki arat. A tanítványok is fognak aratni, de gondoljanak arra, hogy a vetésben másnak is része volt: a mennyei

Atyának és esetleg olyan embereknek, akik előttük hirdették az evangéliumot. Az evangélista különben ezt a gondolatot saját korára is alkalmazza, és bizonyára Szamariára is. Akik a század végén örültek az aratásnak, azoknak gondolniuk kellett az előttük járó igehirdetőkre. Ezeknek a későbbi misszionáriusoknak szól a kijelentés: Azért küldtelek titeket, hogy learassátok, amit nem ti munkáltatok; mások fáradoztak és az ő munkájukba álltatok bele.

Az egyház életében megtörténik, hogy egyesek azt aratják le, amin mások fáradoztak (kopian, kopos=nehéz munka, fáradozás). De vannak olyanok is, akik csak vetnek, és nem látják munkájuk gyümölcsét. Ezért jó arra gondolni, hogy minden mostani aratás csak részleges. Itt még túlsúlyban van a vetés, az igazi aratás és öröm csak a végítéleten mutatkozik meg. Az evangélista tehát úgy közvetíti Jézus szavait, hogy abban már benne vannak a későbbi samariai missziós körülmények és a célzás a mindenkori egyház missziós munkájára. Ebben a kijelentésben, hogy mások munkájába (fáradozásába) álltatok bele, benne van a meggyőződés, hogy az egyház lelkipásztori munkája összefüggő folyamatot alkot. Része van benne az Atya kegyelmének, Jézus tanításának és az egymást követő igehirdetők szavának. Aki vet és aki arat, mindenki örülhet annak, hogy küldetést teljesít, de mindenkinek tudnia kell azt is, amit Pál apostol megállapít, hogy a növekedést Isten adja (1Kor 3,6).

A SZAMARIAIAK HITE (4,39—42)

39 Abból a városból sokan hittek benne a samariaiak közül az asszony szavára, aki tanúsította: Mindent elsorolt, amit csak tettem. 40 Amikor a samariaiak odaértek hozzá, kérték, hogy maradjon náluk. Két napig ott is maradt. 41 S az ő szavát hallva még többen hittek benne. 42 Meg is mondták az asszonynak: Most már nem a te szavaidra hiszünk, mert magunk is hallottuk, és most már tudjuk, hogy valóban ő a világ üdvözítője.

A történet befejező részében is kimutatja az evangélista, hogy az eseményekben a teológiai értelmet keresi: Jézus kinyilvánítja magát mint Messiást és az emberek ezt hittel elfogadják. Jézus jeleken és szavakon

keresztül nyilatkoztatja ki kilétét, s az emberek hite fokozatosan tökéletesedik. A falubeliek hite az asszony tanúskodásával kezdődött, aki csak azt a jelet kapta, hogy Jézus belelát titkaiba. De a hitnek tartalmilag is növekedni kell és formailag megerősödni Jézus megismerése által. Már a jelek és a kezdeti tanúskodás felhívják az ember figyelmét arra, hogy keresse a jelenség mélyebb értelmét. Már ott eldől, hogy megvan-e a készség az isteni üzenet befogadására. Az asszony alakja annak a jelképe, hogy Isten a hitet előzetes érdem nélkül is felajánlja. A megtérést ő kezdeményezi, azt nem lehet kiérdemelni. A felajánlott kegyelem elfogadásában azonban megmarad a szabadság. A jóakarat a falu lakóiban különlegesen megmutakozott. Ők, akik ellentétben állottak a zsidókkal, nem késlekedtek, hogy Jézust meghívják falujukba, mert többen akartak hallani tőle. A kapott kegyelem legyőzi az előítéletet, és felébreszti a mélyebb érdeklődést. Az evangélista a képben kétségtelenül szembeállítja ennek a félig pogány népnek a jóindulatát a jeruzsálemi zsidók hitetlenségével és tartózkodásával. Kérésükre Jézus két napig ott marad. Az eredmény az, hogy most már az ő szavára, az ő beszéde és tanítása nyomán hisznek. Jézus maga a Logos, a szó és az ő kinyilatkoztatása is „logos”, az evangélium a kinyilatkoztató szót pedig úgy mutatja be, mint amelyben erő és élet van. Jézus szava kimondottan szellem és élet (6,63. 68), amely visszhangot tud kelteni a lélekben. Az isteni szót mindig kíséri az a kegyelem, amely az embert hallásra és befogadásra készíteti. Ez a szó elég volt Szikar lakóinak, hogy higgyenek Jézusban. Arról nem hallunk, hogy csodát tett volna köztük. Jelenléte és tanítása nemcsak azt bizonyította, hogy valaki a zsidók közül félretette az idegenkedést, hanem azt is, hogy ez a valaki próféta, isteni küldött, akinek csodálatos ismerete van, és azt az üzenetet hozza, hogy Isten nem tesz kivételt az emberek között. Hitük tisztulását és megerősödését maguk igazolják, amikor az asszonyhoz fordulnak és megjegyzik: már nem a te szavaidra (lalia) hiszünk. Mi magunk hallottuk őt és már tudjuk, hogy ő a világ üdvöztője. Tehát különbség van Jézus szava (logos) és az asszony szava (lalia) között. Az asszony csak emberi erősködéssel, fecsegéssel tanúskodott, Jézus ellenben olyan szóval, amely Isten szava volt. Az egyház kezdettől vallotta, hogy az apostolok tanításában ez az isteni szó maradt meg az egyházban, és a hitet kereső embereket ezzel kell szembeállítani. Isten szavának közvetítői azok, akik hivatalosan is részesedtek Jézus küldetésében.

A lakosok hite arra vonatkozik, hogy Jézus a világ Üdvözítője. A görög „sotér” szabadítót, üdvözítőt jelent, s benne nemcsak a zsidók reménykednek, hanem az egész világ. Biztos, hogy a samariaiak akkor még politikai színezetet is adtak a Messiásra vonatkozó reményüknek. De az evangélista már olvasói kedvéért is említi ezt a címet. Az ószövetségi zsidóságban Jahve számított a nép szabadítójának, s ezt a megnevezést a keresztény közösség Jézusra alkalmazta. Mindenestre a samariaiak hite itt olyan volt, hogy kitekintettek vele a szűk politikai és társadalmi várakozásból. A soter címet egyébként a római császárok is viselték, de az evangélista keresztény értelemben használja, s ezzel fejezi ki Jézus üdvrendi szerepét.

Egyes magyarázók kétségbevonják az elbeszélés történetiségét. Főleg abból indulnak ki, hogy Jézus csak Izrael házának elveszett juhaihoz való küldetésről beszél (Mt 15,24), és az apostolok első küldetésénél is kiköti, hogy a samariaiakhoz ne menjenek (Mt 10,5). De ő maga azért tett kivételt, pl. a szír-föníciai asszony esetében. Különben János evangéliuma is úgy említi ezt a történetet mint egyszeri epizódot. Általában megvolt az ellentét a samariaiak és a zsidók között, amiről a Lk 9,52—56 is megemlékezik, de az is tény, hogy az apostolok idejében itt keletkeztek az első keresztény közösségek a nem zsidó lakosok között (ApCsel 8).

EGY BETEG FIÚ MEGGYÓGYÍTÁSA (4,43—54)

43 *A két nap elteltével folytatta útját Galilea felé. 44 Jézus maga állapította meg, hogy saját házában nincs a próféta-nak becsülete. 45 Mégis, amikor Galileába ért, a galileaiak szívesen fogadták, mert mind látták, amit az ünnep alkalmával, Jeruzsálemben tett, hisz ott voltak az ünnepen. 46 Így újra a galileai Kánába ment, ahol a vizet borrá változtatta. Kafarnaumban volt egy királyi tisztviselő, akinek a fia beteg volt. 47 Amikor meghallotta, hogy Jézus Júdeából Galileába érkezett, fölkereste és arra kérte, menjen el, gyógyítsa meg a fiát, aki már halálán volt. 48 Jézus azonban így szólt: hacsak jeleket és csodákat nem láttok, nem hisztek. 49 De a királyi tisztviselő tovább kérlete: Gyere, mielőtt még meghalna a fiam! 50 Jézus megnyugtatta: Menj csak, él a fiad! Az ember*

hítt Jézus szavának, amelyet hozzá intézett, és elindult haza. 51 Útközben elé jöttek szolgái és jelentették, hogy él a fia. 52 Megkérdezte tőlük, hogy melyik órában lett jobban. Tegnap a hetedik óra körül hagyta el a ház, — felelték. 53 Akkor az apa ráeszmélt, hogy épp ebben az órában történt, hogy Jézus azt mondta neki: Él a fiad. És hívő lett egész háza népével egyetemben. 54 Ez volt Jézus második csodajele, amikor Júdeából Galilea felé tartott.

Jézus két napot töltött a szamariai Szikarban, s utána folytatta útját Galilea felé. Ott lejártszódott a királyi tisztviselő fiának meggyógyítása, s utána az ötödik fejezetben az evangélista újra a jeruzsálemi eseményekről beszél. Azt maga magyarázza könyve végén (20,30), hogy az epizódokat a hit szempontjai szerint ragadta ki Jézus életéből. Mindjárt az elején bemutatja, hogyan válaszoltak a tanítványok Jézus tetteire a kánai csodánál, azután mi volt a jeruzsálemiek magatartása, majd a szamariaiaké, és most végül a galileaiaké. A különböző színtér és a különböző helyzetek arra is alkalmat adnak, hogy a hit keletkezését és fokozatait bemutassák. Az apostoli igehirdetésnek ugyanis éppen az volt a témája, hogy elvezesse az embereket az Isten Fiába vetett hitre. János evangéliumában a súlypont a jeruzsálemi működésen van, hiszen Jézus ott fejtette ki legjobban a kilétét, és ott találkozott a legmerevebb elutasítással. Azt mindenütt láthatjuk, hogy az igehirdetés nehézségekbe ütközik. Ebben az előadásmódban már benne van az apostolok ez irányú tapasztalata is.

A most következő galileai csodát az evangélista Jézusnak azzal a megállapításával vezeti be, hogy a prófétának nincs becsülete a saját hazájában. Lukács (4,24) úgy közli a mondást, hogy Jézus ezt a megállapítást a názáretiek hitetlensége nyomán tette. Itt már ezzel a tudattal megy Galilea felé, tehát nem vár semmi különös hatást ittlététől. Maga a mondás megtalálható a görög filozófusoknál, és a benne rejlő tartalom a dolog természetéből folyik. Ugyanis az emberek nehezen ismerik el annak a nagyságát, akit szemük előtt láttak felnőni. Az evangélista azonban mégsem bélyegzi meg úgy a galileaiakat, mint ahogy megtette azt a jeruzsálemi zsidókkal. Azért emeli ki, hogy amikor Jézus odaérkezett, szívesen fogadták, hiszen ők is Jeruzsálemben voltak, s látták ottani tetteit. De ez a szíves fogadtatás még nem hit, legföljebb annak kifejezése, hogy várnak tőle valamit. Ezzel a külső-

leges befogadással szemben (dekhestai) az evangélista ismeri Jézus belső, hittel való befogadását (Iambanein, 1,12; 5,43) is. Így az említett szíves fogadtatás teológiailag nem mond ellent az előbbi megállapításnak, hogy a prófétának nincs becsülete saját hazájában.

A helyszín újra Kána, ahol a vizet borrá változtatta. Kafarnaumból egy királyi tisztviselő idáig jött eléje, mert hallotta, hogy ott van. Az illető Heródes Antipás szolgálatában állott, akit mint negyedes fejedelmet (tetrarcha) a nép királyként is emlegetett. Semmi jel nem mutat arra, hogy mint pogány katona állt volna a király szolgálatában, hiszen a 48. versben Jézus egy szinten említi őt a zsidókkal. A történet különben hasonlít a kafarnaumi százados szolgájának meggyógyításához (Mt 8,5—13; Lk 7,1—10), s ma a protestáns magyarázók csaknem kivétel nélkül egy csoda két változatát látják a két történetben. Mindkét esetben távolról való gyógyításról van szó, mindkét beteg Kafarnaumban van, s mindkét férfi, aki felkeresi Jézust, Heródes szolgálatában áll. A hangsúly mindkét esetben a hiten van. De a két elbeszélés különbsége is szembeszökő. Más a két elbeszélés célja. Máténál és Lukácsnál a százados a maga szerénységét hangoztatja és Jézus hatalmát, amellyel a távolból is képes gyógyítani, és ezért Jézus dicséri a hitét. Itt pedig a tisztviselő kérleli és hívja Jézust, hogy menjen hozzá, s úgy gyógyítsa meg a beteget. Jézus ezért kifogásolja hitének gyengeségét. Tehát joggal feltételezhetjük, hogy ez más esemény, mint amit Máté és Lukács említenek. A leírás különben is egészen beleillik János evangéliumába, s a történetet nem is érezzük erőltetettnek vagy kitaláltnak: Jézus úgy áll előttünk, mint az élet ura, aki messziről is tud gyógyítani. Ezért az örök életet is osztogathatja.

Az apa azért siettetti Jézust, mert fia már halálán van. Az 52. versből tudjuk, hogy lázas betegség kínozza. Jézus figyelmeztetéssel válaszol, ami nemcsak neki, hanem általában a csodára váró zsidóknak szól; Hacsak jeleket (semeia) és csodákat (terata) nem láttok, nem hisztek. Az apa nem öncélú jelet kívánt, és nem is kíváncsiság vagy akadékoskodás vezette. Hitének gyengesége inkább abban mutatkozott, hogy Jézust mindenképpen el akarta vinni a beteg fiúhoz. Nem hitt abban, hogy Jézus valóban isteni erővel rendelkezik, és ereje nemcsak közelről és érintésen keresztül hat. Ugyanakkor Jézus szava lehetett olyan próbatétel is, amely alkalmas volt a további hit kiváltására. Ilyen lát-szolgálos elutasítást találunk a kánai menyegzőn (2,4) és Márta szavára Lázár feltámasztása előtt (11,23). Az apa valóban nem hagyja ma-

gát visszautasítani, hanem hivatkozik a halálveszedelemre. Különben az elbeszélés folyamán kétszer van szó arról, hogy a fiú halálán van (47 és 49), s háromszor hangzik el a megállapítás, hogy él (50,51,53). E mögött is Jézus jellemzése húzódik meg, aki azért jött, hogy életet adjon. A megnyugtató válasz, hogy „menj csak, a fiad él”, emlékeztet Illés csodájára az 1Kir 17,23-ban. Jézus azonban itt pusztán a szavával gyógyít, nem úgy mint a próféta, s ebben az apa megérezhette a tekintélyt és az erőt. Nem is akadékoskodott tovább, hanem „hitt és elindult haza”.

Az apostoli igehirdetésben kialakult az a mód, ahogy az egyházban Jézus csodáiról beszéltek. Megemlítették a betegséget, annak súlyosságát, a Jézus felé irányuló kérést, az ő szavait és utána a gyógyulás igazolását. János könyvében ezen túl sok esetben még külön teológiai értelmezés is következik. Az apa itt hittel és bizalommal megy hazafelé. Kafarnaum és Kána között a távolság kb. 26 km, ezért csak másnap ért Kafarnaum közelébe. Szolgái már eléje jöttek a hírrel, hogy a fia él. A szolgák válnak itt a csoda tanúivá, éppúgy, mint a kánai menyegzőn a víz borrá változtatásánál. Hogy az evangélista milyen súlyt helyez a bizonyításra, azt legjobban a vakonszületett meggyógyításánál igazolja, ahol a farizeusok részletes vizsgálatot tartanak (9,13—34). Itt az apa megkérdezi, hogy mikor lett jobban a fiú. A válasz az, hogy tegnap a hetedik óra körül, tehát kora délután. Ebben az órában adta neki Jézus a megnyugtató választ. A csoda hatása az, hogy „hitt (episteusen) egész háza népével együtt”. Valamilyen hit már ott is volt benne, amikor Kánában találkozott Jézussal, s most ez a hit lett teljesebb, s ezt már át tudta adni hozzátartozóinak. Itt az evangélista a hit természetét és kibontakozását is elének állítja, hiszen könyvének a központi témája a Jézusba vetett hit. A történet elhangzása és Jézus figyelmeztetése után megkérdezhetjük, hogy az embereknek melyik hite volt igazibb: az, amelyik csak Jézus szavára, vagy az, amelyik már a befejezett tényekre támaszkodott? Ha a jelek és csodák várását kifogásoló megjegyzésre gondolunk, akkor tökéletesebbnek kellene tartanunk az első hitét. De a vallásos hit nagyon is összetett magatartás, azért nem lehet részletmotívumok alapján értékelni. A hit egyúttal kegyelmi adomány is, és Isten maga járul hozzá a növekedéséhez. A királyi tisztviselő hitének végső formáját inkább úgy kell felfognunk, hogy abban már nemcsak a reménykedés volt benne, hanem a szeretet is, hiszen megtapasztalta Isten jótéteményét. Márpedig az az

igaz hit, amely a szeretetben teljesedik ki (Gal 5,6). Itt pedig különös figyelmet kell fordítani arra, hogy az evangélista Jézust mint az emberre lett Logost mutatja be, az Atya Egyszülöttét, akinek földi életén is átragyog a dicsőség. A hívő éppen ezt látja meg benne. Ebből a szempontból van némi eltérés Pál és János hit-fogalma között. Pál leveleiben a hit inkább már a megdicsőült Krisztus elfogadása, aki meghalt bűneinkért és feltámadt megigazulásunkra (Róm 4,25). János a szinoptikusokhoz viszonyítva is jobban tisztázza a hitet, s ez már a szóhasználatból is kitűnik. Máté a hitet 11-szer, Márk 19-szer, Lukács 9-szer, János pedig 98-szor említi. Nála a hit az egyedüli méltó válasz Isten végleges megnyilatkozására, amelyet a Fiú megtestesülésében megvalósított. Aki hisz, abban megvan a személyes odaadás és lekötöttség Jézus Krisztus iránt. Őt az Atya küldte, azért aki benne hisz, az igazában az Atyában hisz, az Atya előtti hódolatot igazolja. Éppen ezért kap nagy szerepet a tanúskodás a hit létrejöttében. A hitben azt fogadjuk el, amit isteni tanúskodás alapján igaznak ismertünk meg.

Az evangélista még megjegyzi, hogy ez a gyógyítás volt Jézus második csodája Galileában. Az első a víz borrrá változtatása volt (2,11). Itt a jeruzsálemi csodákra nem utal vissza (2,23; 4,45). Később már nem is folytatja a csodák számolását. Ezt talán azért emelte ki, mert emléke erősen élt a helyi egyházi hagyományban. Külön teológiai reflexiót sem fűz hozzá, a leírás arra volt jó, hogy Jézust jobban bemutassa. Jézus tekintéllyel lép az emberek elé, hitet követel, kinyilvánítja isteni erejét és együttérző szívét. Benne az örök Logos és a valóságos ember teljes egységben van. Azért lehet ő az örök élet forrása is.

A MÁSODIK ÜNNEP JERUZSÁLEMBEN

AZ ESEMÉNYEK SORRENDJE

Az evangélium első négy fejezetét úgy vehetjük, mint Jézus működésének általános kezdeti bemutatását. Az olvasó előtt kialakul a kép, hogy a názáreti Jézusban az örök Ige lett emberré. Mellette tanúskodik Keresztelő János, de főleg erről tanúskodnak tettei. A tettek egyelőre kisebb körben válnak ismertté. A Jeruzsálemben végbevitt csodákkal a könyv külön nem foglalkozik (2,23), azok egészen háttérben maradnak. A kezdeti események leírása azonban be van állítva az egész könyv céljába. Egyre jobban kibontakoztatják Jézus képét, aki azért jött, hogy az Atya irgalmas szeretetét kinyilvánítsa. Őbenne az Isten személyesen közeledett, azért nemcsak nagy tetteket tud végbeinni, hanem személyes beszélgetésben, személyes ráhatással is bemutatkozik, mint az Atya Szava. A háttérben azonban már jelentkezik az emberi állásfoglalás, az emberi elutasítás is. Jézus önmagában a világosság, de az embernek be kell őt fogadni. A befogadás a hiten keresztül valósul meg, s a hívő tudja, hogy Jézuson keresztül magával az Istennel kerül kapcsolatba. A következő részben, az 5. fejezettől a 12.-ig arról van szó, hogyan nyilatkoztatja ki magát Jézus a nyilvánosság előtt, és hogy a zsidók szellemi vezetői hogyan fordulnak egyre inkább szembe vele. Végül a 12. fejezetben, a szénvedés napjai előtt Jézus még hogyan ad utolsó figyelmeztetést: addig higgyenek a világosságban, amíg velük van a világosság (12,36). Az 5—12. fejezetben az evangélista mindössze öt csodajelet említ meg, de bőven kifejti azok teológiai értelmét. A teológiai magyarázat elsősorban Jézus kilétére és küldetésére vonatkozik, s többnyire a zsidókkal folytatott vita keretében bontakozik ki. Jézusnál feltűnő az „én vagyok” kifejezés ismétlődése, ami emlékeztet Istennek az ószövetségi kijelentéseire, s ami itt arra szolgál, hogy bemutassa Jézus igazi tekintélyét. A próféták így hozták az üzenetet: ezt mondja az Úr... Jézus ellenben saját nevében beszél

és saját kilétét igazolja: azt a létet, amelyről az emberek még nem tudják, hogy „honnét való”.

Jézus tettei és beszédei be vannak állítva egy bizonyos időkeretbe. Az evangélista a 12,37—43-ban visszatekint Jézus nyilvános működésére, és elárulja, hogy teológiai és történeti szempontot juttat kifejezésre. Azt a kérdést veti fel, hogy a zsidók vezetői a csodák ellenére miért nem hittek Jézusban. Pedig ő egészen benne állt abban az üdv-történeti és szellemi hagyományban, amelyet az Ószövetség képviselt. Jézust ott látjuk Jeruzsálemben a nagy ünnepeken: húsvétkor, a sátrak ünnepén, a templomszentelés ünnepén. Csak az 5,1-ben említett ünnepnek nincs neve. Jézus működésének a vallási élet külső keretébe való beágyazása kétségtelenül azt akarja nyomatékozni, hogy őbenne teljesedett mindaz, amit Isten a próféták által megígérendőlt. Ezért a teljesedés valóban ünnepe lehetne a zsidó népnek, sőt az egész emberiségnek. Pál apostol éppen ezen az alapon beszél az idők teljességéről. Közben az evangélista nem feledkezik meg a drámai feszültségről sem. Jelzi, hogy amikor a legnagyobb a világosság, akkor válik a sötétség is érzékelhetővé. A galileai nagy lelkesedés a kenyérszaporítás után éri el csúcspontját, de utána az élet kenyerének titkát már értelmetlenül fogadják, s kezdenek elfordulni tőle hallgatói. Jeruzsálemben hasonló lelkesedés tör ki Lázár feltámasztása után, amikor Jézus bevonul Jeruzsálembe. De a főtanács ekkor már a halálos ítéletről tárgyal. Előtte már Jézus nyílt bizonyítékaira a válasz az elfogatási parancs (7,32) és követőinek a zsinagógából való kizárása (9,22), vagy az a szándék, hogy nyilvánosan megkövezzék (10,31). Hasonló ütemben emelkednek Jézus figyelmeztetései is. Szemükre veti, hogy nem hisznek az Írásoknak (5,39—47), hogy azért nem hisznek neki, mert atyjuk az ördög, a hazugság atyja (8,42—44), és hogy Isten nyájával szemben úgy viselkednek, mint a tolvajok és rablók (10,1—10). Amikor az evangélista így szemlélteti az elvi szembenállást Jézus és ellenfelei között, érezzük, hogy történeti talajon áll. Ebben a szembeállításban a magát kinyilatkoztató Isten és a történeti ember találkozik. De benne van az utalás arra is, hogy a Jézus-eseményt képviselő egyház és a hitetlen külvilág között is állandóan fokozódni fog a feszültség.

A nyilvános működés tárgyalásában tehát megfigyelhetjük a szerző elgondolását és tervét. Ő valódi evangéliumot ír, vagyis a történeti Jézusról beszél, aki igazolta megváltói küldetését és istenfiúságát. Előadása azonban megmarad a népies igehirdetés és irodalom síkján.

Korának irodalmi eszközeit és módszereit használja. Azért némi következetlenség is megfigyelhető a könyvében. A szövegmagyarázók pl. megállapítják, hogy az 5. és 6. fejezet sorrendje fordított. A 4. fejezet vége és az 5. eleje között nincs összefüggés, ellenben megfelelő összefüggést találhatunk a 4. vége és a 6. eleje között. Ugyanígy a 7. fejezet eleje is elvileg jobban kapcsolódik az 5. fejezet végéhez, mint a 6.-éhoz. Ezt a sorrendet feltételezve, nagyobb lenne a hasonlóság a szinoptikusokkal is, akik hosszabb galileai működésről adnak hírt. Viszont a legrégebb kódexek, amelyek már a 200 körüli évekből fennmaradtak, a mai sorrendet adják. Ezért nem hivatkozhatunk arra, hogy a másolók hibájából alakult ki a mai beosztás. Inkább azt kell mondanunk, hogy már a könyv végső formába öntése is ilyen volt az első század végén. De az megállapítható, hogy a sugalmazott szerző már meglevő feljegyzéseket és a hagyományban kialakult részleteket használt fel, s ezeket nem mindig logikus vagy időbeli sorrendben rakta össze. Különben ugyanilyen „betoldás” a 14. fejezet után: a 15—16—17. fejezetre terjedő búcsúbeszéd, és a könyv végén az egész 21. fejezet. Mi a magyarázatban követjük a fejezetek hagyományos sorrendjét, hiszen az említett folyamatossági kérdések nem befolyásolják a szöveg gyakorlati felhasználásának szempontjait.

GYÓGYÍTÁS A BETESZDA-FÜRDŐNÉL (5,1—15)

1 Nem sokkal ezután ünnepük volt a zsidóknak, s Jézus fölment Jeruzsálembe. 2 Jeruzsálemben a Juh-kapunál van egy fürdő, amelynek héberül Beteszda volt a neve. Öt oszlopcsarnoka volt, 3 nagyon sok beteg feküdt bennük: vakok, sánták, bénák (várva, hogy a víz megmozduljon. 4 Az Úr angyala ugyanis leszállt időnként a tóra, és föl kavarta a vizet. Aki föl kavarása után először lépett a vízbe, az meggyógyult, bármilyen betegségben szenvedett is). 5 De volt ott egy ember, aki már harmincnolc esztendeje szenvedett. 6 Amikor Jézus meglátta, amint ott feküdt, s megtudta, hogy már régóta beteg, megkérdezte tőle: Meg akarsz gyógyulni? 7 Uram, válaszolta a beteg, nincs emberem, aki bevinne a tóba, amikor felkavarodik a víz. Így mire odaérek, már más lép be előttem. 8 Erre Jézus azt mondta neki: Kelj föl, fogd az ágyadat és menj.

9 Az ember azon nyomban meggyógyult, fölvette ágyát és elindult. Aznap épp szombat volt. 10 Ezért a zsidók rászóltak a meggyógyított emberre: Szombat van, nem szabad vinned az ágyadat. 11 Így felelt nekik: Aki meggyógyított, az mondta: Fogd ágyadat és menj! 12 Erre megkérdezték tőle: Ki volt az az ember, aki azt mondta neked: Fogd (ágyadat) és menj! 13 A meggyógyított ember azonban nem tudta, hogy ki volt, mert Jézus az odasereglett népsokaság miatt elment onnét. 14 Később Jézus találkozott vele a templomban, és azt mondta neki: Nézd, meggyógyultál. Többé ne vétkezzél, nehogy még nagyobb baj érjen. 15 Erre az ember elment és elmondta a zsidóknak, hogy Jézus gyógyította meg.

Amikor az evangélista folyamatosan elmondja, hogy a jeruzsálemi zsidók és Jézus között nő a feszültség, akkor éppen a könyvben meglevő jelképiség alapján gondolhatunk arra, hogy Jeruzsálem és benne a hitetlen vallási vezetők jelképévé váltak annak az ellentétnek, amely Jézus és a világ, illetve az egyház és a világ között később is folytatódik. Jézus az Atya szeretetének megnyilatkozásaként teszi csodáit, a hitetlenek ellenben saját hagyományuk és előítéletük alapján utasítják vissza. Lukács evangéliuma ebből a nézetből kiindulva úgy beszél Jeruzsálemről, mint amely megöli a prófétákat és Isten küldötteit, vagyis negatív szerepet tölt be az üdvösség történetében, ezért nem kerül ki az ítéletet (Lk 13,33; 19,44; 23,28). János megelégszik a szimbólummal. Amikor ő írja a könyvét, Jeruzsálem már romokban van, tehát őt igazában már csak az érdekli, hogy mi a sorsa az evangéliumnak a világban. Jeruzsálem legfőbb figyelemzavaró múlt maradt a számára.

A nyilvános működésnek ebben a szakaszában Jézusnak, mint a Fiúnak, az Atyával való kapcsolata szintén egészen előtérbe lép. Hasonlóan ahhoz, ahogy a Logos-himnusz hirdette. A Beteszda-tónál véghezvitt gyógyítás Jézust ismételten úgy mutatja be, mint akinek hatalma van az élet közlésére és helyreállítására. Az utána következő vita azt tisztázza, hogy azért van ilyen hatalma, mert az Atya azonosítja magát vele. Így aki nem fogadja el őt, annak ugyanúgy ítélet lesz a sorsa, mint annak, aki Istent utasítja vissza.

A csoda leírását az evangélista azzal vezeti be, hogy „nem sokkal ezután” ünnepe volt a zsidóknak, és Jézus fölment Jeruzsálembe. Az ünnepet nem nevezi meg, mert annak természete nem játszik bele az

eseményekbe. Hasonlóképpen az időbeli adat sem lényeges. Ha a könyv sorrendjét vesszük alapul, akkor a királyi tisztviselő fiának meggyógyítása után következő ünnepről van szó. Ha ellenben az 5. és 6. fejezetet felcseréljük, akkor a kafarnaumi beszéd után kellene számítani az időt. Vagy arra is gondolhatunk, hogy a határozatlan időmegjelölés egyszerűen összekötő szöveg. Most a szintér Jeruzsálem, az úgynevezett Juh-kapunál levő Beteszda nevű fürdő, amelyet az egyes kéziratok Bezata vagy Belzeta néven is emlegetnek. Így hívták egyébként a városrészt is. A régészeti ásatások feltárták a fürdőt, és igazolták az evangélium adatait. Az öt oszlopcsarnokot valószínűleg Nagy Heródes építtette. Négy a kettős tavat vette körül, az ötödik pedig az elválasztó falon nyugodott. A fürdő esővizet gyűjtött össze, de föld alatti forrás is táplálta. A lakosság a fürdő vizének gyógyító hatást tulajdonított, ezért tartózkodtak ott a betegek: vakok, sánták, bénák, és várták a víz megmozdulását, amit bizonyára az időszakos forrás okozott. Másutt is akadnak források, amelyek bizonyos időközönként nagyobb mennyiségű vizet bocsátanak ki. A néphit azonban azt tartotta, hogy ilyenkor az Úr angyala száll le, ő kavarja fel a vizet, és aki elsőnek száll le a vízbe, az meggyógyul. Egyes régi kéziratok ezt a magyarázatot hozzák a 4. versben, de ez minden bizonnyal először csak lapszéli magyarázat volt, s a legjobb kódexek így nem is tartalmazzák.

Jézus ebben a környezetben talál egy embert, aki harmincnégy év óta betegen feküdt. A szám itt természetesen adat, de az atyák közül sokan jelképet láttak benne. Elsősorban azt, hogy a zsidó nép hitelensége miatt ennyi évig vándorolt a pusztában (MTörv 2,14), és a végén mégis kegyelmet kapott. Itt azonban a jelképet nem szabad erőltetni. Jézus ismeri az ember bensejét is, azért szólítja meg éppen őt, aki a legelhagyatottabbnak látszik. Az igazi jelkép Jézusra vonatkozik. Ő azért jött, hogy az Atya irgalmát kinyilvánítsa az üdvösség rendjében, s arra éppen az ilyen eset volt alkalmas. További jelkép az, hogy az emberiség nem segíthetett magán, nem emelkedhetett ki a bűnből, nem szerezhette meg a lélek gyógyulását. Az evangélista nem nevezi meg a betegséget. S amikor Jézus megkérdezi a beteget, az sem igazi bajáról panaszkodik, hanem inkább arról, hogy az emberektől nem kap segítséget. Mivel nehezen mozog, mások megelőzik a vízbe-szállásnál. Jézus nem ilyen segítséget ajánl fel neki, hanem karizmatikus erejét használja. Szava úgy hangzik, mint Mk 2,9-ben: Kelj föl, fogd ágynádát és menj! Ezért egyesek úgy vélik, hogy ugyanannak a csodának a

két változatával állunk szemben. De a körülmények annyira különböznek, hogy mindenképpen két különböző eseményt kell feltételeznünk: Ellenben gondolnunk kell arra, hogy mi az evangéliumokban Jézus csodáinak az igehirdetésben kialakult elbeszélését kapjuk, s ott bizonyos formák keletkeztek, amelyeket főleg akkor alkalmaztak, ha Jézus szavainak az erejét akarták szemléltetni. Jézus szava itt is visszaadja az egészséget, s az ember mehet haza ágyával együtt. Ez a részlet is igehirdetési sajátosság. Benne van a gyógyulás megállapítása, és egyben a természetfölötti beavatkozást is tükrözi azzal, hogy Jézus semmiféle eszközt nem használt, hanem csak szavának hatását. Külön rá kell mutatnunk arra, hogy mind az Ó-, mind az Újszövetség a csodát úgy tekinti, mint Isten irgalmas szeretetének bizonyítékát. A csoda egyrészt igazolja az isteni küldöttet, másrészt jelzi, hogy Isten a maga mindenható erejét az ember javára jeleníti meg. Ő az embernek bűnbocsánatot, feltámadást és örök életet ígért, s arra a hitet csak úgy válthatja ki, ha igazolja, hogy van természetfölötti ereje, s azzal gyógyíthatja elesettségünket. A szinoptikusok egy-egy csodálatos gyógyulás után közlik a népben kiváltott visszhangot és a farizeusok ellenvetését. Itt csak az utóbbival találkozunk. Az evangélista éppen azt mutatja be, hogy Jeruzsálemben hogyan mélyült el a szakadék Jézus és ellenfelei között. Az ellentét még jobban kiemeli azt a központi gondolatot, hogy Isten, az Atya szerette a világot és Fiát áldozatul adta érte (3,16).

Itt a bonyodalom abból származik, hogy aznap éppen szombat volt. Jézus is tudta ezt, és nemcsak gyógyított, hanem felszólította az embert, hogy vigye az ágyát. A zsidók ellenben rászóltak, hogy a teher cipelésével megsérti a törvényt. Ő viszont hivatkozik gyógyítójának utasítására. Nyilván meg volt győződve, hogy aki visszaadta egészségét, az tudja, hogy mit szabad tenni és mit nem. A „zsidók” bizonyára azok a farizeusok és írástudók, akik hivatottnak érezték magukat a törvény betűjének ellenőrzésére. A probléma tehát ott van, hogy Jézus tudatosan kívánt valamit, ami ellentétben állt a hagyománnyal. A próféták a szombati nyugalmat úgy értelmezték, hogy nem szabad mezei munkát végezni és árut szállítani. A többi már az írástudók szőrszálhasogatása volt. Ha Jézus megváltást hozott, akkor az ilyen tabuktól, a „törvény átkától” is meg kellett szabadítani az embert. Ezzel az intézkedéssel is bemutatta, hogy a szombati nyugalom az ember természetes életét és a szeretet követelményét nem akarja lehetetlenné tenni. Sőt rámutatott arra is, hogy a kinyilatkoztatásnak, Isten közeledésé-

nek van valamilyen kihívó jellege az öncélú ember számára. Az ember szűkkeblűsége nem tudja elviselni Isten nagyvonalúságát. Az Isten Fiának pedig hatalma van arra, hogy tekintélyileg értelmezze azokat a kötelességeket, amelyekkel az ember Istennek tartozik.

Az evangélista csak szaggatott mondatokkal jelzi a tényeket, de a sorok között többet is akar mondani. Jézus a csoda után eltávozik, nem fedi fel a kilétét, azért az ember nem is tudja megnevezni. Ő tehát nem várt hálát, hiszen a zsidó népben megvolt a meggyőződés, hogy a csoda Istentől jön, neki kell hálát adni. Jézus eltávozása és eltűnése arra készteti az olvasót, hogy egy pillanatra megálljon és gondolkodni kezdjen: Mi az a többlet, amit Jézus hozott? Kinek van igaza? A választ a következő jelenetben kapjuk meg. A meggyógyult ember a templomban találkozik újra Jézussal. Tehát valóban Istenre vezette vissza gyógyulását és elment hálát adni. Jézus itt újabb felhívással bocsátja el: Meggyógyultál, de többet ne vétkezzél, nehogy még nagyobb baj érjen. Azt akarta ezzel állítani, hogy betegsége a bűn következménye volt? Bizonyára nem, mert azt később a vakon született ember esetében határozottan tagadja (9,3). Ellenben kifejezi előtte és mindenki előtt, hogy ő elsősorban a lélek orvosa, s az ember megszentelődését, üdvösségét munkálja. Később is halljuk ezt a kijelentést: Menj, és többé ne vétkezzél! (8,11). Ha az ember megtapasztalta Isten kegyelmét, akkor még nagyobb gonddal kell kerülnie a bűnt, nehogy kitegye magát az ítéletnek és a kárhozat veszélyének. Lélektanilag több motívumot lehetne felhozni annak megértéséhez, hogy a meggyógyult ember miért ment a „zsidókhoz” és árulta el nekik, hogy Jézus gyógyította meg, s utasította a szombati hagyomány megszegésére. Bizonyára nem rossz szándék vezette, hanem csak magát akarta előtűk igazolni. Az evangélista azonban nem beszél tovább róla, hanem azt a vitát említi, amely az esemény következtében Jézus és ellenfelei között lefolyt. Az ember ügyetlen vagy megfontolatlan tette is alkalom lehet arra, hogy Isten a maga igazi szentségében és irgalmában nyilatkozzék meg.

A FIÚ HATALMA (5,16—30)

16 A zsidók üldözték Jézust, amiért szombaton gyógyított. 17 Jézus azonban azt mondta nekik: *Atyám mindmáig munkálkodik; azért én is munkálkodom.* 18 Emiatt a zsidók még inkább az életére törtek, hisz nemcsak hogy megszegte a szombatot, hanem az Istent is Atyjának nevezte, s így egyenlővé tette magát az Istennel. 19 De Jézus tovább hirdette: *Bizony, bizony, mondom nektek: A Fiú magától nem tehet semmit, csak azt teheti, amit az Atyától lát. Amit ő tesz, azt teszi a Fiú is.* 20 Az Atya ugyanis szereti a Fiút, s mindent megmutat neki, amit tesz. De még nagyobb dolgokat is mutat neki, hogy csodálkozzatok rajta. 21 Mert amint az Atya föltámasztja a halottakat és életre kelti őket, a Fiú is életre kelti azokat, akiket akar. 22 Az Atya nem ítél el senkit, hanem egészen a Fiúra bízta az ítéletet, 23 hogy mindenki úgy tisztelje a Fiút is, ahogy az Atyát tiszteli. 24 Bizony, bizony, mondom nektek: *Aki hallja szavamat és hisz annak, aki küldött, örökre él; nem esik ítélet alá, hanem már át is ment a halálból az életre.* 25 Bizony, bizony, mondom nektek: *Elérkezik az óra, s már itt is van, amikor a halottak meghallják az Isten Fia szavát. S akik meghallják, azok élni fognak.* 26 Amint ugyanis az Atyának élete van önmagában, a Fiúnak is megadta, hogy élete legyen önmagában, 27 s hatalmat adott neki, hogy ítéletet tartson, mert hiszen ő az Emberfia. 28 Ne csodálkozzatok rajta! Mert elérkezik az óra, amikor a sírokban mindnyájan meghallják az Isten Fia szavát, és előjönnek. 29 Akik jót tettek azért, hogy föltámadjanak az életre, akik gonoszat tettek azért, hogy föltámadjanak a kárhozatra. 30 Magamtól nem tehetek semmit. Amint hallom, úgy ítélek. Ítéletem igazságos, mert nem a magam akaratát keresem, hanem annak akaratát, aki küldött.

Ezt a részletet úgy kell olvasni, mint János evangéliumának gondolatokban egyik leggazdagabb beszédét (R. Schnackenburg). Jézus fiúságát teológiailag az Atyához való viszonyból magyarázza, mégpedig oly módon, hogy az alapul szolgál minden későbbi, kinyilatkoztatást tartalmazó szöveg megértéséhez, és egyáltalán annak megértéséhez, hogy Isten Jézus Krisztusban egészen kinyilatkoztatta magát.

Amennyiben a Fiú Istennek a legsajátosabb és legkizárólagosabb tevékenységét valósítja meg, az életközlést, az életnek egész teljességében és mélységében való ajándékozását, annyiban láthatóvá teszi Istennek az emberről való gondoskodását. Így lesz ő Isten végleges történeti és eszkatologikus kinyilatkoztatása a világban. Az ilyen kinyilatkoztatás lehetővé teszi az embernek az átmenetet a halál szférájából az élet szférájába, vagyis a megtapasztalását annak, amire igazán teremtve és hivatva van. De mindez nem jön magától. Az embernek hitével kell döntenie, hogy elfogadja-e Jézust az Isten Fiának, vagy sem. Az élethez ez az út vezet. A beszédben követhetjük a Fiúról szóló tanítás fokozatait. Mivel ő a Fiú, azért együtt működik az Atyával, s mivel ő az Atya megbízottja, hatalma van arra, hogy nagyobb tetteket is véghezvigyen, mint amilyeneket eddig láttak tőle, sőt egy az Atyával, azért egészen az ő akaratát valósítja meg.

Jézus beszédét az váltotta ki, hogy a zsidók felelősségre vonták őt a szombati gyógyítás miatt. Sőt a szöveg azt állítja, hogy üldözték, s ebbe már bele van foglalva későbbi magatartásuk is. Maga a csoda nem tett rájuk hatást, mert nem keresték az Isten üzenetét. Megmerevedtek saját előítéletük és hagyományuk hangoztatásánál. Jézus Isten ügyét képviseli, érte buzgólkodik, s erre az evangélista már a kereskedők kiűzésénél is hivatkozott (2,17). De Jézus minél több bizonyítékot hoz, a gyűlöletük annál nagyobb. A szombat körüli vitában Jézus a szinoptikusoknál az ember elesettségére hivatkozik, s állítja, hogy a szeretetnek elsőse van: az emberen szombati napon is segíteni kell. Annál inkább, mivel az Emberfia ura a szombatnak is (Mk 2,28). Itt azonban a vitában a rabbik módszere szerint Istenből indul ki. Ők a Ter 2,2 alapján spekuláltak Isten munkájáról és nyugalmaról, s azt tanították, hogy bár Isten a teremtés munkájától megnyugodott, de a jók jutalmazását és a gonoszok büntetését állandóan folytatja. Az evangélista elárulja, hogy ismeri a rabbinisztikus teológiának ezt a tételét. Jézus tehát ezért ad ilyen választ: Atyám mind ez ideig munkálkodik, azért én is munkálkodom. Isten megkönyörült a betegre, irgalmas volt hozzá, azért Jézus is jogosnak érzi saját tevékenységét. Ebből a zsidók megértik, hogy Jézus Istent sajátos módon nevezi atyjának, illetve hogy különös kapcsolatban állónak mondja magát vele. Ez pedig csak fokozza ellenszenvüket. A szinoptikusoknál az istenfiúság ennyire nincs kiélvezve, de a negyedik evangélium írásakor a zsidókkal folytatott vitában ez központi kérdés volt. Érthető tehát a hangsúlyo-

zása. A zsidók szemében a nagy bűn az, hogy Jézus különleges módon értelmezte az Atyához való viszonyát. Olyan formában, hogy abból kicsengett az Atyával való egyenlősége. Ez a vád azután mindig kíséri őt, s még Pilátus előtt is előállnak vele (19,7). A rabbik teológiája szerint Jézus bűne abban állt, hogy ember létre isteni kiváltságot követelt magának: ugyanazt teszi, mint Isten. A teremtménynek az ilyen igénye lázadás a Teremtő ellen. Ezért sem bizonyítékaira nem gondolkodnak, sem arra, hogy Jézus éppen az Atya tevékenységéből kiindulva érzi át saját kötelességét.

A 19. versztől kezdve Jézus részletesen megvilágítja, hogy az Atya és a Fiú egysége a közös cselekvésben nyilvánul meg. A kijelentés fontosságát a bizony, bizony bevezetés emeli ki. Az evangélista azért közli így, mert azt az egyház hitére különlegesen döntőnek tartotta. A Jézusba vetett hitnek ez a lényege: A Fiú magától nem tehet semmit, csak azt teheti, amit az Atyától lát. A nevelővel említett „a Fiú” ő maga, Jézus, s ez a fiúság öbenne egészen egyéni. Csak ő a Fiú, és senki más. Az Atyával olyan szorosan összefügg, hogy nem járhat külön utakon, hanem együtt cselekszik vele. Ez az állítás később az egyházi teológiában szintén érvül szolgálhat a Fiú és az Atya egylényegűsége mellett. De a Fiú mégis külön személy. Látja, amit az Atya tesz, és tudatosan teszi ő is ugyanazt. Ezt a látást kiterjeszthetjük Jézus emberségére is, hiszen itt emberi mivoltában beszél. Emberi értelmével is szemlélte az Atyát, és belőle olvasta ki messiási küldetését. Az Atya és a Fiú között a tökéletes szeretet szolgálja a cselekvés egységét. Az Atya mindent megmutat neki, mert a Fiú mindenben az Atya akaratát keresi. Jézus nemcsak lemond a külön kedvezményezésről, hanem azt állítja, hogy nem is tehet mást, mint amit az Atyánál lát. A Fiú teljesen az Atya képe, tehát egészen őt kell tükröznie: Majd később jelzi, hogy egyetlen önálló tette életének feláldozása küldetéséért, de e mögött is ott van az Atya akarata (10,18). Ez eddig mind a szombati gyógyítás igazolására vonatkozik. De utána a jövőbe is tekint, és bejelenti, hogy az Atya nagyobb dolgokat mutat majd neki, ami kiváltja az emberek csodálkozását.

Az Atyának a Fiú iránt való szeretetéről többször is szó van (3,35; 10,17; 17,24). Az evangélista itt a philein szót használja, nem az agapao-t. Talán azért, mert jobban ki akarja emelni a személyességet. Amit az Atya megmutat, azt a Fiú látja, ezért lehet különleges tanúja és közvetítője a mennyei dolgoknak. A „nagyobb dolgok” a szöveg

összefüggésében bizonyára a két következő nagy csodára vonatkoznak, a vakonszületett meggyógyítására és Lázár feltámasztására, mert ott az emberek csodálkozása nyilvánvaló. De ezek egyúttal képei az ő megváltói hatásának, a kegyelmi megvilágosításnak, az egyetemes feltámasztásnak és az ítéletnek. A zsidók is tudták, hogy a holtak feltámasztása kizárólag Isten műve. Most Jézus ezt a hatalmat is követeli magának. A Fiú annyira egy az Atyával, hogy ő is életre keltheti azokat, akiket akar. Ugyanez az egység megvan az ítélet megtartásában is. Az Atya külön nem ítélkezik, hanem azt egészen rábízta a Fiúra. Itt Jézusnak a holtak feltámasztására és az ítéletre vonatkozó szavai olyanok, hogy visszacsengeni érezzük bennük az apostoli egyház katekézisének. A szöveg már az egyház hitét is tükrözi, nemcsak Jézus kijelentését. Az Ószövetségben Isten azért lehet az ember jövője, mert ő az „élő Isten”. Egyedül neki van hatalma a halál felett. A Fiú azért birtokolja ezt az életet, mert öröktől fogva az Atyánál volt, s mint az ő Szava részesedett életében (1,4). A holtak feltámasztásának hatalmát Jézus személy szerint hordozza, azért mondja, hogy azt kelti életre, akit akar. De hatalmát nem szeszély szerint használja, hanem az Atyával való egységben és az ítélet igazságában. Az Ószövetségben az ítélet is egyedül Istennek a joga, s egyúttal abszolút hatalmának kifejezése. Most Jézus azt állítja, hogy az Atya ezt a hatalmat a Fiú által gyakorolja. Őt tette meg bírónak minden teremtmény felett, de úgy, hogy ebben is az ő akaratát hajtsa végre. A korábbi megállapítás, hogy a Fiú csak azt teheti, amit az Atyától lát, erre is vonatkozik.

Visszont ha a Fiú ebben a két isteni tettben, a feltámasztásban és az ítéletben egy az Atyával, akkor ugyanaz a tisztelet jár neki, mint az Atyának. Aki megismeri őt, annak úgy kell tisztelnie, mint az Atyát. Jézus valóban ilyen tudattal állt az emberek elé, de az itteni megfogalmazás már az egyház hite is. Az apostoli egyház beszél az Atyáról és a Fiúról, mint két külön személyről, de csak egy Istent imád. Jézus a kettős hatalmat még jobban megvilágítja azzal, hogy a benné való hitet külön jellemzi; ez az előfeltétele a feltámasztásnak és a kárhoztató ítélettől való szabadulásnak: aki hallja szavamat és hisz annak, aki küldött, az örökké él. A hit az ő szavának meghallása és elfogadása. János evangéliumának különben egyik alapgondolata az, hogy aki hisz a Fiúban, annak ő örök életet ad (6,38). A hitben az ember azonosítja magát övele, s így életének is részesévé válik. Jézusról főleg azt kell hinni, hogy az Atya küldte és hogy az Atya tervét valósítja meg.

Ez a követelmény főleg a zsidók hitetlensége miatt volt helyénvaló. Ők azt nem akarták elfogadni, hogy Jézus felülről jött. Elvárták volna, hogy Isten az ő földies várakozásuknak megfelelő messiást küld. Az örök élet mellett a hit másik gyümölcse az, hogy aki hisz, az nem esik ítélet alá, hiszen már át is ment a halálból az életre. Az ítélet itt a kárhoztató ítélet, amely megfosztja az embert az örök élettől, és az örök kárhoztatba veti. A hívő ezt azért kerüli el, mert ő azonosította magát Jézussal, és így megdicsőült életének hordozója lett. Ebben benne van az, hogy a hit által belénk oltott megigazulás már az örök élet kezdete. Amíg a kegyelem állapotában vagyunk, rejtett módon az örök életet is magunkban hordozzuk. De ez az állapot itt még elveszíthető, s akkor az ember újra ítélet alá esik.

Az élet és a halál tehát itt teológiai értelemben szerepel, és olyan szembeállításban, amilyeneket más fogalmaknál is látunk, pl. világosság-sötétség, igazság-hazugság stb. Itt nem az az érdekes, hogy a ketősségnek és a szembeállításnak a forrása az Ószövetség vagy a qumráni nyelvhasználat, hanem az, hogy Jézus hatalmát az emberi lét alapjaira és a tudat végső kérdéseire vonatkoztatva találjuk meg. Maradandóan csak olyan messiás tarthat számot az érdeklődésre, aki ezekben eligazítást és megoldást tud adni. A következő kijelentések azt tárják fel, hogy Jézussal a végleges megoldás elérkezett: Eljön az óra és már itt is van, amikor a halottak meghallják az Emberfiának a szavát. Jézus itt elsősorban a végső, egyetemes feltámadásra gondol, de az nem az idő haladásához van kötve, hanem az ő küldetéséhez és fiúi hatalmához. Őbenne itt van az, aki a halottakat életre tudja kelteni és ítéletet tud tartani fölöttük. Szava olyan erős, hogy a halottak is meghallják. Ezek lehetnek lelki halottak, akik a hitben új életre kelnek, és lehetnek testileg halottak, akik a sírjukból is feltámadnak. Ő maga az Atya Szava, tehát nem maradhat meghallás nélkül. Az Isten Szava nem veszhet el a süketiségben. Akik meghallják és hittel befogadják, azok élni fognak. A meghallás és a hit tehát nélkülözhetetlen összekötő kapocs az ember és Jézus között. Az örök életre csak azok támadnak fel, akik előzetesen meghallották a szavát, hittek neki és lelkileg is feltámadtak a bűnből.

Hatalmát újabb fordulattal világítja meg a 26. vers: Ahogy az Atyának élete van önmagában, vagyis atyasága alapján, úgy megadta a Fiúnak is, hogy élete legyen önmagában, azaz fiúsága alapján. A Fiú tehát mindent birtokol, ami az Atyáé, de mint valóságos személy bir-

tokolja. Vallási szempontból ennek a kijelentésnek igen nagy a hordereje. Isten az életet úgy birtokolja, mint Atya, mint Jézus Atyja és mint mindnyájunk Atyja. Ő nem akarja az életet megtartani magának, hanem közli azt a Fiúval és fogadott gyermekeivel. Ő mint Atya, nem akar egyedül maradni, hanem meg akarja osztani életét. Ebben gyökerezik a teremtés, a megváltás és a feltámadás. A Fiú pedig úgy birtokolja az élet teljességét, mint Fiú, aki az Atyára néz, őt akarja megdicsőíteni. Az Atyának azzal szerez örömet, ha testvéreit, a fogadott gyermekeket elvezeti az Atyához. Tehát a teremtésnek, a megváltásnak és a feltámadásnak az indító okai benne vannak az Atya és a Fiú kapcsolatában. A Fiú az ítéletre szóló hatalmat is ebből a szempontból kapta, és arra használja fel, hogy az Atyát megdicsőítse, hogy országát teljessé tegye. A szöveg ezt mondja: azért kapta a hatalmat, mert ő az Emberfia. Az ítéletet a szinoptikusok is az Emberfiával hozzák kapcsolatba. Az Isten Fia úgy van közöttünk és úgy fog ítélni, mint Emberfia, vagyis aki mindenben hasonló lett hozzánk, aki tud együtt érezni gyengeségeinkkel, mert hozzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett (Zsid 4,15). Az evangélista az Emberfiának ezt a hatalmát és szerepét olyan fontosnak tartja, hogy megismétli ezzel a bevezetéssel: Ne csodálkozzatok rajta! Jézus Nikodémusnak ugyanezt mondta, amikor a felülről való születésről beszélt (3,7). Istenfiúi hatalmának végleges és megfellebbezhetetlen bizonyítéka az az óra lesz, amelyben a sírokban levők is meghallják a szavát és előjönnek. Ezt az órát úgy jelenti be, mint biztos dolgot. A feltámadásnak és az ítéletnek a bizonyossága szintén megtalálható a szinoptikusoknál, és benne feszült az apostoli egyház várakozásában is. A feltámadás egyetemes lesz: vonatkozik jókra és rosszakra egyaránt. De egyik az életre támad fel, a másik a kárhozatra. Szó szerint az „élet feltámadását” és a „kárhozat feltámadását” olvassuk. Mivel a bíró az Emberfia, ő hajtja végre az emberiség szétválasztását is. A szinoptikusok jobban használják az ószövetségi nyelvet, azért ott az angyalok szerepe is kitűnik (Mt 13,40). Az üdvözültek és a kárhozottak feltámadásának szembeállítására bizonyára azt is tartalmazza, hogy az üdvözültek az élet, sőt az isteni élet képét fogják tükrözni, a kárhozottak pedig a halálét, az Istentől való elfordulását.

Tehát ezek azok a „nagyobb dolgok”, amelyeket az Atya megmutat a Fiúnak, s itt Jézus újra visszatér az Atyával való egység gondolatához. Hangoztatja, hogy az ítéletet sem tartja meg az Atya nélkül, hi-

szen magától nem tehet semmit. A Fiú belső lényege szerint egy az Atyával, azért tesz vele együtt mindent. Azt a képet használja, hogy úgy ítél, „amint az Atyától hallja”. Nem jár külön úton, emberi akarata szerint is egészen az Atyához igazodik. Van emberi szabad akarata és értékelése, de azt teljesen alárendelte annak, aki küldte. Az ítéletről szóló kinyilatkoztatás nemcsak az egyes emberre vonatkozik, hanem az egész történelemre. A Fiú küldetése nem ér véget földi működésével. A megváltás révén ő lett a kegyelem forrása, s ezt a kegyelmet a Szentlélken keresztül sugározza ki a világba. Az a kegyelmi ténykedés, amely az egyházon keresztül megvalósul, az Atya akarata szerint megy végbe, s így az ő országa valósul meg: A Fiú és a Szentlélek elküldése az Atya örök üdvözítő tervét bontakoztatja ki, s az idők végén Jézus átadja az országot az Atyának, hogy ő legyen minden mindenben (1Kor 15,24).

Itt még felmerül a kérdés, hogy Jézus ilyen nyíltan nevezte-e magát az Isten Fiának? Hiszen pl. Márk szerint még a Messiás címet is óvatosan kerülte. Biztos, hogy János evangéliumában már teológiai színezetben olvassuk Jézus beszédeit és kijelentéseit. Jézus a szinoptikusok szerint is „Isten Fia”-ként viselkedett, s Istent kizárólagos értelemben nevezte Atyjának. Az atya és a fiú emberi szavak. De Jézus Isten örök életének és misztériumának kifejezésére alkalmazza őket, s ezekben kapjuk meg a Szentháromságról szóló kinyilatkoztatást. János evangéliumában a krisztológia csak szentháromsági keretben érthető. Az örök Fiú az Atya akaratából magára vette az emberi természetet, és művének befejezésére, ugyancsak az Atyától, elküldte a Szentléleket. Ez a terminológia, illetve ami mögötte van, biztosítja az ember üdvét. Hiszen ha az isteni személy emberré lett, akkor Jézusban az emberi természet az isteni élet hordozója. Ő benne az emberi lét belekerült az isteni élet szférájába, s általa hasonló felemelésben részesülhetünk mindnyájan.

AZ ATYA TANÚSKODIK JÉZUS MELLETT (5,31—47)

31 *Ha magam tennék tanúságot saját magam mellett, nem volna érvényes a tanúságom. 32 De más tesz mellettem tanúságot, s tudom, hogy az a tanúság, amelyet tesz mellettem, az igaz. 33 Jánoshoz fordultatok, s ő tanúságot tett az igazság-*

ról. 34 Mindazáltal nincs szükségem emberek tanúságtételére, csak azért mondom ezeket, hogy üdvözljétek. 35 (János) égő és világító lámpa volt, de csak ideig-óráig akaratotok a fényében gyönyörködni. 36 De nekem olyan bizonyágom van, amely felülmúlja Jánosét: tetteim, amelyeknek végbevitelét az Atya bízta rám. Ezek a tettek, amelyeket végbeviszek, maguk tanúskodnak mellettem, hogy az Atya küldött. 37 Tehát maga az Atya tesz mellettem tanúságot, aki küldött. Ám ti sem szavát nem hallottátok, sem színét nem láttátok, 38 s szava sem marad meg bennetek, mert nem hiszték abban, akit küldött. 39 Fürkészték az Írásokat, mert azt hiszték, hogy örök életet találtok bennük; bár épp rólam tanúskodnak, 40 mégsem akartok hozzám jönni, hogy életetek legyen. 41 Dicsőítést nem fogadok el az emberektől. 42 Ismerlek titeket, nincs meg bennetek az Isten szeretete. 43 Atyám nevében jöttem, s nem fogadtatok el, de ha valaki a maga nevében jönne, azt elfogadnátok. 44 Hogyan is hihetnétek, amikor egymást dicsőítitek, de azt a dicsőséget, amely Istentől való, nem kerestek? 45 Ne gondoljátok, hogy vádolni foglak benneteket az Atya előtt. Maga Mózes a vádlótok, akiben reméltek. 46 Mert ha Mózesnek hinnétek, nekem is hinnétek. Mert hisz rólam írt. 47 De hát ha az Írásoknak nem hiszték, hogyan hinnétek a szavaimnak?

Az előző sorokban Jézus egyedülálló fiúsága volt a téma. Az Atya az egész üdvöndet rábízta, azért tőle függ az ember üdvössége. Mindezt azért mondja el, hogy hallgatói higgyenek benne, fogadják el tanítását és kövessék életmódját. A hithez az kell, hogy az ember meggyőződjön az igazságról. Jézus olyan dolgokat állít, amelyek nem esnek tapasztalatunk alá: égi eredetét, küldetését, örök életet osztogató erejét. Mi a bizonyíték, hogy mindezt megteheti? A bizonyítékok felsorolásában azt akarja nyilvánvalóvá tenni, hogy az Atya nevében cselekszik, az ő akaratát hajtja végre, s ez éppen az ő fiúságának bizonyítéka. Többet állít magáról, mint a próféták, azért bizonyítékai is más természetűek. Kiindul abból a közismert jogi megállapításból, hogy az embernek a saját maga mellett való tanúskodása nem elegendő és nem érvényes. Bár őrá ez nem vonatkozik egészen, hiszen később a 8,14-ben azt állítja, hogy a maga mellett való tanúskodása is igaz.

Őt élete, tudása, karizmatikus ereje és tettei kiváltságos tanúvá teszik. De itt még tekintettel van a hit kibontakozására, és lépésről lépésre fejt ki, hogy milyen alapon kell elfogadni küldetését. Annyit azonban itt is megenged magának, hogy öntudatára hivatkozzon: tudom, hogy igaz annak a tanúsága, aki mellettem tanúskodik (32. vers). Ez a „tudom” éppen fiúi öntudatának a kifejezése. Gondolatmenetében az Atya tanúskodásánál köt ki, viszont az Atyát csak ő ismeri, s csak ő foghatja fel egészen tanúskodásának erejét és mértékét. Ebből következik, hogy mások is csak annyiban ismerik el őt, amennyiben felfogják Istennek mint Atyának az üdvrendi intézkedéseit. Azon is hangsúly van, hogy az Atya „őmellette” tanúskodik. Ezt az evangélista joggal emeli ki, hiszen a zsidók éppen ezt nem akarták elismerni. Csodáit ördögi erőnek tulajdonították (Mk 3,22), és keresztrefeszítést is úgy értelmezték, hogy Isten elhagyta és megtagadta.

A 33. versben Jézus először hivatkozik az emberi tanúskodásra, Keresztelő Jánoséra, amelyről a könyv elején is szó volt. Jánost a zsidó nép értékelte, prófétának tartotta, s a vallási vezetők hivatalosan is tisztázni akarták küldetését, tehát tanúskodásának volt jelentősége. Jézus azonban ezt is csak relatív bizonyítéknak tekinti. Hangoztatja, hogy János az igazságról tett tanúságot, s az igazság ebben az értelemben az ő kiléte és küldetése. Jézus maga is ezt az igazságot fogja képviselni (18,37) s a Szentlélek is erről fogja meggyőzni a világot (16,10). János tanúskodását a zsidók miatt említi meg. Számukra ez lenne a hit legkönnyebb útja, ha elfogadnák János szavait, hiszen ő a régi próféták őszinteségével és bátorságával képviselte Isten ügyét. De a zsidók az ő szavából sem Isten üzenetét hallották ki. Tudomásul vették, hogy újra meg újra akadnak közöttük buzgó emberek, akik a törvény megtartásán fáradoznak, de ezen nem mentek túl. Jézus úgy jellemzi ezt a magatartást, hogy Jánost égő lámpásnak nézték, amelynek a fénye jóleső látvány: arra azonban nem haladtak, amerre világított. Megfigyelhetjük azt is, hogy az evangélista Jánosra csak a lámpás szót alkalmazza, nem a világosságot, hiszen az fenn van tartva Jézus számára (1,8—9).

Jézusnak azonban az emberi tanúskodáson kívül magasabb bizonyítékai vannak: azok a tettek, amelyeknek véghezvitelét az Atya bízta rá. A fogalmazás itt is pontos. A tettek véghezviteléről, a cél megvalósításáról van szó (teleioso). Jézus azt viszi végbe, ami az Atyától indult ki. De mivel általában tettekről beszél, szavait nem szabad csupán a

csodákra leszűkíteni, bár nyilvános működése alatt ezeknek volt a legtöbb bizonyító erejük. Később az apostoli igehirdetés Jézus egész földi életét, munkásságát, halálát és feltámadását úgy látta, mint az Atya üdvözítő akaratának kinyilvánítását, és egyben az ő fiúságának a bizonyítékát. Jézus az Atyával való kapcsolatát, földi életének igazolását olyan fontosnak tartja, hogy még két állításban megismétli: a tettek tanúskodnak mellettem, hogy az Atya küldött, és azokon keresztül maga az Atya tesz mellettem tanúságot (37. vers). Amikor az evangélista leírta ezeket a sorokat, akkor már nem is az volt az érdekes, hogy Jézus ezt állította magáról, hanem inkább az, hogy fel lehetett-e ismerni az Atyának ezt a nyilvánvaló tanúskodását Jézus mellett. A hívők és az egész egyház igennel válaszolt, s reményüknek éppen az volt az alapja, hogy Jézusban az Atya megváltó tevékenységét fogadták el, arra tették rá az életüket. Hogy a hitnek ez a pontja mennyire fontos volt, arra utal az utolsó vacsorán elhangzott kijelentés: Az Atya szeret titeket, mert ti is szerettek engem és elhittétek, hogy az Atyától jöttem (16,27).

Jézusnak és az evangélistának az a meggyőződése, hogy a tettekben, a tényekben az Atya tanúskodása tükröződik. Bennük van Isten mindenhatósága és atyai szeretete. Amit Jézus később mondott, hogy aki őt látja, az magát az Atyát látja (14,9), az nemcsak az ő alakjára vonatkozik, hanem egész életére. Ő nem akart más lenni, mint a Fiú, aki az Atyát tükrözi tetteivel, szavaival és viselkedésével. De ha Isten ilyen módon nyilatkozik meg, akkor az ember köteles hinni. A kinyilatkoztatásban nemcsak az van benne, hogy amit Isten üzen, az elhithető, hanem az is, hogy az ember köteles meghódolni a tekintéllyel közölt igazság előtt. Jézus ezen a címen bélyegzi meg ellenfeleit: Ti sem a szavát nem hallottátok, sem a színét nem láttátok, és a szava sem marad meg bennetek, mert nem hiszték abban, akit küldött. A szava és színe (alakja) utalás az MTörv 4,12-re. A kijelentés különben a teljes elzárkózás megbélyegzése: Isten, az Atya egészen kitárult felénk Jézus szavával és közvetlenségével, de nem akarták felfogni közeledését. Más út pedig nincs Isten megismerésére, mint Jézus tanítása és élete. De értelmezhetjük a szavakat úgy is, mint szembenállást bizonyos korabeli zsidó misztikával és spekulációval, amely a sinai teofániából kiindulva lehetségesnek tartotta, hogy a törvény megtartásával el lehet jutni Isten közvetlen szemléletére. Keresztény felfogásban azonban az Atya megmarad küldőnek, és ő csak a küldötte által akarja magát

megmutatni. Ezért a Jézusba vetett hit az üdvösség kizárólagos útja. Ezt az igazságot az egyház úgy értelmezte, hogy akik saját hibájukon kívül nem ismerhetik meg őt, azok is csak az ő kegyelmével üdvözülnek.

A hitetlenségnek van egy másik oka is. A zsidók tanulmányozzák az Írásokat, főleg Mózes törvényét — Jézus elismeri ezt a buzgóságukat —, de úgy gondolják, hogy annak aprólékos magyarázata vezeti őket az üdvösségre. A törvényt úgy tekintették, mint végleges adományt, s tudjuk, hogy az írástudók olyan messiást vártak, aki majd mindenütt érvényt szerez a törvénynek. Azt nem értették meg, hogy az Ószövetség előre mutat valakire, akiben Isten végleg feltárja magát és akaratát. Az evangélista úgy állítja be Jézus szavait, hogy azokkal utal saját korának vitáira is, amelyeket az akkori zsidókkal folytattak. Az egyház az ószövetségi jóvendölésekből igazolta Jézus messiási mivoltát, a zsidók pedig megmaradtak a törvény betűjénél. Viszont ha elzárkóznak Jézus elől, akkor nem részesülnek abban az életben sem, amelyet ő hozott az Atyától. A továbbiakban Jézus ugyanazt a kemény hangot használja, mint amilyennel a próféták vagy Keresztelő János bélyegezték meg a nép hitetlenségét. Rámutat arra, hogy a vallási vezetők maguk is okai hitetlenségüknek: az emberektől várták a dicsőítést, nem pedig Isten tetszését keresték. Jézus azonban nem vár tőlük emberi dicséretet, hanem inkább őszinte hitet. Ő mindig úgy viselkedett, hogy a hálát az Atyára terelte. Ellenfelei azért viselkednek így, mert magukat szeretik, nem Istent. Buzgóságuk arra való, hogy az emberek szemében nagynak tűnjenek fel, ahogy azt Mt 23,2—7 is kifejezi. A másik megbélyegzés az, hogy őt azért nem fogadják el, mert az Atya nevében jön, ellenben olyanokat elfogadnak, akik a maguk nevében jönnek. Ez a 43. vers történeti utalást is tartalmaz. Jeremiás (29,25—31) is ezt veti a szemére a hamis prófétának, Semajának. De a mélyebb ok az, hogy aki az Atya nevében jön, az igazi megtérést és engedelmességet követel, annak ellenszegülnek, de aki magát akarja elismertetni, az hízeleg vagy az ösztönös vágyakra hivatkozik, s ezért lelkesednek érte. Az álmessiasok is ilyen módszerekkel közeledtek. Az ilyen lelkiület magával hozza, hogy egymást dicsőítik, és nem törődnek azzal a dicsóséggel, amelyet Isten adna nekik érdemeikért és tetteikért. Főleg a farizeusokra és az írástudókra vonatkozott ez, akik vigyáztak arra, hogy hangoztassák fontosságukat és dicsfénybe öltöztessék szerepüket. Jézus viselkedése ellene mond ennek, azért lenézik, vagy veszélyes-

nek tartják. Ilyen előítéletek akadályozzák meg őket abban, hogy higgyenek Jézus szavának.

Végül Jézusnak a legerősebb vádja ellenük az, hogy rámutat a Mózesbe vetett bizakodásuk hamisságára. Azzal, hogy Mózes törvényét aprólékosan elemezték, úgy gondolták, hogy a törvény szerzőjét magát is hálára kötelezik. Pedig Mózes nem a törvény betűjét tartotta fontosnak, hanem a szellemét. Továbbá ő abban volt nagy, hogy engedelmeskedett az Isten szavának és kereste akaratát. Ha tehát Mózesnek hinnének, akkor Jézusnak is hinnének és felismernék, hogy ő Isten szavát és akaratát közvetíti nekik. Mózes könyvében különben is olvashatták a jövendölést, hogy Isten hozzá hasonló prófétát támaszt, s arra kell hallgatniuk (MTörv 18,18). Ezért mivel félremagyarázzák az Írásokat, Mózes lesz a vádlójuk, s nem szükséges, hogy Jézus vádolja őket. Megbélyegzésüket Jézus összefoglalja abban, hogy ha az Írásoknak nem hisznek, hogyan hinnének az ő szavának. Az Ószövetség tehát igazi értelmé szerint őrá irányult, s az apostoli igehirdetés ezt az értelmét ki is fejtette. Maga Jézus volt a teljesedés szabálya. De a zsidók a maguk elképzelését állították össze az ószövetségi adatokból, s annak megfelelő messiást vártak. Egyoldalú vágyuk nem esett össze Jézus alakjával és működésével. Az Írásoknak ebben az egyoldalú értelmezésében megmaradt a későbbi zsidóság is, mint ahogy arra Jusztinusz utal a második század közepén, a Tryphon-nal folytatott dialógusában.

A tudományos szövegmagyarázók ide teszik folytatásnak a 7,15—24 verseket, mert jól beleillenek az összefüggésbe. De mi követjük az evangéliumban található sorrendet. A szövegkritikai problémáról majd a hetedik fejezetben szólunk.

AZ ÉLET KENYERE

A KENYÉRSZAPORÍTÁS (6,1—15)

1 Jézus ezután átkelt a Galileai tavon, Tiberiás taván. 2 Nagy tömeg követte, mert látták a betegeken végbe vitt csodajeleket. 3 Jézus fölment egy hegyre, s ott leült a tanítványaival. 4 Közel volt a húsvét, a zsidók ünnepe. 5 Amikor Jézus körül nézett és látta, hogy nagy sereg ember tódul hozzá, megkérdezte Fülöptől: Honnan veszünk kenyeret, hogy legyen mit enniük? 6 Ezt azért kérdezte, mert próbára akarta tenni, maga ugyanis tudta, mit fog végbevenni. 7 Kétszáz dénár árú kenyér sem elég, hogy csak egy kevés is jusson mindenkinek — felelte Fülöp. 8 Az egyik tanítvány, András, Simon Péter testvére megszólalt: 9 Van itt egy fiú, akinek van öt árpakenyere és két hala, de mi az ennyinek? 10 Jézus meghagyta: Telepítsétek le az embereket! Azon a részen sok fű volt. Letelepédtek hát, s csak a férfiak voltak szám szerint mintegy ötezren. 11 Jézus ekkor kezébe vette a kenyeret, hálát adott és kiosztotta a letelepédett embereknek, s ugyanígy a halból is adott, amennyit csak akartak. 12 Amikor jóllaktak, szólt tanítványainak: Szedjétek össze a maradékot, nehogy kárba vesszen. 13 Összeszedték, s tizenkét kosarat töltöttek meg az öt árpakenyér maradékból, amit meghagytak azok, akik ettek. 14 Amikor az emberek látták a csodajelet, amelyet Jézus végbevitt, így beszéltek: Bizonyára ez az a próféta, akinek el kell jönnie a világba. 15 Jézus észrevette, hogy körül akarják venni, erőszakkal meg akarják tenni királynak, azért visszament a hegyre, egyedül.

A szintér itt minden átmenet nélkül újra Galilea. Amint említettük, ezért gondolják a szövegkritikusok, hogy ezt a 6. fejezetet időrendben fel kellene cserélni az 5.-kel. Úgy talán jobban kitűnne Jézus működésének nagy összefüggése. De a 6. fejezet önmagában kerek egészet alkot, és tartalma a hely és idő közelebbi kapcsolatai nélkül is érthető. A témája az, hogy Jézus kinyilatkoztatja magát, mint az élet kenyere. A kenyérszaporításban már ott vannak azok a szempontok, amelyek majd az eukarisztiát megígérő beszédben és a zsidók viselkedésében további megvilágosítást kapnak. A csoportosítás az, hogy Jézus az ószövetségi mannára emlékeztető csodát tesz a kenyérszaporítással, igazolja, hogy hatalma van a kenyér felett, és hogy testi eledelt tud adni az emberek sokaságának. A vízenjárással kimutatja, hogy saját teste és a természet erői felett is van hatalma. Ezzel a két csodával teszi fogékonná a hallgatókat arra, hogy higgyenek benne, amikor szellemi és lelki táplálékot ígér.

A kenyérszaporítás csodájának leírása vázlatos. Az evangélista csak azokat a mozzanatokat ragadja ki, amelyek fontosak a kafarnaumi beszédhez. Jézus átkel a Galileai tavon, nyilván nyugatról keletre, mert a szinoptikusok a keleti oldalon levő pusztá helyre teszik a csodát. Feltűnő, hogy a szöveg a tavat egyszerre Galileai és Tibériási tónak mondja. Ez talán csak a másolók munkája. A tó keleti partja ritkán lakott terület volt, de ennek ellenére nagy tömeg követte Jézust, mert látták a betegeken végbevitt csodáit. Azt nem tudjuk meg, hogy a tömeg honnan verődött össze. A negyedik evangélium csak itt beszél nagy tömegről, s a kifejezés emlékeztet a szinoptikusokra. Azzal viszont, hogy hivatkozik a betegeken végbevitt csodákra, az evangélista itt is feltételezi a szélesebb körű galileai működést. Megjegyzésében az is benne van, hogy ez a tömeg inkább érékből és kíváncsiságból követte Jézust, s ezzel előre jelzi azt is, hogy miért nem tudtak hinni benne, amikor az élet kenyéréről beszélt. Különös mozzanat még az, hogy Jézus fölment egy hegyre — nyilván egy magaslatra — és leült tanítványaival. Működésében volt olyan szakasz, amikor külön vonult apostolaival, hogy őket oktassa. Mk 6,46-ban viszont az eltérés az, hogy ott Jézus a csoda után, este megy fel a hegyre imádkozni. Itt a hely említése talán csak annyiban jelkép, amennyiben jelzi, hogy Jézus tette kiemelkedő esemény. Vagy talán már előre szembeállítja őt az evangélista Mózással, akiről a későbbi beszédben lesz szó a mannával kapcsolatban. Hasonló célzás az is, hogy közel

volt a húsvét, a zsidók ünnepe. Ez sem kronológiai megállapítás első-sorban, hanem azért fontos, mert a húsvéti olvasmányokban a mannáról is szó esett.

A szinoptikusok a kenyérszaporítást estére teszik. Itt ilyen idő-meghatározás nincs, de a 16. vers utal az estére. Az evangélista itt csak azt nyomatékozza, hogy Jézus eledelt adott a népnek, mert a csoda ennyiben előképe az eukarisztának. A külső kép is ezt tükrözi. Jézus a feléje tóduló tömeget látva gondoskodik róluk: ennivalót ad nekik. Tehát küldetése sem merül ki a tanításban vagy a bűnök megbocsátásában és eltörlésében. Lelki táplálékot is nyújt, sőt az a feladata, hogy az embert elvezesse az örök élet lakomájára. Márk elbeszélésében a tanítványok figyelmeztetik Jézust, hogy az embereknek nincs élelmük. Itt ellenben ő a kezdeményező, mint ahogy majd a lelki kenyeret is magától adja. Azzal pedig, hogy Fülöphöz fordul és megkérdezi, honnan vesznek kenyeret a népnek, arra hívja fel a figyelmet, hogy valami olyat ad, amire természetes körülmények között nincs lehetőség. Fülöpöt a kérdéssel próbára teszi, s már ez is előképe a másnapi próbatételnek, ahol a tanítványok sem értik Jézus ígérését. A hit éppen Isten természetfölötti erejének és szeretetének az elfogadása. Külön említést érdemel az a kettősség, amely egyik oldalon Fülöpben és Andrásban, a másik oldalon pedig Jézusban nyilvánul meg. A két tanítvány természetes megoldásra gondol: Fülöp kétszáz dénárt emleget, de abból is csak annyit lehetne venni, hogy éppen valami jusson mindenkinek. [Egy dénár egy ember napibérének számított (Mt 20,2).] András pedig azon mereng el, hogy itt helyben nincs más, csak egy gyermeknél öt árpakenyér és két hal. Az árpakenyér emlékeztet Elizeus csodájára (2Kí 4,42). A természetes törekvésekkel szemben Jézus a természetfölötti megoldást hozza, s mindig is ez marad az ő szerepe. Az összehasonlítás világot vet a csoda nagyságára: kétszáz dénárból legföljebb mindenki egy keveset kaphatott volna, a csoda után azonban tizenkét kosarat töltenek meg a maradékkal. Az Ószövetségben is a bőség a kegyelem túláradásának az előképe. A bőségnek és az ünnepélyességnek a jele az is, hogy a tanítványoknak le kell telepíteni a tömeget, mintha Jézus asztalhoz hívná őket. Asztal ugyan nincs, de van „sok fű”, ami szintén ellentétben áll a pusztával, ahol a nép a mannát kapta.

A tömeg letelepítésénél nincs szó ötvenes és százas csoportokról, mint Lukácsnál és Márknál. A másik eltérés az, hogy itt Jézus maga

osztja a kenyeret és a halat, nem a tanítványok, mint a szinoptikusoknál. De nehéz elképzelni, hogy mind az ötezer embert maga Jézus szolgálta volna ki. Inkább azon van a hangsúly, hogy a csodálatos eledel tőle jön. Végül meg kell figyelni azt a különbséget is, hogy az evangélista nem említi a kenyér „megtörését”, s ebből egyesek arra következtettek, hogy a cselekmény nem akart az eukarisztiára való előkészület lenni. Ezzel viszont szembenáll az, hogy a szöveg magát az elmondott áldást az „eukharistein” igével fejezi ki.

Az előképet és az előkészítést az egész cselekményben kell keresni, nem az egyes részletekben. Másnap Jézus Kafarnaumban is olyan ételről, illetve kenyérről beszél, amelyet ő ad, tehát nem az a fontos, hogy ki osztja ki. A szinoptikusoknál a maradék nagysága a csodát, a kenyér bőségét jelzi, itt a maradékot azért kell összeszedni, hogy „kárba ne vesszen”. Ebben bizonyára nemcsak a kenyér megbecsülése fejeződik ki, ami a zsidóknál magától értetődő volt, hanem az eledel különlegessége is. A másnapi beszédben Jézus arra figyelmezteti hallgatóit, hogy olyan eledelért fáradozzanak, amely nem mulandó. A maradék összeszedése mint jelkép, ebbe az irányba mutat, de benne van a csoda jellege és a bőség is.

Egyedül itt, Jánosnál találjuk meg a csodának a népre gyakorolt hatását. Jézus tette jel (semeion) volt, amiből következtetni lehetett a jelentésre. Az emberek arról kezdenek beszélni, hogy bizonyára ő az a „próféta”, akinek el kell jönnie a világba. Ebben az evangéliumban Jézus maga is ismételten állítja, hogy a „világba jött”, vagy hogy az Atya küldte a világba, tehát ez az evangélium szerzőjének sajátos kifejezése. Hasonlóképpen ismétlődik a „próféta” elnevezés is (1,21; 4,19). A szövegben a próféta szónak még külön jelentősége is van: előre mutat a másnapi beszédre, ahol Jézus összehasonlítja magát Mózesrel, akivel a nép a mannát kapcsolatba hozza. Különben maga Mózes beszélt arról, hogy Isten őhozzá hasonló prófétát küld nekik (MTörv 18,18). Azt viszont nehéz megállapítani, hogy a korabeli zsidók meggyőződésében milyen szerep jutott ennek a „prófétának”, illetve hogy mit vártak tőle. Itt az összefüggés az, hogy a prófétából esetleg lehet messiás-király is, aki majd minden jóval ellátja népét. Annyi azonban biztos, hogy a Messiás-címnek politikai jelentése is volt, különösen ha úgy értelmezték azt, mint a „zsidók királyát”, ahogy az Pilátus szájából is elhangzott (18,33). Egyes jelenlevőkben már fel is ötlük a gondolat, hogy akinek ilyen hatalma van, azt meg kell

tenni királynak, a nemzet szabadítójának. A hevesvérű galileaiaktól nem állt messze az ilyen szándék, hiszen a zelóták vakbuzgó hazafias mozgalma is tőlük indult ki. Jézus azonban idejében kitér előlük, és visszamegy a hegyre, egyedül. Azért mondja, hogy visszamegy, mert a történet elején (3. vers) már említette a hegyet. Ezekkel az utalásokkal összhangban van Márk homályosabb előadása, miszerint Jézus kényszerítette a tanítványokat, hogy szálljanak bárkába, ő pedig fölment a hegyre imádkozni (6,46). Főleg Lukácsnál hallunk arról, hogy Jézus esténként félrevonult imádkozni. Itt az evangélista arra mutat rá, hogy milyen távol van a nép Jézus gondolatainak és szándékának megértésétől. Az a kétsíkú beszélgetés, amelyet láttunk Nikodémusnál és a szamariai asszonynál, itt is megvan. Másnap erre fog utalni Jézus azzal, hogy a nép csak mulandó kenyérre vágyik, ő viszont olyan eledelt akar adni, amely megmarad az örök életre. A hegyre való fölmenetelt úgy is felfoghatjuk, mint a Sínai-hegy ellenképét. Mózes is fölment a hegyre, hogy átvegye Isten üzenetét, s majd a nép elé tárja. Jézus az Atyával beszél, mielőtt az élő kenyér titkát kinyilvánítaná az emberek előtt.

A VÍZENJÁRÁS (6,16—21)

16 Amikor beesteledett, tanítványai lementek a tóhoz, 17 bárkába szálltak és elindultak a tó túlsó partjára, Kafarnaum felé. Már egészen besötétedett, s Jézus még mindig nem tért vissza hozzájuk. 18 Erős szél támadt és a tó háborgott. 19 Amikor már eveztek vagy huszonöt-harminc stadiumnyit, látták, hogy Jézus a vízen járva közeledik a bárkához. Megijedtek. 20 De ő bátorította őket: Én vagyok, ne féljete! 21 Föl akarták venni a bárkába, ám a bárka nyomban partot ért, ott, ahová tartottak.

A jelenet leírását megtaláljuk még Mk 6,45—52-ben és Mt 14,22—33-ban, de a teológiai beállítás mindenütt más. Márk csak megemlíti, mint olyan eseményt, amely igazolja Jézus természetfölötti erejét és isteni küldetését. Máté ezen kívül már Jézus és az egyház kapcsolatának előképévé teszi. Jánosnál pedig ráirányul az eukarisztia megígérésére, mert Jézus tanítványai elé tárja, hogy hatalma van saját

teste és a természet törvényei felett. Minden arra mutat, hogy a jelet előre kitervelte. Azért nem indult el velük a bárkában. A tömeg elbocsátásáról nincs szó. Az evangélista vázlatos előadásában csak az a fontos, ami az alapgondolatot kifejezi. Azért itt a megadott cél Kafarnaum, a tulsó parton, ahol majd az élet kenyeréről beszél. Márk és Máté szerint Genezáret felé eveztek, vagy legalábbis ott értek partot, ami délnyugatra esik Kafarnaumtól. Az evangélista három körülményt emel ki: már beesteledett, amikor elindultak, erős szél támadt és a tó háborgott. Könnyű meglátni ebben is a szimbólumot. Jézus a sötétben levő és nehézségekkel küzdő tanítványoknak mutatja meg, hogy látja őket és segítségükre tud sietni, mert különleges hatalma van. A földi erők nem akadályozzák abban, hogy együtt legyen övével és célhoz vezesse őket. Ha pedig a csodát az eukarisztikus beszéddel hozzuk kapcsolatba, akkor azt jelképezi, hogy az élet kenyerét azoknak szánta Jézus, akiket körülvesznek a földi bajok.

A tanítványok már 20–30 stádiumnyit eveztek, tehát 5–6 km-t küzdöttek a habokkal, s Jézus csak akkor közeledik. Néha úgy látszik, hogy a hívőt és az egyházat magára hagyja, pedig ez a hitnek és a bizalomnak az ideje. A tanítványokról csak azt halljuk, hogy megijedtek. Márk (6,49) még hozzáteszi, hogy kísértetnek vélték Jézust. A víz mentén lakó emberek hagyományában nem ritkák a kísértetről szóló elbeszélések. Ijedtségük közepette hangzik fel Jézus szava: Én vagyok, ne féljete! Tudjuk, hogy az „én vagyok” Jézus tekintélyét, istenfiúságát, küldetését fejezi ki, mint ahogy az Ószövetségben is gyakran ismétlődik az „én vagyok Jahve” kijelentés, mint a rendelkezés megerősítése. Az evangélista már a húsvét utáni időben ír, s akkor már Jézus kiléte világos volt előtte. Itt azt érzékelteti, hogy a hitnek Jézus kilétére kell irányulni, vagyis végső fokon az ő istenfiúságára. Az „én vagyok” bejelentést az ember csak ott használja, ahol feltételezi, hogy ismerik a hangját, s így nem szükséges külön a nevét is említeni. Jézus mint jó pásztor hivatkozott arra, hogy övéi ismerik a hangját és azért követik (10,4). Az apostoli egyházban kialakult a hit érzéke, amely Jézus tanítását, intézkedéseit meg tudta különböztetni a hamis emberi elgondolásoktól, s azt is tudta, hogy Jézus olyan hangot használ egyházában, amelyről meg lehet őt ismerni. Az evangélista tehát itt megelégszik annak a bemutatásával, hogy Jézus ezen a csodán keresztül is kinyilatkoztatta, felismerhetővé tette magát. Sőt ha a csoda az eukarisztia hitének előkészítése, akkor arra

is gondolhatunk, hogy az eukarisztia az egyház küzdelmes századai folyamán mindig annak a kijelentésnek a megörökítője volt, hogy: én vagyok, ne féljete! Veletek vagyok a történelem viharaiban. Én nem sülyedek el, és ti is bennem találotok menedéket. Márk ennél a csodánál még hivatkozik a tanítványok meglepetésére, Máté pedig beszél Péter vállalkozásáról, hogy ő is a Mester mellett akar lenni a hullámok tetején. János meglepszik azzal, hogy a tanítványok fel akarták venni a bárkába, de az azonnal partot ért. A csodának ez a részlete is hozzátartozik Jézus önkinyilatkoztatásához. Ahol ő jelen van, ott bízhatunk Isten gondviselésében. Természetfeletti hatalmát is latbaveti, hogy elvezessen az élet céljához.

A mai természettudományos gondolkodáson nevelkedett embernek fő problémája azonban magának a csodának mint természetfölötti jelnek a lehetősége és valósága. A vízenjárással kapcsolatban a szentírásmagyarázók felteszik a kérdést, hogy valóságos történet-e ez, vagy úgynevezett teológiai kép, amelyet az igehirdetésben gondoltak ki, hogy ezzel kifejezzék a Jézus erejébe vetett hitet. Különböen ugyanezt a kérdést felvetik a kenyérszaporítással kapcsolatban is. Az apostoli igehirdetéstől valóban nem idegen az a stílus, amely képekkel és jelképekkel dolgozik, de a hit azért mindig a názáreti Jézus valóságos működésére támaszkodik. Az ő életének és működésének viszont lényeges eleme a természetfölötti hatás. Ha nem úgy lépett volna az emberek elé, mint az Isten mindenhatóságának és szeretetének a képviselője, akkor nem beszélhetett volna megváltásról. Aki az embert a földi életből a halálón át el akarja vezetni az örök életbe, annak természetfölötti jelekkel kell igazolnia magát. Őbenne a természetfölötti rend bele volt foglalva abba, hogy az Atyától jött, és hogy személy szerint ő volt az Atya örök Fia. Azért véghezvihetett olyan tetteket, amelyek igazolták őt és alkalmasak voltak a hit felébresztésére. Ha nem szerezhettünk bizonyosságot arról, hogy van Isten, aki törődik velünk, akkor az élet, a szellemi tudat, a jövő várása mind ellentmondásba torkollik.

A MENNYBŐL ALÁSZÁLLOTT KENYÉR (6,22—40)

22 Másnap a tó túlsó oldalán maradt népnek eszébe jutott, hogy csak egy bárka volt ott, s hogy Jézus nem szállt tanítványaival bárkába, a tanítványok csak maguk indultak el. 23 Közben több bárka érkezett Tiberiásból annak a helynek a közelébe, ahol a kenyeret ették. 24 Amikor a nép látta, hogy Jézus nincs ott, beszálltak a bárkába és elmentek Kafarnaumba, hogy megkeressék Jézust. 25 Amikor a tó túlsó partján megtalálták, megkérdezték tőle: Mester, hogy kerültél ide? Bizony, bizony, mondom nektek — 26 felelte Jézus — nem azért kerestek, mert csodajeleket láttatok, hanem mert ettetek a kenyérből és jóllaktatok. 27 De ne mulandó éledeleért fáradozzatok, hanem olyanért, amely megmarad az örök életre. Ezt az Emberfia adja nektek, aki mellett maga az Atya, az Isten tett tanúságot. 28 Erre megkérdezték tőle: Mit tegyünk, hogy Istennek tetsző dolgot vigyünk végbe? 29 Az tetsszik Istennek — válaszolta Jézus —, ha hisztek abban, akit küldött. 30 De ők így folytatták: Hadd lássuk, milyen csodajeleket viszel végbe! Akkor majd hiszünk neked. Mit tudsz tenni? 31 Atyáink mannat ettek a pusztában, amint az Írás mondja: Égi kenyeret adott nekik enni. 32 Jézus erre azt mondta: Bizony, bizony, mondom nektek: Nem Mózes adott nektek kenyeret az égből, hanem Atyám adja nektek az igazi mennyei kenyeret. 33 Mert az az Isten kenyere, aki alászállt a mennyből és életet ad a világnak. 34 Erre így szóltak hozzá: Urunk, adj nekünk mindig ebből a kenyérből. Én vagyok az élet kenyere — 35 felelte Jézus. Aki hozzám jön, többé nem éhez, s aki bennem hisz, nem szomjazik soha. 36 De megmondtam, hogy bár láttok, mégsem hisztek. 37 Minden, amit nekem ad az Atya, hozzám jön. S aki hozzám jön, nem taszítom el. 38 Mert nem azért szálltam alá a mennyből, hogy a magam akarataát tegyem meg, hanem annak akarataát, aki küldött. 39 Annak, aki küldött, az az akarata, hogy abból, amit nekem adott, semmit se veszítsek el, hanem feltámasszam az utolsó napon. 40 Mert Atyámnak az az akarata, hogy mindenki, aki látja a Fiút és hisz benne, örökké éljen, s feltámasszam az utolsó napon.

Az élet kenyéréről szóló beszéd közlése előtt az evangélista elmondja, hogyan találkozott újra az előző napi tömeg Jézussal. Az előadásban, ahogy ma a szöveg előttünk áll, felvetődnek bizonyos problémák. Első benyomásunk az, hogy a tömeg, legalábbis nagy részben, ottmaradt éjszakára a keleti parton. Talán azért, mert látták, hogy Jézus nem szállt bárkába a tanítványokkal, hanem fölment a hegyre, és gondolták, hogy másnap is hallgathatják. De Jézus reggel sem mutatkozott. Közben új bárkák érkeztek Tibériásból, de azt már nem említi a szöveg, hogy milyen céllal. Ők is Jézust akarták látni? Vagy esetleg hozzátartozóikért jöttek? Mivel Jézust nem találták, a bárkákkal átmentek Kafarnaumba. A kenyérszaporításnál ötezer emberről volt szó. Hányan maradtak ott? Hány bárka érkezett? Bizonyára nem lehetett szó százak és ezrek szállításáról. Ahhoz hajóhadra lett volna szükség. A régi kéziratok elég változó módon közlik ezt a szöveget. Lehet, hogy az eredeti elbeszélés nagyon vázlatos volt, és ezt akarták széljegyzetekkel kiegészíteni. De amint láttuk, az evangélista fő célja Jézus kinyilatkoztatásának a közlése, nem pedig az apró részletek szemléltetése. Neki az a fontos, hogy jelen vannak olyanok, akik tanúi voltak a kenyérszaporításnak. Az északi partot megkerülve 12–15 km-es gyaloglással eljuthattak Kafarnaumba.

A 26–30. versekben Jézus azt követeli, hogy hallgatói az általa adott jeleket mélyebben értelmezzék, azaz természetfeletti jelentésük szerint. Az emberek megkérdezik Jézustól, hogyan került oda, amikor nem látták csónakba szállni? Jézus nem felel rá, azért feltételezhetjük, hogy az evangélista inkább az olvasóra gondol, s azt akarja, hogy elmélkedjen a vízenjárás csodáján. Erre azért van szükség, hogy annál könnyebben megértse a következő titkokat. Jézus úgy válaszol nekik, hogy a párbeszéd azonnal két síkon indul el. Az emberek megmaradnak a természet síkján, ő pedig a természetfeletti misztériumot közli. Először szemükre veti, hogy csak földi javak miatt keresik. Még csak nem is azért, mert csodajelet láttak tőle, hanem mert ettek a kenyérből és jóllaktak. A tömeg nagy része nem látta a vízenjárást, azért a csodajelekbe bizonyára belekapcsolja a 6,2-ben említett gyógyulásokat. A tömeg azt sem gondolja végig, hogy a csodajel mögött Isten küldötte áll, aki hitre érdemes. A szemrehányás után jön a kinyilatkoztatás és a követelmény: Ne romlandó eledelért fáradozzatok, hanem olyanért, amely megmarad az örök életre. Az evangélista stílusa, az ellentétes fogalmakkal való kifejezésmód itt is kiütözik. A romlandó

földi eledellel szembeállítja a romolhatatlan égi eledelt. Az előbbi a mulandó életet táplálja, az utóbbi az örök életet. Később új szembeállítás következik: az emberi tettek helyett a hit hangsúlyozása. A szembeállítás még erősebb, ha arra figyelünk, hogy a mulandó eledelért fáradozni kell, a maradandó eledelt ellenben az Emberfia adja. Ennek az eledelnek tehát három sajátja van: nem mulandó, az örök életet biztosítja és az Emberfia a szerzője. Az az Emberfia, akiről már a 3,13-ban is szó volt, hogy a mennyből szállt alá és a mennybe megy fel, tehát joga van arra, hogy természetfölötti javakat osztogasson. De milyen étel az, amelyet majd ad? Lehetne az eukarisztiára, az élet kenyérére gondolni, de ebben az első részben Jézus egyszerűen magát mondja olyan égből alászállott kenyérnek, akit hittel kell befogadni. S a 29. versben is csak a beléje vetett hitet emlegeti. Ugyancsak a hitre utal az is, hogy az Emberfia mellett az Atya tesz tanúságot.

A beszéd elején tehát azt követeli Jézus, hogy a csodajelek alapján fogadják el őt úgy, ahogy tanít, és azokkal a követelményekkel együtt, amelyeket támaszt. Ez a hit összhangban van a „fáradozzatok” szóval is. A benne való hithez le kell küzdeniök az előítéletet, és a hamis^N messiásvárást. Az Atya tanúságáról az előbbi fejezetben beszélt, s a tanúság benne volt csodáiban. De ha az evangélista már a húsvéti események után tekint vissza, akkor az Atya tanúskodását a feltámadásban kell látni. Az Emberfia adománya teljes értelemben az üdvösség. Ha mi teológiai tartalom szerint értelmezzük ezt a kijelentést, akkor a szövegben levő kerügmaticus erőt is meg kell látnunk. Az evangélista úgy közli Jézus szavait, hogy azok valóban az örömhírt tükrözzék. Az Atya maga segíti hitünket tanúskodásával, és a Fiút is ő küldte, hogy megszerezze az üdvösséget. A szöveg az Atya tanúskodását úgy fejezi ki, hogy az Atya, az Isten megpecsételte (sfragizein) az Emberfiát. Tehát magán hordozza az Atyától való eredetét és a tőle való felhatalmazást. Úgy is mondhatnánk, hogy az Atya rátette a fiúság pecsétjét. Az Újszövetségben egészen különös az a szóhasználat, hogy „az Atya, az Isten tett tanúságot” (27. vers), hiszen az Isten általában az Atyát jelenti. Az Atya istenségének ez a nyomatékozása azt akarja jelenteni, hogy az Emberfia különleges igazolást hordoz, azért hinni kell benne. Ő viszont véghez is viszi, amit ígér.

A hallgatók csak annyit értenek belőle, hogy tenni kellene valamit,

hogy megnyerjék Isten tetszését. Az Ószövetségnek sok előírása és szertartása volt, amelyek eredetileg a belső lelkiületet akarták alakítani és egyben a vallásosság közösségi kifejezői voltak. Innen van az, hogy az emberek most is „Istennek tetsző tetteket” emlegetnek. Bizonyára valamilyen áldozatbemutatásra, fogadalomra, böjtire, imára gondoltak. Kérdésükre Jézus a nagy újdonsággal válaszol: Istennek az tetszik, ha hisztek abban, akit ő küldött. Itt Jézus nem abban az értelemben beszél a hitről, mint Pál apostol a Galata levélben. Ott az apostol azt hangoztatja, hogy az üdvösség alapja nem a mózesi törvény, hanem a hit. Itt viszont nem a mózesi törvényről van szó, hanem arról, hogy Jézus az Isten küldöttje és hogy az új üdvörténeti kor elérkezett vele. Ő hozta Isten ajándékát, az üdvösséget, azért kell hozzá csatlakozni. A szinoptikusok is ismételten érzékeltetik, hogy ez a kérdés Jézus és a zsidók között nem tudott nyugvópontra jutni. Ők a csodák ellenére újabb és újabb jeleket követeltek. Talán maguk sem tudták, hogy milyeneket. Mk 8,11 szerint valamilyen égi jelet szerettek volna látni. Jézus ezen a szinten válaszol nekik, amikor magát a mennyből alászállott kenyérnek mondja. Azt akarja érzékeltetni, hogy ő maga a jel: tanítása, tettei, hatalma, mind égi küldetését bizonyítják.

A 30. versben a csodajelre vonatkozó kérdés, a helyzetnek megfelelően, a kenyérszaporításból indul ki. Előző nap látták, hogy Jézusnak van valamilyen hatalma. De azt is megéreztek, hogy azt nem akarja valamilyen népies messiási elképzelés szerint felhasználni. A kenyérszaporítás egyetlen tett volt, s úgy látszott, hogy Jézus nem akarta ezt a jótéteményt állandósítani. Ezért hivatkoznak most a zsidók arra, hogy Atyáik az egész pusztai vándorlás alatt mannát ettek, s azt úgy értékelték, ahogy az Írás mondja: Égi kenyeret adott nekik enni. Az idézet úgy vehető mint a Kiv 16,4-re és a Zsolt 78,24-re való hivatkozás, mert ott van szó égi kenyérről. A manna a pusztában, önmagában véve, lehetett valamilyen természetes képződmény, pl. a „manna tamarix” nevű cserjén nőtt eledel is, de Isten mégis úgy adta, mint ígéretének és gondviselésének gyümölcseit. Ezért a későbbi hagyomány úgy beszélt róla, mint égi kenyérről, amelyet Mózes közvetített. Jézus érzi, hogy az ellenvetésben benne van az összehasonlítás közte és Mózes között, azért így válaszol: Bizony, bizony, mondom nektek, nem Mózes adott nektek kenyeret az égből, hanem Atyám adja nektek az igazi égi kenyeret. Jézus itt a múltból átlép a jelenbe, és egyúttal céloz arra a várakozásra, amely megvolt a zsidóságban,

hogy a Messiás valamilyen formában állandósítani fogja a manna-jelenséget. Jézus sejteni engedi, hogy ez az idő már itt van. A kérdés csak az, hogy az Atya hogyan adja ezt a kenyeret. Jézus „igazi” mennyei kenyérről beszél, tehát olyanról, amely valóban onnan ered és égi hatása van. Jelentése van annak a szembeállításnak is, hogy a hagyományos meggyőződés szerint a mannát Isten adta, s ezt az igazi mennyei kenyeret pedig az Atya, az „én Atyám”. Tehát benne van az Atya gondoskodása, irgalma és szeretete. Az új kinyilatkoztatás pedig ez: Az az Isten kenyeke, aki alászállt a mennyből és életet ad a világnak. Jézus csak később, a 34. versben azonosítja magát a mennyei kenyérral, de már itt kimond róla két különös sajátosságot: ez a kenyér a mennyből szállt alá (amit igazi értelemben a mannáról nem lehetett állítani), és életet ad a világnak. A manna csak a zsidó népet táplálta a pusztában, de itt most Isten az egész világ üdvösségéről gondoskodik. Ez az egyetemesség már ott volt Keresztelő János tanúskodásában, hiszen ő is a világ bűnének elvételéről beszélt. A zsidók azonban nem követik Jézus gondolatait. Még mindig csak valami földi táplálékra gondolnak, mint annak idején a szamariai asszony is az élő víz emlegetésénél. A kérés is hasonló: Adj nekünk ebből a kenyérből. Kérésüket ki kellene egészíteni azzal — a valószínűség szerinti hátsó gondolatukkal —, hogy ne kelljen tovább fáradniuk a mindennapi kenyérért (mint ahogy a szamariai asszony is menekülni akart a vízfordástól). Jézus minden további magyarázat helyett bejelenti: Én vagyok az élet kenyeke! Szavait úgy érti, hogy benne teljesedett mindaz, amit előbb az új kenyérről elmondott. A kinyilatkoztatásnak ez a formája megtalálható az egész üdvtörténetben. Isten odaáll az ember elé, mint akinek tekintélye és hatalma van, és hitet követel. Az ószövetségi kinyilatkoztatásnak és minden más kinyilatkoztatásnak az ősmintája a Sínai teofánia: Én vagyok, aki vagyok. Isten a saját nevében beszél, a saját nevében cselekszik, és minden intézkedésének ő maga a megokolása. Egyéb parancsait is ezzel erősíti meg: Én vagyok Jahve. Jézus is követi ezt a módszert: az „én vagyok” Máténál ötször, Márknál háromszor, Lukácsnál négyszer, Jánosnál huszonkilencszer fordul elő. Tehát a kijelentés a negyedik evangéliumban kétségkívül Jézus istenfiúi öntudatának a bizonyítéka.

Az „élet kenyeke” elnevezés az Ószövetségben nem fordul elő, de a későbbi zsidó irodalom már ismerte és mint metaforát alkalmazta.

Jézus rögtön kifejti, hogy ennek a csodálatos kenyérnek természetfölötti hatása van, és kapcsolatos az örök élettel: Aki hozzám jön, többé nem éhezik, aki bennem hisz, többé nem szomjazik. Itt még nem a kenyér evéséről beszél, hanem az őhozzá való közeledésről. Hozzá menni azt jelenti, hogy hittel kell őt befogadni és azonosulni kell vele (7,37). Aki befogadja őt, annak számára ő étel és ital egyszerre. Azt az örök életet közvetíti, ahol már nem gyötri az embert a földi éhség és szomjúság. Hogy a hozzá való közeledés a hit által megy végbe, azt igazolja a következő kijelentés: De megmondtam, hogy bár láttatok, mégsem hisztek. Ebben egészen benne van a szemrehányás és a hitelenség elítélése is. A „megmondtam” szó nem egy esetre vonatkozik, hanem sokszori figyelmeztetésre, amellyel Jézus a farizeusok hitelenségét kifogásolta. Erről a szinoptikusok is tanúskodnak. A „láttatok és nem hisztek” kifejezés a régi kéziratok alapján értelmezhető úgy, hogy láttatok engem (sok görög kéziratban ott van a „me” névmás), de értelmezhető úgy is, hogy általában láttatok tetteimet és mégsem hisztek. Mivel múlt időben mondja, azért az evangélista ezt már a korabeli zsidóságra is érti. De mivel magyarázható ez a hitelenség? János evangéliumában ez különösen feltűnő probléma. Az első feleletet már megadta az előző mondatban: ellenfeleiből hiányzik a kellő erkölcsi magatartás. Nem azt keresik, hogy Jézus jelein keresztül Isten üzen-e nekik, hanem maguk szeretnék megszabni, hogy Isten milyen jeleket adjon. A másik felelet az, hogy a hit az Atya kegyelmi ajándéka. Az jön Jézushoz, akit az Atya neki ad. A hit tehát természetfölötti misztérium. Jézus arra nem tér ki, hogy az Atya kiket ad neki, ellenben annál jobban hangoztatja, hogy ő ezen a téren feltétlenül követi az Atya akaratát. Aki az Atya vonzásán keresztül jön hozzá, azt nem utasítja el magától. Majd később fog arról beszélni, hogy ő maga is mindenkit magához vonz (12,32). Jézus az Atyával való egységét még külön égi eredetével is megmagyarázza. Nem azért szállt alá az égből, hogy a maga akaratát keresse, hanem azért, aki küldte. Ez a gondolat ismétlődik majd akkor is, amikor magát jó pásztornak mondja (10,29). Ebből következik az is, hogy szava, tette, viselkedése mindenképpen összhangban van az Atya vonzásával. Őbenne sem a gyarlóság, sem a tévedés nem gyengítette azt a tanúskodást, amellyel Isten országát hirdette. Égi eredete a magyarázata annak, hogy nem jár más utakon, mint amelyeket az Atya kijelölt. Tökéletesen ismeri az Atya akaratát, és maradék

nélkül megvalósítja azt. Nem akar más lenni, mint küldött, aki egészen kifejezi az üzenetet. A 39. vers ezt az üzenetet tisztázza. Küldőjének az az akarata, hogy abból, amit neki adott, semmit el ne veszítsen. Ehhez nemcsak parancsot adott neki az Atya, hanem hatalmat is. Előbb az élet kenyérének mondta magát, tehát ezen a vonalon kellett tisztáznia küldetését. Az élet számára az vész el, aki meghal. Neki viszont megvan a hatalma arra, hogy övéit feltámassza az utolsó napon. Szavaiban az is benne van, hogy az örök életet az ő megkerülésével nem lehet elnyerni. Az Atya kizárólag őt tette meg az élet kenyérévé. Az utolsó nap célzás a zsidók hitére, akik az idők végén szintén várták a feltámadást és az ítéletet. A 11,24-ben Márta is ezt emlegeti. Itt a 40. vers összefoglalja az eddigi ígéreteket és megjelöli azt is, hogy az ember a hiten keresztül nyerheti el azokat. Az Atya az üdvösség útját a hitben jelölte meg. Aki látja a Fiút és hisz benne, az részesül az örök életben és a feltámadásban. A fogalmazás itt is pontos: a hit természetfölötti jeleken nyugszik, Jézus látható jel és hallható üzenet volt, azért működése megadta a hit lehetőségét. A sorok közül azonban kiolvasható a negatív célzás is. Akik látták őt és mégsem hittek, azok kitették magukat a kárhozat veszélyének. A Fiú a beléje vetett hitet azzal fogja viszonzni, hogy feltámasztja övéit az utolsó napon. Itt a kifejezett hitről van szó, de amikor Jézus a 33. versben azt állította, hogy ő mint az élet kenyere életet ad a világnak, abban benne volt a célzás azokra is, akik nem jutnak el a kifejezett hitre, mert nem „látták a Fiút” és nem kaptak róla egyházi tanúskodást sem. Az öszö-vetségi hit a feltámadást kizárólag Isten erejének tulajdonította, s Jézus ezt a hatalmat is magának követeli éppúgy, mint az 5,25-ben.

A TESTI LÁTÁS ÉS A HIT SZEME (6,41—59)

41 *A zsidók elkezdtek zúgolódni, amiért azt mondta: „Én vagyok a mennyből alászállott kenyér.”* 42 *Így érveltek: „Nem Jézus ez, Józsefnek a fia, akinek ismerjük apját, anyját? Hogyan mondhatja hát, hogy a mennyből szálltam alá?”* 43 *Jézus azonban így szólt: „Ne zúgolódjatok egymás között.* 44 *Senki sem jöhet hozzám, ha az Atya, aki küldött, nem vonzza, s én feltámasztom az utolsó napon.* 45 *Megírták a próféták: Mindnyájan Isten tanítványai lesznek. Mindenki, aki hallgat*

az Atyára és tanul tőle, hozzám jön. 46 Nem mintha valaki is látta volna az Atyát; csak aki az Istentől van, az látta az Atyát. 47 Bizony, bizony mondom nektek: Aki hisz bennem, annak örök élete van. 48 Én vagyok az élet kenyere. 49 Atyáitok mannát ettek a pusztában, mégis meghaltak. 50 Ez a mennyből alászállott kenyér: aki ebből eszik, nem hal meg. 51 Én vagyok a mennyből alászállott élő kenyér. Aki e kenyérből eszik, örökké él. A kenyér, amelyet adok, a testem a világ életéért.” 52 Erre vita támadt a zsidók közt: „Hogy adhatja ez a testét eledelül?” 53 Jézus ezt mondta rá: „Bizony, bizony, mondom nektek: Ha nem eszitek az Emberfia testét és nem isszátok a véré, nem lesz élet bennetek. 54 De aki eszi az én testemet és issza az én vére, annak örök élete van, s föltámasztom az utolsó napon. 55 A testem ugyanis valóságos étel, s a vérem valóságos ital. 56 Aki eszi az én testemet és issza az én vére, az bennem marad, én meg benne. 57 Engem az élő Atya küldött, s általa élek, így az is élni fog általam, aki engem eszik. 58 Ez a mennyből alászállott kenyér nem olyan, mint az, amelyet Atyáitok ettek és meghaltak, Aki ezt a kenyeret eszi, az örökké él.” 59 Ezeket mondta, amikor Kafarnaumban, a zsinagógában tanított.

Az evangélista ezekben a versekben is úgy közvetíti Jézus szavait, hogy azok vonatkoznak a korabeli zsidókkal folytatott vitára is. Az ószövetségi istenkép alapján a zsidók a Fiú megtestesülését nem tudták elfogadni. Nem Jézus bizonyítékaiból indultak ki, hanem Isten abszolút világfelettségéből, és abból, hogy Jézus emberként állt előttük. Hogyan mondhatja magát valaki égi eredetűnek, amikor ismerik apját és anyját, és őt magát aki közöttük nevelkedett? Az evangélista a „gongyzein” szóval jelzi a hallgatók zúgolódását, amely az Ószövetségben is a hitetlenség kifejezésére szolgál (Kiv 15,24; 16,2; Szám 11,1). Az összefüggés mindig azt mutatja, hogy az emberek az eddig kapott bizonyítékokat semmibe veszik, s nem ismerik el Isten mindenhatóságát. Itt a tétel az, hogy Jézus hogyan mondhatja magát égből alászállott kenyérnek. Valószínű, hogy ebben a kifogásban már benne van az apostoli egyház életére való célzás is. A kizárólagos keresztény istentisztelet a kenyértörés volt, s vallották, hogy ez a kenyér az Úr teste (1Kor 11,27). Az egyházat a nehézségen átségitette

Jézus feltámadásának a tétele. Aki felment a mennybe, az le is szállhatott onnan, s aki földi testét így megdicsőítette, az valóban lehet az élet kenyere. Itt a kafarnaumi beszédben azonban még csak az eddigi csodák szolgáltatták a bizonyítékot, ezért a hit nehezebb volt. A zsidók abból indultak ki, hogy ismerik Jézus apját és anyját, vagyis hogy Jézus olyan ember, mint ők. Ugyanez az ellenvetés visszhangzik a Lk 4,22-ben is a názáreti zsidók között. Ezzel a testi látással szemben Jézus egy magasabb szellemi létsíkra hivatkozik, amely isteni eredetét bizonyítja, s amelyet a 7,27-ben még jobban kiélez. Valójában a zsidók is óvatosabbak lehettek volna, mert náluk is volt olyan nézet, hogy a Messiás igazi eredetét senki sem fogja tudni (7,27). Jézus szavaiban benne van saját létének kettőssége. Személy szerint és isteni természete szerint a mennyből szállt alá, emberi természete szerint viszont földi eredete van. A zsidók nehézségére itt külön nem válaszol, hanem inkább arra figyelmezteti őket, hogy a zúgolódás helyett nyissák meg szívüket az Atya kegyelme előtt. Őhöz senki sem közeledhet hittel, ha az Atya nem vonzza. A hit tehát kegyelmi ajándék. Az Atya küldte őt a földre, és gondoskodik arról, hogy legyenek követői, akik mindörökké hozzátartoznak. Ezért ismétli újra, hogy feltámasztja övét az utolsó napon. Akik test szerint ítélik meg őt, azok ellenszegülnek az Atya benső vonzásának, és ezért nem képesek felismerni menyyei eredetét. A hitnek erről a kegyelmi jellegéről már az Iz 54,13 is beszélt, amikor azt mondta, hogy „mindnyájan Isten tanítványai lesznek”, azaz közvetlenül tőle fognak tanulni.

Minket azonban már a mód is érdekel: Hogyan vonzza az Atya az embert Jézushoz, miben áll felvilágosító és serkentő adománya? A rabbik azt tartották, hogy aki a mózesi törvényt tanulmányozza, az isteni tanítást szív magába, s ez az ismeret teljességében majd a végső időkben alakul ki az emberekben. Jézus szavaiban azonban inkább benső kegyelmi hatásról van szó, amely arra hangolja az embert, hogy elfogadja Jézus szavait és tetteit természetfölötti bizonyítéknak. Igazában kölcsönhatás ez: csak az jöhet Jézushoz, aki elfogadja az Atya megvilágosító hatását, viszont az Atya csak azt vonzza, aki követi Jézus magatartását. Az evangélista azt is érezteti, hogy Jézus kijelentése nemcsak a múltra vonatkozott, hanem ez a hit mindenkori útja. A keresztény hit tartalma szempontjából döntő ez a kijelentés: Mindenki, aki hallgat az Atyára és tanul tőle, az hozzám jön. Jézus többet beszélt az Atyáról mint saját magáról. Ezt a szinoptikusok is

igazolják. Sőt viselkedése is az Atya irgalmát és szeretetét tükrözte. Akik meglátták és megértették, hogy Isten valóban atyánk akar lenni, és a Megváltót is ezért küldte, azok elfogadják Jézust. Így válik valóra, hogy a hozzá való közeledést az Atyától kell megtanulni. Az Atya a Fiúban, Jézusban tükröződik. Az Atyát nem látja senki, tehát közvetlenül nem is tanulhat tőle. Őt csak az látta, aki tőle van és tőle jött, vagyis a Fiú, aki a mennyből szállott alá. Ezzel Jézus tekintélyileg is kimondja, hogy csak ő a kinyilatkoztatás hiteles közvetítője. Amit ő mond az Atyáról, az sokkal több, mint amit a zsidók meggyőződése szerint a törvény, a Tóra tanulmányozása jelent.

Miután így igazolta az Atyával való kapcsolatát, és azt, hogy ő az Atya teljes meghatalmazottja, a 47. versben visszatér eredeti témájához, az élet közvetítéséhez. A kijelentés fontosságát a „bizony, bizony” kettőzés mutatja. Az általa hozott élet megszerzésének két módja van, a hit és az élet kenyérének vétele: Aki hisz bennem, annak örök élete van; ezt azért is hangsúlyozza, mert hallgatói visszaütötték a hitet. A hit nem egyszerű értelmi tevékenység, hanem kegyelmi valóság. Már most magában hordozza rejtett módon az örök életet, hiszen aki hisz, magát Jézust fogadja be, ő pedig az örök élet szerzője. Ezután Jézus rátér a másik módra: kimondja világosan, hogy ő az élet kenyere, az a kenyér, amelyről a 32. versben azt állította, hogy az Atya adja a mennyből az embereknek. A kenyér arra való, hogy egyenek belőle. Ezt a kötelességet hangsúlyozza Jézus azzal az utalással, hogy az atyáik a pusztán mannat ettek, mégis meghaltak. Vagyis a manna nem volt végleges adomány, és nem volt az élet kenyere. Az 51. versben megismétli és kiegészíti a 48. vers tartalmát: Én vagyok a mennyből alászállott élő kenyér. Mivel ez a kenyér a mennyből jön, és az életet hordozza, azért aki eszik belőle, örökké él. Nem úgy, hogy elkerüli a halált, hanem úgy, ahogy már előbb a benne hívókról mondta, hogy feltámasztja őket az utolsó napon. Végül rámutat arra, hogy ő mint az Atyától jövő kenyér valósággá válik abban a kenyérben, amelyet adni fog, s ez a kenyér az ő teste lesz, amelyet feláldoznak a világ életéért. Ezek a szavak már az áldozatra utalnak. Jézusban tehát nemcsak hinni kell, hanem az áldozati lakomán keresztül részesedni is kell benne. Az evangélista itt kétségtelenül már az egyházban meglevő eukarisztia-ünnepelésre is gondol. Még inkább kitűnik ez a következő versekből, ahol már nemcsak a kenyérről és a testről, hanem a vérről is szó van.

Az 52—58. versekben már egészen világos az eukarisztiára való utalás. Egyes szövegmagyarázók úgy gondolják, hogy itt az evangélista gyakorlatilag alkalmazza azt, amit Jézus magáról mint az élet kenyérérről mondott. De mivel az egész beszéd a kenyérszaporításból indult ki, inkább azt kell tartanunk, hogy az egész jelenetnek megvolt a ráirányulása az eukarisztia misztériumára. A zsidó hallgatók azon ütköztek meg, hogy Jézus olyan kenyeret ígér, amely a saját teste. Magatartásukat a szöveg úgy jellemzi, hogy „vitatkoztak egymás között”. A zúgolódásba tehát vita is belevegyült, mint ahogy a pusztai vándorlásnál is szó van ilyen vitáról (Kiv 17,2; Szám 20,3). Mindenesetre az egymás közti vita is a hitetlenség kifejezése volt. Jézus ugyan még nem beszélt kifejezetten testének evéséről, de a zsidók így fogták fel szavait, s egyelőre csak bejelentésének értelmetlenségére gondoltak. Ilyen követelménnyel még senki sem állt elő. Jézus nem magyarázkodik tovább, hanem ünnepélyesen összefoglalja mindazt, amire eddig célzott: Ha nem eszitek az Emberfia testét, és nem isszátok a véré, nem lesz élet bennetek. Az ő teste és vére tehát az örök élet forrása és biztosítója. De abban az értelemben, ahogy a 33. versben említette, vagyis mint áldozati test és vér. Jézus keresztségével érdemli ki az üdvösséget, s ezt az üdvösséget mint örök életet táplálja az új eledellel. A negatív kijelentést most állító értelemben megismétli, s az ismétlés szintén a fontosságot emeli ki: De aki eszi testemet és issza véreimet, annak örök élete van, s feltámasztom az utolsó napon (54. vers). Az általa adott táplálék tehát a test halálraszántóságát orvosolja. Arra is gondolhatunk, hogy az evangélista azért él ezzel a kétszeres és erős fogalmazással, mert saját korában egyes gnosztikus irányzatok elutasították az eukarisztia vételét, abból kiindulva, hogy a test, az anyag a rossz hordozója, s azt is tagadták, hogy a Logos valóságos testet vett magára. Az Emberfia szó használata is arra vall, hogy az evangélista Jézus valóságos testére és vérére gondol, de már a megdicsőült Emberfia formájában. A háttérben azonban ott van annak megvallása, hogy a megdicsőült Emberfia azonos a földi Jézussal, aki áldozatul adta magát. Talán a gnosztikusok ellen irányul az 55. vers is, hogy Jézus teste valóságos étel és a vére valóságos ital. Olyan szükség van rá, mint az ételre és italra az élet fenntartásához. Mivel valóságos étel és ital, magában hordozza a tápláló erőt. Az apostoli egyházban az eukarisztia ünneplését valóban ez a meggyőződés vezette.

Az 56. vers közelebből magyarázza meg az eukarisztia hatását. Az ember azáltal részesül a megígért életben, hogy maradandóan eggyé válik Jézussal, az élet hordozójával: Aki eszi testemet és issza véretem, az bennem marad, és én őbenne. Tehát itt nem az evés és ivás az, amely önmagában jelentős, hanem inkább az a személyes kapcsolat, amely a vétel által létrejön. A földi étel beleépül a testbe, az az étel és ital azonban személyes kölcsönhatást hoz létre: egymásban levést. János szövege különben az egymásban levést több viszonylatban használja: a Szentháromság személyei egymásban vannak és a hívők is őbennük válnak eggyé (17,21). A tanítványok őbenne vannak, mint a szőlővesszők a szőlőtőn, s ezért hoznak termést (15,5). Pál apostol a közösségi létet így jellemzi: Egy kenyér, egy test vagyunk sokan, akik az egy kenyérben részesülünk (1Kor 10,17). A természetes életben erre az egymásban létezésre nincs példa. Itt Jézus úgy szerepel, mint aki az egész kegyelmi rendet magában hordozza, s abba fogadja bele az embert. Pál apostol is ilyen alapon állítja, hogy a keresztségben Krisztust öltjük magunkra (Gal 3,27). A természetfölötti élet közlése annak mintájára megy végbe, ahogy az Atya közli az életet a Fiúval: Engem az élő Atya küldött, s általa élek, így az is élni fog általam, aki engem eszik. Már előbb kijelentette, hogy a Fiú az Atyától kapta az életet, s azt mint sajátját hordozza (5,26), ezért van hatalma arra, hogy az emberekkel is közölje. Az „engem eszik” kifejezés itt különösen jelentős. Aki az általa adott kenyeret eszi, az az ő testét, sőt őt magát eszi, s ez kétségtelenül utalás arra, amit a szinoptikusok és Pál az utolsó vacsoráról megőriztek: a kenyér Jézus teste lesz, a bor pedig a vére. Ennek alapján nem elég csak jelképezésről beszélni, hanem inkább valamilyen természetfölötti változásról. Az „általam él” kifejezés tartalmát pedig abban határozhatjuk meg, hogy Jézus az eukarisztia kereszttül nemcsak megszenteli az embert, hanem átadja neki szellemi hatását, életerejét. Az eukarisztia lett az egyház azonoságának a biztosítéka. Nemcsak úgy, hogy azonos marad kezdeti alakjával, hanem belső tartalma szerint is azonos mindazzal, amit Krisztus jelentett a világnak az üdvösség rendjében.

Az elmondottakat Jézus végül összefoglalja és megerősíti azzal, hogy a mennyből alászállott kenyér magasztosabb a mannánál, amit az atyák ettek. Az nem adott orvoslást a halálra, tehát nem lehetett az élet kenyerének nevezni. Viszont aki ezt a kenyeret eszi, örökké él. Az evangélista a mannára való ismételt hivatkozást bizonyára a

zsidókkal való viták miatt tartotta szükségesnek, de egyúttal Jézus üzenetét is meg akarta örökíteni minden keresztény nemzedék számára. Az örök élet forrása egyedül Jézus, aki az eukarisztiában mint éltető forrás maradt egyházával. Befejezésül az evangélista hitelesíti a beszédet azzal, hogy pontosan megjelöli a helyet. Már a fejezet elején említette, hogy a színtér Kafarnaum, most itt még hozzátesszi, hogy Jézus beszéde a zsinagógában hangzott el. Talán ez is célzás az evangélista részéről: üzenet akar lenni a korabeli zsidóknak is. Ők is csak Jézusban kereshetik az élet forrását, nem pedig ószövetségi történetükben.

Amint a beszédben láttuk, az evangélista mind a Jézusban való hitnek, mind teste és vére vételének életközvetítő erőt tulajdonít. Ezért már az egyházatyák korában is hol az egyiket, hol a másikat hangsúlyozták ki jobban. Valójában a két módot nem szabad elválasztani. Amit a hit megkezd, azt az eukarisztia befejezi. De az eukarisztia vételéhez is hit kell. Csak a hitben ismerjük fel és fogadjuk el, hogy a megtestesült Ige áldozati testén és vérében keresztül adja át megdicsőült életét titokzatos teste tagjainak. Tudomásul kell tehát venni, hogy az eukarisztia — éppúgy, mint a többi szentség — nem valami Krisztustól elválasztható eszköze a kegyelemnek és az üdvösségnek. Azt kell meglátni benne, hogy a Fiú közeledik, aki az Atyától küldetést kapott, megtestesült, vállalta az emberi életet és a halálban áldozatul adta magát, de feltámadt és él az örök dicsőségben. Ezért nem tárgyi eszközként hat, hanem személyes hatással: aki engem eszik, általam él. Az ember oldaláról tehát nélkülözhetetlen előfeltétel a hit. Csak a hitben ismerjük fel Jézus kereszthalálának erejét és mennyei létmódját. Egészen véve tehát az eukarisztia is Jézusnak önmagáról adott kinyilatkoztatása, és már ezért sem lehet a hittől elválasztani. Jézus titkát csak a hitben ismerjük és közelíthetjük meg.

A KAFARNAUMI BESZÉD VISSZHANGJA (6,60—71)

60 Tanítványai közül, akik ezeket hallották, többen azt mondták: Kemény beszéd. Ki hallgatja? 61 Jézus tudta, hogy tanítványai méltatlankodtak miatta, azért így szólt hozzájuk: Botránkoztok rajta? 62 Háttha majd azt látjátok, hogy az Emberfia fölmegy oda, ahol azelőtt volt! 63 A lélek az, ami

életet, a test nem használ semmit. Hozzátok intézett szavaim lélek és élet, 64 de vannak közöttetek, akik nem hisznek. Jézus ugyanis kezdettől fogva tudta, kik nem hisznek, és ki fogja elárulni. 65 Azután így folytatta: Azért mondtam nektek, hogy senki sem jöhet hozzám, ha az Atya meg nem adja neki. 66 Ettől kezdve tanítványai közül sokan visszahúzódtak, s többé nem jártak vele. 67 Jézus ezért a tizenkettőhöz fordult: Ti is el akartok menni? 68 Simon Péter felelt neki: Uram, kihez mennénk? Tied az örök életet adó tanítás. 69 Mi hittünk és tudjuk, hogy te vagy az Isten Szentje. 70 Jézus így válaszolt: Nem tizenkettőtöket választottam ki? De egyiketek ördög. 71 Júdást értette rajta, a karióti Simon fiát. Mert ő lett árulója, egy a tizenkettő közül.

A beszéd új volt a hallgatóság számára, mert azt a követelményt támasztotta, hogy ismerjék el Jézust az Atya valódi küldöttének és az örök élet kizárólagos közvetítőjének. Ezzel Jézus döntés elé állította az embereket. Eddig az evangélista a vitázó hallgatókat „a zsidók” néven említi. Itt azonban a „tanítványok” szerepelnek. Bizonyára arra gondolt, hogy a mindenkori hívők is hasonló hitbeli döntés előtt állanak majd, amikor Jézus teljes messiási küldetéséről és közvetítéséről lesz szó. A kételkedő tanítványoktól azonban elkülöníti a tizenkettőt, akik a döntő órában is kitartanak mellette. Az összefüggés tehát azt mutatja, hogy az evangélista a „tanítványok” kifejezésbe beleérti mindenkori olvasóit is, és figyelmezteti őket, hogy ki lesznek téve hitbeli kísértésnek. Őskeresztény nyelvhasználatban különben is minden hívő tanítványnak számított. A hallgatók a beszédet keménynek bélyegzik, mert elképzelhetetlen követelményeket támaszt. Nem is akarják tovább hallgatni. De Jézus ismeri lelkületüket és nem lepődik meg. Ez a tudás, az emberek ismerete, hozzátartozik a negyedik evangélium Jézus-képéhez. Jézus a zúgolódásra és a hitelenségre azonban nem úgy válaszol, mint emberi tanító, hanem mint ahogy Isten teszi az Ószövetségben. Megmutatja, hogy joga van titkokat kinyilatkoztatni, és az embernek akkor is engedelmeskednie kell, ha nem érti intézkedéseit. Jézus nevén nevezi a hallgatók magatartását, amikor így teszi fel a kérdést: Botránkoztok (skandalizein) ezen? Vagyis az a véleményük, hogy Jézus a beszédével Isten ügyét profanizálja. Botránkozásuk igazában képmutatás, mert Jézusra hárítják a felelősséget, pedig ők követik

el a mulasztást, amikor nem akarják figyelembe venni bizonyítékait. Ezért figyelmezteti őket Jézus, hogy mi lesz velük akkor, amikor nagyobb titkokkal találkoznak. Mit fognak gondolni akkor, amikor az Emberfia fölmege oda, ahol azelőtt volt, vagyis föltámad a halálból és visszatér az Atyához. Ha tehát elmélnék a látottak és hallottak felett, akkor talán tudnának hinni. Mennybemenetelére való utalással Jézus egyben kulcsot is ad szavainak megértéséhez. Ha visszatér a mennybe, az azt jelenti, hogy egész embersége átalakul, s akkor már teste és vére, mint áldozati eledel, nem földi valóság szerint értendő. Még több segítséget ad a megértésre a 63. versben: A Lélek az, ami éltet, a test nem használ semmit. A lélek és a test szembeállítása egyike János ellentétpárjainak. De itt az a kérdés, hogy Jézus személyére, szavára vagy a megértés módjára kell-e vonatkoztatni? Mivel előbb az Emberfiát említette, kézenfekvő, hogy ezt a kijelentést is őrá kell alkalmazni, de természetesen az egész evangélium összefüggésében. Az Emberfia a megdicsőülésben egészen birtokolja a Szentlelket és ki is árasztja azt. Ezt már mint lélek és szellem fogja megvalósítani. Most a földi, testi alakjában még nem teheti meg. Ez nem azt jelenti, hogy földi létmódja szerint erőtlenségre, vagy hogy embersége nem lehet a kegyelem forrása, hanem azt, hogy a cél, a megdicsőült élet osztogatása, nem a földi, testi életé. A „lélek és élet” kifejezést nem szabad úgy kijátszani az eukarisztia vétele ellen, mintha csak a hitbeli találkozás volna a döntő. Itt Jézus visszatekint az egész vitára, és ebben az értelemben mondja, hogy az ő kinyilatkoztatása a szellemi és örök élet szolgálatában áll. Jézus tudja azt is, hogy szavainak minden természetfölötti ereje ellenére a hallgatók felfogó képessége határt szab a megértésnek. Számol is azzal, hogy nem mindenki hisz szavának.

Itt az evangélista közbeszó egy megjegyzést Jézus különleges tudásáról, s ez már átmenet a tizenkét apostol szerepeltetéséhez. Ők az evangélista előadásában egyúttal a hívő közösség előképe. Jézus előre tudta, hogy ki nem fog hinni benne, s azt is, hogy ki árulja majd el. Az apostoli egyházban bizonyára probléma volt az, hogy miért hívta meg Jézus Júdást, ha előre tudta, hogy árulója lesz. Bővebb magyarázatot nem kapunk a kérdésre, de azt megnyugvással látjuk, hogy Jézust nem zavarja a bűn titkának jelenléte. Az emberekben levő titokhoz hozzákapcsolja az Atya titokzatos intézkedését, amire már előbb hivatkozott: Mondtam nektek, hogy senki sem jöhet hozzám, ha az Atya meg nem adja neki. Az atya kétségtelenül nem személyválogató.

Megadja a kegyelmet mindenkinek, aki előtt hirdetik az evangéliumot. De nem mindenki nyitja meg a lelkét előtte. Az is titok, hogy az Atya kinek adja meg a kifejezett hitet és a küldetést az egyházban, és kit üdvözít az igazság keresésének útján.

Ezzel a kafarnaumi jelenet véget is ér, de az evangélista még kitér a távolabbi következményekre. Eddigi követői közül sokan visszahúzódtak, és már nem vártak tőle semmit. Bizonyára nemcsak az a beszéd okozta bennük a törést, hanem inkább az, hogy szerintük Jézus egyre inkább a titkok világába menekült, s nem öltözött bele abba a messiási szerepbe, amelyet vártak tőle. A nép számára tehát a próbatétel az élet kenyeré és az igazi üdvösség hirdetése lett. Akik földi várakozással néztek Jézusra, azok csalódtak benne. Azért Jézus most elérkezettnek látja az időt, hogy a tizenkettőt is döntés elé állítsa. A jelenet nagyon hasonlít ahhoz, amelyet a szinoptikusok is elmondanak, és amely Fülöp Cezárea környékén játszódott le (Mt 16,13 kk; Mk 8,28 kk; Lk 9,18 kk). A negyedik evangélium nem nevezi meg a helyet és az időt. Jézus itt ezt a kérdést teszi fel: Ti is el akartok menni? S az értelme az volt, hogy van-e még bennetek hit? Világos, hogy itt az evangélista már minden olvasójára gondol. A tizenkettő nevében a választ Simon Péter adja meg. A két név összekapcsolása nyilván azt jelzi, hogy itt nem Simon egyéni vallomásáról van szó, hanem már Péter beszél benne, aki nemcsak egy az apostolok közül, hanem az egész egyháznak a reprezentánsa. Ha arra gondolunk, hogy a 21. fejezetben Péter úgy jelenik meg, mint Jézus nyájának megbízott pásztora, akkor ezt a magyarázatot helyesnek kell tartanunk. Az első század végén az egyház már tudja, hogy nehéz döntések idején Péter székétől kell várni a végleges állásfoglalást.

Péter válaszába bele van foglalva az egész egyháznak és minden hívőnek a reflexiója: Uram, kihez mennénk? Tied az örök életet adó tanítás! Éppen ezt a tanítást és ezt az örök életet nem ígéri senki más, és nem is ígérheti. Bárhová mehet az ember, Jézuson kívül senki sem biztosíthatja őt a feltámadásról és az üdvösségről. A tizenkettő azért maradt Jézus mellett, mert ez a hit éledt fel bennük. Ők „megismerték és tudják”, hogy Jézus az Isten Szentje. A megismerés és tudás a hit szilárdságát fejezi ki, s az Jézus bizonyítékaira támaszkodik. Az Isten Szentje megnevezés más összefüggésben fordul elő Mk 1,24-ben, de János szövegébe is beleillik, hiszen a 10,36 is úgy beszél róla, mint akit „az Atya megszentelt és a világba küldött”. Azután az evangélista

stflusától már megszokottan itt is találkozunk az ellentétek szembeállítással. Péter hitvallásának ellentéte Júdas árulása. A szerző minden bizonnyal érzékeltetni akarja, hogy az egyház hitét kísérni fogja a hitetlenség, sőt az aposztázia is. Jézus elfogadja Péter hitvallását, de itt nem következik olyan ígéret, mint pl. Máténál. Ellenben halljuk Júdas megbélyegzését: Nemde tizenkettőtököt választottam ki? De egyikektek ördög. Ezen Júdást értette. A megbélyegzés eszünkbe juttatja, hogy Mk 8,33-ban Jézus Pétert mondja jelképesen sátánnak, azaz ellenségnek, mert nem akarja megérteni, hogy a Messiásnak szenvednie kell, és hogy áldozatával kell a megváltást megvalósítania. Júdas itt súlyosabb értelemben kapja a megbélyegzést. Később a 8,44-ben a kötekedő jeruzsálemi zsidóknak mondja Jézus, hogy atyjuk az ördög, a hazugság atyja, aki kezdettől fogva gyilkos, mert az ember vesztére tör. Júdas így tört Mestere vesztére. Amikor tehát Jézus magát az élet kenyérének, az élet osztogatójának mondja, akkor már előre veti árnyékát a kereszthalál, amelyet az emberek bűne miatt kell vállalnia. Ez a halál teszi testét és vérének valóságos áldozati adománnyá. Jézus ezt az áldozati testet és vért adja majd egyházának lelki eledelként, mint az örök élet forrását és biztosítékát.

A SÁTOROS ÜNNEP

A HITETLEN ROKONOK (7,1—13)

1 Jézus ezután bejárta Galileát; Júdeába nem akart menni, mert a zsidók életére törtek. 2 Közeledett a zsidók ünnepe, a sátoros ünnep. 3 Ezért testvérei így szóltak hozzá: Kelj útra, és menj el Júdeába, hogy tanítványaid is lássák tetteidet. 4 Hisz senki sem működik titokban, ha azt akarja, hogy tudomást szerezzenek róla. Ha képes vagy ilyenekre, akkor lépj a világ színe elé. 5 Testvérei sem hittek ugyanis benne. 6 Jézus ezt válaszolta nekik. Nekem még nem érkezett el az időm; de nektek mindig megfelelő az idő. 7 Titeket nem gyűlölködni a világ, de engem gyűlölni, mert bizonyítom, hogy gonoszak a tetteik. 8 Menjetek fel hát az ünnepre, én azonban nem megyek fel erre az ünnepre, mert még nem telt be az időm. 9 Ezt mondta nekik, s ott maradt Galileában. 10 De azután, hogy testvérei fölmentek az ünnepre, ő maga is fölment, csak nem nyilvánosan, hanem titokban. 11 A zsidók keresték az ünnepen. Hol van? — kérdezték, 12 s a nép körében sokat emlegették. Némelyek azt mondták, hogy jó ember, mások meg azt, hogy félrevezeti a népet. 13 De a zsidóktól való félelmében senki sem beszélt nyíltan róla.

A hetedik fejezet olyan eseményeket mond el, amelyek a sátrak ünnepével kapcsolatosak. Ezt az ünnepet az ősz kezdetén, Tisri hónap 15—21. napján ülték meg, s eredetileg hálaadás volt a szőlő, olajbogyó és gyümölcs beéréséért. Később a pusztai vándorlás emlékének és a jövő reményének a kifejezője lett. Hét napig tartott, de még egy befejező napot is hozzácsatoltak. Ha az 5,1-ben említett ünnep húsvét volt, akkor Jézusnak ez a galileai tartózkodása mindössze 4—5 hónapig tartott. Itt azt olvassuk, hogy ez alatt az idő alatt bejárta Gali-

leát, s nem akart Júdeába menni, mert a zsidók az életére törtek. Ez pedig feltételezi, hogy már előbb tartózkodott Júdeában és Jeruzsálemben, s így az ellentét kialakult közte és a zsidók között. Viszont ő nem akarta siettetni a végső kifejeletet, hiszen alkalmazkodott ahhoz az „órához”, amelyet az Atya kijelölt számára. A fejezetben az evangélista úgy csoportosítja az eseményeket, hogy drámai kép alakul ki a hit és a hitetlenség küzdelméről. Jézus a Jeruzsálemben elmondott beszédekben tárja fel legjobban kilétét, de a hitetlenség és a bizalmatlanság is ott erősödik leginkább vele szemben.

Közben Kafarnaumban is megtörtént a szakítás. A nagy tömeg nem tudta követni a természetfölötti kinyilatkoztatást, csalódott a messiásvárásban, ezért visszahúzódott. Jézus rokonságának férfitagjai, akiket a szerző héber szóhasználat szerint egyszerűen testvéreknek mond, itt lépnek közbe. Az 5. vers világosan megmondja, hogy ezek sem hittek benne, de nem is voltak vele tisztában. Galileai környezetük és messiásvárásuk alapján arra ösztönzik, hogy nyilatkozzék szándékáról. Tekintéllyel és követeléssel lépnek fel, tehát a törzs vagy a nagy család idősebb tagjai lehettek, akik az egész rokonság hírnevére és jólétére gondoltak. A párbeszédből kitűnik, hogy nem lelki és természetfölötti hatást vártak Jézustól. A rokonságnak ilyen beavatkozásáról Mk 3,21 is értesít. Itt az evangélista a hitetlenség és a „világ” képviselőinek teszi meg őket. Felszólítja Jézust, hogy az ünnepre menjen fel Jeruzsálembe és ott mutassa meg tetteit. Aki érvényesülni akar, az nem működik titokban, hanem kimegy az emberek elé. A jeruzsálemi zarándoklat jó alkalom lehet a hírnévszerzésre. Hitetlenségüket ez a kijelentés árulja el: Ha képes vagy ilyenekre, akkor lépj a világ elé. Az eddigi elbeszélés nem mutatja, hogy Jézusnak Júdeában tanítványai lettek volna, tehát felszólításuk értelme az, hogy tetteivel szerezzen magának követőket. Tehát bár ők maguk nem hittek benne igazi hittel, de Jézus tettei hatottak rájuk, s ezen a vonalon reméltek tőle valamit. Amikor a szinoptikusok leírják Jézus megkísértését, abban is a népies messiásvárás tükröződik, hogy meglepő tettekkel ejtse ámulatba a világot.

Jézus válasza olyan, mint bárhol másutt az evangéliumban. Az emberek földi gondolataival szembeállítja a természetfölötti kinyilatkoztatást, amely egyúttal követelményként hat: Nekem még nem érkezett el az időm, de a tiétek mindig alkalmas idő. Vagyis, neki az Atyától kimért időpontokhoz kell alkalmazkodnia, viszont az ő ittléte és

működése már megadja az embereknek a hit lehetőségét. Nekik erre kellene gondolniuk és az időt felhasználni.

Amióta tanít és működik, az idő alkalmas a hit kialakulására, tehát nem kell új jeleket várni. Jézus válaszában benne van a tanítás minden kor embere számára. Az idő (kairos) nem jelentéktelen tartama az életnek, hanem benne van Isten hívása, vonzása és figyelmeztetése. Különösen a hívőnek kell arra gondolnia, amit Pál apostol mond: Most van a kellő idő, most van az üdvösség napja (2Kor 6,2). Azután Jézus arra céloz, hogy Júdeában ellenségei vannak: Titeket nem gyűlöl a világ, de engem gyűlöl, mert bizonyítom, hogy gonoszak a tettei. A „világ” itt azok az emberek, akik visszautasítják bizonyítékait, és akik kellemetlenül érzik magukat előtte, mert eléjük tárja Isten akaratát. A világ nem gyűlöli övéit, akik hasonló lelkülettel járnak, de aki az Isten útját és szentségét mutatja be, annak viselkedését kihívásnak tartja. Jézus búcsúbeszédében is ezt a figyelmeztetést hagyja örökségül az egyháznak (15,18). Az isteni kinyilatkoztatásnak megvan a kritikai hatása a világban. Annyira az igazságot és a szentséget tükrözi, hogy lehetetlen összehasonlítást nem tenni közte és az emberek rosszasága között.

Jézus a rokonságot azzal utasítja el, hogy ők csak menjenek fel Jeruzsálembe, ő erre az ünnepre nem megy fel, mert még nem telt be az ideje. Kihangsúlyozza, hogy erre az ünnepre nem megy fel. Az evangélista tehát jelzi, hogy mit akar mondani. Nem megy fel olyan értelemben, ahogyan a rokonok kívánják; nem akarja magát megmutatni a világnak. Azt majd megteszi egy másik ünnepen, amelyet az Atya kijelölt, de akkor is más értelemben mutatja meg magát, mint ahogy hitetlen testvérei elképzelik. Mivel ez a szándéka, az evangélista nem is tartja szükségesnek, hogy megmagyarázza későbbi döntését. Nem úgy közli Jézus szavait, hogy „most még nem megy fel”, hanem azt érzékelteti, hogy ilyen ünnepre, ilyen feltűnő megnyilatkozásra nem indul el velük együtt. Hogy Jézus magatartásában van valami figyelemre méltó, azt az evangélista a további szembeállításal is érzékelteti. Írja, hogy Jézus Galileában maradt, de miután testvérei felmentek, ő maga is utánuk ment, de titokban. Nem a rokonok félrevezetéséről van itt szó, hanem annak jelzéséről, amit sok más esetben is érzékeltetett vagy kimondott Jézus, hogy messiási küldetésében egyedül az Atya akaratát követi, és nem engedi befolyásoltatni magát emberi szempontoktól. Titokban megy Jeruzsálembe, tehát nem együtt a galileai za-

rándokokkal, és ott is elkerül minden feltűnést. Ez a felmenetel ellentétben áll azzal az utazással, amelyet megelőzőtt Lázár feltámasztása és az ünnepélyes bevonulás. Ezután az evangélista, mintegy bevezetőül a következő vitákhoz, néhány sorban vázolja a városban uralkodó hangulatot. A zsidók keresték őt az ünnepen, s ezek a zsidók nem az ottlevő zarándokok voltak, hanem a vallási vezető réteg tagjai, a farizeusok és írástudók, akik már előbb is vitákat rendeztek vele. A keresés inkább rosszakaratú nyomozás, mintsem őszinte érdeklődés. Ez kitűnik abból, hogy a nép csak suttogva mer róla beszélni. Magában a népben is megoszlanak a vélemények. Egyesek jó embernek mondják, s megállapításukat bizonyára gyógyításaira alapozzák. Mások inkább a vezető réteg hatása alatt állnak, és úgy gondolják, hogy félrevezeti a népet. Ez a megállapítás nem volt közömbös beszéd, hiszen a zsidó jogi felfogás szerint a félrevezetésért megkövezés járt (mint István vértanú esetében is). Arra mondták ki a félrevezetés vádját, aki eltért az atyák hitétől és törvényeitől, vagy illetéktelenül prófétai és messiási küldetést követelt magának (Mt 27,63). Tudjuk, hogy ez a megbélyegzés tovább élt a zsinagógában még a második században is. Jusztinusz írja a Triphonnal folytatott dialógusában, hogy a zsidók úgy tekintettek vissza Jézusra, mint varázslóra és a nép félrevezetőjére. Érthető, ha az evangélista úgy állítja elének a jeruzsálemi vitákat, hogy abból kortársai okuljanak a korabeli zsidókkal folytatott párbeszédben. Valószínűleg ezen az alapon emeli ki azt is, hogy a tömegben senki sem mert nyíltan beszélni Jézusról, mivel félt a vezetők haragjától. A század második felében a zsidó közösség már kitaszította magából azokat, akik átvették Jézus tanítását. Az előzmény már megvan itt és a 9,22-ben.

HONNAN VAN JÉZUS TANÍTÁSA? (7,14—24)

14 Amikor már eltelt az ünnep fele, Jézus fölment a templomba és tanított. 15 A zsidók csodálkozva mondogatták: Hogy ismerheti így az írásokat, amikor nem is tanulta? 16 Jézus így felelt nekik: Tanításom nem tőlem való, hanem attól, aki küldött. 17 Aki készen van rá, hogy teljesítse akaratát, meggyőződhet róla, vajon Istentől való-e ez a tanítás, vagy csak magamtól beszélek. 18 Aki magától beszél, a saját dicsőségét keresi. Aki

azonban annak dicsőségén munkálkodik, aki őt küldte, az igaz s nincs benne hamisság. 19 Hát nem adott nektek Mózes törvényt? Mégsem tartja meg egyiketek sem a törvényt. Miért törtök életemre? 20 Te ördögtől megszállott — szolt közbe a nép — ugyan ki tör az életedre? 21 Jézus azonban folytatta: Egyetlen egy tettet vittem végbe, s mindnyájan megütköztök rajta. 22 Mózes parancsot adott a körülmetélésre — bár nem Mózesről eredt, hanem az ősatyáktól —, és szombaton is elvégezték a körülmetélést. 23 Ha tehát szombaton is körülmetélkedhet az ember, hogy Mózes törvénye csorbát ne szenvedjen, miért acsarkodtok ellenem, amiért egy egész embert meggyógyítottam szombaton. 24 Ne látszatra ítéljete, hanem igazságosan ítéljete.

Már előbb szó volt arról, hogy ez a rész, a 7,15—24-ig terjedő versek, tartalom szerint jobban illenék az ötödik fejezet végéhez, mint ide. A szöveg ugyanis úgy hat, mint az 5,47 folytatása. Itt is említés történik az Írások ismeretéről, Mózes törvényéről, és úgy látszik, hogy a 7,21-ben a célzás a szombaton végbevitt gyógyításra szintén az 5,16-ra vonatkozik. De a legrégebb kéziratok a mai sorrendet közlik, tehát nem a másolók nézték el a dolgot. Inkább az lehet a helyzet, hogy maga a szerző, aki a könyvet összeállította, írásbeli feljegyzéseket használt, és a 7,14 után — amely arról szólt, hogy Jézus fölment a templomba és tanított — egyszerűen ezt a részt illesztette oda. De ez a szövegrész is összefüggő egészet alkot, s így ezen a helyen is kifejtjük értelmét.

A 14. versből megtudjuk, hogy a hétnapos ünnep közepe táján Jézus mégis a nyilvánosság elé állt és tanított a templomban. A tanítás csoportokkal való beszélgetés volt, amilyeneket az írástudók is csináltak. Az 5,46—47-ben Jézus arról beszélt, hogy a zsidók azért nem hisznek neki, mert Mózesnek és az írásoknak sem hisznek. Erre kérdezik egymás között méltatlankodva, hogy hogyan ismerheti ez az írásokat, amikor nem tanulta. Nem egyszerűen a szent szövegek olvasására gondolnak, hanem arra a hagyományos magyarázatra, amelyet a rabbik iskolájában sajátítottak el. A legtöbb zsidó férfi fiatalon megtanult olvasni. Lk 4,16 szerint Jézus maga is olvasta Izajás szövegét a názáreti zsinagógában. Igazi törvénymagyarázatot azonban csak azoktól vártak, akik a rabbik hagyományát folytatták. A megjegyzés egyúttal

Jézus tekintélyének csorbítása is akart lenni. Jézus nem felel a megjegyzésre, hanem arra hivatkozik, hogy tanítása különbözik az írástudókéétól, mert közvetlenül attól van, aki őt küldte. A zsidók meg voltak győződve, hogy Isten szavát és akaratát csak a szent könyvekből lehet megismerni. Hivatalos tanító csak az lehet, aki ezeket a szövegeket értelmezi. Jézus viszont nem ezt csinálja. Külső forma szerint is függetleníti magát a régi szövegektől. Saját tanítását adja, és azt állítja róla, hogy az Istentől származik, aki őt küldte. Azután arra hivatkozik, hogy ezt a tanítást is lehet ellenőrizni, és meg is lehet győződni isteni eredetéről, de nem külsőleg, hanem bensőleg. Ha az ember az ő tanítása alapján készen áll arra, hogy megtegye Isten akaratát, akkor meggyőződik róla, hogy a tanítás Istentől van. Az 5,31—41-ben is láttuk, hogy Jézus nem szorult emberi tanúkra. Ha külső tanút egyáltalán igénybe vett, az csak az Atya lehetett, aki felhatalmazta őt a jelek és csodák véghezvitelére. Jézus ugyanezt követeli és ígéri itt is mint a 6,40-ben, hogy aki látja a Fiút és hisz benne, annak örök élete van. Az Atya akarata elsősorban az, hogy az emberek a tanúskodás alapján elfogadják Jézust az ő küldöttének.

A tanítás felsőbb eredetének van még egy ismertető jele: magán hordozza Isten szentségét. Aki magától beszél, az saját dicsőségét keresi, Jézus viszont annak a dicsőségén munkálkodik, aki őt küldte. Ezért tanítása igaz, és őbenne nincs hazugság. Ezt akkor a zsidók vezetői nem fogadták el, a hívők viszont elismerték, hogy Jézus tetteivel és tanításaival az Atyát tükrözte. Így még senki nem azonosította magát Isten ügyével. Jézusnak nincs egyetlen szava vagy lépése, amellyel ne az Atya dicsőségét keresné. Így az evangélium önmaga mellett tanúskodik. Ilyen életművet és ilyen tanítást írói fantázia nem tudott volna kitermelni.

A 19. versben Jézus ellentámadásba megy át. A szinoptikusoknál is van rá példa, hogy olykor ugyanazt a nyelvet használja, mint a próféta (Mt 23; Lk 11,37—52). Már az 5,45-ben figyelmeztette ellenfeleit, hogy Mózes lesz a vádlójuk az ítéleten, s most ezt a gondolatot fejti ki bővebben. A zsidók dicsekszenek azzal, hogy a törvényt Mózes közvetítette nekik, és hogy ők Mózes tanítványai (9,28), de igazában nem tartják meg a törvényt: csak a betűjét tartják szem előtt, nem a szellemét. Ennek bizonyítéka az is, hogy az ő életére törnek.

A jelenlevők közül egyesek valószínűleg nem ismerték a vezetőik gonosz szándékát, s ezek kérdezik csodálkozva, hogy ki tör az életére.

Talán azért vannak rémlátásai, mert az ördög szállta meg? Hasonló gyanúsítás a szinoptikusok szerint is elhangzott Jézus felé (Mk 3,23). Jézus nem válaszol egyenesen a megjegyzésre, hanem azt igazolja, hogy őt a mózesi törvény alapján nem lehet elmarasztalni azért, mert szombaton gyógyított. Ez utalás a Betesda-tónál végbevitt gyógyításra az előző ünnepen. Jézus gondolatmenete egyszerű és világos: a zsidók szombati napon is elvégzik a gyermek körülmetélését, hogy Mózes törvénye kárt ne szenvedjen, őt viszont vádolják azért, mert az egész embert meggyógyította. A körülmetélés Ábrahám óta vallásos értelmet kapott, mert az Istennel kötött szövetség jelképe lett. Ezért mondja az evangélista, hogy a körülmetélés igazában nem Mózesből származik, hanem az atyáktól. Az ilyen bizonyítási mód, amely az Írásokra hivatkozik, a rabbik módszerében is ismeretes volt. Egy kisebb dologból indultak ki, hogy a nagyobbat bizonyítsák. Az egész ember meggyógyítása is összefügg az 5. fejezetben mondottakkal, hiszen ott Jézus úgy mutatkozik be, mint aki életet osztogat. Az Atya éppen ezért küldte a földre. A szombat megszentelésében való eltérés mutatja azt is, hogy Jézus hogyan szabadította fel az embert a hagyományos kötöttségek és a hatalomhoz való ragaszkodás terhe alól. Amikor itt az egész ember meggyógyítását emlegeti, a háttérben éppen úgy a szeretet áll, mint amikor a szinoptikusoknál azt halljuk, hogy az ökröt meg a szamarat szombaton is elvezetik a kútra, vagy kihúzzák az árokból, ha beleesett. Az ember testi és lelki megmentése mégiscsak fontosabb ezeknél. Jézus újdonsága éppen az volt, hogy Isten nagyvonalú irgalmát hirdette, amelyet az embernek utánoznia kell. Ellenfelei viszont megmaradnak a törvény elemzésénél, mert ezzel a saját tudásukat és hatalmukat bizonyíthatták a nép előtt. Itt Jézus a vitából azt a következtetést vonja le, hogy ellenfelei ne látszatra ítéljenek, hanem igazságosan. Ebből a szempontból előbb saját magát állított példaképnek, amikor az 5,30-ban azt mondta, hogy az ő ítélete igazságos, mert az Atya akaratát keresi, nem a magáét. Azóta minden ember számára, és különösen a hívő keresztyén számára fennáll a követelmény, hogy az emberek tetteit és a helyzeteket Isten szemszögéből kell nézni és aszerint ítélni. Ez a szemléletmód feltárja a szeretet összefüggését, hozzásegít az igazság megtalálásához, és főleg megment az ellenszenvtől, vagy féltékenységtől.

JÉZUS EREDETE (7,25—36)

25 A jeruzsálemiek közül néhányan megjegyezték: Ugye ez az, akit halálra keresnek? 26 S mégis teljesen nyíltan beszél, s nem szólnak rá semmit. Csak nem győződtek meg róla az előljárók, hogy ő a Messiás? 27 Róla tudjuk, honnét származik, a Messiásról azonban ha eljön senki sem fogja tudni, honnan való. 28 Jézus a templomban tanítva ezt felelte rá: Igen, ismertek és azt is tudjátok, honnan való vagyok, noha nem magamtól jöttem, hanem az Igazság küldött, akit ti nem ismertek. 29 Én azonban ismerem, mert tőle vagyok és ő küldött. 30 Erre el akarták fogni, de senki sem vetett rá kezet, mert még nem érkezett el az órája. 31 A népből sokan hittek benne. Hát több csodajelet visz végbe, ha eljön, a Messiás, mint amennyit ez végbevitt? — kérdezték. 32 A farizeusoknak fülükbe jutott, hogy a nép titokban így beszél róla. Ezért a főpapok és a farizeusok elküldték szolgálóikat, hogy fogják el. 33 Ekkor Jézus azt mondta: Már csak rövid ideig vagyok veletek, aztán visszatérek ahhoz aki küldött. 34 Keresni fogtok, de nem találtok, mert ahol én vagyok, oda ti nem jöhettek. 35 Erre a zsidók tanakodni kezdtek: Vajon hová akar menni, ahol nem találjuk meg? Csak nem a szórványban élő görögökhöz készül, hogy tanítsa őket? 36 Mit jelent, amit mondott: Keresni fogtok, de nem találtok, s ahol én vagyok, oda ti nem jöhettek?

Az elmondottak alapján ezt a részt úgy is magyarázhatjuk, hogy a 14. vers után következik. Az ünnep közepe táján Jézus fölmege a templomba és tanít. Amit az evangélista a 25—36-ban leír, az összefügg és egységes képet ad, s el is határolható attól, ami az ünnep befejező napján történt (37—53). A fejezet elején arról volt szó, hogy Jézus titokban ment el az ünnepre és hogy a zsidók vezetői keresték. Most, hogy nyilvánosan tanít, egyesekben önkéntelenül is megnyilvánul a csodálkozás, látván, hogy Jézus zavartalanul megjelent a nyilvánosság előtt és nem tesznek ellene semmit, pedig azelőtt meg akarták ölni. Az evangélista a nép találgatásának a tartalmát közli. Egyesek a vezetők hallgatását úgy ítélik meg, hogy talán már ők is meggyőződtek Jézus messiási mivoltáról. Ebből látszik, hogy Jézussal kapcsolatban ez volt a vitatott kérdés. Tekintéllyel tanított, tettei elárulták különleges hatal-

mát, tehát nem lehetett a mindennapi emberek mértékével mérni. De itt is világos, hogy az evangélista saját korának vitáit is figyelembe veszi, amelyek a keresztények és zsidók között zajlottak. Akik nem akarták elfogadni Jézus messiási küldetését, azoknak az volt a nehézsége, hogy ismerték Jézus származását, a Messiással kapcsolatban pedig azt tartották, hogy senki sem fogja tudni, honnét való. Ezt a meggyőződést Jusztinus is említi a Dialógus-ban. A Messiásnak lehet emberi származása, de addig maga sem ismeri küldetését, amíg Illés próféta meg nem jelenik, és fel nem keni a világ előtt. Ez lesz igazi kinyilvánítása. A zsidók tehát úgy érvelnek, hogy a Messiás addig nem lehet jelen, amíg Illés próféta el nem jön. Az ilyen előítélet okozta aztán, hogy Jézus bizonyítékait nem is mérlegelték komolyan. Jézus úgy válaszol az ilyen feltételezésre, hogy tekintélyi kinyilatkoztatást ad magáról. Vagy legalábbis az evangélista itt közli szavait, hiszen ő már a húsvéti események után ír, amikor a keresztényeknek megvolt az összképük Jézus bizonyosságairól: csodáiról, jövődöléseiről, szent életéről, feltámadásáról és arról, hogy az ószövetségi jövődölések teljesedtek benne. Jézus a válaszában kifejti, hogy ismerik ugyan őt és származását, de csak külsőleg és csak földi eredete szerint. Van azonban egy másik származása: Nem magától jött, hanem az küldte őt, aki igaz (alethinós). A 17,3-ban is úgy szerepel a szó mint Isten tulajdonsága (egyedül igaz Isten). Ezért a szöveget lehet úgy fordítani, hogy őt az Igazság küldte. Az evangélista nem magyarázza meg külön ezt a szóhasználatot, de bizonyára megvolt a jelentése, mert Jézus egyébként mindig az Atyától való küldetést emlegette. Itt viszont még nem az ő istenfiúsága a kérdés, hanem csak a messiási küldetés. A bizonyítás gondolatmenete az, hogy Isten igaz, sőt ő maga az igazság, azért ha küld valakit, azt kellőképpen igazolja, hogy az emberek tévedésbe ne essenek. Az ő esetében ez az igazolás megtörtént. Egyúttal hozzáteszi, hogy ellenfelei ezt az Igazat nem ismerik. Előítéletük alapján következtetnek rá és beszélnek róla, ezért intézkedéseit sem fogják fel. Ezzel a téves módszerrel szemben Jézusnak megvan a közvetlen ismerete róla, mert tőle jött, tőle kapta küldetését. Itt még „a tőle vagyok” kifejezést sem kell a belső szentháromsági származásra vonatkoztatni. Egyelőre nem akar többet mondani, mint a 6,46-ban, hogy valóban égi eredete van, és az Atyától jött. Tehát két kiváltságot követel magának: azt, hogy az Atyától jött, és azt, hogy ismeri őt. Ismerete éppen azért különleges és egyedülálló, mert tőle jött. Jézus szavaiban benne van az égi

eredet, s egész működése alatt állandóan ezt igazolja. Az égi eredet magyarázza meg Jézus igazi öntudatát és kiváltságát. Nincs szüksége arra, hogy az Írásokat tanulmányozza. Közvetlen ismerete van az Atyáról és saját küldetéséről, tehát nem szükséges, hogy Illés vagy valaki beiktassa hivatalába.

Tehát annak ellenére, hogy itt még nem mondja magát Fiúnak és az Atyával egyenlőnek, a zsidók megértik, hogy valamiképpen azonosítja magát égi eredetével, s ezen az alapon követel hitet maga iránt. Ez több volt, mint amit egy embertől elfogadhattak, ezért el akarják fogni. Hogy miért nem tették, vagy hogy miért nem sikerült nekik, azt az evangélista nem mondja meg. Helyette csak azt halljuk, hogy nem emeltek rá kezet, mert még nem jött el az órája. Természetesen ez már az igehirdetés visszatekintése. Az apostoli egyház meglátta azt, amit olykor maga Jézus is jelzett, hogy az ő ideje különösképpen az Atya gondviselése alatt áll. Neki az Atya tervét kellett megvalósítani a földön, s ezt az emberek nem akadályozhatták meg. Ha majd eljön az órája, az Atya megengedi, hogy kezet emeljenek rá, s akkor ott kell tanúskodnia arról, hogy az Atya küldte. Tanítása és érvelése mégis olyan volt, hogy a népből sokan hittek benne. Egyesek azzal győzték meg magukat, hogy a Messiás sem vihet végbe több csodajelet, ha majd eljön. Ezen az ünnepen nincs szó csodákról, az előző ünnepről is csak a béna ember meggyógyítását közli az evangélista. A nép kérdésében tehát benne lehet a visszaemlékezés az első húsvétkor végbevitt gyógyításokra, vagy esetleg a galileai eseményekre. De az evangélista itt általános értelemben is beszél. Saját korának embereit és minden eljövendő nemzedéket figyelmeztet erre az igazságra. Jézus elsősorban azzal igazolta messiási küldetését, hogy csodákat tett, s ezzel bemutatta, hogy az Atya irgalma kiáradt az emberekre. Keresztelő János küldöttjei előtt is arra hivatkozik, hogy teljesedett benne a próféta jövendölése: a vakok látnak, a sánták járnak, a süketek hallanak stb. (Mt 11,5; Iz 26,19; 29,18).

A szinoptikusoknál is Jézus fő ellenségei a farizeusok, a törvény ügybuzgó követői, akik az ősök hagyománya és a nemzeti összetartozás fölött is örködték. Ellenőrizték az egész vallási életet és mindenütt jelen voltak. Jeruzsálem pusztulása után a papság elvesztette jelentőségét, akkor már ők maradtak a nép vezetői és összetartói. Az ő szellemük állt szemben a keresztyén tanítással is. Az evangélista tehát innen tekint vissza rájuk, és őket teszi meg Jézus igazi ellenségeinek,

mintha a papság nem is létezett volna. Mivel látják, hogy Jézusnak hatása van a nép körében, kieszközik a főpapoknál és a főtanács tagjainál, hogy Jézust megakadályozzák a tanításban és felelősségre vonják. Hogy az elfogatási parancsnak mi volt a következménye, azt csak a 45. versben halljuk. Közben Jézus folytatja tanítását, és más oldalról ismerteti eredetét. Az evangélista úgy szerkesztette meg a szöveget, hogy Jézus magáról adott kinyilatkoztatásának hatásos keretet biztosítson. Ellenfelei véget akarnak vetni működésének, s most ő maga mondja ki, hogy csak rövid ideig marad velük, azután visszatér ahhoz, aki küldte. Ezzel egyrészt figyelmezteti hallgatóit, hogy addig higgyenek szavának, amíg alkalmuk van rá, másrészt nyomatékkal céloz égi eredetére. Joga van oda visszatérni, ahonnan jött. De egyúttal az a joga is megvan, hogy magával vigye mennyei dicsőségébe azokat, akik hisznek benne. Ez a gondolat főleg majd búcsúbeszédében kerül előtérbe.

A kijelentés, hogy ellenfelei „keresni fogják, de nem találják”, felfogható úgy, mint jóvendülés, és úgy is, mint fokozott figyelmeztetés. Most higgyenek benne, mert ha eltávozik, akkor már késő lesz. Majd a 8,24-ben ki is mondja, hogy hitetlenségük miatt meghalnak bűnükben, vagyis a halál hatalma erőt vesz rajtuk, mert nem fogadták el azt, aki életet ígért. A fenyegetés komolysága abban van, hogy „oda ti nem jöhettek, ahol én vagyok”. Az ember azt várná, hogy „ahol én leszek”, ti. a mennyei dicsőségbe. De ő mint a Fiú beszélhetett így is, hiszen mindig az Atyánál van: Az evangélista még inkább használhatta ezt a kifejezést, mert már Jézus megdicsőülése után írt. Az „én vagyok” kifejezés különben is az egész evangéliumban Jézus istenfiúi tekintélyét tükrözi.

A zsidók nem fogták fel a kinyilatkoztatást, mert továbbra is csak külsőleg és test szerint ítélték meg. A hitetlenek számára a kinyilatkoztatás mindig talány marad. Erre már Izajás nyomán a szinoptikusok is rámutatnak: az emberek hallanak, de nem értenek, néznek, de nem látnak (Mt 13,14). Itt a hallgatók zavarodottan csak azt kérdezik, hogy talán a szórványban élő görögökhöz készül, és azokat akarja tanítani? Önmagában a prozeliták szerzése megtisztelő vállalkozás lett volna, de a hallgatók minden bizonnyal idáig nem gondolták végig a dolgot. Hasonlóképpen csak zavarukat fejezik ki akkor is, amikor azon tanakodnak, hogy mit jelentsen az, hogy oda nem mehetnek, ahol ő van. Az evangélista viszont gondolhatott arra, hogy ez a töp-

rengés később mégis jövendülés lett. Jézus ugyan nem személyesen, de apostolain és egyházán keresztül a pogányok tanítója lett. Jézus a „rövid időt”, a keresést és a nem találást a 13,33-ban tanítványai előtt ismétli meg, és azt is, hogy ahová megy, egyelőre nem követhetik (ti. a halálba), de szavai ott is csak a jelen óra sürgető voltát hangsúlyozzák, nem pedig azt, hogy a megtérés és a hit valamikor késő lesz.

AZ ÜNNEP BEFEJEZŐ NAPJA (7,37—53)

37 Az ünnep utolsó, nagy napján Jézus a templomban volt és fennhangon hirdette: Aki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék! 38 Aki hisz bennem, annak belsejéből az Írás szava szerint élő víz forrása fakad. 39 Ezt a Lélekről mondta, amelyben a benne hívők részesülnek. A Lélek ugyanis még nem jött el, mert még nem dicsőült meg Jézus. 40 E szavak hallatára a népből némelyek így beszéltek: Valóban ez a próféta! 41 Mások meg: Ő a Messiás! De voltak, akik így vélekedtek: Hát jöhet a Messiás Galileából? 42 Az Írás szerint Dávid családjából, s Betlehem városából kell a Messiásnak jönnie. 43 Így szakadás támadt miatta a nép közt. 44 Némelyek már el akarták fogni, de senki sem vetett rá kezet. 45 A szolgák is visszatértek a papokhoz és a farizeusokhoz. Ezek kérdőre vonták őket: Miért nem hoztátok magatokkal? 46 A szolgák mentegetőztek: Még soha sem beszélt úgy ember, ahogy ez beszél. 47 Erre a farizeusok megkérdezték tőlük: Csak nem vezetett titeket is félre? 48 Hitt-e benne valaki a tanács tagjai vagy a farizeusok közül? 49 Csak ez az átkozott népség, amely mit sem ért a törvényből. 50 Egyikük azonban, Nikodémus, aki egy alkalommal fölkereste (Jézust), azt mondta nekik: 51 Elítél-e törvényünk valakit is anélkül, hogy először meghallgatták s meggyőződtek volna róla, hogy mit tett? 52 De leintették: Csak nem vagy te is galileai? Nézz utána s megbizonyosodsz, hogy Galileából nem támad próféta. 53 Ezután mindnyájan hazamentek.

Az ünnep utolsó napját az evangélista nagy napnak mondja, valószínűleg az ünnepi szertartás miatt. A papok a Siloe forrásból vizet hoztak és hétszer körüljárták az oltárt, majd meghintették a vízzel és

könyörögtek alkalmas esőért. Ez a víz adja Jézusnak a kiindulást, hogy saját magáról újabb kinyilatkoztatást közöljön. A fennhangon való hirdetés a mondanivaló fontosságát emeli ki. Kétségtelen, hogy az itt közölt két mondat csak kiragadott gondolat, nem pedig Jézusnak egész tanítása: Aki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék! Aki hisz bennem, annak belsejéből az Írás szava szerint élő víz forrása fakad. Már többször megjegyeztük, hogy az evangélista Jézus életéből és beszédeiből kiragadott részekkel és képekkel azt mutatja be, hogyan nyilatkoztatta ki magát Jézus, mint az Isten Fia, mint az Atya küldötte. Hogy ő élő vizet adhat az embernek, amely véglegesen eloltja szomjúságát, az már előfordult a szamariai asszonnyal folytatott beszélgetésben is. Itt egészen az élő víz forrásának mondja magát. A meghívás, hogy az emberek az üdítő forrásból igyanak, megtalálható a bölcsességi irodalomban is (Péld 9,5; Sir 24,19). Távolabbi hasonlatnak fel lehetne fogni azt a sziklát, amelyből Mózes vizet fakasztott. Sőt Ezekiel 47,1—12-ben és Zak 13,1-ben is szó van olyan forrásról, amely a templom küszöbe alól fakad, és áldást visz a sivatagba. A szöveg értelmezésében régtől fogva fennáll a vita, hogy az „aki hisz bennem” kifejezést hová csatolják. Úgy kell-e az eredeti szöveget olvasni, hogy „jöjjön hozzám és igyék, aki hisz bennem”, vagy így: Aki hisz bennem, annak belsejéből... stb. A régiek ugyanis nem választották el a gondolatokat ponttal és vesszővel. Itt az összefüggés sorrendjétől függ, hogy kit tehetünk az élő víz forrásának: Jézust magát, vagy a hívőt, aki iszik belőle? Az evangélista maga ezt a magyarázatot fűzi hozzá: Ezt a Lélekről mondta, amelyben a benne hívők részesülnek. A földi Jézus ígérete tehát egészen majd csak megdicsőülése után válik valóra. Akkor fogja kiárasztani a Szentlelket mindazokra, akik hisznek és megkeresztelkednek. Amikor tehát az előbbi versek olvasásának módját keressük, ezt a tartalmat kell figyelembe vennünk. Megtették ezt már az egyházatyák, de náluk is megmaradt a kétféle olvasási mód. A vélemények ma is megoszlanak. A Bible de Jerusalem a második olvasási módot fogadja el, Schnackenburg ellenben, a nagy János-kommentárban, inkább az első felé hajlik, s akkor az értelem így módosul: Aki bennem hisz, annak számára — amint az Írás mondja — az élő vizek forrása árad az ő (Jézus) belsejéből. A végső forrás tehát mindenképpen maga Jézus. Hiszen az ember csak úgy kaphatja meg a Szentlelket, ha hisz Jézusban, és csak úgy fakadhat a belsejében élő vízforrás, amely táplálja őt és másokat. Az Írás szavaira való hivat-

kozás szintén nem egyértelmű. Így szó szerint nem található az Ószövetségben, de sok hely jelzi a forrást, mint az Istentől jövő kegyelem hasonlatát. A vizet és az Isten lelkét együtt említi az Iz 44,3 is. Végül az evangélista mintegy visszatekintve megállapítja, hogy akkor a Lélek még nem jött el, mert Jézus még nem dicsőült meg. Ezért még csak jelképesen beszélt róla. Ő maga a Lélek teljességét hordozta, de ahhoz, hogy kiárássa egyházára, először a megváltás művét kellett végbe vinnie. Azóta a Szentlélek úgy van itt, mint élő víz és eleven forrás. A vízben szegény keleten tudták értékelni a bővizű forrást. Jézus az egyház kegyelmi rendjét úgy alkotta meg, hogy az állhatatlan és fáradékony ember életének lendületet adjon. A sátrak ünnepén a víznek az oltárra való hintése összekapcsolódott a föld terméséért való könyörgéssel. Az Újszövetség már a szellemi beteljesedés időszaka. Jézus azért nyitotta meg a kegyelem forrását, hogy a hívő emberek lelki gyümölcsöt teremjenek. A Szentlélek ereje biztosítja az egyházban az evangélium hirdetésének lendületét, a hitet, a reményt, a szeretet gyakorlását, a bűnbánatot, és általában a jótettekkel való érdemszerzést. Amikor az evangélista ezt a jelenetet, mint az ünnep „nagy napjának” eseményét leírta, kétségtelenül arra gondolt, hogy az egyházban ennek a nagy napnak állandósulnia kell. Jézus mindig hívja a szomszárakat, és a szomszárók meghallják szavát.

Az evangélista stílusához tartozik, hogy amikor bemutatja Jézusnak valamilyen önkinyilatkoztatását, utána arról beszél, hogy mi volt annak a kifelé való hatása, illetve hogy az emberek hogyan fogták fel. Így volt ez az élet kenyérénel (6,41) és más gyógyítások és kijelentések után is (5,18; 9,16; 10,31; 11,47). A vélemények most is megoszlanak a hallgatóságban. Amikor az evangélista a helyzetet elemzi, érezteti, hogy Jézus kiléte felől még az ő idejében is folyik a vita a zsidósággal. Az első csoport hajlandó meglátni benne azt a prófétát, akit a zsidók a messiási időkkel kapcsolatban vártak. Ezt a kérdést tették fel annak idején Keresztelő Jánosnak (1,21), és erről van szó a 6,14-ben is. Erről a prófétáról nem volt egységes kép, de legtöbbször a MTörv 18,18 alapján úgy értelmezték, hogy Mózeshez hasonló próféta lesz — aki esetleg lehetne Messiás is —, mások ellenben egyenesen Messiásnak tekintették, Isten fölkeletjének, aki majd visszaállítja Dávid dicsőséges uralmát. A szövegből kiütközik a meggyőződés, hogy a nép valójában felismerhette Jézusban az igazi Messiást, hiszen bizonyítékai világosak voltak. Annál nagyobb a felelőssége a farizeusoknak és az írástudók-

nak, hogy ennek a hitnek a kialakulását megakadályozták. Ezek a vezetők azt vetik ellen, hogy a Messiás nem jöhet Galileából, mivel az Írás szerint Betlehemből kell jönnie (Mik 5,1). A Messiás Dávid fia, tehát Dávid szülőföldjéről kell származnia. Amint látjuk, itt nem Jézus eredete a vita középpontja, mint előbb, hanem a tartózkodási hely. Názáret olyan jelentéktelen falu Galileában, hogy onnan semmi jó nem jöhet. Ez volt már Natánáel megállapítása is (1,46). Ezek a megjegyzések is mutatják, hogy az ószövetségi vallás még mennyire külsőségekhez, helyhez és időhöz volt kötve, és hogy Isten intézkedéseit mennyire nem tudták még azoktól függetlenül elképzelni. Az Ószövetség ezért nem lehetett egyetemes vallás alapja. Ahhoz valami új, szellemi és természetfölötti sajátság kellett. Jézus éppen ezt hozta. Egyes magyarázók itt fennakadnak azon, hogy az ellenvetéssel kapcsolatban az evangélista nem hivatkozik Jézus betlehemi születésére, és ezzel azt a látszatot kelti, mintha nem is ismerné azt. Ez azonban nem következik a hallgatásból. Ő Jézusnak nem a földi származásával akar érvelni, hanem úgy mutatja be őt, mint az Isten Fiát. A hithez ez a döntő követelmény. A 44. vers mutatja, hogy Jézus ellenfeleit egyre jobban izgatta messiási mivoltának terjedése. Úgy akarták ezt megakadályozni, hogy elfogják Jézust és lehetetlenné teszik további működését. Egyelőre azonban még nem tudják döntő lépésre szálni magukat. Hogy miért, azt megmagyarázza azoknak a szolgáknak az esete, akiket még az ünnep közepén kiküldtek, hogy fogják el Jézust (32. vers). Az evangélista nem követi szorosan az időrendi sorrendet, inkább teológiailag mutatja be Jézus önkinyilatkoztatását, s a szolgáknak itt, a végén való szerepeltetése jó háttérrel ad a róla való vélemény kialakításához. A szolgák visszatérnek megbízóikhoz, azok megkérdezik, hogy miért nem vezették elő Jézust, erre ennyi a válaszuk: Még sohasem beszélt úgy ember, ahogy ez beszél. Számukra Jézus csak „ember” ugyan, ők nem tartják sem prófétának, sem messiásnak, de beszédéből és magatartásából kiéreznek valamilyen erőt. A szinoptikusok is visszhangozzák a nép megállapítását, hogy hatalommal beszél, nem úgy, mint az ő tanítói. A megállapítás összhangban van János evangéliumának hangnemével is. Az elején úgy mutatta be az emberré lett Fiút, hogy a dicsőség tükröződik rajta, mert tele van kegyelemmel és igazsággal (1,14). Akik nem előítélettel közeledtek feléje, azok felismertek valamit nagyságából. Az előítélet azonban ott van

a farizeusokban, akik a szolgálkat küldték. Egyedül magukat tartották a törvény ismerőjének és a vallásos szellem képviselőjének. Követelték a jogot, hogy mindenről és mindenkiről ítéletet mondanak. Elbizakodottságuk miatt Jézus vak vezetőknak nevezte őket (Mt 23,24). Most is saját kasztjukra hivatkoznak, és szónoki lendülettel megkérdezik, hogy a tanács tagjai, vagy a farizeusok közül hitt-e valaki Jézusban. Saját magukat föléje emelik a tudatlan és „átkozott” népnek, amely nem ismeri a törvényt, vagyis nem jártas az ő magyarázatukban, s így hajlandó elfogadni Jézus szavát. Az „átkozott” jelző (eparatos) megfelel a héber „am-ha-arec”-nek, amely a föld népét, a földhöz kötöttet jelenti. Az írástudók ezzel fejezték ki megvetésüket a tudatlan nép iránt. Az evangélista előadásmódjához tartozik az az ironia is, hogy a gőgös farizeusok saját soraikból kapnak megszégyenítő választ. Az a tekintélyes tanító, Nikodémus, aki éjnek idején felkereste Jézust, felteszi nekik a kérdést, hogy a Jézus iránti elfogultságuk megfelel-e a törvény előírásának. A törvény nem ítél el senkit, mielőtt ki nem hallgatták volna, és rá nem bizonyították volna a bűnt. Itt az ellentmondás éppen abban van, hogy azok a farizeusok, akik a törvény ismeretével dicsekedtek, maguk sem járnak a törvény útján. Nikodémus ezzel ugyan nem állt egészen Jézus mellé, nem tette ki magát gyanúsításnak, de azért ajánlotta a kellő okosságot. Azok viszont már ebben is támadást látnak maguk ellen, és személyeskedéssel akarják elhallgattatni. Csak nem vagy te is galileai? Ebben a vonatkozásban a kérdés megbélyegzés volt. Egyrészt azért mert tudták, hogy a Galileában és általában a környező tartományokban élő zsidók nem voltak olyan aprólékosak a törvény magyarázatában, mint a júdeaiak, és másodszor azért is, mert a galileaiak között volt bizonyos összetartás, s így Jézus ott mindig zavartalanabban működhetett, mint Jeruzsálemben.

Végül, ha Nikodémus a törvényre, azaz a Szentíráshoz hivatkozott, akkor ők is azt teszik: Nézz utána ti. a szent könyvekben, hogy Galileából nem támad (a) próféta. A legrégebb kódexek névelővel hozzák a próféta szót, tehát arra gondolnak, hogy olyan próféta, mint amilyennek Jézust tartják. Más próféta jött, hiszen a 2Kir 14,25 szerint Jónás onnan való volt. Biztos, hogy nem minden célzás nélkül való a befejező mondat sem: Ezután mindnyájan hazamentek. Mintha azt írná az evangélista, hogy semmit nem döntöttek el, semmit nem határoztak,

hanem megmaradtak előítéletük mellett. Az evangélista tudja, hogy évtizedek múlva, az ő korában is ez a zsidók magatartása: Jézus és a kereszténység igazi érveit nem akarják fontolóra venni, hanem kitérnek előlük.

A HÁZASSÁGTÖRŐ ASSZONY (8,1—11)

1 Jézus kiment az Olajfák hegyére, 2 majd kora reggel újra megjelent a templomban. A nép köréje sereglett, ő leült és tanította őket. 3 Az írástudók és a farizeusok egy házasságtörésen ért asszonyt vittek eléje. Odaállították középre, 4 és így szóltak hozzá: Mester, ezt az asszonyt röviddel ezelőtt házasságtörésen érték. 5 Mózes azt parancsolta a törvényben, hogy az ilyet meg kell kövezni. Hát te mit mondasz? 6 Ezt azért kérdezték, hogy próbára tegyék s vádolhassák. Jézus lehajolt, és ujjával írni kezdett a földön. 7 De tovább faggatták, azért fölegyenesedett, és azt mondta nekik: Az vesse rá az első követ, aki büntelen közületek. 8 Azután újra lehajolt, s tovább írt a földön, 9 ők meg ennek hallatára eloldalogtak, egyikük a másik után, kezdve a véneken, csak Jézus maradt ott a középpütt álló asszonnyal. 10 Jézus fölegyenesedett és megszólította: Asszony, hová lettek? Senki sem ítelt el? 11 Senki, Uram — felelte az asszony. Erre Jézus azt mondta neki: Én sem ítéllek el. Menj, de többé ne vétkezzél!

A szövegkritikusok egyöntetű véleménye szerint ez a rész eredetileg nem tartozott bele a negyedik evangéliumba. Nézetüket azzal bizonyítják, hogy a legrégebbi görög kódexek nem hozzák, s amellet más a nyelve és az előadás módja is. A történet inkább a szinoptikus evangéliumok része lehetne, főleg Lukácsé. A szöveg sugalmazottsága azonban nem kétséges. A Tridenti zsinat ezt is belefoglalta határozatába. Biztos, hogy a 2—3. század fordulóján úgy illesztették be a történetet az evangéliumba, mint apostoli hagyományt, amely ott élt az egyházban, elsősorban a zsidó-keresztény eredetű közösségekben. Ezért az esemény történetisége felől sincs jogunk kételkedni. Nem kigondolt képet tár elénk, hogy a tanítás valamelyik tételét megvilágítsa, hanem eseményre utal, amely bemutatja, hogyan találkozik Jézus a bűnös

emberrel, és hogyan akarja új útra irányítani. A történetnek megvan a maga hasonlósága a bűnbánó nőről szóló elbeszéléssel (Lk 7, 36 kk.), azzal a különbséggel, hogy ott Jézus a bűnbánat értékét emeli ki, itt pedig inkább azt hangoztatja, hogy az Emberfia a bűnös ember megmentésére jött. A történet abból a szempontból is emlékeztet a szinoptikus hagyományra, hogy itt újra meg újra hallunk a Jézus elé állított kelepcékről. Jézus istenfiúsága abban mutatkozik meg, hogy ilyen helyzetekben is csodálatos bölcsességet árul el. A kelepcék olyanok, hogy emberileg akár az egyik, akár a másik felelet is veszéllyel járhat. Ő viszont olyan megoldást talál, amely egyedül méltó Istenhez, illetve amely kimondottan Isten dicsőségét tartja szem előtt. Tudjuk, hogy amíg fennállt a bizonytalanság az elbeszélés hovatartozásáról, voltak egyházi előjárók, akik nem szívesen olvasták a közösségben ezt a szöveget, mert attól féltek, hogy lazítja a bűnbánati fegyelmet. De ezek kivételes esetek voltak. Jézus itt is világosan rámutat Isten ítélő hatalmára. Felmerül az a kérdés is, hogy miért éppen erre a helyre iktatták be? Talán azért, mert Jézus a sátrak ünnepén tanított, és beszédében figyelmeztetett arra, hogy kerüljék a látszat szerinti ítélkezést (7,24; 8,15), továbbá talán azért is, mert itt is a farizeusok szerepelnek, mint Jézus ellenfelei. És végül a háttérben ott van a hallgatóság, amely szintén nem tudja, hogy Jézus mellett vagy ellen foglaljon állást. Különbösen a történet nagyon alkalmas arra, hogy kiolvassuk belőle Jézus önkinyilatkoztatását, tehát mindenképpen beleillik a negyedik evangélium keretébe.

A háttér az, hogy Jézus napközben tanít, és estére kimegy az Olajfák-hegyére, a szállására. Erről Lukács (21,37) is tudósít. Máténál (21,17) azt olvassuk, hogy éjszakára kiment Betániába, ami szintén az Olajfák-hegyének oldalán feküdt, mégpedig olyan közel, hogy az utat szombaton is meg lehetett tenni. Ezen a napon reggel Jézus visszamegy a templomba, s ott ismétlődik meg a szokásos kép: a templom udvarán leül, az emberek köréje csoportosulnak, és megkezdődik a vallási beszélgetés, amit a szöveg egyszerűen tanításnak mond. A rabbi is ezt tették, s különben is mindenkinek megvolt a joga, hogy ilyen beszélgetést folytasson, vagy nézeteit előadja. Az írástudók és farizeusok itt is együtt lépnek a színre. Ezt az alkalmat használják ki, hogy saját felfogásukat szembesítsék azzal az újítással, amelyet Jézusnál látnak. Az evangélisták ezt úgy fejezik ki, hogy „próbára teszik” Jézust. A törvény előírása szerint figyelmeztetni kellett azokat, akik vé-

tettek a vallás előírásai ellen. De Jézus esetében már súlyosabb eltévelyedést látnak: azt, hogy a mózesi törvény lényegét áldozza fel; azokat a követelményeket, amelyek a zsidó nép kiváltságait tartalmazzák, s amelyeknek ők az őrei.

Itt a kelepce a házasságtörés vétségének a megítélése. Egy asszonyt vezetnek oda, akiről azt állítják, hogy házasságtörésen érték. A mózesi törvény értelmében az illet meg kell kövezni. Bár a megkövezést a törvény kimondottan csak a hűtlen jegyesre róttá ki (MTörv 22,23), s az asszony esetében csak halálbüntetésről beszélt. Valószínű azonban, hogy a gyakorlatban nemigen tettek különbséget a kettő között. A későbbi eredetű Mishna azonban a hűtlen asszonyra a megfojtást írta elő. Az elbeszélésből az sem világos, hogy az asszonyt előzetesen már a bírák elé vitték-e, és kimondták-e felette az ítéletet, vagy még csak ezután akarták oda vinni. Jézusba azon a címen akarnak belekötni, hogy ismerik az Atya irgalmasságáról és a megbocsátásról szóló tanítását, s látták azt is, hogy nem tartja távol magától a bűnösöket, sőt asztalhoz ül velük. A kelepccét tehát alaposan kigondolták. Ha Jézus jóváhagyja szándékukat, akkor feladja az irgalmasságról vallott nézetét, ha ellentmond, akkor szembetalálja magát a törvénnyel. Az evangélista is csak ezt a drámai beállítottságot érezteti, de a többi részletre nem tér ki.

A vádlók Jézust mesternek, rabbinak szólítják, s úgy közelednek hozzá, mintha döntést kérnének tőle egy vitatott kérdésben, pedig csak kellemetlen helyzetbe akarják hozni. Elgondolhatjuk azt is, hogy az eset Jézus utolsó jeruzsálemi tartózkodása idején történt, mert a szinoptikusok ott mondják el azokat a példabeszédeket és eseményeket, amelyek kifejezésre juttatták a törést Jézus és ellenfelei között. Jézus itt minden várakozás ellenére sem ad egyenes választ. Kimutatja, hogy ő nem döntőbíró a mózesi törvény alkalmazásánál. Lehajol és írni kezd ujjával a földre. Ezt a mozdulatot a történet kétszer említi, tehát bizonyára hangsúly van rajta. De azt nem olvassuk, hogy mit írt vagy hogy miért választotta azt a mozdulatot. Szent Jeromos úgy gondolta, hogy utalás van benne a Jer 17,13-ra, amely a régi latin fordítás szerint így szólt: A föld porába írják azokat, akik elfordulnak tőled, mert elhagyták az Urat, az élő víz forrását. Jeromos lehetségesnek tartotta, hogy Jézus a vádlók bűneit tüntette fel a homokban. A jelenlevő farizeusok és írástudók azonban nem azt fürkészik, hogy mit ír, hanem csak arra ösztönzik, hogy adjon választ. Erre megadja nekik a vá-

laszt, de olyat, amelyet el sem tudtak képzelni. Felegyenesedett és így szólt: Az vesse rá az első követ, aki bűntelen közületek! Azután újra lehajolt és tovább írt. Az első követ a MTörv szerint (13,10) a tanú dobhatta. A bűntelen (anamartos) szó csak itt fordul elő az Újszövetségben. Jézus nemcsak azokra gondol, akik a házasságtörés bűnétől mentesek, hanem olyanokra, akik egyáltalán Isten ítélőszéke előtt igaznak érzik magukat. Válasza és magatartása tehát világos. Ő nem azért jött, hogy felbontsa a régi törvényt, hanem hogy figyelmeztessen minden embert, hogy mielőtt ítélne, gondoljon arra, hogy Isten őt is megítéli. Ezzel az ügyet a maga részéről lezártnak tekintí. Újra lehajol, és tovább ír. Ezért lehet, hogy az írással valóban a Jer 17,13-ra akarta figyelmeztetni a jelenlevőket, ahol Isten ítéletéről van szó.

A vádlókból valahogyan vádlottak lettek, s ezért egymás után félreállnak, kezdve a véneken. A véneken itt nem a főtanács tagjait kell érteni, hanem az idősebb vádlókat, akik talán az erkölcsösöz szerepét játszották. Ők hamarabb megértették, hogy számukra is eljön a számadás napja Isten ítélőszéke előtt. Az előbbi hallgatók azonban még jelen vannak. Csak így van értelme annak, hogy Jézus egyedül maradt középtt az asszonnyal. Szent Ágoston erre a képre mondja, hogy szembenállt egymással a „misera” és a „miser cordia”, a „szerencsétlen” és az „irgalom”. Így a történet, mint Jézus elleni akadékoskodás véget ért; az asszony most már csak úgy áll ott, mintha Isten ítélőszéke előtt állana. S milyen szava van ehhez Jézusnak? Schnackenburg úgy jellemzi a jelenetet, hogy az evangélista „utólérhetetlen nyelvművészetel dolgozik”. Egyetlen szóval sem mond többet vagy kevesebbet, mint ami az irgalmas Isten és a gyarló ember drámai találkozását kifejezi. Jézus nem vllat, nem kíván beismerést, nem kutatja a szándékot és nem vár mentegetőzést. Itt minden úgy van beállítva, hogy ráterelje a bűnbánó ember figyelmét Istenre, az erkölcsi élet bírására és az irgalom forrására. Jézus először megkérdezi az asszonyt, hogy hová lettek a vádlói? Senki sem ítél el? Az asszony számára bizonyára megkönnyebbülés volt azt látni, hogy vádlói eltűntek. De az evangélista itt inkább a mindenkinek szóló kinyilatkoztatást örökíti meg: azt, hogy gondoljunk az Isten előtti felelősségre. Ezért az asszony feleletét sem állítja bele valamilyen érzelmi felindulásba. Mindenesetre az asszony úgy válaszol, mint aki érzi, hogy embernek nézik és a javát akarják. Ilyen értelemben kapja meg a felmentő ítéletet: Ha mások nem vádolnak, én sem ítélek el. Menj, de többé ne vétkezzél!

Isten irgalma azért nyilatkozott meg, hogy az ember erőt merítsen belőle a bűn elleni küzdelemre. Szent Ágoston itt azt jegyzi meg, hogy Jézus elítélte ugyan a bűnt, de nem a bűnöst. Talán még többet fejezünk ki azzal, ha úgy mondjuk, hogy talpra állította a bűnöst. Ő nem a jogrendet képviselte, amely megelégszik az ítélettel vagy a fölmentéssel, s utána nincs több szava az emberhez. A bűnbánatból és a bűnbocsánatból azt kell magunkkal vinni, hogy Isten irgalma lehetőséget adott új élet kezdéséhez. Végül ha arra gondolunk, hogy a történet a szinoptikus hagyományból származik, akkor be tudjuk illeszteni abba az összefüggésbe is, ahol Jézus így beszél: ezt mondták a régieknek — én pedig ezt mondom. Vagy a másik megjegyzése: a ti igazságotok és magatartásotok legyen tökéletesebb, mint a farizeusoké és az írástudóké. De beleillik János evangéliumába is, hiszen az 1,17-ben azt olvastuk, hogy Mózes a törvényt közvetítette, Jézus által pedig a kegyelem és az igazság jelent meg. Az Újszövetség a megváltást hirdeti.

A VILÁG VILÁGOSSÁGA (8,12—20)

12 Egy más alkalommal így beszélt Jézus: *Én vagyok a világ világossága. Aki követ, nem jár többé sötétségben, hanem övé lesz az élet világossága.* 13 *A farizeusok vitába szálltak vele: Mivel magad mellett teszel tanúságot, azért nem érvényes a tanúságod.* 14 *Jézus megfelelt nekik: Ha magam mellett teszek is tanúságot, érvényes a tanúságom, mert tudom honnan jöttem és hová megyek. Ti ellenben nem tudjátok, honnan jöttem és hova megyek.* 15 *Ti test szerint ítélték, én nem ítélek senki fölött.* 16 *Vagy ha ítélek is, igazságos az ítéletem, mert nem vagyok egyedül, hanem én és aki küldött, az Atya.* 17 *Márpedig törvényetek is azt mondja, hogy két embernek a tanúsága érvényes.* 18 *Tanúságot teszek magamról én is, és tanúskodik mellettem az Atya is, aki küldött.* 19 *Erre megkérdezték tőle: Hol van az atyád? Sem engem nem ismertek, sem Atyámat — felelte Jézus. Ha engem ismernének, Atyámat is ismernének.* 20 *Így beszélt Jézus a kincstár mellett, amikor a templomban tanított. De nem vetett rá kezet senki, mert még nem jött el az ő órája.*

A nyolcadik fejezetben olyan párbeszédeket és vitákat olvasunk, amelyek nagyjából hasonlítanak a hetedik fejezet témáihoz. Végso fonkon mindenütt Jézus kilétéről, eredetéről, küldetéséről van szó, s az evangélista ezeket is belefoglalja a sátoros ünnep keretébe. A világ világossága mint téma még kapcsolatban lehetett az ünnepi kivilágítással, de pl. a 21. versnél a szerző külön mondja, hogy Jézus „egy más alkalommal így beszélt”. Itt is az a helyzet, hogy a történeti hely- és időmeghatározás nem érdekli különösképpen az evangélistát. Ő mélyebb tartalmát akarja megvilágítani annak, amit Jézus tett és mondott. Ezért megállapításai túlnőnek azokon a kereteken, amelyekben pl. Jézus szavai elhangzottak. Már úgy közli Jézusnak a magáról adott kinyilatkoztatásait, hogy azok az egyháznak és az üdvösséget kereső embereknek szólnak.

A jelenetet Jézus tekintélyi kijelentése nyitja meg, s utána következik a hallgatók állásfoglalása, illetőleg a velük való vita. Ugyanezt láttuk a 7,37—52-ben is. Ott Jézus az oltárra hintett vízzel kapcsolatban az élő víz forrásának mondta magát, itt pedig a kivilágítással kapcsolatban a világ világosságának. A régi leírásokból tudjuk, hogy a templom előudvarában négy hatalmas lámpatartót állítottak fel, amelyek a falkerítésnél is magasabbak voltak. Serpenyőjüket teleöntötték olajjal és meggyújtották, s így fényük az egész városban látszott. Az emberek fáklyát lengetve, ének- és zeneszóra táncolva fejezték ki örömlüket. Jézus arra hivatkozik, hogy ő nemcsak a városnak, hanem a világnak a világossága. Ez a gondolat is beleillik a könyv összefüggésébe. Már a könyv elején arról volt szó, hogy az Ige, a Logos öröktől fogva az emberek világossága volt. Ezt a szerepét akkor kezdte igazán betölteni, amikor a világba jött (1,9). Az emberek azáltal részesülnek a világosságában, ha hisznek benne, s ezáltal a világosság fiaivá válnak (12,36). Aki nem akarja megtenni, azt meglepi a sötétség (12,35). A világ világossága kifejezést különben a zsidók is használták, s azt a törvényre, a templomra, Jeruzsálemre vagy az egész választott népre alkalmazták. Izajás (42,6; 49,6) Jahve szolgáját, a szenvedő Messiást mondja a népek világosságának. Az „én vagyok” azt jelzi, hogy Jézus egész tekintélyével hangsúlyozza a kijelentést. Istenfiúi léténél fogva az, aminek mondja magát. Ő nem olyan világító test, amit más gyújtott meg, továbbá nem valamilyen sajátosságával, képességével, tetteivel vagy erényével világít, hanem egész létével. Rajta keresztül Isten világossága tört az emberi életbe, ezért létünk értelme, célja, feladata nem

homályos többé. Aki őt követi, nem jár sötétségben. Tudja, hogy merre megy és milyen cél van előtte. Találó kifejezés az, hogy „övé lesz az élet világossága”. Az élet és a világosság már az örök Igében együtt volt (1,4). Az élet világosságának ellentéte nem a tudatlanság vagy az értelem homálya, hanem a halál sötétsége. A Jézustól kapott világosság ettől szabadít meg, mert Isten közelébe vezet. A kijelentést jövő időben teszi, de olyan jövőről van szó, amit a hívő már itt a földön megélhet, ha hisz benne. A hit mind a világosságot, mind az örök életet elővételezi (3,16).

A zsidók itt nem a kijelentés újdonságán akadnak fenn, hiszen a törvény tanítója is világosságnak számított, hanem azon, hogy Jézus saját magáról állít ilyeneket, maga mellett tanúskodik. Az ő felfogásuk szerint az igazság bizonyításához tanúkra volt szükség. A következőkben a tanúskodás szó marad a középpontban, s a körülötte forgó vita nemcsak az adott helyzetet világítja meg, hanem rámutat az egész kinyilatkoztatás igazolásának módszerére. Jézus az 5,31-ben maga is elismerte, hogy egyéni tanúskodása nem volna elegendő, azért hivatkozott az Atya tanúskodására, amely csodáiban nyilvánult meg. Itt másképpen fogalmaz. Érvényesnek mondja saját tanúskodását, mert Istentől erre különleges képesítést és felhatalmazást kapott. Ő tudja honnan jött és hová megy. Tehát igazában az ő eredetéről szóló vita is folytatódik itt. Ő a honnan és a hová kérdést úgy értelmezi, hogy az Atyától jött és őhozzá tér vissza. Erről neki nemcsak tudása van, hanem éppen emiatt, egész létében fölötte áll az emberi kategóriáknak. A tanú legfontosabb sajátsága az ismeret, a tudás, hiszen arról vall, amit tud. Jézus a maga mennyei eredetét, istenfiúságát akarja elfogadtatni, s erről biztos tudása van. Ő felülről jött, és arról beszél, amit látott és hallott (3,31). Ezt rajta kívül senki sem teheti meg, azért emberi tanúkat nem is sorakoztat fel maga mellett. Amikor a honnan jöttem és hová megyek kérdésekre hivatkozik, akkor egész tudásával és tetteinek egész sorával igazolja magát. Egyénisége azért különleges, mert olyan dolgokat állíthat magáról, amelyek az ember megváltásához tartoznak. Ő az élet, a világosság, az élő víz forrása. Mivel felülről jött és oda megy vissza, azért égi, örök dolgokat adhat az embereknek. Ellenfelei csak test szerint ítélik meg őt, vagyis földi származására hivatkoznak, és csak földi dolgokat várnak tőle. Mivel nem ezt kapják, azért elmarasztalják. Ő maga ilyen értelemben senki fölött nem ítélkezik. Elsősorban azért jött, hogy Isten kinyilatkoztatását közvetítse.

De ha ítélkezik, akkor az igazságnak megfelelően teszi, mert az Atya vele van, s az ő szempontjait érvényesíti. Itt nem is a túlvilági ítéletre kell gondolni, hanem arra, hogy az ő tanítása, az általa hozott kinyilatkoztatás ítéli el azt, aki visszautasítja őt. Erre már előbb is hivatkoztunk, a 3,17-ben és az 5,21-ben. Tetteinek és szavainak azért van ilyen ereje, mert nem áll egyedül, az Atya vele van, mégpedig úgy, ahogy őt küldte. Ezt ellenfelei fel is ismerhetik benne, hiszen a próféták küldetését is természetfölötti jelek kísérték. Ő annyiban különbözik tőlük, hogy küldetése az Atyára megy vissza, nem egyedül „Istenre”. Az Atya úgy küldte őt, mint Fiát, s neki úgy kell Istenről beszélnie, mint Atyáról. Ma is érezzük, hogy az evangélium mondanivalóját csak az fogja fel, aki ezt az újdonságot, az Atyának a Fiú által való kitárulását meglátja benne.

Ellenfeleire továbbra is jellemző marad az, hogy test szerint ítélkeznek. Nem tudnak arra a szellemi magaslatra felemelkedni, ahol Jézus Istent sajátosan Atyjának nevezi. Azért kérdezik méltatlankodva, hogy hol van az atyád? Pedig a test szerinti gondolkodás nem vezetheti el őket Isten ismeretére. Az Atyát nem lehet megmutatni, csak a hitben lehet elérni, mint ahogy Jézus kilétét is csak a hitben lehet felfogni. Aki nem hisz benne bizonyítékai alapján, az az Atyában sem hisz. Viszont ha valaki a hitben megismeri őt, az az Atyát is megismeri. Ez a gondolat majd újra előjön az utolsó vacsorán, olyan formában, hogy aki őt látta, az az Atyát látja (14,9). Ha az Atya ennyire a Fiúval van, akkor már ketten tanúskodnak, s akkor már a zsidó jogi felfogás szerint is eleget tettek az igazság bizonyításának. Tehát azt a tételt, hogy az Atyát csak Jézuson keresztül lehet megismerni, itt pozitív és negatív értelemben egyaránt megkapjuk: aki őt megismeri, az az Atyát is ismeri, aki azonban őt nem ismeri meg, az az Atyát sem ismeri. Ez már nem is annyira a zsidókkal folytatott téma, hanem egyetemes kinyilatkoztatás, amely a mindenkor egyháznak és az üdvösséget kereső embereknek szól. A hitnek az ad szilárdságot, hogy Jézus emberi viselkedése mögött az Atya ereje, szentsége és bölcsessége áll, azért tanítását úgy követhetjük, mint megfellebbezhetetlen igazságot. Mivel ez a kinyilatkoztatás súlyos igazság, azért az evangélista megjelöli a helyet, ahol ez elhangzott: a templom kincstára mellett, az úgynevezett „asszonyok udvarában”, vagyis olyan helyen, ahová még a nők is beléphetek.

Nagy események mellett másutt is találunk ilyen hely- és időbeli meg-

határozást (1,28; 1,39; 6,59). Amellett az evangélista ezeket a kijelentéseket úgy közli; hogy azok Jézus igazi kilétére, azaz messiási és istenfiúsági mivoltára is vonatkoznak. A zsidók éppen ezt érezték benne túlkapásnak. De egyelőre még senki sem vetett rá kezet, mert még nem jött el az órája. Ezt a megjegyzést is ismételten olvassuk, mert az evangélista nem akar már kétségben hagyni afelől, hogy Jézus szenvedése be volt állítva az Atya tervébe. Ezért az óráért jött a földre (12,27).

JÉZUS ÉGI EREDETE (8,21—30)

21 Egy más alkalommal így beszélt Jézus: Elmegyek és kerestek, de bűnötökben haltok meg. Ahová ugyanis én megyek, oda ti nem jöhettek. 22 Erre a zsidók megjegyezték: Csak nem öli meg magát, hogy azt mondja: ahová én megyek, oda ti nem jöhettek? 23 De ő megmagyarázta nekik: Ti innen alulról valók vagytok, én meg felülről való vagyok: ti e világból vagytok, én nem e világból vagyok. 24 Azért mondtam nektek, hogy bűnötökben haltok meg, mert ha nem hiszitek, hogy én vagyok, meghaltok bűnötökben. 25 Erre megkérdezték tőle: De hát ki vagy te? Miért is beszélek nektek? — mondta Jézus feleletül. 26 Sokat mondhatnék még rólatok ítéletekppen, mert az, aki küldött, igaz, s azt hirdetem a világnak, amit tőle hallottam. 27 Nem fogták fel, hogy az Atyáról beszél nekik, 28 Jézus mégis folytatta: Amikor majd fölemelik az Emberfiát, megtudjátok, hogy vagyok, s hogy semmit sem teszek magamtól, hanem azt hirdetem, amire Atyám tanított. 29 Aki küldött, velem van, nem hagyott magamra, mert mindig azt teszem, ami tetszésére van. 30 E szavaira sokan hittek benne.

Ennek az összefüggő kis résznek a tárgya az, hogy Jézus hitet követel égi eredetire vonatkozóan. Igazában csak levonja a következtetést abból, amit eddig mondott. A hitetlenség oka az, hogy ellenfelei nem akarják megérteni őt. Kijelentései ezért itt is azt világítják meg, hogy ki ő. Ismétlődik bennük az „én vagyok” állítás. A szöveg összefüggésében fel lehet ismerni az evangélista szerkesztői munkáját. Nem Jézus folyamatos beszédét közli, hanem témákat ragad ki és csoportosít. Azzal vezeti be, hogy Jézus egy alkalommal, ismét (palim) beszélt hoz-

zájuk. Ami következik, az utalás a 7,33-ra, ahol eltávozásáról szól. Ott azt állította, hogy visszamegy ahhoz, aki küldte. Itt csak általánosságban jelenti ki, hogy elmegy és keresni fogják, de nem találják, ezért meghalnak bűnükben. Nem jövendölést tesz, hanem figyelmeztetést ad. Az a keresés, amelyről itt szó van, nem hívó vágyakozás lesz, hanem legfőbb kíváncsiság és az önigazolás kifejezése, ezért nem is fogják megtalálni. Mivel ő kellő módon igazolta kilétét és küldetését, azért hitetlenségüket nem lehet tévedéssel menteni. Előítélet és rosszakarat tartja vissza őket, ezzel kiteszik magukat annak, hogy meghalnak bűnükben. A bűn a hitetlenség, amely nem tekintett fel a világ világosságára és nem közeledett az élő víz forrásához. A bűn egyúttal a sötétség és a halál légköre, amiből csak hittel tudnának kitörni, a hitet azonban visszautasítják. Ezért mondja Jézus, hogy nem követhetik oda, ahová ő megy. Az ő jövője a világosság és az élet, nem a sötétség és a halál. Ellenfelei azonban továbbra is földi módon gondolkoznak és gúnyosan jegyzik meg, hogy talán megöli magát, azért nem követhetik. A gúny abban van, hogy ők magukat az Isten országa örököseinek tekintették, az öngyilkosságot pedig bűnnek, ami kizár az üdvösségből. Így éppen az ellenkezőjét gondolják annak, amire Jézus céloz: a felülről valót akarják lerántani a kárhozatba, magukat pedig fel emelni az örök életbe. Ezt javítja ki a tekintélyi kijelentés: Ti innen alulról valók vagytok, én felülről való vagyok. Ti e világból valók vagytok, én nem e világból vagyok. Az égi és a földi, a felső és az alsó világ szembeállítását nem volt ismeretlen a zsidóságban. A rabbik is emlegették, bár ők az evilági léttel inkább az eljövendő világot állították szembe. Jézus szavának értelme ez: Mivel ilyen nagy a különbség közöttünk, azért kellene elfogadnotok engem hittel, vagyis elismerni, hogy az vagyok, akinek mondom magam. Csak így menekülhettek meg a bűntől és a haláltól. Az „én vagyok” hangsúlyos szó. Itt is visszacseng benne az ószövetségi kijelentés, ahol Jahve állapítja meg, hogy „én vagyok”. Ott ez Isten létének és jelenlétének a kinyilvánítása. Ugyanígy Jézusban jelen van az Isten és az ember üdvössége. Azért aki őt nem fogadja el, a halál szférájában marad.

A zsidók megérzik, hogy Jézus különleges igénnyel lép fel, de szándékát nem akarják felfogni, azért kérdezik visszautasítólag: De hát ki vagy? Voltaképpen ezt kérdezik: Mivé teszed magad? Az evangélista úgy közli Jézus válaszát, hogy abból kiérezhető a későbbi keresztyén közösség szava: Miért is beszélek veletek egyáltalán, hiszen nem akar-

játok szavamat befogadni? Jézus maga itt sem veszi el türelmét. Ő az ígéretnek szerint a zsidóknak ajánlotta fel az Isten országának örömhírét. (Pál apostol később már könnyen kimondta, hogy a zsidók hitetlensége miatt a pogányokhoz fordulnak.) Amit itt Jézus a 26. versben hozzáfűz, annak az az értelme, hogy magáról nem akar tovább beszélni, amit pedig róluk elmondana, az úgy hangzanék, mint ítélet. De igaz lenne, mert amit mond, azt az Atyától hallja, és az ő nevében mondja. Feladata azonban nem az, hogy ítéletet mondjon. Itt a 27. vers az evangélista közbeszúrása: Nem fogták fel, hogy az Atyáról beszélt nekik. Tulajdonképpen inkább saját magáról beszélt, nem az Atyáról, azért a közbevetést úgy kell érteni, mint a köztük levő szakadék kifejezését: még azt sem értik meg, hogy mindenben az Atyára hivatkozik. Ők csak olyan valamiről akarnak hallani, amit maguk elképzelnék. A jövő ennek ellenére nem reménytelen: Amikor majd föl-emelik az Emberfiát, megtudjátok, hogy vagyok, s hogy semmit sem teszek magamtól, hanem azt hirdetem, amire az Atya tanított. De milyen szempontból tudják meg: Úgy, hogy már túl késő, vagy úgy, hogy még javukra válik a felismerés? Ezt a homályt Jézus nem osztja el, de úgy látszik, az utóbbi értelemre gondol. János szövegében a megismerni, megtudni (ginoskein) inkább hívő megismerést jelent. Erre utal a 19,37-ben a Zakariástól vett idézet: Feltekintenek arra, akit keresztül szúrtak. A 12,32-ban pedig Jézus maga mondja, hogy amikor majd fölemelik a földről, mindent magához vonz. Az apostoli egyházban valóban voltak megtért zsidók. Ezek fölismerték, hogy Jézus az Atyától jött és az ő nevében beszélt. Másoknak viszont a kereszt inkább a botrány jele maradt.

Jézus a tanítását nem teszi függővé ellenfeleinek hitetlenségétől. Aki őt küldte, mindig vele van, azért a tőle kapott feladatot hajtja végre. Engedelmissége miatt nem hagyja magára. Itt újra visszhangzik a küldő és a küldött kapcsolata, amelyről Jézus már a 8,16-ban is beszélt. Az Atya jelenlétére hivatkozik majd a szenvedés napjaiban is, amikor mindenki elhagyja (16,32). Az Atya jelenlétének gyümölcse az, hogy ellenségeinek áskálódása ellenére szava visszhangra talál sokak szívében. Az Atya mindig vonzani fogja hozzá az embereket (6,44). Ez a megjegyzés különben már átmenet a következő képhez, ahol szavait már a hívő emberekhez intézi.

IGAZSÁG ÉS SZABADSÁG (8,31—36)

31 Jézus a benne hívő zsidókhoz fordult: Ha kitartotok tanításomban, valóban tanítványaim lesztek; 32 megismeritek az igazságot és az igazság szabaddá tesz benneteket. 33 Ábrahám utódai vagyunk — felelték — s nem szolgáltunk soha senkinek. Miért mondod hát, hogy szabadok lesztek? 34 Jézus így válaszolt: Bizony, bizony, mondom nektek: Mindenki szolga, aki bűnt követ el. 35 A szolga nem marad ott mindig a házában, a fiú azonban mindvégig ott marad. 36 Ha tehát a Fiú szabaddá tesz benneteket, akkor valóban szabadok lesztek.

Az előbbieken Jézus a hitetlen zsidókkal vitatkozott, most a benne hívőkhöz beszél. Elgondolhatjuk, hogy ott, a jeruzsálemi templom udvarán is állhattak körülötte hívő és hitetlen hallgatók. De az evangélista nem is annyira az ottani jelenetet örökítette meg, hanem inkább csak keretnek használta azt, hogy oda csoportosítsa Jézus különböző kijelentéseit. Hasonlóan ahhoz, ahogy Máté teszi a hegyi beszédben. Az evangéliumok megírását az apostoli egyház konkrét helyzetei befolyásolták. János is úgy gyűjtötte össze adatait, hogy azok saját korának embereihez szóljanak. Itt a kulcsszó az, hogy Jézus a benne hívő zsidóktól követeli a tanításában való kitartást. Az egyház első évtizedeiben a megtért zsidók különösen is ki voltak téve a hagyományos ellenvetéseknek és a Messiásra vonatkozó kételyeknek. A hitben való megmaradás olykor külön problémát jelentett. Az evangélista ezeket a vitákat tartja szem előtt, s ezért sorakoztatja fel a hívőket és hitetleneket. Így érthető a fejezetben a hitetlen közbeszólások és az is, hogy a végén meg akarják kövezni Jézust.

Nem a hívők hangulata változott meg a beszéd folyamán; az evangélista csak azt jelzi, hogy ezek az állásfoglalások végigkísérték a keresztények és a zsidók akkori vitáit. A hitben való kitartás a témája a Zsidókhoz írt levélnek is. Itt a megokolás az, hogy akkor lesznek valóban tanítványai, ha hűségesek maradnak. Ez a megokolás nem független a viták menetétől. A 9,28-ban halljuk a zsidók önértékes hangját, hogy ők Mózes tanítványai. Mózes az egész hagyomány igazolta, s emellett a nemzeti törekvés is őrá hivatkozott. Tőle elszakadni, és olyan valakihez csatlakozni, aki új szellemet hozott, egyáltalán nem

volt könnyű. Az egyházi igehirdetésnek tisztáznia kellett, hogy mi az a többlet, amit a Jézushoz való csatlakozás hoz. Maga Jézus ezt így fogalmazza meg: Megismeritek az igazságot és az igazság szabaddá tesz benneteket. Mi az az igazság, amelynek ilyen hatása van, és hogyan lehet megismerni? Jézus eddig is hangoztatta a személyébe és küldetésébe vetett hitet, továbbá saját megismerését egy vonalba állította az Atya megismerésével.

János gyakran használja az igazság (aletheia) szót. Az evangéliumban 25-ször, leveleiben 20-szor fordul elő, míg Máténál egyszer, Márknál háromszor és Lukácsnál szintén háromszor. Hasonló az arány az igaz, valódi (alethés, alethinós) melléknévnél is. Hogy az igazság itt teológiai fogalom, nem pedig logikai, azt mutatja pl. az ilyen szembeállítás: A törvényt Mózes közvetítette, a kegyelem és az igazság azonban Jézus Krisztus által lett osztályrészünk (1,17). A szövegmagyarázók összehasonlítják ezt az igazságfogalmat az ószövetségi hagyománnyal, a qumráni szóhasználattal és a hellén elfogással. Annyit megjegyezhetünk, hogy éppen ebben a fejezetben az igazság az ellenpárjával, a hazugsággal szerepel együtt. Megoldásul azt hozzuk, hogy az evangélista az igazság szóval (aletheia) a Jézus Krisztusban végbement kinyilatkoztatást jelöli meg. Amit Isten az Ószövetségben nyújtott, azt mind túlhaladta a Fiú elküldése. Jézus az üdvösséget először is szavával nyilvánította ki, s ez az isteni szó megnyitotta az üdvösséghez vezető utat is; nem pedig azért hangzott el, hogy titkos tanítást közöljön. Így Istennek az egész igazsága jelen van Jézus Krisztusban, s aki hisz, az meg is találja benne. Ez az igazság igényt támaszt az emberrel szemben, mert erkölcsi állásfoglalásra készíti: meg kell tartani a parancsokat, főleg a szeretet parancsát (1Jn 3,18). Így ez az igazság elvezet az emberi lét teljességéhez. Viszont amennyiben követelményt támaszt, annyiban kritikai szerepe is van: megmutatja, hogy mi az igazi érték, amihez az embernek mérnie kell magát. Ezt az igazságot csak azok fogadják be, akik „az igazságból valók” (18,37), vagyis akik nem állnak ellen Isten hívásának, hanem kitárulnak a Szentlélek tanúsága előtt (16,13). A Szentlélek azért jön el, hogy az egyház igehirdetésén keresztül meggyőzze a világot a Jézusban megjelent igazságról.

Ezt kell figyelembe venni, amikor értelmezzük a kijelentést, hogy az igazság szabaddá tesz bennünket. Az ember a hittel magát Jézust fogadja be, a megváltás misztériumával és az örök élet reményével

együtt. De mitől szabadít meg az igazság? Mindenek előtt az emberi létnek azoktól a terheitől, amelyekről már előbb szó volt: a bűn és a halál szolgaságától. A zsidók mindezt a mózesi törvénytől várták, pedig az ebből a szempontból erőtlenségre jutott. Pál apostol mondja róla, hogy a tilalom fölkelte az ember ellentmondását és így szaporította a bűnt. Továbbá akárhány törvényszegésért halálbüntetés járt, tehát a törvény nem az élet eszköze volt. Azután a Jézusban megjelent igazság megszabadít a tudatlanságtól és az ösztönök szolgaságától. Aki hisz, az Isten gyermeke lesz (1,12), s így kikerül a teremtményi rend szolgaságából. Jézus tehát sokkal többet ígér, mint az Ószövetség, sőt nemcsak ígér, hanem kegyelmével meg is valósítja azt, amit ígért.

Bár Jézus a hívő zsidókhoz intézi szavait, most mégis inkább a nem-hívők válaszolnak rá. Azok, akik csak földi és politikai síkon ítélik meg a Messiás működését. Ezek úgy értik szavait, mintha politikai vagy társadalmi szolgaságról beszélne. Azért válaszolják önértettel, hogy ők Ábrahám utódai, és soha nem szolgáltak senkinek. Ez legfőleg csak annyit jelentett, hogy belső meggyőződésük szerint nem akartak szolgálni. Valójában sokszor kellett hordozniuk a megszállók igáját. A rabbik írásaiban is visszhangzik a meggyőződés, hogy a választott nép tagjai, Ábrahám, Izák és Jákób utódai nem lehetnek senki szolgái. Ezért nem akarják megérteni, hogy Jézus milyen szolgaságról beszél. Erre ő kinyilatkoztatja, hogy aki bűnt követ el, az mind szolga. A bizony, bizony bevezetés is a tekintélyi hangot jelzi. Azután Jézus egy hasonlattal világítja meg, hogy az igazi szabadsághoz hozzátartozik a lét biztossága. A fiú mindig az apja házában maradhat, a szolga ellenben bármikor elbocsátható. Ő mint Fiú ilyen értelemben szabad. És szabaddá teszi azokat, akik a hitben azonosítják magukat vele, vagyis Isten gyermekei lesznek. Az Atya szereti gyermekeit és örököseivé teszi őket. Az igazi lelki szabadsághoz tehát hozzátartozik a bűn kerülése, és annak a tudata, hogy magasabbrendű értékek hordozói és várományosai vagyunk. Ezeknek a fel-emelő hatása tudja ellensúlyozni bennünk a vágyak és ösztönök kötöttségét.

ÁBRAHÁM IGAZI FIAI (8,37—47)

37 Tudom, hogy Ábrahám utódai vagytok. Mégis életemre törtök, mert nem fog rajtatok a szavam. 38 Én azt hirdetem nektek, amit Atyámnál láttam, ti azt teszitek, amit atyátoktól tanultatok. 39 Erre közbevágta: A mi atyánk Ábrahám. Jézus így folytatta: Ha Ábrahám fiai vagytok, azt tegyétek, amit Ábrahám tett. 40 De ti az életemre törtök, bár az Istentől hallott igazságot hirdetem nektek. Ábrahám ezt nem tette. 41 Azt teszitek, amit atyátok tett. De tovább erősködtek: Nem házasságtörésből születtünk, egy atyánk van: az Isten. 42 Jézus ezt válaszolta: Ha Isten volna az atyátok, akkor szeretnétek engem. Mert az Istentől való vagyok, tőle jöttem. Hisz nem magamtól jöttem, hanem ő küldött. 43 Miért nem értitek a beszédemet? Azért, mert nem vagytok képesek meghallani a szavamat. 44 A sátán az atyátok, és atyátok kedvére igyekeztek tenni, aki kezdettől fogva gyilkos, nem tartott ki az igazságban, mert nincs benne igazság. Amikor hazudik, magából meríti, mert hazug és a hazugság atyja. 45 Mégis, bár az igazságot hirdetem, nekem nem hisztek. 46 Ki vádolhat bűnnel közületek? Ha meg az igazságot hirdetem, miért nem hisztek nekem? 47 Aki az Istentől való, meghallja az Isten szavát. Ti azért nem halljátok meg, mert nem vagytok Istentől való.

Jézus nem jött zavarba amiatt sem, hogy a zsidók Ábrahám fiainak mondják magukat. Sőt ez alkalmat ad neki arra, hogy megadja a kulcsot az Ószövetség igazi értelmezéséhez. Nem az számít, hogy valaki test szerint utóda Ábrahámnak, hanem az, hogy utánozza-e a hitét és engedelmességét. Annak ellenére, hogy Ábrahám fiai, bennük van az ellentmondás. Ábrahám erénye az volt, hogy hitt Istennek, nekik pedig az a bűnük, hogy Jézus életére törnek, mert nem fog rajtuk a szava. Ez a magatartás ellentétes a pátriárka lelkiületével. A zsidóknak ezt a külsőleges bizakodását Ábrahámiban már Keresztelő János is elítélte. Figyelmeztette őket, hogy Isten nincs rájuk szorulva, és a kövekből is támaszthat fiakat Ábrahámnak (Lk 3,9). Pál apostol később szintén azt hangsúlyozza, hogy Ábrahámot a szív vallásosságával, belső körülmétkedéssel kell követni, nem pedig

külsőséggel. Abban a vádban, hogy a zsidók Jézus életére törnek, az evangélista nemcsak az eddig említett eseteket foglalja össze, hanem a későbbieket is, egészen a keresztre feszítésig. Hiszen ő a korabeli zsidók magatartását is jellemzi. Jézus szavait kellene befogadniuk, mert azt hirdeti nekik amit az Atyától hallott; mindenben az ő akaratát követi. A zsidóknak is így kellene Ábrahámot követni. De nem Ábrahámra, hanem egy másik szellemi atyjukra hallgatnak, aki a rosszat sugallja nekik. Ez a szembeállítás is jellegzetes jánosi fordulat. A hallgatók érzik a célzást, azért újra önérzettel kijelentik, hogy Ábrahámot tartják atyjuknak, s ebben benne van egész büszkeségük. Jézus ezért adja az újabb figyelmeztetést, hogy akkor tegyék meg, amit Ábrahám tett, mert csak így lesznek szellemileg is az ő gyermekei. Ábrahám Jézus beszédeiben úgy szerepel, mint a kinyilatkoztatás elfogadója és mint Isten tanúja. Ebben az értelemben az eljövendő Messiásnak is tanúja. A zsidók ebben különböznek tőle. Őbenne nem volt gyűlölet az iránt, aki az Istentől hallott igazságot hirdette. Ezt már nem is az ellentét kedvéért mondja Jézus, hanem mert meg akarja bélyegezni magatartásukat. A megbélyegzés még erősebb az által, hogy ezt a gonosz szándékukat egy meg nem nevezett szellemi atyjuk hatásának tulajdonítja: Azt teszték, amit atyátok tett — de csak a 44. versben nevezi meg ezt az atyát. A vita felépítése egyre jobban mutatja a drámai feszültséget. Irodalmilag akkor érthető igazán, ha szem előtt tartjuk, hogy a keresztények és a zsidók között az evangélista korában már évtizedek óta folyt a vita Jézus kilétéről, és abban minduntalan szerepeltek ószövetségi utalások. A zsidók Jézusnak a gonoszság atyjára való célzását úgy akarják kivédeni, hogy az Ábrahám-tól való származást azonosítják az istenhittel és az Istenhez való tartozással. A hitet Ábrahám-tól kapták, és mivel Isten a szövetségben elfogadta őket, azért valamiképpen őt is a nép atyjának tekintették. Isten és a nép közötti szövetséget a próféták Ózeás óta a házassági szövetséggel hasonlították össze, ezért a bálványimádást házasságtörésnek is mondták. Ezen az alapon állítják itt, hogy ők nem házasságtörésből, vagyis nem bálványimádásból származnak, tehát szellemi atyjuk csak Isten lehet. Tévedésük mégis abban van, hogy a hit és erkölcs terén is csak származásukra hivatkoznak, de magatartásukat nem vizsgálják felül.

Mivel most Istent nevezték atyjuknak, azért Jézus válasza is fordulatot vesz. Ha szellemi atyjuk Isten volna, akkor szeretnék őt, mert

Istentől jött. Ez a gondolat is ismétlődik az evangéliumban. Jézus a hitetlenek viselkedését és ellenségeskedését azzal magyarázza, hogy nem ismerik sem őt, sem azt, aki őt küldte (8,19; 15,21). Jézusnak a felülről való jövetele és eredete állandó téma a zsidókkal való vitában. A nyomaték kedvéért a 42. versben Jézus megismétli állítását: Ném magamtól jöttem, hanem ő küldött. Szavának bizonyító erőt is szánt. Ha magától jött volna, nem lenne semmi hatalma, és nem vihetné végbe tetteit, amelyek nyilvánvaló csodák. Követelménnyel is azért áll elő, mert küldetése van: az Atya tervét kell megvalósítania. A zsidók hitetlensége ilyen körülmények között valóban magyarázatra szorul, hiszen Jézus elégséges bizonyítékot adott maga mellett. Ezért örökítette meg az evangélista Jézus kérdését: Miért nem értitek beszédemet? A meg-nem-értés kiviláglott abból, hogy ők mindig más síkon maradtak, mint amelyen Jézus beszélt. Mindent testileg, földi módon értettek. Jézus ellenben a szellem és a természetfölöttiség síkján állt. Megértése egyúttal hit lett volna. Az értelmetlenség magyarázata az, hogy nem képesek meghallani a szavát. Jézus arra a belső hallásra, elfogadásra gondol, amiről majd később beszél, amikor jó pásztornak mondja magát. Ott majd kijelenti, hogy juhait ismerik a hangját és ezért követik (10,4). A meghallás tehát a szív kitérülésétől függ, ezért használja a szinoptikusoknál is az ilyen felhívást: Akinek füle van a hallásra, hallja meg (Mk 4,23). Akikről itt szó van, azok elvakultak, Jézust ellenségnek tartják és előítéletük miatt nem akarják szavait megfontolni. Ezért Jézus nyíltan kimondja rájuk, amire eddig célzott: A sátán az atyátok, és atyátok kedvére igyekeztek tenni, aki kezdettől fogva gyilkos. Ebben benne van annak kifejezése, hogy a Jézus elleni áskálódásban és keresztrefeszítésében ott volt a sötétség hatalma, amely a megváltást meg akarta akadályozni. A célzás megtalálható a 13,2-ben, 13,27-ben, 14,30-ban is. Ő kezdettől fogva gyilkos.

Az ember bűnének a sugalmazója volt a paradicsomban, és ezzel kitette őt a halálbüntetésnek. Az ártalom a belsejéből jön, mert „nem tartott ki az igazságban, és nincs benne igazság”. Teljesen elfordult az isteni légkörtől, és a hazugságot magából meríti, s így ő a hazugság atyja. Az evangélista tehát a sátán jellemzését is stílusának megfelelően, ellentétpárral, az igazság és a hazugság szembeállításával adja meg. Az itt szereplő hitetlenek az ő sugallatát követik, amikor ellenállnak az igazságnak és a hazugsághoz szegődnek. Így nem is hihetnek

Jézusnak, aki az igazságot hirdeti. Az összefüggésből egy másik szembeállítás is kiolvasható. Az 1,12-ben az evangélista azt állította, hogy akik hisznek Jézus nevében, azok Isten gyermekei. Itt pedig arról van szó, hogy akik szembeszegülnek az igazsággal, és visszautasítják a hitet, azok a sátán gyermekei.

A sátán jellemzése után Jézus magára mutat: Ki vádolhat bűnnel közületek? Ő nem sugalmaz sem gyilkosságot, sem hazugságot. Az igazságot hirdeti, tehát joggal követelhet hitet. Az általa hirdetett igazság egyúttal Isten szava, ezért csak az hallja meg, aki Istentől való. Ezt a kifejezést úgy kell érteni, hogy aki befogadja az Atya megvilágosító kegyelmét, az már részesedik az ő életében, és így képes felfogni üzenetét. János evangéliumában ez nem erőltetett kifejezés. Az 1,13-ban azokról, akik hisznek és a hit által megigazulnak, azt mondja az evangélista, hogy Istenből születtek. Ezek a szavak tehát jelzik, hogy Isten a kegyelem által valóságos életközösségbe veszi fel az embert. A hit és a kegyelem kölcsönösen összefügg. A hithez az első lépést, a ráhangoltságot, a kegyelem adja. De ha az ember ennek segítségével elmélyül a hitben, akkor a kegyelem is növekszik benne. Viszont aki ellenáll az első kegyelemnek, az egyáltalán nem képes felfogni Jézus szavát.

JÉZUS NAGYOBB ÁBRAHÁMNÁL (8,48—59)

48 *A zsidók erre rátámadtak: Hát nincs igazunk, amikor szamariainak és ördögtől megszállottnak mondunk?* 49 *Nem vagyok ördögtől megszállott — felelte Jézus —, hanem tisztelem Atyámat, ti ellenben gyalázattal illettek,* 50 *noha nem keresem a magam dicsőségét, hisz van, aki keresse és ítéletet mondjon.* 51 *Bizony, bizony, mondom nektek: aki megtartja tanításomat, az nem izleli meg a halált örökre.* 52 *A zsidók közbevágtak: Most aztán igazán meggyőződünk róla, hogy ördögtől megszállott vagy. Ábrahám is, a próféták is meghaltak, s te azt állítod: Aki megtartja tanításomat, nem izleli meg a halált örökre.* 53 *Csak nem vagy nagyobb Ábrahám atyánknál? Mert hisz ő meghalt. S a próféták is meghaltak. Mivé teszed magad?* 54 *Jézus így válaszolt: Ha én dicsőíteném meg magam, mit sem érne a dicsőségem. Atyám dicsőít*

még, akiről azt mondjátok ugyan, hogy Istenetek, de nem ismeritek. 55 Én azonban ismerem, s ha azt mondanám, hogy nem ismerem, hozzátok hasonlóan hazug volnék. De ismerem és megtartom tanítását. 56 Ábrahám, a ti atyátok, örült, hogy megláthatja napomat. Meg is látta és örült neki. 57 A zsidók felháborodtak: Ötven esztendősen sem vagy, sláttad Ábrahámot? 58 Jézus így válaszolt: Bizony, bizony, mondom nektek: Mielőtt Ábrahám lett, én vagyok. 59 Erre követ ragadtak, s meg akarták kövezni, de Jézus eltűnt előlük, és elhagyta a templomot.

Az előbbi rész azzal végződött, hogy a zsidók azért nem hallják meg Jézus szavát, mert nem Istentől valók, azaz nem emelkednek fel az ő gondolatához, hanem a sátán törekvését követik. Erre válaszolnak azzal, hogy Jézust mondják samariainak és megszállottnak. Ez a kettős megbélyegzés Jézus tekintélyének és befolyásának tudatos csorbítása akart lenni, s az evangélista is így érti ezt. Ma azonban már nehéz megmagyarázni, hogy mit fejeztek ki a „samariái” szóval. Ez a megbélyegzés csak itt fordul elő, tehát Jézusnak ezzel a beszédével függ össze, az igazi célzatát azonban nem ismerjük. Arról nincsenek emlékeink, hogy a zsidók e szót általában csúfolásnak vagy megbélyegzésnek használták volna. Azt sem elég állítani, hogy talán azért nevezik így Jézust, mert véleményük szerint nem adja meg Istennek a kijáró tiszteletet, amikor Isten különös küldöttének nevezi magát. A legvalószínűbb az, hogy a samariái és a megszállott összetartozik és azt akarja jelteni, hogy Jézus valamiféle varázsló. A második századból Jusztinusztól tudjuk, hogy Szamariában divatos volt a varázslás. Erre vall Simon mágus esete is az ApCsel 8-ban. Különbösen a szinoptikusok is idézik a zsidók véleményét, hogy Jézust inkább az ördög „Belzebub” küldöttének tartották, nem pedig Isten küldöttének. Biztosra vehetjük, hogy ezek a vádak a későbbi időben is megmaradtak Jézus ellen, s az evangélista azért foglalkozik velük. Mi lehet erre Jézus válasza? És mi lehetett a kereszténység válasza? Csak az, hogy Jézus egész magatartása az Isten előtti hódolatot fejezi ki, tehát abból ítélhetik meg őt. Nem a saját dicsőségét és előnyét keresi, hanem tiszteli az Atyát. Közte és a zsidók között az a különbség, hogy ő tiszteli Istent, az Atyát, azok ellenben gyalázzal illetik őt, az Atya küldöttét. Ha tehát egyáltalán valakinek a viselkedésében

ördögi befolyást lehet keresni, akkor az éppen nem ő. Magyarázatul Jézus még hozzáteszi, hogy neki nincs is szüksége saját dicsőségének keresésére, hiszen van valaki, aki arról gondoskodik, s úgy fog gondoskodni, hogy ítéletet tart. Jézus meg van győződve arról, hogy Isten bírói tevékenysége végül is tisztázza az ő dicsőségét és ellenfelei tévedését. Jézusnak és a világnak a találkozása Isten színe előtt játszódik le. Ebben a földi folyamatban Jézus ellenfelei csak látszólag kerekedhetnek felül. A végső szót Isten mondja ki. Jézus azt is tudja, hogy az ítélet valójában már elhangzott. Az ítéletre való hivatkozás azt is jelenti, hogy neki nem érdemes ezt a vitát folytatni. Az 51. versben azért folytatja a magáról való kinyilatkoztatást. Ez már azoknak szól, akik elfogadják őt: Aki megtartja tanításomat, nem ízeleli meg a halált örökre. Ezzel ismétli előbbi kijelentését, hogy aki hisz benne, annak örök élete van. Most tanításának megtartását emeli ki, mert a jelenet elején is a tanításában való kitartásra hívja fel a hívő zsidókat. Már azt is említette előbb, hogy tanításából élet fakad, hiszen tanítása szellem és élet (6,63). Megtartása azt is jelenti, hogy életté kell váltani, tettekben kell gyümölcösöztetni azt. Kijelentése azt a vádat ellensúlyozza, hogy ő megszállott. Az ördög az igazi élet elpusztítására törekszik, ő viszont azt az életet közvetíti amelyet az Atyától kapott.

Az új kijelentés új ellenvetést vált ki. Nem akarják elfogadni benne azt a nagyságot, amelyet ígéretei mutatnak. Szerintük Isten egyedül az élet ura, más nem sajátíthatja ki ezt a kiváltságot. Ha Jézus ezt a jogot követeli magának, akkor bizonyára megszállott. Érveiket a múltból veszik, hiszen csak oda tudnak nézni, a jelent nem képesek felfogni. Hivatkoznak Ábrahámra és a prófétákra, akik megtartották Isten tanítását és mégis meghaltak. Azt elismerték, hogy Isten egyeseket mentesíthet a haláltól, mint Hénokot és Illést, de azt éppen csak ő tehette meg. Itt megértik, hogy aki tanításának megtartásáért életet ígér, az olyanná teszi magát, mint Isten. Ezt azonban nem mondják ki, hanem csak azt kérdezik, hogy nagyobbnak tartja-e magát Ábrahámnál és a prófétáknál, akik meghaltak. Félreértésük gyökere az, hogy csak a testi halálra gondolnak, s azt hiszik, hogy Jézus a földi haláltól mentesíti követőit. Pedig, legalábbis a farizeusok, hittek a végső feltámadásban. Jézus már előbb, jeruzsálemi vitájában is bejelentette, hogy ő lesz a feltámadás szerzője (5,28). Itt is úgy válaszol, hogy az megfontolásra készíthetné őket. Újra azt emeli ki, hogy nem keresi saját dicsőségét. Azt sem volna érdemes állítani, hogy

nagyobb Ábrahámnál és a prófétáknál. Igazolása és megdicsőítése az Atyától jön, akit a zsidók Istenüknek neveznek. Tőle kapta küldetését, a tanítást és az erőt a csodák véghez vitelére. Jézus megismétli azt is, hogy ellenfelei valójában nem ismerik Istent. Olyan képet alkotnak róla maguknak, amelybe nem fér bele az ő egyetemes atyasága és irgalma. Azt sem akarják elismerni, hogy neki joga van hagyományos várakozásuk ellenére is intézkedni. Ezzel a tudatlansággal és előítéllettel Jézus szembeállítja a maga ismeretét, amely olyan erős és világos, hogy ha elhallgatná, hozzájuk hasonló hazug lenne. Ő azért jött, hogy kinyilatkoztassa az Atyát, tehát nem hallgathat róla. Ismeri az Atya akaratát is, azért azt hajtja végre, amit rábízott, nem pedig azt, amit az emberek várnak tőle. Olyan szoros kapcsolatban van az Atyával, hogy az ő nevében ígérheti azoknak, akik megtartják tanítását, hogy a halál nem uralkodik rajtuk örökre. S ha már egyszer összehasonlították őt Ábrahámmal, akkor ezt a hasonlatosságot is a maga helyére teszi. Ábrahám egy volt azok közül, akik várták a megváltást. Isten sajátos kinyilatkoztatást adott neki róla, azért örvendezett. Ezt Jézus úgy fejezi ki, hogy Ábrahám kívánta látni az ő napját. Szavait talán úgy is fel lehet fogni, hogy Ábrahám az üdvösségből látja az ő ittélét, s azon örvendezik. A zsidó hagyomány és a haggadairodalom különben is sokat foglalkozott Ábrahám alakjával és a neki adott kinyilatkoztatással. Jézus fenntartja magának a jogot, hogy prófétai nyelven beszéljen. Itt is bejelent dolgokat, de külön nem magyarázza meg, hiszen ellenfelei úgyis kiforgatnák szavait. Inkább az egyház számára adja a kinyilatkoztatást. A zsidók érzik a célzást, hogy ő Ábrahám öröme és reménye, de itt csak azt ragadják meg beszédéből, hogy Jézus a jól értesült közvetlenségével emlegeti Ábrahámot. Ezért vetik közbe lekicsinylőleg: Ötvenesztendő sem vagy és láttad Ábrahámot? Az ötven esztendő nem akar célzás lenni Jézus életkorára, hanem csak kerek számként áll itt.

De ellenvetésük alkalmat ad Jézusnak arra, hogy nyilatkozzék földrejövetele előtti létezéséről. Ezt is mint ünnepélyes kinyilatkoztatást jelenti be: Bizony, bizony, mondom nektek, mielőtt Ábrahám lett, én vagyok. A szembesítés itt is kifejező: Ábrahám lett (genestai), mert előbb nem volt — én azonban vagyok. Úgy, ahogy az Ószövetségben Jahve is ezt a kiváltságát hangoztatta: én vagyok, aki vagyok. Az Atya azért küldhette őt a világba, mert mint Fiú öröktől fogva létezett. Az egész mondanivaló összhangban van a Logos-himnusszal.

Az Ige Istennél volt, és élet volt benne, tehát beszélhet arról, hogy aki megtartja tanítását, az örökké él. Itt a vita elérkezett csúcspontjára. Jézus úgy nyilatkoztatja ki magát, mint a Fiú, akinek isteni tulajdonságai vannak. De ha egy ember isteni jogokat követel magának, az a zsidók szemében káromlás, s azt megkövezéssel kell büntetni. Ez szándékukban is áll, s már követ is ragadnak, de Jézus „eltűnik előlük”, azaz amíg vitatkoznak, elhagyja a templomot. Ez csak más kifejezése annak, hogy még nem jött el az órája. Szent Ágoston a feszültséget ezzel a szójátékkal fejezi ki: Az Ige mint ember, elmenekült a kövek elől, de igazában azok jártak rosszul, akiknek a kő-szíve elől mint Isten menekült el.

A VAKONSZÜLETETT MEGGYÓGYÍTÁSA ÉS ÚJABB VITÁK

A GYÓGYÍTÁS LEÍRÁSA (9,1—12)

1 Egyszer útközben (Jézus) látott egy vakon született embert. 2 Tanítványai megkérdezték tőle: Mester, ki vétkezett? Ez vagy szülei, hogy vakon született? 3 Sem ez nem vétkezett — felelte Jézus —, sem a szülei, hanem az Isten tetteinek kell rajta nyilvánvalóvá válni. 4 Addig kell végbevinnem annak tetteit, aki küldött, amíg nappal van. Eljön az éjszaka, s akkor senki sem munkálkodhat. 5 Amíg e világban vagyok, világossága vagyok a világnak. 6 Míg ezeket mondta, a földre köpött, nyálával sarat csinált, s a sarat a vak szemére kente, majd meghagyta neki: 7 Menj, mosakodj meg a Siloe tavában. Ez annyit jelent, mint „küldött”. Az elment, megmosdott, s amikor visszatért már látott. 8 A szomszédok és akik azelőtt koldulni látták, megkérdezték: Nem ez az, aki itt ült és koldult? 9 Némelyek azt állították, hogy igen, ez az, mások ellenben tagadták, hogy nem az, csak hasonlít hozzá. De ő kijelentette: Én vagyok az. 10 Erre megkérdezték tőle: Hogyan nyílt meg a szemed? 11 Elmondta nekik: Az az ember, akit Jézusnak hívnak, sarat csinált, a szememre kente s meghagyta: Menj, mosakodj meg a Siloe tavában. Elementem, megmosdottam és látok. 12 Erre megkérdezték tőle: Hol van? Nem tudom — felelte.

A 9. fejezet, a vakon született fiatalember meggyógyítása és az általa kiváltott viták, önálló kerek elbeszélést alkotnak. A történet jól beleillik a könyv összefüggésébe. A sátoros ünnepen Jézus a világ világosságának mondta magát. Most a csoda és a viták ezt magyarázzák meg. Jézus egyeseknek ad testi látást és lelki világosságot, mások ellenben behunyják előtte szemüket és lelkileg is vakká válnak. A Jé-

zus életében lejátszódó jelenet majd folytatódik a zsidók és a keresztények vitájában évtizedek múlva is, így lehetetlen fel nem ismerni az evangélista előadásában a saját korára vonatkozó utalásokat. A helyet és az időt nem nevezi meg. De a Siloe tóra való utalás azt mutatja, hogy Jeruzsálemben történt, a vak a templom bejáratánál koldult. Az evangélista számára a jelentés a fontos: Jézus mindig a világ világossága, de az emberek különféleképpen viselkednek vele szemben.

A csoda leírása rövid és egyszerű. Akármelyik szinoptikus evangéliumban is helyet kaphatna. De a rövid történet bele van állítva egy terjedelmes teológiai keretbe, s ezáltal kiemelkedő eseménnyé válik, mint pl. Lázár feltámasztása is. A csoda bevezetése egy égető kérdés, hogy vajon a betegség és a csapás közvetlenül a bűn következménye-e. A probléma természetesen vetődik fel. Jézus útközben lát egy vak embert. A koldusok és a betegek a templomhoz vezető út mentén kérgettek. A tanítványok kérdezik meg, hogy mi az oka betegségének: ő vétkezett vagy a szülei, hogy vakoñ született? A zsidóknál, főleg a farizeusoknál eléggé elterjedt volt a vélemény, hogy a betegség, a szegénység és a csapás a bűn büntetése. Sőt azt is lehetségesnek tartották, hogy a szülők bűnéért Isten a gyermekeket bünteti, pedig itt az elvi tisztázás már Ezekielnél (18,4) megtalálható. Még különösebb az a feltételezés, hogy az illető maga vétkezett volna születése előtt. Egyes rabbik írásaiban ennek is nyoma van, pl. amikor Jákob és Ézsau történetét magyarázzák. A zsidóknál azonban nem tételezték fel a lélek előre létezését vagy vándorlását. Lehet, hogy a probléma a keresztény közösségben is felvetődött, és az evangélista ezért közli a kérdést és a választ. A válasz nem egyszerű igen vagy nem, hanem inkább annak a kifejezése, hogy Isten minden eseményt és jelenséget fel tud használni saját dicsőségének kinyilvánítására: Sem ez nem vétkezett, sem a szülei, hanem Isten tetteinek kell rajta nyilvánvalóvá válniuk. Elvileg tehát eldönti Jézus, hogy a betegség nem a bűn közvetlen büntetése. Annak lehetnek természetes okai, de így is benne van Isten tervében. A jelen esetben ezt a betegséget úgy nézi Jézus, hogy az alkalmat ad neki az Atya irgalmasságának bemutatására és saját küldetésének igazolására.

Nem arra kell gondolni, hogy Isten ebből a célból kiindulva előre akarta ennek az embernek a vakságát, hanem arra, hogy ő ismeri a természet rendjét, s azt is felhasználhatja a természetfölötti rend hordozására. Itt Isten tettei abban nyilvánulnak meg, hogy Jézus meg-

gyógyítja a vakot. De hogyan nyilvánulnak meg azokon, akiket senki sem gyógyított meg? Az ilyen kérdés megoldását csak a kinyilatkoztatás egészéből vezethetjük le. Jézus nem gyógyított meg minden beteget, gyógyításai és csodái csak jelek voltak, amelyek a végleges gyógyulásra, az örök életre mutattak. De Isten tettei ott vannak a kegyelem kiadásában is, amely erőt ad a betegnek terhe hordozására, és az embereket serkenti, hogy karolják fel a szenvedőt. Azután Jézus hozzáfűzi, hogy Isten tetteinek kinyilvánítása beletartozik küldetésébe, s abból nem hagyhat el semmit. Addig kell munkálkodnia, amíg nappal van. Számára a nappal a nyilvános működés, az éjszaka a szenvedés ideje. De az evangélista beleérti a hívő embereket is. Nekik is meg kell tenniük Isten akaratát ebben az életben, mert a halállal megszűnik az érdemszerzés ideje. Sok régi kódex úgy hozza Jézus szavait, hogy addig kell „végbevinnünk” annak tetteit, aki küldött engem... Tehát az általános kötelezettség ott még világosabb. Jézus példát akar adni ezen a téren, s így értelmezi az előbbi fejezetben ismertetett hasonlatát, hogy ő a világ világossága. Amíg itt van, addig egész feladatát végre kell hajtania. S valóban, ahogy közeledik a szenvedés ideje, a hitre való felhívása egyre sürgetőbb (12,36). Különben szavai már céloznak arra, hogy a most véghez vitt gyógyítás is kihívja ellenfelei haragját, mert szerintük megszegte vele a szombati nyugalmat. Neki azonban semmitől sem szabad visszariadnia.

Ez tehát a teológiai bevezetés a csodához. Érezzük, hogy ami következik, az valóban az Isten Fiának önmagáról adott kinyilatkoztatása lesz. A gyógyításhoz Jézus jelképet használ. Nyálával porból sarat csinál, s azt a vak ember szemére keni. A nyálát a régiek használták ugyan a seb kezelésére, de a sár inkább már veszély a szemre, nem orvosság. Jézus talán épp az ellentét kihangsúlyozásával mutat rá a csodára. Tette azonban nem varázslás, hiszen a hatás csak akkor következik be, amikor a beteg megmossa szemét a Siloe tóban. Az evangélista a Siloe szóban is jelképet lát, mert úgy értelmezi azt, hogy „küldött”. A beteget tehát valójában az Atya küldötte, de Jézus gyógyította meg. A vak visszakapta a látását, de Jézus azzal, hogy sarat csinált és a szemére kente, látszólag vétett a törvény ellen, így a további bonyodalom ebből adódik.

A szinoptikusoknál a nép legtöbbször vallásos érülettel veszi tudomásul a csodát, de a farizeusok és írástudók ott is hallatják bíráló hangjukat. János könyvében azonban csaknem minden csoda heves

vitára ad okot. Itt először a szomszédok és ismerősök ellenőrzik az eseményt, s ez arra való, hogy a részletek még világosabbá váljanak. Önmagában érthető, hogy az emberek foglalkoznak az ilyen eseménnyel, de itt már előkészítik a farizeusok bevonását az ügybe. A történeti valószínűség adva van azzal, hogy a koldust sokan látták a templom közelében, azért most feltűnő, hogy gyógyultan áll előttük. Kérdezősködésükben benne van a kételkedés is. Az emberek akkor sem fogadták el az ilyen eseményt kritika nélkül. Az evangélista pedig tekintettel van saját korának felmerülő kételyeire is. Egyesek nem fogadják el a személy azonosságát. Háttha csak egy hozzá hasonló ember áll itt, s akkor nem is történt csoda. A tanú maga a meggyógyított ember lesz. Nemcsak azt állítja, hogy előbb vak volt, hanem elmondja gyógyulásának módját is. Az ismétléssel az evangélista újra kiemeli a részleteket; az eset valóságáról is meg akar győzni. A kritikus hallgatók most már csak Jézus holléte felől érdeklődnek. Ő azonban a háttérben marad, s csak a végén erősíti meg a meggyógyult beteg hitét, s akkor teszi az önmagáról való kinyilatkoztatást is. Az evangélista már a történeti személyeket is felhasználja jelképnek. A meggyógyított ember, akiben már felébredt a hit, képviseli a későbbi keresztény közösséget, a kételkedő nép és a farizeusok pedig azt a zsidóságot, amely a század végén is visszautasította az evangéliumot.

A CSODA ÉS A FARIZEUSOK (9,13—34)

13 Az imént még vak embert elvitték a farizeusokhoz, 14 mert az a nap, amikor Jézus sarat csinált és megnyitotta a szemét, szombati nap volt. 15 A farizeusok is megkérdezték tőle, hogyan nyílt meg a szeme? Elmondta nekik: Sarat tett a szememre, megmosdottam és látok. 16 A farizeusok közül némelyek így vélekedtek: Ez az ember nem Istentől való, hisz nem tartja meg a szombatot. Mások ellene vetették: Hogyan tehet bűnös ember ilyen csodát. Így szakadás támadt közöttük. 17 Ezért hát tovább faggatták a vakot: Mit tartasz arról, aki visszaadta a szemed világát? Azt, hogy próféta — felelte. 18 De a zsidók sehogy se akarták elhinni, hogy vak volt, és hogy visszanyerte a szeme világát, azért odahívták az imént még vak embernek a szüleit, 19 és őket faggatták:

A ti fiatok? Azt mondjátok róla, hogy vakon született! Hogy lehet akkor, hogy most lát? 20 Szülei ezt válaszolták: Azt tudjuk, hogy a mi fiunk, és hogy vakon született. 21 De hogy most miképpen lát, azt nem tudjuk. S azt sem tudjuk, ki adta vissza a szeme világát. Kérdezzétek meg tőle magától, hisz megvan hozzá a kora, mondja el maga. 22 A szülők azért beszéltek így, mert féltek a zsidóktól. A zsidók ugyanis elhatározták, hogy azt, aki Messiásnak vallja, kizárják a zsinagógából. 23 Ezért mondták a szülei: Megvan hozzá a kora, kérdezzétek meg tőle magától. 24 Erre másodszor is hívták a vakon született embert és figyelmeztették: Dicsőítsd meg az Istent! Mi tudjuk, hogy ez az ember bűnös. 25 Azt, hogy bűnös-e — felelte — nem tudom. Csak azt tudom, hogy vak voltam, és most látok. 26 Erre újra faggatni kezdték: Mit csinált veled? Hogy adta vissza a szemed világát? 27 Már megmondtam nektek — felelte —, de nem hallgattátok meg. Miért akarjátok újra hallani? Talán ti is tanítványai akartok lenni? 28 Erre becsmérelték, s azt mondták neki: Légy a tanítványa te! Mi Mózes tanítványai vagyunk. 29 Azt tudjuk, hogy Mózesrel beszélt az Isten, de hogy ez honnét való, azt nem tudjuk. 30 Épp az a különös — felelte az ember —, hogy nem tudjátok, honnét való, mégis visszaadta a szemem világát. 31 Tudjuk, hogy Isten nem hallgatja meg a bűnösöket, azt azonban, aki istenfélő és teljesíti akaratát, meghallgatja. 32 Amióta fennáll a világ, soha sem lehetett hallani, hogy valaki visszaadta volna egy vakon születettnak a szeme világát. 33 Ha nem Istentől való volna, nem tehetett volna semmit. 34 Erre rászóltak: Te akarsz minket tanítani, aki mindenestül bűnben született? Ezzel kidobták.

A szinoptikusoknál is kitűnik a Jézus-korabeli zsidóságnak az a sajátos szellemisége, mely a vallásosságot kizárólag a mózesi törvény aprólékos alkalmazásával azonosította. Ha újra meg újra látjuk, hogy nem tudnak örülni egy beteg meggyógyításának mint Isten jótéteményének, mert az például szombaton ment végbe, az az ellentét onnan ered, hogy nem emelkednek felül a törvényre beállított lelkületen. Akkor már két század óta a farizeusok voltak a törvény magyarázói és a vallásos élet őrei. Nem kaptak prófétai küldetést, hanem maguk

ültek Mózes székébe. De a nép előtt kikezdhethetlen volt a tekintélyük. Az evangélista itt mondja meg, hogy ez a gyógyítás is szombaton történt, s a szomszédok és ismerősök ezért tartják szükségesnek, hogy kikérjék a farizeusok véleményét. Azok hivatottnak érzik magukat az ügy kivizsgálására, s az evangélista úgy számol be eljárásukról, mint tervszerűen átgondolt kihallgatásról. Nem elégszenek meg az eddigi tanúkkal, hanem a szülőket is bevonják az ügybe. De az eredmény ezzel sem változik. Magát a gyógyulást egyáltalán nem veszik jelnek, sőt úgy tesznek, mintha meg sem történt volna. Egyedül az érdeklőket, hogy Jézus állítólag megszegte a szombati nyugalmat. A beteg a felszólításra elmondja, hogy mit tett vele Jézus. Most már harmadszor halljuk, hogy sarat tett a szemére, utána ő megmosta azt a Siloe tóban, és visszanyerte a látását. Mi a keresztény hit és erkölcsi rend alapján nevetségesnek tartjuk, hogy ilyen kicsiségen is fel lehetett akadni, és a szombati nyugalom megszegését látni abban, amit Jézus tett. Ők viszont ezt komolyan gondolták, és ezért képesek voltak egy embert a vallás ellenségének tekinteni. Ez bizonyítja, hogy az ember mennyire visszaélhet Isten rendelkezéseivel, és mennyire saját hatalmi vágyának eszközévé teheti a vallás előírásait. Eredetileg a szombati nyugalom azt kívánta, hogy ne végezzenek kenyérkeresettel járó mezeti vagy házimunkát, vagy ne kereskedjenek. Később a törvényt magyarázók kiélték magukat az aprólékos esetek felsorolásában. Ez a vallási vezetés volt az, amelyet majd az apostolok úgy bélyegeznek meg, mint igát, amelyet sem ők, sem atyáik nem bírtak hordozni (ApCsel 15,10). Ahhoz, hogy Jézus felszabadítsa az embert a mózesi törvény szolgasága alól, és elvezesse Isten gyermekeinek szabadságára, meg kellett harcolnia a maga harcát, és igazolnia kellett, hogy Isten az embertől a tevékeny szeretetet várja, nem a törvény elemzését.

A jelenlevő farizeusok közül egyesek kimondják véleményüket: ez az ember nem Istentől való, azaz nem az ő ügyét képviseli, mert nem tartja meg a szombatot. Mások viszont józanabbak, és tekintettel vannak arra, hogy előttük áll a meggyógyult ember. Azzal érvelnek, hogy bűnös ember nem tehetne ilyen csodajeleket. A többség (semeia) azt mutatja, hogy az evangélista a vak meggyógyításán kívül a többi csodára is gondol, hiszen a zsidókkal folytatott vitában azok mind szerepeltek. A farizeusoknak ez a megosztottsága mutatja, hogy Jézus kinyilatkoztató tevékenysége és csodái egyre jobban zavarba hozták őket. Most sem találnak kiutat a zsákutcából, azért megkérd-

zik a meggyógyult vakot, hogy ő mit tart gyógyítójáról. Csak zavarokkal magyarázható, hogy olyan valakinek a véleményét kérik ki, aki járatlan a törvényben. Az viszont habozás nélkül kimondja, hogy prófétának tekinti, hiszen vallásuk történetében a próféták tettek ilyen csodákat. Itt a próféta szónak nincs olyan messiási jelentése, mint az evangélium más helyein. De akik Jézust nem tartották Istentől valónak, azok ilyen értelemben sem ismerhették el prófétaságát. Ezért most a csoda valóságában kezdenek kételkedni. Az eddigi tanúk állításán kívül a szülők véleményére is kíváncsiak. Ezt a párbeszédet az evangélista részletesen közli, mint annak bizonyítékát, hogy milyen következményekkel járt még a század végén is egy zsidó áttérése a keresztény hitre. A szülők elismerik, hogy az ő fiukról van szó, aki vakon született. Most tapasztalják, hogy lát, de hogy ki és hogyan gyógyította meg, arról nem tudnak semmit. Ha ilyen kérdéseik vannak, forduljanak a fiúhoz, aki már nagykorú, tehát a törvény előtt is képes a tanúskodásra. Az evangélista ide illeszti be magyarázó megjegyzését. A szülők azért tértek ki a magyarázat elől, és azért kerültek a csoda érintését, mert féltek a zsidóktól. A gyakorlatban ugyanis az volt a módszerük, hogy aki Jézust messiásnak vallotta, azt kizárták a zsinagógából. Erre a kizárásra (aposynagogos) még két helyen utal a szöveg (12,42 és 16,2). Arra vonatkozólag zsidó emlékek is fennmaradtak (II. Gamáliel rabbi szövege 90 körül), hogy a század végén volt ilyen eljárás a kereszténnyé lett zsidók ellen. De hogy már Krisztus korában is ilyen szigorral léptek volna fel, azt nem tudjuk. Akkor valószínűleg az egyes eseteket külön bírálták el, és legfőljebb ideiglenesen zártak ki egyeseket. Az viszont nem kétséges, hogy a farizeusok és írástudók akkor is ellenséges szemmel nézték Jézust.

Mivel a szülők elzárkóztak, nem maradt más hátra, mint a fiú vallatása, de még hivatalosabb színezetet adva a beszélgetésnek. Használják a felhívást, ami egyúttal figyelmeztetés az őszinteségre: Dicsőítsd meg Istent, vagy más szóval Adj dicsőséget Istennek. Nemcsak az van benne, hogy legyen őszinte, hanem az is, hogy tartson bűnbánatot és határolja el magát Jézustól. A kifejezés őszövetségi előfordulásai is ilyen értelműek (Józs 7,19; 1Sám 6,5; Jer 13,16). Hogy Jézus bűnös, az számukra egészen világos, hiszen megsértette a szombatot. A kérdésnek ilyen feltevése a meggyógyult embert hozta nehéz helyzetbe: Mondjon ellent az elismert vallási vezetőknek, vagy kételkedjék abban, akinek látását köszöni? De leleményes kitérő vá-

laszt ad: Hogy bűnös-e, nem tudom, csak annyit tudok, hogy vak voltam és most látok. Ezt a zsidók is kénytelenek elismerni, ezért Jézus bűnösségét csak a szombat megsértése körül hangoztatják. Rá akarják bírni az embert, hogy ő is lássa be: amit Jézus tett, az elene van a törvénynek. Az ember azonban inkább Jézus oldalán áll, azért türelmetlenül válaszolja, hogy már elmondta, amit Jézus tett, miért akarják újra hallani? Talán ők is tanítványai akarnak lenni? Jézus tanítványának lenni ismét olyan megnevezés, amelyet eltérően értelmeztek. A keresztények ekkor már kiválasztottságot és küldetést láttak benne, a zsidók ellenben megvető jelzőként használták. Ilyen értelemben bélyegezték meg Pétert is a főpap házában: Te is ennek az embernek a tanítványai közül vagy? Az írástudók viszont büszkén használták a „Mózes tanítványa” megnevezést, hiszen ebbe beleértették vezető szerepüket, tudományukat, és nacionalizmusukat. Így érthető a fölényes megjegyzés: Légy az ő tanítványa te, mi Mózes tanítványai vagyunk! Ez a megmerevedés a könyv írásakor már az egész zsidóságra vonatkozott. Ami a vitából ezután következik, az is magán viseli a teológiai bélyeget. A könyv elejétől kezdve ismételten visszatér a kérdés, hogy Jézus honnét való. Nem úgy jött, ahogy a zsidók a messiást várták. Ezért itt is ezzel érvelnek: azt tudjuk, hogy Mózesrel beszélt az Isten, de hogy ez honnét van, nem tudjuk. Az evangélista nem áll meg külön az érvelés hiányainál, hiszen azt minden olvasója tudta. Mózesrel is csak a természetfölötti jelek alapján fogadta el a nép Isten küldöttének; a keresztények ugyanezt tették Jézussal. A zsidók viszont Jézus tetteit és bizonyítékait előítéleteik miatt tudatlanra vették. A vakon született csak a maga ismeretei alapján tud válaszolni a sértésre, de azért abban benne van a farizeusok elmarasztalása: Különös, hogy nem tudjátok, honnét való, nekem mégis visszaadta látásomat. (A rosszakarat abban van, hogy nem is akarják tudni, honnét való.) Azután még hozzátesz egy érvet, amit az ószövetségi tanítás alapján minden zsidó tudott, hogy ti. Isten meghallgatja az igaz ember imáját. A vita kedvéért azonban negatív módon adja elő, hogy éle is legyen: Isten nem hallgatja meg a bűnösöket, de aki istenfélő és teljesíti akaratát, azt meghallgatja. Ezzel azt is kifejezi, hogy Jézus bizonyára nem vétkezett a szombati gyógyítással. Azután a csoda nagyságát is felhasználja érveik, illetőleg felső fokban beszél róla, hogy nagyságát kiemelje: Amióta a világ fennáll, nem lehetett hallani, hogy egy ember visszaadja a szeme világát egy vakon

születettnek. Ezért itt a farizeusoknak a Jézus eredetéről való okoskodása erőtlen. Ha Jézus nem lenne Istentől való, azaz nem tőle kapná az erőt, semmit sem tehetne. Erre az érvelésre nem tudnak válaszolni, hiszen az ember maga volt az érvelés ereje. Rajta ment végbe a gyógyítás. Ezért csak tekintélyük látszatát igyekeznek megőrizni. Visszatérnek ahhoz a problémához, ami a történetet bevezette, hogy a betegség a bűn büntetése-e. A farizeusok számára a vakság annak bizonyítéka volt, hogy az illető „mindenestül bűnben született”, tehát hogy jön ahhoz, hogy őket oktassa, illetve velük folytasson teológiai vitát. Az evangélistának és a keresztyén közösségnek bizonyára volt elég tapasztalata arról, hogy a zsidókkal folytatott viták személyeskedésbe fulladtak. Az a bejelentés, hogy kidobták, eltávolították, bizonyára a közösségben való megbélyegzést, illetőleg a belőle való kizárást jelentette. Erre jön majd a befejező jelenet, amely igazolja, hogy Jézus felkarolja azt, akit hite miatt az emberek kivetnek maguk közül.

HITBELI LÁTÁS ÉS LELKI VAKSÁG (9,35—41)

35 Jézus meghallotta, hogy kidobták, s amikor találkozott vele, megkérdezte tőle: Hiszel-e az Emberfiában? 36 Ki az, Uram? — kérdezte az ember — hogy higgyek benne? 37 De hisz látod — felelte Jézus —, ő beszél veled. 38 Erre felkiáltott: Hiszek, Uram! — s leborult előtte. 39 Jézus pedig azt mondta: Azért jöttem a világba, hogy ítéletet tartsak: hogy akik nem látnak, azok lássanak, és akik látnak, azok vakok legyenek. 40 Amikor a körülötte álló farizeusok közül ezt néhányan meghallották, megkérdezték: Csak nem vagyunk mi is vakok? 41 Ha vakok volnátok — felelte Jézus — nem volna bűnötök. De azt állítjátok: Látunk. Ezért megmarad bűnötök.

A zsidók a maguk részéről lezárták az ügyet azzal, hogy kiutasították a meggyógyított vakot, mert Jézushoz vonzódott, s nem hozzájuk. A történet azzal folytatódik, hogy Jézus segítségére siet annak, aki miatta bajba került. Elsősorban a hitét erősíti meg. Ez a kép vonatkozik az apostoli egyházra is. Az evangélista és a keresztyén közösség

érezte, hogy az ilyen tapogatózókat, az igazság keresőit fel kell karolni. A következő fejezetben lesz szó Jézusról, a jó pásztorról, tehát ez a rész már annak is az előkészítése. Az evangélista nem mondja meg, hogy Jézus hol találkozott a meggyógyított emberrel. Nem a történet részleteit őrzi meg az egyház számára, hanem a benne levő jelentést. Jézus kérdése minden bevezetés nélkül az, hogy az illető hisz-e az Emberfiában? Nem úgy közeledik, hogy hiszel-e bennem. De miért az Emberfiáról beszél? János evangéliumában ez a név elég ritka, és érezzük azt is, hogy a zsidók nem tudtak vele mit kezdeni (12,34). A korabeli apokrif írások ugyan Dániel 7,14-re hivatkozva beszéltek róla, de azt a nagy tömeg nem ismerte. A szinoptikusoknál Jézus sokszor nevezi magát Emberfiának, de az is homályos kifejezés maradt. Bárki beszélhetett magáról általánosságban, mint emberfiáról, s ez nem jelentett többet, mint „én, az ember”. Ha itt ő vagy az evangélista ezt a szót használja, azzal jelzi, hogy a hit fokozatosan alakul ki, és hogy Jézus először általánosságban, a hitre való készséget akarja felébreszteni. Mi pedig a könyv olvasása közben érezzük, hogy ő nemcsak a szeme világát tudta visszaadni az embernek, hanem úgy is közeledett felé, mint a világ világossága, aki lelki látást hoz. Itt van mint Emberfia, de igazi kiléte még rejtve marad. Csak akkor kezd nyilvánvaló lenni, ha majd felemelkedik a földről (3,14; 12,32).

A meggyógyult vakban megvan a hitre való beállítottság. Tudni akarja, ki az Emberfia, hogy higgyen benne. Magatartását az irányítja, hogy aki csodával visszaadta a látását, az nem akarhat neki rosszat, nem fogja őt félrevezetni. Isten kinyilatkoztatásában mindig meg kell látni a szeretetet, mert az hangol bizalomra. Jézus így ismereti meg magát: akit látsz, aki beszél veled, az az Emberfia, abban kell hinned. A látás és a hallás, ez a két jelentős kifejezés itt is ismétlődik. Jézus arról beszélt, amit látott és hallott az Atyánál, mi pedig azt hisszük, amit nála láttunk és hallottunk. A meggyógyult ember a hitét már azzal fejezi ki, hogy leborul előtte (proskynein), és Úrnak szólítja őt. Nála ez még csak a prófétának, az Isten emberének szólt, de az evangélista már célzó az egyház magatartására is. A hitben mi is elismerjük Jézust Urunknak és üdvösségünk szerzőjének.

Jézus látja, hogy az embernek mind a testi, mind a lelki szeme megvilágosodott, azért ebben az értelemben ad magáról kinyilatkoztatást: Azért jöttem a világba, hogy ítéletet tartsak, hogy akik nem látnak, azok lássanak, és akik látnak, azok vakok legyenek. Az ítéletet

(krima) egyszerűen Jézus jelenléte és tanítása tartalmazza. Ő nem semleges egyén, aki mellett közömbösen el lehet menni. Akit az Atya küld, mint Fiát, az a végleges üzenetet hozza, és a végleges követelményeket jelenti ki. Itt a vakság és a látás már szellemi értelmet kap. A vak ember meggyógyítása csak jel volt, amely tartalmazta a felhívást, hogy Jézusban lehet és kell hinni. De nem mint testi orvos jött, hanem mint megváltó, mint az üdvösség szerzője, s őt ebben a küldetésben kell elfogadni. Viszont benne is érvényesül az általános törvényszerűség, hogy Istennek minden ajándéka egyúttal felhívás és próbatétel is. Az embernek megvan a szabadsága, hogy elfogadja vagy visszautasítsa. Ezt a szabadságot Jézus is tiszteletben tartja. S ha a szentírási képet jelnek vesszük, akkor az tartalmazza az ő láthatatlan, természetfölötti viselkedését is. Amilyennek mutatta magát földi tetteivel, olyan marad akkor is, amikor kegyelmi megvilágosítással közeledik. Az ember a kegyelmet is szabadon elfogadhatja vagy visszautasíthatja. A földi életben egyszerre bontakozik ki az ember megváltása és ítélete. Jézus azért jött, hogy megvilágosítsa mindazokat, akik lelkileg még nem látnak. Ez történhet úgy, hogy egyházán keresztül elvezeti őket a kifejezett hitre, vagy úgy, hogy megvilágosítja lelkiismeretük döntéseit és lehetőséget ad a megismert jó követésére.

Az ellentétekkel dolgozó stílus erősen kisarkítja a felhívás második részét: „hogy akik látnak, vakká legyenek”. Biztos, hogy Isten senkit nem akar lelkileg vakká tenni, hiszen Jézus mindenkinek az üdvözítője kíván lenni (1Tim 2,5). Isten hatalma nem abban nyilvánul meg, hogy egyeseket elvezet a tiszta látásra, másokat pedig szándékosan vakká tesz. A szembeállítás csak a felhívás komolyságát és fontosságát emeli ki, s azt hangsúlyozza, hogy a döntés szükségszerűen bekövetkezik. Az itt szereplő farizeusok a megátalkodottság képévé válnak. Azt tartják magukról, hogy látnak és birtokolják az igazságot. De ebben az előítéletben behunyják szemüket Isten világos bizonyítékai előtt. Így lesznek a látók igazán vakokká. Ez ismétlődik azokban is, akik a felkínált igazságot önző érdekeik miatt nem akarják elfogadni.

Az evangélista a körülmények meghatározása nélkül újra a farizeusokat hozza színre, akik méltatlankodva megkérdezik, hogy talán őket is vaknak tartja Jézus. Az evangélista most ezekben saját korának vitapartnereit is látja, hiszen Jeruzsálem pusztulása után is ők maradtak a törvény kizárólagos értelmezői, s ezen a címen az igazság birtokosainak tartották magukat. Jézus válasza annyira találó és annyira tele

van tartalommal, hogy ebben is meg kell látni a kinyilatkoztatás világosságát: Ha vakok volnátok, nem volna bűnötök. De azt állítjátok: Látunk. Ezért megmarad bűnötök. Ő tehát nem mond le arról a követelményről, hogy ahol Isten megnyilatkozik, ott az ember köteles állást foglalni; ezt a felelősséget a farizeusok is hordozzák. Isten úgy hirdette meg és valósította meg az üdvösség tervét, hogy az embert nem mentesítette az egyéni döntéstől és állásfoglalástól. A lehetőség megvan arra, hogy a hit szemével lássunk, így csak az marad vak, aki nem akar látni, aki nem keresi az igazságot. Tehát van bűnös hitetlenség is, s nem lehet mindenütt a legyőzhetetlen tévedést feltételezni. Az emberben az a vonzó vonás, hogy az igazság keresőjének tudja magát és kész arra, hogy a józan érveket elfogadja. Különbség van a hit szilárdsága és az előítélet kizárólagossága között is. Az igazi hit párosul a szeretettel és a türelemmel, hiszen azt Isten ajándékának fogjuk fel, míg az előítélet elfogultsághoz vezet, amely nem engedi, hogy felülvizsgáljuk álláspontunkat. Az a kijelentés, hogy „megmarad a bűnötök”, nemcsak megbélyegzés volt, hanem figyelmeztetés is, hogy a bűnben meg lehet rögződni. Az önző érdekbe annyira bele lehet bonyolódni, hogy az ember már a gondviseléstől küldött feltűnő jeleket sem fogadja el, s nem is akar jobb belátásra térni. A farizeusoknak az a magatartása, hogy egyáltalán nem akarták elfogadni Jézus bizonyítékait, s nem akarták meglátni benne az igazi világosságot, még egyszer előjön a 12,37—40-ben. Ahogy itt a világosságról van szó, úgy ott a szív keménységéről. Mindkét hely arról tanúskodik, hogy Isten és az ember kapcsolata titok marad. Bele van foglalva a természetes megismerés, a kegyelmi megvilágítás, az emberi szabadakarat és a bűn titka.

KÉPEK A JÓ PÁSZTORRÓL

A PÁSZTOR ÉS A NYÁJ (10,1—6)

1 Bizony, bizony, mondom nektek: Aki nem a kapun megy be a juhok aklába, hanem máshonnan hatol be, az tolvaj és rabló. 2 Aki a kapun megy be, az a juhok pásztora. 3 Az őr kinyit neki, a juhok pedig megismerik a hangját. Nevükön szólítja juhait és kivezeti őket. 4 Amikor mindegyiket kivezeti, elindul előttük, s a juhok követik, mert ismerik a hangját. 5 Idegen után nem mennek, hanem elfutnak tőle, mert az idegennek nem ismerik a hangját. 6 Ezt a példabeszédet mondta nekik Jézus, de nem értették, mit akart vele mondani.

A 10. fejezetben sajátos előadásmóddal találkozunk. Képek és hasonlatok segítségével folytatódik Jézusnak az önmagáról adott ki nyilatkoztatása. Az evangélista ezt a képekben való beszédet görög szóval paroimiá-nak nevezi, amit lehet példabeszédnek, közmondás-nak, hasonlatnak, képes beszédnek fordítani. A helyzet itt is az, mint amire Mk 4,11 céloz, hogy a hallgatók nem értik, amit Jézus mondani akar. A hasonlat és a példabeszéd a hagyományos elbeszélő műfaj elemei voltak, de a prófétáknál és Jézusnál benne vannak az üdvtörténeti utalások, és egyúttal az a felhívás, hogy az ember a képet vagy a történetet magára és a közösség vallási életére alkalmazza. Akinek a beszélővel szemben előítéletei voltak, az éppen ezt nem tette meg. A „bizony, bizony, mondom nektek” a szokásos bevezetés a fontos ki nyilatkoztatáshoz. Az „én vagyok” pedig emlékeztet az ószövetségi nyilatkozatokra. Viszont a farizeusok és az írástudók azt vetik ellen, hogy Jézusban nincs semmi nagyság, semmi titokzatosság, tehát magáról nem tehet ilyen kijelentéseket.

Ebben a fejezetben a képek változatosabbak, színesebbek, mint másutt az evangéliumban. Ilyen ellentétekkel találkozunk: pásztor-

nyáj, saját juhái-más juhok, ismerős hang-idegen hang, követés-menekülés, gondoskodás-pusztítás. Azonkívül a színhez tartozik a pásztor, a béres, a rabló, a tolvaj, a legelő és az akol. A magyarázatban a példabeszédet meg kell különböztetni az allegóriától. Az elsőben az egész történet vagy kép csak egy gondolatot világít meg, a másodikban azonban az egyes elemeknek is megvan a jelentésük. Itt nem állíthatjuk, hogy az egész fejezet Jézusnak egy beszéde. Sokkal jobban kitűnik belőle az evangélista szerkesztői tevékenysége. Kiragadja Jézus beszédeiből azokat a részeket, képeket és fordulatokat, amelyek bemutatják őt, mint övéinek pásztort, továbbá amelyek az ő magatartását megkülönböztetik a törvény magyarázóitól, az álmessiasoktól és a tévtanítóktól. Az evangélista már figyelembe veszi Jézusnak azt a megértését is, amely az egyházban a húsvét és a pünkösd óta végbe ment. Feltűnő az is, hogy itt nincs semmiféle összekötő szöveg az előző téma és a mostani között. A 9. fejezetben Jézus úgy mutatta be magát, mint a lelki világosságnak, a hit világosságának szerzője. Itt most minden átmenet nélkül jó pásztornak mondja magát. De hol, mikor és kik előtt mondta el ezeket? Az evangélista itt nem hozza a zsidók ellenvetéseit sem. Csak a fejezet második felében találunk utalást a helyre és az időpontra vonatkozólag. Az a rész annyiban kapcsolódik az előzőhöz, hogy ott is szó van a juhokról és a rájuk irányuló gondoskodásról. A beszéd összeállítását tehát úgy gondolhatjuk el, hogy az evangélista meglevő feljegyzéseket is használt, s azokat változtatás nélkül beillesztette a szövegbe. Egy ilyen önálló darab lehet az első hat vers is. Itt még Jézus a pásztor, aki a kapun megy be az akolba, a 7. versben viszont már ő a kapu; a 11. verstől kezdve pedig a pásztornak a nyáj iránt való odaadó szeretete a téma. A felépítés tehát megfelel a keleti gondolkodásnak, ahol a szavak és a képek szerinti egybekapcsolódás nagyobb szerepet játszik, mint a tétel logikus kibontakoztatása.

Az első kijelentés az, hogy a pásztor egyenes úton jár. A kapun keresztül lép be a juhok aklába, nem úgy, mint a tolvaj. Tehát előttünk van egy palesztinai kép. Van egy közös akol vagy fallal körülvett karrám, s több gazda oda tereli be éjjelre a maga kis nyáját, s őrt is állítanak a kapu elé. Reggel az egyes gazdák elmennek juhaikért és kivézetik a legelőre. Jézus itt még nem mondja magát pásztornak, hanem inkább általános megállapítást tesz a pásztorról és a tolvajról. De két-

ségtelen, hogy az evangélista úgy akarta azt megörökíteni, mint Jézus konkrét célzását és összehasonlítását. A szembeállítás itt a pásztor és az idegen, illetőleg a tolvaj között van. A pásztor nem titkolózik, s az őr magától értetődően beengedi. A juhok pedig ismerik a hangját és követik. A tolvaj ellenben titokban mászik be, a juhok nem ismerik a hangját, azért elfutnak előle. A hallgatóságra vonatkozólag az evangélista csak azt írta, hogy Jézus ezt a példabeszédet mondta „nekik”, de ők nem értették meg szavait. Ki ez a „nekik”? Kikre céloz a hasonlat? Nyilván azokra, akik nem az ajtón keresztül mennek be, és akiknek a juhok nem sajátjai. Az értelmet akkor találjuk meg, ha a hasonlatot beállítjuk a könyv összefüggésébe. Jézus minduntalan hivatkozik arra, hogy őt az Atya küldte, mégpedig azért, hogy életet adjon az embereknek. Ha Izrael népét úgy vesszük, mint a szövetség és az ígért hordozóját, akikhez Jahve minduntalan küldött prófétákat, akiknek megígérte a megváltást és az igazi pásztor (Ez 37,24), akkor az üdvösség rendjében a nép javát csak azok szolgálják, akik igazolni tudják küldetésüket. A farizeusok és az írástudók magukat ültették Mózes székébe, így nem volt küldetésük, és legtöbbször nem a nyáj javát keresték, hanem saját dicsőségüket.

Ha az előző fejezet azzal végződött, hogy a farizeusok elbizakodottan az igazság ismerőinek, látóknak mondták magukat, s ezért Jézus küldetését valójában nem is akarták megfontolni, akkor értelmileg az a beszéd összefügg az előző témával. Ott azt mondta róluk, hogy elbizakodottságuk miatt a bűnük megmarad. Most pedig megbélyegzi őket, mint olyan vezetőket, akik nem hivatkozhatnak isteni meghatalmazásra, s a nyáj sem ismeri el őket igazi pásztoroknak. Jézus velük szemben azt állítja, hogy azt hirdeti, amit az Atyától hallott és nála látott (8,38), s így az általa hozott igazság szabaddá teszi az embert, azért őt jó szívvel lehet követni. Neki mint pásztornak arra is van gondja, hogy „mindegyiket kivezesse” az akolból a jó legelőre. Ő tehát egyetemes megváltó akar lenni. Később majd azt is állítja, hogy ismeri övéit és utána megy az elveszett báránynak, mert nem akarja, hogy akár egy is elveszzen a nyájból. Vagyis úgy fogadta el az Atyától a küldetést, hogy szereti is azokat, akikhez küldetése szól. Ezzel szemben a tolvajnak és az idegennek más tervei vannak. Akik magukat szeretik, nem a nyájat, azok minden áron saját előnyüket keresik. Érthető tehát, hogy a farizeusok nem akarták a hasonlatot magukra

alkalmazni. Aki vezető szerepüket kétségbe vonta, az hatalomvágyukkal került összeütközésbe. Viszont a szöveg azt is érzékelteti, hogy az első század elején az egyház mennyire ügyelt a küldetés folytonosságára és tisztaságára.

A KAPU-HASONLAT (10,7—10)

7 Jézus folytatta: Bizony, bizony, mondom nektek: Én vagyok a juhok számára a kapu. 8 Azok, akik előttem jöttek, tolvajok és rablók. Nem is hallgattak rájuk a juhok. 9 Én vagyok a kapu. Aki rajtam keresztül megy be, üdvözl, ki-be jár és legelőt talál. 10 A tolvaj csak azért jön, hogy lopjon, öljön és pusztítson. Én azért jöttem, hogy életük legyen és bőségben legyen.

Az előbbi részben a kapu csak az Atyától való küldetést jelentette. Itt most a kép módosul. Jézus szó szerint azt mondja: Én vagyok a juhok ajtaja. Ezt lehet úgy fordítani, hogy a juhokhoz vezető ajtó, és úgy, hogy ajtó a juhok számára, amelyen keresztül ki- és bemennek a juhok. Az összefüggés ezt a második értelmet ajánlja. A kapu képének alkalmazása nem teljesen új. A Zsolt 118,19—20 beszél az igazság kapujáról, amely az Úrhoz vezet. Később a gnosztikusok is emlegették az ég kapuját és a sötétség kapuját. Ahogy Jézus az Atyához vezető útnak mondta magát (14,5), úgy lehet kapu is. Az értelme tehát az, hogy ő hozza az üdvösséget. A kapu mindig valahová nyílik, és alkalmat ad a belépésre. Majd csak később magyarázza meg Jézus, hogy ez a kapu hová vezet. Előbb összehasonlítja magát azokkal, akik előtte jöttek, s akik őhöz mértelen tolvajok és rablók voltak. Kétségtelen, hogy itt nem az ószövetségi prófétákra, Isten küldötteire kell gondolni. Ugyancsak nem lehet szó Keresztelő Jánosról sem. Ezekről Jézus mindig elismerően beszélt. Bár láttuk, hogy a könyv elején az evangélista vitázik János késői tanítványaival, de őt magát Jézus igazi tanújának nevezi. A kijelentés értelmezésénél tehát az egész képet kell figyelembe vennünk. Az előbbi részből arról szólt Jézus, hogy a juhok gazdája reggel az ajtón megy be és kivezeti a nyáját. Az előtte jövők tehát csak azok lehetnek, akik az éj sötétjében lopózkodtak az akolba, s akiknek nem volt küldetésük. Ha pedig

tolvajoknak és rablóknak nevezi őket, akkor csak olyanok lehetnek, akik ártalmára voltak és vannak az Istent kereső embereknek. Ezért az álmessiasokra és a nép képmutató vezetőire kell gondolnunk, akik nem az Isten országa felé terelték az embereket, hanem saját előnyüket keresték. Felsülésük abban nyilvánul meg, hogy a juhok nem követték őket. Az álmessiasok mozgalma hamar összeomlott, és a törvénytudók aprólékos előírásait a nép igazában sohasem tette magáévá. Inkább tehernek érezte, nem Isten szavának.

Hogy a kapu képe kinyilatkoztatott igazságot tartalmaz, azt az ismétlés is megerősíti. Jézus újra kijelenti: Én vagyok a kapu. Most már nem fűzi hozzá, hogy a juhok kapuja. Ellenben megmagyarázza a jelentését: Aki rajta keresztül megy be, az üdvözülni, ki-be jár és legelőt talál. Ő a nyáj számára hozza az üdvösséget, tehát őhozzá kell mindenkinek közeledni, illetve rajta keresztül bemenni az üdvösségre. Az előbbi részben azt állította Jézus, hogy a pásztor vezeti a nyáját a legelőre; most az üdvösség közvetítését a kapunak tulajdonítja. A képeknek ez az egybeolvadása is sajátos jele a keleti stílusnak. Jézus itt magyarázza meg azt is, hogy hová nyílik a kapu: az üdvösségre lehet rajta keresztül belépni. Az üdvösség a végső cél: a hazatalálás, az élet. Ennek ellentéte a pusztulás, a romlás, amit a tolvaj és a rabló okoz. Neki mint kapunak egészen személyes szerepe van: mindenki rajta keresztül lép be az üdvösségre. Ő tehát az egyetemes közvetítő. Itt is ugyanolyan kizárólagossággal beszél, mint amikor bejelenti, hogy senki sem juthat az Atyához, csak ő általa (14,6). A ki- és bejárás legfőbb jelzi, hogy az ember szabadon választhatja őt útnak és kapunak, hiszen az üdvösségből már senki sem akar visszajönni. A „legelőt talál” kifejezés a bőségre és a célhoz érésre utal, és arra, hogy Isten boldogságra hívja az embert. Már a Zsolt 23,2 és Iz 49,9 is ebben az értelemben nyilatkozik. Jézus az ígéretet még külön kihangsúlyozza azzal a szembeállítással, amely az egész képsorozaton végigvonul: a pásztor a nyáj boldogságát tartja szem előtt, a tolvaj ellenben vesztére tör. A szöveg mindkét hatást felső fokban fejezi ki: a tolvaj lop, öl, pusztít, vagyis tönkreteszi a nyáját, Jézus ellenben azért jött, hogy életük legyen és bőségben legyen.

Az élet az a nagy ajándék, amelyet Isten kezdetben is megígért az embernek. Az Ószövetségen végigvonul az a meggyőződés, hogy Jahve az élő Isten, tehát a jövőt csak tőle lehet várni. Az evangéliumban Jézus minduntalan úgy nyilatkozik meg, mint aki az életet ígéri és

osztogatja. Az életet az Atyától kapta, de a Fiú jogán birtokolja (5,26). Így megvan a joga, hogy szabadon adományozza. Sőt megígérte azt is, hogy övéinek nem fogja szűken mérni. Igazi életnek csak azt lehet nevezni, amit ő ad, mert azon már nem uralkodik a halál. Hallgatói még nem érthették meg a bőséget, de annál jobban megértette az apostoli egyház, amely már az ő feltámadásából és megdicsőüléséből élt. Nála az élet magába foglalta a hazatérést az Atyához és a fiúi örökség átvételét. A benne hívők is azáltal jutnak el az élet bőségére, hogy részesednek feltámadásában, és az Atyánál elnyerik érdemeik jutalmát. Ha viszont arra gondolunk, hogy az ő megdicsőült élete kegyelem formájában már bennünk van, akkor ígéretét úgy is kell értelmeznünk, hogy már itt a földön ki akarja bontakoztatni bennünk azt a hitet, reményt és szeretetet, amely nem más mint a természetfölötti élet megnyilatkozása.

A JÓ PÁSZTOR (10,11—21)

11 *Én vagyok a jó pásztor. A jó pásztor életét adja juhaiért.*
12 *A béres azonban, aki nem pásztor, akinek a juhok nem a sajátjai, otthagyja a juhokat és elfut, amikor látja, hogy jön a farkas. A farkas aztán elragadja és szétkergeti őket.* 13 *A béres azért fut el, mert béres, és nem törődik a juhokkal.*
14 *Én vagyok a jó pásztor, ismerem enyéimet, és enyéim is ismernek engem,* 15 *mint ahogy az Atya ismer engem, és én ismerem az Atyát. Életemet adom a juhokért.* 16 *De más juhaim is vannak, amelyek nem ebből az akolból valók. Ezeket is ide kell vezetnem. Hallgatni fognak szavamra, s egy nyáj lesz és egy pásztor.* 17 *Azért szeret az Atya, mert odaadom az életemet, hogy majd újra visszavegyem.* 18 *Nem veszi el tőlem senki, magam adom oda, mert van rá hatalmam, hogy odaadjam, és van rá hatalmam, hogy visszavegyem. Ezt a parancsot kaptam az Atyától.* 19 *E beszéd miatt ismét szakadás támadt a zsidók közt.* 20 *Sokan közülük azt mondták: Ördög szállta meg és megháborodott.* 21 *Mások így vélekedtek: Ez nem megszállottnak a beszéde. Vagy vissza tudja adni a gonosz lélek a vaknak a szeme világát?*

A pásztor képe már az előzőkben is Jézusra vonatkozott. Jézus most tovább fűzi az önmagáról adott kinyilatkoztatást azzal, hogy jó pásztornak mondja magát. Nem igazi, hanem jó (kalos) pásztornak. Az Ószövetségben a pásztor képét alkalmazták Istenre is, amennyiben gondot visel népére, összegyűjti és vezeti azt. De az előjárókat is emlegetik úgy, mint jó vagy rossz pásztorokat. A Messiás-király különösképpen betölti majd a pásztor szerepét (Ez 34,23; Mik 5,1—3). Az „én vagyok” bevezetés jelzi, hogy valódi kinyilatkoztatásról, a Messiás igazi jellegzetességéről van szó. Az evangélista úgy állította össze ezt a fejezetet, hogy állandó fokozást találjunk benne. A jó pásztornak sok sajátja lehet, de itt egyet hangoztat különösképpen Jézus: azt, hogy életét is odaadja juhaiért. Az evangélista már az egyház hitével tekint vissza Jézus alakjára, s a hit középpontjában már a húsvéti misztérium áll, amelyben Jézus megváltotta a tökéletes áldozatot az emberiség üdvéért. Pál apostol ezt úgy fejezi ki, hogy „szeretett engem és feláldozta magát értem” (Gal 2,20; Ef 5,2). A jó pásztornak ezt a személyes hűségét és szeretetét Jézus úgy emeli ki, hogy összehasonlítja magát a béressel, akinek a juhok nem sajátjai. Ő bérért szolgál, tehát nincs indítéka arra, hogy szeresse a nyáját. Áldozatot sem vállal érte, azért a veszély idején elfut. A Mishnából tudjuk, hogy a hanyag pásztortól kártérítést követelhetett a gazda, de ez a kívülről jövő kötelesség nem volt belső érzelmek forrása. Egyéb-ként a béresre való hivatkozás, illetve a vele való összehasonlítás inkább csak a pásztornak a nyájért való felelősségét világítja meg. Nem valószínű, hogy a béresben Jézus határozott személyekre utalt volna. Inkább az általános magatartást jellemezte vele, s kellő háttérrel rajzolt meg alakjában, hogy az ellentét kiemelje az odaadó szeretetet. Veszély idején a béres elfut és a nyáj szétszéled. A pásztor viszont ottmarad, vállalja az áldozatot, és azzal összetartja a nyáját s erőt önt belé. Itt gondolhatunk arra, hogy az ő megváltó halála volt a szeretetnek az a jele, amelyről övéi felismerik elkötelezettségét, s ezért ragaszkodnak hozzá. Sőt megváltó halála volt a kegyelemnek a forrása is, amely a nyáját a hűségre és a viszonzó szeretetre segíti. Amikor azt állítja, hogy a jó pásztor életét adja juhaiért, abban benne van a képviselőnek, a helyettesítő engesztelésnek a gondolata. Az egész nyáj helyett kifejezi az engedelmisséget az Atya előtt, s így saját érdemeit ajánlja fel a nyáj bűneiért. Főleg ebben van az ó- és az újszövets-

ségi pásztorkép közötti különbség. Ott a pásztor mindig uralkodói vonásokat hordoz, itt pedig a szolgálatét és az önfeláldozását.

A 14. versben a jó pásztor többi pozitív vonását tünteti fel. Külön jelentőséget kap a kölcsönös ismeret. Jézus a saját ismeretét teszi első helyre. Az ismerni ige (ginoskein) a görögben nemcsak elméleti tudást jelent, hanem személyes kapcsolatot. Olyat, amelyből közösség alakul ki. Ő úgy ismeri övét, mint ahogy az Atya ismeri őt. Az ilyen szentháromsági utalás hozzátartozik János evangéliumához, illetőleg azon belül Jézus kilétének leírásához. Jézus az Atya örök Fia, tőle kapja küldetését és hatalmát. Egyúttal ő az Atya képe, azért embersége szerint is mindenben úgy viselkedik, ahogy az Atyától látja. Ebből következik, hogy övét is úgy akarja ismerni, ahogy az Atya ismeri őt. Később majd arra is rátér, hogy úgy szereti övét, ahogy az Atya szereti őt (15,9). A kinyilatkoztatás másik oldala az, hogy övé is úgy ismerik őt, mint ahogy ő ismeri az Atyát. Ez pedig már kimondottan kegyelmi hatás. Az ő megismeréséhez, a benne való hithez az Atya vonzása és megvilágosító kegyelme szükséges. Tehát akik beletartoznak Jézus nyájába, azok megkapják ezt a természetfölötti ismeretet. Ez a hitből fakadó látás az egyházi közösség alapja (koinonia, communio). Őbenne megismerjük a szeretet forrását, és ezen az alapon követjük őt. S ha itt a 15. versben újra megerősíti, hogy életét adja juhaiért, azzal az evangélista kétségtől azt fejezi ki, hogy Jézus áldozata lesz annak a kegyelemnek a forrása, amely a hívőket a vele való kapcsolatra képesíti. Egyúttal benne van annak biztosítéka is, hogy ez a kapcsolat az ő részéről örök. Akikért életét adja, azokat örök szeretettel magánál akarja tartani.

A 16. versben a látókör kiszélesedik. Jézus ismeri övét és áldozatos szeretettel fordul feléjük. De ez nemcsak a zsidók közül való hívőknek szól. Más juhai is vannak, másik akolból vagyis a pogányok közül, s azokat is ismeri, mert az Atya neki adta őket. Majd a 17,20-ban magyarázza meg Jézus, hogy azokra gondol, akik küldötteinek a szavára fognak benne hinni. Ezeket is ide kell vezetnie, vagyis egyesítenie kell őket azzal a nyájjal, amely Istentől való. Ezeknek a kiváltsága és erénye is az lesz, hogy hallgatni fognak a szavára, tehát ismerik és követik őt. Jézus tehát elvben már itt eltörli a különbséget az ószövetségi választott nép és a pogányok között. Az egy nyáj és egy pásztor a hiten keresztül valósul meg. Azok tartoznak bele, akik meghallják és elfogadják Jézus szavát. Az Atya adja neki őket, de ő gyűjti össze, ő

vonzza magához. Ő marad a pásztor, s az apostolok az ő megbízatása alapján működnek majd, mert az ő tanítását adják tovább és a tőle kapott hatalommal irányítják az embereket. Az egy nyáj képe tehát csak arra vonatkozik, hogy Jézus az üdvösség útját és eszközeit mindenki számára elérhetővé teszi és egyháza nem lesz fajhoz vagy nyelvhez kötve. Ezekkel a szavakkal azonban nem ígéri meg azt, hogy a földön minden nép és minden vallás hazatalál az egyetlen akolba. Azt azonban megjövendöli, hogy neki mindig lesz nyája, amely az engedelmesség és a szeretet kötelékével tart ki mellette. A végső egység csak a túlvilágon valósul meg.

Majd Pál apostol lesz a nagy szószólója annak a gondolatnak, hogy az Isten gyermekeinek hivatása mellett elhomályosodnak a természetes különbségek, amelyek szétválasztják az embereket (Gal 3,28). Jézus szavaiból itt az is kiérezhető, hogy ő mint pásztor és megváltó, a feladatát az Isten Fiának teljes szabadságával és odaadásával hajtja végre. Az Atyától kapott küldetést szabadon vállalta, s az Atya szeretetét azzal érdemli ki, hogy a küldetéshez haláláig hű marad, illetőleg, hogy életét is odaadja küldetéséért. Szó szerint ezt mondja: Azért szeret az Atya, mert odaadom az életemet, hogy vissza is vegyem. Ő tehát nem egyszerűen elszenvedi a halált, hanem tudatosan vállalja a vértanúságot, s éppen ezzel bizonyítja az Atya iránt való engedelmisséget. Tette olyan érték lesz, hogy az Atya szeretetét a legnagyobb fokban váltja ki. Ő mint Fiú az Atya szeretetét már a világ teremtés előtt is átélte (17,24), de most úgy sugároz rá ez a szeretet, mint amely emberi érdemeit jutalmazza. Látjuk tehát, hogy földi életének mozgatója a közte és az Atya között fennálló szeretet. Azért szabad, mert szeretetből cselekszik. Szabadsága azonban erővel, hatalommal (exousia) párosul, hiszen neki mint Fiúnak az Atya mindent átadott. Ezért életét sem vehetné el tőle senki, ha maga nem adná oda áldozatul. Hatalmát valójában az igazolja majd, hogy életét vissza is veszi a feltámadásban. Az evangélista itt az élet megnevezésére a *psyché* szót használja, s ebben kifejezésre jut, hogy „lelkét”, tudatos életét adja áldozatul, vagyis tettében egészen kifejeződik a pásztor szeretete. Abban viszont, hogy maga adja oda életét és maga veszi vissza, kifejeződik az az állítás, hogy halála és feltámadása összetartozik. A húsvéti misztérium a megváltás nagy tette. Az ilyen szabadsággal és tudatossággal végbevitt áldozatot az Atya elfogadja. Amit elfogadott, az szükségszerűen osztozik életében, s ennek az életnek

meg is kell nyilvánulnia az áldozaton. A feltámadás tehát a kereszthalálból következik.

A misztérium része az is, hogy Jézus az áldozat vállalására parancsot kapott az Atyától. A parancs (entolé) benne volt a küldetésében, amely azt tartalmazta, hogy emberi létével és működésével mutassa be a Fiú kapcsolatát az Atyával. Életéhez nem tapadhatott engedetlenség és bűn, hiszen tükröznie kellett azokat az erényeket, amelyek jellemezheték az Atyához való viszonyát és az emberekkel vállalt testvériségét. Vértanúsága úgy következett be, hogy neki testvérnek és megváltónak kellett mutatnia magát akkor is, ha az emberek ellenségesévé váltak. Az Atya parancsa tehát alkalmat adott neki a szeretet tökéletes gyakorlására.

Az evangélista előadási módszere szerint itt is megtaláljuk a teológiai visszhangot, vagyis az utalást arra, hogy a beszéd milyen hatást váltott ki a hallgatókban. A hallgatók kiléte ugyan eléggé homályban marad, de azt látjuk, hogy a zsidók részéről az elutasítás nem általános. Vannak közöttük, akik homályos hasonlatai és prófétai titokzatossága alapján értelmetlennek mondják nyilatkozatait, sőt megvetőleg azt állítják róla, hogy megszállott vagy megzavarodott ember. Mások azonban megérik benne a fönséget és a leereszkedést, s a csoda emléke is visszacseng bennük. Az nem lehet megszállott, aki visszaadta a vaknak a szeme világát. Ez egyúttal az evangélista üzenete az egyház számára is. Jézus tettei és szavai olyanok voltak, hogy fel lehetett ismerni bennük Isten megnyilatkozását.

KIJELENTÉSEK A TEMPLOMSZENTELÉS ÜNNEPÉN (10,22—42)

22 *A templomszentelés ünnepét ülték Jeruzsálemben. Tél volt.*
23 *Jézus éppen a templomban járt, Salamon csarnokában.*
24 *A zsidók körülvették és megkérdezték tőle: Meddig tartasz még bizonytalanságban minket? Ha te vagy a Messiás, mondd meg nekünk nyíltan!* 25 *Mondtam már nektek — felelte Jézus —, de nem hiszitek. A tettek, amelyeket Atyám nevében végbeviszek, tanúságot tesznek mellettem.* 26 *Mégsem hisztek, mert nem vagytok juhaim közül valók.* 27 *A juhaim hallgatnak szavamra, ismerem őket és ők követnek en-*

gem. 28 Örök életet adok nekik, nem vesznek el soha, nem ragadja ki a kezemből őket senki. 29 Atyám adta őket nekem, s ő mindenkinél nagyobb: Atyám kezéből nem ragadhat ki senki semmit. 30 S én és az Atya egy vagyunk. 31 A zsidók újra követ ragadtak, s meg akarták kövezni. 32 Jézus megkérdezte tőlük: Láthattátok, mennyi jót vittem végbe Atyám erejéből. Melyik jótettemért akartok megkövezni? Nem jótetteidért kövezünk meg — 33 felelték a zsidók —, hanem a káromlásért, azért, hogy ember létedre Istenné teszed magadat. 34 Jézus folytatta: Hát nincs megírva törvényetekben: Én mondtam: istenek vagytok? 35 Ha már azokat is isteneknek mondta, akikhez az Isten szólt; és az Írás nem veszítheti érvényét, 36 akkor hogy vádolhatjátok káromlással azt, akit az Atya megszentelt és a világba küldött azért, mert azt mondtam: Isten Fia vagyok? 37 Ha nem Atyám tetteit viszem végbe, ne higgyetek nekem. 38 De ha azokat viszem végbe, akkor ha nekem nem hisztek, higgyetek a tetteknek, hogy végre lássátok és értsétek: az Atya bennem van, és én az Atyában vagyok. 39 Erre ismét el akarták fogni, de kiszabadult közülük. 40 Ezután Jézus ismét átment a Jordánon túlra, arra a helyre, ahol János először keresztelt, és ott is maradt. 41 Sokan fölkeresték, mert így gondolkodtak: János ugyan egyellen csodát sem tett, de amit mondott róla (Jézusról), az mind igaznak bizonyult. 42 És sokan hittek benne.

A részlet tartalmilag összefügg a jó pásztorról szóló tanítással. Jézus itt is emlegeti juhait. Az evangélista itt is alkalmazza a fokozást. Jézus olyan pásztor, aki mint Fiú az Atyától minden hatalmat megkapott övéinek megőrzésére és üdvözítésére. Egyúttal ellenfelei is egyre élesebben kifejezik ellenállásukat és elégedetlenségüket. Folytatódik a messiási probléma is, amely már a sátoros ünnepen előtérbe lépett. Arról itt nem olvasunk, hogy Jézus a templomszentelés ünnepére újból fölment volna Jeruzsálembe. Lehet, hogy a sátoros ünnep és a mostani ünnep közötti két hónapot a környéken töltötte. Ezt az ünnepet különben Kisleu hónap 25-én ülték meg, annak emlékére, hogy Makkabeus Júdas Kr. e. 165-ben a szírektől megszentelt templomot megtisztította és felszentelte. Az evangélista az ünnep említésével időbeli keretet ad és talán szimbólumot is lát benne.

Amikor a téli hidegre hivatkozik, jellemzi azt a fagyos légkört, amely Jézust a zsidók szellemi vezetői részéről körülveszi. A közelebbi színtér a Salamon csarnoka, amely a templom keleti falához kapcsolódott és minden bizonnyal a salomoni templomból maradt meg. Az ApCsel 5,12 szerint később a jeruzsálemi keresztények is itt gyűltek össze imára. A hideg miatt Jézus nem ült le tanítani, hanem sétálva beszélget az emberekkel. A „zsidók” vagyis a mindenütt megjelenő ellenfelek itt teszik fel a sokszor megpendített kérdést: Meddig tartasz még bizonytalanságban bennünket? Ha te vagy a Messiás, mondd meg nyíltan. A vita ebből a kérdésből indul ki, s bár Jézus még az ószövetségi kultusz helyén tartózkodik, már úgy beszél, hogy előre jelzi a kereszténység elszakadását az ószövetségi hagyománytól. A feszültséget jelzi a türelmetlen hang. Jézus ellenfelei kénytelenek belátni, hogy Jézusnak rendkívüli tettei vannak, de úgy érzik, a hatalmát nem abban az irányban fejti ki, amelyben ők várják. Nem hozzájuk igazodik, nem az ő tervüket viszi előre. Ugyanakkor félnek is tőle, hogy a nép utána megy, s akkor az ő befolyásuk csökken. Ezért erőltetik a döntő választ. Vagy olyat, amelyet elfogadnak, vagy olyat, amelynek alapján ráfoghathják, hogy szembenáll a mózesi törvénnyel.

Jézus itt is a magasabb bölcsesség alapján válaszol. Hivatkozik eddigi tanítására és tetteire, amelyek alapján fel lehetett benne ismerni azt a Messiást, akiről a próféták beszéltek. Különösen tettei bírnak bizonyító erővel, hiszen a csoda csak Istentől jöhet. Annak nincs nyoma, hogy előzőleg valamikor is nyíltan messiásnak mondta volna magát előttük, s ha figyelembe vesszük Márk stílusát, ez nem is valószínű. Őt nem politikai óvatosság vezette, hanem az, hogy nem akarta besorolni magát a korabeli messiási felfogásba. Jézus magát olyan messiásnak tartja, aki az Isten Fia (10,36) és aki az igazság tanúja (18,37). De a zsidók éppen ezt nem akarják elhinni, s hitetlenségük megakadályozza őket abban, hogy bizonyítékait megfontolják. Pedig azokban felismernék, hogy az Atya nevében viszi végbe őket. Ennek a feleletnek számunkra is van tanulsága. Megértjük, hogy azok a beszédek, amelyekben Jézus nyíltan kifejti kilétét, már a híveknek szóló magyarázatok, s bennük van a húsvét utáni egyház hite is. Jézus földi működése idején nem beszélt ilyen nyíltan messiási mivoltáról, és ezért hallgatói legtöbbször talányok előtt álltak. Bár biztos, hogy ha előítéletüket feladták volna, eljutottak volna valamilyen hithez, mint ahogy az apostolok is eljutottak. Éppen az előítélet alapján

mondja nekik Jézus, hogy amit állít, azt nem hiszik el, és ha feltesz egy kérdést, arra nem válaszolnak. Mivel így szembenállnak vele, azért nem az ő juhain közül valók. Nem tartoznak azok közé, akiket az Atya feléje irányított, mert nem is akarnak odairányulni. De hogy az evangélista ezeket a problémákat elemzi, az annak a bizonyítéka, hogy a zsidók hitetlensége az apostoli egyházban is nyílt kérdés volt, és úgy fogták fel, mint titkot, amelybe belejátszik a szabadakarat és a kegyelem.

Ezzel a hitetlenséggel Jézus szembeállítja saját juhainak magatartását. Ezek hallgatnak szavára, ő pedig ismeri őket. Itt tehát megvan a kölcsönös kegyelmi kapcsolat, azért követik őt. Jutalmuk az, hogy örök életet ad nekik, hiszen azért jött, hogy követői bőségben birtokolják az életet. Amikor az örök életet emlegeti, egyúttal saját magáról is kinyilatkoztatást ad. Aki nekik életet ad, azok nem vesznek el soha, mert senki sem ragadhatja ki őket a kezéből. Ő örökre pásztor akar maradni, örökre meg akarja valósítani nyájával azt a bensőséges kapcsolatot, amelyről az egész fejezetben beszélt. Hatalmának magyarázata és biztosítéka az Atya, aki neki adta őket. Ő mindenkinél nagyobb, ő a mindenható Isten, az ő kezéből nem ragadhat ki senki semmit. A hívők üdvösségének tehát megvan a különleges biztosítéka. Az Atya szereti a Fiút, hozzá vezeti az embereket, neki adja őket, és továbbra is erős kézzel tartja, hogy a Fiúnál maradjanak. Ezért kéri majd Jézus főpapi imájában az Atyát, hogy óvja meg övét a gonosztól és szentelje meg őket az igazságban (17,15–17). Miután így jellemezte az Atya hatalmát és saját hatalmát, amellyel az örök életre tudja vezetni juhait, mindent belefoglal ebbe a nyilatkozatba: Én és az Atya egy vagyunk. Jézus már előbb is beszélt arról, hogy egészen az Atya akaratát valósítja meg, tehát magatartásában egy övele. De itt egy minden megszorítás nélküli egységre hivatkozik. Ahogy az Atya hatalmas és mindenható, úgy ő is az. Az egyház ezt az állítást mindig úgy értelmezte, hogy az Atya és a Fiú lényegi egy-sége, egylényegűsége jut benne kifejezésre.

Az ilyen azonosítás egy ember szájában kétségtelenül merész állítás. A zsidók úgy is veszik, mint káromlást, mint önistenítést és újra előtör belőlük a megkövezés szándéka. Ha Jézus tovább beszél hozzájuk, azzal nemcsak a kövezést akarja megakadályozni, hanem további gondolkodásra készteti őket. De ahogy a szöveget itt látjuk, abban már bizonyára benne van az evangélista további magyarázata is, hiszen

ő a mindenkori hívők előtt tanúskodik Jézusról. Az óvatosságra figyelmeztető kérdés az, hogy a sok közül melyik jótettért akarják megkövezni. Tehát nemcsak a vak meggyógyítására gondol, hanem más gyógyításokra is. Az ellenfelek válasza következetlen. Nem a jótettekért akarják bántalmazni, hanem azért, mert ember létére Istenné teszi magát. Azért következetlenek, mert a jótetteknek, a csodáknak a jelentőségét nem akarják megfontolni. Nem gondolnak arra, hogy aki ilyen dolgokat visz végbe, annak lehet oka arra, hogy így beszéljen. De ha a tettekre való hivatkozás nem talál visszhangra, akkor eléjük tár egy szentírási érvet. Ugyanolyan módszerrel, ahogyan a rabbik is okoskodtak: a kisebb eseményből következtettek a nagyobbra. Hogy jobban alkalmazhassák magukra, Jézus így kezdi: Nincs megírva a ti törvényetekben: Én mondom, istenek vagytok. Az idézet a Zsolt 82,6-ból való, de az evangélista a görög fordítást használja. A héber szöveg úgy szól, hogy „isteneknek mondanak titeket”. Ebből Jézus így érvel. A szentírás értelmét nem szabad megváltoztatni. S ha már azokat is isteneknek mondta, akikhez az Isten szól, akkor hogyan vádolhatjátok káromlással azt, akit az Atya megszentelt és a világba küldött, ha azt állítja magáról, hogy ő az Isten Fia? Az ellentét és a fokozás abban van, hogy ha már Isten szavának hallgatói is természetfölötti nevet kapnak, akkor mennyivel inkább kijár az az Isten szava közvetítőjének. Ő pedig ilyen közvetítőnek tartja magát, sőt nagyobbknak, mint a próféták. Ezt foglalja magába a kifejezés, hogy őt az Atya megszentelte és a világba küldte. A megszentelés (hagiazein) itt összefügg a küldetéssel, és természetfölötti felhatalmazást, igazolást, kiválasztást jelent. Ilyen értelemben mondja a 6,69-ben Péter is Jézust az Isten szentjének. János evangéliuma Jézust következetesen úgy mutatja be, hogy benne minden ígéret teljesedett, és Isten kinyilatkoztatása elérte a legmagasabb fokot.

Itt viszont újabb kérdés merül fel. Miről lehet felismerni, hogy őt az Atya megszentelte és küldetést adott neki? Erre felel a következő vers: Ha nem Atyám tetteit viszem végbe, ne higgyetek nekem. De ha azokat viszem végbe, akkor higgyetek a tetteknek. Az is visszatérő kijelentés, hogy az Atya tetteit viszi végbe. Azt állítja vele, hogy általa Isten mint Atya nyilatkozik meg. Csodái és tanítása az Atya irgalmáról és leereszkedéséről tanúskodnak. Az Atya az által teszi őt hitelképessé, hogy általa árasztja ki irgalmát és szeretetét. A hitnek itt kettős értelme van: hinni Jézusnak, bizalommal elfogadni őt mint az Atya kül-

döttét, és hinni azt, amit állít magáról, hogy ő az Atyával kiváltságos kapcsolatban áll. Olyan kapcsolatban, amelyet senki más nem állíthat magáról: Az Atya bennem van, és én az Atyában vagyok. Az evangélista ezt a titkot úgy közli, hogy azt is tettei alapján lehet „megérteni és meglátni”. A zsidók nem értették meg, és nem is akarták megérteni. De a kinyilatkoztatás a hívőknek szól, és a kereszténység valóban kiolvasta ezt Jézus tetteiből. Az Atya őbenne van, mint Fiúban, a Fiú pedig az Atyában. A kijelentéssel Jézus tovább mélyítette azt a tanítást, amelyet már előbb, a 30. versben adott: ott egynek mondta magát az Atyával. Itt most megértjük, hogy az egység nem pusztán összhangoltság, hanem két személy egymásban való léte. Ezzel kezdődött a Szentháromság titkának kinyilatkoztatása is. Az Atya és a Fiú külön személy, de annak ellenére olyan egység és egymásban való lét van köztük, hogy személyi valóságuk az egy Istent nem osztja meg. Majd az utolsó vacsorán azt is kinyilvánítja Jézus, hogy ez az egymásban való lét lesz az alapja a benne hívők egységének. A hívők az Atya és a Fiú életében részesülnek, s ez teszi lehetővé számukra a hit és a szeretet egységét (17,21).

Az Atyával való egység hangoztatása csak növelte az ellenfelek hitetlenségét. Ahogy bővül Jézusnak a magáról adott kinyilatkoztatása, úgy növekszik az ő gyanújuk. Jézus olyan kiváltságot hirdet magáról, amit nem tudnak összeegyeztetni emberi alakjával. El akarják fogni, de eltávozik közülük. Sőt Jeruzsálemet is elhagyja, átmegy a Jordánon túlra, ahol János először keresztelt. Ott marad egészen a húsvéti zarándoklat idejéig. A vidék nyugodtabb, mint Jeruzsálem, és az emberekben is több a megértés. A Jordánon túl még emlékeznek Jánosra és összehasonlítják Jézussal. Most már nyilvánvaló számukra, hogy Jézus nagyobb, mint János, mert csodákat tesz, amit Jánostól nem láttak, s egyben az is igaznak bizonyult, amit János Jézusról mondott. Az összehasonlítás újra megerősíti azt, amit az evangélista könyve elején Jánosról és Jézusról mondott. A sorok között tehát kifejezi, hogy a zsidók vezetői is hihettek volna benne, mert tetteivel párosult a külső tanúságtétel: János tanúsága és a régi próféták jóvendőlése. De hitetlenségük megmarad az üdvtörténet titkának. Általuk valósul meg a megváltásnak az a módja, hogy Jézus vértanúságával hozza meg az áldozatot a világ bűneiért.

LÁZÁR FELTÁMASZTÁSA

LÁZÁR BETEGSÉGÉNEK HÍRE (11,1—16)

1 Betániában, Máriának és nővérének, Mártának a falujában volt egy beteg, Lázár. 2 Ez a Mária kente meg az Urat olajjal és törölte meg a lábát a hajával. Az ő testvére, Lázár volt a beteg. 3 A nővérek megüzenték neki: Uram, akit szeretsz, beteg. 4 Ennek hallatára Jézus azt mondta: Ez a betegség nem okozza halálát, hanem Isten dicsőségére lesz, hogy megdicsőüljön általa az Isten Fia. 5 Jézus szerette Mártát, a nővérét (Máriát) és Lázárt. 6 Amikor meghallotta, hogy beteg, két napig még ott maradt, ahol volt, 7 s akkor szólt a tanítványoknak: Menjünk vissza Júdeába! 8 Mester — felelték a tanítványok — most akartak megkövezni a zsidók és újra odamég? 9 Jézus így válaszolt: Nem tizenkét órája van a napnak? Aki nappal jár, nem botlik meg, mert látja a világ világosságát. 10 Aki azonban éjszaka jár, megbotlik, mert nincs világossága. 11 Aztán így folytatta: Barátunk, Lázár elaludt, de elmegyek és fölébresztem. 12 Uram, ha alszik, akkor meggyógyul — felelték a tanítványok. Jézus Lázár haláláról beszélt, de ők azt hitték, hogy alvásról beszélt. 14 Ezért Jézus világosan megmondta nekik: Lázár meghalt. 15 Miattatok örülök, hogy nem voltam ott, hogy higgyetek. De most menjünk el hozzá. 16 Tamás, akit melléknévén Didimusznak hívtak, így szólt a többi tanítványhoz, menjünk mi is, haljunk meg vele együtt!

Az evangélista Lázár feltámasztásának csodáját olyan teológiai feldolgozásban hozza, mint a 9. fejezetben a vak meggyógyítását. A történet tartalmilag összefügg az előzményekkel, a jó pásztorról szóló tanítással, hiszen ott arról volt szó, hogy Jézus szereti övét,

és életet hoz nekik. Ugyanakkor a zsidók hitetlenségére is további választ ad Jézus, hiszen arra hívta fel őket, hogy tettei alapján higgyenek. Ez a csoda olyan beállítást kap, hogy Jézus legkifejezőbb tettévé válik, hiszen nemcsak hatalmát és szeretetét mutatja be, hanem utal feltámadására is, és alkalmat ad arra, hogy magát feltámadásnak és életnek nevezze. Ebből a szempontból a vak meggyógyításának csodáját is kiegészíti. Ott a világ világossága kapott hangsúlyt, itt meg az élet. Bár mindez arra való, hogy a hitet elmélyítse az emberekben, a zsidók vezetőiben mégis a végleges megkeményedést idézi elő. De igyekezetük sikertelensége is előre érezhető. Azt akarják elveszteni, aki úr a halál felett is, márpedig ez hiábavaló vállalkozás.

A történet teológiai felépítése nagyszerű, de az esemény annyira egyedülálló, hogy sok kérdés merül fel vele kapcsolatban. A szinoptikusok nem is említik, pedig itt azt halljuk, hogy ez adta meg a végső lökést a főtanácsnak Jézus elítélésének elhatározásához. Ezért sokan megkérdezik, hogy valódi történetet hallunk-e itt, vagy csak teológiai kép áll előttünk? A szövegmagyarázók aprólékosan mérlegelik, hogy mit vett a szerző az ősi írott forrásokból és mit tett hozzá magyarázó szövegnek. Ez mind lehet érdekes tudományos téma, de azon túl az elbeszélést úgy kell felfognunk mint sugalmazott szöveget, amely az apostoli egyház hitét fejezi ki. Mi erről az oldalról közelítjük meg, és keressük a mondanivalóját. Az evangélista a keleti ember stílusában a történeten és a jelképeken, továbbá a teológiai reflexión keresztül a kinyilatkoztatást közvetítette. A történet a betániai Lázárról szól, és a lakóhely említése azt jelzi, hogy valódi személyről van szó. Márta és Mária az ő nővérei. A testvéri kapcsolat az egész elbeszélésből kitűnik. Betánia Jeruzsálem mellett, az Olajfák hegyének keleti lejtőjén feküdt, s ha néha azt olvassuk, hogy Jézus este kiment az Olajfák hegyére és reggel tért vissza (8,1), gondolhatunk arra, hogy az éjszakát Lázár házában töltötte. Mária nevével kapcsolatban külön magyarázatot kapunk arról, hogy ő kente meg az Urat illatos olajjal. Ez utalás a későbbi történetre, amelyet a 12,1—7 beszél el, s Máriát nem kell azonosítani a Lk 7,37-ben szereplő bűnbánó nővel. A két nővér Lázár betegségét így üzeni meg: Uram, akit szeretsz, beteg. A héberben és az arámban hiányzik a „barát” szó, azért így helyettesítették. Itt a szeretet szó (philein) személyes kapcsolatra utal. Az 5. versben az agapao szó áll, ami inkább jóindulatot, kedvességet jelent. De a szavak árnyalatát nem szabad túlságosan hangsúlyozni, mert a szerző a válto-

zatosság kedvéért is cserélgethette őket. Volt olyan vélemény is, hogy talán a 13,23-ban és a 19,26-ban említett „tanítvány, akit Jézus kedvelt” Lázár lett volna, de az azonosításnak nincs alapja. Mindenesetre a hit számára annak van jelentősége, hogy az evangélista így közölte az üzenetet. Meg akarta örökíteni, hogy Jézusnak az övéi iránt való szeretetére lehet hivatkozni, s ő nem fog elzárkózni a segítség előtt.

Jézus válasza inkább kinyilatkoztatás, mint személyes érzelem kifejezése. János evangéliumában sokszor látjuk, hogy Jézus ilyen esetekben a természetfölötti összefüggésekre mutat rá. Most is két dolgot hangsúlyoz: Lázár betegsége nem okozza halálát, hanem Isten dicsőségére lesz. A halálon a végleges halált érti, azt, amelyet az Őszövettség úgy értelmez, mint az Istentől való távolságot. Ilyen formában Lázár nem lesz a halál martaléka. Isten pedig úgy fog megdicsőülni, hogy Jézus Lázár feltámasztásával az Atya irgalmasságát vezeti az emberek elé, az Atya viszont megengedi, hogy Jézus az Isten Fiának bizonyuljon, akinek hatalma van az élet és a halál felett. Jézus válaszában tehát már benne van a távolabbi kifejtlet. Azután az 5. versben képet kapunk Jézus titokzatos magatartásáról. Az evangélista kiemeli, hogy Jézus szerette Lázárt és nővéreit, azt is megértette, hogy az üzenet sürgős, és annak ellenére még két napig ott marad. Hogy miért, azt az evangélista nem magyarázza. Időt ad az eseményeknek, hogy Isten dicsősége majd a drámai háttérből emelkedjék ki. Isten gondviselésében benne van az is, hogy elfogadjuk titokzatos akaratát, és ne szűnjünk meg kérni akkor sem, ha a segítség késik. Két nap múlva ő maga adja ki a jelszót, hogy menjenek Júdeába. Még nem nevezi meg Jeruzsálemet, hiszen Betániába tartanak, amely Júdeában van. A tanítványok közben talán már el is felejtették Lázár betegségét, s arra sem gondolnak, amit Jézus azzal kapcsolatban saját megdicsőüléséről mondott. Csak a veszély kísértete jelenik meg előttük, hiszen nem régen akarták ott megkövezni a Mestert. Jézus itt is titokzatos választ ad, s számol azzal, hogy a tanítványok majd csak utólag értik meg szavait. Ők most úgy látják, hogy a Mester a halál útjára lép, Jézus viszont azzal a szándékkal indul el, hogy Lázárt életre kelti. Így a halál árnyékában is az élet urának mutatja magát. Ha a tanítványok majd erre később visszagondolnak, a hitük bizonyára erősödik. Valószínű, hogy az evangélista azért tulajdonított ilyen jelentőséget ennek a csodának és a benne rejlő szimbólumnak. A tanítványok aggodalmát Jézus azzal csillapítja le, hogy különbséget tesz a nappal és az éjszaka

között. A zsidók a nappalt tizenkét órára osztották, s Jézus ezt veszi jelképnek. Az ő idejét az Atya mérte ki, azért annak keretében biztosan mozog. Nem botlik meg és nem téved el. A tanítványok számára viszont az a nappal, ha őt követik, hiszen hallották, hogy ő a világ világossága. Aki viszont elfordul ettől a világosságtól, az éjszakai sötétben botorkál. Neki tehát nem kell óvatoskodnia. Működése csak akkor zárul le, ha eljön az „órája”, amelyet szintén az Atya határozott meg. Ő maga nem járhat sötétben, hiszen ő a világosság. Ezekben a kijelentésekben az az egyetemes tanítás, hogy a hívőnek őt kell követnie, az általa adott kinyilatkoztatásból kell élnie, és akkor nappali világosságban jár.

A közbeszótt tanítás után az evangélista újra Lázárra tereli a figyelmet. Jézus az elalvás és a felébresztés jelképében jelenti be barátja halálát és feltámasztását. A képes beszéd itt helyénvaló, mert Lázár halála nem végleges. Valójában azonban a jövő ismeretét fejezi ki vele. Az evangélista az ilyen különleges tudást Jézus isteni adottságának tartja, azért többször hivatkozik rá. Aki így ismeri Isten titkait, az lehet a természetfölötti igazságok kinyilatkoztatója. A tanítványok azonban átsiklanak a mondottak fölött azzal a megjegyzéssel, hogy az álom javára válik a betegnek, és bizonyára meggyógyul. Erre kapják a felvilágosítást, hogy Lázár meghalt. Jézus azt is tudja, hogy a tanítványok hite erősödni fog azáltal, amit majd látnak. Ezért örül, hogy nem volt barátja mellett. A késlekedés motívuma tehát már kezd kibontakozni. Az Isten Fia megdicsőül a halott feltámasztása által és azok hite által, akik az eseményből kapták az ösztönzést a hitre. A tanítványok hitének erősödésére különben is szükség van most, amikor a szenvedés napjai közelednek. A szenvedés és a kereszthalál homályba burkolja majd Mesterük kilétét és küldetését, azért most olyan tettekre van szükség, amelyekre majd visszagondolhatnak. A beteget akár távolból is meggyógyíthatta volna Jézus, de az nem lett volna akkora jel, mint a halott feltámasztása. Egyelőre azonban a tanítványok nem ismerik fel az eseményeknek ezt a kapcsolatát. Csak azt látják, hogy Jézus Jeruzsálem felé megy, azért Tamás, akit Didimusznak, azaz Iker-nek is hívnak, lemondóan megjegyzi, hogy menjenek vele együtt ők is meghalni. Az evangélista ehhez nem fűz magyarázatot, s az nem is volt szükséges a hívő olvasók számára. Azok már tudták, hogy Jézus olyan természetfölötti síkon mozog, amelyre környezete még nem tudott felemelkedni. Azok csak a min-

dennapi valóságot látták. Tamás megjegyzése a tragikus hősiesség kifejezése: Ha eddig hűek voltunk hozzá, maradjunk hűek a halálban is. De Jézus halála nem úgy következett, ahogy a tragikus hősöké jönni szokott. Annak körülményeiben volt valami titokzatos, természetfölötti, amit nem értettek, s így nem is tartottak ki mellette. Majd Pál apostol fogja megmagyarázni, hogy a vele való meghalás nem elmúlás, hanem keresztény újjászületés lesz. A keresztségben vele együtt eltemetkezünk a halálba, hogy feltámadásának is részesei legyünk (Róm 6,3—6).

BESZÉLGETÉS MÁRTÁVAL ÉS MÁRIÁVAL (11,17—33)

17 Amikor Jézus megérkezett, Lázár már négy napja sírban volt. 18 Betánia Jeruzsálem közelében feküdt, mintegy tizenöt stádiumnyira. 19 Ezért a zsidók közül sokan elmentek Mártához és Máriához, hogy testvérük miatt vigasztalják őket. 20 Amikor Márta meghallotta, hogy Jézus közeledik, eléje sietett, Mária pedig otthon maradt. 21 Uram — szólította meg Márta Jézust — ha itt lettél volna, nem halt volna meg testvérem. 22 De most is tudom, hogy bármit kérsz az Istentől, megadja neked. 23 Jézus megnyugtatta: Feltámad testvéred. Tudom, hogy feltámad 24 — mondta Márta — majd a feltámadáskor, az utolsó napon. 25 Jézus így folytatta: Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz bennem, mégha meghal is, élni fog. 26 Az, aki úgy él, hogy hisz bennem, nem hal meg örökre. Hiszed ezt? Igen, Uram 27 — felelte —, hiszem, hogy te vagy a Messiás, az Isten Fia, aki a világba jön. 28 E szavakkal elment és hívta nővérét, Máriát. Halkan szólt neki: Itt a Mester, és hívat. 29 Ennek hallatára (Mária) gyorsan fölkelt és odasietett hozzá. 30 Mert Jézus még nem ért be a faluba, hanem ott volt, ahol Márta találkozott vele. 31 Amikor a zsidók, akik ott maradtak vele a házban és vigasztalták, látták, hogy gyorsan fölláll és elsiet, utána mentek. Azt gondolták, hogy a sírhoz megy sírni. 32 Amikor Mária odaért, ahol Jézus volt, és meglátta, e szavakkal borult lába elé: Uram, ha itt lettél volna, nem halt volna meg a testvérem. 33 Amikor látta, hogy sír, és vele együtt a zsidók is sírnak, Jézus lelke mélyéig megrendült.

A következő képekben a tanítványok már nem szerepelnek, hanem csak Márta, Mária és a jelen levő zsidók. A helyzet leírásához tartozik a megjegyzés, hogy Jézus megérkezésekor Lázár már negyednapja a sírban van, és hogy Betánia tizenöt stádiumnyira fekszik Jeruzsálem-től (kb. 3 km), s ezért sokan jöttek ki Jeruzsálemből, hogy vigasztalják Lázár nővéreit. Mindez arra vall, hogy az evangélista ismeri a helyet és a zsidó szokásokat. A négy nap megadásánál nem az idő pontossága a fontos, hanem annak a jelzése, hogy Lázár már biztosan halott volt. A népies zsidó felfogás szerint a lélek három nap után végérvényesen a sheolba, a holtak hazájába költözik és a test oszlásnak indul. A negyedik napot emlegeti Márta is a 39. versben. Ezzel a biztos halállal, a romlásnak a bizonyosságával állítja szembe az evangélista Isten dicsőségét, amely Jézus csodájában nyilvánul meg. Az összegyűlt zsidók a látogatással és a vigasztalással a hagyományos szeretetet gyakorolják, de itt ők lesznek a csoda tanúi és a hír terjesztői.

Először Márta kapja a hírt, hogy Jézus megérkezett. Azt nem tudjuk megállapítani, hogy az ő első helyen való szerepeltetésében van-e valamilyen jelkép. Lukács (10,38—42) leírása szerint ő volt a tettekész háziasszony, míg Mária hajlamos volt az elmélyülésre. Márta Jézus elé siet e szavakkal: Uram, ha itt lettél volna, nem halt volna meg a testvérem. Valamilyen hit tehát él benne, hiszen tudja, hogy Jézus sok beteget meggyógyított. Szavai inkább szomorúságot árulnak el, nem szemrehányást. Az evangélista azonban már úgy mutatja be őt, mint a hívő asszony jelképét, aki azért találkozik Jézussal, hogy új kinyilatkoztatást kapjon tőle, és hogy ezáltal a hite erősödjék. Jézus legalább is az Isten küldöttének tartja, s meg van győződve, hogy imája meghallgatásra talál. Ezért fűzi hozzá a rejtett célzást: Most is tudom, hogy bármit kérsz Istentől, megadja neked. Olyan rejtett célzás és kérelem ez, mint Mária szava a kánai menyegzőn. Az evangélista ezeket már azzal a tudattal közli, hogy az egyház meggyőződött Jézus szeretetéről, azért elég, ha bizalommal feltárjuk előtte nehézségeinket. A többi az ő bölcsességére kell bízni. Márta hite inkább Jézus személyére irányul, nem a vélt segítségére. Jézus a válaszában egyszerűen bejelenti, hogy testvére fel fog támadni. Márta pedig a zsidók hite szerint fogadja az ígéretet: feltámad, az utolsó napon. Az utolsó nap ebben az értelemben csak János evangéliumában fordul elő. Az evangélista talán azért használja, hogy az üdvösségnek ezzel a

távoli ígéretével szemben bejelentse annak jelenlétét, megérkezését. Már itt van az, aki a végső feltámadás szerzője lesz.

Márta tehát hitvallást tesz arról, amit biztosnak tart. A zsidóknál akkor már a feltámadás hite — a szadduceusok kivételével — eléggé általános volt. Jézus most ezt az alkalmat használja fel, hogy kinyilatkoztatást adjon magáról, ami bejelenti a vele megérkezett újdonságot: Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz bennem, mégha meghal is, élni fog. Az „én vagyok” itt különösen ünnepélyesen és erőteljesen hangzik, hiszen Jézus egy gyászoló család környezetében mondja ki. Olyanok körében, akik szerették, és akiket ő is szeretett. Itt mindenki várt tőle valamit: vagy mentetgetőzést azért, hogy nem sietett, vagy legalább olyan vigasztalást, amelyet csak ő adhat. Kijelentésében valóban ott van az újszövetség egész újdonsága és természetfölöttisége. Itt áll az, aki legyőzi a halált és megadja az élet teljességét. Azért lehet a feltámadás szerzője, mert ő az élet. Bejelentése azért is ünnepélyes, mert az Ószövetségben Jahve volt az élet kizárólagos birtokosa és osztogatója. Jézus itt az élet adományozását a legmagasabb fokban ígéri meg. Ő nemcsak kinyilatkoztatója az örök életnek, hanem adományozója is. A feltétel a hit. Mégpedig benne kell hinni, vagyis őt kell elfogadni annak, aminek mondja magát. A benne való hit követeli a vele való azonosulást, a teljes ráhagyatkozást.

Ezt a hitet nem elég szóval megvallani. Jézus szó szerint ezt mondja: aki él és hisz bennem. Tehát aki életével mutatja meg, hogy hisz benne, az nem hal meg örökre. A feltámadás és az élet összekapcsolása nem szószaporítás. A feltámadás a halál legyőzésére utal, az élet pedig arra a teljességre, amely magába foglalja a létezést, a javak birtoklását, az örömet, a világosságot és a szeretetet. Ezt a kinyilatkoztatást az evangélista úgy fogalmazza meg, hogy végérvényesen kifejezze számunkra a megváltást és Jézus jelentőségét. Márta külön megkapja a kérdést, hogy hiszi-e mindezt, s itt ő szimbóluma minden hívőnek. A keresztények ezt a hitet képviselik a világban. A hitnek annyiban van ereje, amennyiben a hívőben megvalósul a természetfölötti közösség Krisztussal. Azért a hit tökéletessége sem abban áll, hogy minden kinyilatkoztatott igazságot ismerjünk, hanem abban, hogy minél elevenebb legyen az ő elfogadása, mint az adományok közvetítőjéé. Az evangélista Márta hitét is így állítja elénk. Ő nem Jézus szavának hisz, hanem neki, az élet és üdvösség szerzőjének. Márta hite azért példakép, mert nehéz helyzetben, a halál fenyegető jelenlétében vallotta

meg Jézust az élet szerzőjének. Hitvallása így hangzik: Hiszem, hogy te vagy a Messiás, az Isten Fia, aki a világra jön. Az első rész érdekes módon összecseng a könyv végső megállapításával (20,30): Jézus a Messiás, az Isten Fia. Ez is mutatja, hogy Márta hite a szövegben már az egyház hitét fejezi ki. Benne van az, hogy Jézusban teljesedett az ószövetségi ígélet, ő a Messiás, de benne van az a többlet is, amelyet csak az egyház ismert fel, hogy ő az Isten Fia, akiben az Atya egészen kinyilatkoztatta magát. Az evangélista tehát nem hangoztatja a messiás-címet magában, hiszen az sok félreértésre adott okot. Nála Jézus az ilyen vallomásokban az Isten Fia (1,49) és az Isten Szentje (6,69). Ezért nem az a lényeg, hogy Márta ezt ilyen szavakkal mondta-e ki. Az evangélista már a keresztény közösséghez beszél, s azt tanítja, hogy akit Márta hitével megvallott, az valóban a Messiás volt, az Isten Fia. A hozzáfűzött értelmezés: „aki a világba jön”, szintén ennek az evangéliumnak a sajátos kifejezése, s itt mindkét címhez hozzátartozik. Jézust úgy kell elismerni és fogadni, mint akit az Atya küldött a világba, s mint aki egészen megvalósította ezt a küldetést. Ő már hozzátartozik a világhoz és a világ őhozzá: ő veszi el a világ bűneit (1,29), ő a világ üdvözítője (4,43), az ő teste áldozat a világ életéért (6,51), ő a világ világossága (8,12). Ebben a hitvallásban a Lázárról szóló történet valójában elérte a csúcspontját. Az evangélista stílusához tartozik az is, hogy éppen itt szakítja meg a párbeszédet, és másra tereli a szót. Nem hallunk arról sem, hogy Jézus hívna Máriát. De új kép alakul ki előttünk. Márta az egyház hitének szimbóluma lett, és így hívja Jézushoz Máriát, aki még ószövetségi környezetben siránkozik. Azoknak a zsidóknak a társaságában, akik vigasztalni jöttek.

Máriát ugyanarra a hitre hívja Jézus, mint amelyet Márta már megvallott. De ehhez el kell hagynia a régi környezetet és felfogást. Márta halkan értesíti, hogy feltűnés nélkül távozhasson. Mária gyors elindulása egyúttal a hitre való készség képe, de minden bizonynyal benne volt a Jézus iránti tisztelet és valaminek a várása is. Az egyházban különben ősidők óta elmélkedés tárgya lett Márta szava: a Mester itt van és hív téged. A feltámadt Krisztus velünk van a világ végéig, és egyházán keresztül mindenkinek felajánlja a hitet. A kegyelmet pedig közvetlen szellemi találkozásban is. A jelenlevő zsidók azt gondolják, hogy Mária a sírhoz indul, és a szokásnak megfelelően a temetés utáni napokban ott akarja kifejezni szomorúságát,

azért utána mennek. Így válnak aztán a csoda tanúivá. Úgy látszik, Jézus szándékosan nem ment a házba, hanem külön akart a két nővérrel beszélni. Velük akarta a hitet közölni, mert tudta, hogy el is fogadják. Mária leborulással köszönti Jézust. Ilyen köszöntési mód-ról többször hallunk az evangéliumokban. Közéleti személyiségeknek megadták ezt a tiszteletet, főleg ha kérni akartak tőlük valamit (Mt 9,18; 15,25; 20,20). Mária és Jézus találkozásának leírása egyébként színtelen. Mária is megismétli Márta sajnálkozását: Ha itt lettél volna, nem halt volna meg a testvérem. Ez az ő szájában sem szemrehányás. Az egyszerű emberek a halált úgy fogadják, mint emberi sorsot. Szomorúságában azonban benne volt a testvéri szeretet, s ezzel meghatja a körülállókat is. Az evangélista ehhez a helyzethez kapcsolja megjegyzését. Amikor Jézus látta, hogy Mária sír és vele együtt a jelenlevők is, lelke mélyéig megrendült. Szó szerint: lelkében felzaklatva (embri-mastai) megrendült (tarassein), ami haragos felindulást jelent. Csak a Lázár iránti szeretet és a környezet hatása váltotta ki benne e lelki-állapotot, vagy mélyebb értelme is van a mondatnak? Egyesek arra gondolnak, hogy a halál hatalmának megnyilatkozását látta ebben a halálban is, és tudta, hogy most a döntő harc következik. Mindkét értelmezést elfogadhatjuk, hiszen Jézus egészen ember is volt, de amelletk küldetésének természetfeletti vonatkozását is felfogta.

LÁZÁR SÍRJÁNÁL (11,34—44)

34 *Hová tettétek? — kérdezte megindultan. Gyere, Uram — felelték — és nézd meg.* 35 *Jézus könnyekre fakadt.* 36 *Erre a zsidók megjegyezték: Nézzétek mennyire szerette.* 37 *Némelyek azonban így vélekedtek: Ha a vaknak vissza tudta adni a szeme világát, azt nem tudta volna megakadályozni, hogy ne haljon meg?* 38 *Jézus szíve mélyéig megrendült, s odament a sírhoz, amely egy kővel eltorlaszolt barlang volt.* 39 *Hengerítsétek el a követ! — szólt Jézus.* De Márta, az elhunyt nővére tiltakozott: *Uram, már szaga van, hiszen negyednapos.* 40 *Jézus így felelt: Nemde azt mondtam: ha hiszel, meglátod Isten dicsőségét?* 41 *Erre elhengerítették a követ, Jézus pedig égre emelte tekintetét és így imádkozott: Atyám, hálát adok neked, hogy meghallgattál.* 42 *Tudom, hogy*

mindig meghallgatsz. Csak a körülöttem álló nép miatt mondtam, hogy higgyék: te küldtél engem. 43 E szavak után hangosan beszólt: Lázár, jöjj ki! 44 S a halott kijött. Lába és keze be volt pólyázva, az arcát meg kendő fődte. Jézus így szólt nekik: Oldjátok fel, hogy tudjon járni.

A kérdés, hogy hová tették, azaz hová helyezték Lázárt nyugalomra, még mindig azt a megindult és neheztelő hangsúlyt hordozza. Erre következtethetünk a zsidók megjegyzéséből is. De arra nem kell gondolni, hogy a helyzet ellentétben áll Jézus különleges tudásával, amelyről annyiszor tanúságot tett. A kérdés velejárója a párbeszédnek, ugyanúgy a válasz is: gyere és nézd meg, ami egyébként gyakori szemita szólás is volt (1,39). Ezek a fordulatok hozzátartoznak az eleven elbeszéléshez. Az előbbi lelkiállapottal szemben az evangélista itt azt említi, hogy Jézus könnyekre fakadt. Szomorúságát és könnyeit a szentírás másutt is említi (Lk 19,41; Zsid 5,7). A megrázó esetek órá is úgy hatottak, mint minden emberre. De nem kétséges, hogy itt az evangélista a háttérben teológiai motívumokra gondol. A zsidók egy része is úgy magyarázta szomorúságát, hogy az a barátja iránti szeretet megnyilatkozása volt. Biztos, hogy ezt sem lehet kétségbe vonni, de a magyarázat csak a felszínen marad. Az evangélista az egész könyvben arról beszél, hogy Jézus hogyan nyilatkoztatta ki magát, mint az Isten Fia. A teljes magyarázatot inkább ott kell keresni, hogy a barát sírjánál Jézus mint ember és megváltó szembenáll a halál egész sötéttségével. Az evangélista érzékelteti, hogy Jézus megértette a halál zordonságát, azt magára is vette, és úgy hozott rá orvoslást. Ő nem felülről nézte a szenvedést és az emberi sorsot, hanem belülről, s áldozatának ez adott értékét. Ez a lelkiállapot, az emberi lét homályának ez az átélése magyarázza azt is, hogy a csoda előtt az Atyához fordul. Az imában keresi a feloldódást éppúgy, mint majd a Getszemánikertben. Számunkra az a hit vigasztalása, hogy Jézus nemcsak átérezte végzetünket, hanem le is szállt a halál sötétjébe és elvette annak reménytelenségét. A jelenlevők másik része megjegyzésével a felszínen marad, s csak a kifogást hangoztatja Jézus ellen. Szavukban van egy bizonyos elítélés, mondván, hogy Jézus nem sietett barátja segítségére. Ha a vaknak visszaadta a látását, nem tudta volna megakadályozni, hogy ez ne haljon meg? Az evangélista azért idézi ezt a kifogást, hogy visszaidézzé azt a gyógyítást, amelyben Jézus a világ világosságának

mondta magát. A két nagy csoda összetartozik, mert Jézust úgy nyilatkoztatják ki mint világosságot és életet. Maga Jézus nem felel megjegyzésükre, hanem szíve mélyéig megrendülve, tehát az élet és a halál misztériumával szembenézve közeledik a sírhoz. Majd csodátette lesz a válasz mindenre. Hogy a halál birodalmába akar beavatkozni, azt már első szavával jelzi. Felszólítja a jelenlevőket, hogy hengerítsék el a követ. A sír ugyanis egy barlang volt, amelynek bejáratát egy nagy kővel torlaszolták el. Tudunk olyan sírokról is, ahol a zárókövet kör alakúra faragták, és azt a bejárat előtti vájatban lehetett görgetni.

Az evangélista közvetlenül a csoda elé ismét beilleszt egy rövid párbeszédet Jézus és Márta közt, s ezzel visszautal a történet elejére, ahol Jézus Lázár betegségéről azt állította, hogy abban Isten dicsősége fog megnyilvánulni. Amikor Márta hallja, hogy Jézus ki akarja nyitni a sírt, megjegyzi: a halott már negyednapos és szaga van. Tiltakozása látszólag ellentétben van a hitével, amit előbb már kifejezett. De az evangélistát nem a reflex módon kimondott megjegyzés érdekli, hanem Jézus válasza. Ő pedig a lehetetlennek látszó helyzetben is hitet követel. A követelés kiérződik a szavak összeállításából. Nemde megmondtam: ha hiszel, meglátod Isten dicsőségét? Tehát nem közvetlenül Lázár feltámasztására utal, hanem a hit széles körű hatására. Így az a kép tárul elénk, hogy az evangélista számára a csoda nem lesz egyéb, mint jel, amellyel Jézus igazolja a beléje vetett hitet, és felbátorítja a hívőt a bizalomra. Az Isten dicsősége itt erejének és irgalmának a megnyilatkozása. Lázár betegsége és halála arra való volt, hogy ez a dicsőség itt megnyilatkozzék és kiváltsa a hitet. Különben János már az első csodát, a víz borrrá változtatását is úgy jellemezte, hogy abban Jézus kimutatta dicsőségét, amely a tanítványokat elvezette a hitre (2,11).

Az evangélista a párbeszédén kívül a csoda elé még beiktatja Jézus imáját. Itt a leírás aprólékos. A kő elhengerítése után Jézus az égre emelte tekintetét, és úgy imádkozott. Az ő kéri imájáról többször esik szó a könyvben, de sohasem kimondottan emberi szükségleteket foglal szavakba, hanem megváltói célját, Isten országának megvalósulását. A tekintet ég felé való emelése szokásban volt a zsidóknál, és a szinoptikusok is emlegetik. János könyvében azonban ez is Jézus fiúságának a kifejezése. Felülről jött, az Atyától, ezért az Atyára tekint, és ezzel kifejezi a vele való szoros kapcsolatot. Emberileg

teremtőménynek érzi magát isteni személyisége ellenére is, azért az ima a teljes hódolat és bizalom kifejezése. Imája mégis a Fiú imája, aki tudatában van az Atyával való egységének. Hálát ad azért, hogy az Atya mindig meghallgatja. Mivel ismeri akaratát, akarata szerint kér, mert ezt tartja a legtokéletesebb dolognak, s így meghallgatása is biztosítva van. Most főleg a körülötte állók miatt imádkozik. A zsidók meg vannak győződve, hogy a csoda Isten mindenhatóságának a műve. Jézus bizonyítani akarja, hogy ez a mindenhatóság ő mögötte áll. Így egyengeti a hit útját számukra is. Azután hangosan beszél a sírba: Lázár, jöjj ki! A hangos, parancsoló szó a tekintély és a hatalom jele, s ez már fiúságára utal, nem egyszerűen küldetésére. Különben az apokaliptikus írások stílusához tartozik a hangos isteni szó. Itt az evangélista semmiféle elmélkedést nem sző a csodához, hanem csak a tényleket állapítja meg. A halott kijön, lába és keze be van pólyázva, az arcát kendő fűdi, ahogy ez a zsidó temetési szertartásban szokásos volt. Ilyenről Jézus temetésénél is hallunk (19,40). Jézus sokszor hangzottatta, hogy mindig az Atya tetteit hajtja végre, a csodák ezért igazolják őt. Magának nem is követel semmit a csodákból, csak a hitet. Itt sem vár köszönetet vagy elismerést, és ezek az emberi megnyilatkozások az evangélistát sem érdeklik. Csak Lázárnak a mindennapi életbe való visszatérését jelzi ezzel a felszólítással: Oldjátok fel, hogy tudjon járni. Úgy hangzik ez, mint Jairusz leányánál a szülőkhöz intézett szó: Adjatok neki enni!

A csodák valóságának elfogadása azonban mindig probléma volt. Majd látni fogjuk, hogy a zsidók milyen különböző módon reagáltak erre a csodára is. Az evangélium hirdetése ma is hasonló visszahatással találkozunk. Vannak, akik elfogadják, és a hitüket ez is megerősíti. Mások újabb és újabb ellenvetéseket találnak ki a történeti igazságot illetően. Ma még a szentírásmagyarázók között is van olyan vélemény, hogy az egész történet csak teológiai kép, amely Jézus megváltói hatalmát szimbolizálja: az ember számára ő a feltámadás és az élet, vagyis az üdvösség. A csoda történetiségére vonatkozólag csak azt mondhatjuk, hogy az apostoli egyház a názáreti Jézusról mint konkrét személyről állította, hogy ő a Megváltó, azért igazolása céljából nem hivatkozhatott pusztá képekre. Legfőljebb azt mondhatjuk, hogy az evangélista az egyszerű történeti tényt teológiailag értelmezte, s így lett belőle ez az ünnepélyesen leírt esemény. De még a hívő ember is feltehet olyan kérdést, amely itt mindenképpen kap-

csolatos a halálról és a túlvilágról szóló tanítással. Jézus Lázárt valóban a túlvilágról hozta vissza? Vagy halála csak olyan „klinikai halál” volt, amelyből még lehetséges a visszatérés? A csoda akkor is csoda lett volna. Minket inkább az érdekel, hogy az egyház tanítása szerint a halál után következik az ítélet, és annak megfelelően az üdvösség vagy kárhozat. Átment Lázár az ítéleten? Ezek a kérdések is befolyásolják azokat, akik csak teológiai képet, azaz szemléltetést látnak a történetben. A mi válaszuk csak az lehet, amit a kinyilatkoztatásból ismerünk, hogy az ítélet és az üdvösség vagy a kárhozat végérvényes állapot, azt Isten nem változtatja meg, s onnan már erre az életre nem jöhet vissza az ember. Másrésről nem tudjuk, hogy a halál véglegesen mikor következik be: akkor, amikor a külső tapasztalás szerint megszűnnek az életfunkciók, vagy amikor már a sejtekben is megszűnik az élet? Mindenesetre Lázár nem ment át a teológiai értelemben vett halálon, amelyen a földi élet végleges lezárását értjük. Ő még erre az életre jött vissza.

A CSODA KÖVETKEZMÉNYEI (11,45—54)

45 *A zsidók közül, akik fölkeresték Máriát, sokan látták, amit Jézus végbevitt és hittek benne.* 46 *Némelyek azonban elmentek a farizeusokhoz és hírtül vitték, amit Jézus tett.* 47 *Erre a főpapok és a farizeusok összehívták a főtanácsot és megkérdezték: Mit tegyünk? Ez az ember nagyon sok csodát tesz.* 48 *Ha tovább tűrjük, mindnyájan hinni fognak benne, aztán jönnek a rómaiak és elpusztítják szentélyünket is, népünket is.* 49 *Egyikük, Kaifás, aki abban az évben főpap volt, így vélekedett: Nem értitek a dolgot! 50 Nem fogjátok fel, hogy jobb, ha egy ember hal meg a népért, mintsem az egész nép elpusztuljon.* 51 *De ezt nem magától mondta, hanem mint főpap megjövendölte, hogy Jézus meghal a népért,* 52 *s nemcsak a népért, hanem azért is, hogy Isten szétszóródott gyermekeit egybegyűjtse.* 53 *Ettől a naptól eltökélt szándékuk volt, hogy megölik.* 54 *Jézus ezért nem járt többé a zsidók között, hanem visszavonult a puszta szélén fekvő egyik városba, Efraimba, és ott tartózkodott tanítványaival.*

Az előbbi három fejezetben az evangélista minduntalan jelezte, hogy Jézus beszédei és tettei miatt egyre nagyobb a feszültség közte és a vallási vezetők között. Beszéltek arról, hogy meg kell kövezni, lehetetlenné kell tenni. Most ennél a legnagyobb csodánál már a legfőbb szerv, a főtanács is tette határozza el magát. A könyv szerkesztésének vonala tehát tisztán áll előttünk. Jézus egyre jobban kinyilatkoztatja isteni dicsőségét, főleg azt, hogy ő a világosság és az élet, de akik befogják előtte a fülüket és a szemüket, azokban a gyűlölet és a féltékenység hasonló arányokban növekszik. A zsidó népben azonban az elutasítás nem általános. Itt is, mint már előbbi esetekben vannak, akik tettei és szavai alapján hisznek benne, s a hitük nem rövid felángolás. [Szó van róluk akkor is, amikor Jézus ünnepélyesen bevonul Jeruzsálembe (12,9–11).] Itt olyanok is vannak jelen, akik minden vallási ügyben a szellemi vezetőkhez, a farizeusokhoz fordulnak, hiszen közülük valók a törvény magyarázói és a főtanácsban is ők viszik a szót. Itt Jézus semmit nem tett a törvény ellen, de a feltűnő csoda érintette a vallási tudatot. Itt nem kell az ügyet kivizsgálni, hiszen a csodának sok tanúja volt. Legföljebb a következményekkel kellett számolniuk, hiszen az eset híre bizonyára gyorsan terjedt. Ezért a papokat és a farizeusokat is megmozgatja a féltékenység. Összehívják a főtanácsot, hiszen minden fontos vallási kérdésben ennek volt joga dönteni, s ezt a jogát a rómaiak sem csorbították. Először azonban ott is csak azt állapítják meg, hogy Jézus sok csodajelet tesz, és hogy a nép hisz benne. Úgy látják, ha tehetetlenségükben tovább tűrik működését, lassan mindenki utánamegy. Az pedig a rómaiakat arra készítheti, hogy megváltoztassák türelmes politikájukat. A „mit tegyünk” kérdés kifejezi tehetetlenségüket. Eddig nem tudtak Jézusra rábizonyítani semmi olyan lényeges dolgot, amivel megszegte volna a mózesi törvényt. A főpapság, a szadduceusok igazi realpolitikuskok voltak és jó viszonyt tartottak a rómaiakkal. Bizonyos mértékig ezt a farizeusok is magukévá tették, bár ők jobban táplálták a nacionalista érzelmeket. Jézus működésében meglátták saját pozíciójuk veszélyeztetését, hiszen ő nem igazodott törvénymagyarázatukhoz. Ha a nép utánamegy, akkor az is kicsúszik a kezük alól. Ennek a nagyobbára önző megokolásnak hazafias színezetet adnak. Föltételezik annak lehetőségét, hogy Jézus működése nyomán beáll valamilyen politikai zavar, s a rómaiak azt használják fel a szentély és a nép elpusztítására. Itt az evangélista jellemzi azt a vezető réteget, amely szellemileg ránehezedett

a népre és saját kiváltságát mindenáron fenn akarta tartani. Érdekes az is, hogy a szentély jelzésére a hely (topos) szót használja. Az evangélista később már tudja, hogy ez a kimagyarázás mennyire téves volt. Kr. u. 70-ben azok a rómaiak pusztították el a templomot és Jeruzsálemet, akiknek most a kegyét keresték. Ez a pusztulás egyúttal hitetlenségük büntetése is volt.

A tanácsstalanságból Kaifás vezeti ki őket, aki abban az évben főpap volt. A szöveg nem azt akarja ezzel mondani, hogy a főpapság évenként változott, hanem azt, hogy Kaifás abban a nevezetes évben volt főpap, amikor Jézust keresztre feszítették. A főpapi méltóság elvben egész életre szólt, de a rómaiak különféle okok miatt hamar kicserélték őket. Kaifás Annás főpapnak volt a veje. Annás sem viselte tisztét egész életén át. Majd a szenvedés történetében még halunk róla. Utána őt fia volt rövid ideig főpap, most pedig a veje. Kaifás mindenesetre ügyes politikus lehetett, mert tizenkilenc éven keresztül töltötte be ezt a tisztséget. Méltóságának tudatában mondja ki a fölényes szavakat: Ti nem értitek a dolgot, azaz nem tudjátok végiggondolni (logizestai), hogy jobb, ha egy ember hal meg a népért, mintsem az egész nép elpusztuljon. Betű szerint tulajdonképpen ószövetségi emlékeket idézett. A 2 Sám 20,22 beszél Seba megöléséről, Jónás könyve (1,8—16) pedig a prófétának a tengerbe vetéséről. Későbbi rabbik, mint pl. Jochanan (†279) is képviselték azt a nézetet, hogy ártatlan zsidót is fel lehet áldozni a nép javáért. A főtanács el is fogadta a főpap tetszetős véleményét, amiben pedig benne volt a rosszakarat és a cinizmus. Így ő viselte a későbbiekért is a legnagyobb felelősséget.

Az evangélista megőrizte azt a hagyományt, ahogyan az apostoli egyház fogta fel Kaifás szavait. Annak ellenére, hogy rosszakarat vezette és Jézus elvesztésére tört, Isten mint főpapot felhasználta arra, hogy jövendölést mondjon ki. Szavainak tehát volt mélyebb teológiai értelme. Az emberiség számára jobb volt, hogy Jézus meghalt, mert így valósult meg keresztáldozata, amellyel megváltotta a világot. Ezt az igazságot a szöveg így adja elő: Jobb, ha Jézus meghal a népért, és nemcsak a népért, hanem azért is, hogy Isten szétszóródott gyermekeit egybegyűjtse. A nép itt Izrael, de olyan értelemben, ahogyan az egész emberiséget jelképezi, mint a különleges üdvrend hordozója. Az Isten gyermekei pedig már azok, akik az 1,12 szerint hittel befogadják Jézust, és Istentől születnek. Itt tehát már nem Izrael

tizenkét törzsének összegyűjtéséről van szó, hanem azokról, akiket az Atya Krisztusnak adott és a hitben hozzá vezetett. Ide tartoznak azok a juhok is, akik más akolból valók, vagyis akik a pogányok közül térnek meg. Istennek tehát új népe lesz, amelybe meghívást kap minden ember.

Jézus megölésének szándékát tehát megfogalmazták. Csak még a módot kellett hozzá kitalálni. Jézus az előzményekből is tudhatta, hogy mi vár rá. Azt is tudta, hogy mikor jön el az órája. Azért egyelőre nem mutatkozott Jeruzsálemben, hanem elvonult a puszta szélén fekvő Efraim nevű helységbe, amely a mai azonosítás szerint Jeruzsálemtől kb. 20 km-re feküdt a hegyek között. Itt az időt tanítványai oktatásának szentelhette.

ELŐKÉSZÜLET A HÚSVÉTRA

A HANGULAT JERUZSÁLEMBEN (11,55—57)

55 Közel volt a zsidók húsvétja, és a vidékről sokan fölmentek Jeruzsálembe, hogy megtisztuljanak. 56 Keresték Jézust a templomban és tanakodtak egymás között: Mit gondoltok, eljön-e az ünnepre? 57 A főpapok és a farizeusok ugyanis parancsot adtak, hogy ha valaki iudomást szerez hollétééről, jelentse, hogy így elfoghassák.

A zsidó húsvét az Egyiptomból való szabadulás emlékezte volt. Ezért együtt járt vele a végleges szabadítónak, a Messiás eljövetelének várása. Sokan feltételezték, hogy a Messiás ezen az ünnepen fogja kinyilvánítani magát a nép előtt, és átveszi az uralmat. Az emberek meggyőződésében Jézus lehetett volna ilyen messiás, hiszen a templomszentelés ünnepén nekiszegezett kérdés is ezt a várakozást árulta el (10,24). Ez a remény az utolsó húsvéton teljesedett, de más formában, mint ahogy a zsidók várták. Jézus az Atya örök terve szerint nyilatkoztatta ki messiási mivoltát. Úgy, hogy meghalt bűneinkért és feltámadt megigazulásunkra (Róm 4,25).

A húsvéti zarándoklat már egy héttel az ünnep előtt megkezdődött. Különösen azok igyekeztek, akik el akarták végezni az úgynevezett tisztulási szertartást, ami hét napig tartott (Szám 9,6—13). Csak azok léphettek be a papok udvarába, a húsvéti bárány feláldozásához, akik a törvény előtt tiszták voltak. Az evangélista itt is elárulja, hogy jól ismeri a zsidó szokásokat és szertartásokat. Ezeket a mozgalmas napokat még színesebbé tette a találgatás, hogy vajon Jézus eljön-e az ünnepre. Kíváncsiságuknak két oka is volt. Egyrészt Jézus érdekelte őket csodái miatt — most még ezekhez járult Lázár feltámasztása is —, másrészt elterjedt az a hír is, hogy a főtanács elhatározta Jézus félreállítását, sőt még arról is intézkedett, hogy az emberek jelentsék

hollétét. Titokban akarták ugyanis elfogni, mert tudták, hogy a nép előtt nagy a tekintélye, főleg a galileaiak előtt, s azok így könnyen zavargást idézhetnek elő. A feljelentés kötelezettsége nem volt idegen a vallásuktól. A Lev 5,1 pl. előírta, hogy a hangos szóval kimondott átkot vagy káromlást jelenteni kell. A Míshna szerint pedig az olyan zsidót, aki honfitársait bálványimádásra ösztönzi, kelepcébe lehet csalni és úgy elfogni. Az evangélista ennek a hangulatnak a leírásával jelzi, hogy a világosság és a sötétség ellentéte egyre nagyobb lesz. A sötét háttér arra szolgál, hogy belőle annál jobban kiemelkedjék az Isten Fiának igazi magatartása.

A BETÁNIAI VACSORA (12,1—11)

1 Hat nappal húsvét előtt Jézus Betániába ment, ahol Lázár lakott, akit feltámasztott a halálból. 2 Ott vacsorát rendeztek neki. Márta felszolgált és Lázár is a vendégek közt volt. 3 Mária vett egy font, valódi nárduszból készült, drága olajat, megkenste vele Jézus lábát és megtörölte hajával; a ház betelt az olaj illatával. 4 Az egyik tanítvány, karióti Júdas, aki elárulta, méltatlankodott miatta. 5 Miért nem adták el inkább az olajat 300 dénárért, s miért nem osztották szét a szegények közt? 6 De nem azért beszélt így, mintha a szegényekre lett volna gondja, hanem mert tolvaj volt: ő kezelte a pénzt és eltulajdonította, amit rábíztak. 7 Jézus leintette: Hagyd békén! Hadd tegye, hiszen temetésem napjára teszi. 8 Szegények mindig vannak veletek, de én nem leszek mindig veletek. 9 Amikor megtudták, hogy ott tartózkodik, a zsidók közül sokan elmentek, nemcsak Jézus kedvéért, hanem hogy Lázárt is lássák, akit feltámasztott a halálból. 10 Erre a főpapok elhatározták, hogy Lázárt is megölik, 11 mert miatta sok zsidó elment oda és hitt Jézusban.

A húsvét közeledtére Jézus is elhagyja az efraimi biztonságos helyet és Jeruzsálem felé közeledik. Az ünnep előtt hat nappal Betániában találjuk, s ott vacsorát rendeznek a tiszteletére. Ezt az eseményt leírja Márk (14,3—9) és Máté (26,6—13) is. Ezekről tudjuk, hogy a vacsora a „leprás” Simon házában volt. Ők azonban Lázárról és

Mártáról hallgatnak, s csak azt említik, hogy egy asszony lépett hozzá, és egy alabástrom edényből nárdusolajat öntött a fejére. János evangéliuma Betániát úgy rögzíti, mint Lázár lakóhelyét, azt ellenben nem mondja meg, hogy kinek a házában volt a vacsora. A leírás úgy hat, mintha Lázár lett volna a házigazda, hiszen Márta szolgált fel és a megkenést Mária végezte. Hasonló megkenést olvasunk Lk 7,36—50-ben, amely szerint Jézus egy Simon nevű farizeus házában telepszik asztalhoz, és egy rossz hírű nő bűnbánata kifejezésül keni meg a lábát illatos olajjal. Itt a körülmények egészen mások, tehát legföljebb Márk és János hasonlatosságáról beszélhetünk (Máté átvette Márk leírását). A hasonlóság mellett különbség is van, s ezt magyarázhatjuk azzal, hogy mindkét evangélista a szóbeli igehirdetést vette alapul, vagy feljegyzett hagyományra támaszkodott, s a történetben az igehirdetési célnak megfelelően emeltek ki vagy hallgattak el részleteket. A cél egyiknél sem az esemény pontos leírása volt, hanem a cselekménynek mint jelképnek a bemutatása és értékelése. A megkenésnél a feltűnő különbség az, hogy amíg Márknál az asszony az illatszert Jézus fejére önti, ami a vendég megtisztelésének a jele, addig Jánosnál Mária Jézus lábát keni meg vele és a hajával törli meg. Lukácsnál a bűnbánó nő a könnyeit törli le hajával Jézus lábáról. Márk és János eltérését világossá teszi a teológiai célzat. János következetesen úgy mutatja be Jézust, mint az Isten Fiát, aki-nek hódolat jár, s aki csodáival is a hatalmát nyilvánította ki. Mária ennek a hódolatnak a megismerését, amikor Jézus lábához borul le és azt keni meg, s a lecsepegtető olajat hajával fogja fel. Tettének nagyságát és hódolatának őszinteségét a kenet értéke mutatja. A római font kb. 320 grammnak felelt meg. Az illatszert az Indiában honos nárduszcserje gyökeréből készült, tehát kétségtelenül drága volt. A hatást még fokozza az a megjegyzés, hogy a ház betelt az illattal. A vita ebből fejlődik ki. Márk szerint a jelenlevők közül „egyesek” tettek szemrehányást az asszonynak, János szerint azonban Júdás, az áruló, akit az evangélista már a kafarnaumi beszéd végén is megbélyegzett (6,71). Júdás úgy vélte, hogy az olajat 300 dénárért el lehetett volna adni és a szegényeket segíteni vele. Az összeg elég nagy, ha arra gondolunk, hogy Mt 20,2-ben egy dénár egy ember napi bére. Júdás azonban inkább magára gondolt, nem a szegényekre. Az apostolok később visszaemlékeztek viselkedésére, és rájöttek, hogy el-sikkasztotta a közös pénzt, amit az emberektől, talán a Jézus iránti há-

lából kaptak. Jézus megvédi Mária tettét azzal, hogy titokzatos, jövőbeli értéket és értelmet tulajdonít neki. Úgy állítja be azt, mint utalást közeli szenvedésére és halálára. A mostani megkenés már elővételezése a halott megkenésének és eltemetésének.

A teljes értelmet nem lehet abból levezetni, hogy a temetéskor a sietség miatt nem lesz idejük megadni a kellő végtisztességet testének, hiszen azt utólag pótolták. Inkább Jézus válaszában folytatását kell alapul venni: Szegények mindig vannak veletek, de én nem mindig leszek veletek. Amikor az evangélista így fogalmaz, abból félreértés nélkül kitűnik a krisztológiai szempont, amelyre az egész megkenés céloz. Jézusnak kijár a hódolat, s erről akkor sem szabad megfeledkezni, ha el vagyunk kötelezve az embertársi szeretetben. Mária felismerte Jézus méltóságát és nagyságát, s tetteivel érzékelte, hogy ki jelent meg közöttük. Ebben a beállításban tette nem annyira a szeretet kifejezése, hanem inkább a hité és a hódolaté, amit az egyháznak állandósítania kell. Az egyház története folyamán nem is mulasztotta el, hogy hódolatát a földi értékek és a művészi alkotások felhasználásával is kifejezze.

A következő három versben az evangélista olyan eseményeket említ meg, amelyek jól beleillenek a történeti összefüggésbe. Betánia Jeruzsálem tőszomszédságában volt, ezért a zarándokok közt hamar elterjedt a hír, hogy Jézus ott van, s vele együtt Lázár feltámasztásának emléke is felidéződött. A kíváncsi emberek őt is akarták látni, nemcsak Jézust. Így Lázár élő bizonyítéknak számított Jézus mellett, s ez csak növelte a vezetők irigységét. Ezért vetik fel a gondolatot, hogy Lázárt is meg kell ölni, nemcsak Jézust. Tévedésük abban állt, hogy nem akarták meglátni Isten kezét az eseményekben. Jézus eddig is igazolta természetfölötti erejét, s ezt megölésével sem fékezheték meg. Hasonló vakság vezette őket a Lázár elleni szándékban is. Már Szent Ágoston megjegyezte, hogy mekkora korlátoltság az, amely nem látja, hogy aki a halottat feltámasztotta, az a megöltet is életre keltheti.

BEVONULÁS JERUZSÁLEMBE (12,12—19)

12 Másnap az ünnepre felzarandokolt tömérdek nép hírét vette, hogy Jézus Jeruzsálembe érkezik. 13 Pálmaágakat szedtek, kivonultak eléje és így köszöntötték: Hozsanna! Áldott, aki az Úr nevében jön, Izrael királya! 14 Jézus talált ott egy szamárcsikót, s felült rá, ahogy az Írás mondja: 15 Ne félj, Sion leánya! Nézd, királyod jön nőstényszamár hátán. 16 Tanítványai először nem értették, de amikor Jézus megdicsőült, ráeszméltek, hogy ami történt vele, azt megírták róla. 17 S a nép, amely ott volt, amikor Lázárt előhívta a sírból és feltámasztotta a halálból, tanúságot tett mellette. 18 Azért is vonult ki eléje a tömérdek nép, mert hallották, hogy ezt a csodát művelte. 19 A farizeusok ellenben szemére vetették egymásnak: Lám, nem mentetek semmire. Nézzétek, mindenki követi.

A betániai fölkenést követő napon került sor a jeruzsálemi bevonulásra. A későbbiekben az evangélista már nem ad ilyen időmegjelölést. De különben is a keleti ember elképzelésében a másnap nem jelentette mindig a következő napot, hanem inkább összekötő szövegnek számított. A bevonulást mind a négy evangélista elmondja, de János szövege a legrövidebb. Őt itt is csak a Jézusról szóló kinyilatkoztatás érdekli, és a zsidók vezetőivel való szakítás. A szövegből az a kép tárul elénk, hogy Jézus Betániából Jeruzsálembe indul, viszont a városban levő zarándokok népes csoportja eléje jön, hogy fogadja és üdvözlje. A 18. vers tömérdek népet említ, tehát valódi ünnepi bevonulást rendeztek. A szinoptikusok elmondják, hogyan szereztek szamarat Jézusnak, azután egyesek hogy terítették eléje ruhájukat hódolatul, mások hogy szórtak lombos ágakat az útjába. János megelégszik annak említésével, hogy sokan pálmaágakat szedtek a fákról és azzal mentek eléje. De az első kérdés az, hogy a 700 méter magasan fekvő Jeruzsálemben egyáltalán nőttek-e pálmák? Ha nem, akkor honnan hozták? A sátoros ünnep alkalmával használtak ilyeneket, de azóta már elmúlt néhány hónap. Valószínű tehát, hogy itt is jelképre kell gondolni. A pálmaág a kivívott győzelem jelképe volt, s a győztes vezér köszöntésére használták (1Mak 13,51; 2Mak 14,4; Jel 7,9). A Hozsanna-kiáltás is összefügg a pálmaággal. A régi le-

írásokból tudjuk, hogy a sátoros ünnepi pálmacsokrot Hozsannának nevezték. Tehát a zarándokok úgy akarták köszönteni Jézust, mint uralkodót, mint messiás-királyt. Valami olyan kitörés ez, mint amikor a kenyérszaporítás után királlyá akarták tenni (6,15). Az üdvözlő kiáltás: Hozsanna, áldott, aki az Úr nevében jön — minden evangélistánál közös, de mindegyik hozzáfűz még valamit. A „hosiahna” szó azt jelenti: küldj segítséget. Az egész felkiáltás a Zsolt 118,25-ből való, amelyet a zarándokok a templomba való bevonuláskor énekeltek, főleg húsvétkor. Maga a zsoltár messiási zsoltárnak számított, de az nem mutatható ki, hogy a zsidók az „aki az Úr nevében jön” szavakat a Messiásra vonatkoztatták volna. Eredetileg magát a zarándokot jelentette, s itt most Jézusra alkalmazzák. Az evangélista igazában az „Izrael királya” felkiáltásban adja meg a messiási köszöntést. Ennek vallási értelme volt, nem politikai, mint a „zsidók királyának”. Jézus itt el is fogadta a nép hódolatát.

A többi körülményt a szöveg eléggé prózai módon közli. Jézus talált egy számárcsikót, felült rá, ahogy az Írás mondja: Ne félj, Sion leánya! Nézd, királyod jön, nőtényszamár hátán. A szinoptikusok itt is bemutatják Jézus különleges előre tudását, János azonban mindezt mellőzi. Megelégszik Zakariás próféta szövegének idézésével, hogy a Messiás-király mint a béke fejedelme alázatosan, számárháton jön. Az apostoli egyház ezt is fontosnak tartotta, hiszen a zsidók olyan messiást vártak, aki felszabadítja őket a római iga alól. Az evangélista tehát királyról beszél, de nem politikai uralkodóról. A tanítványok azonban csak Jézus megdicsőülése után eszméltek rá, hogy itt az Írás teljesedett. Jézus olyan király, akinek országa nem ebből a világból való. Itt kapjuk meg a magyarázatot arra is, hogy a népet igazában mi hozta lázba. Azok a zsidók csinálták a hangulatot, akik jelen voltak Lázár feltámasztásánál. Aki a sírból elő tudja hívni a halottat, az lehet a nép vezére. Az ünneplés valószínűleg ösztönzés is akart lenni, hogy Jézus végre nyilatkoztassa ki magát, mint messiás. Itt újra látjuk, hogy az evangélista milyen jelentőséget tulajdonított Lázár feltámasztásának. Az ő előadásmódjában ez volt a legjelentősebb csoda, mert itt Jézus világosan igazolta, hogy ő a feltámadás és az élet, és ellenségei is ennek következtében szánták el magukat a döntő lépésre. Egyszerre azonban csak azt állapíthatják meg, hogy a lelkes tömeggel szemben tehetetlenek. Legfőljebb egymásnak a tanácsát és kezdeményezését kicsinylik le: Lám, nem mentetek semmire! Mindenki őt követi!

Itt tehát arról nincs szó, hogy Jézust magát vonják felelősségre, mint a szinoptikusoknál, amiért elfogadja a nép ünneplését, és főleg azt, hogy „Dávid fiának” szólítják. A bevonulás leírása János evangéliumában inkább csak előjáték ahhoz a beszélgetéshez, amelyben majd Jézus újabb kinyilatkoztatást tesz magáról.

A HALÁL ÉS A MEGDICSŐÜLÉS BEJELENTÉSE (12,20—36)

20 Azok között, akik fölzarándokoltak, hogy az ünnepen imádják az Istent, volt néhány görög is. 21 Ezek Fülöphöz fordultak, aki a galileai Betsaidából származott, és kérték: Uram, látni szeretnénk Jézust. Fülöp elment és szólt Andrásnak. 22 Aztán András és Fülöp odamentek és elmondták Jézusnak. 23 Jézus ezt válaszolta: Elérkezett az óra, amikor megdicsőül az Emberfia. 24 Bizony, bizony, mondom nektek; ha a búzaszem nem hull a földre, és nem hal el, egymaga marad, de ha elhal, sok termést hoz. 25 Aki szereti az életét, az elveszíti, de aki gyűlöli életét ebben a világban, az megmenti az örök életre. 26 Aki nekem szolgál, az engem kövessen, s ahol én vagyok, ott lesz a szolgám is. Aki nekem szolgál, azt megtiszteli az Atya. 27 Megrendült a lelkem. Mit is mondjak: Atyám, szabadíts meg ettől az órától? De hiszen éppen ezért az óráért jöttem. 28 Atyám, dicsőítsd meg nevedet. Erre szótat hallatszott az égből: Megdicsőítettem, és ezután is megdicsőítem. 29 A nép, amely ott ácsorgott, ennek hallatára azt gondolta, hogy mennydörgött. Mások így vélekedtek: Angyal beszélt vele. 30 Jézus megmagyarázta nekik: Nem miattam hallatszott ez a szózat, hanem miattatok. 31 Ítélet van most a világon. Most vetik ki ennek a világnak a fejedelmét. 32 Én meg, ha majd fölemelnek a földről, mindenkit magamhoz vonzok. 33 Ezt azért mondta, hogy jelezze: milyen halállal hal meg. 34 A nép azonban ellene vetette: Mi úgy hallottuk a törvényből, hogy a Messiás örökké megmarad. Hogy mondhatod hát, hogy az Emberfiát fölemelik? Ki az az Emberfia? 35 Jézus így válaszolt: Már csak rövid ideig marad köztetek a világosság. Addig járjatok, amíg van világosságotok, nehogy elborítson benneteket a sötétség. Aki sötétben jár, nem tudja

hova megy. 36 Amíg veletek van a világosság, higgyetek a világosságban, hogy a világosság fiai legyetek. Ezeket mondta Jézus, azután elment és többé nem mutatkozott.

Amint láttuk, a bevonulás jelenete befejezetlen maradt. A farizeusok tanácstalan kitörésével végződött. Most új képet állít eléink az evangélista, de nem rögzíti sem időben, sem helyileg. Csak arról beszél, hogy a jeruzsálemi zsidók között volt néhány görög is. Olyanokról van szó, akik elfogadták az egy Isten hitét, de nem lettek zsidóvá. Alkalomadtán együtt imádkoztak velük. „Istenfélőknek” is nevezték őket. A templomnál a pogányok udvarába ők is bemehettek. De ott felirat figyelmeztette őket, hogy a belső udvarra nem léphetnek, az már a templom megszenteltelenítése lenne. Az evangélista nyilván azért szerepelteti őket, hogy jelenlétük alkalmul szolgáljon Jézus egyetemes érvényű kijelentéseihez. Bár itt vannak olyan nyilatkozatok is, amelyeket Jézus más alkalommal tett. A módszer tehát az, hogy az evangélista kiindul egy jelenetből és utána szabadon közli Jézus megnyilatkozásait. Így viszi előre az ő megértését, és így készíti elő a megváltás titkának tárgyalását.

A görögök Fülöphöz fordulnak, aki Betszaidából származott, ahol a lakosság már kevert volt, tehát bizonyára beszélt görögül. Kérésük az, hogy szeretnék látni Jézust. Fülöp megbeszéli a dolgot Andrással. A 1,44-ből látszik, hogy különben is barátok voltak, mert András is Betszaidából származott. Csak ők ketten viseltek görög nevet az apostolok közül, s talán később is tevékenykedtek a görög misszióban. A két apostol továbbítja a kérést Jézusnak, de az ő válaszát nem halljuk. Az evangélista ezzel a határozott szerkesztési fogással hívja fel a figyelmet annak a kinyilatkoztatásnak a fontosságára, amely most következik. Eddig többször olvastuk, hogy még nem jött el Jézus órája. Most azonban már elérkezett. Magával hozza az Emberfia megdicsőülését, s akkor már mindenki számára megnyílik az út hozzá. Tehát nem az a lényeges, hogy most szóba áll-e a görögökkel vagy sem. Az ő térítésük ideje már közel van, akkor ők is felismerik az Emberfiának igazi dicsőségét. Milyen lesz ez a megdicsőülés? Jézus nem úgy ölti magára a hatalmat, ahogy a zsidók elképzelték a messiás érkezését, hanem úgy, hogy átmegy a halálon, és azáltal válik az élet forrásává mindenki számára. Kereszthalálának értelmezése nem volt kis probléma az apostoli egyházban. A zsidók úgy értelmezték, hogy Isten

elvetette és megalázta Jézust, amiért Isten Fiává tette magát. Jézus a szinoptikusok szerint is előkészítette tanítványait szenvedése napjára. Többször ismételte, hogy fölmennek Jeruzsálembe, és ott szenvedés és halál vár rá, de harmadnapra feltámad. Itt a búzaszem hasonlatát használja, s 'a „bizony, bizony” bevezetés azt jelzi, hogy nagy horderejű kijelentést tesz: Ha a búzaszem nem hull a földbe és nem hal el, egyedül marad, de ha elhal, sok termést hoz. Eljövételének célja az, hogy életet adjon övéinek. De ez már nem földi élet lesz. A földi életet ő is leveti a halállal, új életet ölt magára, és ezt adja át. A búzaszem hasonlata egyébként valamilyen formában megtalálható a korabeli zsidó és pogány irodalomban is. Pál apostol is használja az 1Kor 15,37-ben, de más értelemben. Jézus kijelentésében az új élet közlése lesz az Emberfia igazi dicsősége. Majd a főpapi imájában arra hivatkozik, hogy az Atyától hatalmat kapott az élet közlésére (17,3).

A görögök kérése tehát csak alkalom volt az új tanítás kifejtésére. Továbbra nem is esik szó róluk. De a 25. versben az evangélista egy másik üdvrendi igazságot közöl, amelyet Márknál (8,35) is megtalálunk. Aki szereti életét, elveszti azt, de aki gyűlöli életét ebben a világban, az megmenti az örök életre. Az örök élet tehát olyan érték, amelyért a földi életet oda kell adni. A „gyűlölni” szó csak az ellentét kifejezésére való, mint a Lk 14,26-ban. Az ellentétet Jézus magára és követőire vonatkoztatja. Ha önzően szeretné földi életét, akkor nem vállalná az elhaló búzaszem sorsát, és akkor küldetésének nem lenne eredménye. Ebben a leírásban már benne van az ószövetségi Ebed Jahve alakjára vonatkozó reflexió is. Az ószövetségi jóvendölés állította, hogy Jahve szolgájának áldozatából „sokakat megigazulttá” tesz (Iz 53,11). A búzaszem sorsában majd részesedni kell azoknak is, akik követni akarják őt. Ez a felhívás is közös a szinoptikusoknál idézett kijelentéssel, csak ott kifejezetten a keresztt vállálásáról van szó (Mk 8,34). De a követésnek megvan a jutalma, mert a szolga ott lesz, ahol a mestere. Ezt a gondolatot is megismétli a főpapi imában: Atyám, akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek velem, ahol vagyok (17,24), vagyis velem együtt ériék el a célt. Az együttlétnek, a benne hívők üdvösségének a biztosítéka az, hogy aki neki szolgál, azt az Atya megtiszteli. A megtisztelés csak más kifejezése a megdicsőítésnek, a jutalmazásnak. De talán még jobban kifejezi az Atya személyes szeretetét. Az Atya szereti azokat, akik a Fiút szeretik (16,27). Szent Ágoston írja ehhez a helyhez: Mi lehetne nagyobb dicső-

ség a fogadott fiú számára, mint az, hogy ott lehet, ahol az egyszülött Fiú van. Mert ha nem is osztozik vele az isteni lényegben, de vele együtt birtokolja az örökkévalóságot.

Miután az evangélista rámutatott arra, hogy Jézus hogyan fogadja a halálát és hogyan látja annak következményeit, egyúttal az iránt sem hagy kétséget, hogy ő teljes emberi valóságában élte át a szenvedést. Ezért ide teszi azokat a szavakat, amelyeket a szinoptikusok a Getszemáni kertben idéznek: Jézusnak az eljövendő események láttán megrendül a lelke. Neki is döntenie kell a jelen élet szeretete és az örök élet választása között. De mivel ő a Fiú és mindenben az Atyára tekint, az ő akaratát keresi, azért döntése csak az Atyával való párbeszédben jöhet létre. Illik-e hozzá az a kérdés, hogy az Atya szabadítsa meg ettől az órától? Ez azt jelentené, hogy ki akar térni a feladat elől, amelyért a földre jött. A feladat nem közvetlenül a halál elvállalása volt, hanem az, hogy emberi életével kinyilatkoztassa az Atyát. Erre a feladatra rátette életét: tettei, tanítása, példája mind ezt szolgálták. S ha itt ellentmondásba ütközött, akkor emberi módon vállalnia kellett a vértanúságot is. Ezért mostani kérése csak ez lehet: Atyám, dicsőítsd meg nevedet. Nála tehát nincs tanácstalanság, hanem a szabad döntés bemutatása. Az Atya neve jelenti a szentséget, akaratát és szeretetét, vagyis mindazt, amit neki az emberek előtt ki kellett nyilvánítania. Ezt a nevet meg is ismertette az emberekkel (17,6). Ezt a nevet úgy dicsőíti meg, ha az emberek átveszik Jézus tanítását és példáját. Erre vonatkozólag hallatszik szózat az égből: Megdicsőítettem és ezután is megdicsőítem. Az égből jövő szózatnál gondolhatunk Jézusnak olyan élményére, amelyen lejártszódott a Jordánnál vagy a Getszemáni kertben, amelyet Lk 22,43 úgy mond el, hogy angyal hozott neki üzenetet. Jézusnak Lázár feltámasztása előtt is megvolt a bizonyága, hogy az Atya meghallgatja. A mostani szózat arra vonatkozik, hogy az Atya már eddig is megdicsőítette nevét Jézus csodáiban, amelyek az ő hatalmát, irgalmát és szeretetét tükrözték. De a jövőben is meg fogja dicsőíteni azzal, hogy Jézust feltámasztja a halálból és a megváltás művét kiteljesíti a világban.

A 29. vers a jelenlevő „népet” állítja elének, amely valamit felfog az istenről szóból. Más alkalommal rendszerint a kötekedő farizeusok Jézus vitapartnerei. Itt ellenben a semleges nép. Egyeseknek az a véleményük, hogy mennydörgés volt, mások úgy vélekednek, hogy angyal szólt hozzá. A mennydörgés lehet utalás a sínai teofániára,

mert ilyeneket találunk a korabeli apokrifokban is. Az angyal által küldött üzenet lehetősége is élt a zsidó népben. A főtanács egyes tagjai Pál apostol esetében is lehetségesnek tartották, hogy „hátha angyal szólt hozzá” (ApCsel 23,9). Az evangélista így közli Jézus válaszát: Nem miattam hallatszott ez a szózat, hanem miattatok. Ebből kivehetjük az evangélista szándékát. Felhívja olvasói figyelmét arra, hogy mélyebben gondolják át Jézus tetteit és szavait. Ha megteszik, rájönnek, hogy az ő kinyilatkoztatása más, mint amit a zsidó nép a Sínai hegyénél kapott, vagy amit az angyalok közvetítettek. Jézus az Atya üzenetét hozta, általa az Atya szól az emberekhez.

Ezután a 31. versben Jézus minden átmenet nélkül az ítéletről szól. Ez a gondolatcsoportosítás is az evangélista műve. Eljárása érthető lesz akkor, ha visszagondolunk a 3,18-ra, ahol arra figyelmeztetett, hogy a hitelenség magában hordozza az ítéletet. Gondolatmenete az, hogy most Jézus működése a végéhez közeledik, és ha ennek ellenére hitetlenek maradnak, ítéletet vonnak magukra. Jézus órája elérkezett, azért mondhatja, hogy most ítélet van a világban. Az ő halálában és feltámadásában Isten kinyilatkoztatása elérte a tetőfokát, a hitnek egészen különleges motívumai vannak, tehát ha valaki ennek ellenére elzárkózik, az magát ítéli el. Eddig sokszor volt arról szó, hogy a zsidók hitetlenül álltak Jézus megnyilatkozása előtt. A kép olyan, mintha Jézus eljövetele sikertelen volna. Ő azonban jelzi végleges győzelmét: az ítélet olyan formában is megmutatkozik, hogy kivetik a világ fedelmét. Ellenfelei eddig őt akarták megsemmisíteni, most azonban győzelme kozmikus arányokat ölt. A világ fedelme elnevezés csak János könyvében fordul elő. Ezen a helyen kívül még a 14,30-ban és a 16,11-ben. Kétségtelenül Isten ellenlábását és Krisztus ügyének ellenzőjét érti rajta. A zsidóságban többféle neve volt, és innen vette át a kereszténység is: sátán, ördög, gonosz lélek, gonoszság hatalma stb. Lehet az emberi rosszság megszemélyesítője, de lehet szellemi hatalom, amely a sötétség és a halál szolgásgában tartja az embereket. Az ítélet mint Krisztus győzelme ennek a hatalomnak a kivetése. A szentírás más helyei nem hagynak kétséget afelől, hogy a gonoszság titka továbbra is működik a világban, tehát a jónak és a rossznak nem olyan végleges szétválasztására gondol Jézus, amelyet majd a végítélet hoz, hanem az ő saját elvi győzelmére. Az általa végbevitt megváltás nagyobb erő, mint a bűn vagy a gonosz lélek, és ezért az emberiség történelme eldőlt az üdvösség javára. Győzelmének külső jele az

lesz, ha majd fölemelik a földről, és mindenkit magához vonz. A fölemelés, a fölmagasztálás krisztológiai méltóságot jelent, és egyben a megváltás ígéretét. Ezzel a fölemeléssel jelzi halálának módját is: keresztre fogják feszíteni. Ő lesz az, akire majd föltekintenek, mint ahogy a Mózes által a fára függesztett kígyóra tekintettek (3,14). De az ég felé emelkedő kereszttel együttal jele annak is, hogy Jézus bemegy az égi szférába, ahonnan jött, és vonzását onnan árasztja ki. Itt világlik ki, hogy János számára Jézus kereszttje már mennyire a megdicsőülés kezdete. Aki így áldozatul adta magát az Atyának, az szükségszerűen átment a dicsőség légkörébe. Győzelmének hatása az, hogy mindenkit magához vonz. A megváltás tehát nem olyan semleges esemény, amelynek következményét az embernek saját erejéből meg kellene találni, hanem kezdeményező erő. A hithez, a bűnbánathoz, a megigazuláshoz vezető ösztönzés Jézusból indul ki. Végül a fölemelés képével az evangélista azt is jelzi, hogy Jézus tudta, mi vár rá. Előre látta szenvedését és megdicsőülését. A kereszttel tehát a rejtett isteni gondolatot és tervet nyilvánítja ki. Rajta kereszttől kezd megvalósulni Isten szétszórt gyermekeinek összegyűjtése.

A nép azonban a földről való fölemelésből csak azt a célzást olvassa ki, hogy Jézus esetleg eltávozik. Viszont az ő várakozásukban a Messiás örökre népével marad. Dávid fiának örök uralma benne volt az Őszövetségben, tehát ennek alapján is gondolhattak a Messiás itt-létének állandósítására. De mivel Jézus az Emberfiát emlegette, a kérdést erre vonatkoztatják. Ki ez az Emberfia? Erre azonban már nem kapnak választ. A szöveg értelmezésénél meg kell látnunk, hogy az evangélistának megvan a sajátos egyházi igehirdető stílusa. Ő már a hívők számára írja könyvét, és tudja, hogy az egyházban ismerik stílusát és kifejezéseit. Jézus maga sem vesztegeti az időt magyarázkodással. Ellenben most, hogy az órája elérkezett, annál nagyobb nyomatékkal hangoztatja a felhívást, hogy higgyenek benne, mint a világ világosságában. Ez összefügg azzal is, hogy ő nem ítélni jött a világot, hanem megmenteni. A következő mondatok úgy hatnak, mintha ismét a kételkedő és hitetlen zsidó hallgatóihoz beszélne Jézus. Hivatkozik arra, hogy már csak rövid ideig marad közöttük mint világosság, azért kell az időt kihasználniuk, nehogy elborítsa őket a sötétség. Ez a sötétség is lehet nyomasztó hatalom. Aki a Jézus által hozott világosságban jár, az a világosság fia. Ilyen értelemben a fiú sajátos héber kifejezés és az odatartozást jelöli. A világosság fiai ki-

fejezést Pál apostol is használja (Ef 5,8—14; 1Tesz 5,5). A qumráni iratok a szekta tagjait nevezték a világosság fiainak, szemben a kívülállókkal, a sötétség fiaival. Az evangélista azonban a világosság felhasználását már úgy is szorgalmazza, ahogy az a hívőknek szól. Amíg az élet tart, amíg alkalmuk van felismerni Jézust mint a világ világosságát, addig kell tanítását elmélyíteni magukban, és addig kell őt tetteikkel követni. Az evangélista itt le is zárja Jézus nyilvános tanítását. Egész könyvének megírása azt a célt szolgálta, hogy az emberek higgyenek Jézusban az Isten Fiában és így elnyerjék az örök életet (20,30), ezért Jézusnak is ez az utolsó üzenete: a hit által járjunk az ő világosságában.

A ZSIDÓK HITETLENSÉGE (12,37—50)

37 Jóllehet annyi csodát tett a szemük láttára, mégsem hittek benne. 38 Így beteljesedett Izajás próféta jövendölése: Uram, ki hitt a szavunknak, és az Úr ereje ki előtt vált nyilvánvalóvá? 39 Nem tudtak hinni, amint Izajás ezt is jövendölte: 40 Szemüket elvakította, szívüket megkeményítette, hogy ne lássanak a szemükkel, és ne értsenek a szívükkel, nehogy megtérjenek és meggyógyítsam őket. 41 Ezt mondta Izajás, amikor látta dicsőségét és jövendölt róla. 42 Mégis, még a tanács tagjai közül is sokan hittek benne, de a farizeusok miatt nem vallották be, nehogy kizárják őket a zsinagógából. 43 Mert többre tartották az emberek megbecsülését, mint az Isten dicsőségét. 44 Jézus azonban fennhangan hirdette: Aki hisz bennem, nem bennem hisz, hanem abban, aki küldött, 45 s aki lát, azt látja, aki küldött. 46 Világossággul jöttem a világba, hogy aki hisz bennem, ne maradjon sötétségben. 47 Aki hallgatja ugyan tanításomat, de nem tartja meg, azt nem ítélem el, mert hiszen nem azért jöttem, hogy elítéljem a világot, hanem hogy megváltsam a világot. 48 Van annak bírója, aki elvet és nem fogadja el szavaimat: a tőlem hirdetett tanítás ítéli majd el az utolsó napon. 49 Mert nem magamtól beszéltem, hanem aki küldött, az Atya hagyta meg, mit mondjak és mit hirdessek. 50 S tudom, hogy parancsa örök élet. Így amit hirdetek, úgy hirdetem, amint az Atya mondta.

Az evangéliumnak ez a helye és a Róm 9—11. fejezetei mutatják, hogy az apostoli egyházban nem kis teológiai problémát okozott a zsidók hitetlensége. Jézus közöttük működött, ott igazolta küldetését, ők voltak az ígéretek hordozói, magukkal hordozták az üdvtörténet eseményeinek emlékét, és mégis elzárkóztak Jézus bizonyítékai elől. A probléma annál titokzatosabb volt, mert a keresztények látták, hogy a pogányok, akik nem keresték Istent, előítélet nélkül elfogadták az evangéliumot. Jézus tanítása nyomán világos lett, hogy csak az jöhet hozzá, akit az Atya vonz (6,44). Hol van tehát a zsidók hitetlenségének gyökere? Talán Isten nem vonzza őket kegyelmével, vagy ők maguk nem akarnak a világosságra menni? Pál apostol hosszabban tárgyalja a kérdést a Római levélben, de ő is minduntalan misztériumba ütközik. Isten mindenkit hív, meg is adja hozzá a kegyelmi segítséget, de az ember szabadságát nem töri le. Az ember beleviheti Isten keresésébe a maga előítéleteit és evilági vágyait. Vagy mint az apostol mondja, a saját maga által felállított megigazulást fontosabbnak tartja annál, amelyet Isten ajánl fel. Isten terve azonban így sem hiúsul meg. Egy maradék elfogadta az evangéliumot, és a nép maga is ígéretet kapott a megtérésre.

Itt az evangélista csak röviden érinti a kérdést. Az eddigiekből is láttuk, hogy ő mindig szem előtt tartja a korabeli zsidókkal folytatott vitát. Nála a probléma az, hogy Jézus sok csodajelet (semeia) tett a zsidók szeme láttára, mégsem hittek benne. Említhetné a beszédeit is, hiszen tanítása is meggyőzés akart lenni. De talán arra gondol, hogy a csodák önmagukban döntőbben kezekedtek Jézus isteni küldetése mellett. Maga Jézus is mondott ilyeneket, hogy legalább tetteinek higgyenek, ha már neki nem hisznek (10,38). Az evangélista abban látja a feleletet, hogy hitetlenségüket Izajás próféta is megjövendölte, tehát itt üdvtörténeti misztériummal állunk szemben. Idézi a próféta szavait: Uram, ki hitt szavunknak, és az Úr ereje ki előtt lett nyilvánvaló. A szavak az 53,1-ből valók, a Hetvenes fordítás szerint. A próféta itt a Messiás előképe, azért panaszát lehet a Messiásra alkalmazni. Pál is így idézi a Róm 10,16-ban. Az evangélista azonban tovább megy és tovább idézi Izajást, ahol arról van szó, hogy Isten maga küldte rájuk a vakságot és a szív keménységét. Iz 6,9-et szabadon idézve ezt mondja: szemüket elvakította, szívüket megkeményítette, hogy ne lássanak szemükkel és ne értsenek szívükkel, nehogy megtérjenek és meggyógyítsam őket. Megerősítésül még hozzáfűzi, hogy Izajás

ezt akkor mondta, amikor „látta dicsőségét és jövendőt róla”. Tehát valódi prófétai jövendőletről van szó, amely természetfölötti élményből származik. Az Ószövetségben többször találkozunk azzal a kifejezéssel, hogy valaki látja Isten dicsőségét, de őt magát soha nem látja. Az evangélista itt azt állítja, hogy Izajás Jézus dicsőségét látta és annak alapján jövendőt. Nyitva hagyja azonban a kérdést, hogy az örök Ige dicsőségét látta-e, vagy valamilyen képben az emberré lett Ige dicsőségét. Tehát milyen értelemben jön az elvakulás és a megkeményedés Istentől? A próféta szövegéből kivehető, hogy az ő szavával szemben való megrögződés már büntetés. Isten tudja, hogy a nép hitetlenségbe merült, azt is tudja, hogy a prófétának nem fognak hinni, mégis elküldi hozzájuk. Isten tette önmagában a szeretet és irgalom megnyilvánulása, de a nép hitetlenséggel felel rá. Ezért intézkedését úgy is fel lehet fogni, mint büntetést: bűnük teljes lett, megérdemlik az ítéletet. Jézus működése is az Atya szeretetének jele volt, de mivel látta hitetlenségüket, azért a Messiás elküldése egyúttal ellenszegülésüket is megpecsételte.

A 42. versben azonban az evangélista enyhíti a sötét képet. Isten ítélete nem volt egyetemes, hanem csak általában vonatkozott a népre. Valójában Jézus működése közöttük sem volt eredménytelen, hiszen még a főtanács tagjai közül is többen hittek benne. Az egyszerűbb emberek hitét nem is említi, hiszen az ő helyzetük könnyebb volt. Őket a farizeusok nem ellenőrizték annyira, mint a vezető embereket. De hozzáfűzi, hogy az ilyen vezető emberek csak félmegoldást tanúsítottak. Félelmükben nem vallották meg hitüket, nehogy kizárják őket a zsinagógából. Arra nincs bizonyítékunk, hogy már Jézus földi működése idején gyakorolták volna a hivatalos kizárást. Itt az evangélista bizonyára a maga korának gyakorlatát vetíti vissza a múltba, mint a 9,22-ben. De biztos, hogy valamilyen szellemi terrort már akkor is alkalmaztak. Az ilyen félmegoldást azzal bélyegzi meg, hogy jobban szerették az emberek megbecsülését, mint Isten dicsőségét. Ilyen ítéletet maga Jézus is kimondott az 5,44-ben. Amikor az ember alakoskodik és földi előnyeit keresi, önzését nyilvánítja ki, és az szöges ellentéte annak a teljes hódolatnak és engedelmességnek, amelyet a hit követel. Az őszinteség és az odaadás ellenben Isten dicsőségét hirdeti, és magával hozza az Istentől való elismertetés reményét. A Jézus működését felidéző kép tehát ugyanaz, mint amit az egyház mindig is megél az evangélium hirdetése közben. Az evangélium hir-

detését kíséri a kegyelem kiáradása, de az emberek válasza különböző: lehet őszinte hit, tétova elfogadás vagy teljes elutasítás. Úgy, ahogyan a magvetőről szóló példabeszéd is hirdette.

A 37—43. versekben tehát az evangélista jellemezte a zsidók hitetlenségét, de úgy érezte, hogy ezt a szomorú képet ki kell egészíteni a hit fontosságának és szépségének hangoztatásával. Előbb, a 36. versben ugyan már azt írta, hogy Jézus lezárta nyilvános tanítását és nem mutatkozott, de itt mégis „fennhangon hirdeti” kijelentéseit. A kettő között azonban nincs ellentmondás. Itt már nem a jeruzsálemi tömeg előtt beszél, hanem csak az evangélista idézi szavait, amelyekkel a beléje vetett hit elfogadását ajánlja. Ez a rész nem külön betoldás, mint egyes magyarázók gondolták, hanem az előző tanítás rövid összefoglalása. Nem is a kételkedő jeruzsálemieknek szól, hanem a mindenkori egyháznak. Az a hívő, aki eddig olvasta az evangéliumot, ezeket a mondatokat mint tisztult meggyőződést viheti magával. Jézus itt is első személyben beszél, és kijelentéseiből megtudjuk, hogy ki ő a hívő számára. Igazában nem mond újat, de olyan összképet ad, amely bemutatja mint a természetfölötti rend és az üdvösség kizárólagos közvetítőjét.

Az első kijelentés arra hívja fel még egyszer a figyelmet, hogy Jézus mint küldött egészen azonosult az Atyával, az Atya meg ővele. Ezért aki hisz benne, meg lehet győződve, hogy az Atyában hisz, s aki őt látja, az az Atyát látja. Az Atya olyan és úgy viselkedik, ahogy Jézus bemutatta. Ebből következik a második állítás, hogy ő világossággul jött a világba, azért aki benne hisz, őt elfogadja és követi, az nem marad sötétségben. Már a könyv elején hallottuk, hogy eljövetelel a sötétséget akarta megvilágítani, s most látjuk, hogy miben áll a megvilágosítás. De mivel ő és a tanítása megfellebbezhetetlen kinyilatkoztatás, azért az embertől elfogadást, engedelmességet követel. Ő nem azért jött, hogy elítélje a világot, de a tanítása szükségszerűen döntés elé állítja az embert. Mivel azért jött, hogy megváltsa a világot, úgy beszél az emberekhez, hogy elfogadhatják szavát, és mivel ő a világosság, azért meg is tudja világosítani őket, hogy elfogadják az igazságot. De aki ennek ellenére visszautasítja, ítéletet von magára. Az utolsó napon majd meglátja, hogy ez volt az abszolút mérték az élet számára, azért minden más út a sötétségbe vezetett. A Jézus tanításában levő ítélő erőt más oldalról is meg lehet világítani. Ő nem magától beszélt, hanem az Atya szavát közvetítette, az Atya szava, parancsa pedig

maga az örök élet. Ezért aki visszautasítja, az örök életet dobja el magától. Már az Ószövetségben volt olyan kijelentés, hogy a törvény szava az életet jelenti (Mtörv 32,47), itt azonban új távlat előtt állunk. Az Atya szava elsősorban maga az Ige, a Fiú, aki maga az élet (1,4); az ő tanítása is lélek és élet (6,63). Így ez a kijelentés is összhangban van a könyv céljával. Azért írta meg, hogy „higgyetek Jézusban, az Isten Fiában, és a hit által életetek legyen benne” (20,30). Tartalmilag ez az örök élet már itt kezdődik, hiszen a keresztségben az ember újjászületik vízből és Szentlélekből, és tagja lesz az Isten országának. Együttal benne van a bűnök bocsánata, az igazság birtoklása, az Atya szeretetének kisugárzása, a feltámadás és a mennyek országa.

AZ UTOLSÓ VACSORA

A HÚSVÉT JELENTÉSE (13,1)

1 Húsvét ünnepe előtt történt: Jézus tudta, hogy elérkezett az óra, amikor a világból vissza kell térnie az Atyához, mivel szerette övéit, akik a világban maradtak, mindvégig szerette.

Az evangélista előadásában a 12. fejezettel lezárul Jézus nyilvános tanítása. A könyv második részében a szenvedés történetét halljuk. Az első rész tulajdonképpen csak bevezetés volt ehhez. Már a könyv elején láttuk, hogy Jézus életének misztériuma mögött az Atya örök terve áll: Úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte (3,16). Az első tizenkét fejezet azt fejtette ki, hogy a názáreti Jézus valóban az egyszülött Fiú, hiszen tettei és szavai erről tanúskodtak. Működésében fel lehetett ismerni, hogy őt az Atya küldte. Közte és az Atya között olyan szoros a kapcsolat, hogy benne egyenesen az Atya nyilatkoztatja ki magát. Ezért kíséri életét a dicsőség megnyilvánulása. Most, a tizenharmadik fejezettől kezdve azt látjuk majd, hogy az Atya hogyan adja áldozatul Fiát a világért. Jézus ismeri az Atya tervét és engedelmesen fogadja. Annak végrehajtása őbenne a szeretet kinyilvánítása lesz, hiszen senkinek sincs nagyobb szeretete, mint annak, aki életét adja barátaiért (15,13). Ha az Atya úgy intézkedett, hogy a Fiú áldozat legyen a világ életéért, akkor annak az áldozatnak be kellett illeszkednie az üdvösség történetébe. A keretnek is jelezni kellett, hogy itt istentiszteleti cselekményről van szó. Az ószövetségi liturgia középpontjában a húsvéti bárány feláldozása állott, hiszen ez emlékeztetett arra, hogy Isten kivezette népét a szolgaságból, szövetséget kötött vele és hazát adott neki. Ezért Jézus halálának úgy kellett végbemenni, mint az igazi húsvéti bárány feláldozásának. Ez a húsvét lett az ő órája. Az ilyen beállítás nemcsak arra hívja fel a figyelmet, hogy itt az Atya határozott terve valósul meg, amit Jézus ismer és sa-

badon elfogad, hanem arra is, hogy itt valósul meg az ő kiteljesedése, és itt ölti magára egészen azt a dicsőséget, amely földi működése idején is kicsillant alakjából és viselkedéséből. A szenvedés ideje lesz teljes engedelmességének kerete, s így földi alakja szerint is egészen Fiúnak mutatja magát az Atya előtt. Pilátus előtt majd maga jelenti ki, hogy feladata az igazságról való tanúskodás. Az igazság pedig az, hogy Isten, az Atya szereti a világot és üdvösségéért a Fiút is áldozatul adja. A szenvedésben már nemcsak szavával és csodáival tanúskodik Jézus, hanem életével is. Földi életét egészen küldetésének szolgálatába állította, s erről az útról semmi sem terelheti le.

Az evangélistának tehát megvan az igehirdetési elgondolása a szenvedés történetének ezzel a beállítással. Mondanivalóját is úgy válogatja össze, hogy szándéka nyilvánvaló legyen. Nem a szinoptikusok elbeszélését egészíti ki, hanem arra törekszik, hogy minél világosabban olvasói elé állítsa az Isten Fiát. Mivel ez Jézus életének a nagy órája, azért itt valósul meg felmagasztalása. Ezt különben Jézus már a Nikodémussal való beszélgetésben bejelentette (3,14). Míg a szenvedés Pál apostol tanításában a Fiú kiüresedésének mélypontja, addig Jánosnál a felmagasztalás kezdete. A két beállítás között nincs ellentmondás, hanem a misztérium két oldalának megvilágításáról van szó. Pál az áldozatvállalást emeli ki. A Fiú azért vette magára a szolga alakját, hogy hozzánk hasonló ember legyen, és a mi nevünkben engedelmeskedjen az Atyának. Ehhez le kellett mondania isteni dicsőségéről. Itt, Jánosnál azt látjuk, hogy az Atya iránt való engedelmesség ennek a „szolgának” a legnagyobb tette. Benne van a tökéletes önátadás az Atya akaratának, és benne van az emberi erények legmagasabb fokú gyakorlása, ezért alakja különleges színben kezd tűndökölni. Ellenségei őt ítélik el, de magatartása annyira szent, hogy abban már benne van minden bűn elítélése. A kereszten megfosztják életétől, külsőleg a halál zsákmányává válik, de halála a búzaszem elhalása, amelyből élet fakad. Ezért János elbeszélésében a szenvedés történetének különös ünnepélyessége van. A szinoptikusoknál Jézus többször figyelmezteti apostolait, hogy majd felmennek Jeruzsálembe, és ott az Emberfia szenvedni fog, sőt megölik, de harmadnapra feltámad. Jánosnál ezek az előre mondasok mindig a felemeltetés, a felmagasztalás kifejezésében jelennek meg. A felemelés, felmagasztalás szó krisztológiai alkalmazása hamar elkezdődött az apostoli igehirdetésben, s János ilyen hagyományt vett át. Az alapot minden bi-

zonnyal Izajás könyvének szövege adta, ahol Jahve önfeláldozó szolgájáról a Hetvenes fordítás ezt mondja: Íme, szolgám érteni fog, és ezért különösen felmagasztalják (hypothésetai) és megdicsőítik (doxathésetai) (Iz 52,13).

Az apostoli egyház hasonlóképpen gondolt vissza Jézusnak egy másik kijelentésére: Én pedig, ha majd felemelnek a földről, mindenkit magamhoz vonzok. Ezt azért mondta, hogy jelezze, milyen halállal fog meghalni (12,32). Itt a „vonzás” lett a kulcsszó. Az apostolok csak a húsvéti események után ébredtek rá igazán, hogy Jézust az Atya és az emberek iránt való szeretet vezette és mozgatta. Áldozatát azért vállalta, hogy életet adjon a világnak. Szenvedéséből és kereszthalálából tehát az önfeláldozó és a segítő szeretet sugárzott ki. Az egyház igehirdetésének is ezt kellett hangoztatni. Pál apostol is ezért írja majd megilletődötten: Szeretett engem és feláldozta magát értem (Gal 2,20). Ez tehát az előzménye annak, hogy itt, a negyedik evangéliumban a szenvedés történetét a szerző Jézus előre tudásával és szeretetével vezeti be. Ez az egyetlen vers tele van teológiai tartalommal. Látjuk benne az utalást Jézus életének két irányulására: mindenben az Atyához igazodik, és mindenben kifejezi megváltói szeretetét az emberek iránt.

A 13,1-ben, a szenvedéshez való bevezetésben tehát minden szón hangsúly van. Húsvét ünnepe előtt történt, Jézus tudta, hogy elérkezett az óra . . . A húsvétra való hivatkozás meghatározza az időt is, de az evangélistánál ennél fontosabb a teológiai meghatározás. Ez a húsvét az igazi Bárány feláldozásának ideje lesz, és Jézus ezt tudja előre. Hasonlóképpen tudja azt is, hogy halála hazatérés lesz az Atyához. Tudta, hogy úgy kell meghalnia, mint az új szövetség áldozati bárányának. A tudás, a látás (eidós) eddig is szerepet játszott Jézus igazolásában. Itt a tudás most nemcsak a földi eseményekre vonatkozik, hanem arra, hogy a világból vissza kell térnie az Atyához. Jézus eddig is hangoztatta, hogy felülről jött, onnan kapott küldetést. Most látja a végső kifejeletet, saját megdicsőülését az Atyánál. Benne tehát megvalósul az üdvösség, a földi ember magára ölti a végső állapotot, az örök életet. Amikor az evangélista ezeket leírta, az egyház már tudta, hogy Jézus áldozata megváltást hozott a haláltól. A halál nem megsemmisülés, nem belépés az ismeretlen homályba, hanem hazatérés az Atyához. Majd később azt is kijelenti Jézus, hogy előre megy oda, és helyet készít övének. Hangsúly van azon is, hogy ebből a világból

megy át az Atyához. A földi élet még a küzdelem, a szenvedés, a megpróbáltatás időszaka. Isten kegyelmi erőin kívül benne működik a világ fejedelme és a sötétség hatalma is. Jézus azonban mindezek fölött győz, de nem úgy, hogy kimenekül a világból, hanem úgy, hogy az egész világot ráállítja az üdvösség útjára, s ezzel megtöri a gonoszság hatalmát.

Jézus figyelme tehát egészen az Atyára irányul. De közben nem feledkezik meg azokról, akiknek megváltója és testvére lett. Az Atya iránti szeretet és engedelmesség nem csökkentette benne övéi szeretetét. Sőt a megdicsőülést éppen az által érdemelte ki, hogy ezt a szeretetet gyakorolta. A szeretet itt az „övéire” vonatkozik, akik a világban maradnak, tehát akik még küzdenek a megpróbáltatással, akik még úton vannak a végső cél felé. Itt arra kapunk biztosítékot, hogy Jézus az övéit mindvégig (eis telos) szereti. A kifejezést lehet úgy érteni, hogy utolsó percig, vagy úgy, hogy a legvégsőig, a legnagyobb fokban. Mindenesetre hitünk számára nem közömbös annak a tudata, hogy Jézust ebben a szeretetben sem az emberek hitetlensége, sem pedig gonoszsága nem tudta megingatni. Neki az Atya irgalmas szeretetét kellett tükröznie, amely nem fárad bele a türelembe és a megbocsátásba, és amely meg van győződve arról, hogy szeretete megtermi gyümölcsét. Ezért írhatta Pál apostol a Róm 8,39-ben, hogy sem élet, sem halál, sem magasság, sem mélység, sem jelenlevők, sem jövődők nem szakíthatnak ki ebből a szeretetből.

A LÁBMOSÁS (13,2—17)

2 Vacsora közben történt, amikor a sátán már fölébresztette karióti Júdásnak, Simon fiának a szívében a gondolatot, hogy árulja el. 3 Jézus tudta, hogy az Atya mindent a kezébe adott, s hogy Istentől jött és Istenhez tér vissza. 4 Mégis fölkelt a vacsora mellől, levetette felsőruháját, fogott egy vászonkendőt és maga elé kötötte. 5 Azután vizet öntött egy mosdótálba, majd hozzáfogott, hogy sorra megmossa s a derekára kötött kendővel megtörölje tanítványainak a lábát. 6 Amikor Simon Péterhez ért, az tiltakozott: Uram, te akarod megmosni az én lábamat? 7 Jézus így válaszolt: Most még nem érted, amit teszek, de később majd megérted. 8 Péter tovább tiltakozott:

Az én lábamat meg nem mosod soha! Ha nem moslak meg — felelte Jézus — nem lehetsz közösségben velem. 9 Akkor, Uram, ne csak a lábamat, hanem a fejemet és a kezemet is! — mondta Simon Péter. 10 De Jézus ezt felelte: Aki megfürdött, annak csak a lábát kell megmosni, s akkor egészen tiszta lesz. Ti tiszták vagytok, de nem mindnyájan. 11 Tudta, hogy ki árulja el, azért mondta: Nem vagytok mindnyájan tiszták. 12 Amikor megmosta lábukat, fölvette felsőruháját, újra asztalhoz ült és így szólt hozzájuk: Tudjátok, mit tettem veletek? 13 Ti mesternek és Úrnak hívtok, s jól teszitek, mert az vagyok. 14 Ha tehát én, az Úr és Mester megmostam lábatokat, nektek is meg kell mosnotok egymás lábát. 15 Példát adtam nektek, hogy amit én tettem, ti is tegyétek meg. 16 Bizony, bizony, mondom nektek: Nem nagyobb a szolga uránál, sem a küldött annál, aki küldte. 17 Ha ezt megértitek s tetteitekben ehhez igazodtok, boldogok lesztek.

Az evangélista a húsvéti eseményeket azzal vezette be az előző versben, hogy Jézus ki akarta mutatni szeretetét övéi iránt. Tehát az itt következő eseményt, a lábmosást úgy kell értelmezni, mint a szeretet bemutatását. Nem kétséges, hogy arról a megváltói szeretetről van szó, amely nemcsak az apostolokat fogta át, hanem mindazokat, akiket Krisztus magáénak vall. Az esemény a vacsora közben játszódott le. Csak a húsvéti vacsorára gondolhatunk, hiszen ez volt az ünnep bevezetése, s az egyházi hagyományban is úgy maradt meg mint utolsó vacsora. A szinoptikusoknál ennek a vacsorának az emléke az eukarisztia, itt azonban csak a lábmosásról hallunk és Jézus búcsúbeszédét olvassuk. Arról majd később szólunk, hogy János evangéliuma hogyan viszonylik az eukarisztia ünnepléséhez. A lábmosás keleten a vendéglátás szertartása volt. Rendszerint a szolgák végezték, s így mosták le az út porát a vendég lábáról. A házigazda csak olyan vendégnek adta meg ezt a tiszteletnyilvánítást, akit ki akart tüntetni. Bár a szöveg azt mondja, hogy Jézus vacsora közben végzi el a szertartást, nem arra kell gondolnunk, hogy evés közben iktatta azt be. Az evangélista a vacsorán már az egész együttlétet érti, amikor összegyűltek a húsvéti bárány elfogyasztására. Jézus a tanítványait akarja megtisztelni, mint vendégeit. Lehetetlen ebben meg nem látni a szimbólumot. A szöveg magáról a húsvéti vacsoráról, a bárány elfogyasztásáról semmit sem

mond, viszont a lábmosás a lakomára érkező vendégnek szólt. Az evangélista tehát nem történeti beszámolót nyújt, hanem tanítást ad. Az egyházban akkor már ünnepelték az eukarisztiát, és azt is tudták, hogy Jézus az örök élet lakomájára hívja övéit, s a földi eukarisztia annak valamilyen elővételezése. Ebben az evangéliumban Jézus mindvégig önmagáról ad kinyilatkoztatást, tehát itt is azt teszi. A mindvégig való szeretet arra mutat, hogy ő egészen az örök élet lakomájáig vezetí övéit, igyekszik őket tanításával és kegyelmével megtisztítani, hogy méltók legyenek az Atya házába is belépni a vendégségre.

A szeretet nagyságát az evangélista azzal emeli ki, hogy megrajzolja a háttérrel. Majd később fogja említeni, hogy Jézus Júdás árulását előre bejelentette, tehát már akkor tisztában volt vele. De ennek ellenére őt is belefoglalja a vendégeknek kijáró tiszteletbe. A szeretet legmagasabb fokának, az ellenségszeretetnek a megnyilvánulása ez. A kép egyúttal előre is mutat. Jézus minden ember megváltója lesz, azoké is, akik ellenségei. Nekik is mindent megad, hogy megtisztuljanak és üdvözljenek. Az evangélista Júdás tettét úgy írja le, mint ördögi sugallatot. A kifejezést, hogy „a sátán felébresztette szívében a gondolatot” a profán életben is használták, s itt ez elővételezi a 27. verset, amely azt mondja, hogy miután Júdás átvette a falatot, belézállt a sátán. A gonoszság hatalma tehát Jézus ellen fordult, ő viszont tudja, hogy az Atya mindent a kezébe adott. Itt az evangélista nem a kinyilatkoztató és üdvözítő hatalomra gondol, hanem arra, hogy ellenfeleinek minden erőfeszítése, sőt látszólagos győzelme sem hiúsíthatja meg küldetését, mert az Atya kezeskedik mellette. Jézus tehát ebben a tudatban nyilvánítja ki szeretetét, s meg van győződve, hogy ez a legtökéletesebb eszköz győzelméhez. Előre tudásába az is beletartozott, hogy ő az Atyától jött és oda tér vissza. Halála tehát nem megsemmisülés lesz, nem kilépés a sötét bizonytalanságba. Az Atyától azért jött ide, hogy szóban és tettben kinyilatkoztassa irgalmát, azért az eljövendő eseményeket is ezzel a tudattal fogadja. Amit tenni fog, abból az emberek felismerhetik az Atya megbocsátó és üdvözítő irgalmasságát. Az ellenségszeretetének bemutatása ezért tartozott bele az utolsó vacsora kerekébe.

A lábmosást szemléletesen leírja az evangélista. A lényeg az, hogy mindent Jézus maga csinál: leveti felsőruháját, vászonkendőt köt magára elé, vizet önt a mosdótálba, megmossa tanítványai lábát, és a vászonkendővel megtörli. Maga végzi mindazt, ami a szolga szerepe vol-

na. Lehetetlen itt is nem gondolni „Jahve szolgájának” alakjára, aki Iz 53 jövendölése szerint mindent elvállal népe üdvösségéért. Közben kifejlődik egy igazi jánosi jelenet: párbeszéd Péterrel, amelynek keretében Jézus új kinyilatkoztatást ad. Valószínű, hogy Jézus nem tartott sorrendet, hanem a legközelebbinél kezdte, ahogy ültek vagy álltak tanítványai. Péter hitében azonban megmozdul valami, s ő itt az evangélista tudatában az egyházat képviseli. Ezért szólítja Jézust „Uram”-nak. Te akarod megmosni lábamat? A te és az én közötti ellentét Jézusnak és az egyháznak az ellentéte. Az Úr és a szolga, a Megváltó és a megváltásra szoruló ember áll itt szemben egymással. A hívő ember megilletődéssel áll Jézus leereszkedő szeretete előtt és méltatlannak tartja rá magát. A párbeszéd két sikon indul el itt is, mint előbb sok más helyen. Péter csak a természetes vendégszeretet szabályára gondol, Jézus ellenben a kegyelmi rendet tartja szem előtt. Ezért mondja a tiltakozó apostolnak, hogy most még nem érti meg az ő tettét. Ez a „később” a feltámadására vonatkozik. Akkor majd tetteit a bűntől való megszabadítás és az örök élet színeiben fogják megítélni. Most a lábmosásnak is ilyen értelme van: ha nem moslak meg, nem lehetsz közösségben velem. Jézus tehát mindent azért tesz, hogy övéi vele együtt legyenek. Ezt kéri majd az Atyától főpapi imájában is (17,24). Ezért nemcsak lábukat és testüket, hanem lelküket is meg akarja tisztítani. A lábmosás tehát utalás megváltói halálára, hiszen jelzi, hogy életét is odaadja övéiért. Péter még mindig csak a külső tisztaságra gondol, s mivel ragaszkodik mesteréhez, azért kéri, hogy ne csak a lábát, hanem a kezét és a fejét is mossa meg. Annyiban azonban már a mindenkori tanítvány képe, hogy együtt akar maradni mesterével és tőle várja, hogy tegye méltóvá a közösségre. Jézus válasza újra kinyilatkoztatás: Aki megfürdött (aki meg van mosva), annak csak a lábát kell megmosni, és egészen tiszta lesz. A mondatot valószínűleg úgy kell érteni, hogy akinek a lábát megmostam, az egészen megtisztult; ennél többre nem is volt szüksége. Ebben az értelemben folytatja tovább, hogy „ti tiszták vagytok, de nem mindnyájan”. A tanítványok tisztaságáról még a 15,3-ban esik szó, ahol azt mondja, hogy a nekik adott tanítás tisztította meg őket. Tehát úgy kell értenünk a kijelentést, hogy a Jézusba vetett hit, az ő követése tette őket tisztává, s a mostani szertartás csak arra való, hogy gyarlóságukat mossa le. Kivétel azonban közöttük is van. Jézus az árulóra célzott, de kiletét

nem tárta fel. Őt a lábmosás nem tette tisztává. A külső szertartás hit nélkül nem ad tisztaságot.

A lábmosást Jézus a szolga alakjában végezte el, s utána felvette ruháját és asztalhoz ült. A tanítást már úgy adja, mint mester és úr. Ez is kép annak jelzésére, hogy a megváltást kiüresítésben vitte végbe, de szavai és ígéretei azért érvényesek, mert ő egyúttal Mester és Úr, aki örök tekintéllyel rendelkezik. A tanítás úgy hangzik, mintha már a megdicsőült Krisztus mondaná: Ti Mesternék és Úrnak hívtok, jól teszitek, mert az vagyok. Ha tehát én megmostam lábatokat, nektek is meg kell mosnotok egymás lábát. Példát adtam nektek! Kétségtelen, hogy nem a szertartás gyakorlása lebeg a szeme előtt, hanem a szeretet szolgálata. Követői is vállalják azt az áldozatos életet, amelyet tőle láttak. Az evangélista a gondolatot még megerősíti egy másik kijelentéssel, amelyet Mt 10,24 szerint Jézus más alkalommal mondott. Gondoljanak arra, hogy a szolga nem nagyobb uránál, sem a küldött küldőjénél. Az emberi büszkeség és önzés tiltakozni fog az áldozatos szolgálathoz. Az ember inkább arra vágyik, hogy őt kiszolgálják, és hogy mások felett uralkodhasson. Azért Jézus tanítását először meg kell érteni, s utána tettekre váltani. Olyan ígéretet ad, mint a hegyi beszédben: Ha megértitek és megteszitek, boldogok lesztek. A boldogság nem kizárólag a túlvilági életre vonatkozik, hanem arra is, hogy a tevékeny szeretet gyakorlása már itt meggyőző bennünket az élet értelméről és értékéről, hiszen Jézus élete tükröződik benne.

AZ ÁRULÁS MEGJÖVENDŐLÉSE (13,18—30)

18 Nem mindnyájatokról mondom ezt, mert hiszen tudom, kiket választottam ki. De be kell teljesednie az Írásnak: Aki kenyeremet eszi, sarkát emelte ellenem. 19 Előre megmondtam; mielőtt megtörténnék, hogy amikor majd bekövetkezik, higgyétek, hogy én vagyok. 20 Bizony, bizony, mondom nektek: Aki befogadja azt, akit küldök, engem fogad be, s aki engem befogad, azt fogadja be, aki küldött. 21 E szavak után Jézusnak mélyen megrendült a lelke, s megerősítette: Bizony, bizony, mondom nektek: Egyiketek elárul. 22 A tanítványok egymásra néztek, mert nem tudták, melyikükről mondta. 23 A tanítványok közül az egyik, akit kedvelt Jézus, az asztalnál

Jézus mellett ült. 24 Simon Péter intett neki, és kérte: Kérdezd meg, kiről beszél. 25 Erre Jézus keblére hajolt és megkérdezte: Uram, ki az? 26 Jézus így felelt: Az, akinek a bemártott falatot adom. Ezzel bemártotta a falatot, fogta és karióti Júdásnak nyújtotta, Simon fiának. 27 A falat után rögtön belézállt a sátán. Jézus csak annyit mondott neki: Amit tenni akarsz, tedd mielőbb! 28 De az asztalnál ülők közül senki sem értette, miért mondta neki. 29 Mivel Júdás kezelte a pénzt, némelyek azt gondolták, hogy Jézus megbízta: Vedd meg, amire az ünnepen szükségünk lesz. Vagy hogy adjon valamit a szegényeknek. 30 Mihelyt átvette a falatot, Júdás nyomban elment. Éjszaka volt.

A tanítványok tisztaságára való hivatkozás még beletartozott a szeretetnek abba a légkörébe, amelyet a lábmosás tükrözött. A hangulatot azonban megzavarja az újabb bejelentés. Jézus órájához tartozik az is, hogy meg kell küzdenie a sötétség hatalmával, amely nyomon követi. De itt is jelzi, hogy látja a jövőt, és a dolgok nem érik váratlanul. Nyugalma azt árulja el, hogy csak az történik körülötte, amit az Atya belefoglalt tervébe. Első megállapítása az, hogy a tisztaság nem mindenkire vonatkozik. Ő tudja, hogy kiket választott ki, s a kiválasztással együtt meg is adta a segítséget a követésre. De egyikük méltatlan lett a kiválasztásra, ahogy azt már Kafarnaumban is jelezte (6,70). Az áruló tanítvány viselkedése mögött ott van az üdvtörténeti misztérium, amit már a Zsolt 41,10 előképben előre jelzett: az ószövetségi igaz panaszkodik, hogy még barátja és asztaltársa is ellene fordul, gáncsot vet neki. Jézusnak az általános bejelentése elég volt ahhoz, hogy az árulóra terelje a figyelmet, és őt magát távozásra bírja. Ugyanakkor tanítványai hitére is gondol. Igazolja előttük prófétai tudását, hogy majd a szomorú események bekövetkezésekor ismerjék fel Isten tervét. Akkor majd azt kell hinniük, hogy „én vagyok”, vagyis az, akinek mondta és igazolta magát: én vagyok az Isten Fia.

A következő 20. vers nehezen illeszhető bele az összefüggésbe. Jézus ugyancsak nagy nyomatékkal, a „bizony, bizony” bevezetéssel ígéri meg, hogy aki befogadja az ő küldöttét, az őt magát fogadja be, vele együtt pedig az ő küldőjét, az Atyát. Ezt a mondatot a Mt 10,40-ben egészen más összefüggésben találjuk. Azért egyes magyarázók úgy vélték, hogy talán a könyv végleges összeállításakor került ide. De

az evangélista Jézus szavát tette ide akkor is, s bizonyára azzal a szándékkal, hogy Júdas tette azért az apostolok küldetésén nem ejt csorbát. Még kevésbé Jézus küldetésén. Júdas szabadon cselekedett, tettért ő a felelős, akaratán kívül is hozzájárult a megváltás tervéhez. Jézus és az apostolok küldetése mögött viszont a mindenható Atya áll.

Ezek után kerül sor az áruló személyének leleplezésére. Az árulás bűnös voltát az evangélista azzal jelzi, hogy az új bejelentésnél Jézusnak megrendül a lelke. Hasonló kifejezés ez, mint amelyet Lázár sírjánál (11,33) olvastunk vagy a 12,27-ben elmondott jelenetben. Az árulás bejelentésének szövege azonos Máté és Márk szövegével, azonkívül ők is jelzik a tanítványok megdöbbenését és tanácsalanságát. Egymásra néznek, és nem tudják, kire kell vonatkoztatni. Itt lép a színre a tanítvány, „akit Jézus kedvelt”, és akiről a későbbiekben még szó esik. Ez a tanítvány Jézus mellett foglalt helyet, azért Péter neki int, hogy kérdezze meg az áruló nevét. Az asztal körüli elhelyezkedést a hellenista hagyomány szerint kell elgondolnunk. Nem ülve ettek, hanem kereveten fekvé. Szó szerint azt olvassuk, hogy az a tanítvány „Jézus keblén” feküdt, vagyis ha bal kézre támaszkodva ettek, akkor a Jézus keble felé eső hely volt az első, és itt volt a szeretett tanítvány. Ki volt ez? A nevét nem olvassuk, sem itt, sem a 20,2-ben vagy a 21,20-ban. Azonos lenne azzal a „másik tanítvánnyal”, aki az 1,40 szerint Andrással együtt Jézushoz szegődik? S akit könnyen lehetne Jánossal azonosítani? Itt azonban kétségtelenül a jelkép uralkodik még akkor is, ha valóban Jánosról van szó. Péter elsőse fontos tétele az evangéliumnak, s a szeretett tanítvány mindig együtt szerepel vele, s a kettő kiegészíti egymást, de ellentét nincs közöttük. A szeretett tanítvány tehát lehetne jelképe az igazi hívőnek, akire Jézus rábízta titkait, és aki a maga részéről tanúságot tesz ragaszkodásáról. Most tehát, amikor az árulóról van szó, az a tanítvány feltűnés nélkül odahajolhat Jézushoz és megkérdézheti, hogy ki az. A megszólítás itt is az „Úr”, vagyis már a keresztény közösség nyelve. Jézus nem mond nevet, hanem feltűnés nélkül jelöli meg a személyt: az, akinek a bemártott falatot nyújtja. A házigazda tehetett ilyen mozdulatot. Egy darab kenyérre kell gondolnunk, amelyet bemártott a főzelékbe. A kenyér összhangban van a 18. versben idézett ószövetségi szöveggel is. A falatot Júdasnak nyújtotta, Simon fiának. Az apa megnevezésével az evangélista megkülönbözteti őt a másik Júdas apostoltól, Jakab testvérétől (Lk

6,15). A falat átadása Jézus részéről nemcsak válasz volt Péter kérdésére, hanem egyúttal felhívás Júdás számára. Júdás lelkében már megérlelődött a szakítás, és minden baráti gesztust idegenkedéssel fogadott. A falat átvétele a végleges elhatározást váltotta ki benne, ezt jelzi az evangélista azzal, hogy „beléje szállt a sátán”. Az apostoli egyház látott valamilyen démoni hatást Júdás tettében, hiszen a legnagyobb kegyelemmel szállt szembe, és az igazi szeretetre válaszolt gyűlölettel. A történelem folyamán sokan megkísérelték, hogy tettének motívumát kikutassák. Gondoltak arra, hogy csalódott a messiásvárásban, mert Jézus mellett nem várhatott földi sikert, vagy a farizeusokkal és a főpapokkal értett egyet és féltette Jézustól népe kiváltságait, hiszen azt hirdette, hogy Isten minden ember atyja. Lehet gondolni kapzsiságára és anyagiasságára is, amit éppen János evangéliuma emleget. De mindezekon túl ő is részese annak a titoknak, amely áthatja a farizeusok és írástudók viselkedését is. Akárhogyan értelmezzük is azt a kijelentést, hogy „belé szállt a sátán”, annyit mindenképpen jelent, hogy a gonoszság hatalma alá került. Az evangélista itt is ellentétekkel dolgozik. Aki nem Istenre tekint, az a sátánt követi, aki nem a világosságban jár, azt elborítja a sötétség. Különbözik Lukács (22,3) hasonló módon ír: A sátán hatalmába kerítette a karióti Júdást... Jézus előre ismerte Júdás lelkületét, de nem akadályozta meg, és a többiek előtt sem fedte fel. Isten a szeretetével és kegyelmével segíti az embert, de szabadságát meghagyja. Jézus úgy veszi az eseményt, mint az üdv történet menetét, s neki a vértanúság vállalásával kell a megváltás művét elvégezni. Lk 22,22 megőrizte a Júdás tetteire adott választ: Az Emberfia ugyan elmegy, de jaj annak az embernek, aki elárulja. János csak ezt a közömbösnek látszó kijelentést közli: Amit tenni akarsz, tedd mielőbb! Júdás ebből rájöhetett, hogy Jézus ismeri szándékát, láthatta azt is, hogy nem akarja tettét felfedni, tehát gondolhatott volna arra, hogy a Mesterben megvan a jóakarát, a türelem, és mellette soha nem késő a megtérés. De már túl megkeményedett ahhoz, hogy megtérjen. A jelenlevő tanítványok nem értették a célzást. Arra gondoltak, hogy még a nála levő közös pénzből kell beszerezni valamit. Hogy ő kezelte a közös pénzt, arra már a 12,6 rámutatott.

Jézus türelme magyarázhatja azt is, hogy az egyébként olyan tetterkész Péter és a szeretett tanítvány sem szólal fel, és nem kezdeményez semmit. Ők biztosan nem gondoltak az üdv történeti misztériumra, hanem úgy látták, hogy az idő nem sürgeti őket. Ha Jézus tud a dolog-

ról, akkor majd intézkedik. Júdas azonban a falat átvétele után elment. Hogy milyen lelkülettel és szándékkal, azt az evangélista ezzel a két szóval fejezi ki: Éjszaka volt. A vacsorát este tartották, tehát önmagában a megállapítás csak visszapillantás volna. De a sötétség-világosság ellentéte a könyvben szellemi és kegyelmi értelemben is áll. Hasonlóan ahhoz, ahogy Lk 22,53-ban Jézus nyilatkozik: Ez a ti órátok, a sötétség hatalmáé. Más oldalról is megvan a fokozatos emelkedés és feszültség az előadásban. Jézus két fő állítása az volt, hogy ő az élet és a világosság. Most mindkettőt el akarja homályosítani a halálos ítélet és a bűn sötétsége. Győzelmük azonban csak látszólagos, mert az éjszakára új nappal következik.

AZ ÚJ PARANCS (13,31—38)

31 Amikor (Júdas) elment, Jézus beszélni kezdett. Most dicsőül meg az Emberfia, s az Isten is megdicsőül benne. 32 Ha megdicsőül benne az Isten, az Isten is megdicsőíti saját magában, hamarosan megdicsőíti. 33 Fiaim, már csak rövid ideig vagyok veletek. Keresni fogtok, de amint a zsidóknak mondtam, most nektek is mondom: Ahová megyek, oda ti nem jöhettek. 34 Új parancsot adok nektek: Szeressétek egymást! Amint én szerettelek benneteket, úgy szeressétek ti is egymást. 35 Arról tudjátok meg majd rólatok, hogy a tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt. 36 Simon Péter megkérdezte tőle: Uram, hová mégy? Ahová megyek — válaszolta Jézus — qda most nem jöhetsz velem, de később követni fogsz. 37 Péter fogadkozott: Miért ne követhetnék már most? Életemet adom érted. 38 Jézus leintette: Életedet adod értem? Bizony, bizony mondom neked, mire megszólal a kakas, háromszor megtagadsz.

Júdas eltávozása után Jézus előkészíti tanítványait a jövő eseményekre. A tanítványok már a hívő egyházat jelképezik, s az evangélista úgy közli Jézus szavait, hogy azok a mindenkori közösségnek szóljanak. Első megállapítása az, hogy most megkezdődik az Emberfia megdicsőülése. Kifelé ki lesz téve gyalázatnak, rágalomnak, szenvedésnek, de befelé mindez megdicsőülésének kerete lesz. A megnevezés

következetesen az Emberfia, vagyis a megtestesült Ige, aki a szolga alakjában járta végig az élet útját. Előzményül a 12,23 szolgál. Megdicsőülésének igazi tartalma az lesz, hogy minden körülmények között az Isten Fiának mutatja magát, s az emberi erőnyeket is a legmagasabb fokra emeli, azután beöltözik mennyei dicsőségébe. Szavai egyben arra is vonatkoznak, hogy Isten az emberi gonoszságot is fel tudja használni tervének megvalósítására. Az ember semmilyen bűnével nem korlátozhatja Isten hatalmát és boldogságát. Végül a szöveg úgy áll előtünk, hogy teljesen egybekapcsolja Istennek; az Atyának és az Emberfiának a megdicsőülését: megdicsőül az Emberfia és Isten is megdicsőül benne. Jézus itt a földön megdicsőíti az Atyát, viszont az Atya felveszi őt életközösségébe, és így magánál megdicsőíti. Ez a kijelentés, amely egyúttal jövődőlés is, igazolja Isten fölényét a bűn fölött, s egyúttal rámutat a megváltás kegyelmi gazdagságára. Isten azért lehet végtelenül irgalmas, mert dicsősége és boldogsága végtelen.

Ezután Jézus rátér a búcsúzásra. Már csak rövid ideig marad velük, azért elmondja utolsó intelmeit. A tanítványok egyedül maradnak és tanácstalanok lesznek. Ugyanazt mondja nekik, mint előbb a zsidóknak (7,33): keresni fogtok, de nem találtok, s ahová én megyek, oda nem jöhettek. A fogalmazás kifejezi halálának misztériumát. A tanítványok is abban a meggyőződésben éltek, hogy a Messiás mindvégig itt marad, hiszen uralomra van hivatva. Az engesztelő halál gondolata idegen volt számukra. Ezek a galileai emberek hajlandók volnának a Messiást harcban is követni. De a halálnak az a formája, amely Mesterükre várt, nem illett bele elképzelésükbe. Ezért mondja nekik, hogy oda nem mehetnek, ahová ő megy. Ha azonban majd magukra maradnak, egy nagy feladatuk lesz: szeressék egymást. Ezt úgy adja nekik Jézus, mint „új parancsot”, s az evangélista úgy örökíti meg, mint a már meglevő egyház nagy parancsát. De mi az új benne, hiszen az Ószövetség is tartalmazta a felebaráti szeretet törvényét? Két szempontból új: az egyik a szeretet formájára vonatkozik: Ahogy én szerettelek titeket, ti is úgy szeressétek egymást. Az ő szeretete egészen természetfölötti volt, hiszen azt a szeretetet tükrözte, amellyel az Atya őt szerette (15,9). A másik szempont a szeretet jelentőségére vonatkozik: A kölcsönös szeretet annak a megvilágítása lesz, hogy az ő tanítványaiként élnek a világban. Ez olyan felhívás, amelyet az apostolok nem valósíthattak meg a szenvedés rövid ideje alatt. Igazában csak az egyház története mutathatja be a világnak. Az egyházban is lesz szeretetlenség,

szakadás, irigység, féltékenység, de Jézus maga marad a szeretet forrása, sőt azt a szeretetet fogja a közösségbe belesugározni, amellyel az Atya szereti őt. Ezért az egyház az emberi gyarlóság ellenére sem fog kitérni a parancs elől, hanem mindig vissza fog térni hozzá. Ezt kérte Jézus a főpapi imájában is (17,21—23).

Péter egyelőre csak annyit fog fel Jézus szavaiból, hogy őket itt hagyja és elmegy valahová. Ő már eddig is tanúságot tett ragaszkodásáról, és az mindig őszinte volt benne. Most újra kifejlődik egy rövid párbeszéd közte és mestere között, s ez alkalom lesz a közeli jövő bemutatására. Péter kérdésére Jézus azt válaszolja, amit az elején már midnyájuknak mondott, hogy ahová megy, oda nem mehet vele, később azonban követni fogja. Azt tehát nem árulja el, hogy hová megy, csak arra utal, hogy mostani útja különleges lesz, sőt érthetetlen a számukra. Azt a bejelentést, hogy később majd követni fogja, az evangélista tudatosan hangsúlyozza. Az ősegyházat nemcsak Júdás árulása foglalkoztatta, hanem Péter tagadása is. Mindketten Jézus mellett készültek küldetésük betöltésére, de útjuk nagyon különböző lett. Júdás a bűn hatalmába került, és Pétert is megkörnyékezte az emberi gyengeség, de hite és ragaszkodása mindenből kimentette. A kegyelem adott neki erőt, hogy Jézust a vértanúságban is kövesse. Amikor az evangélista leírta, hogy „később majd követni fogsz”, akkor már a jövődőlés teljesedésére is visszatekinthettek. Ugyanez a téma különben a 21,18-ban is.

Péter a lábmosásnál is kifejezte, hogy mesterével akar lenni, s most is azt kérdezi, hogy miért nem mehet vele, hiszen az életét is odaadja érte. Ez igaz lehetett a népies messiás-várás vonalán, de nem volt elég a keresztény vértanúsághoz. Addig még neki is át kellett mennie a bűnbánaton, s meg kellett tanulnia, hogy jobban bízzék a kegyelem erejében, mint saját lelkesedésében. Jézus válaszában az ellentéteket állítja szembe egymással. Péter nagyot akar, de kis dolgoz bukk el. Életedet adod értem? . . . Bizony, mondom neked, mire megszólal a kakas, háromszor megtagadsz. Ezt is úgy jelenti be, mint prófétai kinyilatkoztatást. Péter tagadása és megtérése is benne volt Isten tervében. Benne nyilatkoztatta ki, hogy milyen ereje van a bűnbánatnak, és hogy ő az esékény embert is meg tudja erősíteni, sőt hőssé tudja tenni. Különben a tagadás körülményeinek bejelentésénél is eltérnek az evangélisták. János és Lukács szerint az utolsó vacsora termében hangzott el, Máté és Márk szerint pedig útközben, amikor az Olajfák-hegyére mentek.

De figyelembe kell vennünk, hogy az evangélisták igehirdetést adnak, nem leíró történelmet. Azért az egyes jeleneteket inkább értelmi összefüggésük szerint csoportosítják, nem hely és idő szerint.

A további kérdés azonban az, hogy miért nem hallunk a negyedik evangéliumban az oltáriszentség szerzéséről? Pedig a megígérését olvashatjuk a 6. fejezetben. Ezzel kapcsolatos a másik kérdés, hogy János egyáltalán milyen vacsoráról beszél? A húsvéti bárány elköltéséről vagy valamilyen más vacsoráról? A 18,28 szerint a jeruzsálemi zsidók aznap este tartották a húsvéti bárány lakomáját, amelyen Jézust keresztre feszítették. János tehát Jézus felfeszítését időzíti a húsvéti bárány feláldozásával, s ezzel is jelzi, hogy ő volt az Isten báránya, aki elvette a világ bűneit. A szinoptikusok nyilvánvalóan a húsvéti bárány elköltéséről beszélnek, s arra a vacsorára teszik az oltáriszentség szerzését. Szerintük ez a vacsora a felfeszítést megelőző napon, tehát csütörtökön este volt. Az egyház liturgikus hagyománya ezt az időpontot őrizte meg. De már régen felmerült az a kérdés is, hogy az a sok esemény, amely Jézus elfogatása és felfeszítése között lezajlott, beleszorítható-e a csütörtök estétől péntek délig tartó időbe? Vagy fel kell tételezni, hogy Jézus elővételezte a húsvéti vacsorát? Lehetséges, hogy Jézus és galileai tanítványai az esszénusok naptárát követték, és annak megfelelően már kedden megtartották a bárány vacsoráját? Érveket mindegyik nézet mellett fel lehet hozni, de bizonyítani egyiket sem lehet. Az oltáriszentség szerzésének mellőzését kétségtelenül nem lehet olyan szélsőséges nézettel magyarázni, hogy a negyedik evangélium szerzője nem törődött a szentségekkel, mert a keresztségről is úgy hallgat, mint az eukarisztiáról. A kafarnaumi beszédet hosszan leírta, tehát bizonyára ismerte az eukarisztiát, amelyet az egyház az első napoktól kezdve ünnepelt. Talán éppen az ünneplésnek ez a jelenléte magyarázza hallgatását. Nem írt arról külön, amit mindenki természetesnek tartott az egyházban. Amellett sok egyebet is mellőz, ami máshol olvasható, pl. a széleskörű galileai működést, a példabeszédeket vagy a hegyi beszédet. Ő éppen a lábmosást tartotta alkalmasnak arra, hogy Jézus szeretetét érzékeltesse övéi iránt, s hogy ezt a szeretetet az egyház tagjai között is elmélyítse. Viszont az eukarisztia vételének kegyelmi hatását is csak ő jelöli meg, amikor azt az élet kenyerének nevezi, vagy arra hivatkozik, hogy általa Jézus maga élteti a benne hívőket. Mégpedig azzal az étellel, amelyet az Atyától kapott.

A BÚCSÚBESZÉD

JÉZUS AZ ATYÁHOZ MEGY (14,1—14)

1 *Ne legyen nyugtalan a szívetek. Higgyetek az Istenben, és bennem is higgyetek.* 2 *Atyám házában sok hely van. Ha nem így volna, megmondtam volna nektek. Azért megyek el, hogy helyet készítek nektek.* 3 *Ha aztán elmegyek és helyet készítek nektek, újra eljövök és magammal viszlek benneteket, hogy ti is ott legyetek, ahol én vagyok.* 4 *Hisz ismeritek az utat oda, ahová megyek.* 5 *Erre Tamás azt mondta: Uram, nem tudjuk, hová mégy, hát hogy ismerhetnénk az utat?* 6 *Én vagyok az út, az igazság és az élet — válaszolta Jézus. — Senki sem juthat az Atyához, csak általam.* 7 *Ha engem ismernétek, Atyámat is ismernétek, de mostantól fogva ismeritek és látjátok.* 8 *Erre Fülöp kérte: Uram, mutasd meg nekünk az Atyát, s az elég lesz nekünk.* 9 *Már oly régóta veletek vagyok — felelte Jézus — és nem ismersz Fülöp? Aki engem látott, az Atyát is látta. Hogy mondhatod hát: Mutasd meg nekünk az Atyát?* 10 *Nem hiszed, hogy én az Atyában vagyok, s az Atya bennem? A szavakat, amelyeket hozzátok intézek, nem magamtól mondom, s a tetteket is az Atya viszi végbe, aki bennem van.* 11 *Higgyétek, hogy én az Atyában vagyok, s az Atya bennem. Ha másképpen nem, legalább tetteimért higgyétek.* 12 *Bizony, bizony, mondom nektek: Aki hisz bennem, ugyanazokat a tetteket viszi végbe, amelyeket én végbevittem, sőt még nagyobbakat is végbevisz, mert én az Atyához megyek,* 13 *s amit a nevemben kértek, azt megteszem nektek, hogy az Atya megdicsőüljön a Fiúban; 14 bármit kértek a nevemben, megteszem nektek.*

Láttuk, hogy az evangélista a húsvéti vacsorából csak a lábmosást, mint a szeretetre való felhívást és a búcsúbeszédet közli. Ez a búcsúbeszéd különlegesen tele van teológiai tartalommal. Az evangélista eddig is sokszor kifejtette Jézus tetteinek és szavainak mélyebb tartalmát, ahogy azt a Szentlélek eljövetele után az apostoli igehirdetés is megtette. Itt tehát a kinyilatkoztatást már ebben az elmélyült formában kaptuk, s abban benne van az a hitbeli megértés is, ami az egyházban végbement. Mivel itt sugalmazott szöveg áll előttünk, azért azt kell mondanunk, hogy maga a Szentlélek akarta, hogy Jézus szavai és tettei már ebben a szemléletmódban maradjanak ránk. Az igazi újdonság itt az, hogy Jézus alakját és küldetését a Szentháromság titkának keretében ismerjük meg. János evangéliumának ezt a részét különben már feldolgoztuk a „Jézus kereszthalála és feltámadása” című könyvben, azért nem akarunk ismétlésekbe bocsátkozni, inkább a gyakorlati szempontot emeljük ki, vagyis azt, hogyan lehet ezeket a szövegeket az elmélkedésben és az igehirdetésben felhasználni.

A búcsúbeszéd leírásában is benne van az evangélista szerkesztői munkája. Ez az ókorban különben is irodalmi műfaj volt. A görög-római és a zsidó irodalom egyaránt felmutat példákat. A zsidóknál voltak ilyen apokrif könyvek: Izsák végrendelete, A tizenkét pátriárka végrendelete stb. Az Ószövetség hozza Jákób utolsó szavait (Ter 49) és Dávid végső intézkedéseit (1Krán 28). De felismerhető bennük az üdvtörténeti visszatekintés, amely már rámutat az illető személyek jelentőségére. A szinoptikusok közül Lukács hoz részleteket a búcsúbeszédből (22. fejj), s ebben is felismerhető a célzás a későbbi egyházi közösség helyzetére. Itt, János evangéliumában különösképpen érezzük, hogy ő már a feltámadt Krisztusról tanúskodik, őt magyarázza, ahogy benne az Atya kitárult a világ felé. Azonkívül itt minduntalan szó van a Szentlélekről, akit Jézus megígért az egyháznak. S az evangélista stílusán érezhető az is, hogy annak az egyháznak a keretén belül ír, amelyben a Szentlélek működését megtapasztalták.

Tehát nem arra kell gondolnunk, hogy Jézus maga így mondta el a beszédet az utolsó vacsorán. Máté evangéliumában a hegyi beszéd is a különböző alkalmakkor tett kijelentések gyűjteménye.

Itt úgy látszik, hogy a könyv első összeállításánál csak a mostani 14. fejezet szerepelt, mint búcsúbeszéd. A 14,31-ben ugyanis ez áll: Keljetek föl, menjünk innét! A 18,1-ben pedig a szöveg folytatódik azzal, hogy kimennek a Getszemáni kertbe. Tehát mindazt, amit a

15., 16., 17. fejezetben olvasunk, utólag illesztette bele a sugalmazott szerző. Anélkül azonban, hogy a stílusbeli összefüggésre különösképpen ügyelt volna.

A beszéd az adott helyzetből indul ki. A tanítványok érzik, hogy Mesterük körül egyre feszültebb a helyzet, s nem tudják, mit hoz a jövő. Ezért Jézus első szava a megnyugtató. De nem lélektani eszközökkel dolgozik, hanem a hitüket akarja elmélyíteni. Meggyőződhetek róla, hogy őt az Atya küldte, tehát ahogy Istenben hisznek, őbenne is úgy higgyenek, hiszen ő egy az Atyával. Az Atyától azt az üzenetet hozta, hogy nála sok hely van a benne hívők számára. Ha ő most elmegy, nem az ismeretlenbe távozik, hanem helyet készít övéinek az Atyánál. Megismerhették őszinteségét is, tehát nem állít valótlan. Övéivel annyira megmarad a kapcsolata, hogy majd visszajön értük, és magával viszi őket. Ebből az egyház kezdetétől fogva tudta, hogy az ember a halálban sem marad magára. Jézus minden hívőt a sajátjának vall, s akarja, hogy mellette legyenek örökre. Az üdvözítésben aktív szerepet vállal: magammal viszek benneteket, hogy ott legyetek, ahol én vagyok. Erre még a főpapi imában is visszatér (17,24).

A tanítványok láthatták, hogy ő milyen étellel mutatta magát Fiúnak, és milyen magatartással érdemelte ki az Atya szeretetét. Ezért mondja most nekik, hogy ismerniük kell az Atyához vezető utat. Más megjegyzése, hogy nem tudják hová megy és az utat sem ismerik, csak alkalom arra, hogy újabb kinyilatkoztatást adjon magáról: Én vagyok az út, az igazság és az élet. Ő tehát nemcsak útjelző, nemcsak mutatja az utat, hanem ő maga az út, a közvetítő. Aki azonosítja magát vele, az már úton van az Atya felé, hiszen a Fiú mindig az Atya felé tart, sőt mindig nála van. Jézus mindezt tekintéllyel jelenti be: én vagyok. Ő maga a tartalma mindannak, amit állít. Ő nem csupán ígér, hiszen benne már itt van mindaz, amit tőle várhatunk. Istent az Ószövetségben is élő Istennek nevezték, a tanítványok tehát tudják, hogy az Atyához való visszatérés az élet célja. A zsidóknál a törvény volt az út az örök élethez, s a qumrániak is beszéltek az élet útjáról, meg a halál útjáról, de a célt, az igazi életet nem tudták megjelölni. Jézus egyesíti magában az utat és az életet. Azért megismertetheti velünk az Atyát, és amikor saját fiúságához fölemel, akkor az Atyától kapott életben részesít. Ezért érvényes rá a harmadik állítás is, hogy ő az igazság. Benne az Atya egészen kinyilvánította magát, mégpedig úgy, mint végső célt. Az Atya úgy közölte vele az életet, hogy azt önmagá-

ban birtokolja (5,26), azért joga van osztogatni. Külön jelentősége van annak, hogy az evangélista Jézust közvetlenül a halála előtt mutatja be úgy, mint utat, igazságot és életet. Szenvedése és kereszthalála azt a benyomást keltette, hogy élete zsákutca volt, hogy tanítása tévedés volt, és hogy nem ígérhet jövőt, mert ő is a halál martaléka lett. A tanítványok is csak a feltámadása után tisztázhatták igazi kilétét és jelentőségét.

A tanítványok sok dolgot nem értettek Jézus tanításából és viselkedéséből. De az Atyáról úgy beszélt, hogy vonzóvá tette alakját az emberek előtt. Ez volt a nagy különbség az ő tanítása és az írástudók törvénytárgyarázata között. Sőt Jézus be is mutatta az Atya kilétét, azért mondhatta nekik, hogy ha őt ismernék, akkor az Atyát is ismernék. A hitbeli megismerésre vonatkozik ez a kijelentése: mostantól fogva ismeritek és látjátok. Aki őt a hitben felismeri Fiúnak, annak képe van az Atyáról. Jézus azért olyan egyéniség, mert az Atyából él. Azért buggyan ki a kérés Fülöpből: Mutasd meg nekünk az Atyát, és az elég nekünk. A kérés hasonlít Mózes vágyához, hogy láthassa az Úr dicsőségét (Kiv 33, 18). Jézus itt is helyére teszi az emberi vágyat: a földi élet a hit időszaka. Az Atya színelátása fenn van tartva a túlvilágra. Most még az a kíválságunk, hogy a megtestesült Fiúban szemlélhetjük az Atyát. Jézus ezzel a célzattal élt közöttünk, azért mondhatja szemrehányással: Régóta veletek vagyok és még mindig nem ismeritek fel, hogy aki engem lát, az az Atyát látja. Kettőjük kapcsolata olyan szoros, hogy az Atya a Fiúban van, a Fiú az Atyában, s ez a kölcsönösség vonatkozik emberi alakjára is. Ezért Isten megismerésének legtökéletesebb útja Jézus hitbeli megismerése. Az egyház meglátta ebben a Szentháromság titkáról szóló kinyilatkoztatást is. A személyek különböznek, de egy a lényegük, azért egymásban vannak. Hogy az Atya ennyire a Fiúval van, annak Jézus csodái voltak a bizonyítékai, hiszen az ő irgalmas szeretete és mindenhatósága nyilvánult meg bennük.

A 12. versben az Atya és a Fiú kapcsolatába belépnek a hívők is. Ahogy az Atya tettei megnyilvánultak Jézus tetteiben, ugyanúgy megnyilvánulnak azokban is, akik hisznek. Az Atya a maga irgalmas szeretetét és mindenhatóságát állandósítani akarja világunkban. Akik hisznek, azok Jézus tetteit viszik véghez, sőt még nagyobbakat is tesznek, mert ő az Atyához megy és közbenjárójuk lesz. Tehát az ő eltávozása után nem hiányoznak majd azok a tettek, amelyekkel ő tanúskodott

az Atyáról. A tetteket itt nem szabad a csodákra leszűkíteni, bár az egyházat a karizmatikus erők is kísérik. Inkább Jézus küldetésének kijelentésére kell gondolnunk. Ő azért jött, hogy az Isten országát megalapozza és terjessze. A hívők azt a küldetést kapják, hogy az evangélium-szellemét megvalósítsák a világban. A hagyományos magyarázat a „nagyobb tetteken” elsősorban az apostolok missziós eredményeit értette. Jézus csak a zsidó nép között működött, az apostolok ellenben szétvitték az örömhírt a pogány népek közé is.

A vigasztalás, a megnyugtatás és a hit megerősítése nem lett volna teljes, ha Jézus nem ígérte volna meg állandó közbenjárását. Azért, hogy az Atyához megy, nem szakad el övétől. Sőt a feladata sem ér véget. Itt a földön minden tétével az Atyát dicsőítette meg (17,4), s most kijelenti, hogy eltávozása után az Atyát az értünk való közbenjárással dicsőíti meg. Megváltói szerepe tehát mindvégig megmarad. Amit az ő nevében kérünk, azt kieszközli az Atyától. Kéréseinkben az ő nevét kell segítségül hívnunk, hiszen azért vagyunk Isten gyermekei, mert az ő fiúságában részesedünk. Ő az Atya nevében jött (5,43), azért mindent tőle várt; mi mint hívők, Jézus küldöttei vagyunk a világban, tehát csak az ő erejében bizakodhatunk. Viszont őt az Atya iránt való szeretet sürgeti, hogy kieszközölje kéréseink meghallgatását, mert ezzel a világ az Atya irgalmáról kap bizonyosságot.

JÉZUS PARANCSAINAK MEGTARTÁSA (14,15—26)

15 Ha szerettek, tartsátok meg parancsaimat, 16 én meg majd kérem az Atyát, és más vigasztalót ad nektek: az Igazság Lelkét, aki örökké veletek marad. 17 A világ nem kaphatja meg, mert nem látja és nem ismeri. De ti ismeritek, mert bennetek van és bennetek marad. 18 Nem hagylok árván benneteket, hanem visszajövök hozzátok. 19 Rövid idő és a világ nem lát többé, ti azonban láttok, mert élek, és ti is élni fogtok. 20 Azon a napon majd megtudjátok, hogy Atyámban vagyok, ti pedig bennem és én bennetek. 21 Aki ismeri és teljesíti parancsaimat, az szeret engem. Aki szeret engem, azt Atyám is szeretni fogja, s én is szeretni fogom és kinyilatkoztatom magam neki. 22 Ekkor Júdás — nem az iskarióti — megkérdezte: Uram, hogy van az, hogy nekünk akarod magad kinyilatkozt-

tatni, nem a világnak? 23 Jézus így folytatta: Aki szeret engem, az megtartja tanításomat, s Atyám is szeretni fogja. Hozzá megyünk, s benne fogunk lakni. 24 Aki nem szeret, az nem tartja meg tanításomat. A tanítás, amelyet hallotok, nem az enyém, hanem az Atyáé, aki engem küldött. 25 Ezeket akarom nektek mondani, amíg veletek vagyok. 26 S a Vigasztaló, a Szentlélek, akit majd a nevemben küld az Atya, megtanít benneteket mindenre, és eszetekbe juttat mindent, amit mondtam nektek.

A búcsúbeszédnek végrendelet formája van. Itt különösen érezzük, hogy az evangélista Jézust egész istenfiúi dicsőségében, hatalmában és kegyelmi gazdagságában állítja olvasói elé. De egyúttal úgy, hogy röviden összefoglalja egész ittlétének hatását és eredményét. Egyben a követelményeit is abszolút módon hangoztatja. Ő mindvégig szereti övéit (13,1), tehát ezt a viszonszeretetet kívánja tőlük is. Szeretetük bizonyítéka parancsainak megtartása lesz. Mik ezek a parancsok? A 23. versben úgy nyilatkozik Jézus, hogy a szavát (logos), tanítását tartsák meg. Az ember számára az isteni szó mindig engedelmességet követel, bármilyen formában jön. Az evangélista is így érti ezt, és azt akarja, hogy a hívők tartsák meg Krisztus evangéliumát, éljenek a tőle kapott hit szerint, s ő ezt viszonzni fogja. Kéri az Atyát, hogy helyette más vigasztalót küldjön az egyháznak, az Igazság Lelkét. A szövegből kiérezhető, hogy itt nem egyszeri eseményről van szó: Jézus parancsainak megtartása mindig kötelező lesz, s ő az Atyától mindig elküldi az Igazság Lelkét. A kapcsolat tehát közte és övéi között természetfölötti és gyümölcsöző marad. Külön hangsúlyozza is, hogy a Szentlélek egyszer s mindenkorra jön el. Jézus helyett „másik Vigasztaló” lesz, tehát a magukra maradt tanítványokat erősíteni és bátorítani fogja. A görög Parakletos szószerzőt, segítőt, vigasztalót jelent. Az Igazság Lelke elnevezés is a folyamatosságot jelzi. Jézus magát igazságnak mondta, sőt az igazság tanújának (18,37), tehát az lesz a szerepe a Szentléleknek is, hogy az egyházat megtartsa az igazságban. A tanítványok mindig meg lehetnek majd győződve arról, hogy a Jézus által hozott kinyilatkoztatás sértetlenül megmarad.

A Lélek elküldése a tanítványok, illetve az egyház kiváltsága lesz: a világ nem kaphatja meg, mert nem látja és nem ismeri. A Szentlelket csak a hit szemével lehet meglátni és megismerni. A világnak nincs

meg ez a képessége. A hívők azonban úgy fogják megélni, hogy bennük van és bennük működik. Az újszövetségi szent könyvek igazolják, hogy az apostoli egyház mennyire megélte a Léleknek ezt a jelenlétét. Tudta, hogy a Lélek által Krisztus van velük. Ő azonban külön ígéretet is tesz, hogy nem hagyja árván övéit. Most ugyan eltávozik, de halála ellenére is élni fog. Úgy jön majd vissza hozzájuk, mint az örök élet birtokosa. Ezt az életet közli majd tanítványaival, s így megvalósul az ígéret, hogy mindörökre látni fogják őt. Először a feltámadás után jön vissza hozzájuk, s akkor majd meggyőződnek új, dicsőséges létmódjáról: hazament az Atyához, az Atyában van, s joga van magához vonzani övéit: ti bennem, én bennetek. Az egyház tehát nem veszít az ő eltávozásával, hanem inkább nyer. Testi léte szerint nem marad itt, de természetfölötti léte szerint áthatja egyházát. Ebben az új, kegyelmi helyzetben könnyű lesz a parancsainak teljesítése is. A feltámadt Krisztusnak a természetfölötti bennlakása a hívőben Pál apostolnál is ismételten előforduló téma. A hit által Krisztus lakik szívünkben (Ef 3,17; Kol 1,27; Gal 3,26), bennünk van, mi beléje öltözünk, általa élünk. Jézusnak az Atyával és a hívőkkel való szellemi közösségét és egymásban létét a hívők majd „azon a napon” ismerik fel. Önmagában a kifejezés az ő második eljövetelet jelenti az Újszövetségben, de itt inkább a húsvétal megkezdődő végső üdvtörténeti időt kell érteni rajta.

Annak a szeretetnek, amely parancsainak megtartásában nyilvánul meg, más gyümölcse is lesz. Jézus viszonzni fogja a szeretetet és vele együtt az Atya is. Jézus emberi életének igazi mozgatója az a tudat, volt, hogy az Atya szereti őt, s most ezt a kiváltságot ruházza át tanítványaira. Kell hogy a keresztyén ember hitbeli tudatának ez állandó kísérője legyen. Jézus pedig a maga részéről azt ígéri, hogy „kinyilatkoztatja magát” annak, aki szereti őt. Valamilyen jelenlét és személyes hatás minden szeretetnek alkotó eleme. De ezt a kinyilatkoztatást kapcsolatba kell hozni az előbbi megjegyzéssel, hogy ő benne van övéiben. Ha nem is gondolunk itt különleges természetfölötti élményre, azt tudjuk, hogy aki az evangéliumból él, az egyre jobban felismeri Jézusban az üdvösség szerzőjét, az igazság kinyilatkoztatóját és a szeretet forrását. Jelenléte egyre erősebb biztosíték arra, hogy ígéretei valóra válnak bennünk. Az apostolok azonban ezt a belső kegyelmi hatást még nem tudják elgondolni. Ők még osztják a zsidók véleményét, hogy a Messiás az egész világ előtt hatalommal és dicsőséggel

nyilatkoztatja ki magát. Ezért teszi fel a kérdést Júdás Taddeus, akit az evangélista külön megkülönböztet az árulótól: Miért nekik, miért nem a világnak nyilatkoztatja ki magát? Még a második század végén is ezt kérdezte Celzus és Porfiriusz, akik írásban is szembeszálltak a kereszténységgel. Ha Krisztus feltámadt, miért nem mutatta meg dicsőségét a világ előtt? Az egyház ezekre a kérdésekre innen merítette a választ. Krisztus a személyes hiten keresztül akarja az embert elvezetni az üdvösségre, nem pedig ellenállhatatlan hatalommal. Előtte annak a szeretetnek van értéke, amely a hitre és a reményre épül, és amelynek természetfölötti motívuma van. Ezért az egyház igehirdetésével és a Szentlélek kegyelmi hatásával győzi meg az embereket arról, hogy Jézus az Atyához ment és helyet készít számunkra. Az élet küzdelmei és kísértései között is csak az a belső hit erősít meg bennünket, amelyben megéljük Krisztus jelenlétét és erejét. Ebben a hitbeli élményben benne van az a tudat is, hogy Krisztussal együtt az Atya is szeret bennünket és ő is lakást vesz bennünk. Ennek alapján beszélünk a Szentháromság lélekben lakásáról. A kegyelmi rend nem más, mint Isten belső életének kitárulása az ember felé: Isten Atyánk lett a Fiú és a Szentlélek elküldése által. A kegyelemben már elővételezve kapjuk az isteni életben való részesedést, amely az örök élet tapasztalható boldogsága lesz. Ezek az ígéretek azonban olyan komolyak, hogy csak azoknak szólnak, akik az igazi szeretetet hordozzák magukban. Aki nem tartja meg Jézus tanítását, abban nincs szeretet. Tanítását Jézus az Atyától hozta, azért azt nem szabad megmásítani, hanem életté kell váltani. Az evangélista ezt olyan döntő jelentőségűnek tartja, hogy úgy közli, mint Jézus végső akaratát: Ezeket akartam nektek mondani, amíg veletek vagyok. A hit tisztasága és életté válása nem lehet alku tárgya. Az egyház Jézus szavából él, mert az a kinyilatkoztatás teljessége. A Szentlélek is azért jön el, hogy az apostolokat és az egyházat „megtanítsa mindenre és eszükbe juttassa mindazt, amit ő mondott”. Az Atyának is ez a szándéka, azért küldi el Jézus nevében a Szentlelket. A Szentlélek egyúttal az egyház apostoliságának is a támasza lesz, s egyházán keresztül fejt ki hatását, mint az Igazság Lelke. Ha így nézzük ezt a szöveget, akkor tükröződni látjuk benne azt a Jézus Krisztust, akiről az egész evangélium szól: az Isten Fiát, akinek emberi alakját is áthatja a doxa, a dicsőség, s így adja a kinyilatkoztatást egyházának.

JÉZUS BÉKÉJE (14,27—31)

27 Békességet hagyok rátok. Az én békémet adom nektek. Nem úgy adom nektek, ahogy a világ adja. Ne nyugtalankodjék a szívetek, s ne csüggedjen. 28 Hiszen hallottátok, hogy azt mondtam: Elmegyek, de visszaövök hozzátok. Ha szeretnétek, örülnétek, hogy az Atyához megyek, mert az Atya nagyobb nálam. 29 Előre megmondtam nektek, mielőtt megtörtént volna, hogy ha majd bekövetkezik, higgyetek. 30 Már nem beszélek soká nektek, mert közeleg a világ fejedelme. Rajtam nincs hatalma. 31 De a világ így tudja meg, hogy szeretem az Atyát, és végbeviszem, amivel az Atya megbízott. Keljetek föl, menjünk innét!

A búcsúbeszéd az apostolok szívének nyugtalanságából indult ki (14,1), s az evangélista most azzal szembeállítja Jézus békéjét. Az ellentét is alkalmas módszer a kinyilatkoztatás nagyságának hangsúlyozására. A „békesség nektek” köszöntés használatos volt, de Jézus nem elégszik meg a köszöntéssel, a kívánnással, hanem adományozza a békét. A próféták látomásában (Iz 52,7; Ez 37,26) a béke már az üdvösség teljessége. Az egyház megértette, hogy Jézus eljövetele ennek a megvalósulása (Lk 2,14). Azért a feltámadásról szóló evangéliumi részletekben feltűnően ismétlődik a békével való köszöntés. Az apostoli egyház tudta azt is, hogy Jézus mindent a sajátjából ad: világosságot, szeretetet, életet, békét. Ő az üdvösség egyetemes és egyetlen forrása. Arra itt nem tér ki, hogy hogyan adja ezt a békét. Számít arra, hogy a tanítványok majd megélik maguk, ha feltámadásában felismerik őt igazi kiléte szerint, és meglátják győzelmét a bűn és a halál felett. Arra azonban kitér, hogy nem úgy adja a békét, ahogy a világ adja. A világ legfőbb úgy adja, hogy valamilyen örömeivel leköt bennünket és elfeledteti bajainkat, amelyek azután újra és talán még kínosabban eszünkbe jutnak. Jézus békéje az a tudat, hogy ő az Atya küldetésében jár, az ő tervét valósítja meg, azért életének megván a célja és meglesz a győzelme. Abban a tudatban élt, hogy az embernek egy hajszála sem eshet a földre az Atya tudta nélkül, és hogy azért is jutalmat kap, ha csak egy pohár vizet ad embertársának. Ezért adhat olyan békét, amely már most beköltözik a szívünkbe, és ami nem marad a jövő ígérete. Ez a béke a mienk lehet a világ nyugtalanságában is. Jézus

fontosnak tartja, hogy a béke emlegetésénél is az Atyára terelje a figyelmet. Eltávozása után ne csüggedjenek tanítványai, hiszen az Atyához megy, akitől megkapja földi élete jutalmát és akinél övéi számára is helyet készít. Ha tehát igazi szeretet van bennük, akkor örülniük kell megdicsőülésének. Emberi természete szerint ő is teremtmény, tehát az Atya nagyobb, mint ő. Mint ember ő is csak az Atyánál öltheti magára istenfiúi dicsőségét. Most, amikor vállalja a vértanúságot, tanítványainak erre kell gondolniuk. Különben a negyedik században az ariánusok ezzel a szentírási hellyel akarták igazolni, hogy a Logos, a Fiú csak teremtmény és nem egylényegű az Atyával. Az egyház tisztázta Jézus misztériumát úgy, hogy isteni természete szerint egylényegű az Atyával, embersége szerint viszont egy közülünk, tehát csak ebben az értelemben érvényes, hogy az Atya nagyobb nála.

Mivel a fejezet vége, a 31. vers jelzi, hogy Jézus elindul a vácsora terméből, azért az evangélista itt be is fejezi a búcsúbeszéd első megfogalmazását. Jézus kijelentése, hogy „már nem beszél sokáig nekik” a beszéd befejezését is jelzi, meg azt is, hogy nem marad sokáig közöttük. Ezeket azonban el akarta nekik mondani, hogy megerősítse hitüket. Szenvedése ugyanis a tanítványokat is próba elé állítja. Neki ugyanis most szembe kell néznie a „világ fejedelmével”. Az apostoli egyház Jézus kereszthalálában a világ bűnének a tornyosodását látta, amiben az emberi rosszakaraton kívül volt valami misztérium. Márk (14,42) úgy vezeti be a szenvedés napjait, hogy „elérkezett az óra”, Lukács szerint (22,53) pedig a sötétség hatalma jelentkezett. A világ fejedelme tehát a bűn és a gonoszság megszemélyesítése, vagy akár a gonosz léleké, akinek az ember a bűnével a szolgálatába szegődött. Jézus fölött azonban nincs hatalma. Ez majd kitűnik abból, hogy igazában nem tudnak semmilyen bűnt rábizonyítani, és abból, hogy az igazságtalan halálból feltámad. Azzal pedig az embernek is megváltást hoz. Ha majd a tanítványok a történetek után visszaemlékeznek arra, hogy Mesterük ismerte a jövőt, újra megerősödik a hitük. Ő maga nem akart kitérni az áldozat vállalása elől, mert az küldetésének csorbítását jelentette volna. Az Atya azt bírta rá, hogy mint ember tegyen mellette tanúságot és mint ember vállalja küldetését még akkor is, ha az életébe kerül. Helytállása az Atya iránt való szeretet tanúsítása. Itt tehát olyan messiási képről van szó, amelyet csak igazi vallásos lelkiülettel lehet megérteni. Neki olyan értékeket kellett megvilágítani és megvalósítani, amelyek nem földi számításból és érdekből fakadnak. A lelki béke akkor jelentkezik, ha ezekhez igyekszünk fölemelkedni.

A SZŐLŐTŐ HASONLATA (15,1–11)

1 Én vagyok az igazi szőlőtő, Atyám a szőlőműves. 2 Minden szőlővesszőt, amely nem hoz gyümölcsöt, lemetsz rólam, azt pedig, amely terem, megtisztítja, hogy még többet teremjen. 3 Ti már tiszták vagytok a tanítás által, amelyet hirdettem nektek. 4 Maradjatok hát bennem, akkor én is bennetek maradok. Amint a szőlővessző nem teremhet maga, csak ha a szőlőtőn marad, úgy ti sem, ha nem maradtok bennem. 5 Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők. Aki bennem marad és én benne, az bő termést hoz. Hisz nélkülem semmit sem tehettek. 6 Aki nem marad bennem, azt kivetik, mint a szőlővesszőt, és elszárad. Összeszedik, tűzre vetik és elég. 7 Ha bennem maradtok és tanításom is bennetek marad, akkor bármit akartok, kérjétek és megkapjátok. 8 Azáltal dicsőül meg Atyám, hogy bő termést hoztok és tanítványaim leszek. 9 Amint engem szeret az Atya, úgy szeretlek én is titeket. Maradjatok meg szeretetemben. 10 Ha teljesítitek parancsaimat, megmaradtok szeretetemben, amint én is megtartom Atyám parancsait és megmaradok szeretetében. 11 Ezeket azért mondom nektek, hogy az én örömöm legyen bennetek, és teljes legyen örömtök.

A szöveg összefüggésére vonatkozólag már említettük, hogy a 15., 16., 17. fejezetbe foglalt rész utólag került a 14. és 18. fejezet közé. Kétségtelenül ez is a sugalmazott szerző műve, és Jézus kinyilatkoztatását tartalmazza. Még a stílus és a célzat is ugyanaz, mint a könyv többi részében. Jézus szavait, beszédeit kezdettől fogva gyűjtötték az egyházban, és az evangélisták felhasználták ezeket a gyűjtéseket. A szerző itt ezt a részt bizonyára azért illesztette be, mert az egyházi közösség lelki szükséglete megkívánta. Jézus itt előre tekint az egyház eljövendő életére, arra vonatkozóan adja figyelmeztetéseit, tehát szükség volt azok megörökítésére. Tartalmilag úgy is felfogható ez a rész, mint a 14. fejezetben elmondott búcsúbeszéd folytatása. Arról van benne szó, hogy a hívő közösség a Jézus által hozott üdvrend hordozója, belőle él, mint a vessző a szőlőtőből, és az ő szeretetét kell megvalósítani a világban. A 16. fejezetben majd újra a búcsú hangulata uralkodik, de meglátjuk benne a Szentlélek szerepét is, és halljuk a viszontlátás örömét. A 17. fejezet pedig az úgynevezett főpapi imát tartal-

mazza, ami lényegében a 13,31-nek a bővebb kifejtése. Jézus már ott is megdicsőülését kérte az Atyától, s itt még belefoglalja könyörgésébe az apostolokat és a mindenkori hívőket.

Az „én vagyok az igazi szőlőtő” olyan kinyilatkoztatás, mint pl. én vagyok a világ világossága. A szőlő képe Iz 5,1-ben is megtalálható, de ott a választott népre vonatkozik, amelyet Isten gondviselésével vesz körül. Itt a kép inkább Jézusnak az övéihez való viszonyát fejezi ki. Egyedül ő a természetfölötti élet forrása, s ezt jelzi az „igazi” szőlőtő hangsúlyozása is. Az Ószövetségben a Sir 24,17 ilyen formában szemlélyesíti meg a bölcsességet. „Rügyeket hajtottam, mint a szőlőtőke, virágaim pompás gyümölcsöt termettek.” Itt Jézus a közösség életének forrása és központja, mert a hívők egész kegyelmi életüket belőle merítik. A háttérben az Atya áll, mint szőlőműves. Ő különben Jézus egész küldetésének a kezdeményezője és kísérője. Ő vezeti a hívőket Jézushoz, és közvetlenül belenyúl a közösség életébe. A terméketlen vesszőket lenyesi, a termőket megtisztítja, hogy még többet teremjenek. Arról nem kapunk felvilágosítást, hogy a megtisztítás miben áll, de gondolhatunk sajátos atyai gondviselésére. A megtisztítással kapcsolatban olvasunk egy közbevetést, amely azt mondja az apostolokról, hogy ők tiszták lettek a nekik adott tanítás (logos=szó) által. Jézus bizonyára nem akarja az apostolok megigazulását szembeállítani a keresztséggel, amelyet már ők szolgáltattak ki, hanem inkább arra gondol, hogy szavának olyan ereje van, amely az embert hitre és bűnbánatra hangolja. A közbevetés után Jézus folytatja a szőlőtő hasonlatát. Két felhívás kerül előtérbe: a megmaradás és a gyümölcsözés. A kétő összefügg egymással. Aki Krisztusban marad, az bő termést hoz. Azáltal maradunk benne, ha elfogadjuk tanítását és a hitben azonosítjuk vele magunkat. A keresztség ezt az azonosulást pecsételi meg. A kapcsolat azonban kölcsönös: maradatok bennem, akkor én is bennetek maradok. A kegyelmi rendnek tehát személyes természete van, az mindig Krisztus eleven hatását hordozza. Ugyanakkor rejtett módon megadja az ő megdicsőült létének erőit is. Ez a kölcsönös egymásban levés már előfordult a 14,23-ban és az eukarisztiával kapcsolatban a 6,56-ban is. De milyen gyümölcsöt kell a hívőknek teremniük? Más alkalommal Jézus magát a búzaszemhez hasonlította, amely megsokszorozza önmagát. Itt azonban inkább a közösség életére gondol, amelyben az eleven hit és szeretet jelenti a termést. Azt külön is hangsúlyozza, hogy nélküle semmit sem tehetünk. A tőkéről leválasztott

vessző elszárad és csak arra jó, hogy elégessék. A kijelentés egyetemes érvényű. Először vonatkozott arra, hogy az apostolok tevékenysége eredménytelen volna Jézus segítsége nélkül, de vonatkozik az egyéni vallásos életre is. A teológia meglátta benne annak a hangsúlyozását is, hogy csak azok a tettek érdemszerzők, amelyeket a kegyelem állapotában, tehát mint Krisztus élő tagjai viszünk végbe. Ezt az igazságot a negatív kép is jelzi: a levált és elszáradt vesszőket tűzre vetik és nincs többé szerepük a szőlő életében. Ezt a gondolatot ismétli János első levele is (5,16), ahol a halált hozó bűnről beszél. A tűz az ítélet és a büntetés kifejezése, mint Mt 13,40-ben. János evangéliuma csak itt említi. Meg kell látnunk azt is, hogy a Krisztussal való egység gondolatát mennyire átvette az apostoli egyház. Pál apostol erre az egységre a fő és a test képét használja, s abból kiindulva beszél arról, hogy mivel Krisztussal együtt élünk, cselekszünk, vele együtt szenvedünk és halunk meg, azért vele együtt meg is dicsőülünk.

A vele való egységnek van még egy nagy hatása: biztosítja imáink meghallgatását. Ezt a gondolatot így hangsúlyozza Jézus: Ha bennem maradtok és tanításom is bennetek marad... Vagyis kegyelmileg hozzá tartozunk és tanításának megvallásával tudatosan is feléje fordulunk. Amikor az evangélista ezt így foglalta írásba, tisztában volt azzal, hogy mi a keresztény lét igazi tulajdonsága. Jézus az imával kapcsolatban nem tesz semmi megszorítást: bármit akartok, kérjétek: De az előzmények eligazítást adnak. Ha benne maradunk és tanítása szerint élünk, akkor azt kérjük, ami az igazi krisztusi lelkülettel összeegyeztethető és annak megfelel. A kérést az Atya hallgatja meg, ő pedig azáltal dicsőül meg, „ha bő termést hoztok és tanítványaim lesztek” Az imának tehát benne kell maradni a keresztény élet vonalában. A párbeszéd arra való, hogy magunkat alakítsuk az Atya gondolataihoz, nem pedig arra, hogy különleges vágyainkat fogalmazzuk meg. Különben ha övétől az Atya megdicsőítését követeli, az összhangban van saját fiúi magatartásával. A keresztény élet által azt tanúsítjuk a világban, hogy az Atya szeretettel fordult felénk, biztosított gondviseléséről és megígérte az örök jutalmazást.

A „maradatok bennem” kifejezésnek a 9. versben kibővül az értelme. Eddig csak olyan értelemben állt, hogy át kell venni Krisztus életét és tanítását. Most azonban Jézus rátér a kölcsönös szeretetre. Ő ezen a vonalon is egészen a Fiú, aki mindent az Atyától kap és őrá vonatkoztat. Ő azzal a szeretettel fordul övéi felé, amellyel az Atya

szereti őt, s ennek a szeretetnek a viszonzását várja el a hívőktől. Ebben a szeretetben meg kell maradni. Az pedig csak úgy lehetséges, ha az mindig a hitből táplálkozik. Jézus tanításából tudjuk, hogy az Atya szeretettel fordult a világ felé, és ezt a szeretetét Jézusban realizálta. Amennyiben tehát Jézus azonosította magát velünk, annyiban biztosított minket arról, hogy a reá irányuló atyai szeretet ránk is vonatkozik. Minél erősebb bennünk ez a hit, annál több indítást kapunk a szeretetre. De ez a szeretet nem merülhet ki érzelmekben és szavakban. Annak kifejezése csak a parancsolatok teljesítése lehet. Jézus maga is úgy tanúsította szeretetét az Atya iránt, hogy maradék nélkül elvállalta a tőle kapott küldetést. Nekünk a Krisztustól kapott küldetést és feladatot kell elvállalni. A szeretet állandósítása egyenlő a kötelesség teljesítésével. Előbb, a 14,31-ben még azt is kiemelte Jézus, hogy ő az Atya iránt való szeretetét az áldozat vállalásával mutatja ki a világ előtt. Ennek megfelelően ő is követelheti, hogy a benne hívők áldozatok árán is tanúsítsák az iránta való szeretetet. Meggyőző ereje csak ennek van. Ugyanakkor következik belőle az a lélektani fordulat, amelyre a következő vers mutat rá: azért mondja el mindezt, hogy az ő öröme bennünk legyen és hogy az örömünk teljes legyen. Az ő öröme az, hogy egészen megtette az Atya akaratát és ezzel megmaradt szeretetében. Ezt az örömet akarja átadni minden hívőnek. Együttal az élet teljességét is itt kell keresni.

A KÖLCSÖNÖS SZERETET (15,12—17)

12 Az az én parancsom, hogy szeressétek egymást, amint én szerettelek benneteket. 13 Senki sem szeret jobban, mint az, aki életét adja barátaiért. 14 Ha megteszitek, amit parancsolok nektek, barátaim vagytok. 15 Nem nevezlek többé szolgának benneteket, mert a szolga nem tudja, mit tesz az ura. Barátaimnak mondalak benneteket, mert amit hallottam Atyámtól, azt mind tudtul adtam nektek. 16 Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak benneteket, s arra rendelvelek, hogy menjetek, teremjete gyümölcsöt, maradandó gyümölcsöt. Akkor mindent megad nektek az Atya, amit a nevemben kértetek. 17 Ezt a parancsot adom nektek: szeressétek egymást!

A szeretet új parancsáról már szó volt a 13,34-ben. Itt most ezt fejti ki bővebben Jézus, és megvilágítja azt is, hogy milyen szerepe lesz annak a hívő közösségben. Az evangélista nyilván azért is hangoztatja annyira a szeretet erényét, mert a gnosztikusokkal szemben ki akarja emelni, hogy a tökéletesség ebben van, nem pedig az állítólagos titkos kinyilatkoztatás és ismeret hangoztatásában. János levelének is központi tanítása a szeretet. Jézus a búcsúbeszédében már azt is kifejezte, hogy a kölcsönös szeretet lesz tanítványainak az ismertető jegye (13, 35). A mérték az ő szeretete marad: az egészen személyes, jóakaró, szellemi, nagylelkű és ösztönző volt. Hiszen ő azt adta tovább, ami az Atya szeretetéből feléje sugárzott. Az ő tanításában a szeretet egyetemes, azaz senkitől sem lehet megtagadni, de a dolog természetéből következik, hogy ott nyilvánul meg igazán, ahol az embereket a közös hit és a közös erkölcsiség is összeköti. Ennek a szeretetnek megvan a legmagasabb foka: ha valaki életét is odaadja barátaiért. Az elméleti megállapításon kívül itt meg kell látni az utalást Jézus kereszthalálára.

A továbbiakban Jézus szeretének jellemzése a barát szóhoz kapcsolódik. A héberben nincs meg a barátság szó, de az emberek viselkedésében kifejeződik maga a barátság. Ilyen értelemben említi az 1Sám 18,1—4 Dávid és Jonathán szövetségét, s a későbbi irodalom Ábrahámra úgy tekint vissza, mint Isten barátjára (Iz 41,8; 2Krón 20,7). Jézus a szeretet kifejezését tanításának követésében látta. Itt is azt hangoztatja, hogy az válik barátjává, aki megtartja parancsait. Isteni személyisége miatt egyébként vele szemben csak szolgák lehetnének. Ő azonban barátainak tekintette tanítványait akkor is, amikor mindent feltárt előttük, amit az Atyától hallott. Nála tehát a szeretet előzetes és adakozó. Előbb részesíti övéit a természetfölötti javakban, és csak azután várja a viszonzást. A kinyilatkoztatott tanítás abban is eligazít, hogy a szeretetet hogyan viszonyozzuk. A hitben nekünk is Jézus lelkületének, belsejének a feltárulását kell látnunk, ez segít ahhoz, hogy az élményszerű és személyes legyen. Jézus itt jelzi azt is, hogy mivel szeretete teljes volt, azért a kinyilatkoztatásnak a teljességét is megadta övéinek. Egészen beiktatta őket az Atya titkaiba, tehát új kinyilatkoztatást nem kell várni. Egyúttal ő volt a kezdeményező is: ő választotta ki tanítványait és ő ad nekik küldetést. Másutt arra utal, hogy az Atya vezette őket hozzá (17,6). A kiválasztás egyúttal küldetés: gyümölcsöt kell teremniük. Az apostoloknak a missziós munka elvállalásával, a hívőknek a keresztyén élet megvalósításával. Erre az

utóbbira vonatkozik a „maradandó gyümölcs” említése. Tetteink érdemszerző ereje megmarad az örök életre. A földi életnek tehát van határozott célja, és mi magunk gondoskodhatunk arról, hogy legyen igazi tartalma. Jézusnak ezek a személyes nyilatkozatai minden embernek szólnak, s minden hívőnek meg lehet az az élménye, hogy élete természetfölötti tartalmat kapott. A szeretet gyakorlásának azonban már itt a földön is megvan a természetfölötti jutalma: az Atya meghallgatja kéréseinket, amelyeket Jézus nevében terjesztünk eléje. Az atya így tiszteli meg Fia barátait. A Jézus nevében való ima ismételt téma mind a szinoptikusoknál, mind János evangéliumában, mind az apostolok leveleiben. Ebben is kifejezésre jutott, hogy miben látták a megváltás hatását. Jézus kiérdemelte, hogy egyesítheti magával azokat, akik hisznek benne, az ő testének tagjai lesznek, s így a fő nevében kérhetnek. Viszont a vele való kapcsolatnak az előfeltétele a testvéri szeretet gyakorlása. Van ebben egy lélektani meglátás is. Isten akkor nem tagadja meg kéréseink teljesítését, ha mi sem tagadjuk meg azt embertársainktól. Az evangélista meglátta ezt a következtetést, azért ismétli meg a téma végén Jézus parancsát, hogy: „szeressétek egymást!”

A VILÁG GYŰLÖLETE (15,18—16,4)

18 *Ha gyűlöl benneteket a világ, gondolatok arra, hogy engem előbb gyűlölt, mint titeket.* 19 *Ha a világból valók volnátok, mint övéit, szeretne benneteket a világ. De mert nem vagytok a világból valók, hanem kiválasztottalak benneteket a világból, gyűlöl benneteket a világ.* 20 *Gondolatok a tőlem kapott tanításra: Nem nagyobb a szolga uránál. Ha tehát engem üldöztek, titeket is üldözni fognak. Ha az én tanításomat megtartották, a tieteket is megtartják.* 21 *S ezt mind az én nevéért teszik veletek, mert nem ismerik azt, aki küldött engem.* 22 *Ha nem jöttem és nem tanítottam volna őket, nem volna bűnük. De így nincs mentségük bűneikre.* 23 *Aki engem gyűlöl, Atyámat is gyűlöl.* 24 *Ha nem vittem volna végbe olyan tetteket köztük, amilyeneket senki más nem vitt végbe, nem volna bűnük. De látták ezeket, mégis gyűlölnek, engem is, Atyámat is.* 25 *Mert teljesedni kell a törvényükben olvasható*

jövendülésnek: Ok nélkül gyűlöltek. 26 Ha eljön a Vigasztaló, akit az Atyától küldök, az Igazság Lelke, aki az Atyától származik, ő majd tanúságot tesz rólam. 27 Tegyetek ti is tanúságot rólam, hiszen kezdettől fogva velem voltatok. 16,1 Azért mondtam el ezeket, nehogy megbótráncozzatok. 2 Kizárnak benneteket a zsinagógákból, s eljön az óra, amikor az, aki megöl titeket, azt hiszi, hogy szolgálatot tesz vele Istennek. 3 Így fognak bánni veletek; mert nem ismerik, sem az Atyát, sem engem. 4 Azért mondom el ezeket, hogy ha majd eljön az óra, eszetekbe jusson, hogy előre megmondtam nektek. Kezdetben nem beszéltem róla, hiszen veletek voltam.

Jézus szeretete és az egymás iránti szeretet bizonyos melegséget ad a hívő közösségnek. Erre azért is szüksége van, mert kifelé szembetalálja magát a meg nem értő „világgal”. Ilyen értelemben a világ ennek az evangéliumnak sajátos kifejezése. Érti rajta azokat az embereket, akik visszautasítják Krisztus evangéliumát, sőt ellenségesen viseltetnek annak követői iránt. Magatartásuk annak a szeretetnek az ellentéte, amelynek a hívők között meg kell lennie: a hívők Krisztusért szeretik egymást, a világ Krisztus miatt gyűlöli őket. Érezzük, hogy az evangélista itt már tapasztalatból is beszél. A világ szereti övéit, vagyis azokat, akik igazodnak ösztönös vágyaihoz. Jézus azonban kiválasztotta övéit a világból, és feladatukká tette, hogy tagadják meg a test kívánságait, a szemek kívánságát és az élet kevésységét. Jézus áldozatos szeretetre, önfeláldozásra és Isten előtti hódolatra hív, ami ellene mond az ember öncélúságának. Innen van a feszültség a hit és a világ között. Ezt a kettősséget különben már a könyv elején is jellemezte a világosság és a sötétség szembeállításával. Ezért a tanítványok ne csodálkozzanak, ha ellentmondásba ütköznek és ne tartsák magukat szerencsétleneknek. Tekintsenek Krisztusra, akinek szintén ellene mondtak és akit üldöztek. Itt is érvényes az általános megállapítás, hogy a szolgálat nem nagyobb uránál, és nem is várhat jobb bánásmódot. Ez a szembenállás is be van állítva Isten tervébe. Jézusnak az emberek közöm-bössége és gyűlölete adott alkalmat a szeretet, a türelem és a többi erény gyakorlására, sőt a vértanúságra. Követői számára is a rideg környezet adja majd a háttérrel az ő követéséhez.

Az elfordulás és a gyűlölet azonban nem lesz általános. Jézusnak nemcsak ellenfelei voltak, hanem tanítványai és barátai is. Ahogy az ő

tanítását sokan elfogadták, úgy elfogadják a tanítványokét is. Az egyház működését tehát kísérni fogja a bizonyítás és a cáfolat, a hit és a hitetlenség. Az egyház tapasztalása csendül ki János első leveléből (3,13): „Ne csodálkozzatok testvérek, ha a világ gyűlöl benneteket. Mi tudjuk, hogy a halálból átmentünk az életbe, mert szeretjük testvéreinket.” A vigasztalás tehát nem hiányzik. Aki szeret, az biztosítja az örök életet és ez a remény minden helyzetben vigasztalást ad. Az a kifejezés, hogy „Krisztus nevéért” gyűlölük őket, előfordul Mk 13,13-ban is, de ott a végső időkre vonatkozó jövődőlésben olvashatjuk. Arra már az ApCsel 4,17 rámutat, hogy Jézus neve hamar gyűlöletessé vált a főtanács tagjai előtt. Itt a gyűlöletre azt a magyarázatot kapjuk, hogy az emberek nem ismerik az Atyát, aki őt küldte. Ha ismernék, megértenék, hogy az Atya az irgalmát nyilvánította ki a Fiúban, és az emberektől is elsősorban az irgalmasság gyakorlását kéri, nem pedig a gyűlöletet.

A megbélyegző szavak elsősorban azokra a zsidókra vonatkoznak, akik Jézust keresztre feszítették, és akik utána az apostolokat is üldözték. Ezek bűnösségét nem is lehet menteni. Jézus ugyanis életével és tanításával felvilágosította őket az igazságról és Isten akaratáról. Kellő bizonyítékot hozott küldetése mellett, élete is olyan volt, hogy igazi bűnt nem tudtak rábizonyítani. Isten akaratát úgy hirdette nekik, mint az engedelmesség, a szeretet és a béke követelményét, tehát nem maradhattak tévedésben. Hitetlenségük és gyűlöletük oka ezért kizárólag előítéletük és féltékenységük. Mivel pedig Jézus az Atya irgalmát és szeretetét hozta, azért aki őt gyűlöl, az az Atyát is gyűlöl. Istentől azt várták ezek a zsidók, hogy olyan messiást küld, aki elképzeléseiket kielégíti. Amikor nem ezt tette, megfélekeztek a neki kijáró engedelmességről. A kereszténység azonban nem Isten tervének meghiúsulását látta ebben a hitetlenségben, hanem a jövődőlés teljeseződését. Az ószövetségi zsoltáros mint a Messiás előképe mondja magáról: Ok nélkül gyűlöltek (Zsolt 35,15; 69,5).

A tanítványok helyzete tehát olyan lesz, hogy bátorításra és vigasztalásra szorulnak. Ebben az egész részletben az uralkodó szó a „gyűlölet”, amely azonban nem menekülésre hív fel, hanem tanúskodásra, tanúságtételre. Jézus maga sem tért ki a gyűlölet elől, hanem vállalta a vértanúságot. Ha majd eltávozik közülük, műve akkor sem megy feledésbe és a tanítványok sem maradnak magukra. Az Atyától elküldi nekik a Vigasztalót, az Igazság Lelkét, aki az Atyától származik, s ő

fog mellette tanúskodni. Az evangélista úgy említi ezeket a neveket, mint amelyeket olvasói már ismernek, s amelyekre nem is várnak magyarázatot. A Szentlélek három sajátosságát emeli itt ki. A tanítványok számára vigasztaló, szószóló, személyes segítő (parakletos) lesz, tehát nem vehet erőt rajtuk az elhagyatottság és a kicsiség érzése. Másodszor meggyőződnek arról, hogy az Igazság Lelkét kapták, s azt az igazságot képviselik és hirdetik a világban, amelyet Jézus maga hirdetett. Ez az igazság eleve elismerésre, győzelemre van hivatva még akkor is, ha ellene mondanak. Harmadszor a Lélek különleges sajátossága az, hogy az Atyától származik. Ebben pedig vele egyenrangú, hiszen ő maga is az Atyától jött. De ő küldi el az Atyától, neki tehát az Atya mellett fiúi jogai vannak. A Lélek eljövetele valóban Jézus istenfiúságának a végső bizonyítéka lesz. A Szentlélek csak úgy származhat az Atyától, ahogy az Ige, a Fiú is születik az Atyától: öröktől fogva, és úgy, hogy ez a származás nem bontja meg az Isten egységét. Az egyház valóban meg is látta ezekben a szavakban, hogy a Fiút és a Szentlelket csak a személyi származás különbözteti meg az Atyától és egymástól, különben ugyanazt az egyetlen isteni lényegét birtokolják. Ha tehát a Fiú emberi alakja szerint majd vissza is tér az Atyához, az emberi történelemnek az a telítettsége, ami az ő megjelenésével megkezdődött, nem szűnik meg. A Szentlélek mindörökké itt marad, és tanúsítani fogja Jézus megváltói működését. De a tanítványokon, illetve az egyházon keresztül. A tanítványok a Lélek erejében fognak tanúskodni, mégpedig úgy, mint szemtanúk, hiszen kezdetől fogva Jézussal voltak. Itt találkozunk megint az apostolok egyedülálló szerepével. Ők történeti és hitbeli tanúk egyszerre. Azt adják tovább, amit láttak és hallottak, és amit a kegyelem világánál a hitben felismertek. Ezért a tanúskodásuk is arra való lesz, hogy a hitet terjessze. Az Igazság Lelke ebben is vezetni fogja őket. Az egyház apostoliságának ez az értelme és jelentése. A kezdet említése még azt mutatja külön, hogy nekik az egész kinyilatkoztatást tovább kell adniuk.

A 16,1—4 már nem mond újat a tanúskodásról, hanem inkább összefoglalja, amit eddig mondott, s az ismétléssel nyomatékoztatja is azt. A lényeg itt is a hívők erősítése. Jézus előre megmondta, hogy tanítványainak és az egyháznak küzdelmes lesz az élete, tehát ha ilyen helyzet adódik, az nem jelenti Isten erejének csorbulását. A legerősebb figyelmeztetés az, hogy jöhet olyan „óra”, amelyben Istennek vél szolgálatot tenni az, aki megöli a tanítványokat. Az „óra” itt emlékeztet

Jézus „órájára”, mivel az ő ellenségei is így gondolkoztak. Ez a beállítottság később is megtalálható a rabbiknál. A Szám 25,13-hoz kapcsolódó Midrash egyenesen kimondja, hogy aki a káromló ember vérént ontja, az olyan érték, mint ha áldozatot mutatna be. Pál apostol érzékelteti, hogy azelőtt ő is vallási motívumok alapján üldözte a keresztényeket. Jézus rámutat, hogy mindez azért lehetséges, mert nem ismerik sem őt, sem az Atyát. Az istenfogalom tehát nagyon belejárt-szik az ember világnézetébe és erkölcsi magatartásába. Az Atya azért küldte Jézust, hogy megmentse a bűnösöket, nem pedig azért, hogy elpusztítsa. Ő a türelem vallásának a szerzője, nem az erőszaké. Máténál (10,16) nem teológiai fogalmakkal utal erre, hanem képpel: Úgy küldelek titeket, mint bárányokat a farkasok közé. De a Szentlélek segítségére ott is hivatkozik. A jövő tehát a tanítványok számára a döntések ideje lesz. Amíg velük volt, erre nem volt szükség. Őbenne látható támaszt kaptak. A Szentlélek azonban nem lesz velük látható alakban. De bízniuk kell abban, hogy benne lesz döntéseikben és hűségükben.

A VIGASZTALÓ ELJÖVETELE (16,5—15)

5 Most elmegyek ahhoz, aki küldött. De senki sem kérdezi közületek: Hová mégy? 6 Inkább szomorúság tölti el szíveteket, amiért ezt mondtam. 7 De az igazságot mondtam. Jobb nektek, ha elmegyek, mert ha nem megyek el, akkor nem jön el hozzátok a Vigasztaló. Ha azonban elmegyek, akkor elküldöm. 8 Amikor eljön, meggyőzi a világot a bűnről, az igazságról és az ítéletről. 9 A bűnről, amiért nem hittek bennem. 10 Az igazságról, hogy az Atyához megyek s többé nem láttok. 11 Az ítéletről, mivel a világ fejedelme ítélet alá esett. 12 Még sok mondani valóm volna, de nem vagytok hozzá elég erősek. 13 Hanem amikor eljön az Igazság Lelke, ő majd elvezet benneteket a teljes igazságra. Nem magától fog beszélni, hanem azt mondja el, amit hall, és a jövődőt fogja hirdetni nektek. 14 Megdicsőít engem, mert az enyémből kapja, amit hirdet nektek. 15 Minden, ami az Atyáé, az enyém is. Azért mondtam, hogy az enyémből kapja, amit majd hirdet nektek.

Az előbbi tanító célzatú részlettel szemben ez ismét inkább búcsúzás és vigasztalás. Legtöbbször az „elmegyek” szó ismétlődik benne. A vigasztalás természetesen a mindenkori egyháznak is szól. Jézus eltávozásában nem azt kell meglátni, hogy nincs többé itt, hanem azt, hogy hazament ahhoz, aki küldte. Így halála a jutalom, a megdicsőülés átvétele volt. De Jézus rámutat arra, hogy a tanítványok még nem értik szavait, s azért nem is érdeklődnek eltávozásának célja felől. Átadják magukat az elválás szomorúságának, és nem tekintenek a jövőbe. Pedig így a világ idegenségét is jobban érzik, mint ha az ő útját kísérné a szemük. Az igazság az, hogy távozása javukra válik, s különben sem hagyja őket egészen magukra. A tanítványok számára előnyösebb az, ha eltávozik, de hogy miért jobb, azt Jézus csak a Szentlélekre való hivatkozással magyarázza meg: amíg ő maga el nem megy, addig a Vigasztaló nem jöhet el. Nem valami helycseréről van itt szó, hanem az üdvörtörténet végleges kifejtetéről. Jézus azért jött, hogy végbevigye a megváltást: bele vetítette az emberi történelembe tanítását, kegyelmeit és áldozatát. Az egyház számára igazában csak eltávozásával kezdődik meg a hit korszaka. A Szentlélek azért nem jöhet el addig, amíg Jézus el nem ment, mert éppen a benne végbement üdvösségről kell tanúskodnia. Az ő segítségével az embereknek azt kell majd hinnük, hogy „Krisztus meghalt bűneikért és feltámadt a megigazulásukra”. Jézus eltávozásja tehát nem egyszerű hazatérés, hanem a halálon és a feltámadáson keresztül való hazatérés az Atyához. Az egyháznak az az öröme, hogy Jézus megszerezte a megváltást és ezt a földi életet elvezette az örökkévalóságba.

A Vigasztalót ő küldi el egyházának. Nem azért hogy felváltsa, hanem azért, hogy az ő művét hatékonyra tegye az idők végéig. Az ígéretben az is benne van, hogy a Szentlélek őt fogja képviselni, az ő kegyelmeit osztogatja, az ő tanításának szerez érvényt. Megtalálható itt az a párhuzam, amit Jézus és az Atya között láttunk. Őt az Atya küldte, az ő akaratát valósította meg a világban. A Szentlélek ilyen értelemben lesz az ő küldötte. Jézus műve, a megváltás tehát olyan üdvörtörténeti esemény, amely nem maradhat elszigetelt állapotban. Ahogy az Atya tervét a Fiú, az isteni személy valósította meg, úgy Jézus művének is az isteni személy, a Szentlélek szerez érvényt. De úgy, mint Lélek. Belülről fogja áthatni az egyházat és az embereket, és gondoskodik arról, hogy a hitben azonosuljanak Krisztussal és öltssék magukra az általa hozott kegyelmi rendet. A világra gyakorolt hatá-

sát úgy állítja be, mint egy per lefolyását. Erre az ad módot, hogy a görög paraklétos nemcsak vigasztalót, hanem ügyvédet is jelent. Eljövételének eredményét ebbe a három szóba foglalja bele: meggyőzi a világot a bűnről, az igazságról és az ítéletről. Kimutatja, hogy az emberi történelem nem tiszta természet, nem valami profán folyamat, hanem az Istennel fennálló kapcsolatnak és az örök cél felé való menetelésnek a kifejeződése. Jézusnak és a világnak a kettőssége megmarad, de a Szentlélek fog gondoskodni arról, hogy ebben a perben Isten érveit mindig hallhatók legyenek. Jézus szavait könnyebben megértjük, ha tisztázzuk az evangélista elgondolását. Ő már a teljesedés oldaláról nézi a jövőndölést. A bűnös világ ítéletet tartott Jézus felett, a háttérben azonban a „világ fejedelme” állott. Jézust elítélték ugyan, de kereszthalála a jónak a végső győzelme volt a gonoszság felett, s ott a világ fejedelme megkapta elítélését. A világ Isten országának hordozójává vált.

Részletekbe menően a Szentlélek meggyőzi a világot a bűnről, az igazságról és az ítéletről. Vagyis arról, hogy akik Jézust elítélték, a hitelenség bűnébe estek, hiszen az ő bizonyítékai tökéletesek voltak. A Lélek ébren fogja tartani az egyházban azt a meggyőződést, hogy a hit kötelesség és hogy nem lehet minden hitelenséget tévedéssel magyarázni. Ha Isten jeleket és felhívást adott, akkor azt az embernek követnie kell. Azután a Szentlélek meggyőzi a világot az igazságról, vagy pontosabban az igazságosságról, a megigazulásról (dikaiosyné), amelynek az a kifejezése, hogy Jézus az Atyához ment. Jézus feltámadása és megdicsőülése olyan volt, mint a vád alól való fölmentés. Ha mi a hitben azonosítjuk magunkat vele, akkor ez a fölmentés ránk is vonatkozik: a keresztségben meghalunk a bűnnek és feltámadunk az isteni életre (Róm 6,5). Az életnek tehát van értelme és célja, s ennek keresése nem fog kihalni az emberiségből. Az egyház a Szentlélek segítségével mutatni fogja az utat. Végül a Szentlélek az ítéletről is meggyőzi a világot. Nem arról, hogy az ítélet majd eljön, hanem inkább arról, hogy „a világ fejedelme már ítélet alá esett.” Az emberi történelem sorsa eldőlt az üdvösség javára. Nem a bűn és a halál az utolsó szó, hanem Isten irgalma, amely Jézus Krisztusban megmutatkozott. A rossz bármilyen erő is marad az életben, Isten irgalma nagyobb és Krisztus kegyelme túlrad minden (Róm 5,20). A keresztény embernek azért lehet biztos reménye, mert tudja, hogy Jézus megváltása megtörte a gonoszság hatalmát. A küzdelem megmarad, de a kegyelem

segítségével minden kísértésen úrrá lehetünk. Már az 1Jn 2,13 is úgy tekintette a hívőket, mint akik legyőzték a gonoszt. Ezért ha nem is látjuk Krisztust, teljes bizalomban élhetünk.

A Szentlélek nemcsak kifelé, a világ felé fog tanúskodni, hanem befelé, az egyházon belül is megadja a hit világosságát. Jézusnak még sok mondanivalója lenne, de az apostolok egyelőre nem tudnának megbirkózni kijelentéseivel. Ők is az ószövetségi hagyományon nevelkedtek, s addig nem értik meg az ő messiási működését, amíg az üdvösség meg nem valósul halálában és feltámadásában. Jézus földi életébe nem is fért bele egész messiási és istenfiúi alakja. Ahhoz okvetlenül kellett a feltámadása. Ezért az apostolokat és az egyházat a Lélek fogja elvezetni a teljes igazságra. A kinyilatkoztatás tehát nemcsak az lesz, amit Jézus nyilvános működése alatt tett és tanított, hanem mindaz, amit a Szentlélek vezetése alatt az apostolok felismernek benne és elmondanak róla. Nekik nem az lesz a feladatuk, hogy ismételjék az ő megnyilatkozásait, hanem az, hogy „róla” tanúskodjanak. Viszont amit a Szentlélek így közöl az apostolokkal, az is Jézus kinyilatkoztatása lesz, mert azt adja tovább, amit „tőle hall”. A Szentháromság életének a vetülete tehát itt is jelentkezik: Jézus azt közölte, amit az Atyától hozott, a Szentlélek pedig azt, amit Jézustól hall. Ezért az ő eljövetele nem új fejezet az üdvösség történetében, hanem befejezése Jézus működésének. Ahogy Jézus megdicsőítette működésével az Atyát, úgy dicsőíti meg a Szentlélek Jézust azzal, hogy érvényt szerez tanításának. Ez egyúttal a „jövő hirdetése lesz”. Nem prófétai jövendölés formájában, hanem úgy, hogy képessé teszi az apostolokat a jövő munkálására.

A végén Jézus még megvilágítja azt a kérdést, hogy a Szentlélek mint isteni személy miért tőle kapja azt, amit az apostoloknak ad. Jézust nem csak emberi természete szerint kell értékelni, hanem istensége szerint is. Ezen az alapon mondhatja Jézus, hogy minden, ami az Atyáé, az az övé is. Ő egylényegű az Atyával, azért a Szentlélek származásában is része van. Ezért küldheti el őt az Atyától és ezért mondhatja, hogy őt fogja megdicsőíteni. Amikor az evangélista erre a belső szentháromsági titokra utal, nem teológiai spekulációra gondol, hanem azt emeli ki, hogy az üdvrend mennyire az isteni élet kiáradása, és hogy az egyház mennyire ennek a belső isteni életnek a hordozója és közvetítője.

A VISZONTLÁTÁS REMÉNYE (16,16—24)

16 Rövid idő, s már nem láttok, ismét rövid idő, s viszontlátatok. 17 A tanítványok közül néhányan elkezdtek tanakodni: Mit akarhat ezzel mondani: Rövid idő s már nem láttok, ismét rövid idő és viszontlátatok. És hogy az Atyához megyek? 18 Így töprengtek: Mi az, hogy rövid idő? Nem értjük, mit akar vele mondani. 19 Jézus észrevette, hogy meg akarják tőle kérdezni, azért így szólt hozzájuk: Azon tanakodtok egymás közt, hogy mondtam: Rövid idő, s már nem láttok, ismét rövid idő és viszontlátatok? 20 Bizony, bizony, mondom nektek: Ti sírtok majd és jajgattok, a világ azonban örülni fog. Szomorkodtok, de szomorúságtok örömmre változik. 21 Az asszony is szomorú, aki szül, mert elérkezett az órája. Amikor azonban megszületik a gyermeke, azon való örömeben, hogy ember született a világra, nem gondol többé gyötrelmeire. 22 Így most ti is szomorúak vagytok. De viszontlátalak benneteket, s akkor majd örül a szívetek, s örömtöket nem veheti el tőletek senki. 23 Azon a napon már nem kérdeztek tőlem semmit. Bizony, bizony, mondom nektek: Bármit kértek az Atyától a nevemben, megadja nektek. 24 Eddig nem kértetek semmit a nevemben. Kérjetek és kaptok, hogy örömtök teljes legyen.

Jézus fenntartja magának a jogot, hogy a próféták stílusában beszéljen. Bejelent valamit, amit egyelőre nem értenek meg tanítványai, de majd a teljesedés pillanatában világossá válik számukra. Így beszél most is eltávozásáról és visszajöveteléről. Rövid idő múlva nem láttok, de rövid idő után ismét megláttok. A titokzatosság háttérében az áll, hogy Jézus az Atyához megy. Egész működése alatt hangoztatta, hogy az Atyától jött, tehát joga is van oda visszamenni. A rövid idő kifejezést a próféták inkább az ítélet bizonyosságának kifejezésére használták (Oz 1,4; Iz 10,25; Jer 51,33). Itt a rövid idővel szembenáll „az a nap” (23. vers), amelyen a titok megoldódik. Érdekes szembeállítás a görögben az is, hogy a nem láttok kifejezésre a „theorein” szót használja, a viszontlátásnál pedig a „horaó”-t. Jelentésbeli különbség nincs a kettő között, de azt jelzi, hogy a húsvéti viszontlátás más lesz, mint a mostani szemlélet. A rövid idő a maga titokzatosságával arra is felhívja a figyelmet, hogy az olvasó gondolkozzék el a mondottakon, s

értse meg, hogy az elválás szomorúságát biztosan követi a viszontlátás öröme.

A tanítványok megnyugtatója azzal kezdődik, hogy Jézus ismeri gondolataikat és nehézségeiket, s magától ad magyarázatot ezekre. Ő tehát bármikor segítségére siethet övéinek. Ez a vigasztalás a mindenkor egyháznak is szól. Azután megmagyarázza Jézus, hogy e rövid időt mi tölti ki: a hívő közösség és a világ között folytatódik a szembenállás, ami megvolt közte és ellenfelei között is. A világ örülni fog felfesztésének és halálának, mert úgy gondolják, hogy megszabadultak egy kellemetlen újtótól. De örülni fog később is, amikor majd úgy látszik, hogy Isten ügye veszélybe került. A tanítványoknak és a hívőknek mindez inkább szomorúságot hoz, de nekik van vigasztalásuk, mert szomorúságuk nem végleges. A szülő asszonyt hozza fel példának, aki elfelejti vajúdságát azért, mert „ember született a világra”. Átadhatja magát az anyai örömnél, amely maradandó. Az apostoloknak ilyen élményben lesz részük. Jézus feltámadása után meggyőződnek arról, hogy lehetséges a győzelem a gonoszság és a halál felett. Ők az élethez kötötték sorsukat, s ezt az örömet senki nem veheti el tőlük. Az üdvösség, az örök élet akkor is adva van, ha a földi élet elpusztul. Az a világ tehát, amely szembenáll velük, lehet ijesztő, de nem hatalmasabb, mint az a Megváltó, aki a jövőt ígéri.

Az a nap, a találkozás napja emlékezetes marad. Azért is lehet úgy emlegetni, hogy „az a nap”. Először is meghozza a megértést. Akkor a tanítványok már nem kérdezősködnek Jézus szándéka és célja felől. Megértik, hogy miért vállalta éppen ezt a messiási sorsot. Akkor a hívő egyház már a kinyilatkoztatásból fog élni. Együttal a gondjait is rábízva arra, aki így bemutatta győzelmét. De örömének még egy másik forrása is lesz. Megtapasztalja imájának, kéréseinek meghallgatását. Az egyház számára ez is boldogító újdonság volt. Együttal el is kellett mélyíteni azt a tudatot, hogy Jézus vállalta a közvetítő szerepet az Atyánál. Az ő nevében kell az Atya elé állni. Eddig nem ismerték a közvetítő szerepét és nem is kérték. Az evangélista itt egynek veszi az apostolokat és az egyházat. Azért ismétli újra meg újra Jézusnak ezt a felhívását, hogy elmélyítse Krisztus főpapi közbenjárásának igazságát. Megtalálható ez a Zsidóknak írt levélben is: Olyan főpapunk van, aki áthatolt az egeken (4,14) és aki örökké él, hogy közbenjárjon értünk (7,25). Ő nem akarja szűken mérni ajándékait, azért figyelmeztet, hogy kérjünk és kapunk. A kérést azért teljesíti, hogy örömünk

teljes legyen. Az öröm hangoztatása érthető a búcsúzásnál adott vigasztalásból. De Jézus itt éppen úgy hangoztatja az előfeltételt, a kérést, mint annak saját részéről történő teljesítését. A kérés a beléje vett hit kifejezése, az ő megvallása lesz, s ebben az értelemben bennünket emel fel őhozzá. Amikor megkapjuk, amit kérünk, nemcsak az ajándéknak örülünk, hanem Jézus szeretetének is. De az is érthető, hogy Jézus olyan kérésre gondol, amely méltó hozzánk és őhozzá.

PILLANTÁS A JÖVŐBE (16,25—33)

25 Ezeket képekben mondtam el nektek. De elérkezik az óra, amikor már nem beszélek nektek képekben, hanem nyíltan hirdetem az Atyát nektek. 26 Azon a napon majd a nevemben kértek, s nem mondom azt nektek, hogy kérem értetek az Atyát, 27 mert az Atya maga is szeret titeket, mivel ti is szeretettek, és hittétek, hogy az Atyától jöttem. 28 Eljöttem az Atyától, a világba jöttem, de most itthagynom a világot és visszatérek az Atyához. 29 Erre a tanítványok megjegyezték: Most már nyíltan beszélsz, nem képekben. 30 Így világossá vált előttünk, hogy mindent tudsz, s nincs szükséged rá, hogy valaki is kérdezzon. Ezért hisszük, hogy az Istentől jöttél. 31 Jézus így felelt: Most hiszitek? 32 Eljön az óra, s már itt is van, amikor szétszéledtek, s kiki megy a maga útjára, s magamra hagytok. De én nem vagyok egyedül, mert az Atya velem van. 33 Azért mondtam el ezt nektek, hogy békességet találjatok bennem. A világban üldözést szenvedtek, de bízhatok, mert én legyőztem a világot.

A búcsúbeszédnek ez a befejező része elsősorban azért fontos számkra, mert rávilágít arra, hogy János evangéliuma hogyan közvetíti a Jézus által hozott kinyilatkoztatást. Megtaláljuk itt a burkolt, a képekben való beszédnek és a nyílt beszédnek a szembeállítását. Igazában azonban a különbség nem a beszédben van, hanem a megértésben. Nyilvános működése idején Jézus tettei és beszédei arra a végső kifejlésre mutattak, amelyet feltámadása hozott. Ezt azonban az emberek még nem értették meg igazi jelentésük szerint, s így a képes beszéd (paroimia) benyomását keltették. Feltámadása után azonban

mindez világos, érthető beszéddé (parrhésia) vált. A változást nemcsak az ő feltámadása hozta, hanem a Szentlélek eljövetele, amennyiben a kegyelem fogékonyt adott a természetfölötti értékek és célok megértésére. A szöveg olvasásánál úgy érezzük, hogy az evangélista stílusában egybeolvad az apostolok aggodalommal teli csoportja a húsvét utáni egyház világosságával. Ezzel a szerkesztéssel az evangélista jelzi, hogy minden problémának a megoldása a jövőben van. Az eseményeket nem lehet Jézus halálával lezárni, és őt magát is csak a húsvét fényében lehet értékelni.

A húsvéti változást Jézus úgy jelenti be, hogy akkor már nyíltan hirdeti nekik az Atyát. Eddig is az Atyáról beszélt, az ő szeretetéről és irgalmáról, de hallgatóinak más elképzelése volt Isten hatalmáról. Isten szeretetét ki akarták sajátítani a maguk és népük számára. Ha majd a tanítványok felismerik, hogy az Atya Jézusban az örök üdvösséget adta meg, akkor ismerik meg igazán mindenhatóságát és irgalmát. Akkor majd az imádságuk is más lesz. Abból, hogy Jézust visszakapják a feltámadásban, és hogy Jézus elküldi nekik a Szentleket, megértik, hogy az Atya szereti őket, s így nagyobb bizalommal fordulnak hozzá. Az Atya szeretetének ez a kinyilatkozása már a könyv elején téma volt. A Nikodémussal folytatott beszédben ez a szeretet Jézus elküldésének az indító oka. Az Atya szeretete a hívőkre még úgy is rásugároz, mint hitükért járó jutalom. Azért szereti őket, mert elfogadták, hogy Jézus az Atyától jött. Ez a gondolat nemcsak az akkor még tétova apostolokat töltötte el megnyugvással, hanem az evangélista korának zaklatott egyházát is. A hitből nem kaphattak volna nagyobb ajándékot, mint azt a tudatot, hogy amiért Krisztust elfogadják, azért az Atya is elfogadja őket. Az evangélium eddig is részletezte Krisztus elfogadásának módját. Úgy kell benne hinni, mint aki öröktől fogva az Atyánál volt, mint az ő Szava, azután a világba jött, hogy megváltsa az emberiséget, és végül a halálon és a feltámadáson keresztül visszatér az Atyához. Ez a 28. vers valójában az egész evangélium összefoglalása. A 29. versben igazában már az egész hívő egyház beszél a jelenlevő apostolok nyelven: Most már nyíltan beszélés, nem képekben. Azaz: most már értünk téged, tudjuk honnan jöttél, miért jöttél és hová térsz vissza. Csodálkozásukat azonban nem azzal fejezik ki, hogy részletezik Mesterük misztériumát, hanem csak azzal, hogy hivatkoznak csodálatos tudására, ami eddig is végigvonult az evangéliumon. Megtapasztalták, hogy Jézus belelát a szívükbe, ismeri

a jövőt és az Atya titkait. Válaszuk inkább arra hivatkozik, hogy valójában arra sincs szükség, hogy kéréseiket kifejezzék előtte, hiszen ő mindent tud, sőt képes annak is feleletet adni, aki nem fordult hozzá kérdésével. Jézus előre tudása különösen is megnyilvánul itt, a szenvedérről szóló fejezetekben. Ennek felismerése nagy szerepet játszhatott az apostolok hitében, mert később Péter is így vallja meg ragaszkodását: Uram, te mindent tudsz, tudod, hogy szeretlek (21,17).

A hitnek azonban vannak fokozatai. Ott, az utolsó vacsorán is volt bennük valamilyen hit, különben nem maradtak volna mellette, de ez a hit még nem bírta ki a megpróbáltatást. Jézus látja, hogy az ő órája a tanítványok órája is lesz, azért megjövendőli megtorpanásukat. Ez a hit még nem a teljes világosság és nem a teljes hűség. A megpróbáltatás órájában „szétszélednek és ki-ki megy a maga útjára”, őt pedig magára hagyják. Ez a kijelentés is egyszerre vonatkozik az apostolok helyzetére és a mindenkori egyház életére. A szétszéledésben visszacseng az ószövetségi jövendölés: Megverem a pásztort és szétszélednek a juhok; ez a kép ismeretes volt az apostoli egyházban, mert Márk (14,27) is idézi. A „mindenki megy a maga útján” kifejezés már inkább a mindennapi gondban elfoglalt embereket jelzi. A hitük azért gyengül meg, mert földi dolgaikat fontosabbnak tartják.

Az emberek viselkedésével szemben Jézus a nyugalmat, a békét képviseli. Ő az Atyától jött és oda fog visszatérni, s az Atya vele van a nehéz napokon is. Szava a bizalom kifejezése és az élet megoldása: Nem vagyok egyedül, az Atya velem van. A szenvedés, a halál és a rideg környezet alkalmat adott Jézusnak arra, hogy tanúsítsa fiúi bizalmát és engedelmisségét. Ez lesz a végső alkalom arra, hogy emberi mivoltában is egészen mint Fiú mutassa meg magát; az Atya ezért fogja felmagasztalni a feltámadásban. A fiúságnak ilyen megnyilatkozása előtt az ő atyasága is a legmagasztosabb fokban mutatkozik meg. Jézus tehát kihozta az értéket az élet minden olyan helyzetéből, amelyet emberi szemmel szerencsétlenségnek vagy a rossz győzelmének tekintenénk. Éppen ebben van győzelme. Igazolta, hogy az élet minden fordulata lehet az erények gyakorlásának az alkalma, s hogy a gonoszság minden támadásával szembeállíthatja az Atya melletti tanúskodást. Ebben a magatartásban már benne vannak a feltámadás erői, azért jelentheti be előre, hogy legyőzte a világot. A tanítványok majd akkor gondoljanak vissza erre a kijelentésre, ha üldözést fognak szenvedni, ha áldozati sorsot kell elviselniük. A világ itt a megváltást,

az Isten országát visszautasító emberek tömege, a győzelem pedig a bűn kiengesztelése és az örök élet biztosítása: aki eggyé válik vele a hitben, az osztozik győzelmében. Ezt visszhangozza János levele: Mindenki, aki az Istentől való, legyőzi a világot, és ez a győzelem a mi hitünk (1Jn 5,4). Ezért az egyház soha nem úgy tekintett vissza Jézus szenvedésére, mint tragikus történetre, hanem mint kinyilatkoztatásra; az Isten és az ember kapcsolata itt tisztázódott véglegesen. Isten megmutatta, hogy a bűn és a halál homályából is ki tudja vezetni a gyarló embert. Az egyház azért tudott a liturgiájában ahhoz az Atyához imádkozni, aki „mindenhatóságát leginkább irgalmasságával mutatja meg”. Jézus búcsúbeszéde mindig alapul szolgált az egyház önértelmezéséhez.

A FŐPAPI IMA (17,1—5)

1 E szavak után Jézus égre emelte tekintetét és így imádkozott: Atyám, elérkezett az óra, dicsőítsd meg Fiadat, hogy Fiad is megdicsőítsen téged. 2 Hatalmat adtál neki minden ember fellett, hogy akiket neki adtál, azoknak örök életet adjon. 3 Az az örök élet, hogy megismerjenek téged, az egyedül igaz Istent, és akit küldtél, Jézus Krisztust. 4 Én megdicsőítettelek a földön: a feladatot, amelynek elvégzését rám bízta, elvégeztem. 5 Most te is dicsőíts meg, atyám, magadnál: részesíts abban a dicsőségben, amelyben részem volt nálad, mielőtt a világ lett.

A szinoptikusok nem közölnek ilyen átfogó imát Jézustól, de az ima mindig az Atyának és a Fiúnak a beszélgetése. Náluk is kitűnik, hogy Jézus az Atya országát hirdeti, azért fáradozik; az embereket az Atya előtti engedelmességre akarja vezetni. Itt, János evangéliumában ez az ima is Jézus magatartásának, fiúságának teológiai nyelven való kifejezése. Az ima témája az, hogy Jézus földi életében megdicsőítette az Atyát, s most tőle várja, hogy ő is dicsőítse meg a Fiút. Ez a gondolat egyébként már a 13,31-ben is felcsillant. A továbbiakban azt kéri Jézus, hogy örök életet adhasson övéinek, azt az életet, amelyről már sok szó esett az evangéliumban.

Itt az utolsó vacsora leírása tehát, vázlatos formában ugyan, de mégis, liturgikus menetben áll előttünk. Kezdődött a megtisztulással,

lényeges része volt a tanítás, és most befejeződik a mindent átfogó imával. Jézus az egyetemes áldozatra készül, azért imája is ilyen. Az evangélista a megváltás egész misztériumára akar vele világot vetni. Azért nem is lényeges, hogy még az utolsó vacsora termében hangzott-e el, vagy már útközben, az Olajfák-hegyére menet. A szó szerinti megfogalmazásban benne van az egyház értelmezése is, ahogy az apostolok visszatekintettek Jézus egész tevékenységére és az általa hozott kegyelem kiadására. Az ószövetségi imádkozó mozdulat, szemének az égre emelése, itt a Fiúnak az Atyával való kapcsolatára is utal: neki minden mondanivalója oda tartozik. Ez az ima egyébként mintája is a keresztény hívő imájának, aki szintén úgy szólíthatja meg Istent, mint Atyát, és bizalommal eléje tárhatja kéréseit. A Jézus „órájára” való utalás pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy a Fiúnak ez a beszélgetése az Atyával a legfontosabb kinyilatkoztatás, és az egyháznak ebből kell élnie.

Az első kérés az Atya és a Fiú legmélyebb személyi kapcsolatát világítja meg: Atyám, dicsőítsd meg Fiadat, hogy Fiad is megdicsőítsen téged. Jézus nemcsak azt a végső felmagasztalást kéri, amit majd megkap a feltámadásban, hanem először azt, hogy most, a szenvedés napjaiban megdicsőíthesse az Atyát. Adjon meg neki emberi természetében is minden segítséget az Atya, hogy fiúként viselkedhessék, és ezzel az engedelmességgel dicsőíthesse meg őt a világ előtt. Kifelé, főleg a zsidók szemében, a szenvedésnek az a képe volt, hogy az Atya elhagyta őt, pedig befelé a kétoldalú szeretet nyilvánul meg benne. Az egyház felismerte, hogy ilyen értelemben kell a helytállás kegyelméért imádkozni. A Fiú megdicsőítésébe beletartozik az is, hogy majd övének osztogathatja azt az életet, amelyet megígért. Az Atya azért küldte őt, azért ruházta fel hatalommal, hogy örök életet adjon minden embernek (szó szerint: minden testnek). Tartalom szerint az örök élet az Atyának és az ő küldöttének a megismerése. Tehát már itt megkezdődik a hitben, és teljessé válik a színélátásban. Az „egyedül igaz Isten” említése a kizárólagosság hangoztatása. Életet csak az Isten adhat, aki mint Atya kinyilatkoztatta és elkötelezte magát az embernek. Az egyház számára pedig benne van a tanítás, hogy amikor a Fiút Istennek mondja, ezt olyan értelemben teszi, hogy az egyetlen Isten fogalmát nem kettőzi meg. A Fiú úgy Isten, hogy egy, egylényegű az Atyával. Kérését megokolja azzal, hogy összefoglalja élete fáradozásait: elvégezte az Atyától kapott feladatot, s ezzel megdicsőítette őt, hiszen

mindvégig kifejezte engedelmességét és szeretetét. E szavakkal nem az Atyát figyelmezteti saját érdemeire, hanem az egyháznak ad kinyilatkoztatást. Isten elvárja mindenkitől a küldetés teljesítését; jutalmat is csak akkor várhatunk. Jézus jutalma egyedülálló: az Atya magánál dicsőíti meg, emberi természete szerint is magához emeli, és beöltözteti a Fiúnak kijáró dicsőségbe. Személy szerint mint örök Fiú, a világ teremtése előtt már birtokolta ezt a dicsőséget, de a megtestesüléshez kiüresítette magát és a szolga alakját vette fel (Fil 2,5—6); most embersége is részesedik isteni kiváltságában. A szöveg figyelmeztet arra, hogy a keresztségben mi is Isten gyermekei lettünk, küldetést kaptunk, ezért a mi életünk összefoglalása és reménye is csak ilyen lehet.

IMA AZ APOSTOLOKÉRT (17,6—19)

6 Kinyilatkoztattam nevedet az embereknek, akiket a világból nekem adtál. A tied voltak, s nekem adtad őket, és megtartották tanításodat. 7 Most már tudják, hogy minden, amit nekem adtál, tőled van. 8 A tanítást, amit kaptam tőled, továbbadtam nekik. El is fogadták, s ezzel valóban elismerték, hogy tőled jöttem, s elhitték, hogy te küldtél engem. 9 Értük könyörgök. Nem a világért könyörgök, hanem azokért, akiket nekem adtál, 10 mert a tied — hiszen ami az enyém, az a tied, s ami a tied, az az enyém — és én megdicsőültem bennük. 11 Én nem maradok tovább a világban, de ők a világban maradnak, én meg visszatérek hozzád. Szent Atyám, tartsd meg őket a nevedben, akiket nekem adtál, hogy egy legyenek, mint mi. 12 Amíg velük voltam, megőriztem őket a nevedben, akiket nekem adtál. Megőriztem őket, senki más nem vett el közülük, csak a kárhozat fia, így beteljesedett az Írás. 13 Most visszatérek hozzád, ezeket pedig elmondom a világban, hogy örömöm teljesen az övék legyen. 14 Átadtam nekik tanításodat, de a világ gyűlölte őket, mert nem a világból valók, amint én sem vagyok a világból való. 15 Nem azt kérem tőled, hogy vedd ki őket a világból, hanem hogy óvd meg őket a gonosztól. 16 Hiszen nem a világból valók, amint én sem vagyok a világból való. 17 Szenteld meg őket az igazságban, mert hiszen a

tanításod igazság. 18 Amint te a világba küldtél, úgy küldöm én is őket a világba. 19 Értük szentelem magamat, hogy ők is szentek-legyenek az igazságban.

Jézus földi munkássága össze van foglalva az apostolokban, akik hitükkel már a jövőendő egyházat jelképezik. Ők kapták meg az Atya nevének kinyilatkoztatását. A név magát a személyt jelzi, tehát az Atya nevében benne van az, hogy Isten egész szeretetével a világ felé fordult, s atyaságának velejárója az is, hogy az embereket gyermekeivé fogadja. Amikor az egyház így tekintett vissza Jézus kinyilatkoztató tevékenységére, abban valóban meglátta a legtökéletesebb istenfogalmat. Vallást, reményt csak erre az atyai irgalomra lehetett alapítani. A gyarló ember csak itt hiszi el, hogy bűnökkel terhelt léte is megoldást talál. Jézus amellet folytatja fiúságának a jellemzését is. Most is hangsúlyozza, hogy mindent az Atyának tulajdonít. Tőle kapta mindazokat, akik hisznek benne: apostolait és azok követőit. Tanítását is úgy adta át nekik, mint az Atya üzenetét. A hívőnek tehát meg lehet a meggyőződése, hogy arra teszi rá az életét, ami felülről jött, amiben Isten jóakarata és szeretete nyilvánkozott meg. Itt Jézus nemcsak emberi szerénységgel hárít mindent az Atyára, hanem a Szentháromság titkára is rámutat. Az Atya az örök szülésben saját lényegét adja a Fiúnak, aki emberileg is tőle kap mindent abban a sajátos ismeretben, amellyel már itt a földön szemlélte az Atyát. Az apostolok érdeme pedig az, hogy elfogadták Jézust az Atya küldöttének. A hit tehát érdemszerző. Amikor elfogadjuk a kinyilatkoztatást, megtiszteljük Istent hódolatunkkal. Hiszünk a szeretet jeleinek, és ezért ragaszkodunk hozzá. A hit tehát nem vitákból eredő meggyőződés, hanem Isten személyes közeledésének elfogadása. Mivel az apostolok ezt megtették, azért megérdemlik, hogy Jézus könyörögjön értük. A feljük való fordult, az értük vállalt közbenjárást még külön kiemeli azzal, hogy „nem a világért könyörög, hanem értük”. Nem akarja ő a világot sem elutasítani, hiszen mint a világ megváltója a világ bűneit veszi el. A szemita stílus az ellentéttel a fontosságot, a hangsúlyt fejezi ki. Az apostolok és az általuk jelképezett egyház egészen szeretetének tárgya, hiszen az Atya adta neki őket, az Atya vonzotta őket hozzá, s így az iránta való szeretet is készíti, hogy velük különösképpen törődjön. Személyes oka is van rá, mert ő „megdicsőült bennük”. Ez a kijelentés ott, az utolsó vacsorán még nem kapta meg a teljes tartalmát, hiszen

ott a tanítványok még tétovázó hívők. Itt az evangélista már belefoglalja az apostolok későbbi munkáját és tanúskodását. Az egyház az egész történelemben Jézus dicsőségét hirdeti azzal, hogy kitart tanításában, és őt igyekszik követni erkölcsiségében.

Az apostolok feladatot kapnak. Jézus már nem marad a világban és nem folytatja az Atya nevének megismertetését, ők a világban maradnak és folytatják Mesterük munkáját. Itt mondja ki a nagy kérést számukra: Szent Atyám, tartsd meg őket a nevedben, hogy egy legyenek, mint mi. A „szent Atyám” megszólítás már minden bizonnyal az egyház liturgikus imájából való, de utalás arra is, hogy mivel ő szent, azért meg tudja szentelni a tanítványokat is. A „tartsd meg őket a nevedben” azt jelenti, hogy tekintsd a tiednek őket, hiszen a te nevedet hordozzák, a te gyermekeid. Érezzék magukat a te gyermekeidnek, a te küldötteidnek, hogy ebben a tudatban az egymás közötti egységet is megőrizték. Az egység nem akármilyen lesz: legyenek egy, mint mi. Az Atya és a Fiú egysége az egyház mindenkori egységének az ősmintája és forrása. Majd később (21. vers) még hozzáteszi, hogy az egységnek öbennük kell fennállni, tehát kegyelmi egységről van szó, nemcsak az akaratok összehangolásáról. Egységre azért is szükségük van, mert a világban maradnak és ki vannak téve csábításainak. Eddig Jézus látható jelenléte biztosította az egységet közöttük, s nem is vezett el más közülük, csak a „kárhozat fia”, tehát az, aki az élet adományával szemben a kárhozat útjára lépett. A figyelmeztetés tükrözi az apostoli egyház meggyőződését is, hogy aki kiszakad a Jézus által hozott kegyelmi közösségből, az a bűnös világ befolyása alá kerül. Az egység tehát védelem is az egyes tagok számára.

Jézus most, búcsúzása idején azért imádkozik így, és azért mondja el ezeket, hogy ezzel örömét is átadhassa övéinek. Az ő öröme abban állt, hogy az Atya védelme alatt tudta magát és megőrizte vele a szeretetegységet. A benne hívőknek is tudniuk kell: amíg egységben maradnak, az Atya szeretete sugárzik rájuk. Az apostolok felelősséget hordoznak a világban. Jézus átadta nekik „az Atya tanítását”, és azt kell hordozniuk. Már ebből kitűnik, hogy az egység is elsősorban a tanításban és a hitben megvalósult egység lesz. Ez a tanítás az Atyától származik, azon nem szabad változtatni. Utalás van itt arra is, hogy a tanítás igazi hordozója, védelmezője és magyarázója az apostoli kollégium, amelyet az egyház mindig úgy tekintett, mint tévedhetetlen tanítóhivatalt. A kereszténység-egységének emlegetésénél erre is gon-

dolnunk kell. A tanító tevékenység nem lesz könnyű, mert a világ „gyűlölni fogja őket”. A világ éppen a tanításuk alapján győződik meg arról, hogy „nem ebből a világból valók”. Az evangélium nem a földi érvényesülés tanítása, hanem az üdvösség útja. Ez az út sokszor keskeny, és szűk kapukon át vezet, vagyis csak akkor lehet végigmenni rajta, ha az ember megtagadja rendetlen hajlamait és lemond önzéséről. Az ilyen felhívás sokakban kiváltja az idegenkedést. A tanításnak azonban terjedni kell, ezért Jézus nem azt kéri, hogy az Atya vegye ki őket a világból, hanem hogy őrizze meg a gonosztól. Az egyház nem menekülhet el a világtól, az emberektől, hiszen „az emberi nem üdvösségének és egységének a hatékony jele a világban”. Azt kell átadni a világnak, amit Jézus a megváltásban megszerzett neki. Jézus kérése pozitív formában így hangzik: Szenteld meg őket az igazságban, hiszen a tanításod igazság. Tartalmilag ez sem jelent mást, mint a 11. vers, hogy tartsa meg őket az ő nevében. Mindkettőben az van, hogy a tanítványok a természetfölötti rendnek, az Isten országának a hordozói. Az igazság említése azonban jobban kifejezi azt, hogy az apostolok Jézus küldetését folytatják, hiszen ő is azért jött, hogy tanúságot tegyen az igazságról (18,37). Lélektanilag is könnyebb hordozni a küldetést, ha az ember tudja, hogy az igazságot képviseli. A „szenteld meg őket az igazságban” többet jelent, mint megtartást. A szent, a megszentelt eredetileg lefoglalást, elkülönítést, a profán használat alól való kivételt jelent. Az apostolok tehát legyenek lefoglalva és megerősítve annak az igazságnak a hirdetésére, amelyet az Atya Krisztusban kinyilvánított. Előbb volt róla szó, hogy a Szentlélek is erről az igazságról tanúskodik (16,10). Jézus érvelése úgy hat, hogy az Atya szinte el van kötelezve az apostolok küldetésében. Nemcsak azért, mert az Atya adta neki őket, hanem azért is, mert azt a küldetést folytatják, amelyet ő kapott az Atyától: Amint te a világba küldtél, úgy küldöm én őket a világba. Végül az Atya jóindulatát azzal is ki akarja érdemelni számukra, hogy ő maga „értük szenteli magát”, hogy szentek legyenek az igazságban. Keresztáldozata lesz minden megszentelődés forrása, de azt különösen alkalmazni akarja azokra, akik átveszik küldetését. Azt akarja, hogy áldozata leginkább azok számára legyen erőforrás, akik tanúskodását folytatják. Viszont a küldöttek tudják, hogy Krisztus áldozatával szerezte meg nekik a segítséget, s így annak osztogatásában sem lesz szűkebbmárv. Az ő segítségével nemcsak képviselni fogják az igazságot, hanem szentek lehetnek az igazságban, vagyis tükrözhetik azt egész életükkel.

20 *De nemcsak értük könyörgök, hanem azokért is, akik szavukra hinni fognak bennem.* 21 *Legyenek mindnyájan egy. Amint te, Atyám, bennem vagy, s én benned, úgy legyenek ők is bennünk, hogy így elhiggye a világ, hogy te küldtél engem.* 22 *Megosztottam velük a dicsőséget, amelyben részesítettél, hogy egy legyenek, amint mi egy vagyunk:* 23 *én bennük, te bennem, hogy így ők is teljesen egy legyenek, s megtudja a világ, hogy te küldtél engem, és szeretted őket, amint engem szeretted.* 24 *Atyám, azt akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek velem, ahol vagyok, s lássák dicsőségemet, amelyben részesítettél, mivel már a világ teremtése előtt szeretted.* 25 *Én igazságos Atyám, a világ nem ismert meg, de én ismerlek, s ők is felismerték, hogy te küldtél.* 26 *Megismertettem velük nevedet, és ezután is megismertetem, hogy a szeretetet, amellyel szeretsz, bennük legyen s én is bennük legyek.*

Az evangélista igazolja, hogy az az egyházi közösség, amely könyvén keresztül ismeri meg Jézust, nincs rosszabb helyzetben, mint a szemtanúk voltak. Jézus mint közvetítő éppúgy gondolt azokra is, akik majd küldötteinek a szavára hisznek, mint azokra, akik őt hallgatták. Jézus minden hívőt belefoglal az Atyához intézett könyörgésébe, s azt akarja, hogy egyháza valódi, maradandó és hatékony intézmény legyen. A 8. vers szerint az apostolok érdeméül azt hozta fel, hogy megismerték és elfogadták az ő küldetését, vagyis valóban a Megváltót látják benne. Itt most ugyanezt az érdemet emeli ki a hívőkben: ők felismerték, hogy te küldtél engem. A hit tehát Isten kitérülésének felismerése és elfogadása. Isten valódi partnereként kezeli az embert: úgy tárul ki előtte, hogy szabadon és személyesen elfogadhatja őt az ember.

Jézus a hívők számára is az egység adományát kéri, mégpedig azt az egységet, amely közte és az Atya között fennáll. Az ő egységük a kölcsönös egymásban lét: én tebenned, te énbennem. Az embereknél ez nem valósítható meg, de megvalósulhat a természetfölötti egység, vagyis hogy „mibennünk eggyé legyenek”. Ez az egység korán átment a hívő közösség tudatába. Már az 1Jn 1,3 azt mondja, hogy „közösségben élünk az Atyával és a Fiúval”. Pál apostol pedig a Krisztus-

ban fennálló egységet hangoztatja, amelynek végrehajtója a Szentlélek: Egy a Test és egy a Lélek, mint ahogy hivatástok is egy reményre szól (Ef 4,4). A világ előtt ez az egység lesz a bizonyíték Krisztus küldetése mellett. A történelem erői nem fogják művét darabokra szaggatni és erejét megtörni. Kifelé ebből főleg a hit és a szeretet egységének kell megmutatkoznia. Az egyházi élet konkrét formája lehet színes és változatos, de azzal a meggyőződéssel, hogy egység csak ott van, ahol mindenki utánozza az Atya és a Fiú kölcsönös kitárulását, szeretetét és egymás elfogadását. A Szentlélek, a szeretet Lelke ebben jön segítségünkre. Ugyanazt valószínűleg meg az emberek között, mint az Atya és a Fiú között: a „mi-közösséget.”

Jézus az Atya jóindulatát egy másik motívum alapján is leleedi a hívőkre: megosztotta velük azt a dicsőséget, amelyet ő kapott az Atyától. Mi ez a dicsőség? Nem az örök boldogságra gondol, hiszen azt állítja, hogy már megosztotta velük. Tehát olyan valamire gondol, ami itt a földi életben érezhető. Az ő dicsősége itt a földön „az egy született Fiú dicsősége volt, akit igazság és kegyelem töltött el” (1,14). Tettei és szavai alapján állíthatta, hogy az Atya akaratát hajtja végre, őt dicsőíti meg, ezért értékes a földi élete. Ezt a dicsőséget osztja meg a benne hívőkkel, amikor „hatalmat ad nekik, hogy Isten gyermekei legyenek” (1,12). Tehát itt a földön követhetjük az ő istenfiúi életét, s ezért az Atya szeretettel tekint ránk. Ez az állítás egyébként a búcsúbeszédben használt képekből is következik. Ha az Atya szereti a szőlőtövet, akkor szereti a rajta levő vesszőket is. Ez az egység tehát Isten népének belső, kegyelmi egysége. A 10. fejezetben, a pásztorról vett hasonlatban csak azt fejezte ki Jézus, hogy a zsidókból és a pogányokból alakul ki az egy nyáj, Isten új népe.

A benne hívőknek tehát többféle kegyelmi kiváltságuk lesz, egyet azonban külön kiemel: a közvetlen forrás ő maga marad. Amit az Atya ad nekik, vagy amit a Szentlélek közvetít, az mind az ő teljességének gyümölcse lesz. Jézus megváltói dicsősége abban mutatkozik meg, hogy mindörökké magához kapcsolja népét, amelyet saját érdemei révén szerzett magának. Itt már nem is kér, hanem fiúi öntudatát és akaratát nyilvánítja ki: akarja, hogy akiket az Atya neki adott, ott legyenek, ahol ő van és lássák dicsőségét, amelyet az Atyától kapott. A Fiúnak ez lesz az a végső megdicsőülése, amit a fejezet elején kért: Atyám, dicsőítsd meg Fiadat. Dicsőségének a látása egyben az abban való részesedést is jelenti: a test tagjai átveszik a fő életét. Krisztus

tehát nem akar egyedül maradni. Neki mint prófétának, főpapnak és királynak kell, hogy népe legyen. Nem mutogatni akarja magát előttük; hanem szeretetét, életető erejét akarja megosztani velük. Az életnek csak akkor van értelme és célja, ha értékeit közösségekben birtokoljuk. Krisztus azt a gazdagságot osztja meg népével, amelyet az Atyától kapott, s ennek alapján állandósul a kölcsönös szeretet. Az „akarom” szó mutatja, hogy neki joga van ehhez és igényt tart a teljesülésre. Pál apostol arra utal, hogy az egyház Jézus teljessége (Ef 1,23), tehát emberrélevésének és küldetésének misztériuma szenvedne csorbát az üdvözültek jelenléte nélkül. Az apostoli egyház Krisztus dicsőségét, a doxát azért is emlegette olyan nyomatékkal, mert ő a szolga alakjában elviselte a kiüresítést és a megalázottságot. A felmagasztalásnak tehát el kellett jönnie. A szinoptikusok ezt a felmagasztaltatást és dicsőséget még inkább abban látják, hogy ő lesz az egyetemes bíró, ő mondja ki a végső szót, és ellenségei is kénytelenek lesznek elismerni istenfiúi hatalmát.

A befejező szavak elárulják a könyv szerkesztésének egységét és alap gondolatának logikus kiemelését. Jézus azért jött el, hogy nyilvánítsa az Atyát, hogy „megismertesse nevét az emberekkel”. Ez az Atya rendelkezése volt, tehát nem hiúsulhatott meg. De hol van a teljesedés? Erre a választ az „igazságos Atyának” adja meg Jézus. Nem a jogi igazságosságra gondol. Az Atya akkor igazságos, ha egészen Atya, vagyis megérti az emberek gyarlóságát és irgalmas hozzájuk. A „világ” ugyan nem ismerte meg az Atya nevét, mert nem is akarta megismerni, de ezzel szembe lehet állítani azt, hogy ő megismerte és övéi is megismerték. Az egyensúly tehát beállt. Az Ószövetség is emlegette, hogy Isten kevés igaz miatt is megkegyelmez sok bűnösnek. Itt Krisztus az üdvtörténet mérlegének serpenyőjébe beleteszi a saját érdemeit és azoknak érdemeit, akik őt követik. A történelemnek tehát nem a mennyiségi megoldása a fontos, hanem a minőségi helyzet kialakulása. Jézus Krisztus embersége szerint a Fiú egész hódolatával engedelmeskedett az Atyának. Olyan emberi életet valósított meg a földön, hogy az erényeivel tökéletesen megdicsőítette Istent. Benne volt minden engedetlenség kiengesztelése. Ő most az érdemeknek ehhez a kincstárához még hozzáadja a megigazult emberek életművét: hitét és szeretetét. A képben kifejeződik az az igazság, hogy a világ megváltott világ lett, a történelem sorsa eldőlt az üdvösség javára. Isten, az Atya szabadon gyakorolhatja irgalmát, mert tökéletes

elégítelt kapott. Jézus mint próféta, mint főpap, mint pásztor és király ezzel a meggyőződéssel tekint a jövőbe. Az Atya neve nem marad többé ismeretlen, és mindig lesznek, akik hódolattal veszik ajkukra. A jövő biztosítéka még az lesz, hogy ő „ezután is megismerteti ezt a nevet az emberekkel”. Egyházán keresztül folytatni fogja azt az igehirdetést, amelyet megkezdett és kegyelmét kiárasztja a világra, hogy az emberek engedelmeskedjenek az Atyának, fogadják el országát. Itt külön nem emlegeti a Szentlelket, de a búcsúbeszédben már megvilágította az ő szerepét is. Amit az egyház tenni fog, azt a Szentlélek erejében teszi. Jézus nyája itt marad a világban, folytatja az ő működését, és ezzel a belső szentháromsági kép kivetődik a világra: az a szeretet, amellyel az Atya a Fiút szereti, benne lesz a hívőkben is, azaz rájuk is vonatkozni fog. Elsősorban azért, mert Jézus maga is bennük lesz. Ez volt a főpapi ima utolsó kérése. Érezzük, hogy az Isten ennél többet nem mondhatott és nem ígérhetett. Mint teremtmények, mint gyarló emberek nem is kívánhatunk többet, mint amiről itt szó van: az emberi élet és az emberi történelem az Atya és a Fiú belső, örök párbeszédének a témája. Az Atya szerette a világot, és megváltására a Fiút küldte el, aki egész szeretetével vállalta a testvéri helyzetet és az áldozati sorsot. A végén pedig nincs nagyobb kérése számunkra, mint az, hogy az Atya az iránta való örök szeretetét terjessze ki ránk is. Hogy pedig az Atya ezt megtehesse, a Fiú azonosítja magát testvéreivel addig a fokig, hogy „bennük marad”. Amikor így a megváltás misztériumát elmélkedés tárgyául választjuk, látjuk, hogy az nem fér bele a Teremtő és a teremtmény között elképzelhető jogrendbe. Az üdvösség történetét Isten személyes közeledése és kitárlása alapozta meg, és az újszövetségi szentírás ilyen formában közvetíti. Itt az utolsó vacsora búcsúbeszédében és a főpapi imában különösen is az az érzésünk, hogy Isten szavát halljuk, amire személyesen is lehet és kell válaszolni.

A SZENVEDÉSTÖRTÉNET

AZ ELFOGATÁS (18,1—11)

1 Azután, hogy ezeket mondta, Jézus kiment tanítványaival a Kidron patakon túlra. Ott volt egy kert. Oda ment tanítványaival. 2 Ezt a helyet Júdás is ismerte, aki elárulta, mert Jézus gyakran járt ide tanítványaival. 3 Júdás kapott egy csapat katonát, a főpapoktól és farizeusoktól pedig szolgálkat, és kiment velük, lámpákkal, fáklyákkal és fegyverekkel fölszerelve. 4 Jézus tudta, mi vár rá. Eléjük ment hát és megszólította őket: Kit kerestek? 5 A názáreti Jézust — felelték. Jézus megmondta nekik: Én vagyok. Júdás is ott volt köztük, aki elárulta. 6 Amikor azt mondta: Én vagyok, meghátráltak és földre rogytak. 7 Jézus ezért újra megkérdezte: Kit kerestek? A názáreti Jézust — felelték. 8 Erre Jézus így folytatta: Mondtam, hogy én vagyok. De ha engem kerestek, ezeket engedjétek el. 9 Így beteljesedett, amit mondott: Senkit sem vesztettem el azok közül, akiket nekem adtál. 10 Simon Péternél volt egy kard. Kirántotta és a főpap szolgájára sújtott, s levágta jobb fülét. 11 A szolgát Malkusnak hívták. Jézus rászólt Péterre: Tedd hüvelybe kardodat! Ne üritsem ki a kelyhet, amelyet az Atya adott nekem?

Amint láttuk, a negyedik evangélium az utolsó vacsorából valójában csak a lábmosást és a búcsúbeszédet, illetve a főpapi imát közli. Jézus ezekben adott kinyilatkoztatást magáról. Megvilágította kilétének és a megváltásnak a misztériumát. A szinoptikusoknál a vacsora a Hallel-zsoltárok éneklésével végződik; Jézus és tanítványai ezután mennek ki az Olajfák-hegyére. Itt az összekötő szöveg csak annyi, hogy „miután ezeket mondta”, kiment tanítványaival. Tehát amit elmondott, azokat el kellett mondania. Ma is érezzük, hogy a Szent-

háromságról való kinyilatkoztatás és az egyház életére való utalás nélkül, amit itt találunk, nagyon szűkös lett volna a hitünk. A szerző ismeri a helyet és az útvonalat, ahová mennek. Át kellett haladni a Kidron-patak völgyén, hogy fölmenjenek az Olajfák-hegyének oldalán abba a kertbe, a Getszemáni (olajsajtó) kertbe, ahol Jézus az éjszakát szokta tölteni. A helyet Júdás is ismerte. Bizonyára volt itt valamilyen pajta, amelyben az ünnepi zárandokok megszállhattak. A szinoptikusok itt megemlékeznek Jézus szomorúságáról és imájáról, illetve az Atyával folytatott beszédéről, amellyel elfogadta a szenvedés kelyhét. János ezekről is hallgat, és a tanítványok érthetetlenségéről is. Ő már előbb, a 12,27–28-ban utalt ezekre. Arra is hivatkozott, hogy az utolsó vacsorával elérkezett Jézus órája, és ettől kezdve egészen átadta magát az Atya akaratának. Ellenben az elfogatást úgy állítja elénk, hogy abból mindenképpen kitűnik az Isten Fiának előre tudása, hatalma, tekintélye és az Atya iránt való engedelmissége. De mielőtt Jézust bemutatná, előbb vázolja Júdás vállalkozását: kapott egy csapat katonát, s a főpapoktól és farizeusoktól pedig szolgálkat. A katonák csapatjára a „speira” szót használja, amely a római sereg egysége volt, és jelentette a cohors-ot (600 fő), amelynek élén egy ezredes (khiliarkhos) állott, vagy a manipulus-t, amely háromszáz emberből állott. Itt azonban kérdéses, hogy voltak-e jelen római katonák, és hogy Pilátus egyáltalán tudott-e az elfogatásról. Az esemény inkább azt sugallja, hogy a zsidók vezetői saját elhatározásuk alapján cselekedtek, hogy mindenkit kész tények elé állítsanak. Különben is valószínűtlen, hogy egy ember elfogására egy római cohorsot rendeltek volna ki. Az még kevésbé valószínű, hogy a római katonák az elfogatas után Jézust a főpap házába vitték volna. Inkább a templom-őrségből, a levitákból összeszedett csoportra kell itt gondolnunk, hiszen ezzel a főpap rendelkezett. Továbbá ott voltak olyan szolgálk a főpapnak és rokonságának házából, akiket az ügybe be lehetett avatni. Az evangélistának azonban inkább teológiai célja van, amikor Júdás köré a római hadsereg névtárával megjelölt csoportot sorakoztat. Előtte az a kép lebeg, hogy Jézus az egész világ bűneiért halt meg, és halálának oka a bűnös emberiség: zsidók és pogányok egyaránt. Olyan elbeszélő módszer ez, mely képpel fejezi ki a szándékot. A csoport lámpákkal, fáklyákkal és fegyverekkel volt felszerelve. Kétségtelenül számítottak a tanítványok és a Jézushoz híu galileaiak ellentámadására.

Jézus tudta mi vár rá, ennek már többször jelét adta. Hogy szabadon vállalja a vértanúságot, annak jeléül eléjük megy. Itt nem hallunk Júdás csókjáról, és a neki szóló figyelmeztetésről. Itt Jézus ellenségeivel folytat párbeszédet, s abból méginkább kitűnik önkéntessége; egyben úgy mutatkozik be, mint aki egyedül áll szembe a gonoszság hatalmával. A csoport szándékát azért is tisztázza előre, hogy kikösse tanítványai szabad elvonulását. A „kit kerestek” kérdésre megmondják, hogy a názáreti Jézust. Erre jön a sokszor ismétlődő kinyilvánítás: Én vagyok! Itt ez az „én vagyok” különös hangsúlyt kap. Az evangélista azt akarja, hogy az olvasónak jusson eszébe mindaz, amit Jézus eddig elmondott magáról: én vagyok az út, az igazság, az élet, a világosság, a feltámadás. Bizonyára egész tekintélyével mondta ki itt is a szavakat. Az evangélista még itt utoljára szembesíti őt Júdással is, de már nem egyénileg, hanem úgy, mint az ellene támadók egyik alakjával. Ott van közöttük, s amikor hallják kijelentését, illetve bemutatkozását, meghátrálnak és a földre esnek. Nem kell itt sem lélektani hatásra, sem karizmatikus erő kiadására gondolni. Az evangélista az ellenség tehetetlenségét kívánja szemléltetni. Ha Jézus nem adná kezükbe magát, semmit sem tehetnének ellene. Olyan jelenet ez, mint a 7,32-ben, ahol a kiküldött szolgák nem fogják el, mert meg vannak illetődve beszédének erejétől. Ebbe az emberi tehetetlenségbe beletartozik Júdás is. Az evangélista Jézus önkéntességét emeli ki azzal is, hogy a kérdés „jelenetét” megismétli. A „megmondtam nektek, hogy én vagyok” kijelentésben az olvasó számára visszacseng egész tanítása és viselkedése. Mindig azt mondta magáról, amit ez a két szó jelent: én vagyok. Ezzel a tudattal áll fölötté minden külső és belső kényszernek.

Ebben a kritikus helyzetben sem feledkezik meg arról, hogy övéinek ő a pásztora. Magát kiszolgáltatja, de tanítványai számára szabad elvonulást kér. Hogy az evangélista a jó pásztor képét látja maga előtt, az kitűnik abból, hogy idézi Jézusnak az Atyához intézett szavát: Senkit sem vesztettem el azok közül, akiket nekem adtál. Szó szerint ezt nem találjuk az előzőkben, de értelem szerint benne van a 6,39-ben, a 10,28-ban és a 17,12-ben. A főpapi imának ez különleges témája. Ha egyszer Jézus életét adja övéiért, akkor meg is akarja őket magának tartani. Ilyen értelemben kell őt a kegyelem forrásának tekinteni. Itt tehát a tanítványoknak a bántalmazástól való megmentése jelképes

elővételezése az örök megmentésnek. A hívő közösségnek látnia kell, hogy Jézus milyen értelemben pásztor és közbenjáró.

A 10. vers megemlíti Péter ellenálló kísérletét, de csak az elbeszélés céljának megfelelően. A szinoptikusok szerint (Mk 14,47; Mt 26,51; Lk 22,50) a szolgák kezét emelik Jézusra, és akkor „valaki kirántja kardját és a főpap szolgájának levágja a fülét”. Jézus azonban nyugalomra inti őket, és a szolga fülét meggyógyítja. Itt, a negyedik evangéliumban megtudjuk, hogy a kardot rántó tanítvány Péter volt és a szolgát Malkusnak hívták, de gyógyításról nincs szó. Jézus nyugalomra inti Pétert, és jelzi, hogy amit vállal, azzal az Atyának tartozik: Ne ürítsem ki a kelyhet, amelyet az Atya adott nekem? Az Atyára való hivatkozás mutatja, hogy az egyházban mennyire élt a meggyőződés, hogy Jézus halála az Atya által eltervelt áldozat volt. Jézus azt szabadon vállalta, és nem lett a gonoszság erőinek játéka. Ezt a kelyhet a szinoptikusok előbb, Jézus imájában említik. Később Péternek és a hívőknek meg kellett tanulniuk, hogy az egyház életét és jövőjét is ilyen titokzatos atyai terv irányítja, s hogy abból a szenvedés kelyhének az elfogadása sem hiányozhat.

KIHALLGATÁS ANNÁS ELŐTT, PÉTER TAGADÁSA (18,12—27)

12 A csapat parancsnoka, valamint a zsidó szolgák elfogták Jézust és megkötözték. 13 Először Annáshoz vitték, Kaifás apósához. 14 Abban az esztendőben Kaifás volt a főpap: ő adta azt a tanácsot a zsidóknak, hogy: jobb, ha egy ember hal meg a népért. 15 Simon Péter és egy másik tanítvány követte Jézust. Mivel ez a másik tanítvány ismerőse volt a főpapnak, bejutott Jézussal a főpap udvarába. 16 Péter azonban kint maradt a kapunál. A másik tanítvány, aki ismerőse volt a főpapnak, kijött és szólt a kapuban őrködő lánynak, és bevitte Pétert. 17 A kapunál őrködő szolgáló megkérdezte: Nem ennek az embernek a tanítványai közül való vagy? Nem vagyok — felelte. 18 A szolgák és a poroszlók tüzet raktak és melegedtek, mert hideg volt. Péter is odaállt közéjük melegedni. 19 A főpap a tanítványai és a tanítása felől faggatta Jézust. 20 Jézus ezt felelte neki: Nyíltan beszéltem, mindenki

füle hallatára. Mindig a zsinagógákban és a templomban tanítottam, ahová minden zsidónak bejárása van. Titokban nem mondtam semmit. 21 Mit kérdezel engem? Kérdezz azokat, akik hallották, amit mondtam. Ők tudják, mit tanítottam. 22 E szavakra az egyik poroszló arcul ütötte Jézust. 23 Jézus csak ennyit mondott: Ha rosszul szóltam, bizonyítsd be a rosszat, ha meg jól, akkor miért ütsz engem. 24 Ekkor Annás megkötözve elküldte Kaifás főpaphoz. 25 Simon Péter még mindig ott állt és melegegett. Újra megkérdezték tőle: Nem ennek az embernek a tanítványai közül való vagy? De tagadta. Nem vagyok. 26 A főpap egyik szolgája, aki rokona volt annak, akinek Péter levágta a fülét, megjegyezte: De hisz ott láttalak vele a kertben. 27 Péter ismét tagadta. Erre nyomban megszólalt a kakas.

A szöveg újra felsorolja az elfogatásra kiküldötteket: a csapat (cohors), a parancsnok és a zsidók szolgái. A római hadseregből vett nevek és a zsidók szolgái itt a megváltásra szoruló, bűnös emberiség jelképei. Először Annáshoz viszik Jézust, Kaifásnak, az akkori főpapnak apósához. A hivatalban levő főpap tehát Kaifás volt, aki már a 11,49 szerint megtette az indítványt, hogy jobb, ha egy ember hal meg a népért. De miért vitték most Annáshoz? A szinoptikusok erről a jelenetről nem beszélnek. Csak a Kaifás házában lejátszódott eseményeket mondják el. János híradása mégis rávilágít a valóságos helyzetre. Annásnak különleges tekintélye volt a zsidók előtt, azért az ő bevonása mindenképpen alkalmasnak látszott. Személyét ismerjük Josephus Flavius könyvéből is. Krisztus után 6-ban Quirinius szíriai helytartó jóváhagyásával lett főpap, és méltóságát 9 évig viselte. Valerius Gratus helytartó azonban Kr. u. 15-ben megfosztotta hivatalától, de ezután is elérte, hogy egymás után öt fia viselte a méltóságot, most pedig a veje, Kaifás. A Lk 3,2 egyenesen úgy említi, mintha Kaifás mellett ő is hivatalban levő főpap lett volna. A főpapság egyébként egész életre szólt, a rómaiak azonban politikai vagy egyéb okokból könnyen leváltották őket, de ez a hazafiak szemében csak emelte tekintélyüket. Különbözik van olyan szövegkritikai vélemény is, hogy a 24. vers, amely szerint Annás átküldi Jézust Kaifáshoz, eredetileg a 13. vers után állt volna, s akkor Annás meglegedett azzal, hogy tud az ügyről, de a további kihallgatás már Kaifás előtt történt.

A megoldás tetszetős, de nem bizonyítható. A szinoptikusokkal való egybevetésből az látszik, hogy az első kihallgatás Annás házában volt éjjel, a második Kaifásnál másnap délelőtt (Mt 26,57—68), mivel a főtanács csak nappal ülésezhetett. Az egyes részleteket azonban nem tudjuk nyomon követni, hiszen az evangélistákat inkább az üdvtörténeti vonatkozások érdeklik, nem az egyes részletek. Ennek bizonyítéka az is, hogy János itt Jézus kihallgatásával párhuzamba állítja Péter tagadását, ezzel összehasonlíttja az Isten Fiát és az esendő embert.

Az elfogatás után Péter és egy másik tanítvány követte a menetet. Ez a másik tanítvány lehet János, mint az 1,36—40-ben vagy a szeretett tanítvány, akit a 13,23 említ. A hagyomány azonosította János apostollal, András testvérével. Ez a tanítvány valamilyen módon ismerős volt a főpap házában, így nehézség nélkül bejutott a Jézust kísérő emberekkel, Péter azonban kint maradt a kapunál. Úgy látszik, a bent levő tanítvány nem látott semmi veszélyt maga és Péter számára, azért szólt a kapunál őrködő lánynak és bevitte Pétert is. A leány biztonság kedvéért megkérdezte, hogy nem Jézus tanítványai közül való-e, mire Péter könnyen odavetette, hogy „nem vagyok”. Elsősorban ezekben a szavakban jut kifejezésre az összehasonlítás Jézus és Péter között. Jézust, mint a kinyilatkoztatás szerzőjét az egész evangéliumban jellemzi az „én vagyok” kijelentés. Ő az igazságnak, a küldetéshez való hűségnek a hordozója. Vele szemben Péter a bizonytalanság, az emberektől való függés, a bátortalanság kifejezője. A negyedik evangéliumban a szimbólumnak nagy szerepe van. Akárhányszor az élő alakok is jelképpé válnak. Itt meg kell látnunk, hogy Jézus sziklává tudta tenni az ingatag Pétert, és igazi pásztorrá azt, aki magát is féltette, nemhogy még másokért kiállt volna.

Mind a négy evangélista megegyezik abban, hogy Péter tagadó szava háromszor hangzott el. A szinoptikusok folyamatosan említik mind a hármat. Itt az első tagadás után csak azt halljuk, hogy Péter ott maradt a szolgák között és a tűznél melegedett, bizonyára a másik tanítvánnyal együtt. A tűzrakás érthető volt, hiszen a tavaszi éjszakák ott hűvösek. Már az egyházatyák meglátták ebben is a jelképet: Péter idegen tűzhez ment melegedni, s ez lett kísértés számára. Amíg ez kint lejátszódik, addig bent a főpap nem formális kihallgatást rendez, hanem Jézust tanítványai és tanítása felől faggatja. A rabbinak is voltak tanítványaik, s az álmessiasok is gyűjtöttek követőket

maguk köré. Jézust az előbbieik csoportjába sorolják. Nála eddig is az volt a probléma, hogy állítólag szembenáll a mózesi törvénnyel és a hagyományos tanítással, amit főleg a farizeusok képviseltek. Náluk a vallás és a politika egyet jelentett. Jézus viszont látja, hogy valódi vádat nem hoznak fel ellene, hanem most keresik az igazi okot elfogatásához és elítéléséhez. Ezért olyan feleletet ad, amelyben az örök bölcsesség szólal meg: Én nyíltan beszéltem, mindenki füle hallatára (szó szerint: a világnak). A kijelentést János szövegének összefüggésében kell értelmezni. Az itt használt paresia szó jelent példabeszédet és nyílt kijelentést, a lalein=szólni igét pedig akkor használja az evangélista, amikor Jézus nagy beszédeit vezeti be. Mindez azt mutatja, hogy az evangélista Jézusban itt is az örök Igét szemlélteti, aki a teljes tanítást hozza a világnak. Az apostoli egyház már ezzel a meggyőződéssel és küldetéssel állt a pogány világ elé. Ugyanígy kell vennünk a további szavakat: „a zsinagógákban és a templomban tanítottam”, tehát ott, ahol a zsidók a kinyilatkoztatást, a szentírást olvasták és magyarázták. Az ő tanítása és működése a régi szövetség beteljesedése volt, és ezt tanításának külső formájával is jelezte. Ahol tanított, oda minden zsidó beléphetett, neki nem volt titkolni valója. Tehát ha vádolni akarják, merítsenek vádat elhangzott szavaiból, de ne várják, hogy ű vádolja magát. Egyben felhívja a főpap figyelmét a hivatalos peres eljárás betartására. Állítsanak tanúkat, akik bizonyítani tudják a bűnt, és csak akkor lehet őt bíróság elé állítani. Tartja magát ahhoz is, hogy tanításának ideje lejárt. Figyelmeztette hallgatóit, hogy eljön az idő, amikor már hiába keresik, már késő lesz. Kijelentésének még másik értelme is van. Az egyházban is érvényes, hogy azokat kell megkérdezni, akik látták és hallgatták őt. Az apostolokat majd ki fogja küldeni, hogy tanúskodjanak mindarról, amit nála láttak és hallottak. Ők mint szemtanúk lesznek a kinyilatkoztatás közvetítői, s az ő megkerülésükkal senki sem terjesztheti az evangéliumot. A főpap nem is tud szavára válaszolni. El kell ismernie, hogy Jézus a törvényben biztosított jogával él, s éreznie kell azt is, hogy az ő oldalán van az igazság. Ezt valószínűleg környezete is érezte. A kínos helyzetet az egyik szolga oldja fel azzal, hogy arcul csapja Jézust és rászól: Így felelsz a főpapnak? Viselkedése mutatta, hogy a sötétség nem tudja elviselni a világosságot, sem a hazugság az igazságot. A vezetőket elhatárolták, hogy Jézust erőszakkal hallgattatják el, s ez a durvaság is beletartozott vállalkozásukba. De beletartozott abba a misztériumba

is, amely fennállt Jézus és a gonoszság hatalma között. Ő azért jött, hogy az embert a bűn szolgasága alól felszabadítsa Isten gyermekeinek szabadságára. De ennek az volt az ára, hogy saját emberségében alázta meg és elvették életét. Ő azonban jogának tudatában nyugalommal válaszol: Ha rosszul szóltam, bizonyítsd be a rosszat, ha meg jól, akkor miért ütsz? Ez a méltóságteljes magatartás mindvégig kísérni fogja: Kaifás előtt, Heródes és Pilátus előtt. A jelen helyzetben Annás csak egy megoldást lát: elküldi Jézust Kaifáshoz, a hivatalban levő főpaphoz. Ő már kijelentette, hogy Jézusnak meg kell halnia, tehát az ügy majd ott nyer megoldást.

Közben az evangélista ide iktatja be Péter tagadásának folytatását. Erről be kellett számolnia, hiszen Jézus megjövendölte. A szenvedés történetének lényeges része Jézus előre tudása. Pétert a tűznél melegedő emberek is megkérdezik, hogy nem Jézus tanítványai közül való-e, de Jézust csak úgy emlegetik mint „ezt az embert”. Azon az éjszakán, abban a helyzetben érthető volt ez a megnevezés. De feltehető, hogy az evangélista azért említi így, mert saját korának zsidósága is így beszélt róla a keresztényekkel folytatott vitában. Péter újra a „nem vagyok” kijelentéssel válaszol. A harmadik tagadás leírása különbözik a szinoptikusokétól. Azoknál Pétert galileai kiejtése teszi gyanússá, itt pedig egy másik szolga, Malkus rokona ismeri fel, és bizonyítja rá, hogy látta „vele együtt” a kertben. Péter ezt is visszautasítja, de az evangélista nem részletezi úgy szavait, mint Máté vagy Márk. János mindig eleven stílusban adja elő a párbeszédet, és rendszerint egy jelentős megállapításnál szakítja félbe. Itt is csak azzal jelzi a jövendölés teljesedését, hogy „nyomban megszólalt a kakas”. Péter útját nem követi tovább, Júdásét sem. Ő mindenütt elsősorban Jézusról beszél, s a körülötte levő szereplőket csak úgy mutatja be, ahogy alkalmat adnak Jézus istenfiúi megnyilatkozására. Itt Júdás és Péter hozzájárultak Jézus kelyhének telítettségéhez és áldozatának nagyságához.

A RÓMAI HELYTARTÓ BEVONÁSA (18,28—32)

28 Kaifástól a helytartóságra vitték Jézust. Kora reggel volt. A zsidók nem mentek be a helytartóságra, nehogy tisztatlanná váljanak, elkölthessék a húsvéti bárányt. 29 Ezért

Pilátus jött ki hozzájuk és megkérdezte tőlük: Mivel vádoljátok ezt az embert? 30 Ha nem volna gonosztevő — felelték — nem hoztuk volna eléd. 31 Pilátus szabadkozott: Vigyétek vissza és ítélkezzetek fölötte saját törvényetek szerint. De a zsidók nem tágitottak: Nekünk senkit sem szabad megölnünk. 32 Így beteljesedett amit Jézus mondott, amikor megjövendölte, milyen halállal hal meg.

A szinoptikusok is érintik a római helytartó szerepét. Bevonására szükség volt, mert minden jel arra mutat, hogy a főtanács által kimondott halálos ítéletet csak az ő jóváhagyásával lehetett végrehajtani. A szinoptikusok ennél többet nem is mondanak. Legföljebb arra térnek ki, hogy Pilátus bizalmatlan a zsidókkal szemben, és szabadon akarja bocsátani Jézust. Csak erőszakos fellépésük miatt egyezik bele a halálos ítéletbe. Ezt a hagyományt fejezi ki Péter is a jeruzsálemi zsidók előtt: „Ábrahám, Izsák, Jákob Istene megdicsőítette a Fiát Jézust, akit ti kiszolgáltattatok és megtagadtatok Pilátus előtt, noha ő úgy határozott, hogy szabadon bocsátja. Megtagadtátok a szentet és igazat, s arra kértétek, hogy a gyilkosnak kegyelmezzen, az élet szerzőjét pedig megöltétek” (ApCsel 3,13—14). János evangéliuma bővebben foglalkozik a helytartó előtt lefolyt tárgyalással. De az evangélista itt sem a történeti részleteket hozza előtérbe, hanem a teológiai jelentést. Csak egy mondattal említi, hogy Annás főpap az eredménytelen kihallgatás után még éjjel átküldte Jézust Kaifáshoz (18,24). A Kaifás házában lefolyt tárgyalásról azonban semmit sem mond. Azt sem írja le, hogy ott kimondták a halálos ítéletet, mint ahogy azt Márknál és Máténál olvassuk. János elbeszéléséből megtudjuk, hogy Jézus Pilátus előtt még fontos kijelentéseket tett magáról és küldetéséről. S ha az egész könyv célját és sajátosságait szem előtt tartjuk, ezt úgy is vehetjük, hogy Jézus a földi életében a római helytartón keresztül a pogány világnak is üzent. Azoknak a pogányoknak, akik a zsidók visszahúzódása után majd befogadják az evangéliumot. Az üzenet az, hogy ő valódi király, de nem földi értelemben. Országát nem ebből a világból való, ő az igazságról tanúskodik és az igazságot adja át az emberiségnek. Az igazság lényegében maga a megváltás.

Pilátus 26 és 36 között volt Júdea helytartója, s a történetírók sem sok jót mondanak róla. Erőszakossága miatt feszült volt a viszony közte és a zsidók között, akik többször feljelentették Tiberiusz csá-

szárnál. Biztos, hogy Jézus ügyében sem valami különleges jóakarat vezette, hanem a zsidók iránti bizalmatlansága. Más körülmények között nem csinált volna nagy dolgot egy lázadással gyanúsított férfi kivégeztetéséből, de Jézust a zsidók vezetői adták át neki. Ő mint helytartó nagyon jól tudta, hogy Jézus nem csinált olyan politikai mozgalmat, amivel a rómaiak haragját magára vonta volna. Inkább azt tettelezte fel, hogy az ügy mögött a zsidók celszövése húzódik meg; azért gondosan tartja magát a törvényes formákhoz. Közben kiérződik a zsidók iránti ellenszenve is. A szenvedéstörténetnek ez a leghosszabb jelene. Jézus mindenütt úgy áll előttünk, mint aki Isten Fiának dicsőségét hordozza és akinek megaláztatása tulajdonképpen már erkölcsi felmagasztaltatás. Az evangélista stílusát és teológiai célját feltételezve nem állíthatjuk, hogy ő pontosan a per, illetve a tárgyalás menetét írja le. Inkább képeket állít elénk azzal a célzattal, hogy keretet adjon Jézus kilétének további tisztázásához és szenvedésének megértéséhez. Jézus királyságának tétele uralja az egész történetet. Nemcsak Jézus mondja magát királynak, hanem a katonák is így csúfolják ki: bíborba öltöztetik, töviskoronát fonnak a fejére, térdet hajtanak előtte. A végén Pilátus az elítélés motívumát is a királyságban jelöli meg. Állíthatjuk, hogy János itt az apostoli hagyományt őrizte meg, de azt teológiailag megvilágította, egyetemessé tette.

Jézust „kora reggel” viszik át Kaifás házából a helytartóságra (praetorium). Nem hajnalra kell gondolnunk, hanem arra, hogy a zsidók nagy igyekezettel akarták az ügyet minél hamarabb lezárni. A római helytartó állandó székhelye Cezárea volt, a tenger partján. De helyőrséget tartott Jeruzsálemben is. Ma már nem tudjuk, hogy Jeruzsálemben hol volt a helytartóság. Egyesek Josephus Flavius alapján úgy vélik, hogy Nagy Heródes régi palotájában volt, a város nyugati részén. Mások inkább a templom közelében levő Antonia-várra gondolnak, mert ott a régészek feltártak egy kőlapokkal borított udvart, ami megfelelne a 19,13-ban említett „köves udvarnak”, a Gabbatának. Jézust bizonyára nemcsak a szolgák kísérték, hanem hivatalos vezető személyek is, ezért mondhatja a helytartó a 18,35-ben, hogy „saját néped és a főpapok adtak kezembe”. Azt is megtudjuk, hogy a húsvéti előkészület napja volt, amelyen a zsidók elköltötték a feláldozott bárányt. Ezért nem mennek be a pogány ember házába, a helytartóságra, nehogy a törvény előtt tisztátalanná váljanak ezen a szent napon. A pogány házba való belépés ugyanis a hagyományos

felfogás-szerint hét napra tisztátalanná tette volna őket. Az evangélista nemcsak a helyzetet szemlélteti ezzel az utalással, hanem a zsidók vezetőinek képmutatását is. Arra vigyáztak, hogy egy hagyomány követelményének külsőleg eleget tegyenek, de attól nem riadtak vissza, hogy egy ártatlan ember vérért követeljék. Hogy a külső tisztaság és a pogányokkal való érintkezés kérdése mennyire benne volt vallásosságukban, mutatja az is, hogy jóval később, amikor Péter Kornéliusz százados megkeresztelése után visszamegy Jeruzsálembe, még a megtért zsidók közül is némelyek szemére vetették, hogy pogány ember házába ment be, sőt velük együtt evett (ApCsel 11,3).

Mind a négy evangéliumból kitűnik, hogy Jézus keresztfeszítése pénteki napra esett. A szinoptikusok adatai szerint ez Niszán hónap 15-e, vagyis húsvét napja volt, János szerint pedig 14-e, az előkészület napja, s a húsvétot csak másnap, szombaton ünnepelték (19,31). Mivel a zsidók nem mentek be a helytartóságra, Pilátus pedig bent hallgatta ki Jézust, azért olvassuk a szövegben, hogy a helytartó időnként kijön a zsidókhoz. Teológiaiilag azonban a jelkép is érvényesül. Jézus befejezte működését a zsidók közt, újabb kinyilatkoztatást nem tesz előttük. Amint említettük, Pilátus ragaszkodik az előírásokhoz. Amikor kimegy a zsidókhoz, első kérdése az, hogy mivel vádolják. Hanghordozásában is lehetett valami fölényesség, amit mindig is éreztetett, ezért a zsidók sértődötten válaszolnak: Ha nem volna gonosztevő, nem hoztuk volna eléd. Válaszukban az is benne van, hogy ők már letárgyalták az ügyet, megállapították bűnösségét és csak a megerősítésért jöttek ide. Vallási kérdésekben és társadalmi peres ügyekben ítélezhetett a főtanács, csak politikai ügyekben nem, ugyanígy nem volt joga a halálos ítélet végrehajtására sem. Pilátus viszont a szavukból megérti, hogy őt kész tények elé akarják állítani, azért mondja nekik: Ha ennyire biztosak vagytok bűnösségében, ítélezzetek fölöttem saját törvényetek szerint. Ezzel jelzi azt is, hogyha halálos ítéletet kérnek, akkor az ügyet ő maga vizsgálja ki. Ez ellen fel lehetne hozni, hogy pl. István diakónus megkövezésénél nem kérték ki a helytartó engedélyét, sem pedig Jakab apostol kivégzésénél. De István megkövezése népi ítélet volt, nem peres eljárás. Jakab apostol karddal való kivégzése pedig I. Agrippa király uralkodására esett, mikor is nagyobb volt a zsidók önállósága. Most politikai helyzetükre hivatkozva mondják a zsidók, hogy nekik nem szabad senkit megölni, azaz önállóan nem hozhatnak halálos ítéletet. Ide iktat be az evangé-

lista egy megjegyzést Jézus előre tudásáról. Ő már megjövendölte halálát, sőt azt is, hogy milyen halállal fog meghalni, tehát az események nem érik váratlanul. Ez egyúttal célzás arra is, hogy az ítéletet végső fokon Pilátus fogja kimondani, s akkor a római jognak megfelelően keresztre feszítik. Az evangélista arra a kijelentésre gondol, amelyben Jézus jelezte, hogy „ha felemelik a földről, akkor kezd mindenkit magához vonzani” (12,32).

KIHALLGATÁS A HELYTARTÓSÁGON (18,33—38a)

33 Pilátus visszament a helytartóságra, maga elé hívatta Jézust, és megkérdezte tőle: Te vagy a zsidók királya? 34 Jézus ezt felelte: Magadtól mondod ezt vagy mások mondták neked rólam? 35 Hát zsidó vagyok én? — tört ki Pilátus. Saját néped és a főpapok adtak kezemre. Mit tettél? 36 Jézus így válaszolt: Az én országom nem ebből a világból való. Ha ebből a világból való volna országom, harcra kelnének szolgálaim, hogy ne kerüljek a zsidók kezére. De az én országom nem innen való. 37 Pilátus közbeszólt: Tehát király vagy? Igen, király vagyok — mondta Jézus. Arra születtem, s azért jöttem a világba, hogy tanúságot tegyek az igazságról. Aki az igazságból való, hallgat szavamra. 38 Pilátus legyintett: Mi az igazság?

Valószínű, hogy Pilátusnak az előző jelenetben elhangzott barátság-talan szavai csak hatalmának és a zsidókkal fennálló feszült viszonyának kifejezései voltak. Mint helytartónak azonban kötelessége volt az igazságszolgáltatás, ezért az ügyet ki kellett vizsgálnia. A római jog szerint a perés eljárás nyilvános volt, és a vádlottnak alkalmat adtak a védekezésre, sőt vádlóival is szembesítették. Ezt látjuk pl. Pál apostol ügyének tárgyalásánál az ApCsel 22. és 24. fejezetében. Itt azonban a zsidók nem mennek be a helytartóságra, tehát a kihallgatást nélkülük végzik. Az a megjegyzés, hogy Pilátus hívatta Jézust, inkább elővezettetést jelent. Az evangélista nem a per „alakját” hagyta ránk, hanem az íghirdetés adatait. Csak azt emelte ki az eljárásból, ami az üdvtörténeti helyzet bemutatásához szükséges volt. Az apostolok már úgy hirdették Jézust, mint a megígért Messiást, az Isten Fiát, akit

a zsidók nem fogadtak el. Az evangélista kiválasztotta Jézus tanításából és csodáiból azokat a részeket, amelyekben ilyennek mutatta magát. A zsidók viszont csak azt látták meg viselkedésében, ami nem felelt meg várakozásuknak. Végso fokon ezért utasították el és követelték halálát. János evangéliuma ezt a két nevet ragadja ki a per menetéből: a Messiás-királyt és az Isten Fiát. Amit elmond a kihallgatásból, az e két név köré csoportosul. A szöveget tehát nem úgy kell olvasnunk, hogy Pilátus első kérdése ez volt: Te vagy a zsidók királya? Kétségtelenül ez volt a kihallgatás tárgya, és az evangélistának ez adta meg az alkalmat, hogy teológiaiilag tisztázza Jézus királyságát.

Pilátus szájában a kérdésnek kétségtelenül politikai íze volt. Jellemző az evangéliumban az, hogy Jézus a messiási címet mindig elutasította vagy elkerülte. Főleg azért, mert annak politikai íze volt. Azt a különbséget is meg kell figyelni, hogy pl. egy vallásos zsidó, Natánáel így nyilatkozik: Te vagy Izrael királya (1,49). A napkeleti bölcsek azonban a „zsidók” (júdeaiak) királyát keresik (Mt 2,2). A Makkabeusok utódai a Hazmoneusok és Heródes is Júdea királyai voltak, tehát a „zsidók királyának” számítottak. Aki tehát a Messiást a zsidók királyának mondta, az kétségtelenül politikai királyságra is gondolt, míg az „Izrael királyát” lehetett pusztán vallási értelemben venni. Jézus tisztázni akarja a fogalmat és megkérdezi a helytartótól, hogy magától teszi-e fel a kérdést vagy mások vádolták ezzel? Pilátus ingerülten feleli, hogy ő nem zsidó és nem jártas az ő vallási kérdéseikben. Együttal kifejezi azt is, hogy miért kénytelen az ügygel foglalkozni: Néped és a főpapok adtak kezembe. A nép ugyan nem is tudott az ügrről, de mind Pilátus, mind az evangélista azt jelzi, hogy a főpapok, illetve a főtanács a népet képviselte. Válaszában az is benne van, hogy ezek a vezetők vádolják őt a messiási cím birtoklásával. Amikor az evangélista leírja a szavakat, hogy „ők adták Jézust Pilátus kezére”, abban már benne van a felelősség hangoztatása is. Később majd Jézus is megerősíti, hogy az igazi felelősség őket terheli. Jézus fölénye abban mutatkozik, hogy Pilátus kénytelen magyarázkodni. Egyszerre csak úgy látjuk, hogy már nem a vádlott és a hatalom képviselője áll szemben egymással, hanem egy ember, aki a hitet, az ember célját és erkölcsiségét képviseli, és egy pogány hivatalnok, aki most kezd ráébredni arra, hogy az életben vannak mély emberi kérdések. Az evangélista látószögében talán ez kép is: a korabeli kereszténységnek és a pogány római világnak a szembenállása. A kereszténység

képviseli a másik világot, a szellemnek, a természetfölöttiségnek a világát; azt kell a földre néző pogánysággal megismertetni. Jézus az emberi erőnyeket is kimutatta szenvedésének minden fordulatában: az öntudatot, a bátorságot, az önuralmat, s amellet hordozta az Isten küldöttének tekintélyét. De mindezt úgy, hogy kifejezze az emberek előtt az Atya irgalmát és Isten országának közeledését.

Miután Pilátus érzékeltette, hogy neki semmi köze a zsidók vallási kérdéseihez, megmarad hivatalának keretei között. Mit tettél? A bírót és a jogot az érdekli, hogy a vádlott tett-e valamit a birodalom törvényei ellen. Az egész kérdés tulajdonképpen ez: Mit tettél, hogy néped vezetői ide hoztak és elítélésedet kérik? Pilátus már bizonyára jól ismerte a zsidókat és tudta, hogy nemzeti érzésük erős, és akárkit nem fognak az idegen hatalomnak kiszolgáltatni. Jézus úgy válaszol, hogy abban benne van egész küldetése és védekezése: Az én országom (szó szerint: basileia=királyság) nem ebből a világból való, ezért szolgálaim sem fognak fegyvert mellettem. Királysága nem földi terület és nem politikai hatalom. Nincsenek olyan alattvalói, akik akár a zsidók, akár mások állami berendezkedését veszélyeztetnék. Más szavakkal ugyanazt állítja itt Jézus, mint amit a zsidók előtt ismételt, hogy ő felülről jött, azért égi eredete, égi küldetése van, és uralma is ilyen természetű. Szolgái jelzésére az evangélista a hyperetes szót használja, éppúgy, mint a főtanács által kiküldött fegyveresek jelölésére.

Királysága tehát nem evilági királyság, de mégis itt van. Vele együtt az is megjelent a világban, s ha Pilátus nem is értette szavait, az evangélium olvasói tudják, hogy ez a királyság az Isten országa. Benne van az Isten kegyelmi ereje, amely üdvösségre vezet az embereket, és benne van az emberek engedelmissége, amellyel meghódolnak előtte. Pilátus látja, hogy olyan értelemben nem tekintheti őt a zsidók királyának, amilyen értelemben kérdését feltette. Most már inkább saját tájékozatlanságán akar segíteni, azért kérdezi: Tehát király vagy? Vagyis királynak tartod magad? Jézus tudja, hogy földi működése már végéhez közeledik, elérkezett az órája, tehát nyíltan kell beszélnie és tanúskodnia küldetéséről. Miután tisztázta, hogy királysága szellemi és természetfölötti, nyíltan megvallja, hogy királynak tartja magát. Eddig csak arra célzott, hogy országa nem e világból való, most azonban megmagyarázza, hogy mi a tartalma királyságának. Ő arra született, azért jött a világba, hogy tanúságot tegyen az igazságról. Aki az

igazságból való, hallgat a szavára. Az evangélista úgy szerkeszti meg a pogány helytartóval folytatott párbeszédet, hogy abban benne van, mintegy párhuzamosan a jeruzsálemi zsidókkal folytatott vita (8,21—47). Ott az volt Jézus kinyilatkoztatása, hogy ő az égből, az Atyától jött, azért olyan igazságot hozott, amely az embert szabaddá teszi, s aki Istentől való, az befogadja a szavát. Itt a pogányokhoz méri kijelentését: Arra született és azért jött, hogy az igazságról tanúskodjék, de szavára csak az hallgat, aki az igazságból való. Az isteni tekintélyt jelző „én születtem”, „én jöttem” itt sem hiányzik. A világba jönni kifejezés először az 1,10-ben fordul elő. Az örök Ige jött a világba, amely általa lett. Sajátjába jött, de övéi nem fogadták be. Földi működése révén tehát teljesedik mindaz, amit az evangélium előszava bejelentett.

Milyen igazságról tanúskodik? Búcsúbeszédében azt állította, hogy ő az út, az igazság és az élet (14,5). Az igazság tehát nem választható el tőle. A zsidóknak is ezt mondta: Ha kitartotok tanításomban... megismeritek az igazságot (8,32). Az emberiségnek szánt nagy igazság az, hogy benne teljesedtek az ígéretek: Isten, az Atya üdvösséget szerzett az emberiségnek. Ezt az igazságot a zsidók sem akarták elfogadni, mert ők valami mást vártak a Messiástól. Itt kell az értelmét keresni annak a megszorításnak, hogy „aki az igazságból való, az hallgat szavamra”. Az igazságból való ugyanazt jelenti, mint a 8,47-ben az Istentől való. Az igazságból való az, aki keresi az igazságot, aki nem közömbös iránta, és nem tér ki előle. De a természetfölötti igazsághoz ez még kevés. Ahhoz be kell fogadni Isten kegyelmét és késznek kell mutatkozni akaratának teljesítésére. Csak a kegyelem hangolja úgy az ember lelkét, hogy meghallja Jézus szavát, és kövesse is azt. Ezt fejezte ki Jézus már azzal is, hogy juhait ismerik a hangját és követik (10,4). Ezekben a rövid mondatokban már benne van az evangélista visszatekintése. Ő már tapasztalatból tudja, hogy az evangélium sorsa ugyanaz a világban, mint Jézusé volt. Állandóan tanúskodik, Isten ügyét, szeretetét és akaratát képviseli, az embereknek üdvösséget ígér, de természetfölöttisége miatt állandó ellentmondással is találkozik. Jézus királysága igazi misztérium. Egyik oldalról az élet megoldását hozza, a másik oldalról viszont olyan követelményt támaszt, amely ellentétben van az ember öncélúságával. Ahhoz, hogy valaki befogadja ezt az országot, magának is lelkivé, szellemivé kell válnia, hogy hasonljon az örök igazsághoz. Ezért csak az hallja meg Jézus

szavát, aki az igazságból való. Pilátus az eleven példa az emberi ne-
hézkességre. Egyetlen válasza ez a kérdés: Mi az igazság? De a kérdés
nem a keresést, nem a filozófiai kételkedést fejezi ki, nem is gúny akar
lenni egy illúziókba merült ember láttán, hanem egyszerű elutasítás.
Ezzel nem érdemes foglalkozni, az életnek konkrétabb feladatai
vannak. Érdekes, hogy amikor Jézus az Isten országát a királyi lako-
ma képében mutatta be, a meghívottak akkor is az élet gyakorlati
követelményeire hivatkoztak: ökröt vettem, nősültem, földet vettem,
azért nem mehetek. Pedig a harmóniát ki lehet alakítani az Isten or-
szágának keresése és a földi kötelességek között. Az élet tragédiái
közé tartozik az is, hogy akárhányszor olyanok ítélkeznek az igazság
felett, akik maguk nem az igazságból valók. Mindez követeli, hogy
legyen egyszer egy végleges ítélet, ahol minden igazság kiderül és el-
ismerést kap.

A BARABÁS-JELENET (18,38b—40)

*38b E szavakkal újra kiment a zsidókhoz és kijelentette:
Én nem találok semmiben bűnösnek. 39 De az a szokás nála-
tok, hogy húsvétkor valakit szabadon bocsássak. Akarjátok,
hogy szabadon bocsássam a zsidók királyát? 40 Erre újra
kiabálni kezdtek: Ne őt, hanem Barabást! Barabás rabló volt.*

A negyedik evangéliumban ez a jelenet sokkal rövidebb, mint a
szinoptikusoknál. Valójában csak Jézus és Barabás szembeállítását
találjuk meg itt. Különbség az is, hogy itt Pilátus maga ajánlja fel a
választást, amott pedig a nép kéri, mint húsvéti kegyet. De hogy az
apostoli igehirdetés mennyire fontos témának tartotta a jelenetet,
mutatja az is, hogy mind a négy evangélista leközi. Pilátusnál itt
kezdődik a törekvés, hogy Jézust szabadon bocsássa. De nem az
igazság szeretetéből kiindulva — erre az evangélista már eléggé rá-
mutatott —, hanem bizonyára a zsidók iránt érzett ellenszenve miatt.
Attól is félt, hogy kelepccét állítanak neki. Saját rendőrsége nem tar-
totta Jézust úgy számon, mint aki politikai zavart okoz, s most ő
maga is meggyőződött, hogy legfőbb valami vallási tanításban lehet
ellentét közte és a zsidók között. De ez a római hatóságot nem érdekli.
Ezért Pilátus kimegy a ház előtt várakozó tömeghez és közli velük,

hogy nem találja bűnösnek azt az embert. Szó szerint „semmi okot” (oudemian aitian) nem talál, ami miatt vádolni lehetne. Ez a kijelentés még kétszer fordul elő a per folyamán (19,4 és 6). Hogy az evangélista ezt így hangoztatja, annak háttérében a zsidósággal fennálló későbbi vita állhat. Az egyház az igehirdetésben tisztázni akarta Jézus természetfölötti és vallási küldetését, s ennek igazolása volt az is, hogy a helytartó nem talált politikai okot elítélésére. Viszont a leírásban benne van a helytartó elmarasztalása is. Meggyőződött Jézus ártatlanságáról, mégis halálra adta. Egyelőre szeretett volna megszabadulni a kellemetlen ügytől, azért tette az ajánlatot, hogy a húsvéti amnesztia kapcsán választhatnak Jézus és Barabás között. A húsvéti amnesztia-ról csak az evangéliumokban hallunk, a profán emlékekben nem. De nincs jogunk ezen igazságot kétségbe vonni, hiszen mind a négy evangélista elmondja, mégpedig úgy, hogy nem közös forrásra támaszkodnak. Pilátus Jézust itt is a zsidók királyának nevezi. Ő akármit is értett rajta, itt az evangélista a messiás-királyra gondol, akit egy rablóval állítanak egy vonalba; a népnek így alkalma van a választásra. Valahogyan visszacseng ebben a MTörv egy helye (30,15), ahol Mózes ezt mondja a népnek: Nézd, ma szemed elé tártam az életet és az üdvösséget, a halált és a kárhozatot. Jelkép van abban is, hogy a zsidók vezetői számára a választás lehetőségét a pogány birodalom képviselője adja. Isten már az Ószövetségben megmutatta, hogy a pogány hatalmat is fel tudja használni eszközül a büntetésre vagy jutalmazásra. Babilon a büntetést hajtotta végre, Cirusz perzsa király pedig Isten irgalmának közvetítője volt. Jézus szenvedésének történetében a zsidó nép üdvörténeti hivatása végleges döntés elé került. Jézus elégségesen igazolta magát előttük. Most Pilátus kérdése az utolsó lehetőség, de ezt sem fogadják el. Jeruzsálemet majd éppen az a római birodalom fogja elpusztítani (tehát Isten kezében az ostor szerepét tölti be), amely most még a hit eszköze lehetett volna.

A helytartóság előtt várakozó zsidók azok, akik oda kísérték Jézust. A nagy néptömeg valószínűleg még elfogatásáról sem értesült. Ezeket viszont a főtanácsnak azok a tagjai irányítják, akik már eldöntötték Jézus halálát. Elhatározásuk végleges, abból már nem tudnak kiemelkedni. A helytartó kérdésére kiabálással válaszolnak, hogy ne Jézust, hanem Barabást. A kiabálás (kraugadzo) szóval az evangélista az indulatos követelést jelzi, amellyel gyűlöletüknek szabad folyást engedtek. A szó még háromszor ismétlődik a következő fejezetben

(19,6.12.15). Az evangélista ebben a teljes elutasításban és indulatban látta a magyarázatát annak, hogy a későbbi zsidók is miért fordultak olyan hevesen szembe az evangéliummal. Az áthidalhatatlan ellentétet különben az Apostolok Cselekedetei és Pál apostol üldöztetése is eléggé mutatja. Volt ebben valami érthetetlen, amit Péter így fogalmaz meg: Arra kérték Pilátust, hogy a gyilkosnak megkegyelmezzen, az élet szerzőjét pedig megölték (ApCsel 3,15). A szinoptikusok Barabást lázadónak, gyilkosnak mondják. János a „lestes” szót használja, ami rablót (tengeri rablót is) jelent, tehát tettében lehetett politikai színezet. Az örök tanúság az, hogy a világ nem gyűlöli azt, ami az övé (15,19).

ÍME AZ EMBER (19,1—11)

1 Erre Pilátus előhozatta Jézust és megostoroztatta. 2 A katonák tövisből koszorút fontak, a fejére tették és bíborszínű köntöst adtak rá. 3 Azután elé járultak és így gúnyolták: Üdvözlégy, zsidók királya! Majd arcul ütötték. 4 Pilátus ismét kiment, és így szólt hozzájuk: Nézzétek, elétek vezetem. Értsétek meg: nem találok semmiben sem bűnösnek. 5 Jézus töviskoronával, bíborpalástban jött ki. Pilátus rámutatott: Íme az ember! 6 Mihelyt meglátták, a zsidók és a szolgák elkezdtek kiabálni: Keresztre vele, keresztre vele! Pilátus ismét szabadkozott: Vigyétek el és feszítsétek meg ti! Én nem találok bűnösnek. 7 De a zsidók nem tágitottak: Nekiünk törvényünk van, s e törvény szerint meg kell halnia, mert Isten Fiává tette magát. 8 Ennek hallatára Pilátus még jobban megjéjdt. 9 Visszament a helytartóságra és újra megkérdezte Jézustól: Honnan való vagy? Jézus nem válaszolt neki. 10 Pilátus kérdőre vonta: Nekem nem felelsz? Hát nem tudod, hogy hatalmam van rá, hogy szabadon bocsássalak, de hatalmam van arra is, hogy keresztre feszíttesselek? 11 Jézus csak ennyit mondott: Nem volna fölöttem hatalmad, ha onnan felülről nem kaptad volna. Ezért annak, aki a kezedre adott, nagyobb a bűne.

A Barabás-jelenet után az evangélista minden átmenet nélkül és minden megokolás nélkül a megostorozást és a tövissel való koronázást mondja el. Mt 27,26—31, és Mk 15,15—20 szerint ez már a halálos ítélet kimondása után ment végbe, és szerintük a keresztfeszítéssel egybekötött büntetés volt. Erre másutt is találunk példát. Viszont az is előfordult, hogy valakit már a kihallgatás előtt vagy alatt megostoroztak, így akarván vallomásra bírni. Lukács (23,16) sehol sem állítja egészen rossz színbe a rómaiakat, tehát csak ezt adja Pilátus szájába: Megfenyítém és szabadon bocsátom. Gondolja, hogy a zsidók ezzel majd meglegszenek. A megostorozás valóban megtörtént, de János itt is inkább a teológiai összefüggést emeli ki, nem az időbeli sorrendet. Valószínű, hogy Máté és Márk sorrendje felel meg a valóságnak. De milyen céllal teszi ide János, és miért nem okolja meg közelebbről az ostorozást és a keresztfeszítést? Amint láttuk, nála központi gondolat Jézus királysága, amely természetfölötti és az emberek üdvözítését célozza. Jézus beleszületett ebbe a királyságba, s azért jött, hogy tanúskodják az igazságról (18,37). De ugyanakkor ezt a királyságot meg is kell szereznie. Erre is vonatkozott a szava, hogy a szenvedés kelyhét ki kell innia. Az által válik majd királlyá, hogy az emberek végleg elutasítják és kigúnyolják. Ez a folyamat megkezdődött azzal, hogy a zsidó főtanács elvetette és elítélte Jézust, majd folytatódott azzal, hogy a gonosztevőt előnyben részesítették vele szemben, és befejeződött azzal, hogy királyi méltóságában kicsúfolták. A megostorozás a rabszolgák büntetése volt, tehát ez is királyságának ellentéte. Még inkább az a töviskorona és a palást, meg a gúnyos hódolat.

Az ostorozás lefolyását ismerjük az ókori emlékekből. A vádlottat egy mellmagasságig érő oszlophoz kötötték vagy megkötözve a földre dobták, és úgy verték korbáccsal vagy botokkal. A korbács végére fém vagy csontdarabokat is kötöttek. Akárhányszor az elítélt már ebbe a büntetésbe belehalt. Lehet, hogy Pilátust az a szándék is vezette, amit Lukács említ, hogy a zsidók meglegszenek ezzel a büntetéssel és nem követelik halálát. A katonák azonban szabad folyást engedtek durvaságuknak. Ezek a környező népekből toborzott emberek nem szerették a zsidókat, mert azok lenézték a pogányokat és nem érintkeztek velük. Ők csak azt hallják, hogy ez az ember valamilyen király akar lenni, tehát erről az oldalról gúnyolják ki. Tövissel font koszorút tesznek a fejére, bíborszínű katonaköntöst borítanak a vállára, azután eléje járulnak és így köszöntik: Üdvözlégy, zsidók királya!

Az arcul verés is a megalázás jele. Máté és Márk még arra a részletre is kitérnek, hogy kormánypálca gyanánt nádszálat adtak Jézus kezébe, majd azzal verték töviskoszorús fejét, és leköpdösték. A megaláztatást és keresztfeszítést a zsidók úgy tekintették, mint annak jelét, hogy Isten elhagyta azt, aki magát messiássá tette. Az apostoli egyház pedig az áldozat mélységét látta meg benne, amelyről már a Zsolt 22,7 beszél: Én csak féreg vagyok, nem ember, s az emberek gúnytárgya és a népek megvetettje. Így Jézus trónra emelése igazában itt kezdődött és a feltámadásban fejeződött be. A búzaszemnek szellemi és erkölcsi tekintetben is el kellett halnia, hogy gazdag termést hozzon.

Az evangélista nem jelezte, hogy mi volt Pilátus közvetlen szándéka a megostorozással, de utólag jelzi, hogy ugyanaz, mint Lukácsnál. Bízott abban, hogy a zsidók megelégednek ezzel a büntetéssel, és ő lezárhatja az ügyet. Tehát harmadszor is kimegy a zsidókhoz, és újra kijelenti előttük, hogy nem találja Jézust bűnösnek. Közben eléjük vezeteti Jézust, fején a töviskoszorúval és vállán a bíbortalálattal. Pilátus a jelenetet nem szánta gúnynak. Inkább azt akarta értésükre adni, hogy ez az összetört és megalázott ember nem árthat senkinek, tehát ne tulajdonítsanak fontosságot elítélésének. Ezért ezekkel a szavakkal mutatja be: Íme, az ember! Ennek a kijelentésnek a zsidókkal szemben sem volt gúnyos éle, sőt Jézussal szemben sem, tehát feltételezhetjük, hogy Pilátus a kiutat kereste vele. Valójában azonban arra szolgált, hogy a zsidók Jézus természetfölötti királyságát egészen elvessék. Ők diadalmas, győzelmes messiásról álmodoztak, nem olyanról, aki a kiüresítésben le tud szállni az emberi élet szintje alá. Pilátus ugyan itt nem mondja, hogy „nézzétek a királyotokat”, de Jézus messiási küldetése ott van a háttérben. A zsidók nemzeti büszkeségük megsértését látják még a feltételezésben is, hogy ez lehetne az ő messiás-királyuk. Ezért tiltakoznak hangosan és követelik keresztre feszítését. Itt a szöveg a jelenlevőket is megnevezi: a zsidók és a szolgák. A zsidók a könyvben Jézus ellenfelei, a szolgák pedig azok, akik mint rabot kísérték.

Az egzegéták ki szoktak téni arra is, hogy az „íme az ember” szavakban van-e utalás az Ige megtestesülésére, vagy az Emberfia elnevezésre, s nem jelzi-e azt, hogy a Fiú az emberré levés végső következményeit is magára vette. De említettük, hogy az összefüggésnek jobban megfelel, ha csak Pilátus törekvését látjuk benne, amellyel megértésre akarta hangolni a zsidókat. Jézus kigúnyolt alakja egyrészt az áldo-

zati sors magára öltése, másrészt a zsidók hitének végső próbatétele. Felhívás volt nekik is, hogy elmélkedjenek Jahve szenvedő szolgájáról, aki Isten tervét valósítja meg (Iz 53).

A zsidók ellenállása egy időre Pilátust is keményebbé teszi. Újra hangoztatja, hogy Jézust nem találja bűnösnek, és nem vállalja a felelősséget haláláért. Hatalma tudatában és talán megalázásuk szándékával mondja nekik, hogy vigyék és feszítsék meg. Tudja, hogy a főtanácsnak nincs joga megtenni, azt ők maguk is bevallották (18,31). Kétségtelen, hogy a Pilátus és a zsidók közötti huzavonának megvoltak a közvetlen okai. A zsidók vezetői féltékenységből és irigységből meg akarták ölni Jézust, hogy elfojtsák mozgalmát. Pilátus viszont gyanakodva kezelte az ügyet és el akart kerülni mindenféle csapdát. De az üdvtörténet síkján ennek is megvan a mélyebb értelme. A teológia számára világos, hogy a világ bűne, amelyet Jézusnak el kellett vennie (1,29), itt érte el csúcspontját. Az ószövetségi szentírás jelzi, hogy a bűn az első embertől kezdve mint egyre szélesedő folyam önti el a történelmet. Minőségileg Jézus keresztre feszítésében éri el tetőpontját, hiszen Isten Jézus Krisztusban mutatta meg legvilágosabban irgalmát és szeretetét, tehát az ellene irányuló gyűlöletet nem lehet menteni. Az elvakultság nem olyan tévedés, amely csökkenti a felelősséget. Ebben a huzavonában a világ bűnének főszereplői időt kapnak arra, hogy az emberi öncélúság nevében elmenjenek a végsőig. Ugyanakkor Jézus is a végsőig megy el a türelem és a megbocsátás gyakorlásában. A megváltás drámája ebben a feszültségben bontakozik ki.

Amikor a zsidók látják, hogy politikai célzásokkal nem befolyásolják a helytartót, rátérnek az igazi vádra: Törvényünk szerint meg kell halnia, mert Isten Fiává tette magát. A rómaiak meghagyták a zsidók vallási önállóságát és törvényeit. Ezen a címen tehát a főtanács hozhatott halálos ítéletet, de azt a helytartónak meg kellett erősítenie. Milyen törvényre hivatkoztak itt a zsidók? A Lev 24,16 kimondja: Aki az Úr nevét káromolja, haljon meg, kövezzék meg az egész közösség, akár idegen, akár közülünk való, haljon meg, ha káromolja a nevet. A zsidók szerint Jézus azzal káromolta Istent, hogy magatartásában Istennel egyenlővé tette, sőt Isten Fiának nevezte magát. Láttuk, hogy Jézus jeruzsálemi vitái alatt már többször felmerült bennük a megkövezés gondolata. A per eddigi folyamán a zsidók vezetőinek igazi hitetlensége még nem mutatkozott meg, s anélkül az egész eljárás nem lett volna üdvtörténeti esemény. Most azonban kénytelenek azzal elő-

állni, ami Jézus tanításának a lényege volt, s amit ő bizonyított is, de ők hitetlenül elzárkóztak előle. Az istenfiúság egybefonódott a messiási küldetéssel, és így Pilátus előtt a vádnak megmaradt a politikai színezete. A főtanács tagjai is ezt akarták. De azért a szembenállás csak az üdvrendben volt teljes. »Felülről lefelé« az Atya úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte. A bűn teljessége akkor valósult meg, amikor az ember »alulról fölfelé« ezt a szeretetet utasította vissza és gúnyolta ki.

Az Isten Fiára való hivatkozás Pilátust további kérdezősködésre készíti. Annak ellenére, hogy megostoroztatta Jézust és elnézte kigúnyolását, a leírásból nem azt a benyomást kapjuk, hogy személyét nem vette volna komolyan. Biztos, hogy az evangélista nem a lélektani hatásokat örököltette meg, hanem az lebeg szeme előtt, hogy a pogány világ milyen szemmel nézi Krisztus misztériumát. Amennyire ismerjük annak a kornak a szellemiségét, a hellén világ vezető rétege nem volt racionalista. Gondolatvilágukat áthatotta a görög-római mitológia, ahol az isteneknek bő szerep jutott az emberek életében. Beszélték királyok és hősök isteni eredetéről, sőt a királyok és császárok istenítték is magukat. Tehát nem csodálkozhatunk, ha Pilátust az Isten Fia vád új oldalról érinti. A szöveg azt mondja, hogy megjedjt. Arról meggyőződhetett, hogy Jézus nem úgy viselkedik, mint általában az elítélt emberek viselkednek. Egy eszmét képvisel egész lényével, de rajongás és egyoldalúság nélkül. Nincs benne félelem, sem meghunyászkodás, és a megaláztatást is néma méltósággal viseli. Újra visszamegy a kihallgatás helyére, és felteszi ő is a kérdést, amely az evangéliumban már sokszor előfordult: Honnan való vagy te? Láttuk, hogy a zsidókkal való vitában ez a kettősség mutatkozott meg: én onnan felülről való vagyok, ti pedig innen alulról. Engem az Atya küldött, hogy megvalósítsam akaratát és az igazságot hirdessem nektek, ti pedig a hazugság atyjának gyermekei vagytok, és életemre törtök (8,40—43). Jézus eredete és kiléte az egyházi igehirdetés lényege volt, és a hit is arra irányult, hogy Jézust elfogadják, mint Isten Fiát.

Pilátus babonás félelemmel teszi fel a kérdést. Ő Lukács (23,6) leírása szerint már az elején tisztázta azt a kérdést, hogy Jézus Galileából való, s akkor ezen a címen küldte át a vádlottat Heródes Antipáshoz, Galilea fejedelméhez, aki az ünnepre szintén Jeruzsálembe jött. Itt most nem az illetékesség a fontos, hanem Jézus titokzatossága. Pilátus nem szeretné magasabb hatalmak haragját kivívni maga ellen.

Jézus azonban nem válaszol, bizonyára azért, mert előbb már beszélt arról, hogy országa nem e világból való, és hogy ő mint az igazság tanúja jött ebbe a világba, de Pilátus mindezt egy kézlegyintéssel elintézte. Valamit megérezett a helytartó a hallgatás okából, azért emberi hangon folytatta: Nekem nem felelsz? Nem tudod, hogy hatalmam van rá, hogy szabadon bocsátsalak vagy keresztre feszíttesselek? Az elítélés és a szabadon bocsátás kettőssége már nem érdekli Jézust, és válaszában nem is hivatkozik rá. Ellenben olyan feleletet ad, amely egyszerre utal a felső világra, amelyből jött, és arra a felelősségre, amellyel Pilátus ennek a felső világnak tartozik: Nem volna hatalmad fölöttem, ha onnan felülről nem kaptad volna. A hívó ember tudja, hogy az emberek egymás közti kapcsolata egyúttal tárgya az Isten és az ember kapcsolatának is, hiszen Isten teremője és bírja az embernek. Jézus és Pilátus ügye azonban különleges eset: az üdvörténet összefoglalása és kibontakozása. Itt különösen tisztázni kellett, hogy mi van az Istentől és mi tartozik az emberre. Az evangélista csak ezt emeli ki a párbeszédéből. Jézus szavaiban benne van, hogy minden hatalom Istentől ered, tehát közvetve az államhatalom is. De most Pilátus azért gyakorolhat hatalmat fölötte, mert ő személyesíti meg az üdvösség történetének ezt a helyzetét. Itt kell megvalósulni az Atya akaratának, hogy áldozatul adja Fiát a világ életéért. Az isteni terv azonban nem befolyásolja Pilátus személyes szabadságát. Ő akkor is eszköz az Isten kezében, ha az igazság ellen dönt. Jézus szava már fel is tétélezi a helytartó bűnös döntését. De azt is tudja, hogy a zsidók félemlítik meg, ezért teszi ezt a kijelentést: Annak, aki kezedre adott, nagyobb a bűne. A megállapításban benne vannak mindazok, akik tudatosan Jézus vesztére törtek: Júdás, Kaifás és a főtanács felelős tagjai. Hogy hová fajult a gyűlöletük, azt már jelezte a 6. vers: Mihelyt meglátták, a zsidók és a szolgák elkezdtek kiabálni. Jézus tehát tisztában volt népe vezetőinek érzelmeivel. De nem lépett vissza, nem tért ki az útból, mert a jövendölések szerint Isten országát Izraelnek kellett először felajánlani. Ő meg is tette ezt az utolsó percig. Úgy viselkedett, mint aki engedelmeskedik az Atyának, és mint aki szereti népét. Ezért mondhatta Pál apostol, hogy benne Isten minden ígérete igenné vált (2Kor, 1,20).

A HALÁLOS ÍTÉLET (19,12—16a)

12 Ettől fogva Pilátus azon volt, hogy szabadon bocsássa. A zsidók azonban ordítottak és fenyegetőztek: Ha elbocsátod, nem vagy a császár barátja! Mert aki királlyá teszi magát, ellene szegül a császárnak! 13 E szavak hallatára Pilátus kivезettette Jézust. Elfoglalta a birói székét a köves udvaron, amelyet héberül Gabbatának hívnak. 14 Húsvét előkészületi napja volt, a hatodik óra körül járt. Így szólt a zsidókhoz: Nézzétek, a királyotok! 15 De újra elkezdtek ordítani: Halál rá! Halál rá, keresztre vele! Pilátus megkérdezte: Keresztre feszíttessek a királyotokat? De a főpapok tiltakoztak: Nincs királyunk, csak császáruk! 16 Erre kiszolgáltatta nekik, hogy feszítsék keresztre.

Az előbbi párbeszéd Jézus és Pilátus között azzal végződik, hogy a zsidók vezetőinek nagyobb a felelőssége, mint Pilátusnak. A következő jelenet is ezt igazolja. Pilátus megmaradt szándékánál, hogy szabadon bocsátja Jézust. Az evangélista nem mondja, hogy a helytartó újra kiment volna a zsidókhoz. De kétségtelenül mutatott valami jelet, amely elárulta szándékát. Erre következett a kiabálás és a politikai fenyegetés: Ha elbocsátod, nem vagy a császár barátja, mert nem ítéled el azt, aki királlyá teszi magát. Feltételezhetjük, hogy hosszabb szóváltás is lejátszódott közöttük, de csak ebben volt igazi fenyegetés. Tehát újra politikai színezetet adtak a vádnak: Jézus messiás akar lenni, az pedig királyságot jelent, tehát nyilván csorbítja a császár jogkörét. Ha a helytartó ilyen dolgot elnéz tartományában, akkor nem képviseli a császár ügyét. A szöveg azt mondja, hogy nem vagy a császár barátja (*amicus Caesaris: filus tou Kaisaros*). A konzulok hivatalból viselték ezt a címet, de más is megkaphatta. Lehet, hogy az evangélista kifejezetten nem is a címre gondolt, hanem csak arra, hogy engedékenységgel nem tanúsítana hűséget a császár iránt. Mindenesetre ez már komoly fenyegetés volt. Pilátus tudta, hogy a zsidók vezetőinek a keze adott esetben elér Rómáig. Amikor egyszer a légiónyeit kiakasztatta Jeruzsálemben a helyőrségen, a zsidók sérelmezték a pogány vallási jelek jelenlétét, és panaszukat a császárig vitték. Pilátusnak meg kellett hátrálnia. Azt is tudta, hogy Tibériusz féltékenyen őrzi hatalmát, és kíméletlenül lesújt azokra, akik ellene fordulnak vagy

hatalmát csorbítják. Ez a sors érte Szeiánuszt is, a mindenható minisztert Kr. u. 31-ben. Azt pontosan nem tudjuk megállapítani, hogy Jézus keresztre feszítése ehhez mérten előbb volt vagy később, de Pilátusnak volt oka a félelemre. A további jelenet és a zsidókhoz intézett szavai csak arra valók, hogy megőrizze velük szemben fölényének látszatát. Az evangélista viszont úgy mondja el, hogy újra emlékeztesse olvasóit Jézus királyi méltóságára, amit a zsidók megtagadtak.

Pilátus a helytartóság köves udvarán, amit héberül Gabbatának, görögül Lithostratosnak hívtak, ült bírói székében és odavezettette Jézust. Itt az evangélista újra jelzi, hogy ez a nap a húsvéti előkészület napja, Niszán 14. volt, mégpedig a nap 6. órája, azaz déli idő. Ekkor már készültek a húsvéti bárányok feláldozására, és Jézus ítélete is akkor hangzott el, hogy majd a keresztre feszítés is egybeessen a bárányok feláldozásával. Tehát Pilátus és a zsidók, a pogányok és a választott nép képviselői egyaránt részt vesznek az Isten Bárányának feláldozásában. Ez a jelenet úgy hat, hogy össze van benne foglalva az egész per. Jelen vannak a zsidók, a főtanács tagjai és a szolgák, jelen van a vádlott és a bíró. A bíró azonosítja a vádlottat: Nézzétek, a királyotok! Talán nem tévedünk, ha feltételezzük, hogy ezzel Róma felé akarta tisztázni magát. Úgy ítélte el Jézust, mint a zsidók királyát, mint a messiás-királyt, tehát a császár bármit is fog hallani róla, nem lehet féltékeny. Pilátus szavaiban benne van a zsidók megvetése is. Királyuknak nevezi azt, aki itt áll ítélőszéke előtt, és várja a halálos ítéletet. Ezzel Róma büszkeségét és hatalmát nyilvánította ki. Az evangélista azonban úgy őrizte meg a szavakat, ahogy azok a beteljesedést kifejezték. Jézus valóban a megígért Messiás-király volt, és éppen kereszthalálával öltözött be igazán hatalmába. Ahogy a jelenetből egyre jobban kiemelkedik Jézus királyi alakja, ugyanúgy nyilvánvaló lesz a zsidók megmerevedése. Amikor Pilátus mint királyt mutatja be nekik, dühösen kiáltoznak. A görög „aron” szó azt jelenti, hogy el vele, le vele, vagyis látni sem akarják. Szavukban benne van a teljes elutasítás, Jézus messiási küldetésének teljes elvetése. Pilátus utolsó kérdése újra a királyt említi: Keresztre feszítsem a királyotokat? Bármilyen szándékkal is tette fel a kérdést a zsidóknak, alkalmat adott arra, hogy gyűlöletük kielégítése címén megtagadják történelmüket és vallásos törekvésüket. Isten népének tartották magukat, azért mindig hadakoztak a pogányok uralma ellen. Most, amikor Isten elküldte a Messiást, vele szemben a római császár iránt való hűségüket bizonyítják: Nincs

királyunk, csak császárunk, vagyis a császáron kívül más uralkodót nem ismerünk el. A próféták mindig arra figyelmeztették népüket, hogy Istenben lássák a jövő biztosítékát. Itt a főtanács tagjai az Isten intézkedése helyett a császár kegyét keresik. De Jeruzsálemet és a templomot majd a császár katonái rombolják le, és megszüntetik benne az áldozatot, a jövő reményét. Jézus elutasítása egyúttal az üdvösség történetének is döntő és befejező fordulata. Az ember bűne tetéződött azáltal, hogy szembefordult azzal, akiben az Atya irgalma és szeretete testesült meg.

A kihallgatás befejezését az evangélista szűkszavúan mondja el: Erre kiszolgáltatta (paradidomi=átadni) nekik, hogy feszítsék keresztre. Úgy hangzik, mintha nem is mondta volna ki az ítéletet jogi forma szerint, hanem csak hatalmi szóval adta át nekik. De János nem közli a főtanács ítéletét sem, csak megemlíti, hogy Jézust még reggel elvitték Kaifás elé, és onnan Pilátushoz küldték. Pilátus bírói székére való hivatkozás azonban amellettt szól, hogy ki is hirdette az ítéletet. Az evangélista igazi mondanivalója az, hogy Jézus mind a zsidók, mind a pogányok részéről teljes elutasítással találkozott, s így a megváltás kimondottan Isten irgalmának műve maradt. Az ember nem mutatott fel semmi érdemet, amivel a kiengesztelődést előre vitte volna. Kérdés marad az is, hogy Pilátus kinek szolgáltatta ki az elítéltet: a főtanács tagjainak vagy saját katonáinak? A továbbiakból ugyanis az tűnik ki, hogy a római katonák feszítették fel. Ruháit is ők osztották szét maguk közt (19,23), s lábszárcsontjait is ők törték volna meg (19,31). A végén arimateai József is Pilátustól kéri el a holttestet. Lukács (23,25) viszont azt írja, hogy „Jézust kiszolgáltatta nekik akaratok szerint”. Tehát arról van szó, hogy Pilátus engedett a főtanács követelésének, és akaratok szerint döntött. Így tulajdonképpen nekik szolgáltatta ki, akik mindenképpen a halálát követelték. A katonák már csak a külső cselekményeket végezték el. Az evangélisták tehát mindenütt hangoztatják, hogy a felfeszítés értelmi szerzői a főpapok és a tanács tagjai voltak. Ennek hangsúlyozása összefügg az apostoli egyház döntésével, hogy az ószövetségi törvényt nem tartották többé kötelezőnek a megkereszteltek számára. A mózesi törvény csak előkészület volt, tehát megszűnt az ereje, amikor a beteljesedés elérkezett. Viszont maguk a zsidók végérvényesen elutasították Jézust, ezért az ő kereszthalála után valami új kezdődött. Ez az újdonság a feltámadt Krisztusba vetett hit és az ő követése.

A KERESZTRE FESZÍTÉS (19,16b—24)

16b Ezzel átvették Jézust. 17 Maga vitte keresztjét, míg oda nem ért az úgynevezett Koponyák helyére, amelyet héberül Golgotának hívnak. 18 Ott keresztre feszítették, s két másikat is vele, jobb és bal felől, Jézust meg középen. 19 Pilátus fölíratot is készíttetett és a keresztfára erősíttette. Ez volt a felirat: A názáreti Jézus, a zsidók királya. 20 A felíratot sokan olvasták a zsidók közül, mert az a hely, ahol fölfeszítették Jézust, közel volt a városhoz; héberül, latinul és görögül volt írva. 21 A zsidó főpapok azért kérték Pilátust: Ne azt írd, hogy a zsidók királya, hanem hogy azt mondta magáról: a zsidók királya vagyok. 22 De Pilátus azt felelte: Amit írtam, azt megírtam! 23 Amikor a katonák fölfeszítették Jézust, fogták ruhadarabjait és négy részre osztották, minden katonának egy-egy részt, majd a köntösét is. A köntöse varratlan volt, egy darabból szöve. 24 Ezért megegyeztek egymás közt: Ne hasítsuk szét, hanem vessünk rá sorsot, hogy kié legyen. Így teljesedett be az Írás: Ruhámon megosztottak egymás közt, és köntösömmre sorsot vetettek. A katonák valóban így tettek.

A kereszttut és a keresztre feszítést az evangélista csak néhány szóban foglalja össze. Nem tér ki olyan részletekre, mint amilyeneket a szinoptikusok megemlítenek. Jánosnál mindennek teológiai értelme van. Akiknek Pilátus kiszolgáltatta Jézust, azok „átvették”. Ha a főtanács tagjait értjük rajtuk, akkor itt ismét az jut kifejezésre, hogy magukra vállalták a felelősséget. Jézust az ő nevükben, az ő követelésükre ítélték el, tehát meg akarnak bizonyosodni a felfeszítésről. A szinoptikusok leírásából tudjuk, hogy ezek a vezető emberek ott voltak a keresztt alatt is, és gúnyolták Jézust. Tehát az elejétől a végéig ellenőrizték a cselekményt, a római katonák csak a hóhér szerepét töltötték be. A kereszttűtből csak annyit hallunk, hogy Jézus maga vitte a keresztjét, amíg ki nem értek a Koponyák helyére. A keresztnek ilyen hordozásáról a szinoptikusok nem szólnak. Kétségtelenül a keresztgerendáról (patibulum) volt szó, mert a kereszt hosszanti ágát előre leásták a földbe. A szinoptikusok viszont azt mondják el, hogy útközben Cirenei Simont kényszerítik a katonák, hogy vigye Jézus keresztjét (Mk 15,21; Mt 27,32; Lk 23,26). Az út elején tehát biztosan ő maga vitte.

Lukács idézi még Jézusnak a jeruzsálemi asszonyokhoz intézett szavát is. Önmagában a kereszthordozása hozzátartozott a római kivégzési módhoz, de az evangélista itt külön hangsúlyt ad neki azzal, hogy „ő maga vitte a keresztet”. Tehát a vértanúhalál önkéntes vállalását fejezi ki vele. Erről különben is már korábban megemlékezett (10,18).

A keresztre feszítés helye, a Golgota, koponyát jelent, mint a latin Calvaria. A domb bizonyára külső formájáról kapta ezt a nevet. Maga a domb a város falain kívül feküdt, és az apostoli ígéhirdetés ebben is meglátta a jelképet. Már a pusztai vándorlás idején megvolt a liturgikus szokás, hogy az áldozati állatok testét, amelyeknek vérét a főpapa a bűn engesztelésére a szentélybe vitte, a táboron kívül égették el. Jézus itt magára vállalta a világ bűneit, azért neki is a kapukon kívül kellett szenvednie (Zsid 13,12). Itt a sugalmazott szerző az áldozat teljességére is utal. Hiszen az áldozatot kivették a mindennapi használat alól, és úgy adták Istennek. A keresztény hagyomány azt is meglátta, hogy a hívőknek egyesülniük kell Jézus áldozatával, és bizonyos mértékben le kell mondani a világról: Menjünk ki tehát hozzá, a táboron kívülre, és vállaljuk gyalázatát (uo. 13). Itt az evangélista talán azért sűríti bele a kereszttutát és a felfeszítést néhány mondatba, hogy a vezető gondolat kiemelkedjék: Jézus önként vállalt áldozata. Jézus egészen átadta magát az Atyának engesztelésül, egészen elvállalta küldetését, azért végeredményben már mellékes, hogy mit tesznek vele. János ezért nem részletezi a bevezető mozzanatokat sem, tehát azt, hogy kábító italt akarnak neki adni, megfosztják ruháitól stb. Az evangélista számára a kereszten való felemeltetés egyúttal már felmagasztalás. A kereszti igazában trón, mint ahogy a töviskoszorú és a katonai palást is a királyi hatalom jelképe volt. Sokkal inkább, mint a földi felségjelvények. Hiszen ezek egyúttal a királyság megszerzésének eszközei voltak. Ő engedelmes volt egészen a kereszthalálig, hogy aztán az Atya magasztalja fel (Fil 2,8).

Ezért itt a keresztre feszítésről, mint az akkor divatos büntetésről és annak formájáról nem is emlékezünk meg. Az ilyen történeti visszapillantás jobban beleillik a szinoptikus evangéliumok magyarázatába. Itt még annak is teológiai értelme van, hogy két másikat feszítettek keresztre, jobb és bal felől, őt meg középen. Az evangélista csak két másikról beszél, nem két gonosztevőről. A királyi képet ezzel sem akarta elhomályosítani. Márk (15,28) pl. ezt is más szemszögből nézi. Ő az áldozat nagyságára mutat rá, amikor Iz 53,12-nek a teljesedésére

gondol: A gonoszok közé sorolták. János a gúnyolódókat sem sorakoztatja fel a kereszt alá, mert meg akar maradni a jelenet ünnepélyessége mellett. A 25—27. versekben majd csak azokat említi meg a kereszt alatt, akiket a szeretet hozott oda, és akik tisztában vannak a misztérium nagyságával: anyját, a szeretett tanítványt és a galileai asszonyokat. A keresztfára erősített tábla is Jézus királyi méltóságát hirdette. A szokás megvolt, hogy a kivégzettek bűnét táblára írva a nyakukba akasztották vagy a fára szögezték. Pilátus arám, görög és latin nyelven íratja fel, hogy a názáreti Jézus a zsidók királya. Őt bizonyára semmiféle teológiai cél nem vezette ebben. Elsősorban magát biztosította be, hogy akit messiás-királyként vádoltak előtte, és aki a birodalom rendjére veszélyes lehetett, azt kivégeztette. Ezért Rómából nem érheti szemrehányás. A háromnyelvű felirat a nyilvánosságot szolgálta. A helyi lakosság arámul beszélt, az idegenek görögül, a kormányzat nyelve pedig a latin volt. Végül Pilátus — akaratlanul — kifejezte a zsidók iránt érzett ellenszenvét is, és ezt a zsidók megérezték. Azért állnak elő panaszukkal, hogy ne így írja a szöveget, mert ez a beállítás az ő messiásvárásuk kigúnyolása. Inkább írja azt, hogy ő maga tette magát messiás-királyrá. A helytartó azonban itt már nem enged. Ennyi elégtételt megengedett magának, és azért röviden válaszolt: Amit írtam, azt megírtam. Az evangélista és az egyház mindezek mögött meglátta a mélyebb értelmet. Jézus úgy halt meg, mint messiás-király, és halála igazi természetfölötti trónfoglalás volt. Amit ez az írás kimondott, az nem fog megváltozni, ő király marad örökre, s az egyház ezt fogja hirdetni az egész világon, mint ahogy már most a háromnyelvű felirat hirdeti.

Az evangélista által megszerkesztett teológiai előadásmódba beletartozik a ruhadarabok szétosztása is. Az elítélt személy megmaradt dolgait, elsősorban a ruháját, a szokásjog a hóhérnak ítélte. Jelen esetben a katonák tartanak rá számot. Ez önmagában jelentéktelen esemény lett volna, de az apostoli igehirdetés a jövőndölések teljesezését látta meg benne, azért örökítette meg. A Zsolt 22,19-ben a szenvedő igaz sorolja fel panaszát, hogy mennyit kell szenvednie ellenségeitől. Az ószövetségi hagyomány már messiási zsoltárt látott benne, s az egyház azért alkalmazta Jézus szenvedésére. A szöveg így idézi a zsoltárt: Ruháimon megosztottak egymás között, és köntösömrre sorot vetettek. A héber verselés szereti a párhuzamos kifejezésmódot: ugyanazt a dolgot vagy cselekményt ismétli hasonló szavakkal. Az

eredeti vers tehát nem különbözteti meg a ruhát és a köntöst, hanem csak a teljes kifosztottságot hangoztatja. Itt azonban két cselekményről van szó. A szinoptikusok csak általánosságban említik a történetet, János szövege azonban szemléltető. A köntös (khiton) hosszú, egyszerű ruha volt, amelyet közvetlenül a testen hordtak, a ruhák (himatia) pedig a felső ruhadarabok. A jövődőlés teljessége mellett az áldozat teljessége is benne van az evangélista szándékában. Az Atyának való önátadás tökéletes volt, Jézus még külsőleg sem tartott meg magának semmit. Ez a kiüresítés teszi érthetővé, hogy majd egészen beöltözik Istenfiúi dicsőségébe. A szövegből megtudjuk azt is, hogy ruháit négy részre osztották, tehát a katonák négyen voltak. A szinoptikusok még egy vezető tisztről is tudnak (Mk 15,39; Mt 27,54; Lk 23,47). A köntös egy darabból volt szöve, nem darabokból összevarrva. Ezért vetettek rá sorsot, és nem vagdalták szét. Később, Ciprián óta a varratlan köntösben az egységes egyház jelképét látták, amelyet szintén nem szabad darabokra szaggatni.

JÉZUS ANYJA (19,25—27)

25 Jézus keresztje alatt ott állt anyja, anyjának nővére, Mária, aki Kleofás felesége volt, és Mária Magdolna. 26 Amikor Jézus látta, hogy ott áll anyja és szeretett tanítványa, így szólt anyjához: Asszony, nézd, a fiad! 27 Azután a tanítványhoz fordult: Nézd, az anyád! Attól az órától fogva házába fogadta a tanítvány.

A kereszt itt a kivégzés eszköze, de ha figyelembe vesszük, hogy János az események teológiai tartalmát is igyekezett mindenütt kifejezni, akkor elfogadhatjuk, hogy a történeti valóságok itt egyúttal szimbólumok is. Az evangélista a keresztet már előbb (3,14) ahhoz a fához hasonlította, amelyen Mózes felemelte a kígyót a pusztában, később pedig úgy beszélt róla, hogy Jézus majd azon kezd magához vonzani mindenkit (12,32). A kereszt tehát nemcsak a szenvedés eszköze, hanem a szabadulásnak, a kegyelem kiáradásának is a jelképe. Az evangélista egy szóval sem utal Jézus testi vagy lelki szenvedésére, hanem inkább arra, hogy mi tartozik bele a megváltás misztériumába. Ha már előbb említette, hogy Jézus a kereszten kezdi magához vonzani

övéit, akkor ezt itt képben is realizálnia kellett. A gyűlölködő és gúnyolódó zsidókról nem beszél, azok nem illenek bele abba a teológiai elgondolásba, hogy a kereszti Jézus trónfoglalásának szimbóluma. Akik tehát a kereszti alatt állanak, azok különleges kapcsolatban vannak Jézussal, és jelképezik végleges győzelmét. Anyja van itt, Mária, továbbá anyjának nővére, Mária, Kleofás felesége, Mária Magdolna és a „szeretett tanítvány”. A nyilvános működés idején alig hallunk Máriáról. Ő megértette a kánai menyegzőn kimondott célzást, hogy Jézus a maga küldetésében kizárólag az Atya irányítása alatt áll. Természetesnek tartjuk, hogy most az anyai aggodás és a szeretet ide hozta. Ő, aki legközelebb állt Fiához, nemcsak vérségi kapcsolatban, hanem kegyelmileg és szeretetben is, osztozni akart sorsában. A másik Mária rokona volt Jézus anyjának. A szöveg itt nővérenek mondja, de lehetett unokanővére is, hiszen a törzsi szervezetben minden nő nővérnek számított. Itt Kleofás feleségeként szerepel, Lk 24,10 pedig úgy említ egy Máriát, mint Jakab anyját; ugyanezt olvassuk Mt 27,56-ban és Mk 15,40-ben. Mária Magdolnáról először Lk 8,2 beszél. Azok között az asszonyok között említi, akik kísérték Jézust és tanítványait, s „vagyonukból is gondoskodtak róluk”. Belőle Jézus „hét démon” űzött ki, tehát valamilyen súlyos betegségtől szabadította meg, így érthető a hálája és ragaszkodása. Minden bizonnyal nem azonos azzal a bűnbánó nővel, akit a Lk 7,37 említ, de akinek a nevét nem közli. Mária Magdolna a húsvéti eseményekben sem a szerény, alázatos bűnbánó nő, hanem a magabiztos, szervező asszony, akinek anyagi lehetőségei is megvannak ahhoz, hogy Jézus tisztességes eltemetéséhez hozzájáruljon. A „szeretett tanítvány” lehet János apostol, aki összeköttetése révén az elfogatás után is be tudott menni a főpap házába (18,15), tehát ide is elmerészkedhetett. Az is természetes, hogy Jézus az utolsó órában anyjáról gondoskodik, és hogy éppen azt a tanítványt kéri meg rá, aki lelkileg legközelebb állt hozzá. Itt azonban az ő alakja is szimbólummá válik: jelképe mindazoknak, akik a hitben elfogadják Jézus keresztiét és kitartanak mellette. Ilyen értelemben Mária is lehet az egész hívő egyház szimbóluma. Az ilyen szimbolizmus az Ószövetségben is megtalálható.

Mária megszólítása itt is: Asszony!, mint a kánai menyegzőn. Az evangélista stílusában ez a családi beszélgetésen túl egyetemes jelentéssel bír. Amit Jézus neki mond, az az egyháznak szóló kinyilatkoztatás. A két kijelentés betű szerinti tartalma az, hogy Mária tekintse a

szeretett tanítványt fiának, az pedig őt anyjának, tehát gondoskodjék róla. A szöveg meg is mondja, hogy a tanítvány attól az órától fogva sajátjába (eis ta idia), házába fogadta. Az egyházi hagyomány azonban Origenész óta az egyházra vonatkozó kijelentést is látott benne. Jézus akaratából Mária a kegyelem rendjében anyja lett minden hívőnek, minden tanítványnak, azok viszont anyai közbenjárót láthatnak benne. Aki anyja a titokzatos test fejének, az anyja a tagoknak is. A Mária-tisztelet az egyház legősibb hagyományához tartozik. Mária anyai szeretetete nemcsak Jézus felé tárul ki, hanem mindenki felé, aki Fiának testvére lett a hitben.

A HALÁL A KERESZTEN (19,28—37)

28 Jézus tudta, hogy már minden beteljesedett. De hogy egészen beteljesedjék az Írás, megszólalt: Szomjazom! 29 Volt ott egy ecettel teli edény. Bemártottak egy szivacsot, izsópra tűzték és a szájához emelték. 30 Amint Jézus megízlelte az ecetet, így szólt: Beteljesedett! Aztán lehajtotta fejét és kilehelte lelkét. 31 Az előkészület napja volt. A zsidók arra kérték Pilátust, töresse meg a keresztre feszítettek lábszárát és vesse le őket a keresztről, nehogy szombaton is a kereszten maradjanak a holttestek, az a szombat ugyanis nagy ünnep volt. 32 El is mentek a katonák, és megtörték a lábszárát az egyiknek is, a másiknak is, akit vele együtt fölfeszítettek. 33 Amikor azonban Jézushoz értek, látták, hogy már meghalt. Ezért nem törték meg a lábszárát, hanem 34 az egyik katona oldalába döfte lándzsáját. Nyomban vér és víz folyt belőle. 35 Aki látta, az tett róla tanúságot, és igaz a tanúsága. Tudja, hogy igazat mond, hogy ti is higgyetek. 36 Mert ez azért történt, hogy beteljesedjék az Írás: Csonjtát ne törjétek. 37 Vagy egy másik helyen: Föltekintenek arra, akit keresztlől szúrtak.

Jézus halála a megváltás nagy eseménye, Jézus tudatos áldozata. Ő maga jelentette ki, hogy életét senki nem vehetné el tőle: maga adja oda, és maga veszi vissza (10,17). Az evangélista úgy is mutatja be az eseményt, mint az igazi húsvéti Bárány feláldozását, tehát ide különösképpen vonatkozik stílusa, hogy az eseményből azokat a vonásokat

ragadja ki, amelyek teológiai céljának megfelelnek. A szinoptikusoknál hallunk a természet megborzásáról, a háromórás sötétségről, Jézus elhagyatottságának kifejezéséről. János azonban mindezeket mellőzi. Ő ebben a részletben feltűnően hivatkozik az ószövetségi előképek és jövődölések teljesedésére. Az apostoli igehirdetésnek erre szüksége volt. A zsidók úgy értelmezték Jézus halálát, hogy Isten elvetette őt, hiszen várákozásuk szerint a Messiás örökre megmarad (12,34). Az egyház ezzel szemben arra hivatkozott, hogy itt Isten terve valósult meg, amit az Ószövetség előre jelzett. Jézus maga is tudatában van ennek a beteljesedésnek. Ezt a tudatosságot az evangélista úgy emeli ki, mintha Jézus egyenesen az Írásokhoz alkalmazkodott volna. A hit szemével nézve Jézus kereszthalála trónfoglalás. Győzelmét azal vívja ki, hogy mindenben elfogadja az Atya akaratát. Ezért az evangélista előadásában a halála békés vértanúság. Érezzük annak az igazságát is, amit Jézus búcsúbeszédében kijelentett, hogy „nincs egyedül, mert az Atya vele van” (16,32).

A szomjúság lehetett a hosszú meghurcoltatásnak és a vérvesztésnek a következménye. A jelen levő katonák úgy is reagálnak rá, mint a szenvedő ember kérésére, s az egyik közülük ecetbe mártott szivacsot nyújt a szájához. Valójában olyan savanyú itálról, felhígított savanyú borról lehetett szó, amelyet a katonák használtak. De az egyház ószövetségi összefüggésben a Zsolt 69,22 teljesedését látta: Ételembe epét kevertek, szomjúságomban ecettel itattak. A cél itt sem a szenvedés részleteinek a kihangsúlyozása, hanem hivatkozás arra, hogy Isten terve az apró részletekig megvalósul. Jézus maga is akarta ezt a teljesedést, és a halál csak akkor következik be, amikor ő maga megállapítja, hogy minden „beteljesedett”. Ha pedig lelkületét vesszük figyelembe, amely azelőtt is ilyen kijelentésekben nyilvánult meg, hogy: mindennapi eledelem az Atya akaratának teljesítése (4,34), vagy ki kell inni a kelyhet, amelyet az Atya adott (18,11), akkor a szomjúságot úgy is lehetett értelmezni, mint a végső beteljesedés kívánását. Arra szomjazik, hogy a legapróbb részletekig engedelmeskedjék az Atyának, s ezért semmit nem utasít el abból, ami áldozatát tökéletessé tenné.

A halál beállta külsőleg is az önátadásnak és a megnyugvásnak a kifejezése: lehajtotta fejét és kilehelte lelkét. A Lk 23,46 ezt szavakkal szemlélteti: Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet. Itt nem hallunk a természet megborzásáról, a megváltás művének kozmikus visszhang-

járól. Az áldozat az Atya és a Fiú párbeszédében megy végbe, de a világ szemeláttára. Itt minden arra van beállítva, hogy a Fiú megdicsőítse az Atyát azzal, hogy tökéletes áldozatot mutatott be a világ bűneiért. Jézus a szenvedés állomásait is úgy élte végig, hogy azokban mindig a Fiú hódolata és engedelmissége nyilvánult meg. Tehát az is igazolódott, amit előre bejelentett, hogy a világ fejedelme hiába áskálódik ellene, benne nem talál semmit, ahol megvethetné a lábát. Csak a tökéletes szentség jelenthetett győzelmet a bűn felett.

A szinoptikusoktól tudjuk, hogy Jézus mintegy három órán át függött a kereszten. János csak arról értesít, hogy Pilátus a nap hatodik órájában, tehát délben mondta ki a halálos ítéletet (19,14). Amit itt tovább hallunk, arra való, hogy az áldozatot még jobban jellemezze. Keresztelő János úgy mutatja be Jézust működése elején, mint az Isten bárányát, mint áldozati bárányt a világ bűneiért. Ennek a jövődőlésnek is teljesednie kellett. Itt, a negyedik evangéliumban a felfeszítés a húsvét előkészületi napján, tehát Niszán 14-én megy végbe. Ezt az evangélista itt is újra leírja a 31. versben. Jézus tehát akkor függött a kereszten, amikor a zsidók megkezdték a templom udvarán a bárányok feláldozását. De ez a nap még más problémát is okozott a zsidóknak. A mózesi törvény (MTörv 21,22—23) előírta, hogy a felakasztott embert még aznap el kell temetni, nehogy tisztátalanná tegye a földet. Most ezt annál inkább meg kellett tenni, mivel este megkezdődött a kettős ünnep: a szombat és a húsvét. A zsidók vezetői nem akarják megszegni a törvény előírását, azért kérik Pilátust, hogy siettesse az elítéltek halálát. Ennek a módja a rómaiaknál az volt, hogy ütlegetéssel összetörték a szerencsétlenek csontjait (crurifragium).

A vallási vezetők képmutatása itt is megnyilvánul. Jézussal szemben mindig a mózesi törvénnyel fedezik magukat, s most a temetést azért is sürgetik, hogy minél hamarabb lezárhassák ezt a kellemetlen ügyet. A Jézus keresztjén olvasható felirat is szúrta a szemüket, s tudták, hogy a temetés után attól is megszabadulnak. Pilátus engedélyezi a kivégzésnek ezt a gyorsítását, hiszen különben a felfeszítettek néha egy-két napig is kínlódtak a kereszten. János itt is csak a „Jézussal együtt felfeszítettekről” beszél, nem nevezi őket elítélt gonosztevőknek. Ő mindvégig hű marad a királyi képhez, amely teológiai gondolatát kifejezi. A másik kettőnek a katonák megtörték csontjait, Jézusnál azonban már beállt a halál, így neki az egyik katona átdőfte lándzsájával az oldalát, így akarta a halált mindenképpen biztossá tenni.

Az evangélista számára ez is beszédes jelkép. A sebből vér és víz folyt ki, s akárhogy is értelmezzük a dolgot, ez kétségtelenül a vér szétesését, tehát a halál beálltát mutatta. Itt az evangélista szemtanúkra hivatkozik: Aki látta; az tesz tanúságot róla, s tanúsága igaz. Az esetről való tanúskodást azért hangoztatja, hogy „ti is higgyetek”. Mondani-valója tehát a mindenkori egyháznak szól. De mit higgyenek? Kétségtelenül azt, amit a következő két állítás tartalmaz, illetve amelyekben utal két ószövetségi előkép teljesezésére. Mindez először azért történt, hogy a hívők felismerjék a kereszten függő Jézusban a húsvéti áldozati bárányt. Amikor a zsidók kivonultak Egyiptomból, azt a parancsot kapták, hogy a szabadulás éjszakáján feláldozott bárányban ne törjenek meg csontot (Kiv 12,46). Jézust tehát ez a teljesezés is az Isten Bárányaként jellemzi, nemcsak halálának ideje, amely egybeesett a bárányok feláldozásával. Az apostoli igehirdetés ezt a messiásfogalmat állította szembe a zsidók várakozásával.

A másik teljesezés az oldal átdöfése. Zakariás (12,10) beszél arról, hogy Isten majd kiárasztja népére „a jóindulat és az imádság lelkét. Rám emelik majd tekintetüket, akit átszúrtak; gyászolják, mint az egyszülött fiút szokás, megsiratják, mint az egyszülöttet”. A prófétának ez a homályos helye azt mondja, hogy Izrael népében gyász van, siratnak egy titokzatos személyt, akit megöltek, s a nép is érzi miatta a felelősséget. De gyászuk már a megtérés jele: sajnálják, hogy Isten küldöttét megölték. Az evangélista a szöveget így idézi: Föltekintenek arra, akit keresztül szúrtak. A prófétánál Jahvéra tekintenek, itt Jézusra. Az evangélista tudatában Jézus a Fiú, aki egy az Atyával, aki mindeképpen őt képviseli. Együttal ő a forrása a kegyelemnek, ő árasztja ki a „jóindulat és az imádság lelkét is”. A jövendölés, az előkép tehát úgy teljeseedett, hogy egyben világosság derült az isteni küldött istenségére is.

A régi latin fordítás úgy adta vissza a görög szöveg értelmét, hogy nem átdöfést írt, hanem azt, hogy „megnyitotta (aperuit) oldalát”. Az egyházatyák ehhez kapcsolták szimbolikus magyarázatukat is. Az oldal „megnyitása” azt jelentette, hogy Jézus szívének szeretete kitért az emberek felé, s oldalából úgy született az egyház, mint ahogy Isten Ádám oldalából Évát alkotta. A vér és a víz ugyancsak természetfölötti jelentést kapott. A vér mint az élet hordozója jelképezte a kegyelem kiadását, amely eltölti az egyházat, és amely örök életet biztosít az embereknek. A víz pedig annak az élő víznek a jelképe, amely-

ről Jézus több alkalommal beszélt (4,10; 7,38), s amelyen a Szentlélek kiadására gondolt. A víz és a vér ilyen alapon jelképezi a keresztséget és az eukarisztiát, amelyen keresztül új életet kapunk. Így érthető az atyák beszédmódja, hogy a kereszthalál az egyháznak és a szentségeknek a forrása.

A jelképek kétségtelenül sokat mondanak, de azért először a szöveg eredeti értelmét kell tudomásul venni. Az evangélista bizonyítani akarja Jézus valóságos halálát, mert hiszen a feltámadás valóságára és természetfölöttiségére csak abból lehet következtetni. Jézus úgy váltott meg a haláltól, hogy egészen vállalta a halálunkat, s ezt a halálraszánt emberi életet vezette célhoz az örök életben. Áldozata tehát teljes és tökéletes volt: nemcsak azt adta oda, amit birtokolt, hanem az egész életet. Ezért az elfogadás is tökéletes volt: az Atya felmagasztalta úgy, mint Fiát, és úgy, mint Messiást. Az egyház elismeri őt Üdvözítőjének és úgy tekint föl arra, akit átszúrtak, mint a kegyelem forrására.

A TEMETÉS (19,38—42)

38 Arimateai József, aki Jézus tanítványa volt, bár a zsidóktól való félelmében csak titokban, arra kérte Pilátust, hogy levehesse Jézus testét. Pilátus megengedte. Így elment és levette. 39 Nikodémus is elment, aki annak idején éjszaka kereste fel, s vitt mintegy 100 font mirrha- és áloékeveréket. 40 Fogták Jézus testét és a fűszerekkel együtt gyalcsba göngyölték. Így szoktak a zsidók temetni. 41 Azon a helyen, ahol keresztre feszítették, volt egy kert, s a kertben egy új sírbolt, ahová még nem temettek senkit. 42 Mivel ez a sír közel volt, a zsidók készületi napja miatt ide temették Jézust.

A római hatóság által elítélt emberek holttestét általában közös sírba tették, hacsak a rokonok nem kértek engedélyt a külön temetésre. Itt ezt a kegyeletes tettet az Arimateából (talán a Júdea északi részén fekvő Ramatajimból) származó József vállalja magára. Ő is azok közé a vezető emberek közé tartozott, akik titokban hittek Jézusban, de eddig nem léptek a nyilvánosság elé (12,42). A megrázó esemény azonban bátorságot ad neki. Elkéri a helytartótól Jézus testét, és gondoskodik a prófétának kijáró temetésről. Segíthette az a tudat

is, hogy népe a régi időkben is több prófétát üldözött vagy megölt, mint ahogy arra Jézus is hivatkozik (Mt 23,37), azért nem biztos, hogy Jézus esetében igaza volt a főtanácsnak. Hasonló nézeten van Nikodémus, aki Jézust már nyilvános működése elején felkereste titokban (3,1), és a főtanácsban is védelmébe vette (7,50). Az evangélistát a leírásban ugyanaz a teológiai célzat vezeti, mint az előbb. A két tekintélyes férfi szereplése már magában is annak a jele, hogy Jézus működése nem volt egészen hatástalan. De ezen túlmenően az evangélista stílusában folytatódik Jézus királyságának bemutatása. Az ő számára Jézus kereszthalála felmagasztaltatás volt, s a keresztt inkább trón, mint kivégzési eszköz, hiszen onnan kezdett Jézus mindenkit magához vonzani. Az eddig tétova férfiak megerősödése is ennek a vonzásnak a jele. A szinoptikusok előadásában a galileai asszonyok is jelen vannak a temetésnél, s ők is tanúi annak, hogy Jézus valóban meghalt, eltemették; ők lesznek feltámadásának is első hírnökei. János megelégszik a két tekintélyes férfi tanúskodásával. Hiszen a mózesi törvény előtt is két férfi egybehangzó tanúskodásának kellett eldöntenie az igazságot.

A temetésnél tehát már olyanok veszik körül Jézust, akik valamilyen hittek benne és tiszteletet éreztek iránta. A kereszthalállal már az ő műve kezd megvalósulni. Jézus királyi mivoltát van hivatva jelképezni a 100 font mirrha- és áloékeverék (kb. 33 kg), mert ennyi illatszer beszerzése nem kis költségbe került. A mirrha-gyantát és az áloéfűvet porrá törték, s úgy szórták azokra a gyolcsleplekre, amelyekbe a holttestet becsavarták. A zsidóknál nem alkalmazták a balzsamozást, hanem csak az illatszereket. János itt nem egy lepelről beszél, hanem leplekről, tehát úgy látszik, hogy a végtagokat és a törzset, meg a fejet külön-külön is gyolcsba tekerték. A testet takaró gyolcsot és a fejen levő kendőt a feltámadás után a két tanítvány is megtalálja a sírban, mint ismertető jelet. Az idő rövidsége Józsefet is sietteti, ezért a keresztre feszítés helyéhez közel, egy kertben levő új sírboltba helyezik el Jézus testét, amelybe eddig még senkit sem temettek. A kert említése és az új sírbolt is a különleges tiszteletadás kifejezése. Nem elhagyott helyen, hanem gondozott kertben, s nem más holttestek mellé helyezték nyugalomra Jézust, hanem olyanformán, hogy abból kiolvasható a hódolat. Természetes az is, hogy a temetésről szóló híradás, mint ige hirdetés, már a feltámadás szolgálatában áll. Nem úgy, hogy József és Nikodémus várták volna Jézus feltámadását, hanem úgy, hogy a feltámadás megtörtént, s utána már az volt az igazi téma, hogy

Jézus a valódi halálból támadt fel. Amellett az apostoli igehirdetésnek gondja volt arra, hogy kiemelje azoknak a kegyeletes tettét, akik nemcsak a szeretetet gyakorolták Jézussal szemben, hanem valamiképpen a hitüket is megvallották. Hiszen József és Nikodémus azt részesítették ünnepélyes végtisztességben, akit az állami és a vallási előljárók halálra adtak mint gonosztevőt. Ezért az evangélista nem is fűz semmi reflexiót a temetéshez, mint ahogy Jézus halálához sem fűzött. A keresztnek, a szenvedésnek, a halálnak az értelmét majd a feltámadás adja meg. Akkor már mindent új színben fognak látni, azért a szenvedéstörténetet elég volt befejezni a sírbatétellel. Utána következett a csend, annak várása, hogy Isten milyen választ ad az ember bűnére és Jézus érdemeire.

A HÚSVÉTI ESEMÉNYEK

A FELTÁMADÁS HITE

Mind a négy evangélium, de különösen a negyedik, folyamatosan úgy állítja eléink Jézust, mint akiben sajátos kettősség van: őt lehet látni és hallani, mint földi embert, de amellett hinni kell róla azt, amit nem lehet látni, hogy ő felülről jött, hogy az Atya küldte, s hogy ő emberi létén túl az Atya Fia, aki öröktől fogva nála volt, de emberré lett. Jézus tehát egyszerre tárgya a tapasztalásnak és a hitnek. De a hit arra a tapasztalásra támaszkodik, amit a szemtanúk benne, tetteiben és szavaiban megéltek. Csodái, bölcsessége, tanítása, életszentsége azt árulták el, hogy benne több van, mint amit emberi természetnek nevezhetünk, s ezt a többletet csak a hittel lehetett megközelíteni. Ez a kettősség, kilétének ez a problémája különösképpen előttünk áll a húsvéti eseményekben. A názáreti Jézus meghalt, mint a többi ember, eltemették, de harmadnapra olyan jelenségeknek lesznek tanúi a tanítványok, amelyek még inkább magyarázatra szorulnak, mint földi működése idején végbevitt tettei. A sírt üresen találják, természetfölötti, angyalok által közvetített üzeneteket kapnak, végül pedig ismételtén megélik Jézus megjelenését. Mégpedig olyan természetfölötti formában, hogy azonosítják személyét, biztos tapasztalatuk van jelenlétéről, de egyben azt is tudják, hogy már nem tartozik úgy a mi világunkhoz, mint azelőtt. Ezt az élményüket fejezik ki azzal a megállapítással, hogy Jézus feltámadt, él, az Atyánál van.

Ő tehát nem erre az életre jött vissza, hanem beöltözött az örök életbe, elérkezett a túlvilági célhoz, s egyben igazolta, hogy ezt a földi életet vezette el örök céljához, az üdvösséghez. Feltámadása tehát jelenti az emberi üdvösség megvalósulását, a húsvét ezért az igazi örömhír beköszöntése. Az apostoli ígéhirdetésnek ez lett a kiindulópontja, és egyben a rövid összefoglalása: Vétkeinkért halált szenvedett, és megigazulásunkra feltámadt (Róm, 4,25). Jézus feltámadása

nélkül nem lenne kinyilatkoztatásunk és bizonyítékunk arról, hogy van bűnbocsánat és van örök élet. Ezt Pál apostol ki is fejezi: Ha Krisztus nem támadt fel, akkor nincs értelme a mi tanításunknak, és nincs értelme a ti hiteteknek sem (1Kor 15,14). Jézus feltámadásában nem arról van szó, amit sok mitológia megsejtett, hogy a „lélek” valamilyen formában tovább él, hanem arról, hogy a testből és lélekből álló ember, mint személy, belépett az örökkévalóságba és elvette földi életének jutalmát. A feltámadás Isten természetfölötti ajándéka, amely legyőzi a halált, és részesíti az embert Isten életében. Éppen ezért ennek valóságát nem a természettudományok terén kell keresni. A természetben nincs olyan erő, amely legyőzné a halált, és az embernek szellemi téren végső kielégülést adna. Jézus egész működése arra mutatott, amit már az Ószövetség is hirdetett, hogy Isten maga belenyúlt természetfölötti jelekkel az emberiség életébe, s nekünk a bizonytságot ezeknek a jeleknek alapján kell keresnünk. Az üdvösség története azt tárja eléünk, hogy Isten párbeszédet kezdett az emberrel, jövőt ígért neki, s igazolta mindenhatóságát, hogy ígérteét be is tudja váltani.

Jézus feltámadása válasz volt földi életére. Ő egész működésében a mennyei Atyával szemben Fiúnak mutatta magát. Az Atyát akarta megdicsőíteni engedelmességével, hódolatával, a tőle kapott küldetés teljesítésével. Teljesen a Fiú magatartását fejezte ki szenvedésében és halálában is. Erre a bizalomra és engedelmségre kellett válasznak jönni, hiszen ez a fiúság nem Jézus „beképzeltése” volt. Ő természetfölötti erővel igazolta fiúságát. Az Atya teljes választ csak úgy adhattott, hogy feltámasztotta a halálból, nem pedig úgy, hogy megmenti a haláltól. Abban ugyanis nem lett volna benne a halál legyőzése: nem igazolta volna azt, hogy a mi halálunkat is le tudja győzni. A feltámadás hite tehát annak mond valamit, aki keresi az élet megoldását. Annak, aki meglátja, hogy az életben vannak szellemi értékek, hogy az ember keresi az igazságot, a boldogságot, s a szeretetet a legmagasabbrendű emberi megnyilatkozásnak tartja. A feltámadás hitében éppen ez van benne: az élet teljessége, a szellem szárnyalása, az igazságságosság győzelme és a szeretet örök voltának megpecsételése.

Az evangéliumban az apostolok arról tanúskodnak, hogy valóban megtapasztalták a feltámadt Krisztus személyes, testi jelenlétét, de úgy mint természetfölötti jelet. Ez a tapasztalás már túlment a mindennapi tapasztalás keretein, bár valóságát így sem veszítette el. Viszont amikor erről beszélni akartak, akkor a kifejezősmódot csak környe-

zetük nyelvéből vehették. Ez a nyelv úgy hatott hallgatóikra, mintha hitbeli élményüket egészen a földi keretek közé sorolták volna be. Az apostolok tehát tanúi Jézus feltámadásának, de úgy tanúsítják azt, mint a hit tárgyát. Az üres sírt, a megjelenésekben kapott élményeiket összekapcsolták mindazzal, amit Jézus földi működése közben elmondott magáról, és egyben azzal is, amit az ószövetségi jövendölések előre jeleztek róla. Mindezt azonban alkalmazták magukra és minden emberre olyan értelemben, hogy Jézus feltámadása a mi üdvösségünk.

MÁRIA MAGDOLNA A SÍRNÁL (20,1—2)

1. A hét első napján, kora reggel, amikor még sötét volt, Mária Magdolna kiment a sírhoz. Észrevette, hogy a követ elmozdították a sírtól. 2. Erre elfutott Simon Péterhez és a másik tanítványhoz, akit kedvelt Jézus, és hírül adta nekik: Elvitték az Urat a sírból, és nem tudjuk, hová tették.

A hét első napja az egyházban már korán liturgikus nap volt. Jézus feltámadásának emlékét ülték meg rajta, s az eukarisztia ünneplése is elsősorban ehhez kapcsolódott. Ezért találjuk a megjelölést így, minden magyarázat nélkül az evangélista visszatekintésében. A szinoptikusoknál Mária Magdolnát a másik Máriának, Jakab anyjának, Szalómének, Johannának és más galileai asszonyoknak a társaságában találjuk. Együtt mennek ki a sírhoz, miután előző este már illatszereket vásároltak. Itt úgy tűnik, hogy Mária Magdolna egyedül megy ki, és ő viszi meg az apostoloknak a hírt, hogy a sír üres. De az ilyen egyéni utat nem lehet sem az asszonyok közös látogatása elé, sem utána beiktatni. Ha ugyanis már előbb egyedül a sírnál lett volna, utána nem tanakodott volna a többiekkel együtt arról, hogy ki fogja a követ elhengeríteni. Ha pedig a közös látogatás után újra kiment, akkor már tudnia kellett, hogy a sír üres. A megoldást az adja meg, hogy Jánosnál az élő személy is akárhányszor jelkép. A 2. versben Mária Magdolna azt mondja Péternek: Nem tudjuk, hová tették, vagyis a többiek nevében is beszél. Itt tehát az evangélista az egész csoport helyett csak őt szerepelteti, s nemcsak úgy mint a többiek képviselőjét, hanem úgy, mint az egyház szimbólumát. Az Ószövetség is ismeri a jegyest, a női alakot úgy, mint a választott

nép jelképét (Énekek éneke). Itt nem hoznak illatszereket, nem akarják pótolni, ami a temetésből hiányzik. Az evangélista azt sem mondja el, hogy Mária Magdolna miért jött ki ilyen korán a sírhoz. Az említett sötétség is ismétlődő szava Jánosnak (1,5; 6,17; 12,35; 13,30). Jézus halála sötétséget hozott az apostolok és a reménykedők számára, s azt csak Isten oszlathatta szét valamilyen beavatkozással. De a hívők csoportja nem akar belenyugodni a sötétségbe, hanem keres és kérdez, mint ahogy az Énekek énekének jegyese keresi a vőlegényt. A szöveg valójában nem azt mondja el, hogy mi történt, hanem arról értesít, hogy milyen jelenségek hozták létre az apostolok és az egyház hitét. A létünkkel együtt járó homályt nem győzhetjük le másképpen, csak a Jézus feltámadásába vetett hit által. Ő a világ világossága, és véglegesen a feltámadásában lett azzá.

Mária észreveszi a külső jelet: a sír el volt zárva kővel, de most már nyitva van. Bemenni és benézni azonban nem mer: a tény megállapítása a hivatalos tanúk, az apostolok dolga. Az elbeszélés mögött tehát már a szervezett egyház áll, ahol a tanúskodást a közösség végzi: Péter és a szeretett tanítvány. Ez az utóbbi lehet Péter barátja, János apostol, de éppen névtelensége miatt válik szimbólummá, s jelképezi az egyház hívő, odaadó tagjait, akiket Jézus szeret és akik ragaszkodnak hozzá. Mária híradása csak növeli a bizonytalanságot: azt tudják, hogy Jézus meghalt, de most a sír üres, a holttest eltűnt. A sötétséget csak felülről jövő jel és üzenet oszlathatja szét. A hit világosságát csak Isten adhatja meg.

PÉTER ÉS TÁRSA A SÍRNÁL (20,3—10)

3 Péter és a másik tanítvány elindult és a sírhoz sietett. 4 Mind a ketten futottak. De a másik tanítvány gyorsabban futott, mint Péter, s hamarabb ért a sírhoz. 5 Benézett, s látta a gyolcsot, de nem ment be. 6 Nem sokkal később Péter is odaért, bement a sírba, s ő is látta az otthagyt gyolcsot, 7 meg a kendőt, amellyel a fejét befődték. Ez nem a gyolcs közt volt, hanem külön összehajtva más helyen. 8 Most már a másik tanítvány is bement, aki először ért oda a sírhoz. Látta és hitt. 9 Eddig ugyanis nem értették az írást, amely szerint föl kellett támadnia a halálból. 10 Ezután a tanítványok visszatértek övéikhez.

Lukács (24,12) előadásában is Péter megy ki a sírhoz az asszonyok híradása után. Csak őt magát említi, hiszen a tanúskodásban ő volt az első tekintély (1Kor 15,5), de elgondolhatjuk, hogy a hír a többieket is éppúgy érdekelte. Itt a „másik tanítvány” megy vele, akinek a nevét itt sem olvassuk. Itt csak azt a hírt kapják, hogy a sír üres, Lukácsnál pedig az asszonyok már anyagi jelenésről is beszélnek. Sietségük tehát mindenképpen érthető. Arra könnyen gondolhattak, hogy mesterük életét sok természetfölötti jelenség kísérte, tehát a titkok sorozata még nem zárulhatott le. A feltámadást azonban ők sem várták. Majd csak Jézustól kapják meg később „az Írások megértésének adományát” (Lk 24,45). A könyv ellenben egy apró mozzanaton keresztül is rámutat Péter elsőségére, amit az apostoli egyház elismert, és át akart hagyományozni az utókor számára. A másik tanítvány gyorsabban fut, és előbb ér a sírhoz, de addig nem megy be, amíg Péter meg nem érkezik. Nem az az érdekes, hogy őt mi tartotta vissza, hanem az evangélista előadásmódja: a sugalmazott szerző Pétert állítja oda döntő tanúnak. Ő állapítja meg, hogy a gyolcsleplek ott maradtak, és külön az a kendő is, amely Jézus fejét takarta. A holttestet tehát nem vitték máshová. Ilyen értelemben a sír üres volta majd belejátszik a feltámadás hitébe. Erre mutat a megjegyzés, hogy a másik tanítvány, aki közben szintén belépett a sírboltba, látta ezeket és hitt. Ő tehát előbb hitt, mint Péter? Lukács ezt a jelenetet azzal fejezi be, hogy Péter „hazament és igen elámult a történeteken” (Lk 24,12). Nem valószínű, hogy az evangélista összehasonlítást tett volna a két apostol között. Ide is belejátszik az a kérdés, hogy kit ért ő könyvében a „másik tanítványon”, és azon „a tanítványon, akit Jézus kedvelt?” Biztos, hogy történeti személyről van szó, de jobban kidomborodik a szimbolikus jelentés. Az evangélista itt is igehirdetést végez, és a jövőre is gondol, nemcsak a múltat idézi fel. Illetőleg úgy idézi fel a múltat, hogy a jövőben alakítsa az emberek hitét. Végül is tehát csak annyit akar mondani, hogy Jézus elegendő jelet adott a feltámadására vonatkozólag, és azok mindenkit hitre indítanak, de a végső igazolást mégis akkor látták meg, amikor rájöttek, hogy mindez az Írások szerint történt. A jövődölések teljeseése mutatta az Isten tervének megvalósulását, s ebben a kereszt botránya is feloldódott.

Nagyobb nyomaték van azonban a 10. versen, hogy „a tanítványok visszatértek övéikhez”. A húsvétnek ez alapvető gondolata. Mária Magdolna, az asszonyok, az emmauszi tanítványok mind ide térnek

vissza, az apostolok köré gyűlt közösséghez. Jézus maga is azt ígérte, hogy visszajön hozzájuk (16,16), és akkor az örömük teljes lesz. Jézus feltámadása nem egyéni cselekmény volt, hanem az üdvrend kialakulása. Nem légtüres térben támadt fel, hanem „a mi megigazulásunkra” (Róm 4,25). Úgy is kifejezhetjük magunkat, hogy feltámadásában lett egyházának feje, hiszen az apostol ilyen sorrendben mondja el megdicsőülését: Az Atya nagyszerű erejét Krisztusban mutatta be, amikor a halálból feltámasztotta, s a mennyben jobbára ültette... mindent lába alá vetett... őt magát pedig megtette az egyház fejévé, s az egyház az ő teljessége (Ef 1,20—23). A húsvéti hit is az egyházi közösségben alakult ki véglegesen, amikor örömeiket úgy fogalmazzák meg, mint a hit tételét: Valóban feltámadt az Úr, és megjelent Péternek (Lk 24,34).

MEGJELENIK MÁRIA MAGDOLNÁNAK (20,11—18)

11 *Mária ott állt a sír előtt és sirt. Amint így sirdogált, egyszer csak benézett a sírba.* 12 *Látta, hogy ott, ahol Jézus teste volt, két fehér ruhába öltözött angyal ül, az egyik fejtől, a másik lábtól.* 13 *Megszólították: Asszony, miért sírsz? Mert elvitték Uramat — felelte — s nem tudom, hová tették.* 14 *E szavakkal hátra fordult, s látta Jézust, amint ott áll, de nem tudta róla, hogy Jézus.* 15 *Jézus megkérdezte: Asszony, miért sírsz? Kit keresel? Abban a hiszemben, hogy a kertész áll mögötte, így felelt neki: Uram, ha te vitted el, mondd meg, hová tetted, hogy elvihessem magammal.* 16 *Jézus most nevén szólította: Mária! Erre megfordult, s csak ennyit mondott: Rabboni, ami annyit jelent, mint Mester.* 17 *Jézus azt mondta neki: Engedj, még nem mentem föl az Atyámhoz. Inkább menj el testvéreimhez és vidd nekik hírt: Fölmegyek Atyámhoz s a ti Atyátokhoz, Istenemhez és a ti Istenetekhez.* 18 *Mária Magdolna elment és hírt adta a tanítványoknak: Láttam az Urat, s ezt mondta nekem.*

A teológiai jelentés itt is fontosabb, mint a történet. Az evangélista nem használ összekötő szöveget. Nem olvassuk, hogy Mária Magdolna mikor és miért jön vissza a sírhoz, hanem csak a párbeszédet hall-

juk. Nem valószínű, hogy külön megjelenésről van szó, hanem annak a teológiai feldolgozásáról, amit Mária a többi asszonnyal együtt átélt. Az evangélista másutt is szabadon kezeli a történeti eseményt, hogy a jelentést kihozza belőle. Arra már felhívtuk a figyelmet, hogy Magdolnát nem lehet azonosítani a bűnbánó nővel, tehát nincs alapja az olyan aszkétikus elmélkedéseknek, hogy a feltámadt Krisztus először neki jelent meg. Az evangélista leírásában Mária Magdolna itt az egyházi közösség szimbóluma, ahogy azt a fejezet elején is láttuk. Az evangélista rajta keresztül mutatja be a húsvéti hit kialakulását, s főleg azt, hogy a kezdeményező maga Krisztus, és hogy a hit kegyelmi ajándék. Ezért itt elhagyja a félelem említését is, amely az asszonyokat a sírnál eltöltötte.

A sírban Magdolna két fehérruhás ifjút lát. A húsvéti történetekben az angyalok ábrázolása már ez. Benne van az egyház liturgiája is. Jézus beöltözött királyi méltóságába, az ő udvartartását ünneplőbe öltözött lények alkotják. A Jel 7,9-ben is az üdvözültek fehér ruhában követik a Bárányt. Itt a két angyal elsősorban tanúja annak, hogy a sír üres, és tanúsítják a hely szentségét is, ahol Jézus teste nyugodott, s mint természetfölötti örök álltak fejénél és lábánál. Még nem a feltámadás hírének közlik, hanem Mária szomorúságának oka felől érdeklődnek. A szomorúság ideje elmúlt, most már át kell hangolódni az örömről. A jelek és az angyalok csak előkészítik azt a vigasztalást, amit maga Jézus hoz. Az evangélista szeme előtt már az az egyházkép lebeg, amelyet a Jelenések könyve is megrajzol. Jézus átéli az egyház küzdelmét, keresését és szomorúságát, és angyalai által is segítségére siet. A világosság és az öröm azonban csak annak jut osztályrészül, aki tovább keres és akit a keresésben a szeretet vezet. Mária a síron kívül egy másik alakot lát, s bizonyára ez is jelkép. Jézus már az életet, a világosságot képviseli, végleg kilépett a halál birodalmából. Őt nem is lehet a holtak közt keresni. Mária azonban a kertésznek gondolja, s tőle is csak földi kérésének teljesítését várja: hová tették az Urat, hogy elvihesse magával. Az is a szeretet kifejezése, ha a vértanú emlékét tiszteletben tartjuk. De az egyház feladata nem a földi emlékek őrzése; az örök életet kell keresnie, és arról kell tanúskodnia. Az erre vonatkozó hitet azonban csak maga Jézus adhatja meg: ő közeledik, ő ismerteti meg magát. Itt a megismertetés összhangban van azzal, amit Jézus a jó pásztorról mondott: övéi megismerik a hangját. De a jelenet azt is tanúsítja, hogy ő ismer mindenkit, és mindenkit

nevéen szólít. Feltámadása nem változtatta meg egyéniségét és szeretetét. A kegyelmet és az üdvösséget is én-te közösségben osztogatja. Máténál (28,9) is akkor ismerik fel az asszonyok, amikor köszönti őket. Mária hitvallással válaszol: Rabboni! Mesterem! Az esemény igazi értelme akkor jön ki, ha Móriában a közösség jelképét látjuk. Az a Mester van itt, aki eltávozott tőlük, de akiben reménykedtek. Az arám „rabboni” szó arra vall, hogy az Ösegház liturgiája megörökítette az eredeti kifejezéseket. A feltámadt Krisztus én-te közössége ott van Pál apostol hitében is: Szeretett engem, és feláldozta magát értem (Gal 2,20).

Egyes kéziratok még kiegészítik a jelenetet azzal, hogy Mária „odasietett és meg akarta érinteni” Jézust. Talán annak a visszhangja ez, amit Máté mond: Az asszonyok leborulnak előtte és átkarolják lábát (Mt 28,9). Csak így van értelme Jézus kijelentésének: Engedj, még nem mentem föl Atyámhoz. Számunkra elég homályos ez a mondas. Talán inkább csak úgy kell venni, mint felhívást a következő szavak megfontolására: Fölmegy az Atyához, aki egyúttal a mi Istenünk és Atyánk. Ő tehát feltámadt, él, hazatér az Atyához, de a mi számunkra ennek az a jelentősége, hogy Isten a mi Istenünk és Atyánk lett. Olyan értelemben, ahogy az Őszövetség is hordozza az ígérletet: Én Istenük leszek, ők pedig az én népem. Mária nem késlekedhet, az üzenetet el kell vinni Jézus „testvéreinek”.

Az üzenet nemcsak az apostoloknak szól, hanem a későbbi hívőknek is. A befejező mondat, hogy Mária elment az apostolokhoz és beszámolt élményéről, nem a jelenetet akarja lezárni, hanem inkább arra utal, hogy ez az üzenet állandó téma marad a hívő közösségben. Jézus a búcsúbeszédben is úgy említette a Szentleket, mint aki meggyőzi a világot arról az igazságról, hogy ő az Atyához megy (16,10). Üdvösségünk ebbe van belefoglalva, tehát a hittételnek állandóan tudatunkban kell lennie.

MEGJELENÉS AZ APOSTOLOK ELŐTT (20,19—23)

19 Amikor beesteledett, még a hét első napján megjelent Jézus a tanítványoknak ott, ahol együtt voltak, bár a zsidóktól való félelmükben bezárták az ajtót. Belépett, megállt középen és köszöntötte őket: Békesség nektek! 20 E szavakkal meg-

mutatta nekik kezét és oldalát. Az Úr láttára öröm töltötte el a tanítványokat. 21 Jézus megismételte: Békesség nektek! Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket. 22 Ezekkel a szavakkal rájuk lehelt, s így folytatta: Vegyétek a Szentlelket! 23 Akinek megbocsátjátok bűneit, az bocsánatot nyer, s akinek megtartjátok, az bűnben marad.

János könyvében megfigyelhettük azt a módszert, ahogy az evangélista kiemelt néhány jelenetet Jézus nyilvános működéséből, és azt teológiai jelentése szerint fejtette ki. Így közölte a kinyilatkoztatott igazságot. Itt is azt teszi. Az egyetlen jelenet, ahol bővebben beszél az apostoloknak való megjelenésről, de bizonyára belevett olyan mozzanatok is, amelyek talán más megjelenésekből valók. Ő már azt az egész természetfölötti rendet akarta érzékeltetni, amely Jézus feltámadásában megjelent. A megjelenés idejét rögzíti: a hét első napjának estéje, de a helyre vonatkozólag csak annyit ír, hogy „ahol együtt voltak”. Ezt a napot tehát éppen Jézus feltámadása és megjelenése tette nevezetessé, az egyház azért is látta benne később az Úr napját, vagyis Krisztus napját. Félelmünkben a tanítványok zárva tartották az ajtókat, hiszen még nem tudhatták, hogy a húsvét elmúltával a főtanács nem fogja-e Jézus tanítványait is zaklatni. A zárt ajtó itt jel lett az apostoloknak arra vonatkozólag, hogy Jézust nem kötik többé ennek a világnak a törvényei. Később azonban már jelképe lett annak, hogy az egyház elszakadt a zsidóságtól. A Jézusba vetett hit különítette el őket.

A leírás kifejezetten hangoztatja a testi valóságot, s a görögök előtt erre szükség is volt. Ők elfogadták a lélek halhatatlanságát, és a testet csak a lélek börtönének tekintették, tehát a lélek örül, ha a halálban megszabadulhat tőle. Nem fog többé visszatérni börtönébe. Az egyház azonban az embert a test és lélek egységének tekintette. Az ember csak személyes valóságában, tehát a test-lélek egységében lehet ember az örökkévalóságban is. A köszöntés, a shalom! mindennapi szó volt, de egyben a messiási ország ígérete is. Jézus az utolsó vacsorán külön is megígérte (14,27). Most ebben a köszöntésben már visszahangzik a végleges győzelem a bűn és a halál fölött. A békéhez hozzátartozik a meggyőződés Jézus valóságos feltámadásáról, hiszen csak az vetíti eléjük az élet megoldásának reményét. János itt nem beszél az apostolok kételkedéséről, hanem azt emeli ki, hogy Jézus

milyen gonddal igazolta előttük azonosságát. Kezének és oldalának sebei a felfeszítés nyomai voltak, de itt már csak az áldozat valóságának emlékeként maradnak meg. Az evangélium szimbolikus stílusában még további következtetést is levonhatunk a kéz és az oldal említéséből. Jézus földi életében a kezével való érintés hozta a gyógyítást, oldalának sebe pedig utalhatott szíve áldozatos szeretetére. Ő tehát a feltámadása után is ugyanaz, aki övéit mindvégig szerette (13,1).

Megjelenésének valósága meghozza azt az örömet, amit a 16,22-ben ígért. Ezt az örömet már senki nem veheti el tanítványaitól. Ez egyúttal az egyháznak is mindenkori öröme, hiszen ebből a húsvétból fog élni, az üdvösség reményét ebből fogja táplálni. Viszont ha az apostolok már hisznek, és visszakapták örömüket, akkor vállalhatják a küldetést, az ő küldetésének folytatását. Mivel Jézus már megdicsőült és átment a természetfölötti rendbe, úgy adja a küldetést, hogy rámutat annak különleges hatékonyságára is. Küldetésük egyúttal annak a messiási békének a közvetítése lesz, amely benne volt a próféták jövődöleéseiben. Ezért ad az evangélista a jelenetnek liturgikus színezetet. Jézus a béke emlegetésével köszönti övéit, s utána megjelöli a küldetés forrását: Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket. Ez olyan ünnepélyes kijelentés, mint Máté megfogalmazása (Mt 28,18). Ott a hatalom kap nagyobb súlyt, itt a fiúság. Az Atya azért küldte a Fiút, hogy megmentse a világot, hogy életet adjon neki. Az oltáriszentségben is azt az életet közvetíti, amit az Atyától kapott. Ő is azért küldi apostolait, hogy az áldozatában megszerzett kegyelmi rendet közvetítsék. Ez az ő szeretetének tanúsítása lesz, mint ahogy ő is az Atya szeretetét és irgalmát tanúsította. Ezért itt az apostolok küldetését összefoglalva találjuk az irgalmasság művének gyakorlásában: a bűnök bocsánatában. Őt magát az Isten Lelke irányította földi működésében (Lk 4,18), azért az apostolok és az egyház működése is csak a Szentlélektől kaphatja hatékonyságát. A Lelket ő küldi az Atyától. Személyes ajándéknak szánja, azért hogy mindenben őt képviselje, az ő tanítását juttassa érvényre, az ő szeretetét sugallja bele az emberekbe. Mindezeknek a jele és kifejezése az, hogy rájuk lehel, saját Lelkét adja nekik. A Lélek által igazában ő működik tovább, azért Máténál úgy hangzik a küldetés, hogy velük marad a világ végéig. A húsvét nagy ajándéka tehát a bűnök bocsánata, Isten irgalmának végleges kiáradása. A kereszten megtörtént a kiengesztelődés az ég és a

föld között, a föld lakói is méltók arra, hogy életüket a Szentlélek irányítsa.

Az apostolok és az egyház megkapják a bűnbocsátó hatalmat: amit feloldoztok, az feloldozást nyer, amit megkötöttek, az meg lesz kötve. Isten új népe tehát úgy valósul meg, hogy először megtisztul a bűntől. A keresztség, mint újjászületés vízből és Szentlélekből, először a bűntől tisztítja meg az embereket, azután áthatja és megszenteli. Az egyház azonban mindig birtokolni fogja a bűnbocsátó hatalmat, tehát a visszaeső bűnöst is feloldozhatja. Az egyházi hagyomány a bűnbánat szentségének a rendelését is ebben a húsvéti szertartásban látta. Maga Jézus gondoskodott róla, hogy a húsvéti öröm újra meg újra visszatérhessen az emberek szívébe. Még akkor is, ha gyarlóságuk miatt nehéz a hűség.

A TAMÁS-EPIZÓD (20,24—29)

24 A tizenkettő közül az egyik, Tamás vagy melléknevén Didimusz, nem volt velük, amikor megjelent nekik Jézus. 25 A tanítványok elmondták: Láttuk az Urat. De kételkedett: Hacsak nem látom a kezen a szegek nyomát, s ha nem helyezem ujjamat a szegek helyére, s oldalába nem teszem a kezem, nem hiszem. 26 Nyolc nap múlva ismét együtt voltak a tanítványok, s Tamás is ott volt velük. Ekkor újra megjelent Jézus, bár az ajtó zárva volt. Belépett, megállt középen, és köszöntötte őket: Békesség nektek. 27 Azután Tamáshoz fordult: Nyújtsd ide az ujjadat, és nézd kezemet. Nyújtsd ki a kezedet s tedd oldalamba! S ne légy hitetlen, hanem hívő. 28 Tamás fölkiáltott: Én Uram és Istenem! 29 Jézus csak ennyit mondott: Hittél, mert láttál. Boldogok, akik nem látnak, mégis hisznek.

Már a bűnbocsátó hatalom átadása mutatta, hogy Jézus a gyarló embernek hozta a megváltást. Az egyház kezdettől fogva esékény emberekből áll, akikben a hit és a többi erény képessége nagyon különböző. Az evangélista szerkesztői művészete ezen a kis részleten is jól kiérezhető. Az előző jelenet folytatását és kibővítését látjuk magunk előtt. Tamás nincs jelen akkor, amikor Jézus először jelenik meg az

apostolok csoportjának. Így ő képviseli a későbbi keresztényeket, akik már nem lesznek a Jézus-esemény szemtanúi. Az apostolok elmondják előbbi élményüket neki, s ez annak jelképe, hogy a hit hallásból ered. A látás, a tapintás nem lehet mindenkinek osztályrésze. Különben a nézés, látás, tapintás, a személyes meggyőződés lehetősége, itt is olyan feltűnő szóhasználat, mint az előző részben. Az apostolok tanúsága olyan erős, hogy akik nem látnak, hanem csak hallás, igehirdetés alapján hisznek, azok éppen olyan boldogok, mint akik látnak és úgy hisznek. A jelenet amellet Jézust is jellemzi. Úgy állítja elénk, mint aki övéit magáénak vallja, és feltámadása után is olyan odaadással törődik velük, mint azelőtt. Az evangélista a század végén írta könyvét, amikor a szemtanúk nagy része már meghalt és a feltámadást csak az egyház tanúskodása igazolta, s amikor a kételkedés is könnyen jelentkezett, tehát érthető, hogy ezt a jelenetet megörököltette.

Az arám Tamás név „iker”-t jelent éppúgy, mint a görög Didimosz. Neve a 11,16-ban is előfordul, ahol halljuk tőle az elszánt kijelentést, hogy „menjünk mi is Jeruzsálembe, és haljunk meg vele”. A tanítványok így közlik vele a húsvéti újdonságot: Láttuk az Urat. Ez minden bizonnyal az apostolok tanúskodásának hivatalos egyházi megfogalmazása is lett. Pál is ezzel támasztja alá tekintélyét: Nem vagyok apostol? Nem láttam az Urat? (1Kor 9,1). Az apostolok kételkedését a szinoptikusok is említik (Mt 28,17; Lk 24,38), de itt bizonyára már a későbbi ellenvetések is bele vannak foglalva Tamás apostol szavába. Ő akarja előírni Istennek, hogy milyen jelet adjon neki, és hogyan vezesse a hitre. Annak idején a zsidók sem elégedtek meg Jézus csodáival, hanem mindig újabb jeleket kértek. Tamás feltételei itt elég merészek, sőt drasztikusak, de utalnak arra, hogy Jézus valóban meghalt a kereszten. Ellenőrizni akarja sebeit, meg akar győződni arról, hogy testi valóságában jelent-e meg Jézus, vagy csak a többiek képzelődtek. Kívánsága nyolc nap múlva teljesül, tehát a következő liturgikus napon. A helyzet hasonló az előbbihez: a tanítványok együtt vannak, zárt ajtók mögött. Az evangélista érzékelteti, hogy Jézus mélyebb megismerése, a hit erősödése, az egyházi közösséghez, főleg a közös istentisztelethez van kötve. Ő maga ígérte, hogy ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az ő nevében, ott maga is köztük lesz (Mt 18,20). Tamás első jelként azt kapja, hogy Jézus belelát a szívébe. Egyenesen hozzá fordul, neki ajánlja fel a bizonyítékot. A kinyilatkoztatás mögött Isten szeretete áll, s a hitnek ez ad szilárdságot: aki szeret, az nem fog félre-

vezetni. A kéznek és az oldálnak az emlegetése itt is éppúgy a szeretet jelképe, mint az előbbi megjelenésben. Jézus elmegy a végsőig, hogy a kételkedőt meggyőzze. Az ő kezét kegyelmi síkon is meg lehet tapasztalni. Ismerjük mondását, hogy akiket az Atya neki adott, azokat senki sem ragadhatja ki a kezéből (10,28). Szívének szeretete pedig abban nyilvánul meg, hogy elküldte a Szentlelket és az eukarisztiában táplálékkul adta magát.

Tamás válasza inkább az egyház hitvallása, mint az ő egyéni kijelentése. Jézus megjelenéseire, bizonyítékaira az egész egyház azzal választott, hogy elismerte őt Urának, Istenének. A hűsvéti történetekben már Jézus az Úr, s pünkösd napján Péter is azt hirdeti, hogy Isten Úrrá és Messiássá tette azt, akit ellenségei keresztre feszítettek (ApCsel 2,36). A Jel 4,11 is így szólítja meg őt: Méltó vagy Urunk és Istenünk, hogy dicsőségben és tiszteletben legyen részed. Jézus viszont nem tesz szemrehányást a kételkedő tanítványnak. Ő már előbb meghirdette a megbocsátást, mert fel akarja emelni az embert, nem elítélni. Amit mond, az az egész egyháznak szóló üzenet: „Hittél, mert láttál. Boldogok, akik nem látnak, mégis hisznek.” Nem tesz összehasonlítást: nem mondja egyiket boldogabbnak, mint a másikat. A hit mindig kegyelmi adomány, annak ellenállhat a szemtanú is, és az is, aki hallásból meríti a hitet. A „nem látnak és hisznek” kijelentés nem a vak hitet akarja dicsérni. Az ilyen hit nem volna méltó az emberhez. A hitnek mindig azon a meggyőződésen kell nyugodnia, hogy Isten szólt, ő nyilatkozott meg. Az egyház szóban és írásban megőrizte a szemtanúk tanúskodását, s ezt mindig ki kell fejtenie ahhoz, hogy a hit ésszerű állásfoglalás legyen.

AZ ISTEN FIA (20,30)

30 Jézus még sok más csodajelel is mutatott tanítványai előtt, amelyeket nem jegyeztek fel ebben a könyvben. Ezeket azonban följegyeztem, hogy higgyétek: Jézus a Messiás, az Isten Fia, s hogy a hit által életek legyen benne.

Ez a vers a könyv első befejezése. A következő fejezetet később csatolták hozzá, de a záró sorokat nem helyezték át. Itt az evangélista összefoglalja könyvének mondanivalóját. Amikor azt írja, hogy Jézus

még sok más csodajeleket is mutatott, akkor azokra gondol, amelyeket Jézus nyilvános működéséből nem említett, de egyúttal a feltámadása utáni megjelenésekre is, amelyeket szintén nem mondott el. Tehát megjelenései is csodajeleket (semeia) voltak. Volt bennük valami tapasztalható rész, de azok túlmutattak magukon, és hirdették a természetfölötti világot, s egyben Isten üzenetét. A csodákban is más a látható rész és más az isteni erő, amelyet csak a hitben lehet megragadni. A jelek annak bizonyítékai voltak, hogy Jézus a megígért Messiás, az Isten Fia. Mit láttak tehát az apostolok Jézus megjelenéseiben? A tanúságtétel arra vonatkozik, hogy őt magát: ugyanazt a názáreti Jézust, aki azelőtt velük volt, és akit keresztre feszítettek. De a megjelenés mégis csak „jel”, jele az ő természetfölötti életének, megdicsőülésének. Vagyis az apostolok nem látták szemükkel Jézus isteni dicsőségét, hiszen ez a színelátás fenn van tartva a túlvilági üdvösségre. A megjelenés nem volt kényszerítő látvány, nem zárta ki a kételkedés, a bizonytalanság lehetőségét. A megjelenésen kívül az apostoloknak szükségük volt arra, hogy visszaidézzék a régi jóvendöléseket és Jézus földi bejelentéseit. Amikor hittel elfogadták Jézus feltámadását, az egyben az egész üdvrend megértése is volt: Isten maga alakította ki az ember üdvösségét, amikor az Atya elküldte Fiát, és ő magára vette életünket. Ezt a földi életet alakította át Jézus a feltámadásban örök életté, túlvilági boldogsággá. Mi akkor válunk az üdvösség részeseivé, ha a hitben azonosítjuk magunkat vele. A hitben elfogadjuk az Atya szeretetét, irgalmát és a Fiú velünk vállalt szolidaritását. Az Atya szeretete azért teljes, mert a Fiút küldte el, s a szolidaritás azért üdvszerző, mert azt a Fiú vállalta velünk. A végső kérdés tehát az, hogy ki ez a Fiú? Mit jelent az, hogy Jézus az Isten Fia? Az Ószövetségben a megnevezésnek több értelme van, de mindig csak olyan funkciót, feladatot, vagy kapcsolatot jelent, amely a teremtményt közel viszi Istenhez. Így az angyalok is lehetnek Isten „fiai”, mert ők alkotják háza népét. Isten fiának számít a választott nép, vagy a király, aki a népet képviseli, vagy azok, akiket eltölt a bölcsesség és megteszik Isten akaratát. Jézus esetében azonban a fiúság az ő személyének, igazi kilétének a megjelölése. Ő felülről jött, az Atya küldte; mielőtt Ábrahám lett, ő már volt, az Atya szerette őt a világ teremtése előtt, és benne mondta ki magát, mint örök Szavában. Ő tehát nem az elvállalt szerep miatt, nem a funkció miatt számít Isten Fiának, hanem belső lényege szerint. Öröktől fogva születik az Atyától, mint az ő Szava és Képe,

s mint örök Fiú vette magára az emberi természetet a megtestesülésben. Ezért ő úgy hordozza az isteni életet, mint az Atya, s ezért oszthatja azt azoknak, akik a hitben azonosítják magukat vele. Feltámadásában nyilvánvalóvá tette ezt az életet, ezért mondja az evangélista, hogy a „hit által életünk van őbenne”.

MEGJELENÉS TIBÉRIÁS TAVÁNÁL (21,1—14)

1 Jézus újra megjelent a tanítványoknak, ezúttal a Tibériás tavánál. 2 Együtt volt Simon Péter, Tamás, mellékevén Didimus, továbbá a galileai Kánából való Nátánael, Zebedeus fiai, s még két másik tanítvány. 3 Simon Péter így szólt hozzájuk: *Megyek halászni. Vele tartunk — felelték. Kimentek és bárkába szálltak. De akkor éjszaka nem fogtak semmit.* 4 Amikor megvirradt, Jézus ott állt a parton. De a tanítványok nem ismerték fel, hogy Jézus. 5 Jézus megszólította őket: *Fiaim, nincs valami ennivalótok? Nincs! — felelték.* 6 Erre azt mondta nekik: *Vessétek ki a bárka jobb oldalán a hálót, s ott majd találtok. Kivetették a hálót, s alig bírták visszahúzni a tömérdek halból.* 7 Erre az a tanítvány, akit Jézus kedvelt, így szólt Péterhez: *Az Úr az! Amint Simon Péter meghallotta, hogy az Úr, magára öltötte köntösét — mert neki volt vetkőzve —, és beugrott a vízbe.* 8 A többi tanítvány követte a bárkával. A hallal teli hálót is maguk után húzták. Nem voltak messze a parttól, csak mintegy kétszáz könyöknyire. 9 Amikor partot értek, izzó parazsat láttak, s rajta halat, mellette meg kenyeret. 10 Jézus szólt nekik: *Hozzatok a hálból, amit most fogtatok.* 11 Péter visszament és partra vonta a hálót, amely tele volt nagy hallal, szám szerint százötvenhárommal, s bár ennyi volt benne, nem szakadt el a háló. 12 Jézus hívta őket: *Gyertek, egyetek! A tanítványok közül senki sem merte megkérdezni: Ki vagy? — hiszen tudták, hogy az Úr.* 13 Jézus fogta a kenyeret, s adott nekik. Ugyanígy halat is. 14 Ez volt a harmadik eset, hogy a halálból való feltámadása után Jézus megjelent nekik.

Nem kétséges, hogy a 21. fejezetben olvasható egész történetet utólag csatolták a már befejezett könyvhöz. De bizonyára nagyon korán, a negyedik evangélium így lett kánoni könyv. Vagyis ez a fejezet is sugalmazott, és kinyilatkoztatást tartalmaz. Egyébként stílusa és mondanivalója is rokonságban van az egész könyvvel. Jézus mellett a fő szereplő Péter és a szeretett tanítvány. Jézust e jelenet úgy mutatja be, mint aki mennyei dicsőségéből is irányítja az egyház életét. Péternek azzal állít emléket, hogy kihangsúlyozza főpásztori megbízatását, a szeretett tanítványnak pedig maradandó tanúskodását emeli ki. A kép a Tibériási tó partja, az összekötő szöveg pedig csak annyi, hogy Jézus újra megjelent tanítványainak. Az előző jelenésekhez viszonyítva itt az az eltérés, hogy az evangélista nem a „megjelent” (ofthé) szót használja, hanem azt, hogy „kinyilvánította magát” (ephanerosen eauton). Nemcsak azt igazolja, hogy Jézus él, hanem arra is rámutat, hogy mi lesz ő az egyház számára. Összesen hét tanítvány van jelen, kettőt azonban nem nevez meg. Zebedeus két fia János és Jakab volt. Tamás említése hozzákapcsolja az eseményt az előző történethez. Miért éppen hét tanítvány van itt? A könyvben különben a tizenkét apostol sehol sincs felsorolva. Valószínű, hogy a hetes szám is jelkép: az egészset, a teljességet ábrázolja. A hetes szám ilyen értelemben használatos volt, a Jelenések könyve is ismételten hozza. A csodálatos halfogás az egyház igehirdetésének a képe, s a hét apostol szerepeltetése megfelelt jelképnek. Arról sem hallunk, hogy az apostolok miért és mikor tértek vissza Jeruzsálemből Galileába. Ez mind azért nem fontos, mert a jelképezett dolog a mindenkori egyház élete.

Az indítványt Péter teszi: megyek halászni. Lk 5,10 szerint a nyilvános működés elején ő kapta az ígéretet, hogy „emberek halászak lesz”. A többiek vele mennek, mint ahogy az első pünkösd napján is vele együtt kezdték meg a tanúságtételt (ApCsel 2,14). A „kimentek (exelthon) és bárkába szálltak” nem azt mondja, hogy visszatértek régi foglalkozásukhoz, hanem inkább csak a vállalkozásra mutat rá. Az új kezdés majd az Isten országának hirdetése lesz. Az apostolok egy munkát végeznek, amelyet Péter irányít. A halászatra legalkalmasabb idő az éjszakai és hajnali homály. A maguk erejéből azonban semmit sem fognak. Az egyház számára a homály Jézus távolléte, illetőleg sírban nyugvása. A reggelt, a világosságot az ő megjelenése hozza még akkor is, ha nem ismerik meg azonnal. A szokatlan kérdés is felhívja a figyelmet arra, hogy a jelenetben jelképet kell keresni. A halászköztől

azt kérdezik: Fogtatok valamit? Itt a kérdés így hangzik: Fiaim, nincs valami ennivalótok? Az apostolok olyan küldetést kapnak, hogy az emberek elsősorban lelki táplálékot kérnek majd tőlük. Esetleg szokatlan időben is, tehát jó lenne, ha a kezük nem lenne üres. A parton Jézus jelenik meg, de nem ismerik fel. Hasonló az eset az emmauszi tanítványoknál. Beszélget velük, de a szemükben még nincs kellő képesség a felismerésére (Lk 24,16). Ott csak a kenyértörésnél nyílik meg a szemük, itt pedig a bőséges halfogás adja meg a látást. Amit az egyház adhat az embereknek, az Jézus szavából ered.

Jézus majd olyan küldetést ad nekik, amely nem mindenben követi a természetes bölcsességet és az emberi értékelést. De ha engedelmeskednek parancsának, akkor munkájuk eredményes lesz. Azt a felszólítást kapják, hogy a hálót vessék ki a bárka jobb oldalára, a szerencsés oldalra. Ha éjjel nem fogtak semmit, most már még kevesebb a remény. De az engedelmesség meghozza gyümölcsét. A képben benne van a hit homálya is. Isten szava egy másik világból jön, annak követése mindig nagy elhatározást követel: Istenre hagyatkozva ki kell lépni az ismeretlenbe. A szeretett tanítvány itt különösen is jelkép. Ő már közben felfigyel a teli hálóra és felismeri az „Urat”. Így lesz majd az egyházban is. A kegyelem kiáradása, az evangélium terjedése, a hívők buzgósága mind jele lesz annak, hogy az Úr jelen van erejével; ez az ő felismerésének állandó forrása lesz. De ugyanilyen jelkép Péter is. Benne a természetfölötti hatás abban jelentkezik, hogy látható módon kimutatja ragaszkodását és egységét az Úrral. Mivel a halászáshoz nekivetkőzött, magára veszi felsőruháját és úszva közeledik a part felé, ahol Jézus áll. A felöltözés a tiszteletadás jele, s ez már utalás a korai egyház liturgiájára, amely külsőségekben is megadta az Úrnak kijáró tiszteletet. Ugyanakkor benne van a hála tükröződése is. Az első halfogásnál Péter még megrendült a csoda láttán, mert megsejtette, hogy Jézus nagy dolgokra hívja. A válasza akkor az volt, hogy: Uram, bűnös ember vagyok. Itt nem szól semmit, mert megvilágosodik előtte, hogy eszközök vagyunk az Isten kezében. Egyetlen kötelességünk: a hűség.

A történet további menete is vázlatos. Nem messze vannak a parttól, kétszáz könyöknyire. Péter utasítást kap, hogy hozzanak a fogott halból és tegyék ahhoz, ami már ott sül a parton, az izzó parázson. Ez egy új fordulat a jelképes kinyilatkoztatásban. Jézus nemcsak utasítást ad, nemcsak biztosítja tanítványait, hogy munkájuk eredményes lesz,

hanem velük lesz gondviselése is. Az ő keze soha nem üres. Az ő kincstára akkor is tele van, amikor az egyház szűkölködik. Azt már nem tudjuk, hogy a százötvenhárom nagy hal számszerűségével akar-e valamit jelképezni a szerző. Ellenben jelentése van annak, hogy a háló nem szakad szét a súlyos zsákmánytól. Az első halfogásnál a háló szakadozott és a bárka majdnem elsüllyedt. Az egyház terjedése, a pogányok felvétele, nem árt az egyház egységének. Az egység külső jele és biztosítéka Péter lesz, aki „segít a partra húzni a halakkal teli hálót”. Az első század végén az evangélista erre már tudatosan rámutat, s ez annak a bizonyítéka, hogy a kisázsiai keresztényekben is élt a meggyőződés arról, hogy Jézus milyen szervezeti berendezkedést adott egyházának, amikor Pétert tette meg pásztornak. Közben Jézus étellel is kínálja őket. Nála nemcsak munkát találnak, hanem felüdülést is. Ez a hit hangulata: benne van a felismerés, a béke és a szeretet. Jézus megismétli azt a mozdulatot, amellyel a kenyérszaporítás után kielégítette az éhes, de ugyanakkor lelki táplálékot kereső sokaságot (6,11): kenyérrel és hallal maga elégíti ki tanítványait. Nemcsak a kegyelem kiáradásának jelképe ez, amely nem szűnik meg egyházában, hanem előképe az örök élet lakomájának is. Az üdvösség megvalósulásának tudatához ez is hozzátartozott. Azért az evangélista nem ad semmi további magyarázatot. A jelenetet lezárja azzal az egyszerű megjegyzéssel, hogy ez volt Jézus harmadik megjelenése. Legalábbis abban a sorrendben, ahogy itt és az előző fejezetben találjuk.

PÉTER MEGBÍZATÁSA (21,15—17)

15 Miután ettek, Jézus megkérdezte Simon Pétertől: Simon, János fia, jobban szeretsz engem, mint ezek? Igen, Uram — felelte — tudod, hogy szeretlek. Erre így szólt hozzá: Legeltesd bárányaimat! 16 Azután másodszor is megkérdezte tőle: Simon, János fia, szeretsz engem? Igen Uram — válaszolta —, tudod, hogy szeretlek. Erre azt mondta neki: Legeltesd juhaimat. 17 Majd harmadszor is megkérdezte tőle: Simon, János fia, szeretsz engem? Péter elsomorodott, hogy harmadszor is megkérdezte: Szeretsz engem? S így válaszolt: Uram, te mindent tudsz, azt is tudod, hogy szeretlek. Jézus ismét azt mondta: Legeltesd juhaimat.

Az evangélista ezt a párbeszédet egybekapcsolja a közös étkezéssel. A halászásnál jelenlevő hét tanítvány az egyház egyetemességének a jelképe volt. Tehát a leírásból azt kell kiolvasni, hogy Péter jóvátévő vallomása és a hatalom átruházása az egész egyház színe előtt ment végbe, hiszen az az egyház belső ügye. A nyilvánosságnak ezt a szándékát nem kisebbíti az, hogy a továbbiakban már csak a „szeretett tanítvány” van jelen, illetőleg csak az ő sorsáról történik említés. Ő mindannak a tanúja, amit Jézus tett, tehát Péter elsőségének is. Az evangélista a párbeszédhez nem fűz magyarázatot. A hívők megértették, hogy mi volt a lényeg ebben a párbeszédben. Azt a kérdést ugyan föltehetjük, hogy maga Jézus fordult-e háromszor Péterhez, vagy ez csak az evangélista teológiai beállítottságából következik: ezzel akarta kiemelni a dolog fontosságát? A megszólítás ünnepélyes: Simon, János fia! Ez a mód a jogi azonosításnak is eleget tesz. Különbösen ugyanezt halljuk az első találkozáskor is (1,42). A szeretet szó két változatban fordul elő: *philein* és *agapao*. De inkább csak stílusbeli változatosságot jelent, mint a könyvben másutt is. Jézus több szeretetet kíván Pétertől, mint a többiektől. Ez lehet célzás arra is, hogy ő már eddig is jobban kimutatta ragaszkodását és hitét (6,68; 13,6.37), de mint követelmény inkább a jövőbe mutat: attól kér nagyobb hűséget, akiben több a szeretet. Péter megbízatásához nem az a jogcím, hogy szereti-e a rábízott nyájat, hanem az, hogy őt szereti-e. Talán benne van az is, hogy a nyáj nem lesz mindig szeretetre méltó, és hogy attól nem is várhat mindig viszonzást. A nyáj áldozatos szeretetet követel, mint ahogy maga Jézus is odaadta életét nyájáért. Ő maga akar példa, mérték és jutalom lenni mindenki számára, aki tisztséget visel egyházában. A Péter iránt való szeretete és megbecsülése kifejeződik abban, hogy alkalmat ad neki a jóvátételre, mégpedig a nyilvánosság, illetve a kiválasztott tanúk előtt. Azért később nem is állt elő senki azzal az ellenvetéssel, hogy Péter méltatlan az elsőségre. Ugyanez a tapintat mutatkozott meg abban is, hogy neki jelent meg először feltámadása után (Lk 24,34; 1Kor 15,5). Az egyház nem emberi bölcsességen és erőn nyugszik, hanem az Atya irgalmán és Krisztus szeretetén. A nyájat mint bárányokat és juhokat (*arnia*, *probata*) nevezi meg, és a legeltetésre is két szót használ (*bóskein*, *poimainein*), de a stílus változatosságán kívül ez is csak a teljességre, az egyetemességre utal.

A harmadik kérdésnél Péter elszomorodik, de ez nem neheztelés, hanem a bűnbánat szomorúsága. Az egyház életében ez is állandó té-

nyező marad. Jézus a betegek orvosának és a bűnösök megmentőjének mondta magát. Tudta, hogy az irgalom meghirdetése a szeretetet és a hálát fogja kiváltani, nem az elbizakodottságot. Péter tehát megbízást kap arra, hogy pásztor legyen, de a nyáj Krisztusé marad. Péter neki tartozik felelősséggel; és a nyáját nem kezelheti úgy, mint sajátját. Itt vissza kell emlékezni mindarra, amit Jézus a 10. fejezetben a jó pásztorról elmondott. Péternek és az egyházi előjáróknak mindig Krisztust kell utánozniuk, őhöz kell mérni magukat. Kétségtelen, hogy amikor az evangélista ezeket az első század végén leírta, többet tett, mint amit a múltba való visszatekintésnek mondhatnánk. Megadta az egyház önértelmezését is. Az első század végén, a külsőleg még alig megszervezett egyház Krisztus nyájának tudta magát, az apostofokat úgy tisztelte, mint autentikus tanúkat, de azt is tudta, hogy Péter kapta a vezető hatalmat, s ennek meg kell maradni mindaddig, amíg a nyáj megmarad és legeltetésre szorul.

PÉTER ÉS A SZERÉTETT TANÍTVÁNY JÖVŐJE (21,18—25)

18 Bizony, bizony, mondom neked, amikor fiatal voltál, fel-
övezted magad, s oda mentél, ahová akartál. De majd ha
megöregszel, kiterjeszted karod, s más fog felövezni, azután
oda visz, ahová nem akarod. 19 E szavakkal jelezte, hogy mi-
lyen halállal dicsőíti majd meg Istent. Majd hozzátette: Kö-
vess engem! 20 Péter hátrafordult, s látta, hogy az a tanítvány,
akit Jézus kedvelt, s aki a vacsorán a keblére hajolt és meg-
kérdezte: Uram, ki árul el? — az követi. 21 Amikor meglátta,
Péter Jézushoz fordult: Hát vele mi lesz, Uram? 22 Jézus így
válaszolt: Ha azt akarom, hogy maradjon, amíg el nem jövök,
mi gondod vele? Te kövess engem! 23 Erre a testvérek között
híre terjedt, hogy az a tanítvány nem hal meg. De Jézus nem
azt mondta neki: „Nem halsz meg”, hanem: „Ha azt akarom,
 hogy maradjon, míg el nem jövök, mi gondod vele.” 24 Ez az a
tanítvány, aki ezekről tanúságot tett és megírta ezeket. Tud-
juk, hogy igaz a tanúsága. 25 Jézus még sok egyebet is tett.
Ha azonban valaki mind le akarná írni — azt hiszem —,
annyi könyvet kellene írnia, hogy nem tudná az egész világ
sem befogadni.

A Péterről való kép nem lett volna teljes, ha az evangélista nem mutat rá arra, hogy nemcsak hatalmat kapott, hanem követte is Jézust. Szeretetének ez volt a megnyilatkozása mindvégig. Jézus olyan szeretetet követelt, amely szavának megtartásában nyilvánul meg (15,10). Péter hűségének jutalma az lesz, hogy a halálban is utánozni fogja őt. Tanúskodása azonban fájdalmas lesz: olyan, amitől az emberi természet visszaborzad. Az evangélista itt már a teljesedésre is visszagondol, és a jelképekben utal Péter vértanúságára. Amit tesznek vele, az ellentétben áll a természet szabadságával és vágyaival: Oda viszik, ahová nem akar menni. Nem maga indul el, nem maga övezi fel hosszú ruháját a gyalogláshoz, hanem más teszi meg vele. A kezét ki kellett tární, amikor a derekán felkötötték a ruháját, de a kép arra is mutat, hogy keresztre szögezték, s úgy kellett kitérní a karját. Mindez azonban Isten megdicsőítése lesz, tehát benne is teljesedik, amit Jézus szenvedése előtt kért az Atyától, hogy megdicsőíthesse őt vértanúságával (17,1). A Péternek adott követelmény és jövődőlés összhangban van a szinoptikusok előadásával, akiknél Jézus szintén megkövetelte tanítványaitól, hogy az ő követésében mindent hagyjanak el, és legye- nek készek az életüket is odaadni.

A következő jelenet megértéséhez fel kell tételeznünk, hogy az egyházban téma lett János apostol hosszú élete. A hagyományból tudjuk, hogy magas kort ért meg, és a század vége felé halt meg. Elterjedt olyan vélemény is, hogy ez a tanítvány életben marad Jézus második eljövételéig. Azt mindenesetre tudták, hogy Jézusnak ezzel éppúgy megvolt a terve, mint Péter vértanúságával. A kép tehát az, hogy Jézus megjövendöli Péter vértanúságát. Az az érzésünk, hogy már nem is a tűz mellett ülnek, a tó partján, hanem beszélgetve indulnak a történelmi jövőbe. Péter itt fogja legeltetni Jézus nyáját, és itt vár rá a végső tanúságtétel is. A „szeretett tanítvány” követi őket. Nem más úton indul el, hanem utánuk. Péter vértanúsága és János hosszú élete egyformán beillik az egyházba, s mindkettő Krisztus követése. Ahogy az utolsó vacsorán Péter intésére János megkérdezte Jézustól, hogy ki az áruló, most Péter kérdezi, hogy mi lesz Jánossal, illetve a szeretett tanítvánnyal. Azt a választ kapja, hogy az a Mester titka. Ő osztogatja a hivatást, ő ad küldetést, és senkinek sem lesz az a feladata, hogy a másik helyzetét bogozza, hanem hogy saját küldetését valósítsa meg. A szöveg tisztázza azt is, hogy Jézus nem adott olyan ígéretet Jánosnak, hogy nem hal meg. Az ő álláspontja mindig csak az volt, hogy kövessék

azon az úton, amelyre meghívást kaptak. E szavaknak azonban mégis van külön jelentésük: „ha azt akarom, hogy maradjon”... s ezt az értelmet a befejező sorok magyarázzák meg. A „szeretett tanítványnak” nem halljuk a nevét, de összefoglalva megkapjuk életének a művét: az ő szerepe volt a tanúskodás. Biztos, hogy ezzel a késői tanítványok csoportja emléket állított az öreg apostolnak, aki legtovább volt szóbeli tanúja Jézus Krisztusnak, mint ahogy ezt Polikárpon keresztül Ireneusztól tudjuk. Ez a tanúságtétel megmarad Jézus második eljöveteleig, mert megvan róla az írás, és mert tanúságát átveszik mindazok, akiket ő jelképezett: akik az evangéliumból élnek — ezért Jézus őket is kedveli. Mivel pedig van élő tanúságtétel, nem volt szükség arra, hogy mindent leírjanak, amit Jézus tett és mondott. A célzás arra, hogy ha mindent le akarnának írni, a könyveket az egész világ sem tudná befogadni, nem stílári nagyítás, hanem megfontolt teológiai kijelentés. De az egész könyv összefüggésének megfelelően, tehát képpen. Az evangélista nem hozott annyi cselekményt, mint a szinoptikusok, de amit közölt, abban bemutatta az igazi titkot: az Isten Fiát. Ő az, akit a maga természetfölötti nagyságában az egész világ sem tud befogadni. S akármeddig beszélünk róla, a titkát nem merítenénk ki. Amit viszont leírtak róla, az elégségesen igazolja, hogy ő a Titok. Ő az Ige, az Isten örök Szava, amely mindig hangzik és mindig több, mint amit mi megértünk belőle.

TÁJÉKOZTATÓ IRODALOM

- Bailey, J. H. *The Tradition Common to the Gospels of Luke and John*, Leiden, 1963.
- Balthasar, von, H. U. *Kennt uns Jesus — kennen wir ihn?* Herder, 1980.
- Baumbach, G. *Qumran und das Johannesevangelium*, Berlin, 1958.
- Beckmann, P. *L'évangile selon S. Jean*, Bruges, 1952.
- Bonsirven, J. *Les aramaïsmes de S. Jean l'Évangéliste?* *Biblica*, 30, 1949, 405 kk.
- Brown, R. E. *The Gospel according to John*, New York 1970.
- Brown, R. E. *The Problem of Historicity in John*, *Cath. Bibl. Quarterly*, 24, 1962, 1—14.
- Dauer, A. *Die Passionsgeschichte im Johannesevangelium*, München, 1972.
- Dreyfus, F. *Jésus savait-il, qu'il était Dieu?* Cerf, 1984.
- Dupont, J. *Essais sur la christologie de S. Jean*. Brugge, 1951.
- Holwerda, D. E. *The Holy Spirit and Eschatology in the Gospel of John*, Kampen, 1959.
- Kragerud, A. *Der Lieblingsjünger im Johannesevangelium*, Oslo 1959.
- Kremer, J. *Die Osterevangelien, Geschichten um Geschichte*, Stuttgart 1977.
- Kremer, J. *Sohn Gottes, Bibel und Liturgie*, 1973, Heft 1, 1—21.
- Leal, J. *El simbolismo historico de IV. Evangelio*. *Est. Bibl.* 19, 1960, 229 kk.
- Mussner, F. *Die Auferstehung Jesus Christi*, München, 1969.
- Müller, Th. *Das Heilsgeschehen im Johannesevangelium*, Zürich, 1961.
- Gnilka, J. *Johannesevangelium, Die Neue Echter Bibel*, 1983.

- Ruckstuhl, E. Die litterarische Einheit des Johannesevangeliums, Freiburg (Schweiz), 1951.
- Schnackenburg, R. Das Johannesevangelium, I—III. Herder, 1975.
- Schulz, S. Studien zur Menschensohn-Christologie im Johannesevangelium, Göttingen, 1957.
- Thüsing, W. Die Erhöhung und Verherrlichung Jesu im Johannesevangelium, Neutest. Abhandlungen XXI, Münster, 1960.
- Traduction oecuménique de la Bible, Nouveau Test. 1972.
- Uricchio, N. La teoria della trasposizioni nel Vangelo di S. Giovanni. Biblica, 31, 1950, 128 kk.
- Vögtle, A.—Pesch, R. Wie kam es zum Osterglauben? Düsseldorf, 1975.

ISBN 963 360 337 4

A KIADÁSÉRT FELEL: DR. ÁKOS GÉZA IGAZGATÓ
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: FONYÓDI OTTÓ

SZEDTE ÉS NYOMTA AZ ALFÖLDI NYOMDA
A NYOMDAI MEGRENDELÉS TÖRZSSZÁMA 8324.66-14-2
KÉSZÜLT DEBRECENBEN, AZ 1987. ÉVBEN

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
1053 BUDAPEST, KOSSUTH LAJOS U. 1.

110,- Ft

A fedelen C. Rusconi (1710) Szt. János evangélista. Bronz.